

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞEYH GALİP DİVANINDA BENZETMEYE DAYALI EDEBÎ
SANATLAR**

MEHMET MARUF EKİCİ

TEZ DANIŞMANI:
Yrd. Doç. Dr. NİYAZİ ADIGÜZEL

EYLÜL - 2016

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Mehmet Maruf EKİCİ

EYLÜL 2016

ÖZ

ŞEYH GALİP DİVANINDA BENZETMEYE DAYALI EDEBÎ SANATLAR

Ekici, Mehmet Maruf

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel

Eylül 2016

Klasik Türk edebiyatının son büyük şairi olan Şeyh Galip, aynı zamanda Sebki Hindî'nin edebiyatımızdaki en büyük temsilcilerindendir. Bu çalışmada, divanındaki kaside ve gazeller incelenmektedir. Bu incelemede, benzetmeye dayalı edebî sanatlar olan teşbih, istiare, irsâl-ı mesel, iktibas, teşhis, intak, telmih, tecâhül-i ârif, mübalağa ve hüsn-i talil sanatları tespit edilmektedir. En çok kullandığı sanatın teşbih, en az kullandığı sanatın da iktibas olduğu görülmektedir. Sanatları çok girift kullandığı, ilk okuyuşta anlaşılabilir türden olmadığı gözlenmektedir. Bundan dolayı yer yer izahlar verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Galip, Edebî Sanatlar, Teşbih, İstiare, Telmih, İktibas, Teşhis, Hüsn-i Talil, Mübalağa, İrsal-ı Mesel, Kaside, Gazel.

ABSTRACT

LITERARY ARTS BASED ON ANALOGY IN ŐEYĖ GALIP'S DIVAN

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Supervisor: Assistant Professor Niyazi Adıgüzel

September 2016

Şeyh Galip who is the last great of the Turkish Classical Literature is also one of the greastest representatives of the Sebki Hindi movement in our literature. In this study, kasides and gazelles are examined. Literary arts based on analogy such as simile, metaphore, irsal-ı mesel, quotations, personification, intak, hinting, tecahül-i arif, hyperbolism, and hüsn-i talil are detected in this examination. It is seen that simile is the most used literary art and quotations is the least used one. In this thesis, an order from the most used literary arts to the least used ones is followed. It is observed that he uses arts so complicatedly that they cannot be understood at first glance. Therefore, glosses are sometimes given.

Keywords: Şeyh Galip, Literary Arts, Simile, Metaphore, Hinting, Quotation, Personification, Hüsn-i Talil, Hyperbolism, Irsal-ı Mesel, Kaside, Gazelle.

ÖNSÖZ

Edebî sanatlar, şiire estetik bir değer ve anlam derinliği kazandırır. Edebî sanatların kullanılmadığı şiirlerde sanatsal değerden ve özellikle anlam derinliğinden bahsetmek mümkün değildir. Vezin ve kafiye ile yazılmış sözleri, bir sanat şaheseri haline getiren şüphesiz söz konusu sanatlardır. Bu çalışmada Şeyh Galip'in şiirlerindeki sanat değerini anlamak için, kullandığı edebî sanatları incelemeye çalıştık. Ancak bu sanatların hepsini değil, benzetmeye dayalı edebî sanatlar olan teşbih, istiare, irsâl-ı mesel, iktibas, telmih, teşhis, intak, mübalağa, tecâhül-i ârif ve hüsn-i ta'lil sanatlarını tespit etmeye gayret ettik. (Bu tasnif hakkında giriş bölümünde bilgi verilmektedir) İlgili sanatın anlaşılması için bazı beyitleri şerh ettik. Özellikle teşbih, telmih ve istiare sanatlarının tespitinde ve anlaşılmasında daha çok şerh etmeye ihtiyaç duyduk. Her beyti bağımsız düşündük. Farklı beyitlerde aynı bilgiye telmihte bulunduğu veya beytin anlaşılması için aynı bilgileri vermek gerektiğinde, yer yer tekrarlarda bulunmaktan kaçınmadık. Burada Şeyh Galip Divanı'nın hepsini değil sadece divandaki kaside ve gazelleri incelemeye aldık. Bu sınırlandırmanın sebebi, hacmin çok fazla olmasının yanında edebî sanatların en çok bu iki türde kullanılması durumudur.

Bu tez hazırlanırken maddi manevi yardımlarını gördüğüm muhterem babam Cemalettin Ekici ve muhtereme annem Sabahat Ekici'ye, tezin dizgisinde yardımlarını esirgemeyen Serhat Taşova'ya, fikir ve düşünceleriyle beni çalışmaya motive eden değerli arkadaşlarım Ahmet Hayri Duman, Enes Yalçın ve Ali Can Macit'e, ayrıca fikirleri ve yönlendirmeleriyle bana kolaylık sağlayan, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel'e teşekkür borçluyum.

Mehmet Maruf Ekici

Eylül, 2016

İstanbul

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
Şeyh Galip	2
Doğumu ve Ailesi.....	2
Eğitimi ve Mevlevîliğe Girişi.....	3
Vefatı.....	5
Eserleri	6
Divan	6
Hüsn ü Aşk.....	7
Şerh-i Cezire-i Mesnevî.....	8
Es-Sobetü's-Sâfiyye	9
Sanatı.....	10
Edebî Sanatlar	13

BİRİNCİ BÖLÜM

TEŞBİH.....	23
1.1. Teşbih Dizini	26
1.2. Teşbih Sanatının Görüldüğü Beyitler	42

İKİNCİ BÖLÜM

İSTİARE	247
2.1. İstiareler Dizini.....	249
2.2. İstiare Sanatının Görüldüğü Beyitler	253

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELMİH	323
3.1. Telmih Dizini	324
3.2. Telmih'in Görüldüğü Beyitler	329

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEŞHİS ve İNTAK.....	427
4.1. Teşhis ve İntak sanatlarının Görüldüğü Beyitler	427

BEŞİNCİ BÖLÜM

İRSÂL-İ MESEL.....	461
5.1. İrsal-i Mesel Sanatı Dizini.....	462
5.2. İrsal-ı Mesel Sanatının Görüldüğü Beyitler	466

ALTINCI BÖLÜM

TECÂHÜL-İ ÂRİF.....	497
6.1. Tecahül-i Arif Sanatının Görüldüğü Beyitler	498

YEDİNCİ BÖLÜM	
MÜBALAĞA	521
7.1. Mübalağa Sanatının Görüldüğü Beyitler	522
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
HÜSN-İ TA'LİL	541
8.1. Hüsn- i Ta'lil Sanatının Görüldüğü Beyitler	541
DOKUZUNCU BÖLÜM	
İKTİBAS	549
9.1. İktibas Sanatı Dizini	550
9.2. İktibas Sanatının Görüldüğü Beyitler	550
SONUÇ	557
KAYNAKÇA	561

KISALTMALAR

Bkz.	: bakınız
D.	: Doğum Tarihi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
G.	: Gazel
H.	: Hicri
K.	: Kaside
Kur'an	: Kur'an-ı Kerim
Ö.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan Sayfaya
Sultan Selim	: Sultan III. Selim

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının son büyük temsilcisi ve aynı zamanda Sebki-Hindî ekolünün Türk edebiyatındaki en büyük şairi Şeyh Galip kabul edilmektedir. İnce hayalleri, yeni mazmunları ve alışılmışın dışında yaptığı teşbihlerle dönemine bir farklılık getirir. Galip henüz 24 yaşındayken divanını tertip eder. Daha sonra yaptığı eklemelerle bu divan 5500 (beş bin beş yüz) beyte ulaşır.

Bu çalışmada, aşağıda verileceği üzere, Şeyh Galip'in divanındaki kaside ve gazellerinde bulunan benzetmeye dayalı edebî sanatlar tespit edilmiştir. Bu sanatlar, zaten Klasik Türk şiirinde en sık görülen sanatlardır. Galip, Sebki-Hindî'den oldukça etkilendiği için, bu tarzın bir özelliği olan sembolizmi çok kullanmıştır. Bunun sonucu olarak, teşbih ve istiare sanatlarına sıkça rastlanır. Bu teşbih ve istiarelerin alışılmışın dışında olması, soyut manaları somut unsurlara benzetmesi, hatta cümle ve kelimeleri benzetilen unsur olarak kullanması, ilk bakışta anlaşılmanın Galip'te bir hedef olması sanatların tespitini zorlaştırmıştır. Bazen istiare sanatıyla benzeyen unsuru dile getirmiş ve bu unsuru teşbih sanatıyla başka bir unsura benzetmiştir. Böylesine girift ve iç içe geçmiş anlamları tespit etmek tabiatıyla zor olmuştur. Bazı beyitlerin anlaşılması ve sanatın tespiti için şerhe gidilmiştir. Buna rağmen çok kapalı, ancak şerh ve kişisel yorumlarla anlaşılacak sanatlar bu çalışmaya alınmamıştır. Bunun nedeni *aşırı yorum* yapmadan kaçınmak ve bilimsellikten uzaklaşmamak içindir.

Şairin zor anlaşılmasının sebeplerinden biri de şüphesiz onun tasavvufi derinliğidir. Onun bu tasavvuf atmosferini anlayabilmek için çeşitli tasavvuf eserlerine başvurulmuş, Mevlevîlik geleneği üzerinde araştırmalar yapılmış, Konya'daki Mevlana müzesi incelenmiş ve buradaki bin bir günlük çille serüveni yerinde görülmüştür. Bu araştırma ve incelemelerle, beyitlerin ilham kaynağına ulaşılmış ve az da olsa Galip'in karmaşık dünyasına girilmeye çalışılmıştır.

Bu tezde, Muhsin Kalkışım'ın Şeyh Galip Divanı adlı çalışması esas alınmıştır. Bu çalışmadaki kaside ve gazeller incelenmiştir. Yer yer Naci

Okçu'nun Şeyh Galip Divanı üzerindeki çalışmasına bakılmış, bazı beyitlerin okunuşu, anlama daha uygun görüldüğü için, bu esere göre yapılmıştır. Naci Okçu'nun çalışmasına göre okunan beyitler dipnotta belirtilmiştir. Ayrıca iki ayrı beyitte birer kelimenin, hem Okçu'da hem de Kalkışım'da yanlış okunduğu tespit edilmiş ve orijinaline göre okunmuştur. Bu iki beyit ve yanlış okunan kelimeler dipnotlarda belirtilmiştir.

Beyitleri taramaya geçmeden önce, Şeyh Galip'in hayatı, eserleri ve sanatı hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Daha sonra edebî sanatlarla ilgili genel bir bilgi verilecektir. Bu çalışma, dokuz bölümden oluşmaktadır. Her bir sanat ayrı bir bölüm olarak ele alınmaktadır. Her bölümün başında, ilgili edebî sanat hakkında bilgi verilmektedir.

Şeyh Galip

Doğumu ve Ailesi

Şeyh Galip, 1757 (H.1171) yılında, İstanbul'da, Yenikapı Mevlevîhanesi yakınındaki bir evde doğar. Divanındaki

Kim kâdir ilac eymege hükmi-kaderdir

Târîhi imiş Gâlib-i zârın eser-i aşk

beytinde geçen *eser-i aşk* tamlaması ve Esrar Dede tezkiresinde geçen *cezbetullah* ifadesi, Galip'in doğum tarihini gösterirler. Muallim Naci *eser-i aşk* tamlamasının Vahid Efendi'ye (Ö. 1758) ait olduğunu söylemektedir. Ferid Vecdi Efendi ise hem *eser-i aşk* hem de *cezbetullah* tamlamalarının Vahid Efendi'ye ait olduğunu iddia etmektedir.

Şeyh Galip'in asıl adı Muhammed Es'ad'dır. Vak'anüvis Nuri Efendi'nin ifadesine göre bu ismi, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Muhammed Efendi verir. Sadeddin Nüzhet Ergun'a göre söz konusu şeyhin yanında, ondan sonra gelen Mevlevî şeyhi Seyyid Ebubekir Dede'nin de bu isimde payı vardır.

Galip'in dedesi Muhammed Efendi de bir Mevlevî olup, Safiyyullah Musa Dede'ye (V.1744) intisap etmiştir. Babası Mustafa Reşit Efendi ise aynı şekilde Mevlevîlik tarikatına müntesip olup Peçevi Arif Ahmet Dede'nin (Ö.1724) mürididir. Annesinin adı Emine'dir.

Esrar Dede'nin tezkiresine göre, Galip'in babası Mustafa Reşit Efendi, divan kâtipliğini yapmış, Mevlevîlik ve Melamîliğe bağlı bir kişidir.¹ Galip'in bazı ifadelerinden babasının da şair olduğu anlaşılmaktadır. Esrar Dede de Mustafa Reşid Efendi'nin şairliğini *şair-i benam* sözüyle tasdik etmektedir.² Galip'in babası, Galip'ten iki yıl sonra (1801) vefat eder.

Eğitimi ve Mevlevîliğe Girişi

Şeyh Galip, ilk eğitimini babasından alır. Babasından sadece alet ilimlerini değil, aynı zamanda manevi ilimleri de alır.³ Esrar Dede tezkiresine göre Galip, babasından Farsça-Türkçe bir manzum sözlük olan Tuhfe-i Şâhidî'yi okur. Arapçayı Hamdî (Ö.1802) den, Farsçayı Süleyman Neşet (Ö.1807) ve Hüseyin Efendi'den öğrenir. Ancak düzenli bir eğitim almadığı anlaşılmaktadır. Daha çok kendi çabalarıyla ilim öğrenir. Beşir Ayvazoğlu, Galip'in düzenli bir eğitim almamasını, babasının Melamî-meşrep bir Mevlevî olarak edindiği muhalif kişiliğine bağlamaktadır.⁴ Galip'in yetişmesinde, Aşçıbaşı Hüseyin Dede'nin büyük etkisi bulunmaktadır. Mevlevîliğin usûl ve erkânını ondan öğrenir ve manevi ilimlerde ondan faydalanır. Ayrıca Galip, o dönemde Farsça dersleri veren ve Fars edebiyatı üzerinde çok derin bilgisi bulunan Hoca Neşet'ten de yararlanır. Hoca Neşet, öğrencisi Galip'e *Es'ad* mahlasını verir ve bunu 39 (otuz dokuz) beyitlik mahlasnâmesinde şöyle ifade eder:

Neş'et didi pîrân zebânından idip gûş

Mahlas âna Es'ad ne sa'âdet bu ne şândır

Galip, Hoca Neşet'in bu beytine karşılık

---

¹ Haluk İpekten, *Şeyh Galip Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2012, s. 6. (bundan sonra: İpekten, Şeyh Galip)

² Muhsin Kalkışım, *Şeyh Galib Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1994, s. 15. (bundan sonra: Kalkışım, Şeyh Galib)

³ Kalkışım, *Şeyh Galip*, s.16.

⁴ Beşir Ayvazoğlu, "Şeyh Galip'in Hayatı", *Şeyh Galip Kitabı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995, s.16.

Söz bir Güher-i ulvî-i lâhût-mekândır

Mebde'yle me'âd âna velî gûş u zebândır

beytiyle teşekkür eder. Galip, daha sonra dönemin Es'ad isimli diğer şairlerinden ayrılmak için veya eski şiirlerini beğenmediği için *Galib* mahlasını kullanmaya başlar.⁵

Yukarıda belirtildiği gibi, Galip'in hem dedesi hem de babası Mevlevîliğe intisap etmiş kişilerdir. Bundan dolayı Mevlevî bir aile ve çevrede yetişir. İlk manevi eğitimini babasından alır. Daha sonra Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Aşçıbaşı Hüseyin Efendi'den Mevlevîliğin usûllerini öğrenir. 1784 yılında anne ve babasının rızası olmamasına rağmen, 1001 (bin bir) günlük Mevlevî çillesine girmek üzere Konya'ya gider. Burada Seyyid Ebubekir Efendi'nin sohbetlerine katılır. Babası oğlunun ayrılığına dayanamaz ve Konya Dergâhı şeyhi Seyyid Ebubekir Efendi'den ricada bulunarak, Galip'in İstanbul'da çillesini tamamlamasını sağlar. Galip, İstanbul'da Aşçıbaşı Ahmed Dede ve Ali Nutki Dede'nin terbiyesinde yetişir. Galip 1787 yılında, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde çillesini tamamlar ve *dede* (hücre-nişîn) olur. Daha sonra Ali Nutki Efendi'den hilafet alır.

Galip, üç yıllık çillesi süresince şiir yazmaz. Çilleden sonra 21 Mart 1790'da, Yusuf Sineçak'ın şeyhlik yaptığı ve türbesinin bulunduğu Sütluçe Mevlevîhanesi yanındaki bir eve taşınır. Burada Yusuf Sineçak'ın Cezîre-i Mesnevî adlı eserini şerh eder. Daha sonra Ali Nutki Efendi'nin izniyle, Kösec Ahmed Dede'nin Tuhfetü'l-Behiyye fî Tarîkati'l-Mevlevîyye adlı eserine Arapça bir tahşiye yazar. Bu eserine, *Es-Sohbetü's-Safiyye* ismini verir.

Galata Mevlevîhanesi şeyhi Halil Numan Dede, izinsiz olarak, Üsküdar'da bir Mevlevîhane kurmaya kalkınca görevinden azledilir. Onun yerine, Şems Dergâhı türbedarı Abdullah Dede, postnişîn olarak atanır

---

⁵ İpekten, *Şeyh Galip*, s. 8.

ancak İstanbul'a varamadan Kütahya'da vefat eder. Bunun üzerine Konya asitanesi şeyhi Hacı Mehmed Emin Çelebi, Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine, 11 Haziran 1791'de, Galip'i 22. şeyh olarak atar. Galip, göreve gelir gelmez, padişaha bir kaside sunar ve dergâhın onarılmasını rica eder. Bunun üzerine padişahın emriyle bir yıl içinde dergâh onarılıp teslim edilir. Galip de evini dergâhın harem kısmına taşır.

Galip, Mevlevîler arasında sevilip sayılan biri olduğu gibi, şiirleriyle de dikkat çeker. İlhamî mahlasıyla şiirler yazan III. Selim ile yakın ilişkiler kurar. Padişah, onu saraya çağırır bazen de kendisi Galata Mevlevîhanesi'ne gidip Galip'i ziyaret eder. Galip, Galata Mevlevîhanesi'nde salı ve cuma günleri Mesnevî dersleri verdiği için padişah ona bir mesnevîhân atama iznini vererek onu diğer Mevlevî şeyhlerinden üstün tutar.

Galip, bu dönemde son derece rahat bir hayat yaşar. Bir taraftan Mevlevî şeyhliğini yaparken bir taraftan da şiirler yazar.

Vefatı

Galip 1794'te annesi Emine Hatun'u kaybeder. İki yıl sonra 1796'da da hem müridi hem kendisine *yâr-ı gâr* diyecek kadar samimi arkadaşı olan Esrar Dede vefat eder. Bu iki ölüm, Galip'i çok etkiler. Bir yıl sonra hastalanır. Onun hastalığı hakkında çeşitli rivayetler yapılır.⁶ Bir rivayete göre verem hastalığına tutulur ve tüm çabalara rağmen iyileştirilemez. Kısa bir süre sonra vefat eder. Galip, 4 Ocak 1799 (H. 27 Recep 1213) yılında henüz 42 yaşındayken İstanbul'da vefat eder. Ali Enver'in rivayetine göre babası oğlunu gasilhanede görünce "Ah oğul bu tahtaya o kara sakal yakışmıyor." diyerek genç yaşta ölmesine dikkat çeker.

Vefatına çeşitli tarihler yazılır. Nebil Muhammed,

Dedi tarihini bu demde ney-i ilki Nebîl

Göçdü Galib Dede ya Hû deyip ehl-i hâle

tarihini; Sürûrî,

---

⁶ İpekten, *Şeyh Galip*, s. 13.

Hüzn ile yazdı Sürûri târîh

Göçdü Gâlib Dede cândan yâ Hû

tarihini; Halîm,

Dedi târîhini bu bende Halîm

Göçdü Galib Dede yâ Hûsâd hayf

tarihini yazar.⁷ Şeyh Galip'in kabri Beyoğlu'nda, Galata Mevlevîhanesi'nin bahçesinde dir.

Şeyh Galip, Şerife Aişe adında bir şeyh kızıyla evlenir.⁸ Zübeyde adında bir kızının olduğu Esrar Dede'nin tezkiresinde geçen bir tarihten anlaşılmaktadır. Bunun dışında Ahmed ve Muhammed isimlerinde iki oğlu olduğu, padişahın onlara tahsis ettiği 30 akçelik maaştan öğrenilmektedir.⁹

Eserleri

Şeyh Galip'in önemli iki eseri vardır. Bunlar Divan ve Hüsn ü Aşk mesnevisidir. Bunların yanında Yusuf Sineçak'ın Cezire-i Mesnevî adlı eserine, Şerh-i Cezire-i Mesnevî ismiyle bir şerh yazar. Ayrıca Trabzonlu Kösec Ahmet Dede'nin el-Rialetü'l-Behiyye fi Tarikati'l-Mevleviyye isimli eserine yazdığı bir talikat olan es-Sohbetü's-Safiyye adında başka bir eseri bulunmaktadır.

Divan

Şeyh Galip, divanını henüz 24 yaşındayken tertip eder. Daha sonra yazdığı şiirleri de bu divana ekler ve yaklaşık 5500 (beş bin beş yüz) beyitlik bir hacme ulaşır. Divanı ilk olarak arkadaşı Vak'anüvis Pertev Efendi tarafından 1781 (H. 1195) yılında tertiplenir. Divanında 31 (otuz bir) kaside, 76 (yetmiş altı) tarih, 13 (on üç) terci-bend, 1 (bir) Sakiname, 8

---

⁷ İpekten, *Şeyh Galip*, s.16.

⁸ M. Muhsin Kalkışım, "Şeyh Galip", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, s. 55. (bundan sonra: Kalkışım, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*).

⁹ İpekten, *Şeyh Galip*, s.16.

(sekiz) müseddes, 19 (on dokuz) tahmis, 2 (iki) muhammes, 1 (bir) Tard u Rekb, 11 (on bir) mesnevi, 1 (bir) bahr-ı taviil, 1(bir) tezkire, 370 (üç yüz yetmiş) gazel 1 (bir) na-tamam gazel, 1 (bir) mersiye, 2 (iki) lügaz, 43 (kırk üç) kıt'a, 63 (altmış üç) rübai, 71 (yetmiş bir) beyit, 4 (dört) mısra bulunmaktadır. Şeyh Galip, divanında 780 (yedi yüz seksen) adet vezin kullanır. Divanının yazma nüshaları çeşitli yerlerde bulunmaktadır. İstanbul üniversitesi Kütüphanesi'nde 9 (dokuz), Süleymaniye Kütüphanesi'nde 8 (sekiz), Ankara üniversitesi DTCF Kütüphanesi'nde 4 (dört), Milli Kütüphane'de 2 (iki), Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde 2 (iki), Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde 1 (bir), Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde 1 (bir), Fatih Millet Kütüphanesi'nde 1 (bir), Köprülü Kütüphanesi'nde 1 (bir), British Museum'da 1 (bir), Bibliotheque Nationale'de 1 (bir) olmak üzere divanın toplamda 32 (otuz iki) nüshası bulunmaktadır.¹⁰ Bunların yanında bir adet de baskısı bulunmaktadır. Bu basım Kahire'de Bulak matbaasında olmuştur. Ayrıca bu basıma Hüsn ü Aşk mesnevisi de eklenmiştir.

Divanı üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar aşağıda verilmektedir:

1. Muhsin Kalkışım, Şeyh Galib Divanı, Ankara 1995.
2. Naci Okçu, Şeyh Galib, 2 c. Ankara 1993.
3. Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Galip Hayatı-Sanatı-Şiirleri, İstanbul 1953.
4. Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Galip Divanı'ndan Seçmeler, İstanbul 1971.
5. Abdülbaki Gölpınarlı Şeyh Galip Seçmeler, İstanbul, 1986.
6. Ali Alparıslan, Şeyh Galip, Ankara, 1988.¹¹

Hüsn ü Aşk

Şeyh Galip, bu eserini 26 yaşındayken altı ayda 1782-83 (H. 1197) yılında yazar. Eser 2101 (iki bin yüz bir) beyitten oluşur. Tevhid, na't ve

---

¹⁰ Kalkışım, *Şeyh Galib*, s. 27.

¹¹ İpekten, *Şeyh Galip*, s. 18.

miraciyye ile başlar. Daha sonra Mevlana'ya medhiyye ve babasına medhiyye ile devam eder. Bundan sonra telif sebebini anlatır ve hikâyeye girer. Galip, hikâyenin arasına altışar bentten dört tardiyye yerleştirerek akıcılığı artırır. Bu mesnevi sembolik ve tasavvufî bir hikâyeyi anlatır. Mesnevinin kahramanları ve diğer unsurları, manevi yolculuk olan seyr ü sülûkü anlatmak için düzenlenmiştir. Hüsn, Allah'ı; Aşk, müridi; Molla-yı Cünûn ve Sühan, mürşidi; mekteb-i edeb, tekkeyi; Gayret, Allah yolunda çekilen çileyi; Hûş-rübâ, nefsi sembolize eder. Eserin en önemli özelliği Kutadgu Bilig ile başlayan teşhis esasına bağlı olan nadir eserlerden olmasıdır.¹² Şair, bu eserin yazılış sebebi olarak, Nâbî'nin Hayrabâd adlı eserinin çok övülmesi olarak gösterir. Bir mecliste, Hayrabâd gibi bir eserin bir daha yazılamayacağı iddia edilir. Bunun üzerine, Galip bu iddiayı çürütmek için Hüsn ü Aşk mesnevisini kaleme alır.

Bu eserin 3 (üç) baskı, 30 (otuz) da yazma nüshası bulunmaktadır. Baskı olanların 1 (bir) adedi Kahire'de Bulak matbaasında, diğer 2 (iki) adedi İstanbul'da basılır. Yazma nüshaları ise, 3 (üç) adedi Fatih Millet Kütüphanesi'nde, 9 (dokuz) adedi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde, 14 (on dört) adedi Süleymaniye Kütüphanesi'nde ve birer adet de Mevlana Müzesi Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Atatürk Üniversitesi Özege Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Şerh-i Cezire-i Mesnevî

Bu kitap, Sütlüce Mevlievîhanesi şeyhi Yenicevardarlı Sinanüddin Yusuf Sîneçâk'ın (Ö.953/1546) Cezire-i Mesnevî adlı eserinin şerhidir. Yusuf Sîneçâk, Mesnevî-i Şerîf'in her cildinden yüzer beyit almıştır. Toplamda 600 (altı yüz) beyit seçmiştir. Mesnevî'den seçilen beyit sayısının 366 (üç yüz altmış altı) beyit olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır.¹³ Yusuf Sîneçâk, Mesnevî'den aralarında anlam bakımından

---

¹² Kalkışım, *Şeyh Galib*, s. 27.

¹³ Turgut Karabey, Mehmet Vanlıoğlu ve Mehmet Atalay, *Şerh-i Cezire-i Mesnevi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996. s. 9.

münasebet bulunan beyitleri bir araya getirmiştir. Bu beyitlerin başına, aynı vezinde 99 (doksan dokuz) ve sonuna da 5 (beş) beyit eklemiştir. Böylece 704 (yedi yüz dört) beyitlik antoloji mahiyetinde bir eser ortaya çıkmıştır. Galip bu eseri Hicrî 1204 yılında Sütlüce'de şerh etmiştir. Eserde Farsça kelimelerin Türkçe karşılığı verilmiş ve beyitler izah edilmiştir. Şerh yaparken ayet ve hadislerden iktibaslar yapılmış, bazı tasavvufi kıssalara yer verilmiştir. Bu eser Galip'in nesir sahasındaki yeteneğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Galip'ten önce bu eser, Bağdatlı Mehmet İlmi Dede (Ö.1072/1661) ve Abdullah-ı Bosnavî tarafından da şerh edilmiştir.

Bu eserin 12 (on iki) yazma nüshası bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 5 (beş), Süleymaniye Kütüphanesi'nde 2 (iki), Topkapı sarayı Kütüphanesi'nde 2 (iki), Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi'nde 1 (bir), Mevlana Müzesi Kütüphanesi'nde 1 (bir), Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde 1 (bir) nüsha bulunmaktadır.

Es-Sobetü's-Sâfiyye

Trabzonlu Şeyh Köseç Ahmed Efendi'nin (Ö.1777) Et-Tuhfetü'l Behiyye fi Tarîkati'l-Mevlevîyye adlı Arapça bir eseri bulunmaktadır. Galip, 1790 (H.1204) yılında bu esere yine Arapça bir talikat yazar. Bu eser, Mevlevîliğin adap ve erkânından bahseder. Bu eserin iki nüshası bulunmaktadır. Her iki nüsha da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer almaktadır.

Bu eserlerin dışında Esrar Dede'nin Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye adlı eserindeki şiirler de Şeyh Galip'e aittir. Galip, Mevlevî şairlerinin beğendiği şiirlerini bir deftere yazıp Esrar Dede'ye verir. Bu şairlerin hayatlarının araştırılmasını ister. Esrar Dede de bu şairlerin hayatını araştırıp kaleme alır. Böylece tezkiresini yazmaya başlar.

Bunların dışında Galip'in şu ana kadar herhangi bir yerde yayımlanmamış şiirleri, Erdoğan Taştan tarafından tespit edilmiş ve bir makale olarak yayımlanmıştır. Taştan'ın tespitlerine göre bu şiirler, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bölümü 776 numarada bulunmaktadır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı tarih manzumeleri olup geri

kalan kısmı gazel, rûbai ve kıta nazım biçimleriyle yazılmış manzumeler ve müfretlerdir.¹⁴

Sanatı

Şeyh Galip, Divan şiirinin son büyük şairi olarak kabul edilir. Büyük divan şairlerinin hemen bütün özelliklerini taşır. Onun şiirlerinde Fuzûlî'nin lirizmi, Nedim'in coşku ve neşesi, Nâbî'nin hikmeti, Nâilî'nin hayal gücü ve anlam derinliğine rastlamak mümkündür. Galip, aynı zaman da Sebk-i Hindî üslubunun son büyük temsilcisidir. Hatta kendisini, söz konusu üslubun temsilcilerinden olan Şevket-i Buharî'ye benzetmektedir. Hoca Neşet'in etkisiyle, asıl Şevket'i okuduktan sonra şiirleri olgunluğa ulaşır. Galip, kendi edasına *Şevketâne* diyerek, bu şairin kendi üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre Şeyh Galip Sebk-i Hindî tarzının Türk edebiyatındaki ilk ve tek temsilcisidir. Ondan sonra gelenler ona yetişememişlerdir.¹⁵

Galip'in şiirlerinde tasavvuf teması hâkimdir. Yetiştığı çevre, dünya görüşü, Mevlevî şeyhi olması bunda etkili olmuştur. Hüsn ü Aşk mesnevisi tamamen tasavvufu anlattığı gibi, divanında da yoğun bir tasavvuf düşüncesi görülmektedir. Oadaki aşk ilahî aşktır. Tasavvuf, onda hemen anlaşılabilir bir tema değil derinlerde olan bir temadır. Onun şiirlerini anlamak için tasavvuf kavramlarına hâkim olmak gerekir. Şiirlerinde, anlama daha çok önem verir. Söz güzelliği ve ahenk daha geri planda kalmaktadır. Anlam çok girift ve zor anlaşılabilir türdendir. Kelimeler onda bir örgü gibidir. Her kelimenin diğer kelimelerle bir ilişkisi vardır. Teşbih, istiare, mecaz, tevriye ve telmih en çok kullandığı sanatlardır. Bu sanatlar sayesinde anlam derinleşmiş, giriftleşmiş ve söz kısalmıştır.

---

¹⁴ Erdoğan Taştan, "Şeyh Galip ve Yayımlanmamış Şiirleri", *Turkish Studies*, C. 7/4, (2012), s.2825.

¹⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Şeyh Galip Divanından Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, 1985, s. 6. (bundan sonra: Gölpınarlı, Şeyh Galip Divanı).

Tüm divan edebiyatı şairleri gibi Şeyh Galip'te de aşk en önemli temadır. Ondaki aşk ilahi aşktır. Yer yer mecâzi aşktan ilahi aşka geçişi işlemektedir. Galip aşkta melamet-meşreptir. Aşktan dolayı halkın ayıplamalarını hiçe sayar. Melamette, Mecnun'u geçtiğini dile getirir. Aşk ve ateş ilişkisi şiirlerinde dikkat çeken bir husustur. Ateş, âşığın içinde bulunduğu ıstırapı sembolize eder. Onun gül ve bülbül mazmunu yerine; şem' ve pervane mazmununu daha çok kullanması, aşkı ateş gibi telaki edişinden kaynaklanır. Ahmet Arı, Şeyh Galip divanının dörtte birinin ateşten oluştuğunu ifade eder. Hatta Galip'e göre, aşkın diğer isminin ateş olduğunu kaydeder.¹⁶

Mehmet Kaplan'a göre Galip'in bu kadar ateş unsurunu kullanmasının sebebi, hem kendi mizacıdır hem de yaşadığı devrin bazı hususiyetleridir. Döneminde kullanılan ateşli silahlar ve İstanbul yangınları, şairin ateşe özel bir ilgi göstermesine sebep olmuştur.¹⁷

Şiirlerinde çok ince hayaller bulunmaktadır. Hayal gücü son derece güçlüdür. Soyut kavramlar şiirlerinde hâkimdir. Soyut kavramlar, somut kavramlarla birleştirilmiştir. Bu kavramları anlamak için bir tasavvuf birikimi ve hayal gücü gereklidir. Şiirlerinde sembolizm dikkat çeker. Sedit Yüksel'e göre bu sembolizmin modern sembolizmle ilgisi olmadığı bir gerçektir. Şiirlerinde, okuyucuyu bir semboller kâinatına götürdüğü görülmektedir.¹⁸

Sebk-i Hindî şairlerinin kullandığı ortak kavram olan *ızdırab*, Şeyh Galip'te de bulunmaktadır. Şiirlerinde, bir tarafta mübalağalı ızdırab, diğer tarafta da neşe ve coşku bulmak mümkündür.

---

¹⁶ Ahmet Arı, *Galip Dede'nin Aşk Ateşi Şeyh Galip Divanında Aşk*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008, s. 115.

¹⁷ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997, ss. 26-27.

¹⁸ Sedit Yüksel, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980, s. 72.

Galip şiirlerinde, daha önceki mazmunları kullanmakla beraber yeni mazmun arayışına da girer ve kullanır. Yeni mazmun arayışı Sebk-i Hindî üslubundan kaynaklanmakla beraber, eski mazmunların çok kullanılması ve artık bıkkınlık oluşturmasının da etkisi vardır. Galip bir rübaisinde, mazmunlarını anlamayanları ayıplamayacağını, çünkü bunların her birinin *güher-i gayb-ı hüviyyet* olduğunu ve akıl dalgıcının bu incileri kolayca çıkaramayacağını ifade eder.¹⁹

Şeyh Galip, kendinden önceki şairlerin şiirleri için *zemîn-i köhne* veya *kudemâ tavrı* ifadelerini kullanır. Onların tavrını ve üslubunu tutmadığını dile getirir. Buna karşılık kendisinin açtığı çığırda şiire taze bir üslup ve söylenmemiş manalar getirdiğini ifade eder.²⁰

Recaizade Mahmut Ekrem, Galip'in şiirlerini, benzerlerinden çok üstün görmez. Ancak Hüsn ü Aşk mesnevisini, Leyla ve Mecnun mesnevisi gibi ebediliğe mal olacağını ve yeni icad edilmiş şeylerden olduğunu ifade etmektedir. Hüsn ü Aşk için “yeni ve hayranlık verici tasavvurların aynası” ifadesini kullanır.²¹

Sadettin Nüzhet, Galip'in hususiyetinin, kelime ve şekilde değil fikir ve manada olduğunu dile getirir. Eğer Galip yalnız dil noktasında incelenirse Nedim'den geri bulunacağını, onun bir takım girift cümlelerinin, ıstıhlalı ifadelerinin ruhu sıkılabileceğini ifade eder. Fakat fikir ve hayal itibariyle bütün Türk şairlerine tercih etmekte tereddüt etmeyeceğini kaydeder.²²

Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre, Hüsn ü Aşk'taki Nâbî eleştirisi, şairin kendisi değil ilk defa şiir geleneği hedef alınmıştır. Galip, bilinçli olarak yeniliği aramaktadır. Bununla birlikte gelenekten çok uzaklaşmadığı da

---

¹⁹ Kalkışım, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, s. 55.

²⁰ Ali Alparlan, *Şeyh Galib*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, ss. 14-15.

²¹ Adem Ceyhan ve Halil Sercan Koşık, *Recaizade Mahmut Ekrem Kudemadan Birkaç Şair Eskiilerden Birkaç şair*, İstanbul: Büyüyenay yayınları, 2014, ss. 127-128.

²² Sadettin Nüzhet Ergun, *Şeyh Galip*, Kanaat kütüphanesi, 1932, s. 16.

muhakkaktır. Onun bu yenilik arayışı daha sonra gelecek olan Edebiyat-ı Cedîde şairlerinden haber verir.²³

Galip, aslında Hüsn ü Aşk mesnevisinde Nâbî'yi eleştirirken, onun ağır bir dile sahip olduğunu ve Farsça uzun tamlamalar kullandığını söyler. Bundan dolayı şiirde sade bir dil kullanılması gerektiğini ifade eder. Ancak kendisi sade bir dil kullanmaz. Eleştirdiği dilin aynısını kendisi kullanır. Kendi çağına göre daha ağır bir dil tercih eder. Onun dilinin ağırlığı, Sebki Hindî üslubunun etkisinde kalmasındandır. Nazik ve zarif bir dili vardır. Arapça ve özellikle de Farsça kelimeleri çok kullanır. Uzun zincirleme tamlamalar sık bulunmaktadır. Hatta bazen bu tamlamalar kurallara aykırılık gösterir. Galip'in ağır dille yazılmış şiirleri yanında sade dille yazılmış şiirleri de bulunmaktadır. Şiirlerinde olduğu gibi şarkılarında ve Hüsn ü Aşk mesnevisinin bazı beyitlerinde de bu sade dili bulmak mümkündür. Vezne uydurmak için Arapça ve Farsça kelimeleri yer yer bozar ve halkın söylediği şekliyle kullanır. Kurallara aykırı olarak, Türkçe kelimelerle Farsça tamlamalar yaptığı görülür.

Edebî Sanatlar

Belagat, mukteza-yı hal ve makama mutabık konuşma sanatıdır. *Belega* kökünden gelen belagat kelimesinin sözlük anlamı ulaştı, nihayete erdi, idrak etti, kâfi geldi, idare etti, te'kidde son hadde vardı, aksâ-yı muradına yetti anlamlarına gelir. Bir terim olarak ise her şeyden önce maani (kelamın mukteza-yı hale uygunluğunu sağlama), beyân (en açık bir şekilde ifade), bedi' (kelamı süsleme) ve tevabi'ini içine alan bir ilmin adıdır. Bu tarifin yanında Türkiye'de en çok tekrarlanan tanımı, kelamın *fasih* olmak şartıyla halin muktezasına uymasındır.²⁴

Söze güç ve estetik katma amacıyla kullanılan edebî sanatları da konu edinen belagat, aslında insanın melekelerinde var olan bir yetenektir. Saraç "Her insan, sözü zamanında, yerinde ve olması gereken şekliyle

---

²³ Kalkışım, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, s.55

²⁴ M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 2015, s. 34. (bundan sonra: Bilgegil, Edebiyat Bilgi ve Teorileri).

söyleyebilme yeteneğini doğuştan kendisinde taşır.” demektedir.²⁵ Bunun ilim haline gelmesi ise tarihsel süreç içinde meydana gelir. Bu ilim, ilk olarak edebiyat eleştirisi olarak ortaya çıkar. İslam’dan önceki dönemlerde, Mekke’de panayırlar kurulur ve bu panayırlarda şiirler söylenip, usta şairler tarafından bu şiirler eleştirilirdi. Bu usta şairlerden birinin, Nabiga olduğu bilinmektedir. Bundan dolayı araştırmacılar, belagat ilminin, eleştiriyle başladığını ifade ederler.²⁶

Belagat ilminin kuralları ve belirlenmiş metotları İslam’dan sonra şekillenmeye başlar. Bu ilim öncelikle tefsir âlimleri tarafından, Kur’an-ı Kerim’i anlamak için ortaya çıkar. Daha sonra, Ku’an-ı Kerim’in nazım ve dil açısından üstünlüğünü göstermek için kelimeler âlimleri tarafından incelenir. Bunlar gösteriyor ki belagat ilminin ortaya çıkışında Ku’an-ı Kerim itici rol oynamış ve bu ilmin merkezinde bulunmuştur. Daha sonraki dönemlerde, fetihlerle İslam toprakları genişleyince, İslam’ı daha etkili bir dille anlatmak için belagat ilmi önem kazandı. Bunun yanında, Arap olmayan diğer milletler de Müslüman olunca, Kur’an-ı Kerim’in dili Arapça olduğu için, İslam’a yeni giren bu milletler, bu dili iyi öğrenirler. Bu milletler tarafından, Arapçanın üstünlüğüne bir başkaldırı tarzında, bu dile bir hücum başlar. Bu akıma karşılık vermek için Arapçanın üstünlüğünü ispatlamak zorunlu hale gelir. Bu durum da belagat ilmi üzerinde incelemelerin artmasına sebep olur. Özellikle Abbasiler döneminde, farklı medeniyetlerin de etkisiyle, belagat ilmi daha da kurumsallaşmaya başlar.

Saraç’ın araştırmalarına göre, Osmanlı döneminde, Batı edebiyatına yönelişe kadar, belagat ilmi üzerindeki çalışmalar, *klasik dönem medrese çizgisi* ve *klasik dönem medrese dışı telif çizgisi* olmak üzere iki koldan devam eder. Medrese çizgisi çalışmalarda, Miftah, Telhis ve Mutavvel adlı eserler çerçevesinde çalışmalar ortaya konur. Bu eserler Arapçayla yazıldığı

---

²⁵ M. A. Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2011, s.18. (bundan sonra: Saraç, Belagat).

²⁶ Saraç, *Belagat*, s.18.

için Türkçeye ve Türk edebiyatına uygulanması olumsuz etkiler oluşturur. Bu çizgide, Arapça eserlerin yanında, Türkçe yazılmış belagat kitapları da bulunmaktadır. Altıparmak tarafından yazılan *Terceme-i Telhis* adlı eser, Türkçe yazılmış çalışmalardandır.

Klasik dönem medrese dışı telif çizgisinde yapılan çalışmalar, belagat ilmi ile ilgili ilk Türkçe eserlerdir. Bu çalışmalar doğrudan belagat eserleri olmadığı için, söz konusu çizgiyi takip eden eserlere *belagat ile ilgili eserler* demek daha doğru olur. Bunların başlıcaları Şeyh Ahmed el-Bardahi (D.850/1446-7) tarafından yazılan *Kitab Câmii Envâi'l-Edebi'l-Fârisi*; Muslihuddin Mustafa Süruri (1491-1562) tarafından yazılan *Bahrü'l Maârif*; Muidî (XVI. yy.) tarafından yazılan *Miftahü'l-Teşbih* ve Müstakimzade Sadeddin (Ö. 1788) tarafından yazılan *Istilahat-ı Şi'riyye* adlı eserlerdir.²⁷

Ayrıca, Mehmet Tahir Selam'ın *Mizanü'l Edeb* tercümesi ve Ankaravî'nin *Miftaü'l-Belaga ve Mizanü'l- Fesaha* adlı eserler Türkçe basılan ilk belagat kitaplarıdır.

Batı edebiyatı nazariyelerinin, Türk edebiyatına girişi, Süleyman Paşa'nın yazdığı *Mebâni'l-İnşa* isimli eseriyle başlar. Bu eserden sonra belagatla ilgili yazılan eserler iki koldan devam eder. Bu iki koldan birincisi geleneği takip edenler, ikincisi ise geleneğin birikimini ve değerlerini, batının retorik kitaplarına tabi kılanlardır. Bu iki farklı kolu en iyi yansıtan eserler ise birinci kol için Cevdet Paşa'nın *Belagat-ı Osmaniyye* adlı eseri ve ikinci kol için Recaizâde Mahmut Ekrem'in *Ta'lim-i Edebiyat* adlı eseridir. *Ta'lim-i Edebiyat*'ta Fransa edebiyatının etkisi bulunmakta olup, metotları oldukça moderndir.

Edebî sanatlar, bir takım tasniflere tabi tutulmuştur. Saraç, bu tasnifleri bir moda ve ayrıcalık göstergesi olarak görmekte ve bunun her hangi bir yararına şahit olmadığını ifade etmektedir.²⁸ Ancak edebiyatımızda

---

²⁷ Saraç, *Belagat*, ss. 26-27

²⁸ Saraç, *Belagat*, s.14.

Tanzimat'tan itibaren birçok tasnif yapılmıştır. Bu tasniflerin kayda değer bir kısmı şunlardır:

I. Süleyman Paşa'nın tasnifi (1871):

A. Beyân

B. Bedi'

1. Sanai'-i Lafzî
2. Sanâyi-i Ma'nevî

II. Ahmed Cevdet Paşa'nın tasnifi:

A. Beyân

B. Bedi'

1. Ma'nâyâ Aid
2. Lafza Aid

III. Recaizade Mahmut Ekrem'in Tasnifi (1882):

Tezyînât-ı Üslub

1. Enva-ı Mecâz:

A. Mecaz-ı Tahyili:

İstiare, istiare-i Temsiliye/Mecaz-ı Mürekkebe, Teşbih, Mecaz-ı Mürsel, Tariz ve Kinaye, Tenviye ve Telmih, Tezad ve Mukabele, Edeb-i Kelam, Teşhis ve İntak, Müşakele, İham, mübalağa.

B. Mecâz-ı Tebliğî

İltifat, İstifham, Nida, Kat', Terdid, Rücu', Aks, Tekrir, Tedric.

2. Sanayi-i lafziyye

Tenasüb, İham-ı Tenasüp, İham-ı Tezad, Tensik-ı Sıfat, iktibas ve Tazmin, Telmi', Tecnis ve Mülhekatı, İttihad-ı İştikak ve Şibh-i İştikak, Kalb, Seci ve Tarsi, Vasef-ı Tahsini, İcad ve Tervic-i Elfaz.

IV. Manastırlı Mehmed Rif'at'ın Tasnifi (1890):

A. İlm-i Beyan

B. İlm-i Bedi'

1. Muhsinat-ı Lafziyye
2. Muhsinat-ı Maneviye.

V. Süleyman Fehmi'nin Tasnifi (1907):

A. Beyân:

Hakikat, Mecaz, Teşbih, İstiare, Mecaz-ı Mürsel, Kinaye ve Tariz.

B.Suver-i Beyân

1. Hissî Suveri Beyan:

İltifat, Teşhis ve İntak, Nidâ, İstifham, Mübalağa, Tekrîr.

2 Fikrî Suveri Beyan:

Terdid, Kat', Rücu', Tedric, Tezad, Edeb-i Kalam, Tecahül-i Arif, Hüsn-i Ta'lil.

C.Sanayi-i Lafziyye

Tenasüp, İham-ı Tezad, Tevriye, Aks, Cinas, İktibas, Tazmin, seci

VI. Ali Nihat Tarlan'ın Tasnifi (1930):

I. Heyecana Merbut Sanatlar:

1. Doğrudan doğruya Heyecan Mahsulü Olan Sanatlar:

Mecaz-ı Mürsel, Mübalağa, İltifat, Tekrir, Rücu, Hüsn-i Ta'lil, Tecahül-i Arif, Katı', Nida, Tariz.

2. Heyecanın Doğurduğu Tedailere İstinad Eden sanatlar:

A. Heyecanın doğurduğu Birinci Derecedeki Tedailere İstinad Eden Sanatlar:

Teşbih, İstiare, Teşhis ve İntak, İrsal-ı Mesel, Telmih.

B. Heyecanın Doğurduğu İkinci Derecedeki Tedailere İstinad Eden Sanatlar:

Müraat-ı Nazir, Tezat.

II. Fikre Merbut sanatlar:

1. Mahiyetlerine Göre:

A. Bir Kelime veya Terkibin İki veya Daha Ziyade Manası Üzerine Bina Edilen Sanatlar:

a. Her iki Mana Cümlede Maksuddur:

İham, İstihdam, Mugalata-i Maneviye, Müşakele.

- b. İkinci Mananın Cümlede Yeri Yoktur:
İham-ı Tenasüp, İham-ı tezat
- c. Bir Terkibin İki Türlü Manası Üzerine Müstenid Sanatlar:
Kinaye, Tariz.
- B. İki Kelime Üzerinde Tahakkuk Eden Sanatlar:
Cinas, İttihad ve İştikak, Kalb, Maklub-ı Müstevi
- 2. Gayelerine göre:
  - C. Dimağda Bir Zeka Darbesiyle İntibah Husule Getiren Sanatlar:
Akis, Terdid, Zem bi-mâ-Yüşbihü'l Medh, Medh bi-Mâ-Yüşbihü'l- Zem
  - D. Hususi Bir Maksadı İstihsal için Yapılan Sanatlar.
  - E. Zeka ve Zarafet Nümayişini İhtiva Eden Sanatlar.

VII. M. Kaya Bilgegil'in Tasnifi (1980)

BEYAN:

- I. 1. Hakikat; 2. Mecaz; 3. Kinaye; 4. Galat
- II. 1. Teşbih; 2. Teşabüh; 3. İstiare.
- III. Mecaz-ı Mürsel
- IV. 1. Kinaye; 2. Tariz.

BEDİ

A. Mana ile İlgili Sanatlar:

- I. Düşünceye Bağlı Sanatlar:
  - 1. Birinci Derecede Zekaya Bağlı Sanatlar:
Tezat, Teşbih, Kinaye,
Telvihler: Mugalata-i maneviye, İstihdam, Tevcih,
Tevriye, Tariz, Telvih, Remz, Tecahül-i Arif
İrha-yı İnan, Mukadder Suale Cevap, Mezheb-i Kelami,
İrsal-i Mesel, Terdid
  - 2. İkinci Derecede Zekaya Bağlı Sanatlar:

Tezkar:

Müşakele, İstidrad, İrsad, İdmac, Sükût-ı Belîğ, Kavlı-
Bi'l-Mucîb

3. Tahayyüle Bağlı Sanatlar:

Teşhis ve İntak, Hüsn-i Ta'lil ve Yarı Hüsn i Talil

İzam: Mübalağa, İfrat, Tefrit, İktisad, İstidrak, Tekidü'z-
Zem, tekidü'l-Medh, İstibta'a

II. İhtiraslara Bağlı Sanatlar:

1. Çıgırlıklı Sanatlar

Nida, Tekmil-i Sadr

2. Kesintili Sanatlar:

Katı', Terdid.

3. Dönüşlü Sanatlar:

Rücu, iltifat, Tecrid, Tekrir.

4. Kademeli Sanatlar:

Tedric.

5. Sorulu Sanatlar:

İstifham, Tecahül-i Arif

III. Bilginin Malzeme Olarak Kullanıldığı Sanatlar:

1. Bilgiye Bağlı Sanatlar:

Telmih, İktibas, Tazmin, Mülema, İrsal-i Mesel.

2. Maksadın Bulunması Dinleyici veya Okuyucuya

Bırakılan Sanatlar:

Muamma, Lügaz

IV. Yapıya Bağlı Sanatlar:

1. Cem'iyyet:

Mutabakat (tezat), Tenasüp, iham-ı Tenasüp, İham-ı
Tezad, teşabüh-i Etraf.

2. Tensik:

Tensik-i Sıfat, Müzavece, Cem', Tefrik, Taksim, Cem'
maa't-Taksim, Cem' maa't-Tefrik ve't-Taksim,
Siyakatü'l- A'dâd, Leff ü Neşr, Ittirat.

3. Yapıya Bağlı Diğer Mana Sanatları:

4. Beraat-ı İstihsal, Tevkid-i Zamireyn, Takdim-Tehir, Sihri Helâl.

V. Diğer Birkaç Mana Sanatı:

Tefri', Hezel, Tasbî, Edeb-i Kelam.

B. Lafızla İlgili Sanatlar:

1. Cinas, 2. İştikak, 3. Reddül-Acüz Ale's-Sadr, 4. Kalb, 5. Akis, 6. Tedvir, 7. Seci, 8. Sec'e bağlı Sanatlar: Tasri, Müvazene, Mümasele, Lüzum-ı Ma-lâ-Yelzem, 9. Lafza Bağlı sayılması Gereken İki Sanat: Taştir, Teşri.

Bu tasnifler içinde, eski tasniflerden tamamen kopmamakla birlikte, klasik tasnifleri ilk kez aşan ve değişik bir tarzda sınıflandıran Recaizade'dir. Ali Nihat Tarlan ise psikolojik alanda orijinal bir tasnif meydana getirir. M. Kaya Bilgegil'in tasnifi ise şu ana kadar yapılan çalışmaların en ayrıntılısıdır.²⁹ Ancak şunu söylemek gerekir ki bu tasnifler her zaman mutlak değerlendirmeler değildir. Görüldüğü gibi bu tasniflerin arkasında farklı bakış açıları ve yorum farklılıkları bulunmaktadır.

Bu çalışmada Ahmet Mermer ve Neslihan Koç Keskin'in tasnifi esas alınmıştır. Bu tasnifte, yukarıda sayılan tasniflerden farklı olarak, edebî sanatlar, fonksiyonlarına göre sınıflandırılmaktadır. Bu bakış açısı, yukarıdaki tasniflerde görülmeyip yeni bir bakış açısidir. Mermer ve Keskin, bu tasnifi şöyle yapmaktadırlar:

I. Hakiki Anlam

Dil ve Hünere Dayalı Sanatlar

1. İştikak
2. Tekrir
3. Sihri helal

---

²⁹ M. Orhan Soysal, *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998, ss.19-28.

4. İade
5. Akis/Aks
6. Rucu
7. Terdid
8. Lebdeğmez
9. Cinas ve Kalb
10. İstidrak
11. İstifham
12. Nida

II. Mecazi Anlam

Birden Fazla Anlama Dayalı Sanatlar

1. Kinaye
2. İham
3. Tenviziye
4. Tezad
5. Tariz

Anlam Birliğine Dayalı Sanatlar

1. Tenasüp
2. Leff ü Neşr

III. Alakası sınırlı Sanatlar

1. Mecaz-ı Mürsel

IV. Benzetmeye Dayalı Sanatlar

Benzetme

1. Teşbih
2. İstiare
3. İrsal-ı Mesel
4. İktibas
5. Mübalağa
6. Tecahül-i Arif
7. Telmih
8. Teşhis ve İntak

Benzetme Sebebe Dayalı Sanatlar

1. Hüsn-i Talil³⁰

Bu tezde, yukarıdaki tasnife göre *benzetmeye dayalı sanatlar* incelenmektedir. Bunlar yukarıda görüldüğü gibi toplamda dokuz sanattan müteşekkildir. Ayrıca bu tezde, Muhsin Kalkışım'ın Şeyh Galib Divanı adlı çalışması esas alınmaktadır. 721 (yedi yüz yirmi bir) beyitten oluşan 30 (otuz) kaside ve 2523 (iki bin beş yüz yirmi üç) beyitten oluşan 335 (üç yüz otuz beş) gazel ile bir de nâ-tamam gazel olmak üzere toplamda 3244 (üç bin iki yüz kırk dört) beyit incelenmektedir. Her bir sanat ayrı bir bölüme ayrılmıştır. Teşbih, istiare, irsâl-ı mesel, iktibas ve telmih için ayrıca birer çizelge hazırlanmıştır. Bu çizelgeler, ilgili bölümlerde beyitlerden önce verilmiştir.

---

³⁰ Ahmet Mermer ve Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, s.27. (bundan sonra: Mermer ve Koç Keskin, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*)

1. BÖLÜM

TEŞBİH

Teşbih, aralarında bir veya daha fazla yönlerde benzerlik kurulabilen iki unsurdan birinin diğerine benzetilmesidir. Buradaki amaç sözü daha anlaşılır kılmak, somutlaştırmak ve güçlendirmektir.

Teşbih sanatının güzel olması için bazı şartları haiz olması gereklidir. Teşbih, etkili olması için, doğru, doğal, açık ve uygun olmalıdır. Zoraki ve tiksindirici hayallerden uzak olmalıdır. Böyle olduğu takdirde teşbih üslûbu güzelleştirir. Aksi halde üslûbu bozar. Bunun yanında teşbihin güzelliği, fikir ve his arasındaki münasebete bağlıdır. Benzeyen ve benzetilen arasındaki münasebet dikkate alınmayıp, benzetme gelişigüzel yapılırsa soğuk olur. Ayrıca teşbihte benzetilene bağlı olan olaylar, şahıslar ve eşyanın, hal, zaman ve mevkiye uygun olması gereklidir.³¹

Teşbihin dört ögesi bulunmaktadır. Bunlar müşebbeh (benzeyen), müşebbehün bih (kendisine benzetilen), vech-i şebeh (benzetme yönü) ve teşbih edatı (benzetme edatı) dır. Bunlardan ilk ikisi esas öge, son ikisi ise yardımcı öğelerdir.

Yekta Saraç, bu dört ögeyi bir örnek üzerinden şöyle izah eder:

“İnsanlar eşitlik açısından tarağın dişleri gibidir.” sözünde *insanlar* müşebbeh, *tarağın dişleri* müşebbehün bih, *eşitlik* vech-i şebeh, *gibi* teşbih edatıdır. Bu cümleye göre insanlar ve tarak'ın birbirlerine eşit olma, birbirlerine temelde üstünlükleri olmama durumunda ortak noktaları vardır. Aslında burada benzetilen unsurlar arasında bir karşılaştırma yapılmış ve hüküm bunun sonucuna göre verilmiştir.³²

---

³¹ Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, ss. 30-31.

³² Saraç, *Belagat*, s.129.

Teşbih sanatında iki esas öge olan benzeyen ve kendisine benzetilen, teşbihte mutlaka yer almalıdır. Bunlardan birinin olmaması, sanatı istiare sanatına çevirir. Ancak teşbihin iki ögesinin de metinde geçme zorunluluğu yoktur. Cümlede benzeyen ve kendisine benzetilen, kendisini belli ediyorsa bu sanat teşbih sanatıdır.

Benzeyen ve kendisine benzetilen öğeler birden fazla unsurdan oluşabilir. Ayrıca genellikle kendisine benzetilen, benzeyenden daha güçlü niteliklere sahip olup, bilinirliği daha fazladır. Yardımcı öğelerden olan benzetme yönü, benzeyen ve kendisine benzetilen arasındaki ortak noktadır. Bu ortak nokta, gerçek olabileceği gibi hayale de dayalı olabilir. Bazen anlaşılması kolay olup bazen de gizli ve güç olabilir. Diğer yardımcı öge olan teşbih edatı, benzeyen ve kendisine benzetilen öğeler arasındaki benzerliği gösteren edattır. Türkçede, aynı zamanda Arapça ve Farsça edatlar da benzetme edatları olarak yer almaktadır. Gibi, sanki, nitekim edatlarının yanında, -veş, -var, gûyâ gibi Farsça edatlar; -sıfat, -misal, gibi Arapça edatlar Divan şiirinde kullanılmaktadır. Bunların yanında; dönmek, benzemek, sanmak, andırmak gibi benzerlik ifade eden fiil masterları ve benzetme görevini gören -casına, -cesine, -cılayın, -cileyin gibi ekler de benzetme edatı anlamında geçtiği görülmektedir.

Öğelerin bulunup bulunmamasına göre teşbih sanatı dörde ayrılır: Teşbih-i Mufassal; benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı olmak üzere teşbihin dört ögesinin kullanıldığı teşbihtir. Teşbih-i belîğ; sadece benzeyen ve kendisine benzetilen olmak üzere esas öğelerin kullanıldığı teşbih sanatıdır. Saraç, teşbih-i belîğın, Türkçe belagat kitaplarında geçmeyen bir özelliğini şöyle ifade etmektedir.

...bir teşbihin belîğ vasfını alması için -Türkçe belagat kitaplarında zikredilmeyen- bir şart daha vardır, o da teşbihin vech-i şebek yani benzeyiş yönünden baid-i garip olmasıdır. Baid-i garip olma birbirine benzetilen iki unsurun hangi açıdan benzetildiğinin hemen ve kolayca anlaşılmasıdır. Bu aynı zamanda orijinal olmayı da ifade eder.³³

---

³³ Saraç, *Belagat*, s.131.

Buna göre, benzetme yönünün hemen anlaşıldığı durumlar teşbih-i belîğ kapsamına girmemektedir.

Teşbih-i Mücmel; benzetme yönünün kullanılmadığı teşbihtir. Bu teşbihe aynı zamanda teşbih-i muhtasar adı da verilir.

Teşbih-i müekked; benzetme edatının kullanılmadığı teşbihe denir.

Teşbih, öğelerin sayısına göre ikiye ayrılır:

Teşbih-i cem'; benzeyenin tek, kendisine benzetilenin birden fazla olduğu teşbihlere denir.

Teşbih-i tesviye; kendisine benzetilenin tek, benzeyenin birden fazla olduğu teşbihlere denir.

Benzeyen ve kendisine benzetilen öğelerin sıralamasına göre teşbih sanatı ikiye ayrılır:

Teşbih-i mefruk; benzeyen veya benzetilenlerin arka arkaya sıralandığı teşbihe denir.

Teşbih-i melfuf; önce benzeyenlerin sonra kendisine benzetilenlerin veya önce kendisine benzetilenlerin sonra benzeyenlerin kullanıldığı teşbihe denir.

Bunların yanında benzeyen ve kendisine benzetilenin mürekkep olduğu teşbihler bulunmaktadır. Saraç, bu teşbihi "Harp meydanındaki Ali cesareti ve gücü hususunda diğer hayvanlara boyun eğdiren arslan gibidir." Cümlesi üzerinden izah etmektedir. *Harp meydanındaki Ali* benzeyen; *diğer hayvanlara boyun eğdiren arslan* kendisine benzetilendir. Bu cümleye göre, teşbihin iki esas unsuru olan benzeyen ve kendisine benzetilen mürekkeptir. Mürekkep demek, birden fazla unsurun oluşturduğu tasavvurdur. Saraç'a göre, bu durum teşbihe tablolaşma hüviyeti verdiğinden hayal gücümüze daha kuvvetli tesir yapar.³⁴

Ayrıca teşbihte, benzetme yönü ayrıştırılmayacak şekilde birden fazla unsurdan meydana gelen bir tasavvur ise böyle teşbihe *temsili teşbih* adı verilir. Eğer benzetme yönü girift ve hemen anlaşılan türden değilse ancak bir yorumla anlaşılabiliriyorsa, burada temsili teşbih var demektir. Aynı

---

³⁴ Saraç, *Belagat*, s.132.

zamanda temsili teşbihlerde çoğunlukla, benzeyen ve kendisine benzetilen mürekkeptir. Dolayısıyla birden fazla unsurun oluşturduğu bir tasavvurdan ibarettir.

Teşbihin esas öğelerinden biri diğerine üstünlük taşıyorsa, sadece iki tarafı bir özellikte birleştirme amacı varsa bu duruma *teşâbüh* denir. Mizah, yergi veya latife amaçlı, aralarında ortak bir yön olmamasına rağmen, iki öğe arasında yapılan teşbihe *teşbih-i tehekkümü* ve *teşbih-i temlihi* denir.

Teşbih sanatında asıl amaç, benzeyen üzerinde kuruludur. Benzeyenin hal ve durumunu ifade etmek için, benzeyen daha üstün bir şeye benzetilir. Bundan dolayı benzeyen ve benzetilen arasındaki ortak yönde, kuvvetli olan taraf kendisine benzetilen olur. Ancak bazı durumlarda, genellikle benzetilen konumunda bulunanlar, mübalağa yapmak için, benzeyen konumunda kullanılır. Bu çeşit teşbihlere *teşbih-i maktûb* adı verilir.

Teşbih sanatında, benzetme yönü hemen anlaşılan türdense buna *teşbih-i karîb* veya *teşbih-i mübtezel*; eğer benzetme yönünün anlaşılması bir dikkat gerektiriyorsa buna da *teşbih-i baid* veya *teşbih-i garib* adı verilir.

Bu çalışmada, sadece öğelerin bulunup bulunmamasına göre teşbihler belirtilmektedir. Hangi teşbih türüne girdiği parantez içinde verilmektedir. Tamlamaların içinde yapılan teşbihler kaydedilmemektedir. Araştırmacılara kolaylık sağlasın diye, benzeyen unsurların esas alınıp, kendisine benzetilenlerin altına sıralandığı bir dizin aşağıda verilmektedir. Dizinden sonra teşbih sanatının bulunduğu beyitler, divandaki sırasına göre yer almaktadır.

1.1. Teşbih Dizini

Âb-ı rûyun benzetildiği unsurlar: gevher: G.110/5, şebnem: G.97/2

Aczin (zayıflık) benzetildiği unsurlar: ferş-i râh: G.71/4, hatt-ı leb-i cânân: G.300/1

Ağacın benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/4, put: K.19/10, şecere-i Tûr: G.1/1

Ağzın benzetildiği unsurlar: müşg-i nâb: K.25/25, sure-i ve'n-Neml evveli: G.63/3

Ahın benzetildiği unsurlar: alev: G.237/4, bang-ı yâ Rab: G.88/4, dâd u sited-i kalp: G.68/1, ebrû: G.40/1, hatt-ı siyeh-fâm: G.4/6, hem-pâye-i dûzah: G.36/3, nağme: G.158/1, revendegân-ı firâk: G.88/4, saf-şiken-i leşker-i müjgân: G.80/2, siper-i âhenîn: G.62/7, şecere-i Tûr: G.1/2

Akdeniz'in benzetildiği unsurlar: dîde-i teng-i habâb: K.25/22

Akıl benzetildiği unsurlar: Felâtûn: G.72/1

Âlemin benzetildiği unsurlar: tufeyl: K.1/40

Alın kırışıklığı (çîn-i cebîn) nın benzetildiği unsurlar: medd-i ihsân: G.223/5

Allah'ın celâlinin benzetildiği unsurlar: şir: G.25/6

Allah'ın cemâlinin benzetildiği unsurlar: şekker: G.25/6

Anâsırın benzetildiği unsurlar: pâsbân: G.98/5

Arşın benzetildiği unsurlar: gulam: K.1/19, sahife-i halkar: K.16/17

Aşkın benzetildiği unsurlar: ateş-i tecelli-i Mansûr: G.1/1, ayet-i hüsnâ: G.252/4, bâde: G.310/11, belâ-resân-ı dil: G.101/1, beyân-ı güft u gû: G.272/8, hoş-âfet-i nâgehân-ı dil: G.101/1, hümâ-yı lâ-mekân: G.25/1, matla'-ı dîvân-ı sıhhat: G.2/1, rûşen: G.272/8, sedd-i reh: G.89/1, şeb-çerâğ-ı zulmet-i âb-ı hayat: G.99/7, şeh-i âlf-cenâb: G.168/5, şem'-i ilâhî: G.328/1, şeyhü'l-beled-i kalp: G.68/1

Ateş, alev ve şerer (kıvılcım) in benzetildiği unsurlar: âvâz-ı bülbülân: G.60/12, bâl ü per: G.212/8, gevher-i nâ-yâb: G.275/6, gül: G.197/4

Atlas feleğinin benzetildiği unsurlar: ârâmgeh: K.1/22

Ayın benzetildiği unsurlar: âyînedân: K.28/21, bal u per: K.1/44, berg-i sefer: K.1/30, çaker: K.1/46, çeleng: K.11/34, çeşm: K.1/29, çevgân: K.1/21, dâm: G.250/6, dehân: K.1/10, deste-seng: K.11/34, dest-i dua: K.1/49, ebrû: K.1/26, gulam: K.1/19, güher: K.1/17, gül: G.197/3, gül-i sefid: K.1/30, gülmih: K.1/18, Hz. Ömer: K.1/33, kavs: K.11/13, küpe: K.1/2, leşker: K.1/35, mismâr: K.15/4, mizab: K.1/13, na'l: K.1/22, nokta-sıfır-ı hisab: K.25/23, nur-ı ayn: K.1/43, pervane: K.1/12, sadef: K.1/28, saka: K.1/4, sandal: K.1/15, sebû: K.11/12, şemse: K.1/3, tıfl: K.1/11, tîğ: K.1/41, Ve'l-leyl: K.1/27

Ayrılığın (hicr) benzetildiği unsurlar: sedd-i âhenîn: G.240/4

Baharın benzetildiği unsurlar: kervân: K.11/3

Bahtın benzetildiği unsurlar: gamze-i cellâd: G.330/4, kays: G.72/6, ser-tâc-ı rif'at: G.276, sikke-i nakd-i revân: G.2/6, sîlî-i ihvân-ı per: G.55/2

Baş (ser) in benzetildiği unsurlar:âşiyân: G.85/4

Bekleme (intizar) nin benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/7

Ben (hal) in benzetildiği unsurlar: bercis: G.334/2, dâğ-ı derûn: 134/1, kûdek-i mekteb: G.23/4, nûr-ı nigeş: G.325/1

Beyhan Sultanın benzetildiği unsurlar: keffü'l-hadîb-i cûd u ihsân: K.22/15

Beyit, mısra ve satırın benzetildiği unsurlar: âlem-i pür-şûr: G.270/7, anber-i deryâ-yı pîç ü tâb: G.181/2, bâlîn: G.39/6, dehr: K.9/10, fevvâre-i hûn: G.54/5, halvetgeh: K.28/6, mevce-i la'l-ı müzâb-ı âlem-i âb: G.16/14, nev-asker-i müretteb-i şâh-ı cihân: K.13/15, perihâne-i ma'nâ: G.47/6, ratl-ı girân: K.28/9, servî: G.151/2, süllem: K.10/8, şâtır-ı şâhenşeh-i ma'nâ: K.28/5, şişe-i pür-tâb-ı gül-arak: G.166/8

Bezmin benzetildiği unsurlar: germ-i bâzâr-ı aşk: G.19/4

Böbürlenme (pindâr) nin benzetildiği unsurlar: nikâb: G.195/10

Brehmen'in benzetildiği unsurlar: mukim-i mabed-i gîsû: G.52/2

Bulutun benzetildiği unsurlar: rişte-i târ: K.16/5, bülbül: K.19/7, sayebân: G.136/1

Bülbülün benzetildiği unsurlar: etfâl-ı debistân: G.300/6, gülnâr: K.16/15, kandîl: G.17/3, kilîd-i terâne: G.53/9

Can, ruh ve hayatın benzetildiği unsurlar: nağme: G.305/11, peymâne-i hûn: G.89/5, seng-i râh-ı bezm-i rü'yet: G.2/5

Ceb (ceyb) in benzetildiği unsurlar: mâh-ı nev: G.21/2

Cebraîl'in kanatlarının benzetildiği unsurlar: balış-i per: K.1/10

Cehennem'in benzetildiği unsurlar: gülistan: G.190/1

Ceylanın benzetildiği unsurlar: mûr: K.27/12

Cihanın benzetildiği unsurlar: deryâ-yı nûr: K.1/28, sebz-i hurrem: K.16/14, tâze-suret: K.19/4

Çemenin benzetildiği unsurlar: dağ-ı dil: G.307/7, etfâl-ı debistân: G.300/6, hâl: G.307/9, hırka-ı peşmîne: G.307/10, kumaş-ı dîbâ: G.104/6, meyhâne: K.19/3, rind: K.19/2, tîğ-i mâtem: G.307/1, ûd: G.285/1

Çenenin benzetildiği unsurlar: çah-ı Nahşeb: G.92/6, sürmedân: G.98/2, turunc-ı gabgab: G.88/2

Çengin benzetildiği unsurlar: pîr-i gürûh-ı terâne: G.53/2

Çeşmenin benzetildiği unsurlar: dü-çeşm: K.21/20, fûrûg-ı mihr-i cihân-tâb: K.21/12, lüle-i mızrâb: K.21/17, şeker-hâb: K.21/8, zebân: K.21/5, zer-i nâb: K.21/19

Çiçeklerin benzetildiği unsurlar: mevc: K.16/7

Dâğ (ateş yarası) ın benzetildiği unsurlar: çarağân-ı hakîkât: G.300/6, gülzâr: G.135/1, Hızr-ı keştî-i selâmet: G.241/5, kumâş-ı marifet tamgası: K.27/25, lâle: G.227/1, mihr-imektûb: G.46/3, revzen-i hâtır-ı âgâh: G.70/1, şafak: G.273/4

dâne: G.250/6, hadeng: K.11/14, sipah: K.11/8, şerâr-ı şu'le-i âlâyiş: G.307/9, şerer: G.80/5

Davanın benzetildiği unsurlar: serap: G.195/6

Defin benzetildiği unsurlar: reşide-nişâne: G.53/8

Denizin benzetildiği unsurlar: bir katre kan: G.190/1, mihmân: G.238/3, nem: G.279/1

Derviş (ehl-i dil, rind) in benzetildiği unsurlar: cam-ı mey: G.169/1, habâb: G.277/6, pervâne: G.55/5

Devat (divit) ın benzetildiği unsurlar: micmer-i elmas: G.129/12

Dil (zebân) in benzetildiği unsurlar: tîğ: G.39/8, G.98/1

Dimağın benzetildiği unsurlar: serap: G.195/6

Diş (dendân) in benzetildiği unsurlar: dürr-i nâb: G.138/1

Duanın benzetildiği unsurlar: vird-i çerâğân: K.22/18

Dudağın benzetildiği unsurlar: âteş-i kevser nijâd: G.87/4, dürc-i gevher: G.32/3, gevher-i nâ-yâb-ı tekellüm: G.270/1, gül-şeker: G.299/1, gül-şekker-i elmâs: G.129/4, nâr: G.66/1, nukl: G.73/2, rûh-ı revân: K.13/31, şerbet-i şehd: G.82/1, tebhâle-habâb-i mevc-i nezâket: G.90/5, vişn-âb-ı Keşmîr: G.48/3

Dumanın benzetildiği unsurlar: menekşe: G.60/12

Düşünce ve hayalin benzetildiği unsurlar: asuman: K.13/7, ateş-zen-i havrâ-yı gülistân-ı cinân: K.28/4, güneş: G.61/4, harîm-i harem-i gülşen-i fikr: K.28/4, kevser: K.27/17, nisâb-ı ferah: G.32/2, rütbe-i i'câz: G.55/7, ser-menzil-i mülk-i ademe râhber: G.80/7, sûmnât: K.13/12

Eflatun'un benzetildiği unsurlar: mürğ-i kafes: G.267/2, tıfl-ı mekteb: G.88/5

Efser (taç) in benzetildiği unsurlar: şerer-i nâl: K.14/28

El (dest) in benzetildiği unsurlar: çeleng-i iftihar-ı Galib: G.252/7, genc-i ikbâl: G.41/3, nikâb: K.25/8, rahat-gede-i cihân-ı dil: G.101/6

Elfazın benzetildiği unsurlar: kârbân: K.13/19, nûr-ı cilâ: K.13/9, piyâye: G.76/6, ra'yyet: G.2/9, renak-şiken-i turra-i müşğîn-i bûtân: K.28/18

Erguvanın benzetildiği unsurlar: hançer: K.16/8

Ferşin benzetildiği unsurlar: gulam: K.1/19

Firuzenin benzetildiği unsurlar: beyâbân-ı merg-i istihkâr: G.262/2

Gam (dert, azar, gazap) in benzetildiği unsurlar: cilve: G.158/1, çeleng-i şu'le: G.290/3, derman: G.143/2, gonca: G.102/4, nemed-i kalp: G.68/3, sermâye-i dûzah: G.36/3, şeker: G.41/2

Gazelin benzetildiği unsurlar: gül-i rûy-ı seped-i eş'ar: G.197/7, hatt-ı anber-feşân: K.13/6, müjde-i devlet-resân: K.13/30

Gecenin benzetildiği unsurlar: çaker: K.1/2, defter: K.1/3, düş: G.67/5, libâs: K.1/51, örtü: K.1/26

Gençlik dönemi (ser-encâm-ı cüvani) nin benzetildiği unsurlar: fitne-i ahir-zaman: G.98/8

Gonca, gül ve gülbünün benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/1, fânûs-ı gülgûn: G.45/3, Hz. Meryem: K.19/7, kafes: G.326/4, mürğ-i şeb-âviz-i hûn-nisâr: G.133/4, revgân-ı kandîl-i fenâ: G.9/3

Gönlün (sine, hatır, dil, kalp) benzetildiği unsurlar: âb: G.103/4, âbâ- pûş-ı melâl: G.68/3, âfitâb-ı âlem-ârâ: G.201/4, Anka: G.201/2, Anka-yı Kaf-ı lâ-mekân: G.71/4, aşiyân: G.287/5, ayine-yi vahiy: G.5/3, bâğ: G.230/1, G.231/1, bâğ-ı muhabbet: G.46/3, beyt-i ma'mûr: K.15/1, beyt-i

mualla: G.201/3, beyt-i tali': G.252/6, ceres: G.116/7, çağ: G.230/5, G.231/5, çerağ: K.14/3, G.230/3, G.231/3, G.231/7, çerağân-ı dağ: G.231/2, dağ: G.230/8, dâm: G.40/5, divâne: G.328/1, enîs-i bezm-i irfân: G.170/1, fânûs-ı nûr: G.199/5, genç-i pinhân: G.183/1, gerdûn: G.72/1, gevher-i yakut: G.193/4, gonca: G.37/5, gül camii: G.198/2, gülgüne-i ruhsâr-ı heves: G.121/5, habâb-ı bâde: G.109/1, hurdebîn-i râz: G.263/2, irtisam-ı aşk: G.5/3, kahraman-ı ferâğ: G.231/4, kân-ı istiğnâ: G.201/5, kebâp: G.173/6, lâlezâr-ı dağ: G.65/6, ma'nî-i bî-mesâğ: G.230/7, ma'nî-i rengîn: G.142/4, Mânî-i Erjeng-i tamâşâ: G.47/1, misâl-ı gevher-i yakût: K.16/20, mizbân-ı ferâğ: G.230/4, mülk-i dile râh: G.70/1, mürğ-i Anka-yı Kaf-ı diğeri: G.231/2, mürğ-i hüdhüd: G.230/10, nâkûs: G.52/6, Pîr-i mugân: G.68/6, reşk-i sad-berg-i çemen: G.114/3, Rûh-ı kudsî: G.69/1, sâgar-ı sahbâ-yı gülgün: G.251/3, sengîn: G.24/9, sipend-i şu'le-i nutk: G.326/3, siper: G.80/2, subh-ı âteş-bâr: G.135/1, sünbülzâr: G.262/1, şakird-i mülhem: G.200/7, şeb-çerâğ: G.230/6, G.231/6, şişe: G.311/1, şu'le-i şem'-i tecellâ: G.201/1, tahte-i meşk: G.321/3, tîz-âb-ı gül-arak: G.166/6, virâne: K.15/4, yakut: G.60/1, yek katre âb: G.159/5, zâde-i tab': G.41/9, zîb-i gülistân: G.170/1

Göz (dîde, çeşm) ün benzetildiği unsurlar: âhû: G.52/1, al tamga: G.69/3, âşiyân-ı bülbül-i efsûs: G.194/7, ateş-hâne: G.194/1, âteş-i minâ-yı sirişk: G.310/10, berg-i gül ü şebbû: G.289/2, çeşme-i âb-ı hayat: G.5/4, çeşme-i kâfur: G.1/11, düşmen-i cân-ı sürûş: G.87/3, fevvâre: K.21/2, füsunsâz Mesih: G.33/2, gonca-i gülzâr-ı vuslat: G.2/2, gül-berg-i cünûn: G.89/4, gül-i ebrî: G.35/4, hindû: G.52/5, imân: G.291/1, inbîk-i zehr: G.175/4, Ka'be: G.194/4, mihrâb-ı Keşmîr: G.48/2, minâ-hâne: G.194/4, mürğ-i vasl-ı yâr: G.194/7, nigîndân-ı la'l: G.276/2, pervâne: G.288/2, peymâne: G.194/3, sadef: G.300/11, subh-ı işaret: G.2/7, sübha-i sad-dâne: G.194/8, ummân: G.194/1

Gözyaşının benzetildiği unsurlar: âb-ı hayvân: 317/7, âb-ı zümürüd: G.179/6, akar su: G.249/2, âteş-pâre: G.49/7, bahr: G.247/1, bârân: G.129/2, cûybâr: G.247/1, cûybâr-ı hûn: G.75/7, dâne-i sîm-âb: G.18/5, deryâ-yı ateş: 300/7, dürr-i hoş-âb: K.25/24, feyz-bahş-ı bağ-ı dil: G.279/2, gevher: K.25/10, gevher-i şâd-âb: G.156/5, gülistân: G.300/7, habâb-ı âlem-i âb:

G.16/1, jâle-i dūr: G.297/1, katre-i kân: G.288/1, pervâne: G.239/2, reg-i hâb: G.192/2, sîm-âb: G.36/4, sîmâb-ı şu'le-zâr: G.109/1, sübha-i mercân: G.68/4, şebnem: G.196/5, şu'le: G.36/4, tuhm-ı duzah: G.308/2, tuhm-ı gül-i işret: G.288/1, yâkût: 300/7, zümürüd nigîn: G.109/9

Gubar (hak-i pay, gerd) in benzetildiği unsurlar: cilâ: K.3/11, G.26/1, kuhl: K.3/11, kuhl-ı Sifahân: G.28/6, sürme: G.44/4, G.240/3, sürme-i dikkat: K.22/17, tenük-çeşmân-ı aşk: G.10/4, zeng: K.11/9

Gül bahçesinin benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/1, çeşme-i hûn-âb: G.18/6, sûmnât: K.19/10

Gündüzün benzetildiği unsurlar: çaker: K.1/2, defter: K.1/3, maaş: K.1/51, örtü: K.1/26

Güneşin benzetildiği unsurlar: bâl u per: K.1/44, bârân: G.322/6, berg-i sefer: K.1/30, çaker: K.1/46, çeşme-i hurşîd-i tecelli: G.24/11, delv: K.1/13, dest-i dua: K.1/49, ebubekir: K.1/33, gevher-i galtân: K.27/11, gulam: K.1/19, gûy: K.1/21, güher: K.1/17, gül-i sefid: K.1/31, gülmih: K.1/18, harabe: G.50/3, Hz. Ali'nin pençesi: K.1/34, kalp: K.1/29, kandil: K.14/1, kânun-ı târ: G.45/11, keştî: K.1/5, küpe: K.1/2, leşker: K.1/35, na'l: K.1/22, nokta-i sıfır-ı hisab: K.25/23, nûr-ı ayn: K.1/43, pervane: K.1/12, sadef: K.1/28, ser: K.1/26, şebnem: G.279/1, şemse: K.1/3, tıfl: K.1/1 top: K.1/41, Ve'd-duha: K.1/27, zebân: K.1/10

Günün benzetildiği unsurlar: kît'a-ı nâr-ı sakar: G.322/1, zehr-i mâr: G.4/1

Habab (ızdırab, kef) in benzetildiği unsurlar: âyîne-i dîdâr-ı vahdet: G.2/4, câm-ı hurşîd: G.41/5

Halka-i tevhidin benzetildiği unsurlar: âsiyâ-yı muteber: G.38/5, hâle-i şems ü kamer: G.38/1, hatt-ı kutbü'l-bürûc-ı pür-iber: G.38/1, hayme-i râh-ı sefer: G.38/10 kemend-i vahdet-i zevk u keder: G.38/12, nûr u fer: G.38/7, sadef: G.38/11, sevâd-ı dîde-i ehl-i nazar: G.38/4, sübha-i hikmet-esser: G.38/2, şâdurvân-ı çeşm-i eşk-i ter: G.38/8, tabla-i kand u şeker: G.38/6, tavk: G.38/13

Hasretin benzetildiği unsurlar: şebnem-işerm-i gülzâr: G.271/3

Hatt (yazı) in benzetildiği unsurlar: tûtîyâ: G.148/4, zülf: G.148/2

Hattın benzetildiği unsurlar: bahar-ı gül-ı bûse: G.102/6, benefşe-ter: G.209/2, cevher-i şemşîr-i ebrû: G.99/3, Cibrîl-i Emîn: G.33/2, hayâl-ı şeker-hâb-ı gül-arak: G.166/1, iman: G.183/3, kafîle-i müşk: G.50/8, karınca duası: G.78/2, kûdek-i mekteb: G.23/4, levha-i jengâr: G.262/3, müşg: G.196/9, rik'a: K.27/5, sebze-i mehtâb-ı Keşmîr: G.48/1, sipâh: G.198/1, sure-i Feth: K.27/1, sure-i ve'n-Neml evveli: G.63/3, şeb-i fitne-i rûz-ı mahşer: G.334/2, şebistan: K.14/9, tezerv-i nağme-i rengine bâl: G.67/6

Havass-ı hamsın benzetildiği unsurlar: nezzâre: G.98/5

Hayretin benzetildiği unsurlar: fûrûğ-ı sûret-i mir'ât-ı kalb: G.84/4

Hoca Neşetin Benzetildiği unsurlar: dem-i can-bahş-ı Mesihâ-yı zamân: K.28/16, hamil-i sırr-ı dü-cihân: K.28/15, hurşîd-i sabah-ı şeb-i îd-i Ramazan: K.28/17, şîr-i jiyân: K.28/15

Hüsn (güzellik) ün benzetildiği unsurlar: gül: G.319/1, hûn-ı dil-i gül: G.271/3

Hız. Meryem'in benzetildiği unsurlar: bîkr-i ma'nî: G.52/6

Hız. Adem'in benzetildiği unsurlar: tufeyle: K.1/40

Hız. Ömer'in benzetildiği unsurlar: umre: K.2/15

Irmağın (cûybâr) benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/1

Işığın benzetildiği unsurlar: mana: G.61/4, tîr u hadeng: K.11/32, tîr-i dua: G.14/7

İmanın benzetildiği unsurlar: bende: K.1/2

İnsanın benzetildiği unsurlar: kârgâh: G.272/7

Jale (şebnem) nin benzetildiği unsurlar: âfîtâb: K.25/1, dürr-i mengûş-ı nâz: G.124/4, gedâ-yı gülşen: K.12/13, gevher: G.199/3

Kadehin benzetildiği unsurlar: beste-i hâb-ı şeb-i hayret: G.9/5, çerâğ: K.14/4, gûş: G.318/1, gül-i sîr-âb: G.18/3, gül-i sîr-âb-ı neş'e: G.19/2, habab-ı mevce-i mehtâb: G.18/1, hâle: G.282/4, hasta çeşm: G.223/1, jale: G.310/12, kandil-i gül-reng-i şebistân-ı visâl: G.52/3, kırm-i şeb-tâb: K.14/5, lale: G.282/7, mes'ale-i kafîle-i râh-ı Hudâ: G.9/5, sade-i mâhtâb: G.14/2, sade-i reng-i temennâ: G.47/1, sühanın saf-teri: G.310/11, şem'-i kâfûr: G.331/2, şerâr-ı âh-ı hasret: G.2/2, tâir-i rûh: G.310/3, zebân-ı şem': G.285/3

Kaftan'ın benzetildiği unsurlar: nûr-ı berk-ı neş'e: G.275/3

Kâğıdın benzetildiği unsurlar: bâl-ı kebûter: G.39/5, pâk-tab'ân-ı siyeh-rûz: G.39/4, peyember: G.39/8, pister: G.39/6, siyeh-bahâr-ı mey-i nâb: G.18/7, suret-i defter-i a'mâl: G.39/4

Kâkül ve perçemin benzetildiği unsurlar: çeşm-i siyeh: G.325/1, dest-i niyâz: K.27/6, dûd-ı od-ı dil-i âşüfte-havâ: G.220/3, ebr-i belâ: G.222/1, hayme-i hadra-i Hudâ: G.220/1, hayme-i Tûbâ-nümâ: G.222/3, hümâ: G.178/13, ibrişim: G.178/8, kıssîs: G.334/1, mürgân-ı sürûşân-ı alâ: G.220/5, rûtbe-i ikbâl: G.222/4, saye-i bâl-i Hümâ: G.222/1, sebîgûn semâ: G.220/1

Kalemin benzetildiği unsurlar: kahraman: K.13/1, kemân: G.98/4, sahip-kıran: K.13/1, siper: G.28/7, zer navdân: K.13/3

Kaşın benzetildiği unsurlar: cây-ı eman: G.185/3, hatt-ı Fireng: G.50/15, hatt-ı mîr Ali: G.63/1, katil: G.183/3, kâtil-i çâlâk: G.299/5, kemân: G.174/6, G.266/5, kemân-ı aşk: G.95/3, kûşe-i mihrâb: G.275/9, medd-i bismillah: K.27/1, mihrâb-ı namaz: G.299/7 secdegâh: G.225/6

Kays'ın benzetildiği unsurlar: ârâmgeh-i mürg-i hayâl-i Leylâ: G.254/6 sayd-ı harem: G.239/5, Süleyman: G.131/1, tıfl-ı sebâk-hân: G.131/9

Kılıç ve hançerin benzetildiği unsurlar: âyet-i alâ-yı râyet-i Mansûr: K.20/5, bâliş-i zer-kâr: G.135/2, berk-i bahar: K.20/2, ebrû-yı işaret: G.2/3, hame-i elmâs-ı hüccet-i kat'î: K.20/3, kebûter-i peygâm: K.20/4, merhem: G.279/4, mıknatıs: G.334/3, mü'min-i bî-emân-ı dil: G.101/3, pençe-i hurşîd-i bâmdâd-ı kûsûr: K.20/2

Kısmetin benzetildiği unsurlar: mihr ü meh: G.188/6

Konya ve Meram'ın benzetildiği unsurlar: genç-i pür- maârif: G.221/4, kebûter-i harem-i yâr: G.221/5

Köşkün benzetildiği unsurlar: âfitâb-ı san'a^t-ı iksir: K.23/2, âlem-i rûh-ı münevver: K.23/1, bâl-ı mürgân: K.22/11, bâl-ı Simurg-ı maârif: K.22/11, burç-ı hurşîd-i münevver: K.23/1, deryâ-yı ahter: K.23/3, donanma-yı meserret: K.23/4, fânûs-ı mücevher: K.23/4, gonca-ı nev-reste-i deryâ-yı ahdâr: K.23/15, güvâh-ı sıdk-perver: K.23/14, selsebîl-i dürr ü

mercân: K.22/8, tâze-kişver: K.22/5, ummân-ı gevher: K.23/16, zer-efser: K.23/5

Kulağın benzetildiği unsurlar: sadef: G.97/4

Kuş (mürg) un benzetildiği unsular:, bat-ı şarab: G.16/7

Küfrün benzetildiği unsurlar: bende: K.1/12

Kürsî'nin benzetildiği unsurlar: vakar: K.1/22

La'lin benzetildiği unsurlar:

Lâlenin benzetildiği unsurlar: al tûtî: G.257/4, peymâne: K.19/3, zevrak: K.16/7

Leyla'nın benzetildiği unsurlar: deşt: G.147/6

Mana ve mazmunların benzetildiği unsurlar: genc-i nihân: K.13/8, gevher üşkûfesi: G.56/7, gül: G.289/4, hûr-ı cinân: K.13/13, la'l-ı bütân: K.28/20, meh: G.98/1, mugân: K.13/12, penbe-i dağ-ı elfâz: G.151/1, ra'yyet: G.2/9, veled-i kalp: G.69/1

Matbah-ı Monla'nın benzetildiği unsurlar: bağ-ı safâ: K.7/17, dûdmân-ı evliya: K.7/1, germ-âbe-i ibret-nümâ: K.7/11, gülzâr-ı şafak: K.7/4, ka'be: K.7/10, kanaatten yapılmış bir bina: K.7/12, kebuterhâne-i sıdk u safâ: K.7/9, kenz-i hudâ: K.7/7, kerâmet kânı: K.7/7, metâr-ı tâirân-ı kibriyâ: K.7/5, pervanegân-ı aşka câ: K.7/2, semenderhâne-i mihr ü vefâ: K.7/3, Hızır'ın benzetildiği unsurlar:, mey-fürûş: G.87/4

Meclisin benzetildiği unsurlar: mihr ü meh: G.325/3, zebân-ı dirâz-ı tekellüm: G.92/2, zehr-i mâr-ı halka: G.330/5, zencîr: G.267/3

Mehtabın benzetildiği unsurlar: arak: G.15/2, bâz-ı eşheb: K.11/2, beyâz-ı arak: K.11/5, çevgân: K.12/9, def-ber-kef: K.11/25, defter-i aşk: G.14/6, dervîş-i Mevlevî: K.12/15, ferve-i beyzâ: G.14/15, hâb-ı ferâmûş: K.12/11, hidîv: K.12/17, kahraman: K.11/10, lâle-i ebrî: K.11/5, meş'ale-keş: K.11/23, mevc-i safâ: G.14/13, perî-be-şîşe: G.16/11, şem'â-keş: G.14/11, şinâh-ı neheng: K.11/19, tavr-ı Siyâvûş: K.12/13, terâne-i sencî: K.11/18

Meleğin benzetildiği unsurlar: bülbül: K.13/2

Mercanın benzetildiği unsurlar: tuhm-ı gül-i işret: G.103/3

Mesnevî'nin benzetildiği unsurlar: genc: K.17/2, gerdûn-ı pür-envâr: K.17/2, nefes-i pür-meded-i Rûhullah: K.3/13

Mevlana'nın benzetildiği unsurlar: gevher-i bahr-ı vefâ: K.3/4, hünkâr-ı ehlüllah: K.5/3, kân-ı iksîr-i dua: K.3/18, makam-ı fakra şeh: K.4/3, maşrık-ı şems-i hudâ: K.3/3, menba-ı sıdk u safa: K.3/1, Musa: K.3/16, nûr u ziyâ: K.3/11, şah-ı evreng-i beka: K.3/2

Mevlevî külahının benzetildiği unsurlar: çâh-ı Ken'an-ı selâmet: G.316/7, dûd-ı gül-bang-ı hüviyyet: G.316/1, dûr-bîn-i çeşm-i ibret: G.316/3, hûşe-i engûr-ı vahdet: G.316/4, micmer-i ûd-ı mahabbet: G.316/1, nakş-ı mihrâb-ı ibâdet: G.316/8, ser-nişân-ı bed' ü gayet: G.316/5, sürmedân-ı ehl-i dikkat: G.316/2, top-ı kahr-ı endâz-ı himmet: G.316/9

Mevlevîhane'nin benzetildiği unsurlar: aşk-hâne: G.53/1, yaycı dükkanı: K.15/11

Mevlevîlerin benzetildiği unsurlar: cân-ı alem: G.315/2, kalb-i adem: G.315/2, kebûter: G.154/5, nutk-ı mücessem: G.315/5, rûh-ı mülhem: G.315/1

Meyhânenin benzetildiği unsurlar: Ka'be: G.154/4

Muğbeçenin benzetildiği unsurlar: hacı: G.154/4

Mum (şem') un benzetildiği unsurlar: ahir nigeş: G.89/5, bûm-ı gam: G.307/1, mûrg-i kafes: G.272/8, surâhî: G.6/5

Mûsikâr ve kavalın benzetildiği unsurlar: saff-ı cemaat: G.62/4, şâne-i zülf-i terâne: G.53/5

Müjdenin benzetildiği unsurlar: girye: G.17/7

Mürekkebin benzetildiği unsurlar: çeşm-i şûh-ı Mânî: K.24/2

Müşterinin benzetildiği unsurlar: gülmih: K.15/4

Nâfenin benzetildiği unsurlar: esir-i çin-i zülf: G.48/4

Nakşın benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/9

Nazın benzetildiği unsurlar: bülbül: G.102/4, reng-i şu'le: G.290/1

Neşenin benzetildiği unsurlar: berk: G.64/2, şem'-i seher: G.16/12

Neyin benzetildiği unsurlar: gavvâs-ı feyz: G.303/7, hamûşân-ı nazar dem-sâzı: G.55/1, heft dağ-ı dil: G.304/9, kudûm: G.303/7, revzen-i vahdet:

G.258/5, sırr-ı sema'-ı Sidre: G.305/6, tıfl-ı mekteb: G.62/3, zemzeme-i feyz-i girye: G.305/3

Nigâh ve gamzenin benzetildiği unsurlar: a'mâ: G.66/2, âşûb-ı firengistân-ı hüsn: G.262/6, bukalemun: G.89/1, ebrûvân: G.176/6, gevher-efşân: K.27/24, hançer-i habîde: G.116/4, hâne-perverd-i kemân-ebrûvân: G.71/5, hâne-zâd-ı kûşe-i ebrû: G.52/4, hâr: G.163/5, iksir-i a'zâm: G.279/7, katil-i çâlâk: G.136/3, kimyâ: G.104/5, Nebiyy-i seyf: G.179/4, nefes-i vâ-pesîn: G.62/5, rişte-i zünnâr: G.66/7, rûh'l-emin: G.179/3, sahbâ: G.147/5, sırma püsküller: K.161/3, sûmnât-ı bahr-âşûb: G.48/2, şişe: G.147/5, şu'le-i yakut: G.235/6, terceman: G.185/4, tercemân: G.96/5, tîr: G.174/6, üstad: G.23/4, zebû'r-ra'd-ı nâr-ı aşk: G.166/6

Nutk, suhan, tabir ve tekellümün benzetildiği unsurlar: arûs-ı tutuk-ârâ-yı mezâmîn: K.28/19 asâ: G.73/7, çerağ-ı elfâz: G.151/1, güher-i ulvî-i lâhût-mekân: K.28/1, gül-i kûşe-i destâr-ı ser: G.299/2, gül-i ra'nâ-yı reng u bû: G.88/7, halka-be-gûş-ı Güher: K.28/22, hande-i berk-i tecellâ: G.103/5, kudsiyân: K.13/10, mağz-ı rûh-ı tecelli-i râz: G.87/5, mefhum-ı çeşm ü cân: G.255/5, mersiyye-i Mecnun: G.72/2, müşg-i Rûmî: G.269/9, nazar-ı şesm-i din: G.62/9, şehd: K.13/2, şikâr: K.28/13, tîğ-i zebân: K.28/19, zemze: K.9/5

Ok (tîr) un benzetildiği unsurlar: ceres: G.277/7

Ormanın benzetildiği unsurlar: çengelistân-i nihâl-ı ah: G.114/4, nahlzâr-ı unsur-ı ateş: G.113/3

Pamuk tıpanın benzetildiği unsurlar: kef-i mevc-i perî: G.310/1

Parmağın benzetildiği unsurlar: tîr: G.98/4

Pervanenin benzetildiği unsurlar: bülbül: G.285/2, G.307/8

Peykanın benzetildiği unsurlar: sünbül: G.319/3

Pîrin benzetildiği unsurlar: semender: G.55/5

Revzen (pencere) in benzetildiği unsurlar: dîde-i ehl-i basiret: K.15/6, mâye-i duzah: G.36/5, sahife-i Erjeng: G.50/2

Sabanın benzetildiği unsurlar: kâkül: G.319/2

Saç (zülf) in benzetildiği unsurlar: âvize: G.177/1, bend: G.175/1, beyt-i tegâfûl: G.161/8, dest-i tetâvül: G.161/9, fetîl: G.4/4, halka-i dâm-ı

dil-i miskîn: G.23/5, hat-ı fireng: G.50/5, kafiye-i raygân: K.13/31, karanfil: G.161/1, kejdüm: G.270/2, nahl-i tûbâ: G.178/5, nüsha-i rişte-keş-i târ-ı te'emmül: G.161/11, perde-i mihrâb-ı tevekkül: G.161/7, perde-keş-i hâb-ı tegâfûl: G.161/6, sebz-pîşîde-i mir'ât-ı tahayyül: G.161/3, semender yuvası: K.13/36, siyeh-kâr: G.291/1, sümbül: G.161/1, G.224/2, zebân: G.71/2, zulmet-i hecr: G.40/1

Sakinin benzetildiği unsurlar: abdal: K.11/7

Sarhoşların benzetildiği unsurlar: kahraman-ı cem-sipeh: G.325/6

Sazın benzetildiği unsurlar: meges: G.55/3

Sedefin benzetildiği unsurlar: rûh-ı Hızır: G.24/4, su: G.24/5,

Semâ'm benzetildiği unsurlar: gevher-i galtân-ı bahr-ı aşk-ı Monlâ: G.153/8, haşr-i ervah: G.153/7, muamma: G.153/5, nefh-i uhrâ: G.153/7

Sevgilinin benzetildiği unsurlar: ateş-zen-i hanmân-ı dil: G.101/5, cümbüş-ı ra'nâ: G.83/6, fevvâre-i mu'ciz-nümâ: G.184/4, gül-âb: G.243/2, hâk-i reh-i Bû-Türâb: G.243/7, harâb: G.243/5, meh: G.105/6, Mesih: G.17/6, mihr-i münîr-i sâye-perverd: G.215/2, nahl-i pür-neşv ü nemâ: G.184/8, neş'e: G.243/3, nev-bahâristân: G.178/8, nûr-ı dua: G.184/9, Rüstem: G.246/1, sâye-i mürğ-i hümâ: G.184/7, serv-i hırâmân: G.294/1, serv-i safâ: G.184/3, şâh-ı felek-cân: G.70/4, şarap: G.243/3, şem'-i meclis: G.139/2, şem'-i şebistân-ı çarh: G.318/4, şems-i vuslat: G.65/5, şu'le: G.243/2, zîver-i gülşen-i âgûş: G.171/4

Sıddık (Hz. Ebubekir) in benzetildiği unsurlar: sadrû'l-hulefâ: K.2/1, hümâ: K.2/2, matla-ı envâr-ı vefâ: K.2/5, seng-i güher (Sıddık'ın sözleri olarak): K.2/7, tîğ: K.2/12, lâ: K.2/14, safa tepesi: K.2/15

Sırrın benzetildiği unsurlar: can: G.232/6

Sipîhr (felek) in benzetildiği unsurlar: âyîne: K.11/9, habâb: G.195/7, hâne-i tanbur: K.18/9, hâne-i zeyn: K.1/26, kûh-u Bedahşan: K.22/5, peymâne: K.19/16, seyyâh-ı aşk: K.1/38

Söğütün benzetildiği unsurlar: nigh-i dîde-i âhû: G.41/4

Subh-ı bahâr: K.24/4

Sultan Selim'in benzetildiği unsurlar: ahd-ı şebâb-ı feyz-i Yezdân: K.22/16, arif: K.13/16, bahr-ı bî-kerân: K.11/19, bârikâ: K.14/24, can:

K.16/32, Dârâ: K.12/8, ebr-i gevher-bâr: K.16/35, gerdûn: K.14/21, gül: K.16/47, gülsitân: K.13/28, Hızr-ı rüzgâr: K.17/13, Hidîv-i Cem-haşem: K.18/7, hurşîd: K.14/20, Hz. Peygamber'in ahlakı: K.13/21, İsâ: K.14/32, kûh-ı vakar: K.16/37, Mehdi: K.13/18, mey-i erguvân: K.13/29, rûh: K.19/24, sahabe: K.13/25, Süleyman: K.15/30, şeh-i haveristân: K.13/40, şeh-i tabende-güher: K.14/17, üşkûfezâr: K.18/4

Sultan Veled'in benzetildiği unsurlar: maden-i lutf u kerem: K.8/1, mâh-ı hurşîd-i âlem: K.8/2, pertev-i hurşîd-i nazar: G.56/8

Sümbülün benzetildiği unsurlar: akreb: G.23/5

Sürahinin benzetildiği unsurlar: çeşme-i hurşîd-i hikmet: G.328/4, kalyon-ı beng: K.11/6, mâhî: G.16/4

Sürmenin benzetildiği unsurlar: gerd-i sipeh: G.56/6

Şafağın benzetildiği unsurlar: sahbâ: G.15/2

Şarap (mey, arak) m benzetildiği unsurlar: âb-ı gülgûn-sirac: G.19/6, âkîk-i yah: G.37/7, akl-ı Felâtûn: G.45/9, berf: G.310/12, cân-ı aşk-ı imitizac: G.19/1, girye-i nev-sâlik: G.310/11, haraç: G.19/5, ilaç: G.19/3, la'l-ı âteş-revâc: G.19/4, la'l-ı müzâb: G.193/10, nesîm-i nefes-i subh: G.310/13, nûr-ı ateş-mizac: G.19/1, nûr-ı kudsî-zücac: G.19/7, pertev-endâz-ı sagar-ı yakut: G.19/6, şu'le-i âvâz: G.16/5, yakut: G.52/3, yakut-ı nihân-ı kân-ı dil: G.101/2

Şeyh Galip'in benzetildiği unsurlar: adem: K.7/18, ahû: G.249/5, alem-i envâr-ı tecelli-i cemâl: G.268/2, Anka-yı mana: G.5/2, Anka-yı sehâ: G.211/1, ateş: G.225/1, âyîne: G.320/2, âyîne-i zırh: G.111/4, bahr-ı safa: K.13/4, bende-i nâçiz: K.9/17, berk-hîz ebr-i Güher-zâd: G.122/2, bûy-ı gül-âb: G.128/2, bülbül: G.142/3, G.171/3, bülbül-i hoş-nağme-i gülzâr-ı fenâ: G.80/6, ceres: G.212/7, çerâğ-ı bezm-i hecr: G.139/7, çerağ-ı lâle-i derd: G.287/5, deryâ-yı kesret: G.126/6, dürr-i yetîm-i mevce-i deryâ-yı kesret: G.126/6, dürr-i yetîm-i sade: G.69/6, fânûs-ı hayal: G.283/4, garip: G.211/3, gevher-i şevk: G.279/1, girdâb: G.15/7, gonca-i aşk: G.279/1, gonca-i tasvîr: G.226/2, güher: G.107/9, gül: G.226/1, G.227/1, G.227/9, gül-i hod-rû: G.249/7, gül-pûş-ı nev-şükûfte-i bâğ-ı mahabbet: G.192/6, hâk: G.273/3, G.279/2, hâk-i reh-i Monlâ: G.314/8, hâme: G.113/6,

G.265/5, hâverân: K.13/4, heyûlâ-yı hayret: G.60/18, Hızır: G.107/11, Hızır-ı hayat: G.62/8, hindû: G.157/1, G.249/6, jâle: G.1/12, G.117/1, G.118/4, G.159/5, G.330/3, jâle-i gül-berg: G.128/1, Kelim (Hz. Musa): G.117/2, kuzu: G.49/8, lücce-i deryâ: G.117/6, ma'nî: G.107/8, mâh: G.284/1, Mecnun: G.121/2, G.186/2, menba-ı âb-ı hayât-ı suhan-ı nâdire: G.254/7, Mesih: G.102/9, mest: G.211/3, mir'at: G.107/4, mir'ât-ı cam: G.308/1, mum: G.330/2, mûr: 300/1, mûrg-i âh-ı ehl-i derd: G.157/1, mûrg-i hoş-nevâ-yı gülistân: G.192/7, mûrg-i kafes-âmûz-ı şifâhâne-i mevc: G.107/3, nakş-ı habâb: G.128/1, neydeki âteş-i feryâd: G.122/4, nîş: G.121/6, nokta-i sehvi-i kalem-i ehl-i hisâb: G.128/5, nûş: G.121/6, pervâne: G.117/3, G.128/4, G.328/1, pervâne-i hicrân: G.65/5, rûhü'l-kuds: G.80/1, Rüstem: G.279/5, sade: G.279/3, sâye: G.117/8, server-i revân: G.98/9, Süleymân-ı ma'nâ: G.230/10, sürâğ-ı ceberût: G.211/2, şâh: G.252/7, şahenşeh-i iklim-i gam-ı div-sipah: G.121/4, şâh-ı istiğnâ-yı aşk: G.111/7, şâne: G.117/4, G.118/2, şehname-hân: K.13/35, şem': G.107/6, G.299/8, şem'-i nîgûkâr-i küstahî: G.216/2, şem'-i şebistân: G.211/7, şerer: G.107/2, şîrân-ı aşk: G.114/4, şîr-i semender-tıynet: G.113/3, şu'le-i cevvalê: G.128/6, şu'le-i yakut-ı ter: G.107/7, şûriş-i figen-i ma'reke-i saff-ı sürûş: G.121/4, şürîde bülbül: G.110/4, tâir-i kuds: G.157/2, tıfl-ı azîz: G.211/4, tılsım-ı hayret: G.111/6, tığ-i tîz: G.16/15, tîre-rûz-ı tecelli-i ye's: G.225/3, tohm-efşân-ı eşk: G.226/7, üftâde-i dâm-ı fûtûr: G.332/5, üstühân: G.117/7, yakut-ı sirişk: G.107/9, zemîn: G.96/9, zenbûr: G.121/6, zîver-i bâzâr-ı küstahî: G.216/1

Tabiatın benzetildiği unsurlar: hâmûn: G.72/6

Tahtın benzetildiği unsurlar: şu'le: G.325/2

Tamburun benzetildiği unsurlar: habab-ı hava: G.57/1, küre-i nâr-ı aşk: G.57/10, reg-i misvak: G.239/4, reme-i zenbûr: G.57/6, şâh-reh: G.325/4, terâne tekyesi: G.57/7

Taş (seng) in benzetildiği unsurlar: gevher: G.37/2, efser-i elmâs: G.129/10

Ten (vücut, beden) in benzetildiği unsurlar: dâm-ı Mâhî: G.309/4, hayderî: G.313/9, hil'at-ı vâlâ-yı şöhret: G.300/4, neş'e-i sebz-âb-ı keşmîr: G.48/1, subh-ı şeb-i yeldâ: G.47/5, suret-i İsa: G.47/3

Tenezzülün benzetildiği unsurlar: nerdbân: G.98/7
Testinin benzetildiği unsurlar: mihrab: G.15/4
Tevazunun benzetildiği unsurlar: pâye-i rif'at: G.98/7
Top-tüfeğin benzetildiği unsurlar: tabl-ı sürûr: K.20/11
Tuzağın benzetildiği unsurlar: çeşm ü dest: G.110/7
Ülker yıldızı (pervin) nın benzetildiği unsurlar: heveng: K.11/26,
sirişk-i meclis-i ahbab: G.18/4
Üstühanın benzetildiği unsurlar: dû-bîn-i şevk: G.26/2
Vuslatın benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/7
Yakutun benzetildiği unsurlar: çerâğ: K.14/1, zevrak-ı mey: K.24/12
Yanağın benzetildiği unsurlar: ateş: G.60/4, âteş-i ter: G.22/4, bâlîn-i
visâl: G.197/2, cevher: G.205/2, dûzah-nişân: G.71/1, gonca-i şem'-i tecelli:
G.194/2, gül-berg: G.129/12, gül-berg-i âteşîn: G.209/2, kitap: G.195/5,
levha: K.27/1, mâye-i gülzâr: G.48/3, mihr-i mahşer: G.178/3, G.289/5,
mushaf: G.196/9, nev-bahâr: G.196/3, pertev-i envâr-ı tebessüm: G.270/1
Yaprağın benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/4, gevher-dâr: K.16/13
Yarasanın benzetildiği unsurlar: kevkeb: G.88/6
Yıldızın benzetildiği unsurlar: bağ-ı şereng: K.11/20, çerağ: K.14/26
Yüz (dîdâr) ün benzetildiği unsurlar: gül: G.22/4, karanfil: K.16/18,
mushaf: K.27/18, nakş-ı ber-âb: G.9/4, nev-bahâr: G.134/, perî: G.238/7
Zamanın benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/9
Zeminin benzetildiği unsurlar: ateş: G.139/9
Zincirin benzetildiği unsurlar:, gûş: G.87/1, padişeh: G.325/2, terâne-
i tanbur: G.1/10, zülf-i leylî: G.7/4
Zuafa'nın benzetildiği unsurlar: târ-ı tanbûr: G.123/3
Zühdün benzetildiği unsurlar: arz-ı tis'in: G.327/3, serap: G.195/6
Zührenin benzetildiği unsurlar: rakkâs-ı şeng: K.11/25, zülfikar:
K.1/34

1.2. Teşbih Sanatının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Küfr ü imân hem celâl ile cemâlin bendesi

Mihr ü meh mengûş-ı gûşi iki çâker rûz u şeb (K.1/2)

Şair, burada küfür ve imanı, celal ve cemalin birer bendesi olarak hayal etmektedir. Celal ve Cemal, Allah'ın iki sıfatıdır. Celâl gazabın kaynağı, Cemâl ise merhametin kaynağıdır. Küfür, hakikatı örtmek yani Allah'ı inkâr etmek demektir. Bu da Allah'ın gazabına sebep olan yani Celaliyle alakalı olan bir durumdur. Bundan dolayı küfür, Allah'ın Celal sıfatının bir kölesi olarak gösterilmektedir. İman bir aydınlık ve nimettir. Bundan dolayı Allah'ın Cemal sıfatıyla ilgilidir. Onun için de şair imanı, Cemalin bir bendesi olarak ifade etmektedir. Görüldüğü gibi burada küfür ve iman kavramları benzeyen; Celal ve Cemal'in bendeleri de benzetilen konumundadır. Teşbihin diğer unsurları ise kullanılmamaktadır (teşbih-i belîğ). İkinci mısırda, iki teşbih bulunmaktadır. Şair rûz ile şeb i yani gündüz ve geceyi iki çakere yani köleye benzetmektedir. Mihr ile mehi yani güneş ve ayı da o kölelerin kulaklarındaki küpeye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihr ü mehdîr şemse-i cildi kitâb-ı hamdînin

Kudretinden muhtasar bir hoşça defter rûz u şeb (K.1/3)

Şair birinci mısırda, kâinatı hamd kitabı olarak hayal etmekte, güneş ve ayı ise, o kitabın cildindeki şemseye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısırda, gündüz ve geceyi, içinde Allah'ın kudretinin özetlendiği hoşça bir deftere benzetmektedir (teşbih-i belîğ)

Mâh sakkâ-yı safâdır çeşme-i mihre varıp

Gülşen-i dehri eder irvâ-yı Kevser rûz u şeb (K.1/4)

Şair burada ay (mâh) ı, su taşıyıcısı (sakka) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre ay, ferahlığın su taşıyıcısıdır; gündüz ve gece, güneş

çeşmesi (çeşme-i mihr) ne varıp, zamanın gül bahçesi (gülşen-i dehr) ni kevser suyuna kandırır.

Mihr keştî mâh sandal âsumân bahr-i kerem

Nakl ederler ni'met-i Yezdânı yek-ser rûz u şeb (K.1/5)

Şair burada güneş (mihr) i gemi (keştî) ye, ay (mah) ı sandala, gökyüzünü de cömertlik denizi (behr-ı kerem) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Belki mihr ü mâhi etmişdir zebân ile dehân

Pîr-i çarh âyât-ı lütfun eyler ezber rûz u şeb (K.1/10)

Şair burada güneş (mihr) i dil (zebân) e, ay (mah) ı da ağız (dehân) olarak düşünmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, feleğin piri (pir-i çarh) güneş ve ayı, dil ile ağız yapmış gece gündüz lütuf ayetlerini okumaktadır.

Mihr ü meh sanma felekde kûçe-gerd-i herze-tâz

Hidmet üzre iki tıfl-ı hâne-perver rûz u şeb (K.1/11)

Şair burada güneş ve ayı (mihr ü meh), evde büyüyen iki çocuğa (tıfl-ı hâne-perver) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre güneş ve ay, felekte boş boş dolaşan, sokakları hızlıca gezen serseri değil; gece gündüz hizmet için koşturan iki çocuktur. Şair, birinci mısradaki geçen mihr ü mehi, yani güneş ve ayı, *iki tıfl-ı hâne-perver* yani evde büyümüş iki çocuğa benzetmektedir. Bu durumda felek de hâneye yani eve benzemiş olur. *Hidmet üzre* ifadesi benzetme yönünü göstermektedir. Evde büyümüş çocuk nasıl hizmet ediyorsa, güneş ve ay da felekte öyle hizmet etmektedirler. Benzeyen, benzetilen ve benzetme yönü kullanılıp, benzetme edatı kullanılmadığı için buradaki teşbih, teşbih-i müekkettir.

Mihr ü meh pervâne-i şem'-i tecellî-i Hudâ

Anun için devr eder kişver-be-kişver rûz u şeb (K.1/12)

Burada güneş ve ay (mihr ü meh), Allah'ın tecelli mumunun etrafında dönen pervane sineği (pervâne-i şem'-i tecellî-i Hudâ) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre güneş ve ay, Allah'ın tecellî mumunun pervanesi gibidirler. Bundan dolayı gece gündüz memleket memleket dönerler.

Mâh mîzâb oldu dolâb-ı sipihre mihr delv

Nûr ifâza eyler âfâka ser-â-ser rûz u şeb (K.1/13)

Şair burada ay (mâh) ı, su oluşu (mizâb) na; güneş (mihr) i de kova (delv) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, gökyüzünün su dolabı için ay su oluşu, güneş de kova olup ufuklara baştan başa, gündüz gece ışık doldurur.

Çarha sordum mihr ü meh nâmı iki ulvî güher

Nakş-ı kudret şânın etmiş neyle berter rûz u şeb (K.1/17)

Şair burada gökyüzüne güneş ve ay adında iki değerli cevheri sorduğunu ifade etmektedir. Kudret nakşı, şanını gündüz gece neyle yücelttiğini sormaktadır. Burada güneş ve ay (mihr ü meh) ı, iki ulvi inciye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihr ü meh gülmîh-i süllemdir dedi mi'racına

Ol Resûlün kim cihâna bahş eder fer rûz u şeb (K.1/18)

Gülmîh, çivi altına konulan pul anlamına gelir. Süllem, ise merdiven anlamındadır. Gülmîh-i süllem, merdivene çakılan çivinin altındaki pul demektir. Miraç'ın sözlük anlamı merdiven demektir. İstılahi anlamı ise Hz. Peygamber'in gök âlemlerini gezmesi anlamına gelmektedir. Şair Miraç'ın büyüklüğünü ifade etmek için, koca güneş ve ayı Miraç merdivenine çakılan çivinin altındaki pula benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hazret-i sultân mihr ü meh gulâm ü arş ü ferş

Kim per-i Cibrîli eyler bâliş-i per rûz u şeb (K.1/19)

Beyte göre, ay Hazret-i Sultan'ın kölesi, gök ve yer de (onun kölesi) ki Cebrail'in kanatlarını, gündüz gece kuş tüyü yastık yapmaktadır. Birinci mısradaki Hazret-i Sultan güneşe; ay, Arş ve ferş köleye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise Cebrail'in kanatları, kuş tüyünden yapılmış yastığa (baliş-i per) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Pehlevân-ı kâb-ı kavseyn mâh çevgân mihr gûy

Ol ki rahşî sidrede cevlân eyler rûz u şeb (K.1/21)

Beyte göre, Hz. Peygamber, iki yay arası olan makamın pehlivanıdır; ay onun değneği, güneş onun topudur. Onun güzel atı, Sidre makamında gündüz gece gezmektedir. Bu beyitte, ucu eğri sopa ve topla oynanan çevgan oyununun mazmunu vardır. Şair bu beyitte ayın hilal halini kastederek, eğri bir sopa görünümünden dolayı çevgana yani söz konusu oyunda

oynanan değneğe benzetmektedir. Güneşi de bu oyundaki topa benzettiği görülmektedir. Buradaki teşbih, sadece benzeyen ve benzetilen kullanıldığı için teşbih-i belîğ sınıfına girmektedir.

Mihr ü meh na'leyn arş ârâmgeh ü kürsî vakâr

Böyle der hüddâmuna kerrûbiyân her rûz u şeb (K.1/22)

Beyte göre, Allah'a en yakın melekler; her gündüz ve gece, hizmetçilerine “Güneş ve ay bir çift ayakkabı, Arş dinlenme yeri ve Kürsi vakardır.” derler. Şair burada güneş ve ayı bir çift ayakkabıya, Arş'ı dinlenme yerine, Kürsi'yi de vakur bir makama benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hâne-i zeyindir sipihr ü mihr ü meh ebrû vü ser

Zeyn-pûş olmuş burâkına ser-â-ser rûz u şeb (K.1/26)

Beyte göre gökyüzü, süs evi; güneş ve ay, kaş ve baş gibidirler. Gündüz ve gece baştanbaşa onun bineğinin süsüne örtü olmaktadır. Şair burada gökyüzünü, yıldızlarla süslü olmasından dolayı süs evine; güneşi, insan başına; ayı da hilal halinden dolayı kaşa benzetmektedir. Gece ve gündüzü de süsleri örten bir örtüye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihr burc-ı ve'd-duhâ vü mâh ve'l-leyl-i münîf

Es-salât eyler cenâbına melekler rûz u şeb (K.1/27)

Beyte göre, güneş ve'd-duhâ burcu, ay yüce ve'l-leyl'dir. Melekler gündüz gece, yüce zatına rahmetle dua ederler. Şair burada güneş ve ayı Kur'an'da geçen iki ayete benzetmektedir. Bir burca benzettiği güneşi ve'd-duha yani *kuşluk vaktine and olsun*³⁵ ayetine; ayı da yine aynı surenin ikinci ayetinin bir parçası olan “ve'l-leyl” yani ayetin tamamı olarak *dindiği zaman geceye* ayetine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihr ü meh olsa sade f deryâ-yı nûr olsa cihân

Olamazdı gevher-i aşkına masdar rûz u şeb (K.1/28)

---

³⁵ Hayrettin Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015, Duha Suresi, Ayet: 1, s.595. (bundan sonra: Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*).

Beyte göre, dünya ışık denizi olsa, güneş ve ay da sedef olsa yine de sevgilinin aşkının cevherine kaynaklık edemezdi. Şair burada güneş ve ayı sedefe; dünyayı da ışık denizine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Lîk mahz-ı dâd-ı Hakdır kalb-i mihr ü çeşm-i mâh
Oldular envâr-ı ihsânına mazhar rûz u şeb (K.1/29)

Beyte göre, güneşin kalbi ve ayın gözü Allah'ın vergisinin ta kendisidir. Gündüz ve gece (güneş ve ay) ihsan nurlarına mazhar oldular. Şair burada güneşi, kalbe; ayı, göze benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sâlikân-ı râhına mihr ile mâh berg-i sefer
Pâ-bürehne Hızır u İlyâs oldu rehber rûz u şeb (K.1/30)

Berg-i sefer ifadesi, Mevlevîlik geleneğinde, salikin mürşide verdiği hediye anlamına gelmektedir. Bu beyitte güneş ve ay, sevgilinin yolunun bağlularının (salik) bir hediyesi (berg-i sefer) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, Hızır ve İlyas yalın ayakla gündüz ve gece onlara yol göstermektedir.

Mâh u mihrî dü gül-i rûy-ı sefîdi n'eylesin
Hâk-i pâyına eder ihdâ felekler rûz u şeb (K.1/31)

Beyte göre, ay ve güneş gibi beyaz yüzlü iki gülü, sevgili neylesin. Onun ayağının toprağına gündüz ve gece, felekler hediye ederler. Şair burada ay ve güneşi iki beyaz yüzlü gül olarak hayal etmektedir (teşbih-i belîğ).

Pâye-i sıdk u safâda mihr ü meh Bû Bekr Ömer
Dahı Zi'n-nûreyn lütfuyla mübeşşir rûz u şeb (K.1/33)

Beyte göre, doğruluk ve temizlik rütbesinde, güneş ve ay, Ebubekir ve Ömer'dirler. Zi'n-nureyn (Hz. Osman) de gündüz gece lütfuyla müjdeler vermektedir. Şair burada, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'i güneş ve aya benzetmektedir. Hz. Ebubekir doğruluk ve sadakatiyle meşhur olmuş bir zattır. Bundan dolayı onun lakabı, çok sadık anlamına gelen Sıddık'tır. Hz. Ömer de yapmacıksız ve açık sözlülüğüyle meşhur olmuştur. Bundan dolayı şair onların bu sıfatlarını vurgulayarak güneş ve ay ile bir benzerlik kurmaktadır (teşbih-i müekked).

Pençe-i şîr-i Hudâdır mihr ü mehdîr zü'lfikâr

Çeşm-i hussâda bu ma'nâ günden azher rûz u şeb (K.1/34)

Şair burada, Allah'ın aslanı (Hz. Ali) nın pençesini, güneşe; ayı da Zülfikara benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre kıskançların gözü için bu mana gece gündüz, gün gibi açıktır.

Mihr ü meh leşker şâhenşâhâ şefâ'at-perverâ

Ey ki zâtın ma'nî-i levlâke mazhar rûz u şeb (K.1/35)

Şair burada Hz. Peygamber'e seslenerek: "Ey padişahlar padişahı, ey şefa'at edici, ey zatı 'sen olmasaydın' manasına mazhar olan; güneş ve ay gündüz gece senin askerindir." demektedir. Şair burada güneş ve ayı askere benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Âfitâba mihr ü mâh ile teber ber-dûş olup

Nüh felek seyyâh-ı aşkındır gezerler rûz u şeb (K.1/38)

Şair burada dokuz feleği (nüh felek), aşk yolcusu (seyyâh-ı aşk) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihr olur aşkınla ser-gerdân mehdîr sîne-çâk

Âdem u âlem tufeylindir ser-â-ser rûz u şeb (K.1/40)

Şair bu beyitte âdem (insan) ve âlemi, çocuk (tufeyl) olarak düşünmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre güneş sevgilinin aşkıyla sersem olmakta ve ay, sinesini yırtmaktadır. Gece gündüz, âdem (insan) ve âlem baştanbaşa sevgilinin çocuğu gibidir.

Top mihr ü tîğ mehdîr dest âteş-destdir

Leşkerin olmaz mı a'dâyâ muzaffer rûz u şeb (K.1/41)

Şair burada topu, güneş (mihr) e; kılıcı (tîğ) ay (meh) a; el (dest) i de ateş eline benzetmektedir (teşbih- belîğ). Böyle bir ordunun askerlerinin düşmana galib geleceğini ifade etmektedir.

Mihr ü mehdîr bu sipihrin nûr-ı aynı n'eyleyim

Bilirim vallâh olmaz sana mefhar rûz u şeb (K.1/43)

Şair burada güneş ve ayı (mihr ü meh), feleğin gözünün nuru (nûr-ı aynı) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihr ü mehdîr bâl ü per ankâ-yı beyt-i na'tına

Lik evc-i aczden pervâz ederler rûz u şeb (K.1/44)

Şair burada yazdığı na'tın beyitlerini Anka kuşu (ankâ-yı beyt-i na't) gibi hayal etmektedir. Güneş ve ayı (mihr ü meh) da o Anka kuşunun kol ve kanadına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihr ü meh-veş çâker-i şehzâde-gânın add olup

Es'ad olsun Gâlib ey şâh-ı peyember rûz u şeb (K.1/46)

Şair burada, güneş ve ayı, şehzadelerin kölesi (çâker-i şehzâde-gân) ne benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Kendisinin de onlar gibi şehzadenin kölesi olarak addedilmek istediğini ifade etmektedir.

Mihr ü meh-veş gark-ı nûr olsa n'ola dest-i du'âm

Çün usâta lutf u ihsânın mukarrer rûz u şeb (K.1/49)

Şair burada dua eli (dest-i du'a) nin, güneş ve ay (mihr ü meh) gibi nura gark olmasını istemektedir (teşbih-i mufassal). Çünkü Allah'ın, isyan edenlere gece gündüz lütuf ve ihsanı olmaktadır.

Kûs-ı mihr ü meh çalındıkça bu nevbet hânede

Geh ma'âş u geh libâs olup mükerrer rûz u şeb (K.1/51)

Şair burada gündüz (rûz) ü geçim (ma'âş) e; gece (şeb) yi de elbise (libâs) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

2. Kaside

Sıdk ile mâ-sadak-ı subh-ı safâdır Sıddîk

Sîne-i sâf ile sadru'l- hulefâdır Sıddîk (K.2/1)

Şair burada Sıddîk makamında bulunan Hz. Ebubekir'i, sadrû'l-hulefâ yani halifelerin göğsüne veya mecâzî manada kalbine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sânî isneyn-i Muhammed dedi Hallâk-ı azîm

İzhümâ kavlini seyr et ne hümâdır Sıddîk (K.2/2)

Şair ikinci mısradan Hz. Ebubekir'i hüma kuşuna benzetmektedir. (teşbih-i belîğ)

Zevk-ı irfânı kıldı Resûlu tasdîk

Şüphesiz matla'-ı envâr-ı vefâdır Sıddîk (K.2/5)

Şair burada, Hz. Ebubekir'i vefa nurlarının doğduğu kaynağa benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sözü hem-seng-i güher olduğuna şahiddir

Sadef-i leblerin âheste- küşâdır Sıddîk (K.2/7)

Birinci mısradaki Hz. Ebubekir-i Sıddîk'ın sözleri *seng-i gühere* yani cevher taşına benzetilmektedir. İkinci mısradaki, *sadef-i leb* terkinde onun dudakları da o cevher gibi sözlerin çıktığı sedefe benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Mâ-arefnâ ki bak el-aczi ani'l- idrâke

Bir niyâm içre meger tîg-ı dü- tâdır Sıddîk (K. 2/12)

İkinci mısradaki Hz. Ebubekir, bir kın içinde iki büklüm olmuş bir kılıca benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Pîşvâ bilmeyen ol zâtı müselmân olmaz

Lafz-ı tevhid meger sûret-i lâdır Sıddîk (K.2/14)

İkinci mısradaki *lafz-ı tevhid*, kelime-i tevhid olan “lâ ilahe illallah” cümlesidir. *Suret-i lâ*, bu cümlede geçen *lâ* kelimesidir. Şair Hz. Ebubekir'i buradaki *lâ* kelimesine benzetmektedir. Çünkü Müslüman olmanın ilk adımı kelime-i tevhid söylemektir. Hz. Ebubekir, birinci mısradaki gibi Müslümanların önderi olduğuna göre, Müslümanların ilk cümlesinin ilk harfi olması gerekir.

Çâr- yâr ile olur beyt-i hüdâ çâr-erkân

Umredir anda Ömer ayn-ı Safâdır Sıddîk (K.2/15)

İkinci mısradaki Hz. Ömer, umreye; Hz. Ebubekir de Mekke'de bulunan Safa tepesine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

3. Kaside

Mazhar-ı aşk-ı Hudâ Hazret-i Mevlânâdır

Menba'-ı sıdk u safâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/1)

İkinci mısradaki Hz. Mevlana *menba'-ı sıdk u safâ* yani doğruluk ve temizliğin kaynağına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Ser-te-ser hükm eden iklim-i fenâ fillâha

Şâh-ı evreng-i bekâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/2)

İkinci mısradaki Mevlana, *şâh-ı evreng-i bekâ* yani sonsuzluk tahtının şahına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Nûr-ı irfâna dil-i pâki sipîhr-i bâlâ

Maşrık-ı şems-i Hudâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/3)

Birinci mısradâ, Mevlana'nın tertemiz gönlü (dil-i pâk), irfan ışığı (nûr-ı irfân) nın yüce seması (sipîhr-i bâlâ) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradâ ise Mevlana, *maşrık-ı şems-i Hudâ*'ya yani Allah'ın güneşinin doğduğu mekâna benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Şeref-i zât ile ma'şûk-ı gürûh-ı ervâh

Gevher-i bahr-ı vefâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/4)

Şair burada vefâyı bir deniz gibi hayal etmekte ve Mevlana'yı o denizin incisi (gevher-i bahr-ı vefâ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hâk-i pâyinden alır kuhl u cilâ ehl-i nazar

Âleme nûr u ziyâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/11)

Birinci mısradâ kuhl (sürme) ve cila Hazret-i Mevlana'nın hâk-i pâyine (ayağının altındaki toza) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradâ ise Mevlana, âlemdeki nur ve ziyaya benzetilmektedir. (teşbih-i belîğ).

Mesnevîdir nefes-i pür- meded-i Rûhullâh

Dil-i bîmâra devâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/13)

Rûhullah, Hz. İsa'nın lakabıdır. Bilindiği gibi Hz. İsa nefesiyle ölülere hayat vermesiyle meşhurdur. Aynı zamanda Hz. İsa, bir mucize eseri olarak, diğer adı Ruh olan Cebrail'in nefesiyle dünyaya gelmiştir. Bu sebeplerden dolayı kendisine bu lakap verilmiştir. Birinci mısradâ şair, Mevlana'nın bir eseri olan Mesnevî'yi, *nefes-i pür-meded-i Rûhullah* (Hz. İsa'nın meded dolu nefesi)'a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Nâyına şu'le-i enfâsına tut gûş-ı kabûl

Tûr u Mûsâ vü asâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/16)

Şair bu beyitte Mevlana'nın neyi; neye üflediğinde nefesinden çıkan gönül alevini ve başka insanların dinlemesini; ikinci mısradâ geçen Tûr dağına, Musa'ya ve onun asâsına benzetmektedir. Birinci mısradâ ney, şu'le-i enfâs (nefesler alevi), gûş-ı kabul (dinleyen kulak) ve Mevlana bir bütün olarak düşünülmekte; diğer taraftan Tûr, Musa ve asâ da ayrı bir bütünlük olarak hayal edilmektedir. Bu iki bütünlük arasında bir benzerlik kurulmaktadır. Ney asâyâ; şu'le-i enfâs (Tûr dağında ateş olduğu için) Tûr'a

ve gûş-ı kabul (Musa Tur dağında Allah'ı dinlediği için) Musa'ya benzetilmektedir. İki mısra arasında leff ü neşr-i gayr-ı müretteb sanatının da görüldüğü bu beyitte, Mevlana neyi, nefesi ve kulağıyla Tûr dağına; asâsıyla da Hz. Musa'ya benzetilmektedir.

Hâk-i pâyından eder Gâlib ümîd-i ihsân

Kân-ı iksîr-i du'â Hazret-i Mevlânâdır (K.3/18)

Şair burada Mevlana'yı, dua iksirinin kaynağı (kân-ı iksir-i du'â) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

4. Kaside

Makâm-ı fakra şeh ü taht-ı saltanatda fakîr

Tamâm-ı cem'-i şu'ûndur husâl-ı Mevlânâ (K.4/3)

Şair burada Mevlana'yı, fakirlik makamının şahına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ancak saltanat tahtının da fakiridir. Bundan dolayı onun ahlakı tüm işleri toplamaktadır.

5. Kaside

Hünkâr-ı ehlu'llâhsın bir âli şâhenşâhsın

Her hâlîme âgâhsın yâ Hazret-i Monlâ-yı Rûm (K.5/3)

Şair burada Mevlana'yı, Allah ehli olanların hünkârı ve yüce bir padişahlar padişahına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

7. Kaside

Mu'allâ dûdmân-ı evliyâdır matbah-ı Monlâ

Dil ü câna ocağ-ı kîmyâdır matbah-ı Monlâ (K.7/1)

Şair birinci mısradaki Mevlevî tekkelerinin mutfağı olan matbah-ı monlâ yı, dûdmân-ı evliyaya yani evliyanın toplandığı bir kabileye benzetmektedir. Çünkü Mevlevî geleneğinde bütün veliler bin bir günlük çilleye mutfaktan başlamaktadırlar. İkinci mısradaki ise aynı mutfağı, kimya ocağına benzetmektedir. Bilindiği gibi kimya ilmi, çeşitli maddelerden altın elde etme ilmidir. Mevlevîlik geleneğinde, dergâha gelen derviş ilk olarak hizmete ve eğitime mutfaktan başlar. Burada başarılı olursa üst kademeye geçer. Yani mutfak onu altın haline getirir. Şair bu yönüyle Mevlevî mutfağını kimya ocağına benzetmektedir.

Çerâğ-ı pür-ziyâsı sırr-ı âteşbâzdan yanmış

Bütün pervânegân-ı aşka câdır matbah-ı Monlâ (K.7/2)

Şair burada Mevlana'nın mutfağını, aşk pervaneleri için bir mekân veya rütbe (câ) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Ana ruh-sûdedir âteş-perestân-ı mahabbet hep

Semender-hâne-i mihr ü vefâdır matbah-ı Monlâ (K.7/3)

Semender, ateşte yaşadığı varsayılan bir masal hayvanıdır. Şair burada güneş ve vefayı, semenderin evi gibi düşünmekte ve Mevlana'nın mutfağını bu eve benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Çekilmişdir simât-ı ni'met-i elvânı âfâka

Halîl-i aşka gülzâr-ı safâdır matbah-ı Monlâ (K.7/4)

Şair ikinci mısradaki Mevlevî dergâhının mutfağı (matbah-ı Monla) nı gülzâr-ı safâ (safiyetin gül bahçesi) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Semâ'-ı dest-efşânı sanırsın nev- niyâzânın

Metâr-ı tâ'irân-ı kibriyâdır matbah-ı Monlâ (K.7/5)

Dest-efşân, tohum gibi saçılan şeyler anlamına gelir. Nev-neyâz, Mevlevî geleneğinde, çilleye yeni başlayanlara denir. Metâr-ı tâ'irân-ı kibriyâ, kibriya sahibi Allah'ın kuş gibi uçan yağmuru demektir. Şair Mevlevî dervişlerini kuş gibi uçup, yağmur gibi tohum dağıtan insanlara benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Alır ehl-i velâyet kısmetin bir bir ol dergehten

Kerâmet kânıdır kenz-i Hudâdır matbah-ı Monlâ (K.7/7)

İkinci mısradaki matbah-ı Monlâ (Mevlevî mutfağı), evliyanın feyiz aldığı Kenz-i Hudâ (ilahi hazine) ve kerâmet kânı (keramet ocağı) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Havalanma sakın âvâre gezme âşiyân-gîr ol

Kebûter-hâne-i sıdk u safâdır matbah-ı Monlâ (K.7/9)

İkinci mısradaki matbah-ı Monla, kebûter-hâne-i sıdk u safâ (doğruluk ve berraklığın güvercinliği) ya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Giren müştâkdır ol dûdmâna girmeyen müştâk

Misâl-ı Ka'be bir hayret-fezâdır matbah-ı Monlâ (K.7/10)

Şair burada matbah-ı Monlâ'yı, Ka'be'ye benzetmektedir. Benzetme yönü birinci mısırada verilmiştir (teşbih-i müfassal). Ka'be'ye gidenler ona doymadıkları için yine ona müştaktırlar, gitmeyenler ona hasret kaldıkları için müştaktırlar. Bunun gibi Mevlana'nın mutfağına, girenler de müştak girmeyenler de müştaktır.

Tecerrüd-pîşe derd-endîşe lâzımdır taleb-kârî

Acep germ-âbe-i ibret-nümâdır matbah-ı Monlâ (K.7/11)

İkinci mısırada, matbah-ı Monlâ, germ-âbe-i ibret-nümâ (ibret gösteren hamam) ya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Yaraşmışdır gürûh-ı Mevlevîye tavr-ı istiğnâ

Kanâ'atdan yapılmış bir binâdır matbah-ı Monlâ (K.7/12)

İkinci mısırada matbah-ı Monlâ, kanâ'atten yapılmış bir binaya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Anun her dâne nârı bir enâr u hârı bir güldür

Cefâ resminde bir bâğ-ı safâdır matbah-ı Monlâ (K.7/17)

Şair ikinci mısırada, matbah-ı Monlâyı, bâğ-ı safâ (berrak ve tertemiz bahçe) ya benzetmektedir. Birinci mısırada bu bahçe ile matbah-ı Monla arasında başka benzetmeler yapmaktadır. Matbah-ı Monlâ'daki her nâr (ateş) birer enâr (nar meyvesi) ve her hâr (diken) in da birer gül olduğunu ifade etmektedir (teşbih-i belîğ).

Olup Âdem safâsın sürmedim Gâlip o Firdevsin

Dahî hâlâ gözümde tütüyâdır matbah-ı Monlâ (K.7/18)

Şair burada kendini, Hz. Âdem'e benzetmektedir (teşbih-i müekked). Birinci mısırada kullanılan *safâsın sürmek* deyimini, keyfini çıkarmak, rahatına bakmak anlamlarında olup günümüzde *sefa sürmek* şeklinde kullanılmaktadır. İkinci mısırada geçen *gözümde tütüyâdır* deyimini, gözümde sürmedir anlamına gelmekte ve günümüzde kullanılan *gözümde tütüyor* deyiminiyle aynı anlamdadır. Bu deyim çok özlemek, hala gözün önünde olmak, unutmamak anlamlarına sahiptir. Şair burada Hz. Âdem'in cennetteki durumuna göndermede bulunarak Âdem, Firdevs cennetinin sefasını sürmediği gibi, kendisinin Âdem gibi olup Mevlana'nın mutfağının sefasını sürmemekten yakınmakta ve orayı çok özlediğini dile getirmektedir.

8. Kaside

Ma'den-i lutf u kerem Hazret-i Sultân Veled

Nev-bahâr-ı heme-dem Hazret-i sultân Veled (K.8/1)

Birinci mısırada Sultan Veled, maden-i lutf u kerem (lütuf ve cömertlik madeni) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Pertev-i terbiyeti nûr u ziyâya mazhar

Mâh-ı hurşîd-i âlem Hazret-i Sultân Veled (K.8/2)

İkinci mısırada Sultan Veled, mâh-ı hurşîd-i âlem (alemin güneşinin ayı) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Oldu gehvâresi esrâr-ı pederden sîr-âb

Nûş edip şîr-i hikem Hazret-i Sultân Veled (K.8/4)

İkinci mısırada şîr (süt), hikem (sırlar, hikmetler) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre Sultan Veled'in babası olan Mevlana, oğlunun beşiğini sırlarla doyunmuş, Sultan Veled de o sırları süt gibi içmektedir.

9. Kaside

Hem-nâm-ı Zebîh olduğunu eyledi icrâ

Zemzem gibi bu nutk-ı revân Hazret-i Şârih (K.9/5)

İkinci mısırada Hazret-i Şârih'in nutk-ı revânı yani akıcı konuşması zemzeme benzetilmektedir (teşbih-i mufassal).

Var ise senin cevher-i tahkîklerindir

Reşk-âver-i yemm gıbta-i kân Hazret-i Şârih (K.9/7)

İkinci mısırada geçen reşk-âver-i yemm (denizin kıskandıran hali) ve gıbta-i kân (gıbta madeni), Hazret-i Şârih'in cevher-i tahkîkleri (ulaşılabilir gerçekler) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Her beyti birer dehr ü ânın pertevi şerhin

Eyler nice dilde leme'ân Hazre-i Şârih (K.9/10)

Şair, ilk mısırada, şerhin her beytini birer dehr (dünya) e; o beytin şerhini de gönüllerde ışık saçan perteve benzetmektedir (teşbih-i müekket).

Gâlib sana bir bende-i nâçizdir el-hak

İrşâdına olmuş nigerân Hazret-i Şârih (K.9/17)

Galip kendisini Hazret-i Şârih'in, irşadını bekleyen, bende-i nâçiz (naçiz bir köle) ine benzetmektedir (teşbih-i müekked).

10. Kaside

Meşrebindir çeşme-i irfân u feyzin maksimi

Kalb-i pâkin vâris-i mîrâs-ı genc-i Mesnevî (K.10/2)

Şair ilk mısradada, kendisine bu kasideyi yazdığı İsmail-i Ankaravî'nin meşrebini yani huyunu suyunu veya beslendiği kaynağı, feyz ve irfan çeşmesinin kaynağına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradada söz konusu şahsın kalb-i pâk (temiz kalb) ini, genc-i Mesnevî diyerek bir hazineye benzettiği Mesnevî'nin varisi olarak görmektedir (teşbih-i belîğ).

Der gören mecmû'a-i esrârını budur hemân

Tâmmetü'l- Kübrâda cem' olan kibâr-ı Kübrevî (K.10/5)

Şair mecmû'a-i esrâr (sırların toplandığı kitap) ı kibâr-ı Kübrevîye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Süllem-i ebyâtı tatbîk eyleyip âyâta hep

Her sözü olmuş delîl-i tâm u bürhân-ı kavî (K.10/8)

Birinci mısradada beyitler anlamına gelen ebyât kelimesi, merdiven anlamına gelen sülleme benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

11. Kaside

O şeb ki leşker-i zulmetle ceng eder mehtâb

Zemîn-i gülşeni nakş-ı peleng eder mehtâb (K.11/1)

Birinci mısradada leşker-i zulmet terkinde zulmet (karanlık), leşker (asker) e benzetilmektedir.

Gelirse cünbîş-i pervâza bâz-ı eşheb-veş

Sufûf-ı ebri katâr-ı küleng eder mehtâb (K.11/2)

Birinci mısradada geçen bâz-ı eşheb, beyaz doğan anlamına gelir ve aynı zamanda bu ifade, Abdülkadir Geylani'nin lakabıdır. Abdülkadir Geylani'nin önderi olduğu Kadirî tarikatında zikir, cehri yani sesli ve hareketli yapılır. Şair cünbîş-i pervâz (kanatlanmanın hareketi) derken böyle hareketli ve sesli bir zikir halkasını hatırlatmaktadır. Bu beyitte mehtâb, bâz-ı eşhebe yani zikirle hareketlenip uçan Abdülkadir Geylani'ye benzetilmektedir (teşbih-i müfassal).

Şemîm-i gül getirir bâğa kârbân-ı bahâr

Sadây-ı ra'dı derâ-yı peşeng eder mehtâb (K.11/3)

Birinci mısradaki şair baharı gül kokusunu getiren bir kârbân (kervan) a benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Verip beyâz-ı arak- veş gül-i piyâleye tâb

Misâl-i lâle-i ebrî dü-reng eder mehtâb (K.11/5)

Birinci mısradaki gül-i piyâle terkinde gül bir kadehe benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Mehtap, beyaz-ı arak-veş terkinde görüldüğü gibi rakının beyazlığına benzetilmektedir (teşbih-i müfassal). İkinci mısradaki mehtap, lâle-i ebrî (sünger lalesi) gibi çift renkli bir laleye benzetilmektedir (teşbih-i müfassal).

Eder hezâr hayâlât-ı bü'l-acep izhâr

Surâhî-i meyi kalyon-ı beng eder mehtâb (K.11/6)

İkinci mısradaki içki sürahisi (sürahi-i mey), uyuşturucu nargile (kalyon-ı beng) ye benzetilmektedir. Nargilenin, sürahiye benzeyip içinde su olan camdan yapılmış bir parçası bulunmaktadır. Aynı zamanda keyif vericidir. Bu yönleriyle içki sürahisi nargileye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Soyup safâyıla sâkîyi eyleyip abdâl

Piyâlesin necefi pâlehang eder mehtâb (K.11/7)

Birinci mısradaki saki, soyunmuş çıplak bir abdala benzetilmektedir (teşbih-i müekked).Kadehin sırtı (piyâlesin necefi) duvara benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Burada mehtap, sakiyi soyunca, onu örtmek için kadehin sırtını ona siper yapması gibi bir hayal bulunmaktadır.

Sipihri zulmet-i şeb eylese gubâr-âlûd

Silip o âyineyi ref'-i zeng eder mehtâb (K.11/9)

Birinci mısradaki gökyüzü (sipihri), ikinci mısradaki ayineye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Yine ilk mısradaki toz (gubâr), ikinci mısradaki pas (zeng) a benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Turur ser-i reh-i encümde kahramân-âsâ

Nazar-güdâzî-i ceş-i Huşenk³⁶ eder mehtâb (K.11/10)

---

³⁶ Naci Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 95. (bundan sonra: Okçu, *Şeyh Galib Divanı*). (Kalkışım'ın Şeyh Galip Divanı çalışmasında *Huşeng* kelimesi *heşeng* şeklinde okunmuştur. Naci Okçu'nun çalışmasında ise bu kelime *Huşenk* şeklinde okunmuştur. Burada Okçu'nun okuması esas alınmıştır.)

Bu beyitte mehtâb, yıldızların yollarının başında duran bir kahramana benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Öyle bir kahraman ki Huşenk'in ordusunun nazarını eritmektedir. (Huşenk: bkz: Telmih Bölümü, K.11/10)

Ederse verziş-i perhâş o şâh-ı dūr-endâz

Sebûy-ı mâhı nişân-ı tûfeng eder mehtâb (K.11/12)

İkinci mısrada sebûy-ı mâh (ayın tepsisi) terkinde, ay, bir tepsi olarak hayal edilmekte ve bu tepsi tüfeğin nişanına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Şikâr-ı mürğ-i safâya olursa hâhişger

Hilâli kavs u şihâbı hadeng eder mehtâb (K.11/13)

Şair ikinci mısrada hilâli, yay (kavs) a, kıvılcım gibi akan yıldız (şihâb) ı da ok (hadeng) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Revâk-ı kasrına lâzım gelirse hall-kârî

Elinde kurs-ı mehi deste-seng eder mehtâb (K.11/14)

Deste-seng, ezme işinde kullanılan bir billurdan veya mermerden mamul olan bir çeşit alettir. Şair burada, ayın kursunu deste-senge benzetmektedir. Beyte göre, kasrın revakı için, süslemeli bir işleme (hal-kârî) lazım olduğunda, mehtap ayın kursunu deste-seng gibi kullanmaktadır.

Gehî hilâl ü gehî bedr olup huzûrunda

Terâne-sencî-i kânun u çeng eder mehtâb (K.11/18)

Şair burada mehtabı bazen hilal gibi bazen de dolunay gibi olup, kanun ve çeng çalgılarının seslerini değerlendiren bir müzisyen gibi düşünmektedir. Bu hayale göre mehtâb, hem hilâle hem de dolunay (bedr) a benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Safâ-yı meşrebi bir bahr-ı bî-kerândır ânun

O bahr içinde şinah-ı neheng eder mehtâb (K.11/19)

Şair birinci mısrada, kendisine bu kasideyi yazdığı Sultan Selim'i kastederek, onun huyunun ve mizacının temizliğini (safa-yı meşreb), sınırsız bir denize (bahr-ı bî-kerân) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Mehtabı da o denizde timsah gibi yüzen bir yüzücü (şinah-ı neheng) gibi düşünmektedir (teşbih-i müekked).

Nigâh-ı hışm ile eflâke olsa zehr-efşân

Uyûn-ı ahteri bâğ-ı şereng eder mehtâb (K.11/20)

Şair ikinci mısrada yıldızların gözleri (uyun-ı ahter) ni, zehir bahçesi (bâğ-ı şereng) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Eğer düşerse zemîne nigâh-ı merhâmeti

Şerengi kelle-i kand-ı Fireng eder mehtâb (K.11/21)

Şair ikinci mısrada zehri (şereng) kelle-i kand-ı Fireng (Avrupa'nın top şeklindeki şekeri)' e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

20 ve 21. beyitlerde şair, mehtab (gibi sevgili) ın bakışlarının etkisine vurgu yapmaktadır. Yıldızlar ateşli ve dehşetli olduğu için, sevgili onlara hışımla bakmaktadır. Yeryüzü ise merhamete muhtaç canlılarla dolu olduğu için onlara da merhametle bakmaktadır.

Önünde meş'ale-keşdir edince geşt ü güzâr

Direng ederse berâber direng eder mehtâb (K.11/23)

Bu beyitte mehtap, meşale taşıyıcısı (meş'ale-keş) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Direng etmek beklemek anlamına gelir. Beyte göre, padişah gezdiğinde, mehtap onun önünde bir meşale taşıyıcısı gibidir. Padişah beklediğinde o da bekler

Çıkar huzûruna def- ber-kef ol felek-câhın

Tarabda zühreyi rakkâs-ı şeng eder mehtâb (K.11/25)

Birinci mısrada mehtap, padişahın huzuruna çıkan ve elinde def olan bir insan (def-ber-kef) gibi hayal edilmektedir. İkinci mısrada şair Zühre yıldızını, rakkâs-ı şeng (kıvrak dans eden) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Zühre yıldızı, üçüncü feleğin sahibi olup güzellik, aşk ve müziği sembolize eder. Bu özelliklerden dolayı Zühre kıvrak dans eden bir rakkasa benzetilmektedir. Mehtap elinde def ile zühreyi oynatmaktadır.

Edeble hûşe-i pervîni târem-i tâke

Riyâz-ı mekremetinde heveng eder mehtâb (K.11/26)

Heveng yaş meyve veya sebzenin dizildiği ipliktir. Şair burada, Ülker yıldız takımını, bir salkım (hûşe-i pervîn) gibi hayal etmekte ve gökyüzü kubbesi (târem-i tâk) ne takılmış bir heveng benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada gökyüzünü, padişahın cömertlik bahçesi (riyâz-ı

mekremet) gibi düşünmektedir. Oradaki Ülker yıldız takımını da ipe dizilmiş meyveler olarak hayal etmektedir.

Muzaffer askerinin zer-ger-i mukannidir

Döküp eşi'asını zer çeleng eder mehtâb (K.11/28)

Birinci mısradaki mehtap, zer-ger-i mukannin (kanun koyan kuyumcu) terkihiyle kanun koyucu bir kuyumcuya yani padişaha benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki mehtabın ışığı (eşi'a), bir altın sorguca (zer çeleng) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Sen etmesen nazar-ı iltifât ehl-i dile

Şu'â' u nurûnu tîr u hadeng eder mehtâb (K.11/32)

Şair ikinci mısradaki şu'â' (ışığın telleri) ve nûr (ışık) u; tîr (ok) ve hadeng (ok) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şua ve nur aslında ikisi de ışık demektir. Şua, ışığın tel tel gelmesi, nur ise ışık topu anlamına gelmektedir. Tîr ve hadeng de ok anlamını taşımaktadır. Yalnız hadeng kayın ağacından yapılan ok anlamına gelir.

O başka şâ'ir-i rûşendir eyleyip tahsîn

Hilâli taraf-ı külâha çeleng eder mehtâb (K.11/34)

İkinci mısradaki geçen taraf-ı külâh, külâhın görüntüsü anlamına gelmektedir. Çeleng baştaki sarığa takılan mücevherlerden yapılan sorguç demektir. Şair gökyüzünü istiare yoluyla bir külâh gibi hayal etmektedir. Gökteki hilali ise o külâha takılan bir sorguca benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

12. Kaside

Bir bahr-ı şu'le-zâra düşüp şevk-i hüsn ile

Girmiş tamâm tavr-ı Siyâvûşa mâhtâb (K.12/3)

Siyavûş, Şehname'de geçen bir kahramandır. Haksız yere öldürüldüğü için masumluk ve mazlumluğun timsalidir. Şair mehtabın tavrını, Siyavûş'un masum ve mazlum tavrına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Dervîş-i Mevlevî gibi çarhı tehî midir

Devr etse feyz-i şems ile bî-tûşe mâhtâb (K.12/5)

Şair burada mehtabı, Mevlevî dervişine benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Çarh kelimesi tekerlek, dönen, felek, gök gibi anlamlara gelir.

Burada, Mevlevî ve devr kelimesiyle beraber düşünülduğünde, çarhın bu beyitteki anlamı dönen olduğu söylenebilir. Tûşe, ölmeyecek kadar yenilen az gıda anlamına gelir. Bî-tûşe gıdasız anlamına gelir. Şair Mevlevî dervişlerinin, az gıdayla ya da gıdasız bir şekilde dönmeleri gibi, mehtabın da sadece güneşin feyziyle (feyz-i şems), gıda almadan dönebildiğini ifade etmektedir.

Gördüm bu tâb u revnâkı bildim ki bendedir

Âlemde bir hıdv-i güher- pûşe mâhtâb (K.12/7)

Hıdiv, Osmanlı yönetimine göre Mısır valilerine verilen özel bir addır. Şair burada mehtabı, cevherler saklayan bir hıdive benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Dârâ-yı mihr-i kevkebe Sultân Selîm kim

Hirmengeh-i nevâline bir hûşe mâhtâb (K.12/8)

Dârâ hükümdar anlamına gelip, aynı zamanda İran'ın efsanevi eski hükümdarlarından Keykübad'ın adıdır. Şair burada Sultan Selim'i yıldızlar güneşinin hükümdarı (Dârâ- yı mihr-i kevkeb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki geçen *hirmengeh-i nevâl* ifadesi, harman yerinin talihi, bereketi anlamına gelmektedir. Hûşe ise başak anlamındadır. Şair burada mehtabı bir başağa benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Etdikde neşr-i nûr o şeh-i hâver-i kerem

Çevgân olur önündeki çâvûşa mâhtâb (K.12/9)

Çevgân cirit oyununda atlıların birbirine attıkları değneğin adıdır. Şair burada mehtabı çevgana benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Âyîne-i zamîr-i teccellî-i fîrûzunun

Benzer yanında hâb-ı ferâmûşa mâhtâb (K.12/11)

Zamîr iç, yürek demektir. Hâb kelimesinin uyku ve rüya anlamları vardır. Hâb-ı ferâmûş unutulmuş rüya olarak çevirilebilir. Şair tecellî saçan yüreğin ışığı yanında, mehtabı bir unutulmuş rüyaya benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Şebnem gedây-ı gülşenidir ol keremverin

Almış hevesle dâmenin âgûşa mâhtâb (K.12/13)

Şair şebnemi, ikram sahibi sevgilinin gül bahçesinde, bir köle olarak görmektedir (teşbih-i belîğ). Mehtabı da eteğini kucağına alan bir insan olarak hayal etmektedir (teşbih-i belîğ).

13. Kaside

Meydân-ı nazma çıkdı kalem kahraman gibi

Aldı cihânı kabzaya sâhib-kıran gibi (K.13/1)

Şair bu beyitte kalemi hem nazım meydanına çıkan bir kahramana hem de cihana hükmeden talihli (sâhib-kıran) bir hükümdara benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Bir neş'e var ki şehd-i makâlinde nutkumun

Ser-mest olur gürûh-ı melek bülbülân gibi (K.13/2)

İkinci mısradâ meleklerin topluğu (gürûh-ı melek) bülbüllere benzetilmektedir (teşbih-i müfassal).

Bir feyz var ki şakk-ı zebânında hâmemin

Zemzem teraşşuh etmede zer nâvdân gibi (K.13/3)

Şair burada, kalemin ucundaki mürekkep çıkan yarığını, dil yarığı (şakk-ı zebân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hâme, kalem; teraşşuh, sızıntı; nâvdân, oluk demektir. Kalemin mürekkep çıkan yarığı, zemzem suyunun sızdığı altın bir oluğa benzetilmektedir (teşbih-i mücmel).

Bir şûr var ki bahr-ı safâsında tab'ımın

Âfâka nûr-ı aşk verir hâverân gibi (K.13/4)

Şair bu beyitte yaradılışını (tab'), safâ ve neşe denizi (bahr-ı safâ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu denizde de bir gürültü ve heyecan (şûr) ın olduğunu ifade etmekte ve bu heyecanın da ufuklara haveran (doğu ve batı) gibi aşk ışığı (nûr-ı aşk) nı verdiğini dile getirmektedir.

Uryân gelir zamîrime ervâh-ı şâ'iran

Beyt-i hudâyı tâif olan hâciyân gibi (K.13/5)

Zamîr, iç âlem, yürek demektir. Galip bu beyitte şairlerin ruhlarının, yüreğine Ka'be'yi tavaf eden hacılar gibi çıplak geldiğini ifade etmektedir (teşbih-i müfassal). Bilindiği gibi hacılar Ka'be'yi tavaf ederken ihramlı bir şekilde yani yarı çıplak tavaf ederler. Şair bu yönüyle yüreğine çıplak gelen şairlerin ruhlarını hacılara benzetmektedir.

Hüsn-i edâyı benden alır kârbân-ı nâz

Çıkdı gazellerim hat-ı anber-feşân gibi (K.13/6)

Kervanlardaki develerin düzgün bir sıra halinde yürüyüşleri güzel bir eda iledir. Bu yönüyle bu beyitte kervan, naz ile nitelendirilmiştir (kârbân-ı nâz). Hatt yazı, satır demektir. Şair burada gazellerini, anber gibi güzel kokular saçan yazılara benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Rûşen nikâtı etmede endîşem âşikâr

Pür-gevher-i kevâkib olan âsuman gibi (K.13/7)

Şair burada, düşünce (endîşe) sinin, parlak nokteler (rûşen nikât) i yazmaktaki maharetinin açık olup, herkes tarafından bilindiğini ifade etmektedir. O nokteleri yazan düşüncesini de mücevher gibi yıldızlarla dolu olan gökyüzüne benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Ayrıca ikinci mısırda yıldızlar (kevâkib) gevhere benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Efsûnu bîkr-i fikrimin âhir edip eser

Açdım tılsım-ı ma'nîyi genc-i nihân gibi (K.13/8)

Şair burada, manaların sırlarını (tılsım-ı ma'nî) gizli bir hazine (genc-i nihân) ye benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Şair, el değmemiş büyümlü fikirlerinin eserini bitirmekle, gizli bir hazinenin sırlarını açmış olduğunu söylemektedir.

Elfâzım oldu nûr-ı cilâ çeşm-i ma'nîye

Ken'âna pîrehen getiren kârbân gibi (K.13/9)

Şair burada, sözlerinin, mana gözü (çeşm-i ma'nî) ne ışık olduğunu söylemektedir (teşbih-i belîğ). Kenan, Hz. Yakub'un memleketidir. Hz. Yakub, oğlu Hz. Yusuf'tan uzun süre ayrı kalır ve ağlamaktan gözleri kör olur. Yusuf'un gömleği (pirehen) ona getirilince, gözüne sürer ve gözleri iyileşir. Şair burada sözlerini, o gömleği getiren kervana benzetmektedir (teşbih-i mufassal)

Her iki mısra'ımdan açıp bâl ü per sühan

Eyler urûc-ı arş-ı berîn kudsiyân gibi (K.13/10)

Sühan, söz; bâl ü per, kol kanat; urûc, yukarı doğru çıkmak ve berîn yüce anlamlarına gelir. Kudsiyân, kudsînin yani kutsal olanın çoğulu olup kutsallar anlamına gelir. Aynı zamanda melekler anlamını da taşır. Şair bu

beyitte kendi sözlerini yüce arşa doğru kanat açıp yükselen meleklerle benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Sözlerini, iki mısradan oluşan beyitlerle, iki kanatlı melek gibi düşünmekte ve böylece yüce arşa doğru yükseldiğini söylemektedir.

Oldukça sūmnât-ı hayâlim suver-nümâ

Ebkâr-ı ma'nî secdeler eyler mugân gibi (K.13/12)

Sūmnât, kilise, puthane demektir. Şair *sūmnât-ı hayâl* terkihiyle, hayalini suretler ve şekiller oluşturan bir puthaneye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). *Ebkâr-ı ma'nî* daha önce düşünülmemiş manalar demektir. Mûgân meyhanenin en yaşlısı veya tasavvufî anlamda tarikat büyüğü demektir. Şair, hayali güzel suretleri gördükçe, daha önce düşünülmemiş manaların bile mugân gibi secdeye kapandıklarını söylemektedir (teşbih-i mücmel). Onun hayalinin yanında, o kadar değerli olan yeni manalar dahi secdeye kapanmaktadır.

Sûku's-suver midir bilemem kûçe-i kalem

Sad-renk eder mezâmîni hûr-i cinân gibi (K.13/13)

Sûku's-suver, suretler çarşısı; kûçe-i kalem, kalem sokağı demektir. Şair bu terkihiyle kaleminin sokağının, resimler ve suretler çarşısı olup olmadığını sormakta ve aslında sokağa benzettiği kalemini, suretlerin çok olduğu bir çarşıya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair ikinci mısradan, yine kaleminin yazdığı ince manaları (mezâmîn), yüz renge dönüştürebilmesiyle, cennet hurilerine benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Aldım tamâm kişver-i mazmûnu söz budur

Verdim nizâm-ı hükmünü dil-hâh cân gibi (K.13/14)

Şair burada gönül arayan ruhlar (dil-hah cân) gibi, bütün ince manalar ülkesi (kişver-i mazmun) ni aldığı ve orada verilen hükümlere bir düzenleme getirdiğini söylemektedir.

Ebyâtım oldu saf-keş-i dîvân-ı ma'rifet

Nev-asker-i müretteb-i şâh-ı cihân gibi (K.13/15)

Şair burada beyitlerini, marifet divanının saflarını düzenleyen, cihan şahının düzenli yeni askerleri (nev-asker-i müretteb-i şâh-ı cihân) ne benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Ol pâdişah kim etmede cem'-i cünûd-ı gayb

Gencûr-ı vâridâtı bulan ârifân gibi (K.13/16)

Şair bu beyitte padişahı, ariflere benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Gencûr, hazine bekçisi; vâridat, gelirler demektir. Vârdiâtın diğer bir anlamı da içe doğan bilgiler demektir. Ârif, irfan sahibi, içe doğan bilgilere sahip insan anlamına gelir. Burada, padişah, gayb âlemine ait askerleri toplayan (cem'-i cünûd-ı gayb) bir komutan gibi, içe doğan bilgiler hazinesinin bekçisi olan ariflere benzetilmektedir. Padişah ile arifler; cünûd-ı gayb (gayb ordusu) ile gencûr-ı vâridât (gelirler, ilhamlar bekçisi) arasında benzerlik kurulmaktadır.

Ol pâdişah ki tâbi'idir leşker-i sürûş

Pîş-i rikâb-ı mehde yürür ahterân gibi (K.13/17)

Şair bu beyitte melekler ordusu (leşker-i sürüş) nun padişaha tabi olduğunu söylemekte ve bu durumu ayın üzengisinin önünde (pîş-i rikâb-ı meh) yürüyen yıldızlara benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Ol pâdişah ki verdi mühimmat devlete

Hüsni-nizâm-ı Mehdî-i sahib-zaman gibi (K.13/18)

Mehdi kıyamete yakın gelen ve insanları Deccal denilen zalim hükümdardan kurtarıp, yeni bir düzen kuran bir Allah dostudur. Sahib-zaman, zamanın en güçlü hükümdarı demek olup aynı zamanda Mehdi'nin de bir lakabıdır. Şair burada padişahın devlete mühimmat yani askerî destek verip, Mehdi gibi âleme güzel bir düzen verdiğini söylemektedir (teşbih-i mufassal).

Gerdûna erdi debdebe-i kûs-i şevketi

Avâz-ı kürre-i nây-ı mülûk-i keyân gibi (K13/19)

Kûs, savaşlarda orduları coşturmak için kullanılan büyük davuldur. Keyân, büyük hükümdar anlamına gelir. Şair burada padişahın şevketini, ihtişamını gösteren büyük davulunun görkeminin, feleklere eriştiğini ifade etmektedir. Bu durumu, büyük hükümdarın ülkesinin, dünyaya ses veren neyine benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Behrâm işitdi çarhta sît-i hadengini

Bâz etdi çeşm-i zırhını gûş-ı kemân gibi (K.13/20)

Behram, hem hükümdar hem de Merih yıldızı demek olup aynı zamanda İran mitolojisine göre savaş tanrısıdır. Bu beyitte çarh yani felekten bahsettiğine göre, hükümdar anlamı değil Merih yıldızı anlamı kast edilmektedir. Şair bu beyitte gökteki Merih yıldızının, padişahın okunun sesi (sît-i hadeng) ni işitince, zırhının gözü (çeşm-i zırh) nü, okun kulağı (gûş-ı kemân) gibi geri çektiğini (bâz etdi) ifade etmektedir.

Bir hulku var ki mecma'-ı ahlâk-ı âliye

Lutf-ı tıbâ-ı hazret-i peygamberân gibi (K.13/21)

Şair bu beyitte padişahın ahlakını, peygamberlerin ahlakına benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Peygamberlerin tabiatlarında, Allah'ın bir lütfu olarak bütün güzel huylar toplanmıştır. Bu yönüyle padişah da peygamberlere benzemektedir. Çünkü Allah'ın lütfu olarak onda da bütün güzel huylar toplanmıştır.

Bir ihtimâmı var ki umûr-ı cihâdda

Ashâb-ı pür- salâbet-i adl-âverân gibi (K.13/22)

Şair burada padişahın cihat işlerindeki ihtimam ve titizliğini, dünyaya adalet dağıtan sahabelerin cihatta gösterdikleri ciddiyete benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Sahabeler dünyaya adalet götürmek için nasıl çalışmışlarsa, padişah da cihana adalet dağıtmak için açlıştığını dile getirmektedir.

Esbâb-ı ihtişamının olmaz beyânı kim

Segbânı var derinde kızıl arslân gibi (K.13/25)

Segbân, yeniçeri ocağına bağlı bir sınıf askere verilen isimdir. Şair burada padişahın ihtişamının göstergesi olan ordunun bir sınıfı olan segbân sınıfını, kızıl arslanlara benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Bilmek dilersen akl-ı rasîn-i mehâbetin

Yaptırdığı binâları gör âsumân gibi (K.13/26)

Şair padişahı överken onun yaptırdığı binalara dikkat çekerek, o binaları gökyüzüne benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Her biri bir gürûha mahaldir cüyûşdan

Âsûde bîşezârda şîr-i jiyân gibi (K.13/27)

Şair bu beyitte padişahı övmeye devam etmektedir. Önceki beyitte bahsettiği binaları, bu beyitte sıfatlandırmaktadır. O görkemli binaların her birinin ordudan bir bölüğe ait olduğunu söylemektedir. O binaların her birini orman (bîşezâr) da rahat yaşayan bir arslana benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Tab'-ı bülendi öyle latîf öyle dil-pezîr

Kim yâdı hâlet-âver olur gülsitân gibi (K.13/28)

Şair, padişahın yüce yaratılışı (tab'-ı bülend) nın çok latif ve gönül okşayıcı (dil-pezîr) olduğunu ifade etmekte ve onu tabiatını yâd etmenin, gül bahçesi (gülsitân) gibi güzel haller getirdiğini söylemektedir. Padişahı yâd etme fiilini, güzel haller ve duygular hissettirmesi açısından, gül bahçesine benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Vasf-ı cemîli öyle müferrih ki söylesem

Te'sîr eder dimâga mey-i erguvân gibi (K.13/29)

Bu beyitte şair, padişahın güzel vasıflarını söylemenin gönle bir ferahlık verip, beyinde bir etki bıraktığını ifade etmekte ve onun güzel vasıflarını anlatmayı erguvan içkisine benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Ez-cümle geldi şevk-ı senâsıyla bu gazel

Kalb-i hazîne müjde-i devlet-resân gibi (K.13/30)

Şair bir önceki beyitte padişahın güzel vasıflarından bahsetmekte, onun güzel vasıflarını anlatmanın gönle bir ferahlık verdiğini, akılda da bir etki bıraktığını söylemektedir. Bu beyitte de ez-cümle (örneğin) deyip, o etki ve ferahlığın etkisiyle yazdığı bir gazeli söylemeye başlamaktadır. Şair ikinci mısradaki, bu gazelini, hüznü bir kalbe, mutluluk getiren bir müjdeye benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Alsam lebin dehânıma rûh-ı revân gibi

Tutsam o zülfü kâfiye-i râygân gibi (K.13/31)

Şair, birinci mısradaki sevgilinin dudağını (leb), canlı ruh (rûh-ı revân) a benzetmektedir. Ruh dudaktan çıktığı ve dudaktan kelimeler döküldüğü için, şairler ruh (can) ve dudak arasında çok teşbihler kurmuşlardır. Bu beyitte de şair sevgilinin dudağını, canlı ruha benzeterek, onu ağzına alıp hayat dilemektedir (teşbih-i mücmel). İkinci mısradaki şair, sevgilinin saçını

(zülfi) değersiz bir kafiye (kaifiye-yi râygân) ye benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Divan edebiyatı geleneğinde, saçın kafiyeye benzetilmesi çok rastlanan bir benzetme değildir. Galip burada da Sebk-i Hindi'nin etkisiyle alışılmamış bir benzetme yapmaktadır.

Fehm eyle tîğ-i gamzesinin bî-emânlığın

Ditrer hemîşe kâkülü berg-i hazân gibi (K.13/33)

İkinci mısra da şair, sevgilinin perçemini (kâkül), sonbaharda titreyen yaprağa (berg-i hâzan) benzetmektedir. Sevgilinin gamzesinin şiddetini ifade etmek için böyle bir benzetme yapılmaktadır. Sevgilinin ok gibi gamzesi o kadar şiddetli ki onun perçemi, korkudan sonbaharda sararmış yaprak gibi devamlı i titremektedir.

Perhâş-ı aşkı eğlenecek dâstân sanır

Ben söyledikçe şevk ile Şehnâme-hân gibi (K.13/35)

Şair burada kendisini, bir Şehnâme okuyucusuna benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre, şair Şehnâme okuyucusu gibi, aşk kavgalarını okudukça, sevgili bu kavgaları eğlenecek destan sanmaktadır.

Jülîde mû başımda semender yuvasıdır

Zann etme Kaysa sâye salan âşiyân gibi (K.13/36)

Semender, ateşte yaşayan, ateşten çıkınca ölen, kuyruklu efsanevi bir hayvandır. Bu hayvanın bir çeşit kuş olduğunu söyleyenler de vardır. Şair birinci mısra da başındaki dağınık saç (jülîde mû) nı semenderin yuvasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Memdûd edip Cenâb-ı Hudâ zıll-ı adlini

Salsın fîrûgunu şeh-i hâversitân gibi (K.13/40)

Şair burada, padişahın adaletinin gölgesini, doğunun şahı (şeh-i hâveristân) nın ışığına yani güneşin ışığına benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

14. Kaside

Aşk kim eyledi hûrşîd-i dırahşânı çerağ

Nazar-ı feyzi eder seng-i Bedahşânı çerağ (K.14/1)

Şair birinci mısra da parlak güneş (hûrşîd-i dırahşân) i, kandil (çerağ) e benzetmektedir. Aşk o kadar etkili ki onun yanında koskoca parlak güneş

bir kandile dönüşmektedir. Bedahşân, Orta Asya'da, yakut taşıyla meşhur olan bir şehirdir. Şair burada seng-i Bedahşân demekle yakut taşı kastetmekte ve söz konusu taşı kandile benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, aşkın feyiz dolu nazarı o kadar etkili ki yakut taşı bir kandile çevirebilmektedir.

Lutf-i te'sîr-i mahabbetle dil-i sengînin

Bezm-i tahkîke olur gevher-i îmânî çerâğ (K.14/3)

Tahkîk, gerçeği bulmak için araştırmak incelemek demektir. Şair burada sevgilinin taş gibi gönlündeki (dil-i sengî) iman mücevherini, ilim meclisi (bezm-i tahkîk) ndeki kandile benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgilinin gönlü taş gibidir. Ancak bu taş sıradan bir taş değil, iman cevheridir. Bu iman da bir kandil gibi ilim meclislerini aydınlatmakta, âlimlere yol göstermektedir.

Meşreb-i cûduna bak sâkî-i âteş-destin

Etdi bir şû'le ile sâgar-ı gerdâni çerâğ (K14/4)

Şair burada içki meclislerinde elden ele dolaşan şarap kadehi (sâgar-ı gerdân) ni, kandil (çerâğ) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, ateş gibi bir ele sahip olan saki, o kadar cömert bir huya sahip ki küçük bir alev ile elden ele dolaşan kadehi kandile çevirmiştir.

Bezme humlarla gelip bâde kadehler gitsin

Kirm-i şebtâb edemez halka-i rindânî çerâğ (K.14/5)

Şair burada şarap kadehlerini ateş böceği (kirm-i şebtâb) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Çünkü birinci mısırda şarap kadehlerinin gidip, fiçilerin gelmesini isteyen şair; ikinci mısırda ateş böceğinin rindlerin halkası için kandil olamayacağını söyleyerek şarap kadehlerinin yerine ateş böceğini koymaktadır. Ayrıca şarap fiçileri (humlar) nı da kandile benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Zîr-i hattındaki hâl etdi ruhun tâb-âver

Bunda pervâne eder şem'-i şebistânî çerâğ (K.14/9)

Burada karanlık bir odada, yanan mum hayali bulunmaktadır. Şair, sevgilinin ayva tüylerinin altındaki benin, sevgilinin yanağını aydınlattığını ifade etmektedir. Bu durumu, pervanenin, karanlık odadaki mum etrafında

dönmesi gibi hayal etmektedir. Ayva tüyleri siyah olması hasebiyle, karanlık bir oda (şebistân) ya benzetilmekte, altındaki ben de karanlık odadaki mum gibi hayal edilmektedir (teşbih-i belîğ). Bu durumda yanak da içinde mum yanan karanlık bir oda olmaktadır.

Hân Selîm ol şeh-i tâbende-güher kim kıldı

Hâtır-ı enveri âyîne-i devrânı çerâğ (K.14/17)

Şair birinci mısırada, Selim Han'ı parlak cevherler şahı (şeh-i tâbende-güher) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hatır, gönül demektir. Şair felek aynası (âyîne-i devrân) nı kandil (çerâğ) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, parlak cevherler şahı Selim Han'ın çok nurlu gönlü o kadar etkili ki koskoca feleğin aynası onun gönlünün ışığı yanında bir kandil gibi kalmaktadır.

Re'y-i derrâkine hûrşîd desem olmaz mı

Etdi yerden göğe dek âlem-i imkânı çerâğ (K.14/20)

Şair burada padişaha hitap ederek, onun olayları hemen çözen keskin anlayış (re'y-i derrâk) ını, güneşe benzetmek istediğini ifade etmektedir. Güneş, yerden göğe kadar her tarafı aydınlattığı gibi onun fikirlerinin de her tarafı aydınlattığını söylemektedir (teşbih-i müekked).

Kişver-i cûduna gerdûn desem değmez mi

Eyledi müşteri vü zühre vü keyvânı çerâğ (K.14/21)

Şair burada, padişahın cömertlik ülkesi (kişver-i cûd) ni feleğe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Padişah o kadar cömert ki onun cömertlik ülkesi, feleğin kapsadığı Müşteri, Zühre ve Keyvân gezegenlerini aydınlatmaktadır.

Teng kalmışdı bu meydân-ı mahabbet târik

Kılmasaydı o şehin lem'a-i irfânı çerâğ (K.14/23)

Şair burada, padişahın irfanının ışığı (lem'a-i irfân) nı, muhabbet meydanını aydınlatan bir lamba (çerâğ) ya benzetmektedir (teşbih-i müekked).

Meş'al-i mâh ile bulmazdı sabâhı geceler

Etmese bârika-i cûdu bu eyvânı çerâğ (K.14/24)

Meş'al; meşale, bârika; şimşek, eyvân; kemerli, kubbeli büyük salon, sofa anlamına gelir. Şair burada padişahın şimşek gibi aydınlık cömertliği (bârika-i cûd) ni, dünya kubbesi (eyvân) ni aydınlatan bir kandile benzetmektedir. Beyte göre, eğer padişahın cömertlik ışığı olmasaydı ay meşalesi sabaha kadar dünyayı aydınlatamazdı. Ay, ışığını aslında padişahın cömertliğinden almaktadır.

Devşürüp vakt-i atâsında nisâr-ı destin

Etdi gerdûn bu ahter-i tâbânı çerâğ (K.14/26)

Şair bu beyitte, padişahın cömertliğini övmeye devam etmektedir. Şair gökteki parlak yıldızları (ahter-i tâbân) kandil (çerâğ) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, padişahın cömertlik saçan el (nisâr-ı dest) i halka hediyeler dağıttığı sırada (vakt-i atâ), felek bu parlak yıldızları toplayıp gökyüzünde çira yaptı. Gökteki yıldızlar aslında padişahın elinden çıkan hediyelerdir.

Rahş-ı iklim-i nûr-ı dîn ger ederse pûyân

Şerer-i na'li eder efser-i şâhânı çerâğ (K.14/28)

Şair din ışığının ülkesinin atı (rahş-ı iklim-i nûr-ı dîn) nın, koştugu zaman ayakları altından çıkan kıvılcımlar (şerer-i na'l) ı, şahların başlarındaki tacın parlaklığına benzetmektedir. Padişah o kadar büyük ki onun atının ayaklarının altından çıkan kıvılcımlar bile şahların tacına yetmektedir.

Dâverâ dâdgerâ Hüsrev-i encüm-sipehâ

Nefesin etmede İsa gibi sad cânı çerâğ (K.14/32)

Şair burada “ey hükümdar, ey insafli olan, ey yıldız gibi askerlerin hüsrevi olan” diyerek padişahı üstün vasıflarla çağırmakta ve onun nefesinin, Hz. İsa'nın nefesi gibi yüz cana ışık yani hayat verebileceğini ifade etmektedir (teşbih-i mufassal).

15. Kaside

Gönül bir beyt-i ma'mûr-ı safâdır aşk mi'mârı

Yatur ammâ ki şimdi başka bâmı başka dîvârı (K.15/1)

Beyt-i Ma'mûr, yedinci kat gökte, Firdevs cennetinde olan ve Ka'be'nin tam üstünde kalan bir köşktür. Şair burada gönlü; mimarı aşk

olan, damı ve duvarı başka olan, içi neşe dolu Beyt-i Ma'mûr'a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Bulunmaz zîr-i sakf-ı âsumânda böyle vîrâne

Ser-â-ser müşterîdir zühredir gülmîh ü mismârı (K.15/4)

Şair bu beyitte gönlü anlatmaya devam etmektedir. Gökyüzünün çatısı altında (zîr-i sakf-ı âsumân) böyle (gönül) gibi bir virane bulunmadığını söyleyerek, o viranenin çivi (mismâr) ve çivinin altındaki pul (gülmîh) u Müşteri ve Zühre yıldızlarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre gönül bir virane ama o virane o kadar büyük ki Müşteri ve Zühre yıldızları, onun kapısının ancak bir çivi ve pulu olabilirler.

Ne vîrân dîde-i ehl-i basîretdir ana revzen

Acep mi ankebûtî perdelerden olsa astârı (K.15/6)

Şair bu kasideyi Galata mevlevihanesinin tamiri için yazıp Sultan Selim'e sunmuştur. Bundan dolayı Mevlevihane'nin perişan durumunu anlatmak için bir takım benzetmelere başvurduğu görülmektedir. Burada virane olmuş Mevlevihane'nin pencerelerini (revzen), basiret ehlinin gözüne (dîde-i ehl-i basiret) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). O pencerelerin de bakımsızlıktan örümcek ağları (ankebûtî perdeler) ile kaplandığını ifade etmektedir.

Ser-â-ser yaycı dükkânına dönmüş zîr u bâlâsı

Eğilmiş bir taraftan kalmamış bir cây-ı hemvârı (K.15/11)

Şair Mevlevihane'yi kastederek, baştanbaşa (ser-â-ser), taban ve tavan (zîr u bâlâ) ının her tarafının eğildiğini, düz kalan (cây-ı hemvâr) bir tarafının kalmadığını ifade etmektedir. Bu haliyle Mevlevihane'nin taban ve tavanının (zîr u bâlâ) bir yaycı dükkânına benzediğini söylemektedir (teşbih-i müekked).

Çürük kettâna dönmüş tahtalar bir rütbe kim gâhî

Verir seyl-âba rahtın mâhtâbın tâb-ı envârı (K.15/13)

Şair burada Mevlevihane'nin perişan halini anlatmaktadır. Binanın tahtaları öyle eskimiş ki çürümüş bir keten (kettân) haline benzemektedir. Keten, ışığı geçiren bir kumaştır. Tahtalar adeta ketene dönmüş ve mehtabın ışığı bir sel gibi içinden geçip, pencereleri tutan menteşe takımlarını (raht)

alıp götürmek üzeredir. Görüldüğü gibi tahtalar, çürük keten kumaşına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Süleymân-ı zamân olduğun izhâr etdin âfâka

Edip rû-pûş kabr-i Pîri ya'nî Monla Hünkârî (K.15/30)

Şair bu beyitte Sultan Selim'i muhatap alarak, onu zamanın Süleyman'ına benzetmektedir. Süleyman peygamber, zenginlik ve iktidarıyla meşhur olmuş bir hükümdar peygamberdir. Bu beyitte Sultan Selim, cömertlik gösterip Mevlana'nın kabrini örttüğü için onu Süleyman'a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

16. Kaside

Cihânı tutdu bu keyfîyyet aşk-ı Bîcân-veş

Yeşerdi neşve-i nevrûz ile der ü dîvâr (K. 16/4)

Bicân (Bîjen) İran'ın mitolojik kahramanlarından. Efsaneye göre, Efrasiyab'ın kızına âşık olur bundan dolayı ceza olarak kuyuya konulur. Burada yedi yıl kaldıktan sonra dayısı Rüstem tarafından kurtarılır. Şair burada bu aşk kahramanına telmihte bulunarak, bahardaki yeşilliğin, Bican'ın aşkı gibi her tarafı sardığını dile getirmektedir (teşbih-i mufassal).

Yayıldı şu'le-i âvâz-ı berk gülzâra

Edip havâ reg-i ebr-i matîri rişte-i târ (K.16/5)

Bu beyitte yağmurlu bir hava hayal edilmektedir. Beyte göre, şimşegin sesinin ateşi (şu'le-i âvâz-ı berk), gül bahçesine yayılmaktadır. Yağan bulutun damarları (reg-i ebr-i matîr), siyah bir ipliğe (rişte-i târ) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Kan ağladıp ciğerin deldi gonca-i âlin

Misâl-i hançer olup şâh-ı erguvân hûn-bâr (K.16/8)

Erguvân, kan renginde kırmızı bir çiçektir. Bu beyitte şâh-ı erguvân yani şah gibi olan erguvan çiçeği, bir hançere benzetilmektedir. Burada hançer, kan döktüğü gibi erguvan da kırmızı renginden dolayı kan döken bir hançer olarak düşünülmektedir (teşbih-i müekked).

Sirâyet eylemiş ol rütbe feyz sahrâya

Olur sadef gibi her berg-i huşk gevherdâr (K.16/13)

Beyte göre, feyiz, sahraya o kadar yayılmış ki kuru yapraklar bile sedef gibi inci çıkarmaktadır. Şair burada kuru yaprağı (berg-i huşk), inci çıkaran (gevherdâr) sedefe benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Ne berg-i huşk cihân sebz-i hurrem oldu tamâm

Enâr hâsıl eder şimdi sinesinde çenâr (K.16/14)

Şair burada bütün cihanı, mutlu bir yeşillige (sebz-i hurrem) benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

O rütbe neşv ü nemâ var ki bülbül eylese âh

Şerârı terbiyet-i ebr ile olur gülnâr (K.16/15)

Şair burada, baharda öyle olgunlaştırıcı (neşv ü nemâ) bir durum görmektedir ki bülbülün ahlardan çıkan kıvılcımlar (şerâre), bulutun terbiyesiyle (terbiyet-i ebr) narçiçeğine dönüşmektedir. Bülbülün ahının kıvılcımları, narçiçeğine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Sipîhr-i atlası gördüm ki olmuş âb-zede

Kenâr-ı havza düşüp bir sahife-i halkâr (K.16/17)

Atlas, hiçbir taayyünün olmadığı dokuzunca kat felektir. Halkâr, güzel yazılmış bir yazıyı veya sanatla yapılmış bir minyatürü çevreleyen, çiçek motiflerinden yapılan tezhip, süslemedir. Şair bu beyitte baharın güzelliğini anlatırken, atlas feleğini, havuz kenarına düşmüş bir süslemeye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, bahar mevsiminde su dolu havuzlar, sanatkârane yapılmış bir tablo gibidir. Dokuzuncu kattaki Atlas feleği de o suyun güzelliğine tutulup havuzun kenarına bir süsleme olmuştur.

Karanfîl işve vü nâz ile kırkma kâkûl ile

Nesîme revzen-i gülbünden arz eder dîdâr (K.16/18)

Şair bu beyitte sevgilinin yüzü (dîdâr) nü, karanfil gibi işveyle naz eden; kırkma kâkülüyle, gülün kaynağı olan penceresinden bakan bir yüze benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, nesim, sevgilinin kokusunu, gülün kaynağı olan sevgilinin penceresinden almakta ve aşığa götürmektedir.

Budur ümîd ki cûşân olur bu demlerde

Misâl-i gevher-i yâkût o seng-dil dildâr (K.16/20)

Şair burada, gönül çelen sevgili (dildâr) nin gönlünü, yakut cevheri (gevher-i yâkût) gibi kırmızı bir taşa benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Gönül içindeki kandan dolayı zaten kırmızıdır. Sevgilinin gönlü aşığa karşı taş gibi katı olduğundan, şair o gönlü yakut renkli bir taşa benzetmektedir.

O pâdişâh ki dünyaya zâtı cân gibidir

Du'â-yı devletin eyler şeb ü seher tekrâr (K.16/32)

Şair burada padişahın zatının varlığını, dünyanın hayatta kalmasına sebep olan cana benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Padişah geceleri ve seher vaktinde yaptığı dualarla adeta dünyanın hayatta kalmasına sebep olmaktadır.

Adâlet etdi zamânında âlemi sîr-âb

Bahâr mevsimi güyâ ki ebr-i gevher-bâr (K.16/35)

Sîr-âb, suya kanmış demektir. Şair, Sultan Selim zamanında, adaletin âlemi doldurduğunu, adeta suya kanmış bir toprak gibi âlemin de adalete doyduğunu ifade etmektedir. Bu hali yani söz konusu zamandaki adaleti, bahar mevsiminde mücevher yağdıran bir buluta benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Sebüktigîn-i sebük-senge eylemem teşbih

O kâh-ı münkalibu'l-kalb idi bu kûh-ı vakâr (K.16/37)

Sebüktigîn, 977-997 yılları arasında, Gazne hükümdarlığını yapan bir sultandır. Sebük hafif, seng taş demektir. Şair burada Sultan Selim'i hafif taşlı Sebüktigîn'e benzetmeyeceğini söylemektedir. Çünkü Sebüktigîn'nin devamlı değişen bir saman (kâh) olduğunu, padişahın ise bir vakar dağı olduğunu ifade etmektedir. Sebüktigîn'i devamlı değişen bir saman (kâh-ı münkalibu'l-kalb) a; Padişahı da vakar dağı (kûh-ı vakar) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Küşâde hurrem ola gül gibi müsellemler ola

Hemân vücûd bula hatırında her ne ki var (K.16/47)

Şair, burada hatırında bulunan her şeyi, gül gibi kabul edilmesini dilemektedir. Hatırında bulunan ve şiire dönüşebilecek hatıraları, gül gibi herkes tarafından tartışmasız kabul edilen bir çiçeğe benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

17. Kaside

Ne genc ammâ ki her bir cildi bir gerdûn-ı pür- envâr

Bu hâk-i bî-karâra nüh tûbâk-ı âsumân verdi (K.17/2)

Şair, Sultan Selim'in kendisine hediye ettiği Mesnevî-i Şerif'i bir hazine (genc) olarak görmekte ve bu eserin her cildini, nurlarla dolu bir feleğe (gerdûn-ı pür-envâr) benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Nesîm-i i'tidâl-i adli Hızr-ı rûzgâr oldu

Riyâz-ı devlete ahkâmı feyz-i câvidân verdi (K.17/13)

Şair bu beyitte padişahın ölçülü adaletinin rûzgârı (nesîm-i i'tidâl-i adli) ni, zamanın Hızır'ı (Hızr-ı rûzgâr) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hızır, zor durumda olanların yardımına koştuğuna inanılan bir şahıstır. Şair padişahın adaletini, zor durumda olanların yardımına koşan devrin Hızır'ı olarak görmektedir. Öyle bir adalet ki o adaletin hükümleri, devletin bağ ve bahçeleri (riyâz-ı devlet) ne ölümsüzlük feyizleri (feyz-i câvidân) ni vermektedir.

18. Kaside

Benekli bir kabâ-yı âsumângûnu olup lâbis

Kevâkibden acep üşkûfezâr olmuşdu endâmı (K.18/4)

Kabâ, üste giyilen bir çeşit kaftandır. Üşkûfezâr; çiçeklik, çiçek bahçesi anlamına gelir. Şair padişahın bayramda giydiği benekli ve gökyüzü renkli (âsumângûn) kabayı, yıldızlarla süslenmiş bir çiçek bahçesine benzetmektedir (teşbih-i müekked). Gökyüzünün yıldızlarla süslü hali, bir çiçek bahçesini andırdığı gibi; padişahın giydiği kaftan da benekli ve gök rengindeki haliyle, çiçekleri yıldızlara benzeyen bir bahçeyi andırmaktadır.

Hidiv-i Cem-haşemdir pür-himemdir reşk-i Hâtemdir

Nesak-sâz-ı keremdir böyledir elkâb-ı i'lâmı (K.18/7)

Şair burada Sultan Selim'i, Cem'i himayesine alan bir hıdive ve Hâtem-i Tayyî'ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyitte geçen Hâtem, cömertliğiyle meşhur olmuş Hâtem-i Tayyî'dir. Bu zat bir Arap kabile reisi ve aynı zamanda şair olduğu söylenmektedir. Cömertlik sıfatıyla meşhur olmuştur. Şair bu beyitte padişahın cömertliğini ve yardımseverliğini

anlatırken Hâtem-i Tayyî'nin cömertliğini hatırlatarak, o kadar cömert olmasına rağmen padişahı kıskandığını (reşk-i Hâtem) ifade etmektedir.

Cihâna bir tanîn-i şevk erdi kim zuhûrunda

Siphrin hâne-i tanbûr imiş gûyâ der ü bâmı (K.18/9)

Şair burada, feleğin kapı ve çatısını, tamburun evine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre Sultan Selim'in ortaya çıkışında, cihana şevk dolu bir ses verir. Bundan dolayı sanki feleğin kapı ve çatısı, tamburun evine döner.

19. Kaside

Her lâle bir peymânedir her kûşe bir kâşânedir

Gûyâ çemen meyhânedir bülbülleri mest-i nagam (K.19/3)

Şair burada birden fazla benzetme yapmaktadır. Lâle, şekil itibariye kadehe benzediği ve rengi itibariyle de kırmızı olup şarap renginde olduğu için, bu beyitte kadeh (peymâne) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Her köşeyi, köşke (kâşâne) benzeten şair, çimenlikleri de meyhâneye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Zeyn oldu sahn-ı gülsitân sünbül şakâ'ik zamîrân

Bir tâze sûretdir cihân ez-cümle bu Bâğ-ı İrem (K.19/4)

Şair bu kasideyi, Sultan Selim'in Topkapı Saray'ının bahçesinde yaptırdığı Bâğ-ı İrem adlı yer için yazmıştır. Bu beyitte bütün cihan ve özellikle Bâğ-ı İrem, bir resim gibi güzel olduğu ifade edilmektedir (teşbih-i belîğ).

Gül-gonca Meryemdir meğer kim nefh-i ruh etmiş eser

Bülbüller açmış bâl ü per çün Cebre'il-i zinde-dem (K.19/7)

Şair burada, bahçedeki gül goncalarını, Hz. Meryem'e (teşbih-i müekked); bahçedeki bülbülleri de Cebrail'e benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Meryem iffetli bir bakire iken, bir mucize eseri olarak, Cebrail kendisine üfürmüştü ve Hz. İsa doğmuştur. Şair, bahçedeki gül goncalarını Hz. Meryem'in bu durumuna benzetmektedir. Çünkü goncalar da rüzgârın esmesiyle açılır. Diğer taraftan bülbüller de Cebrail gibi kanatlarını açmış bahçede uçmaktadırlar.

Cûşân olup rûh-ı nebât verdi cihâna nev hayat

Oldu gülistân sûmnât her bir sanevber bir sanem (K.19/10)

Sanevber çam fıstığı ağacı, çam fıstığı kozalağı anlamlarına gelmekle beraber sevgilinin boyu posu anlamında da kullanılır. Şair bu beyitte gül bahçesini (gülistân) bir puthane (sûmnât) ye; içindeki çam ağaçlarını veya içinde gezen güzelleri de putlara benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Olmuşlar etfâl-i çemen rindâne-meşreb şûh u şen

Bir elde şâh-ı yâsemen bir elde mînâ-yı bakam (K.19/12)

Bu beyitte çimen, çocuklar gibi hayal edilmekte ve o çocuklar (etfâl-i çemen) rindlere benzetilmektedir (teşbih-i müekked). Rindlerin, şen ve neşeli halleri gibi bahçedeki çimenler de şen ve neşelidirler. Bakam, kırmızı boya veren bir ağacın adıdır. Şair çemenleri, bahçede yasemin ağacı ve bakam ağacı olduğundan dolayı, bir elinde yasemin dalı (şâh-ı yasemen) olan diğer elinde şarap kadehi olan bir rind olarak hayal etmektedir.

Zîr ü zeber mest-i safâ peymânedir dest-i safâ

Cân câna peyvest-i safâ şebnem beneşşe fem-be-fem (K.19/14)

İlk mısrada safâ (zevk eğlence) bir insan gibi düşünülmekte ve o safanın eli kadeh (peymâne) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Alt üst (zîr ü zeber) olan eğlence sarhoşluğunun elinde şarap kadehi bulunmaktadır. Can cana yani dost dosta, şebnem ve menekşe çiçeği gibi ağız ağızadırlar.

Meysiz felek peymânedir mihr ü mehi yek-sânedir

Devrâna mey peymânedir dönmem sözümden lâ-cerem (K.19/16)

Şair burada içki olmayan bir feleği, boş bir kadeh (peymâne) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, içki yoksa felek boş bir kadeh, ay ve güneş dümdüzdür.

Teşrîf edip tah-ı Ceme rûh oldu zâtı âleme

Bed' etdi kâr-ı elzeme ber-vech-i takdîm-i ehem (K.19/24)

Bu beyitte şair, Sultan selim'i kastederek, onun zatının âleme ruh olduğunu ifade etmektedir. Padişahı âleme hayat veren bir ruha benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

20. Kaside

Ne tîğ berk-ı bahârı riyâz-ı saltanatın

Ne tîğ pençe-i hûrşîd-i bâmdâd-ı kûsûr (K.20/2)

Şair burada Sultan Selim'in kılıcını benzetmelerle övmektedir. Onun kılıcı saltanat bahçelerinin baharının şimşegidir. Yine onun kılıcı kasırların seher vaktindeki güneşinin pençesi (pençe-i hûrşîd-i bâmdâd) dir (teşbih-i belîğ).

Ne tîğ hâme-i elmâs-ı huccet-i kat'î

Ki cevherinde vücûb-ı mutâva'at mestûr (K.20/3)

Şair bu beyitte padişahın kılıcını, kesin delillerin elmas kalemi (hâme-i elmâs-ı hüccet-i kat'î) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Öyle bir kılıç ki onun özünde itaat etmenin gereklilikleri (vücûb-ı mutava'at) gizlidir.

Ne tîğ al kanadlı kebûter-i peygâm

Nüvişte zîr-i perinde helâk-i düşmen-i ûr (K.20/4)

Şair padişahın kılıcını; kanatlarının altında "tek gözlü düşmanı yok etmek" (helâk-i düşmen-i ûr) yazılan al kanatlı haber güvercini (kebûter-i peygâm) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Kılıçla feth eder âfâkı dâver-i maşrık

Kılıçdır âyet-i a'lâ-yı râyet-i mansûr (K.20/5)

Şair bu beyitte, padişahın kılıcını, yardım edilmiş sancağın yüce ayeti (âyet-i a'lâ-yı râyet-i mansûr) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, doğunun hükümdarı (dâver-i maşrık); ufukları, uzak yerleri kılıçla fetheder. Ona yardım sancağının yüce ayeti kılıçtır.

Zalâm-ı zulmü ziyâ-yı süyûfdur râfi'

Odur bu zahm-ı siyâh üzre merhem-i kâfûr (K.20/8)

Kâfûr, Uzak Doğu'da yetişen ve hekimlikte kullanılan bir çeşit maddenin adıdır. Şair bu beyitte kılıcın ışığı (ziyâ-yı süyûf) nı kâfur merhemine benzetmektedir (teşbih-i müekked). Tıpkı siyah yarayı, kâfûr merhemi giderdiği gibi; karanlık zulmü de gideren kılıcın ışığıdır.

Olunca dâ'ire-i harb şu'le-ver yaraşır

Sadâ-yı top u tüfeng anda hemçü tabl-ı sürûr (K.20/11)

Şair savaştaki top ve tüfek seslerini sevinç davulu (tabl-ı sürûr) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Harp meydanı alevlenince, top ve tüfek sesleri sevinç davulu gibi gelmeye başlar.

21. Kaside

Bu havz-ı pür safâya olup girye-hîz-i reşk

Fevvâre etdi dîde-i pür-âbı selsebîl (K.21/2)

Şair su dolu göz (dîde-i pür-âb) ü fiskiye (fevvâre) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Her lûlesi zebân-ı hoş-âmed-nisâr olup

Andırdı eşk-i şâdî-i ahbâbı selsebîl (K.21/5)

Lûle; çeşme, çeşmenin borusu demektir. Şair, selsebilin her bir su borusunu, “hoş geldin” sözlerini saçan bir dil (zebân-ı hoş-âmed-nisâr) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu haliyle selsebilin, dostların sevinç gözyaşları (eşk-i şâdî-i ahbâb) nı andırdığını ifade etmektedir.

Rü'yâda görmez idi bu feyz-i küşâyışı

Ebr-i bahârın olsa şeker-hâbı selsebîl (K.21/8)

Şeker-hâb, otururken gelen tatlı uyku demektir. Şair bu beyitte selsebili bahar bulutunun tatlı uykusuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Etrâf-ı bâğa neşr edip envâ'-ı feyzini

Verdi fûrûg-ı mihr-i cihân-tâbı selsebîl (K.21/12)

Şair burada selsebilin feyzinin çeşitlerini (envâ'-ı feyz), cihanı ışıklandıran güneşin ışığı (fûrûg-ı mihr-i cihân-tâb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Güneşin ışığı, bitün cihanı ışıklandırdığı gibi, selsebil de bütün bahçeye türlü türlü feyizler vermektedir.

Hem-vâre mevc-i nağmesi medh ü senâsıdır

Tanbûr edince lûle-i mızrâbı selsebîl (K.21/17)

Şair burada tamburun mızrabını, bir su borusu gibi hayal etmekte ve selsebili, bu su borusuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, tambur; su borusu gibi mızrabı, selsebil yaptığında daima onun nağme dalgaları onun övgüleri olmaktadır.

Sultân lafzı Hazret-i Beyhâna yaraşır

Kim ceyb-i lütfu kıldı zer-i nâbı selsebîl (K.21/18)

Şair burada, katıksız altın (zer-i nâb) ı, selsebile benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, Sultan Beyhan'ın lütuf cebi, o kadar bol ki, katıksız altını selsebil gibi dağıtmaktadır.

*Çekmez harîmi minnet-i mehtâba kim ana
Etmişler âb-ı gevher-i şebtâbı selsebîl (K.21/19)*

Bu beyitte, selsebil, geceyi aydınlatan inci suyu (âb-ı gevher-i şebtâb) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, Sultan Beyhan'ın özel dairesi, mehtabın minnetini çekmez, ona muhtaç değildir. Çünkü selsebil, onun için, geceyi aydınlatan inci suyu olmuştur.

*Sad bâr iltifât ile eşk-i sürûrdan
Etdi dü çeşm-i Gâlib-i bî-tâbı selsebîl (K.21/20)*

Şair burada iki gözünü, selsebile benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, şair yüz yük kadar iltifat aldığından, sevincinden ağlamakta ve iki gözü selsebil gibi akmaktadır.

22. Kaside

*Niçe pür-şîve olmaz nergisi ol bâğ-ı tasvîrin
Elinde hâmesi Bihzâdının müjgân-ı hûbândır (K.22/4)*

Bihzâd, Herat'ta yaşayan, Ali Şir Nevaî ve Hüseyin Baykara gibi isimlerden destek gören bir Türk minyatür-ressamıdır. Şair bu tarihi kişiliğe bir hatırlatmada bulunarak güzellerin kirpiğini (müjgân-ı hûbân), Bihzad'ın kalemine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

*Müzeyyen lâceverd ü la'l ile bir tâze kişverdir
Felek gûyâ ki ol kişverde bir kûh-ı Bedahşândır (K.22/5)*

Laceverd bir renk ismi olmakla beraber değerli bir taşın adıdır. Bedahşan, Afganistan'da yakut taşıyla meşhur dağlık bir bölgenin adıdır. Şair burada Beyhan Sultan'ın yaptırdığı kasrı, değerli taşlarla süslü taze bir memlekete; feleği de o memlekette Bedahşan dağına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

*Cevâhir genci bir altın kafesdir zerger-i subha
Müzerkeş şemsesi müstağnî-i şems-i dırahşândır (K.22/6)*

Şair burada cevher hazinesini, altın bir kafese benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Müzerkeş, altın sırmalı işleme demektir. Şemse, güneş şeklinde

yapılan süslü nakış olup genellikle kitapların kapağında bulunur. Şair burada, sabahı bir kuyumcu gibi hayal etmekte (zerger-i subh) ve bu kuyumcu için cevher hazinesinin, bir altın kafes olduğunu dile getirmektedir. Beyte göre. Sultan Beyhan'ın yaptırdığı köşk üstündeki şemse ise güneşin ışığına ihtiyaç duymamaktadır.

Yağar bârân-ı zer ol künbed-i firûzeden gûyâ

Der ü dîvârı her sû selsebîl-i dürr ü mercândır (K.22/ 8)

Şair bu beyitte Beyhan Sultan'ın kasrınının kapı ve duvarlarının (der ü dîvâr) her tarafını, mercan ve inci seline benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre Kasrın firuze renkli kubbesi (künbed-i firûze) nden adeta altın yağmuru (bârân-ı zer) yağmakta; kapı ve duvarlarından inci ve mercan selleri akmaktadır.

Kumâş-ı ferş-i pâki bâl-i sîmurg-ı ma'ârifdir

Harîm-i hâsına saff-ı sürûşân bâl-i mürgândır (K.22/11)

Şair bu beyitte Beyhan Sultan'ın kasrının temiz döşemelerinin kumaşı (kumâş-ı ferş-i pâk) nı, bilgi simurgunun kanatları (bâl-i sîmurg-ı ma'ârif) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Harîm, köşk sahibinin dışarıya kapalı, kendisine has özel mekânıdır. Şair ikinci mısradan özel harem (harîm-i has) indeki meleklerin safı (saff-ı sürûşân) nı kuşların kanatları (bâl-i mürgân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Ne sultân hâher-i sa'd-ahteri hâkân-ı devrânın

Sipîhr-i cevde bir keffî 'l-hadîb-i cûd u ihsândır (K.22/15)

Şair burada Sultan Selim'in kızkardeşi olan Beyhan Sultanı övmektedir. Beyte göre o öyle bir sultandır ki devrin hakanının, kutlu yıldızlı kızkardeş (hâher-i sa'd-ahter) idir. Şair ikinci mısradan Beyhan Sultanı, felek boşluğunda, cömertlik ve ihsanın kınalı eline benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

O hâkân kim müceddid-sâz olup iklîm-i ikbâli

Cihân-ı köhneye ahd-ı şebâb-ı feyz-i Yezdândır (K.22/16)

Şair burada Sultan Selim'i kastederek, o hakanın kendi ikbal ülkesinde, yenilici (müceddid-sâz) biri olduğunu dile getirmektedir. Şair ikinci mısradan, Sultan Selim'i, eskimiş dünya (cihan-ı köhne) da, Allah'ın feyiz

gençliğinin ahdi (ahd-i şebâb-ı feyz-i Yezdân) ne benzettmektedir (teşbih-i belîğ).

O sultân kim zamân-ı nev-bahâr-ı adl-i şâhîde

Yine deryâyâ raci' bir musaffâ nehr-i cûşândır (K.22/17)

Şair burada Beyhan Sultanı, denize geri dönen, berrak ve coşkun bir ırmağa benzettmektedir (teşbih-i belîğ).

O hâkân kim gubâr-ı âsitânı ehl-i tahkîka

Misâl-i sürme-i dikkat ziyâ-ı nûr-ı îmândır (K.22/18)

Âsitân, eşik demektir. Şair burada hakanın eşığının tozunu (gubâr-ı âsitân) dikkat sürmesine ve iman nurunun ışığına benzettmektedir (teşbih-i müekked).

O nûrun pertev-i âsârı Gâlib ber-devâm olsun

Muhakkak bu du'â her rûz u şeb vird-i çerâğândır (K.22/19)

Şair burada Sultan Selim'in ışığının eserlerinin devamı için dua etmektedir. Bu duayı da mumun devamlı okuyacağı virde benzettmektedir (teşbih-i belîğ).

23. Kaside

Bâreke'llâh burç-ı hûrşîd-i münevverdir bu kâh

Hâlet-âver âlem-i rûh-ı musavverdir bu kâh (K.23/1)

Şair köşk (kâh) ü, ışık saçan güneşin burcu (burç-ı hûrşîd-i münevver) na ve güzel haller getiren, cisimleşmiş ruh âlemi (âlem-i rûh-ı musavver) ne benzettmektedir (teşbih-i belîğ).

Sarf olunmuş nakşına şems ü kamer hal-gerdesi

Âfitâb-ı san'at-ı iksîre hâverdir bu kâh (K.23/2)

Hâver; doğu, güneşin doğduğu yer anlamına gelir. Şair bu beyitte söz konusu köşkü iksir sanatının güneşi (âfitâb-ı san'at-ı iksîr) nin doğduğu yere benzettmektedir (teşbih-i belîğ).

Bir çerâğân-ı güher farz et bu sâhil-hâneyi

Ol çerâğân içre deryâ-yı ahterdir bu kâh (K.23/3)

Sâhil-hâne, yalı demektir. Çerağan, etrafı aydınlatan ışık demektir. Şair burada yalıyı, inciler ışığı olarak farz edilmesini istemekte ve inciler ışığı

içinde söz konusu köşkü bir yıldızlar denizi (deryâ-yı ahter) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Bir donanma-yı meserretedir yâhûd bu nev sarây

Ol donanma içre fânûs-ı mücevherdir bu kâh (K.23/4)

Şair burada, yeni sarayı bir sevinç donanmasına veya o donanma içindeki mücevher fânûsa benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Nev-bahâr-ı îşden her künci bir gündür velî

Başına Sultân Nevrûzun zer efserdir bu kâh(K.23/5)

Birinci mısradaki şair, ilkbaharın her köşesi (her künc) ni, bir güne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sultân Nevrûz, Celalettin Melikşah'ın hazırlattığı takvimin başlangıç gününe verilen isimdir. Şair burada yeni yapılan sarayı, söz konusu takvimin başlangıç gününün başına konulan bir altın tâca (zer efser) benzetmektedir. İlkbahar bir takvim gibi hayal edilmektedir. İlkbaharın her köşesi hayattan bir güne yani takvimin bir gününe benzetilemekte, ancak söz konusu saray bu günlerin tâcı gibi düşünülmektedir.

Öyle sultân kim safâ-yı tab'-ı pür-idrâkine

Nûr-ı subh-âsâ güvâh-ı sıdk-perverdir bu kâh (K.23/14)

Şair burada söz konusu kasrı, Sultan Selim'in idrak dolu saf ve temiz tabiatı (safâ-yı tab'-ı pür-idrâk) nın bir şahidine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu şahit, sabahın ışığı gibi açık (nûr-ı subh-âsâ) ve dürüstlüğü seven bir şahittir (güvâh-ı sıdk-perver).

Öyle sultân kim kenârında bihâr-ı lütfunun

Gonca-i nev-reste-i deryâ-yı ahdârdır bu kâh (K.23/15)

Gonca-i nev-reste, yeni yetişen gonca; deryâ-yı ahdâr, yeşil deniz anlamındadır. Şair burada sultanın lütuf denizinin yanında yeni yapılan sarayı, yeşil denizin yeni yetişen goncasına benzetmektedir. Bu kasidenin yazılmasına sebep olan Çırağan Sarayı, deniz kenarında bulunmaktadır. Şair bundan dolayı, denizi sultanın lütfu olarak düşünmekte ve sarayı da deniz kenarında yeni yetişen bir goncaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Silk-i ma'nâya du'â-yı devletin nazm etmeğe

Tab'-ı Gâlip-veş meğer ummân-ı gevherdir bu kâh (K.23/16)

Silk; yol, yöntem anlamına gelir. Galip burada, devlete dua etmeyi, anlam yolunda şiirleştirmek için, yeni yapılan bu sarayın, kendisinin tabiatı gibi mücevherlerle dolu olduğunu ifade etmektedir. Yani yapılan sarayın mücevherlerle dolu oluşunu kendi tabiatına benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

24. Kaside

Dûdesi çeşm-i şûh-ı Mânîdir

Safhaya eyledikde nakş-ı sevâd (K.24/2)

Mânî, Divan edebiyatında ressamlığıyla daha çok işlenen, Maniheizm'in de kurucusu olan Çinli bir şahsiyettir. Şair burada divanın yazıldığı mürekkebi (dûde) Mânî'nin neşeli ve cıvıl cıvıl gözlerine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sayfalara siyah nakışlar o kadar güzel işlenmiş ki sanki siyah mürekkep, nakkaşlıkta zirvede olan Mânî'nin neşeli gözlerinden akmış gibidir.

Etdi subh-ı bahârı hokka-i la'l

Gonca-i nakşı öyle etdi küşâd (K.24/4)

Şair burada, kırmızı değerli bir taş olan la'l taşından yapılan hokkayı, baharın sabahına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sabahın güneş doğmadan önceki kızılığ ile la'l taşının kızılığ arasında bir benzerlik kurulmaktadır.

Sadef-i rengi zevrak-ı meydir

Görünür anda cümle nakş-ı murâd (K.24/12)

Zevrak, şişe anlamındadır. Şair rengin sedefini, içki şişesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, içki şişesinin berraklığı gibi o reng sedefleri de o kadar berrak ki içinde kastedilen herşey görünmektedir.

25. Kaside

Allâh mâh-ı rûze ne sâhib-nisâb olur

Kim sâyesinde jâle-i ter âfitâb olur (K.25/1)

Bu beyitte ikinci mısradaki, ıslak çiğ tanesi (jâle-i ter) güneş (âfitâb) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Ramazan ayı (mâh-ı rûze) o kadar bolluk ve berekete sahip (sâhib-nisâb) ki bir çiğ tanesi bile güneş olmaktadır.

Sûz-ı derûn-ı sâ'im-i şûrîde-hâlden

Bî-reybdır ki bahr-ı ma'âsî sehâb olur (K.25/4)

Burada günah denizi (bahr-ı ma'âsî), bulut (sehâb) a benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre perişan olmuş oruçlu insanların içlerindeki acı (sûz-ı derûn-ı sâ'im-i şûrîde-hâlden) dan dolayı, şüphesiz işledikleri günahlar denizler kadar olsa da bulut gibi uçar gider.

Bûy-ı hulûfu terbiyet-i âfitâb ile

Gîsû-yı hûr-ı îne sezâ müşg-i nâb olur (K.25/5)

Şair burada, oruçtaki açıklıktan kaynaklı ağız kokusunu, cennet hurilerinin saçının kokusuna layık, saf bir misk kokusuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Tesbîh eder günâhı için dâne-i arak

Anun ki desti rûy-ı hicâba nikâb olur (K.25/8)

Rakı (arak), hazırlanışı sırasında imbikten geçirilirken, ter damlaları gibi düşmektedir. Şair bundan dolayı dâne-i arak yani rakının taneleri demektedir. Beyte göre rakının her bir damlası tesbih etmekte ve onun elleri, utanmış olan yüzüne bir örtü olmaktadır. Rakının eli, örtü (nikâb) ye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Mîhr-i sıyâm gevher eder hûn-ı hasreti

Gûyâ tılsım-ı dahme-i Efrâsiyâb olur (K.25/10)

Şair burada hasretten dolayı akan kanlı gözyaşlarını, inciye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair orucu, güneş gibi hayal etmekte ve bu güneşin hasret kanını, inciye çevirdiğini dile getirmektedir.

Rûyun ki tâb-ı rûze ile şu'le-tâb olur

Mazlûm-ı aşka müjde-i rûz-ı hisâb olur (K.25/14)

Şair burada sevgilinin yüzünü, orucun ışığı (tâb-ı rûze) ile, alev ışığı (şu'le-tâb) na döndüğünü ifade etmekte ve böyle bir yüzü, aşk mazlumları için, hesap gününün müjdesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Farz et bu nazmı hûşe-i rûy-ı nigârdır

Bir berg-i sebz Gâlib-i şîrîn-cevâb olur (K.25/18)

Hûşe; başak, salkım anlamlarına gelir. Şair yazdığı bu kasideyi, resim gibi güzel sevgili (nigâr) nin yüzününün salkımına veya başağına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Yani bu kaside, sevgilinin yüzünden alınan ilhamın meyvesidir.

Yâd eylesem letâfetini tab'-ı sâfının

Bahr-ı Sefîd dîde-i teng-i habâb olur (K.25/22)

Bu beyitte Akdeniz (Bahr-ı Sefîd), küçücük su kabarcığının gözü (dîde-i teng-i habâb) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, şairin bu kasideyi sunduğu şahsiyetin temiz tabiatının inceliği, o kadar yüce ki Akdeniz, onun yanında küçücük su kabarcığının gözü gibi olmaktadır.

Kılsam şümâr mertebe-i fikr-i rûşenin

Hûrşîd ü mâh nokta-i sıfır-ı hisâb olur (K.25/23)

Eski yazıda sıfır bir nokta ile gösterilmektedir. Şair burada güneş ve ayı (hûrşîd ü mâh) sıfırın noktasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, eğer şair söz konusu şahsın parlak fikirlerinin yüce mertebelerini saymaya kalksa, güneş ve ay bir nokta gibi görünür.

Feyz-i riyâz-ı mekremetin eylesem hisâb

Dürr-i hoş-âb girye-i reşk-i sehâb olur (K.25/24)

Bu beyitte bulutun kıskançlık gözyaşları (girye-i reşk-i sehâb), en iyi inci (dürr-i hoş-âb) ye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İnci taneleri, sedefin nisan ayında yağın yağmurların damlalarını yutması neticesinde oluşur. Şair, söz konusu şahsiyetin cömertlik ve şeref bahçesinin bereketini saymaya kalksa, bulutun, bundan dolayı kıskanacağını ve o kıskançlık gözyaşlarının, en iyi incileri oluşturacağını ifade etmektedir.

26. Kaside

Her demde sıdkı der-pey-i va'd eyler âleme

Mânend-i subh-dem nefes-i âşinâ verir (K.26/15)

Şair burada bu kasidenin kendisine yazdığı Şerif Efendinin nefesini, sabah nefesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

27. Kaside

Sûre-i Feth oldu hatt levh-i ruh-ı zîbâsına

Medd-i ebrû medd-i bismi'llâhdır bâlâsına (K.27/1)

Şair burada sevgilinin güzel yanağını, bir levha (levh-i ruh-ı zîbâ) gibi düşünmekte ve o yanağın ayva tüyleri (hatt) ni de Fetih Suresi'ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Basmelenin Arapça yazılış şeklinde sîn harfinin kuyruğu uzatılıp mîm harfiyle birleştirilir. Bu haliyle sîn harfinin

kuyruğu kaşa benzemektedir. Şair bu benzerlikten faydalanarak, sevgilinin kaşının uzunluğu (medd-i ebrû) nu, besmeledeki sîn harfinin kuyruğunun uzunluğuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hat değil bir rik'adır ma'lûmu îmâ eylemiş

Vaz' edip mîm-i dehânın mevki'-ı imzâsına (K.27/5)

Rik'a, hat sanatında bir yazı çeşidi olup, yazılması ve okunması kolaydır. Şair burada hat kelimesini, hem sevgilinin ayva tüyleri anlamını hem de yazı anlamını çağrıştıracak şekilde kullanmaktadır. Birinci mısradaki, bu yazının bir rik'a yazısı olduğunu söylemektedir. İkinci mısradaki ise bu yazıyı, sevgilinin mim harfi gibi olan ağzının etrafındaki ayva tüyelerine benzetmekte (teşbih-i belîğ) ve bu yazının bir imza olduğunu dile getirmektedir.

Zîr-i fesden yâ meğer dest-i niyâzıdır anun

Şimdi düşmüş perçemi sayd-ı derûn sevdâsına (K.27/6)

Şair burada, sevgilinin fesinin altından çıkan perçemi, dua eline benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu perçemin, gönülleri avlamak (sayd-ı derûn) için çıktığını ifade etmektedir.

Gevher-i galtânlarından add olur mihr-i münîr

Düşse bir gün fûshât-ı irfânın deryâsına (K.27/11)

Galtân; yuvarlanan, tekerlenen demektir. Şair, ışıklı güneşi (mihr-i münîr) yuvarlanan bir mücevhere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgilinin irfanı öylesine geniş (fûshât-ı irfân) ki o irfan denizinde, koskocaman güneş bile yuvarlanan bir mücevher gibidir.

Saff-ı mûrândan şümâr olur gazâlân-ı Hoten

Gelse bir yol vüs'at-ı ahlâkının sahrâsına (K.27/12)

Hoten, ceylanlarıyla meşhur olan ve günümüzde Çin sınırları içinde bulunan Türkistan bölgesinde bir şehrin adıdır. Şair, sevgilinin ahlakının genişliğinden bahsederken, Hoten ceylanlarını karıncaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre herkesin tutkunu olduğu, peşinden koştuğu ceylan, sevgilinin güzel huylarının genişliği içinde bir karınca gibi değersiz görünmektedir. Çünkü onun ahlakı içinde ceylandan çok daha cazip ve hayranlık uyandıran unsurlar vardır.

Öyle sâf-endîşe kim bir semte aksa hâtırı

Cem' olurlar kudsiyân Kevser sanıp mecrâsına (K.27/17)

Kevser cennette bir havuzun adıdır. Şair bu beyitte, sevgilinin temiz ve saf düşüncesi (sâf-endîşe) ni Kevser'e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin temiz ve saf düşüncesi bir semte aksa yani ondan bahsedilse veya düşüncesi orada zikredilse, temiz insanlar (kudsiyân) onun düşüncelerini veya ondan söz etmeyi kevser havuzu sanıp etrafında toplanırlar.

Âyet-i sıdk u safâdan cismini pür-nûr eder

Mushaf-âsâ nazra-i im'ân eden sîmâsına (K.27/18)

Mushaf, sayfalar demek olup Kur'an-ı Kerim' in kitap halindeki adıdır. Nazra-i im'ân, dikkatli ve keskin bakış demektir. Şair sevgilinin simasını mushafa yani Kur'an-ı Kerim'in kitap haline benzetmektedir (teşbih-i müekked). Ayet kelimesi, Kur'an-ı Kerim'in cümlelerine denildiği gibi aynı zamanda işaret, delil, emare anlamlarına da sahiptir. Sevgilinin yüzünde, saflık ve dürüstlük ayetleri yani işaretleri vardır. Bundan dolayı onun yüzü adeta bir Mushaf gibidir. Beyte göre, sevgilinin Mushaf gibi simasına dikkatli bir gözle bakan, oradaki saflık ve dürüstlük ayetlerinden dolayı, bedenini nurlarla doldurur.

Bâ-husûs ola harîdârım o makbul-i cihân

Kim nigâhı gevher-efşândır sühân kâlâsına (K.27/24)

Şair burada övdüğü şahsın, kendi alıcı (harîdâr) sı olmasını temenni etmektedir. Çünkü o alıcının bakışının, söz kalesi (Sühân kâlâsı) ne mücevher saçıcı olduğunu dile getirmektedir. Burada nigâh, mücevher saçıcıya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Bulmağıcıün dâ'imâ hüsn-i kabulünden revâc

Dâğ ber-dildir kumâş-ı ma'rifet tamgâsına (K.27/25)

Şair ikinci mısradaki, gönül üstündeki (ber-dil) ateş yarası (dâğ) nı hayal etmektedir. Bu durumu, marifet kumaşı üstündeki damgaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

28. Kaside

Söz bir güher-i ulvî-i lâhût-mekândır

Mebde'le me'âd ana velî gûş u zebândır (K.28/1)

Lâhût ulûhiyet âlemi, ilahi âlem demektir. Şair burada sözü, yüce ilahi mekânın incisine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki mebdâ' (başlangıç) ve mead (ahiret); dil (zebân) ve kulağa (gûş) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Sözün başlangıcı dil, sonu da kulak olduğu için böyle bir benzetme yapılmaktadır.

Girdikde harîm-i harem-i gülşen-i fikre

Âteş-zen-i havrâ-yı gülistân-ı cinândır (K.28/4)

Şair birinci mısradaki düşünceyi, gül bahçesinin özel bir mekânı olarak hayal etmektedir. İkinci mısradaki ise bu özel mekânı, cennetin gül bahçelerindeki hurilerin yakıcılığına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mısra'lar iki şâtır-ı şâhenşeh-i ma'nâ

Ârâyîş-i elfâz ile pîşinde devândır (K.28/5)

Şâtır, eskiden mevki sahibi insanların atının yanında gitmekle görevli olan kimselere verilen isimdir. Devân; koşan, hızlı yürüyen demektir. Şair bu beyitte mısraları, mana padişahının şâtırına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyitler iki mısralı olduğu için, iki şâtır gibi, beytin içindeki manaların yanında gitmektedirler. Lafızların süsü (ârâyîş-i elfâz) ise mananın önünde hızlıca gitmektedirler.

Her beyt ki halvetgeh ola ma'nî-i pâke

Ol kûşe-i mihrâb dil-i nükteverândır(K.28/6)

Halvet-geh; yalnız kalınan yer, ibadet yeri anlamına gelir. Nükte-ver; incelikleri bilen, ince manaları anlamakta hünerli demek olup nükteverân onun çoğuludur. Şair, burada beyitleri, temiz manaların halvetgehine; mihrabın köşesini de ince manaları anlayan gönüllere benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Dürdî-keş-i tahkîke verir mest-i câvid

Her mısra'-ı sengîni birer ratl-ı girândır (K.28/9)

Şair burada taştan yapılmış her mısraı (mısra'-ı sengîn) dopdolu bir kadeh (ratl-ı girân) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, hakikatin tortusunu içenler (dürdî-keş-i tahkîk) için; ebedi bir sarhoşluk (mest-i câvid) veren taştan yapılmış bu mısraların, dopdolu birer kadeh olduğunu ifade etmektedir.

Her matla'-ı sadr-ı sühan-ı gayb şikârı

Şâhîn-i hayâle per ü bâl-i tâyerândır (K.28/13)

Sözün doğuş yeri kalptir. Şair birinci mısradaki gizli sözün kalpteki doğuş yerini, bir av (şikâr) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise aynı doğuş yerini, hayal şahininin uçması için kol ve kanada benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Geh hâmil-i sırr-ı dü cihân refref-i tab'ı

Perhâşına ma'nâda gehî şîr-i jiyândır (K.28/15)

Refref, Miraç gecesinde Hz. Peygamber'in binip arşa çıktığı bir çeşit asansörün adıdır. Şair burada Hoca Neşet'in tabiatını, refref gibi yüce âlemlere çıktığını ifade etmek için böyle bir benzetme yapmaktadır. Perhâş, savaş anlamına gelmektedir. Şair, Hoca Neşet'in yüce âlemlere çıkan tabiatının, bazen iki cihan sırrının taşıyıcısı olduğunu, bazen de anlam savaşında kükreyen bir arslana benzediğini dile getirmektedir (teşbih-i belîğ).

Tefsîr edip i'câzını keşşâf-ı hured der

Güyâ dem-i cân-bahş-ı Mesîhâ-yı zamândır (K.28/16)

Başkalarını aciz bırakacak şekilde güzel söz söylemeye i'câz denir. Hured, akıl anlamına gelir. Şair burada akıl kâşiflerinin Hoca Neşet'in güzel sözlerini yorumlayıp, bu sözlerin zamanın can bağışlayan Mesih'inin nefesi olduğunu söylediklerini ifade etmektedir. Bu beyitte, Hoca Neşet'in i'câz (başkalarını aciz bırakan güzel söz) ı, Mesih'in can bağışlayan nefesine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Gör rûşenî-i tab'ı sevâd-ı sühanında

Hûrşîd-i sabâh-ı şeb-i îd-i Ramazândır (K.28/17)

Şair burada sözün karanlığı (sevâd-ı Sühan) içinde, Hoca Neşet'in tabiatının aydınlığı (rûşenî-i tab') nı, Ramazan bayramının gecesinin sabahında doğan güneş (hûrşîd-i sabâh-ı şeb-i îd-i Ramazan) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Kilk-i hünerinden dökülen pîçîş-i elfâz

Revnağ-şiken-i turra-i müşgîn-i bütândır (K.28/18)

Pîçiş, kıvrım, büklüm anlamına gelmektedir. Pîçiş-i elfâz, lafızların kıvrımı yani kelimelerle maharetli bir şekilde oynama demektir. Şair, Hoca Neşet'i övdüğü bu kasidede, onun hüner kalemi (kilk-i hüner) nden çıkan kıvrımlı lafızları, put (gibi güzel) ların siyah kâküllerinin aydınlıkları yaran ışığı (Revnağ-şiken-i turra-i müşğîn-i bütan) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin kâkülü, aydınlıkları yaran bir siyahlıktadır. Bu beyitte siyahlıkları yaran ışık değil, ışığı yaran siyahlık hayaline rastlanmaktadır. Bu da Sebki-Hindî'nin alışılmamış benzetmeleri geliştirme özelliğine bir örnektir.

Ta'birî arûs-ı tutuk-ârâ-yı mazâmîn

Takrîri yed-i nâtıkaya tîğ-i zebândır (K.28/19)

Şair burada bu kasideyi sunduğu Hoca Neşet'i kastederek, onun tabirlerini, mazmunların süslediği gelin örtüsü (arûs-ı tutuk-ârâ-yı mazâmîn) ne; anlatışı (takrîr) nı da konuşan el (yed-i nâtika) için dil kılıcı (tîğ-i zebân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hep kan tamardı reg-i yâkût kalemden

Ger ma'nî-i rengîni desem la'l-i bütandır (K.28/20)

La'l, kırmızı değerli bir taştır. Renginden dolayı dudak anlamına da sahiptir. Şair bu beyitte, renkli manaları (ma'nî-i rengîn) put (gibi güzel) ların dudaklarının rengine benzetmektedir.

Etse nazar-ı mihri eser sîm-berâna

Âyîne-i idrâkine meh âyînedândır (K.28/21)

Şair burada ay (meh) ı, Hoca Neşet'in idrak aynasının mahfazasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hep halka-be-gûş-ı güher-i nutkudur âlem

Hey bu ne aceb debdebe vü şöhret ü şândır (K.28/22)

Şair burada Hoca Neşet'in konuşmasını, kulağa takılan inci halkası gibi hayal etmekte ve âlemi bu halkaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre bütün âlem onu dinlemektedir.

Gülgûnî-i rahş oldum o şîrîn süvâra

Hûnâbe-i zahm-ı ciğer-i hasm-ı cebândır (K.28/25)

Bu beyitte şair kendini, *şirin süvar* dediği Hoca Neşet'in gül renkli atına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sâdât-ı makâlindeki ebyât-ı şerîfi

Hadra çemen hazretine serv-i çemândır (K.28/26)

Şair burada, Hoca Neşet'in en seçilmiş sözlerindeki şerefli beyitlerini, yeşillikteki çimen ve edalı servi ağacına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Ey kible-i ehl-i hüner ey ârif-i bi'llâh

Hâk-i derin erbâb-ı dile cây-ı emândır (K.28/27)

Şair bu beyitte, kapının tozu (hâk-i der) nu, sığınılacak mekân (cây-ı emân) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sıdk-ı nefesin sırr-ı füyûzât-ı ilâhî

Vallâh bu ne lâf u ne güzâf u ne yalandır (K.28/30)

Bu beyitte şair, Hoca Neşet'i kastederek, onun nefesinin doğruluğunu, ilahi feyizlerin sırrına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Söz nefesle söylenir. O nefesten çıkan söz de sıradan bir söz değil, ilahi sırları ortaya koyan sözlerdir. Bundan dolayı Hoca Neşet'in nefesinden çıkan sözler, değersiz laf ya da yalan değildir.

Olsa ne aceb rahneverd-i sedd-i Sikender

Eş'âr-ı metînin ki senin âb-ı revândır (K.28/32)

Şair burada Hoca Neşet'in kuvvetli şiirleri (eş'âr-ı metîn) ni, akıcı su (âb-ı revân) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitler, İskender'in seddine doğru yola çıksa (rahneverd-i sedd-i Sikender), acayip olup olmayacağını sormaktadır.

29. Kaside

Hoşâ cerîde-i nev-cild-i âsumân-misâl

Ki nakş-ı zer-keşi hep zühre mâh u mihr-i cemâl (K.29/1)

Bu kaside Pertev Efendinin çıkardığı mecmuaya takriz olarak yazılmıştır. Şair bu mecmuanın gökyüzü gibi yeni cildi (cerîde-i nev-cild-i âsumân-misâl) nin çok güzel olduğunu ifade etmekte ve altın işlemeli nakşı (nakş-ı zer-keş) nı Zühre yıldızına, aya ve güzelliğin güneşine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

30. Kaside

Cihân-girâna yalman gösterip çıkmış niyâmından

O keskin zülfeler kim Zülfikâr-ı Haydariyyetdir (K.30/3)

Haydar, arslan anlamına gelir, aynı zamanda Hz. Ali'nin lakabıdır. Zülfikar, yarısından sonra çatallaşan kılıç olup Hz. Ali'nin kılıcına verilen isimdir. Şair bu beyitte keskin kâkülleri, kınından çıkmış Haydari Zülfikar (Zülfikâr-ı haydariyyet) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Erişmiş müntehâ-yı sidreye fart-ı metânetden

Sütûnlar kim sûtûn-ı âsumân-ı dîn ü devletdir (K.30/6)

Şair burada, bu kasidenin yazılmasına sebep olan tuğranın eliflerini, sütun gibi hayal etmekte ve bu sütunları, din ve devletin sütunlarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, tuğranın sütunlarının, Sidre-i müntaha'ya kadar yükseldiğini dile getirmektedir.

Bu tuğrâ bir hat-âver şûhdur ki medd-i ebrûsu

Hümâ-yı lâ-mekân-ı hüsne şehperr-i sa'âdetdir (K.30/9)

Şair burada bu kasidenin yazılmasına sebep olan Arif Efendi'nin yazdığı padişah tuğrasından söz etmektedir. Şehper kanadın en uzun tüyü demektir. Bu beyitte tuğra, yazı getiren neşeli bir kadına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). O kadının kaşının uzunluğu (medd-i ebrû), güzelliğin mekânsız hüma kuşunun mutluluk (getiren) kanadındaki en uzun tüye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şekilsel olarak düşünüldüğünde, tuğrada kaşa benzer uzun çizgiler vardır. Şair, tuğradaki o uzun çizgilerin hüma kuşunun kanadındaki en uzun tüye benzetmektedir.

Sezâ Cibrîl-veş kerrûbiyâna olsa piş-aheng

Ki unvân-ı nişân-ı zer-feşânı şân u şevketdir (K.30/11)

Şair burada, söz konusu padişah tuğrasını, Cebrail'e benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Kerrûbiyân, Allah'a en yakın olan dört büyük meleğin adıdır. Bunlar Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail'dir. Önderleri ise Cebrail'dir. Şair, bu tuğrayı, Cebrail gibi dört büyük meleğe önderlik yapmaya layık görmektedir. Çünkü bu tuğranın altın saçan nişanın ünvanı, şan ve yüceliğin sembolüdür.

Vücûdu nüsha-i kübrâ-yı irfân bir hünerverdir

Müsellem nükte-gûdur münşî Sahbân-ı belâgatdır (K.30/14)

Şair burada Arif Efendi'yi kastederek, onun varlığını, irfanın büyük nüshası (nüsha-i kübrâ-yı irfân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Galip, Arif Efendinin, varlığı irfanla donatılmış çok iyi bir sanatçı olduğunu ifade etmekte; incelikleri yakaladığını ve belâğatta bir Sahban olduğunu kabul etmektedir.

O nîk-ahlâk kim mânend-i servi cümle eczâsı

Abîr ü itr u ûd u müşg ü anberden ibâretdir (K.30/15)

Bu beyitte Arif Efendiye övgüler devam etmektedir. Galip, onun güzel ahlakını bir serviyeye benzetmekte ve o servinin de bütün parçalarının; abir, ıtır, ud ağacı, misk ve anber gibi güzel kokulardan ibaret olduğunu ifade etmektedir (teşbih-i mufassal).

Kusûr u hûr u enhâr anda dîdâr anda yâr anda

Ser-â-pâ zât-ı vâlâsı Behîşt-i Âdemiyetdir (K.30/16)

Şair bu beyitte Arif Efendiyi kastederek, Cennetin nimetlerinden olan kasırlar, huriler, nehirler, sevgili ve dostların onda olduğunu; onun yüce zatının baştanbaşa insanlığın cenneti olduğunu ifade etmektedir (teşbih-i belîğ).

Cihânı gülsitân-der-gülsitân eyler küşâyışden

Gül-i her-dem bahâr-ı ârzû bir nahl-i himmetdir (K.30/17)

Bu beyitte cihan gül bahçesi içinde bir gül bahçesi (gülsitân-der-gülsitân) ne benzetilmektedir (teşbih-i müekked). Her nefes bir güldür (gül-i her-dem) bundan dolayı her nefes açıldıkça cihan gül bahçesi içinde bir gül bahçesi olmaktadır. Bir bahar gibi canlı olan istekler (bahar-ı ârzû) ise himmetin süslü ağacı (nahl-i himmet) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İstekler himmetin meydana gelmesine sebebiyet vermektedir.

1. Gazel

Aşk âteş-i tecellî-i Mansûrdur bana

Her çûb-ı dâr bir şecere-i Tûrdur bana (G.1/1)

Bu beyitte geçen Mansur, Ene'l-Hak (ben Hakkım) sözüyle meşhur olan ünlü sufi Hallac-ı Mansur'dur. Mansur, tasavvufta ilerleyerek bir takım

tecellilere mazhar olup, fenafillah mertebesine ulaşmış ve dönemin fıkıhçıları tarafından küfür sayılarak, onu idama götüren bu sözü söylemiştir. Şair kendisindeki aşkı, Mansur'da tecelli eden ve onu ölüme götüren ateşe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Tûr, Hz. Musa'nın Allah'la konuştuğu dağın adıdır. Şecere-i Tûr, yani Tûr ağacı, Hz. Musa Tûr dağında Allah'la konuşunca, Allah'ın tecelli ettiği ağaçtır. Kur'an-ı Kerim'de bu hadise şöyle dile getirilir: “Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'im.”³⁷

Çûb; ağaç, değnek, çöp anlamlarını taşımaktadır. Çûb-ı dâr, ağacın her çöpü anlamına gelir. Şair bu beyitte her bir ağacın çöpünün, kendisi için bir Tûr ağacı olduğunu ifade etmektedir. Allah Tûr ağacına nasıl tecelli edip Hz. Musa ile konuştuysa, her ağaç çöpünde kendisinin Allah'ın tecellisine muhatap olduğunu dile getirmektedir (teşbih-i belîğ). Burada farklı bir açıdan bakmak için, İskender Pala'nın bu beyit hakkındaki tespitini almak faydalı olacaktır. Pala'nın tespiti şöyledir: “Şair Ene'l-Hak dediği için yakılarak öldürülen Hallac-ı Mansur'un ateş ile Allah'ın Tûr dağında Hz. Musa'ya tecelli ettiği ateşin aynı ateş olduğunu söyleyerek varlığın sebebini aşk ateşinde yanmak olarak yorumlamaktadır.”³⁸

Ol serv-i gül-fürûş-ı tecelli-i cilveden

Her nahl-i âh bir şecere-i Tûrdur bana (G.1/2)

Şair bu beyitte ahı, bir ağaca benzetmekte ve o ah ağacı (nahl-i âh) nın kendisi için bir Tûr ağacı olduğunu ifade etmektedir. Bu beyitte Sebk-i Hindi'nin alışılmamış ve girift teşbihlerinden biri bulunmaktadır. Sevgilinin nazının tecellisinden çıkan gül saçan servi ağacı (serv-i gül-fürûş-ı tecellî-i cilve) ndan dolayı şair ah çektiğini ifade etmekte ve bu ahın Tûr ağacı gibi bir ağaç oluşturduğunu dile getirmektedir. Tûr ağacı Allah'ın tecelli edip Hz. Musa ile konuştuğu ağaçtır. Galip, Hz. Musa nasıl bu Tûr ağacı

---

³⁷ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Kasas Suresi, Ayet: 30, s.388.

³⁸ İskender Pala, *Şahane Gazeller 3 Nâbî Nedim Şeyh Galib*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010, s. 167.

vasıtasıyla Allah ile konuştuysa; kendi ahlarının oluşturduğu ağaçla da kendisinin Allah'tan ilham aldığı ima etmektedir (teşbih-i belîğ).

Bağlandı târ-ı kâkülüne nağme-i cünûn

Zencîrler terâne-i tanbûrdur bana (G.1/10)

Eskiden deliler zincirlerle bağlanırlardı. Şair bu durumu hatırlatarak, delilik şarkıları (nağme-i cünûn) nın sevgilinin kâküllerinin teli (târ-ı kâkül) ne bağlandığını ifade etmektedir. Şair ikinci mısradan, delilerin bağlandığı zincirleri, tamburun ahengi (terâne-i tanbûr) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, aşktan dolayı deli gibi olmakta ve bundan dolayı onu zincirlerle bağlamaktalar. Ancak bu zincirler kendisi için tamburun ahengi gibi gelmektedir. Ayrıca şair birinci mısradan dile getirdiği kâkülün telini, ikinci mısradan zincir olarak ifade etmektedir (teşbih-i belîğ).

Kanlar akar acep ki bu çeşm-i sefidden

Hûnabe-hîz o çeşme-i kâfûrdur bana (G.1/11)

Çeşm-i sefid; ak, beyaz göz demek olup mecâzi anlamda ferî kaçmış donuk göz anlamındadır. Kâfûr, Uzak Doğu'da yetişen ve kokusu kuvvetli bir maddedir. Aynı zamanda Cennet'te Kâfûr katılmış bir pınarın olduğunu Kur'an-ı Kerim haber vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de Kâfûr şöyle geçmektedir: "İyiler ise Kâfûr katılmış bir kadehten (cennet şarabı) içerler. (Bu) Allah'ın has kullarının içtikleri ve akıttıkça akıttıkları bir pınardır."³⁹

Şair, içinden kanlar akan donuk gözü, kendisi için Cennet'te Kâfûr damıtılmış pınar gibi hayal etmektedir (teşbih-i belîğ).

Mânend-i jâle sâlik-i meczûb-ı aşkıyım

Gâlib demem ki Şems-i Hudâ dûrdur bana (G.1/12)

Şair burada kendisini çiğ tanesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair jale gibi aşk meczubu olmanın yolunda olduğunu, bundan dolayı da ilahî güneşten uzak olmadığını dile getirmektedir. Çiğ tanesi şeffaf olduğu için güneşi kendisinde yansıtmaktadır. Bundan dolayı da güneş ona yakındır. Şair kendisinin de bir çiğ tanesi kadar değersiz ancak aşkın meczubu olma

---

³⁹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meali*, İnsan suresi, Ayet: 5-6, ss. 577-578.

yolcusu olduğu için ilahî güneşin kendisinde yansıdığı; dolayısıyla da ondan uzak olmadığını dile getirmektedir.

2. Gazel

Aşk u sohbet matla'-ı dîvân-ı sıhhatdir bana

Makta'-ı nazm-ı hayâtım kat'-ı ülfedir bana (G.2/1)

Matla', doğuş yeri anlamına gelip aynı zamanda gazelin ilk beytine verilen isimdir. Makta'; kat etme, kesme anlamında olup, aynı zamanda gazelin son beytine de denir. Şair bu beyitte aşk ve sohbeti, sağlık divanının ilk beytine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sağlık, bir divan gibi görülmekte ve o divanın ilk beyti de aşk ve sohbet olduğu ifade edilmektedir. İkinci mısradaki hayatının nazımının bitişi (makta'-ı nazm-ı hayât) ni, ülfetin yani alışkanlığın, sıradanlığın kesilişi olarak görmektedir (teşbih-i belîğ). Hayatın nazımının kesilişi ölümdür. Şair için ölüm, sadece alışkanlığı ve sıradanlığı bozan bir şeydir. Bu beyitte hayat, adeta bir şiir olarak görülmekte ve bu şiirin son beyti (makta') nin varlığı, sıradanlığı bozmak için olduğu dile getirilmektedir. Aşk ve sohbet, hayatın başlangıcı ve zamanla sıradanlaşan şeylerdir. Bazen hayattaki bu düzenin yani aşk ve sohbetin bozulması sıradanlığı kırmaktadır.

Sâgar-ı gül-gûn şerâr-ı âh-ı hasretidir bana

Çeşm-i pür-hûn goncâ-i gülzâr-ı vuslatdır bana (G.2/2)

Şair bu beyitte gül renkli kadeh (sâgar-ı gül-gûn) i, hasret ahının kıvılcımlarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki kan dolu göz (çeşm-i pür-hûn), vuslat gül bahçesinin goncası (goncâ-i gülzâr-ı vuslat) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Bî-tevakkuf âzim-i dârü'l-bekâ-yı katlinim

Tîğ-i zehr-âlûd ebrû-yı işâretidir bana (G.2/3)

İkinci mısradaki zehir bulaşmış kılıç (tîğ-i zehr-âlûd), işaret kaşısı (ebrû-yı işâret) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Mihre isbât-ı şerîk eyler sükûn-ı bahr-ı saf

Izdirâb âyîne-i dîdâr-ı vahdetdir bana (G.2/4)

Izdirâb; acı, keder anlamına geldiği gibi; denizin üstündeki köpüklerin titremesine de denir. Vahdet; birlik, Allah'ın birliği demektir. Şair bu

beyitte, denizin üstündeki köpüklerin titremesi (ızdırab) ni vahdet yüzünün aynası (âyîne-i dîdâr-ı vahdet) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Vahdetülvucud anlayışına göre deniz, vahdeti; üstündeki dalgalar da kesreti temsil etmektedir. Dalgalar her ne kadar çok ise de aslında hepsinin varlığı bir tek sudur. Şair bu anlayışı çağrıştıracak şekilde birinci mısrada saf ve temiz denizin sakinliği (sükûn-ı bahr-ı saf) nin, güneşe ortak olmayı iddia ettiğini söylemektedir. Güneşin ışıkları sakindir, dalgalar görünmez. Sakin bir deniz de güneşi yansıttığı zaman adeta ikinci bir güneş halini alıyormuş gibi hayal edilmekte ve bu durum güneşe ortaklık olarak nitelendirilmektedir. İkinci mısrada dalgaların titremesi (ızdırab) kesreti temsil etmekte ve kesret de vahdetin aynasıdır.

Dûr eder şem'i seherden şeb-çerâğ-ı şu'lesi

Cevher-i cân seng-i râh-ı bezm-i rü'yetdir bana (G.2/5)

Rü'yet, görmek anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise, Allah'ı görme ve onun tecellilerini bu dünyada seyretme gibi anlamları taşımaktadır. Bu beyitte hayatın özü (cevher-i cân), Allah'ı temaşa etme meclisinin yolunun taşı (seng-i râh-ı bezm-i rü'yet) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Cennette Allah'ı görme ve onunla sohbet etme meclisleri bulunmaktadır. Hayatın özü, böyle bir meclise gitme yolunun yere döşenmiş taşları gibi düşünülmektedir. Eskiden yol göstermek için işaret taşları kullanılıyormuş. Şair buradaki taştan kastettiği, böyle bir işaret taşı da olabilir. Buna göre canın özü, rüyet meclisine giden bir yolda bir işaret taşıdır.

Sikke-i nakd-ı revânım oldu çün gelmez girân

Baht-ı vârunum benim ser-tâc-ı rif'atdır bana (G.2/6)

Şair burada, kara bahtı (baht-ı vârun) nı, geçer paranın damgası (sikke-i nakd-ı revân) na ve makam mevkie yükselişin baş tacına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair kendisinin kara bahtlı olduğunu kabul etmektedir. Ancak bu kara baht, ona ağır gelmemektedir. Çünkü bu kara bahtın, onun yükselmesine ve geçer akçe yani itibar kazanmasına vesile olduğunu söylemektedir.

Men ki ser-mestim şarâb-ı girye-i hûnînden

Dîde-i esfîdi gör kim subh-ı işâretdir bana (G.2/7)

Burada şair, kanlı gözyaşlarının şarabı (şarâb-ı girye-i hûnîn) ndan sarhoş olduğunu ifade etmektedir. Böyle bir halde gözün beyazlığı (dâde-i esfid) nı, işaret sabahı gibi görmekte olduğunu dile getirmektedir. Gözün beyazlığı, işaret sabahına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Gâlibim men kuvvet-i nutkumla ey İstî-hâmûş

Ma'nî vü elfâz mülkümde ra'iyetdir bana (G.2/9)

Şair bu beyitte anlam ve sözcükleri (ma'nî vü elfâz), kendi ülkesinde ona itaat eden halk (ra'iyet) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kendisinde öyle bir konuşma gücü (kuvvet-i nutk) nü görmektedir ki anlamlar ve sözcükleri istediği gibi kullanabildiğini ima etmektedir.

4. Gazel

Cem ser-encâmını nakl etdi leb-i câm bana

Zehr-i mâr oldu mey-i gerdîş-i eyyâm bana (G.4/1)

Bu beyitte günlerin dönüşünün içkisi (mey-i gerdîş-i eyyâm), yılanın zehiri (zehr-i mâr) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, günlerin dönüşü, sarhoş edici bir içki gibi düşünülmektedir. Beyte göre, kadehin dudağı (leb-i câm), Cem'in hikâyesini anlatınca şair o kadar etkilenmiş ki artık zamanın geçmesi ve yaşamak, onun için yılan zehri gibi acı vermektedir.

Ham-ı zülfü ki çerâğ-ı sühana ola fetîl

Çeşm-i ejderden olur revgân-ı bâdâm bana (G.4/4)

Şair burada sevgilinin saçının kıvrımları (ham-ı zülf) nı söz çırası (çerâğ-ı sühan) nın fitiline benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bâdâm, badem anlamına geldiği gibi sevgilinin güzel gözü anlamına da gelmektedir. Şair, burada bir çıra imajını çizmektedir. O çıranın fitili, sevgilinin saçının kıvrımları; badem yağı (revgan-ı bâdâm) da ejderha yılanının gözünden oluşmaktadır. Bâdâm kelimesinin, sevgilinin güzel gözü anlamını alırsak; sevgilinin güzel gözünün yağı, ejderhanın gözü gibi hayal edilmekte ve o gözün yağı çıranın yanması için yağ vazifesini görmektedir.

Rûzumu tîre ederse şebimi rûşen eder

Dûd-ı âhım gibidir hatt-ı siyehfâm bana (G.4/6)

Burada ahın dumanı (dûd-ı âh) siyah renkli ayva tüyleri (hatt-ı siyehfâm) ne benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Şair, sevgilinin yüzündeki siyah ayva tüyelerinin, gününü karartsa da gecesini aydınlatacağını ifade etmekte, bu durumun da ahının dumanı gibi olduğunu dile getirmektedir. Çünkü âşıklar gece ah çeker ve onlar için ah, gecenin adeta aydınlatıcı lambası gibidir.

5. Gazel

Öyle bir ankâ-yı ma'nâyım ki sayda tab'ımı

Şâh-ı endîşem hümâyı şâhbâz eyler bana (G.5/2)

Anka kuşu, edebiyatta birçok yönüyle işlenmektedir. Bunlardan biri de sanatkârlığı temsil etmesidir. Şair burada Anka kuşunun bu çağrışımından faydalanarak, kendisini anlamların Anka kuşu (ankâ-yı ma'nâ) olarak göstermektedir (teşbih-i belîğ).

Kalbim ol âyîne-i vahy irtisâm-ı aşk kim

Tût-i Cibrîl dest-âmûz-ı râz eyler bana (G.5/3)

Şair burada kalbini vahyin aynası (âyîne-i vahy) na ve aşkın yansıdığı, resminin olduğu mekân (irtisâm-ı aşk) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Çeşm-i âteş-pâre ammâ çeşme-i âb-ı hayât

La'l-i cân-bahş-ı bütân sûz u güdâz eyler bana (G.5/4)

Şair burada sevgilinin ateş parçası olan gözü (çeşm-i âteş-pâre) nü, hayat suyunun aktığı su gözüne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin ateşli gözleri âşık için hayat veren su çeşmesi gibidir.

6. Gazel

Harîm-i aşkı rûşen kılmağa çok âteş ister çok

Surâhî-veş ser-â-ser şu'ledir şem'-i şeb-i mînâ (G.6/5)

Hârîm; kutsal yer, yabancıların görmesinin yasak olduğu, insanın kendi özel mekânıdır. Şair aşkın bu özel mekânını aydınlatmak için, çok ateş gerektiğini ifade etmektedir. Arkasından da şarap kadehi gecesinin mumu (şem'-i şeb-i mînâ) nun, sūrahi gibi baştanbaşa aydınlık olduğunu ifade etmektedir. Sūrahinin ve kadehin içinde şarap bulunmaktadır. Şarabın rengi ateş gibi kırmızıdır. Şair aşkın haremını aydınlatmak için çok ateş lazım derken, ateş gibi kırmızı şarabı kastetmektedir. Ayrıca sūrahinin içinde

şarap baştanbaşa ateş gibi kırmızı görünmektedir. Şair kadeh her ne kadar mum gibi küçük olsa da sürahi gibi baştanbaşa aydınlık olduğunu söylemektedir. Çünkü aşk haremimi aydınlatmak için çok şarap lazım. Küçük bir şarap kadehi buna yetmez. Onun için şarap kadehi sürahi gibi etki yapmaktadır (teşbih-i belîğ).

7. Gazel

Zülf-i Leylîdeki zencîr-i belâsı Kaysın

Özge ser-rişte-i da'vâ-yı cünun oldu bana (G.7/4)

Şair burada, Leyla ve Mecnun hikâyesini hatırlatarak, delilikten dolayı Kays'a vurulan zincirlerini, bir bela gibi düşünerek, Leyla'nın kıvrımlı saçlarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

9. Gazel

Gülşen-efrûz olıcak şu'le-i âh-ı bülbül

Reng-i gül revgân-ı kandîl-i fenâ geldi bana (G.9/3)

Bu beyitte gülün rengi (reng-i gül), yok olma kandilinin yağı (revgân-ı kandîl-i fenâ) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Hüsniünün nakş-ı ber-âb olduğun anla cânâ

Levh-i rûyumda deme hatt-ı bekâ geldi bana (G.9/4)

Şair burada sevgilinin güzelliğini, su üstündeki nakış (nakş-ı ber-âb) gibi düşünmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin güzelliğinin geçici olduğunu, sevgilisinin, yüz levhası (levh-i rû) na sonsuzluk çizgileri (hatt-ı beka) nin geldiğini sanmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Beste-i hâb-ı şeb-i hayret iken sâgar-ı mey

Meş'al-i kâfile-i râh-ı Hudâ geldi bana (G.9/5)

Bu beyitte, içki kadehi (sâgar-ı mey), hem hayret gecesinin uykusunun bağı (beste-i hâb-ı şeb-i hayret) na hem de Allah yolunda giden yolcular için bir meşale (meş'al-i kâfile-i râh-ı Hudâ) ye benzetilmektedir teşbih-i belîğ). Şair, içki kadehinin, normal şartlar altında, diğer insanlar için, uyku getiren bir şey olduğunu ancak kendisi için Allah yolunun aydınlatıcı bir lambası haline geldiğini ifade etmektedir.

10. Gazel

Olaldan reh-neverd-i nakş-ı pâ-y-ı edhem-i nâzûk

Tenûk çeşmân-ı aşka tûtiyâdır gerd-i istiğnâ (G.10/4)

Şair burada istiğnanın tozu (gerd-i istiğnâ) nu, aşkın ince gözlerine sürülen sürme (tenûk çeşmân-ı aşk) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

14. Gazel

Câm-ı arakdır sade-i mâhtâb

Penbe-i mînâsı ke-i mâhtâb (G.14/2)

Mâhtâb; ay ışığı, ayın on dördü anlamlarına gelmektedir. Şair burada içkinin şişesi (câm-ı arak) ni ayın on dördünün sedefi (sade-i mâhtâb) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ayın on dördünün hali, şekil ve parlaklık yönünden bir sedef gibi düşünülmektedir. Penbe-i mînâ, içki şişesini kapatmak için şişenin ağzına konulan, pamuktan mamul tıpa demektir. Şair ikinci mısradan ayın on dördünü bir avuç içi gibi hayal etmekte ve bunu içki şişesinin ağzına kapatılan tıpa benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Menkabe-hân olmağa Şemsü'l-Hakka

Defter-i aşk oldu def-i mâhtâb (G.14/6)

Menkâbe, büyük insanların hayatlarına dair olağanüstü hikâyelerdir. Eskiden bu menkıbeler manzum olarak ve defle okunurdu. Şair böyle bir durumu hatırlatarak, Hakk'ın güneşini anlatmak için dolunay def-i (def-i mâhtâb) nin aşk defteri olduğunu ifade etmektedir. Dolunay şekil itibariyle defe benzemektedir. Şair böyle şekilsel bir benzerlikten yararlanarak, hem dolunayı bir def olarak hem de o menkıbelerin okunduğu aşk defteri olarak düşünmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre menkıbe okuyucusu olmak için, menkıbelerin yazıldığı defter ve def lazım. Her ikisini de dolunay karşılamaktadır.

Târ-ı şu'â'ıyla olur hem-çü mihr

Tîr-i du'âdan hedef-i mâhtâb (G.14/7)

Karanlık anlamına gelen târ kelimesi, aynı zamanda kıl anlamına gelmektedir. Şu'â, güneşin ışın telleri demektir. Şair güneşin ışık tellerini, duanın oku (tîr-i dua) olarak düşünmektedir. Güneşe giden ışın tellerini,

sanki mehtaptan çıkan dua okları gibi hayal etmektedir. Güneş, bu dualarla mehtabın hedefi haline gelmektedir.

Öyle münevver ki çerâğân-ı dil

Şem'a-keş anda keşef-i mâhtâb (G.14/11)

Keşef, kaplumbağa demektir. Şair şekil itibariyle dolunay (mâhtâb) ı kaplumbağanın sırtı gibi hayal etmektedir. Bu dolunay kaplumbağasının, gönlün aydınlık çıraları (çerâğân-ı dil) içinde mum taşıyıcısı olduğunu ifade etmektedir. Dolunay kaplumbağası, mum taşıyıcısına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, gönlün çıraları o kadar aydınlık ki dolunay gibi bir ışık topu bile orada bir mum taşıyıcısı gibi zayıf bir ışığa sahiptir.

Eyledim âyînemi deryâ-yı nûr

Mevc-i safâ sanki saf-ı mâhtâb (G.14/13)

Şair bu beyitte insan kalbini kastettiği âyîne (ayna) yi bir ışık denizi (deryâ-yı nûr) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Işık denizinin içindeki huzur dalgaları (mevc-i safâ) nı da ay ışığının çizgilerine benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Ferve-i beyzâsıdır uryânların

Sâde kumâş-ı tuhaf-ı mâhtâb (G.14/15)

Ferve, kürk anlamına gelmektedir. Şair mehtabın tuhaflığının kumaşını (kumâş-ı tuhaf-ı mâhtâb), çıplakların giydiği beyaz kürke benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

15. Gazel

Siyeh mestân-ı hatt-ı la'l-i yâra

Şafak sahbâ araktır mevc-i mehtâb (G.15/2)

Şair bu beyitte kırmızılığından dolayı şafak vaktini kırmızı şarap (sahbâ) a; ay ışığının dalgaları (mevc-i mehtâb) nı ise içki (arak) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudakları ve siyah ayva tüyelerinin sarhoşları (siyeh mestân-ı hatt-ı la'l-i yâr) için, şafak vakti, şarap; ay ışığının dalgaları da içki gibidir.

Birbirinedir feyz-i harâbât

Sebûnun destidir mînâya mihrâb (G.15/4)

Bu beyitte, kadeh (mînâ) in bir mihraba yöneldiği hayal edilmektedir. Şarap testisi (sebû) nin yanlarındaki kulplar ise testinin eli gibi düşünülmektedir. Testinin o elleri de kadehin mihrabına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Garîk-i bahr-ı irfân ol da Gâlib

İçip deryâya dön mânend-i girdâb (G.15/7)

Galip, bu beyitte kendine hitap ederek, girdab gibi olmasını istemektedir (teşbih-i mufassal).

16. Gazel

Olunca dâne-i eşkim habâb-ı âlem-i âb

Şerâre hirmenin etdim habâb-ı âlem-i âb (G.16/1)

Şair bu beyitte gözyaşlarının taneleri (dâne-i eşk) ni, su âleminin üstündeki hava kabarcıkları (habâb-ı âlem-i âb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Bat-ı şarâb idi bahr-ı arakda mâhîler

Piyâlesi fişek-i mâhtâb-ı âlem-i âb (G.16/4)

Şair bu beyitte bir içki denizi (bahr-ı arak) hayal etmekte ve o içki denizinin içindeki balıkları, şarap sürahisi (bat-ı şarâb) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şarap kadehi (piyâle) ni de su âleminin maytabının fişegine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Bu şeb ki şu'le-i âvâza döndü mevce-i mül

Tezerv-i nağme gerekdir kebâb-ı âlem-i âb (G.16/5)

Şair birinci mısrada bir şarap dalgası (mevce-i mül) nı hayal etmekte ve bu dalgayı yüksek sesin alevleri (şu'le-i âvâz) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte şaraptan sarhoş olmuş ve alev gibi yüksek ses çıkaran bir insan mazmunu vardır. Alevli ses çıkaran bu insan için kebab yapmak üzere sülün kuşu gibi şarkı (tezerv-i nağme) gereklidir. Burada sarhoş olmuş bir insandan çıkan alevli ses ve o sesin pişirdiği şarkı hayali bulunmaktadır.

Safâdan uçsa da deryâ-yı meyden olmaz dûr

Bat-ı şarâb gibi mürğ-i hâb-ı âlem-i âb (G.16/7)

Bu beyitte su âleminin uykusunun kuşu (mürğ-i hâb-ı âlem-i âb), şarap sürahisi (bat-ı şarâb) ne benzetilmektedir (teşbih-i mufassal). Burada Sebki-

Hindi'nin soyut kavramları somut bir varlığa benzetme özelliği görülmektedir. Uyku önce bir kuş gibi hayal edilmekte daha sonra bu kuş şarap sürahisine benzetilmektedir. Şarap sürahisini içkiden uzaklaşmadığı gibi bu uyku kuşu da rahatını kaybetse de içki denizinden uzaklaşmayacağı ifade edilmektedir.

Safâ-yı nûr-ı şirişki gören arak-nûşun

Perî-be-şîşesidir mâhtâb-ı âlem-i âb (G.16/11)

Şair burada su âleminin yani denizin mehtabını, şişe içindeki bir peri (perî-be- şîşe) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Denizi bir şişe gibi; denize yansıyan ayın ışığını da bir peri gibi düşünmektedir. Beyte göre, Gözyaşı ışığının berraklığı (safâ-yı nûr-ı sirişk) nı gören bir içki içen (arak-nûş) için, denizin mehtabı, şişe içindeki bir peri gibidir. Gözyaşının berraklığı içindeki ışık, denize yansıyan ay ışığı gibidir.

Çe sûd şem'-i seher gibi parladı geçdi

Şerâr-ı neş'e-i pâ-der-rikâb-ı âlem-i âb (G.16/12)

İkinci mısradaki geçen üzengideki ayak (pâ-der-rikâb) ifadesi; yola çıkmak üzere olma, aceleyle yola çıkma gibi anlamları taşımaktadır. Şair, su âlemi neşesinin kıvılcımlarının ayağının, üzengide olduğunu yani çok hızlı geçtiğini söylemektedir. Bunu kuvvetlendirmek için birinci mısradaki geçen seher mumu (şem'-i seher) na benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Beyte göre, denizdeki neşe ve coşku öyle hızlı geçmektedir ki seher vaktinde yanan mum gibidir.

Değil mi neş'ede Gâlib bu nazm-ı rengîn

Sutûru mevce-i la'l-i müzâb-ı âlem-i âb (G.16/14)

Sutûr, satırlar demektir. Müzâb; erimiş, eritilmiş anlamlarına gelir. La'l-i müzâb, şarap anlamını taşır. Şair bu beyitte renkli şiirleri (nazm-ı rengîn) nin satırlarını, neşe ve coşkunlukta, su âleminin şarap dalgalarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hüsâm-ı şems-i şeker-rîzedir tevellâmız

Çü tîğ-i tîz oluruz ter-cevâb-ı âlem-i âb (G.16/15)

Hüsâm, keskin kılıç demektir. Tevellâ; birine yanaşma, birini dost tutma anlamlarına gelir. Tasavvufî anlamda Hz. Ali ve ehl-i beyti sevmek

onlardan yardım ve şefaata dilemek demektir. Şair burada, böyle bir şefaata ve yardım dileğini, şeker döken güneşin keskin kılıcı (hüsâm-ı şems-i şeker-rîze) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Güneşten gelen ışık telleri, görüntüsüyle şeker gibi akmaktadır. Yakıcılığı yönüyle kılıç gibi keskindir. Şair güneşten gelen ışık tellerinin bu özelliklerinden dolayı böyle bir benzetmede bulunmaktadır. İkinci mısradaki şair başka bir ifadeyle yine kendisini keskin bir kılıç (tîğ-i tîz) gibi hayal etmektedir.

17. Gazel

Hezâr subha değîn gülîstanda kandîller

Bu âb u tâbla san gül sirâc-ı âteş ü âb (G.17/3)

Şair burada bülbül (hezâr) ü gül bahçesindeki kandile benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mesîh-veş heme eşyâ vü kevn emrine râm

Lebinde muzmer o şûhun ilâc-ı âteş ü âb (G.17/6)

Şair burada şûh gibi güzel sevgiliyi Mesih' e benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Beyte göre, Mesih, dokunmasıyla ve üfürmesiyle hastaları iyileştirdiği gibi sevgilinin dudaklarında da su ve ateşin ilaçları saklıdır. Bütün eşya ve yaratılmışlar onun emrindedirler.

Nüvîd-i âşık-ı ma 'şûk giryedir Gâlib

Ki tab '-ı bâdedir imtizâc-ı âteş-i âb (G.17/7)

Nüvîd, müjde anlamına gelmektedir. Şair burada maşukun aşığının müjdesini, gözyaşına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

18. Gazel

Sâgar habâb-ı mevce-i mehtâbdır bu şeb

Fânûs bahr-ı nûrda girdâbdır bu şeb (G.18/1)

Şair burada bir gece tasvir etmektedir. O gecede kadeh (sâgar) i ay ışığının dalgaları üzerinde oluşan köpükler (habâb-ı mevce-i mehtâb) e; fanusu da ışık denizinde bir girdaba benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Yek-reng feyz-i sâkî ile bezm-i gülsitân

Her câm-ı bâde bir gül-i sîr-âbdır bu şeb (G.18/3)

Şair burada şarap kadehi (câm-ı bâde) ni, taze bir gül (gül-i sîr-âb) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gül bahçesini bir meyhane gibi hayal

etmekte ve bu meyhanede kırmızı gülleri kırmızı şarap kadehi olarak düşünmektedir.

Rûşen-dilân ıkd-ı güherden nişân verir

Pervîn sirişk-i meclis-i ahhâbdır bu şeb (G.18/4)

Şair burada Ülker yıldız (pervîn) ını dost meclisinin gözyaşına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Çeşm ıztırâb-ı lerzîş-i endâm-ı yârda

Her katre eşk dâne-i sîm-âbdır bu şeb (G.18/5)

Sîm-âb; gümüş veya civa anlamlarına gelmektedir. Bu beyitte civa anlamı daha uygun düşmektedir. Şair burada her damla gözyaşını civa damlaları (dâne-i sîm-âb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre âşık, yârin boyunun salınmasına baktıkça gözlerinden yaş akmaktadır.

Müjgân-ı ehl-i aşk biter cây-ı hârda

Gülzâr-ı seyr çeşme-i hûn-âbdır bu şeb (G.18/6)

Şair burada gezinmenin gül bahçesi (gülzâr-ı seyr) ni, kanlı su akıtan bir çeşme (çeşme-i hûn-âb) gibi hayal etmektedir (teşbih-i belîğ). Aşk ehlinin kirpikleri dikenli yerlerde biter. Burası da dikenli gül bahçeleridir. Âşıkların diken gibi kirpiklerinden akan kanlı gözyaşlarından dolayı, gül bahçesi adeta bir kan çeşmesine dönmektedir.

Gâlib nigâhı vasfını tesvîd eder meğer

Kâğıd siyeh-bahâr-ı mey-i nâbdır bu şeb (G.18/7)

Bu beyitte kâğıt, katıksız içkinin siyah baharı (siyeh-bahâr-ı mey-i nâb) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre Galip, bu gece sevgilinin bakışını siyah ile vasıflandırır. Meğer kağıd, katıksız siyah içkinin baharıymış. Divan şiirinde genellikle şarabın rengi kırmızıdır. Ancak şair burada bu geleneğe aykırı olarak mey (içki, şarap) i siyah olarak göstermektedir.

19. Gazel

Nûr-ı âteş-mizâc ya'nî şarâb

Cân-ı aşk-ımtizâc ya'nî şarâb (G.19/1)

Şair birinci mısradaki şarabı, ateş mizaçlı ışığa; ikinci mısradaki da aşk karışımı hayata benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Gül-i sîr-âb-ı neş'e ya'nî câm

Bâ'is-i ibtihâc ya'nî şarâb (G.19/2)

Bu beyitte şarap kadehi (câm), neşenin taze gülü (gül-i sîr-âb-ı neş'e) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Bî-dimâğâna derd ya'nî humâr

Ehl-i derde ilâc ya'nî şarâb (G.19/3)

Burada şarap, ilaca benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Germ-i bâzâr-ı aşk ya'nî bezm

La'l-i âteş-revâc ya'nî şarâb (G.19/4)

Birinci mısrada dostlar meclisi (bezm), aşk pazarının sıcaklığına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Dostlar meclisinde aşk pazarının sıcaklığı bulunmaktadır. İkinci mısrada şarap, ateş gibi revaçta olan la'l taşı (la'l-i âteş-revâc) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). La'l taşı kırmızı renktedir. Ateş hem yakıcı hem de kırmızıdır. Şarap da kırmızı ve yakıcıdır. Şair la'l taşının renginden ve ateşin hem renginden hem de yakıcılığından dolayı böyle bir benzetmede bulunmaktadır.

Etdiği hûn-bahâ-yı çeşm-i kadeh

Mülk-i Cemden harâc ya'nî şarâb (G.19/5)

Şair burada mitolojik kahraman olan Cem'in, şarabı bulma yönüne telmihte bulunarak, Cem'in ülkesinden haraç olarak şarap alındığını ifade etmektedir. Alınan haracı, şarap kadehinin gözünün kanının kıymetine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bunun da şarap olduğunu söylemektedir. Haraç bir savaş sonunda alınır. Savaşta kan dökülür. Şair savaşta dökülen kanın kıymetinde Cem ülkesinden haraç olarak şarap alındığını ifade etmektedir.

Pertev-endâz-ı sâgar-ı yâkût

Âb-ı gülgûn-sirâc ya'nî şarâb (G.19/6)

Şair burada şarabı; yakut kadehten çıkan ışığa ve gül renkli lambanın suyuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Yakut kırmızıdır. Bundan dolayı yakut renkli bir kadehten haliyle ışık saçar. Şarap da kırmızıdır ve parlar. Şair yakut renkli kadehten saçılan ışığı, şarap olarak hayal etmektedir. Başka bir bakışla, cam bir kadehe şarap konulduğu zaman kırmızı yakut gibi

görünür. Şair bu benzetmeyle aslında şarap dolu cam bir kadehi kastetmektedir. İkinci mısradaki geçen gül renkli su kırmızı su demek olup kırmızı şarap kastedilmektedir. Lambanın içindeki gül renkli su yani şarap, lamba gibi parlar. Bu hayal ile şair gül renkli su ile dolu lambayı, ışık saçan kırmızı şarap olarak düşünmektedir.

Oldu rûşengerî-i dil Gâlib

Nûr-ı kudsî-zücâc ya 'nî şarâb (G.19/7)

Şair burada şarabı, kutsal şişenin ışığı (nûr-ı kudsî-zücâc) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kutsal şişe, birinci mısradaki ipucu verildiği gibi, insan kalbidir. Kalp bir şişe kadar şeffaf ve naziktir aynı zamanda kutsaldır. Şarap, bu kutsal şişeye cilacı (rûşengerî) olmakta böylece onun ışığı haline gelmektedir.

21. Gazel

Nakd-ı encüm nisâr olur andan

Atlas-ı çarha mâh-ı nevdîr ceyb (G.21/2)

Bu beyitte ayın hilal hali (mâh-ı nev), felek kumaşı (atlas-ı çarh) nın cebi olarak hayal edilmektedir (teşbih-i belîğ). Gökyüzü bir kumaş, hilal o kumaşın cebi; akçeye benzetilen yıldızlar (nakd-i encüm) da o cepten saçılan para olarak düşünülmektedir.

22. Gazel

Ruhuna âteş-i ter rûyuna güldür demeden

Sûziş-i aşkı bu vech ile edâdır matlab (G.22/4)

Şair bu beyitte yanağı (ruh) yeni yakılmış taze ateş (âteş-i ter) e; sevgilinin yüzü (rûy) nü de gül gibi düşünmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, asıl istenilen şey (matlab) sevgilinin yanağına ateş ve yüzüne de gül demeden, aşkın yakıcılığı (sûziş-iaşk) nı eda edip yaşamaktır.

23. Gazel

Ol fitne-fenin gamze-i sehâridir üstâd

Hâl ü hat ana kûdek-i mekteb görünür hep (G.23/4)

Şair burada sevgili yerine fitne-fen tabirini kullanmaktadır. Bu ifade, işi gücü bela çektirmek, sıkıntı çıkarmak, bozgunculuk yapmaktan ibaret olan sevgili anlamına gelmektedir. Sevgilinin yüzünü bir okul gibi hayal etmekte

bu okulda sevgilinin sihirli bakışları (gamze-i sehhar) nı okuldaki, hoca (üstad); yüzdeki siyah ben (hâl) ve ayva tüyleri (hatt) ni de okuldaki çocuk (kûdek-i mekteb) olarak düşünmektedir (teşbih-i belîğ).

Zülfün olalı halka-i dâm-ı dîl-i miskîn

Bu sünbül ü şebbû bana akreb görünür hep (G.23/5)

Bu beyitte sevgilinin saç (zülf), miskinlerin gönüllerindeki tuzakların halkası (halka-i dâm-ı dîl-i miskîn) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Eskiden tuzaklar kıldan halkalar yapılarak oluşturulurdu. Kuşlar ayaklarını o halkalara kaptırır ve kurtulamazlardı. Şair bu geleneği hatırlatarak sevgilinin saçını, miskinlerin gönlündeki tuzaklı halkalara benzetmektedir. İkinci mısradaki şair bahçedeki sünbül ve şebboy çiçeklerini akrebe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Divan şiirinde sünbül çiçeği, şekil benzerliğinden dolayı, genellikle sevgilinin saç olarak hayal edilmektedir. Şair sevgilinin saç, tuzak saç olmaya başladıktan sonra artık onun saçına benzeyen sünbül ve şebboy çiçeklerini akrep gibi korkunç görmeye başlamamıştır.

Gâlib olıcak rif'ât-ı sâhib-dile pey-rev

Mısra'ları divân-ı müretteb görünür hep (G.23/7)

Şair burada şiirlerinin mısralarını, mürettep bir divana benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

24. Gazel

Hatt-ı la'lindeki esrâr-ı şerîfe eremez

Rûh-ı Hızr olsa eğer dūd-ı çerâğ-ı yâkût (G.24/4)

Şair burada yakut çirasının dumanı (dūd-ı çerâğ-ı yâkût) nı, Hızır'ın ruhuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgilinin dudağındaki hattın şerefli sırları, o kadar ince ki yakut çirasının dumanı, ledün ilmüne sahip Hz. Hızır bile olsa o sırları anlayamaz.

Bûy-ı ma'nâdan eser olmadığından dâim

Görünür su gibi çağında dimâğ-ı yâkût (G.24/5)

Bu beyitte çağ kelimesi su deliği anlamında kullanılmaktadır. Şair, yakut taşının beyni (dimâğ-ı yâkût) ni, kendi deliğinde bulunan suya benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Şair bir yakut taşı gibi hayal etmekte olan beyni; mananın kokusundan eser olmadığı yani mana üretmediği için,

deliğinde görünen ve çağlayan gibi fişkırmaya hazır olan bir su gibi düşünmektedir.

Dil ki sengîn ola işler mi gam-ı mûy-ı sefid

Ne kadar bi-hûdedir penbe-i dâğ-ı yâkût (G.24/9)

Şair burada sevgilinin gönlü (dil) nü taş (sengîn) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, taş gibi olan gönle siyah kılın gamı (gam-ı mûy-sefid) işlemez.

Şemsdir çeşme-i hurşîd-i tecellî Gâlib

Nazar-ı feyzi eder dûzahı bâğ-ı yâkût (G.24/11)

Şair burada güneşi (şems), tecellî güneşinin çeşmesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Güneş, ışığıyla Allah'ın tecellîleri olan eşyayı insanlara göstermektedir. Bundan dolayı bir çeşme gibi tecellî akıtmaktadır.

25. Gazel

Aşk-ı bâlâ-rev ruh-ı dildâra etmez iltifât

Ol hümâ-yı lâ-mekân gülzâra etmez iltifât (G.25/1)

Bu beyitte aşk, mekânı olmayan Hüma kuşu (hümâ-yı lâ-mekân) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada, yüce âlemlere doğru yürüyen aşk (aşk-ı bâlâ-rev) ın; gönül alan sevgilinin yanağı (ruh-ı dildâr) na ve o mekânsız Hüma kuşunun gül bahçesine iltifat etmeyeceğini ifade etmektedir. Hümâ kuşu, hem bir talih kuşu olarak hem de yerinin gizli olmasıyla bilinir. Burada lâ-mekân ifadesiyle yerinin tam olarak bilinmemesi yönü vurgulanmakta ve aşk ile bir ilişki kurulmaktadır.

Şîr ü şekkerdir Celâl ile cemâl ammâ yine

Merd-i vahdet sübha vü zünnâra etmez iltifât (G.25/6)

Celâl ile Cemâl, Allah'ın iki türlü tecellisidir. Celâl tecellisinde kahr, şiddet ve azab; Cemâl tecellisinde ise rahmet, lütuf ve mükâfat vardır. Şair Allah'ın bu iki türlü tecellisini, süt ve şeker (şîr ü şekker) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Yani Allah'ın kahrı da lütufu da hoştur.

26. Gazel

Âyîne-veş gubârı cilâ bil safâ gözet

Ser tâ-be-pây-ı dîde olup tûtiyâ gözet (G.26/1)

Şair burada gubâr (toz) ı, cilâyâ benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Âşık, sevgilinin ayağının tozuna hasrettir. Çünkü sevgilinin ayağının tozu, aşkın ayna gibi kalbine bir cila gibidir. Bundan dolayı gubar, cilaya benzetilmektedir. İkinci mısradaki geçen tûtiyâ (sürme) ile gubar arasında da bir ilişki bulunmaktadır. Âşıklar, sevgilinin ayağının tozunu, gözlerine sürme olarak çekerler. Bu ilişki ile düşünüldüğünde, ikinci mısradaki gubar, tûtiyâyâ yani sürmeye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Evvel her üstühânını kıl dûr-bîn-i şevk

Sonra bu yolda sâye-i bâl-i hüma gözet (G.26/2)

Şair burada vücuttaki kemikler (üstühan) i, şiddetle istekli dürbün (dûr-bîn-i şevk) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hüma kuşu, talih kuşu olup kemikle beslenmektedir. Bu yönüyle Hüma kuşu ile kemik arasında bir ilişki dikkatleri çekmektedir. Beyte göre evvela âşık, kemiklerine varıncaya kadar her haliyle, şiddetli bir istekle uzakları yani ilahî yüce âlemleri ve tecellileri görmek istemeli. Daha sonra Hüma kuşunun kanatlarının gölgesini yani ilahî inayet ve yardımları beklemelidir.

28. Gazel

Hem cânâ vü hem kalbe vü hem çeşme cilâdır

Gerd-i gam ile kuhl-ı Sıfâhân edemez bahs (G.28/6)

Bu beyitte gamın tozu (gerd-i gam), cilaya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Gamın tozu hem cana hem kalbe hem de göze cila olmaktadır. Bundan dolayı sadece gözü parlatan Isfahan sürmesi (kuhl-i Sıfâhân) onunla âşık atamaz.

Gâlip kalemin eyle siper tîg-i zebâna

Hâmûş-ı sühan-gûy ile nâdân edemez bahs (G.28/7)

Şair burada kalemini dilin oklarına karşı siperi benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Başka insanların kötü konuşmalarına karşılık kalemini kullanmayı öğütlemektedir.

32. Gazel

Zekâtı yok zarâr etmez döğünmez eksilmez

Olur mu âdeme hulyâ gibi nisâb-ı ferah (G.32/2)

Hulyâ; kuruntu, boş hayal anlamına gelmektedir. Nisâb; mal, servet veya zekât düşecek kadar malın olmasıdır. Nisâb-ı ferah; ferahın zekât düşecek kadar çok olmasına ya da ferahın zekât miktarı anlamlarına gelir. Şair burada ferahın nisap miktarını, boş hayal (hulyâ) e benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Ferahın zekâtının zararı, eksigi olmadığını ifade etmekte bunun için de nisap miktarının hülya gibi varlığı olmayan bir şey olduğunu dile getirmektedir.

Leb-i hat-âveri bak dürc-i gevher imiş ânun

Dürerde gördüğümüz yokdu hiç kitâb-ı ferah (G.32/3)

Burada sevgilinin ayva tüyü çevrili dudağı (leb-i hat-âver), mücevher kutusu (dürc-i gevher) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

33. Gazel

Hey acep ol büt-i kâfirde bu lutf-i Yezdân

Hatı Cibrîl-i Emîn çeşmi füsûn-sâz Mesîh (G.33/2)

Şair burada sevgilinin ayva tüyleri (hat) ni Cebrail meleğine; gözleri (çeşm) ni de sihirbaz Mesih'e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, kâfir putu gibi güzel olan sevgiliye, Allah'ın böyle lütufta bulunmasına hayret etmektedir. Ayva tüyleri (hat) ağza yakındır. Dudaktan çıkan kelimeleri ilk onlar duyar. Cebrail de vahiy meleğidir. Allah'ın kelimini ilk o işitir. Bu benzerlikten dolayı ayva tüyleri Cebrail'e benzetilmektedir. Mesih, nefesiyle ve dokunmasıyla ölümcül hastaları iyileştirmiştir. Şair bunu bir sihir olarak görmektedir. Sevgilinin de gözü aşığı kendinden geçirme açısından büyüleyicidir. Bundan dolayı sevgilinin gözü Mesih'e benzetilmektedir.

35. Gazel

Kan ağlamakda bir gül-i ebrîye benzedi

Çeşm-i pür-intizâr sefid ü siyâh ü sürh (G.35/4)

Bu beyitte âşğın, bekleme dolu gözleri (çeşm-i pür-intizâr), buluta ait bir gül ya da bulut gibi gül (gül-i ebrî) e benzetilmektedir (teşbih-i mufassal). Gül kırmızıdır. Âşğın gözünden akan yaşlar, renk yönüyle kırmızı güle benzemektedir. Aynı zamanda, âşğın gözleri bulut gibi gözyaşı

akıtmaktadır. Bu yönüyle de buluta benzemektedir. Şair, gül ve bulutu aynı terkipte kullanarak her iki benzetmeyi yapmaktadır.

36. Gazel

Zann etme ki âteş ola pirâye-i Dûzah

Derd-i serimizdir yine ser-mâye-i Dûzah (G.36/1)

Burada başın derdi (derd-i ser), cehennemin semayesi (ser-mâye-i dûzah) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Cehennemin süsü (pşrâye-i duzâh), ateş değil insanın başındaki derttir.

Yâ Rab dilim et kâfile-i sâlâr-ı kıyâmet

Her bir şerer-i âhımı hem-pâye-i Dûzah (G.36/3)

Şair burada ahının kıvılcımları (şerer-i âh) nı, cehennem rütbesiyle denk (hem-pâye-i dûzah) olmasını Allah'tan isteyerek, ahının kıvılcımlarını, cehenneme benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gönlünün, kıyamet günün de kafilenin başı olmasını istemekte, ahından çıkan her bir kıvılcımın da cehennem gibi yakıcı olmasını dilemektedir.

Hep şu'le vü sîm-âb anun seyl-i sirişki

Bu çeşm-i sefid oldu meğer vâye-i dûzah (G.36/4)

Sîm-âb; gümüş su, civa demektir. Şair burada, gözyaşı seli (seyl-i sirişk) ni alev (şu'le) ve civa (sîm-âb) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada ağlamaktan beyazlaşmış göz (çeşm-i sefid) ün, cehenneme nasip olduğunu (vâye-i dûzah) ifade etmektedir. Gözyaşları alev ve civa olduğu için geriye kalan beyaz göz cehennem olmaktadır.

Bâlîn-i şeker-hâb-ı ferâgatdır o Gâlib

Berg-i gül-i hasretten ise mâye-i dûzah (G.36/5)

Şair burada fedakârlığın şekerleme uykusunun yastığı (bâlîn-i şeker-hâb-ı ferâgat) nı, cehennemin mayasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgiliyi kastettiği hasret gülünün yaprağının derdini çekmektense, cehennemin mayası yani esas maddesi, kendisi için fedakârlık uykusunun şekerlemesinin yastığı olduğunu ifade etmektedir.

37. Gazel

Eyle bedahş-ı sineni pür-hûn seng ü seyl

Bir gün olur ki gevher olur sengi hod-be-hod (G.37/2)

Şair ikinci mısradaki taş (seng) ı, mücevher (gevher) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bedahş, yakut taşıyla ünlü, Afganistan’da bir şehirdir. Aynı zamanda buradan çıkan yakut taşının adıdır. Yakut taşı kırmızıdır. Şair, göğsündeki yakut (bedahş-ı sîne) u kanla dolmasını istemektedir. Göğüs kanla dolunca oradaki taşlar kırmızıya boyanacak ve yakut taşı gibi bir mücevher olacaktır.

Nârgil lebinde hem-dem olup âb u âteşe

Açıldı gonca gibi dil-i tengi hod-be-hod (G.37/5)

Bu beyitte dar gönül (dil-i teng) goncaya benzetilmektedir (teşbih-i mufassal). Nârgil, Hindistan cevizi demektir. Dudak, renginden dolayı ateş gibidir. Üstündeki ağız suyundan dolayı da ıslaktır. Hem-dem, can ciğer dost olmak demektir. Şair, burada Hindistan cevizinin sevgilinin dudağındaki ateş ve suyla can ciğer arkadaş olduğunu ifade etmektedir. Hindistan cevizi çok sert kabuklu ve açılması zor olmasına rağmen, sevgilinin dudağı onu açmış onunla arkadaş olmuştur. Şairin dar gönlü de çok kapalı olmasına rağmen sevgili karşısında gonca gibi kendi kendine açılmıştır.

Te’sîr-i serd-i mihr-i sâkiyle meclisin

Oldu akîk-i yah mey-i gül-rengi hod-be-hod (G.37/7)

Şair bu beyitte gül renkli içki (mey-i gül-renk) yi buz tutmuş akik taşı (akîk-i yah) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Akik, kırmızı renkli bir taştır. Gül renkli içki de kırmızıdır. Beyte göre, saki güneşinin soğukluğunun etkisi (te’sîr-i serd-i mihr-i sâki) nden, meclisteki kırmızı içki buz tutmuş ve kırmızı renkli akik taşı haline gelmiştir.

38. Gazel

Şebîh-i hâle-i şems ü kamerdir halka-i tevhîd

Hat-ı kutbu’l-burûc- ı pür-iberdir halka-i tevhîd (G.38/1)

Dervişlerin bir halka oluşturup kelime-i tevhidi zikretmelerine halka-i tevhid denir. Şair ilk mısradaki bu halkayı, güneşin ve ayın etrafında oluşan ışık haleleri (hâle-i şems ü kamer) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki geçen hat çizgi anlamındadır. Yıldızlar sıralanınca, bir çizgi gibi görülür. Şair ikinci mısradaki yine bu söz konusu halkayı, ibretler dolu

yıldızlar kutbunun çizgileri (hat-ı kutbu'l-burûc-ı pür-iber) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Nümûdâr eylemekte vasl-ı faslı dest-i mürşidden

Ser-âmed sübhâ-i hikmet-eserdir halka-i tevhîd (G.38/2)

Sübhâ; tespih, tespih tanesi demektir. Şair, burada tevhid halkasını hikmet eserlerini ortaya koyan tespih (sübhâ-i hikmet-eser) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Tespihin taneleri birbiriyle bitişiktir. Ve başında imame vardır. Şair bu beyitte mürşid ve tevhid halkasını, bir tespih gibi hayal etmektedir. Mürşit tespihin imamesine, müritler de tespihin diğer tanelerine benzetilmektedir. Beyte göre imame, diğer taneler arasındaki boşluğu kapatıp birbirine bağladığı gibi mürşidin eli (dest-i mürşid) nden de müridler arasındaki mesafe (vasl-ı fasl) kapanmaktadır.

Görür nûr-ı siyehden çeşme-i âb-ı hayâtı ol

Sevâd-ı dîde-i ehl-i nazardır halka-i tevhîd (G.38/4)

Nazar, bakış anlamına gelmektedir. Tasavvuf kültüründe özellikle Mevlevîlik ve Melamîlik'te nazarın önemli bir yeri vardır. Salikin cezbeyle gelmesi için mürşidin nazarı şarttır. Şair burada tevhid halkasını, nazar ehli yani mürşidin gözündeki siyahlığa benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hevâ-yı gendümü mahveyle tedkîk-i hüviyyetden

Pür olmuş âsiyâ-yı mu'teberdir halka-i tevhîd (G.38/5)

Şair bu beyitte tevhid halkasını, güvenilen su değirmeni (âsiyâ-yı mu'teber) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte rüzgâr karşısında samandan arınmış saf buğdayın, su değirmeninde öğütülmesi hayal edilmektedir. Eskiden, buğday ve samanı birbirinden ayırmak için buğday, rüzgârın önüne konulurdu. Sonra o saf buğday değirmene götürülüp öğütülürdü. Şair burada tevhid halkasındaki müritleri, hevalarından kurtulmuş olduklarını ima etmektedir. Burada müritler buğday, buğdaya vuran rüzgâr, müridin hevası, su değirmeni ise tevhid halkası olarak düşünülmektedir. Beyte göre müritler, kendi asıllarını inceleyerek (tedkîk-i hüviyyet), hevalarını mahvetmiş ve tevhid halkasına saf bir şekilde girmiş bulunmaktadırlar.

Halâvet bulmağičün ehl-i zikrin tab'-ı şîrîni

Müzeyyen tabla-i kand ü şekerdir halka-i tevhîd (G.38/6)

Şair bu beyitte tevhit halkasını, süslü bir şeker tablası (müzeyyen tebla-i kand ü şeker) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Tabla yuvarlaktır. Tevhit halkası da şekil itibariyle yuvarlak bir tablaya benzemektedir. Burada zikir ehlinin tatlı tabiatları (tab'-ı şîrîn), tatlı bulmak için tevhit halkasına girdikleri ifade edilmektedir.

Harîm-i mescid-i kalbinde ehlu'llâh-ı zî-şânın

Saf-ı kandîl-i sâfi nûr u ferdir halka-i tevhîd (G.38/7)

Bu beyitte, tevhit halkası, katıksız kandil safı (saf-ı kandîl-i sâfi) ndaki ışık ve aydınlık (nûr u fer) olarak düşünölmektedir (teşbih-i belîğ). Halkadaki her bir mürit ışık saçan bir kandil olarak hayal edilmektedir.

Döner etrâfını dil-teşnegân-ı vâdî-i hayret

Ki şâdurvân-ı çeşm-i eşk- i terdir halka-i tevhîd (G.38/8)

Tevhit halkası, bu beyitte taze gözyaşı çeşmesinin şadırvanı (şâdurvân-ı çeşm-i eşk-i ter) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şadırvan çok musluklu ve genellikle yuvarlaktır. Tevhid halkası da yuvarlaktır. Şekil itibariyle şadırvana benzemektedir. Şadırvandaki her bir musluk su akıtmaktadır. Tevhid halkasındaki her bir mürit de gözyaşı akıtmaktadır. Çeşm, aslında göz anlamına gelir. Bazen musluk anlamında da kullanılmaktadır. Burada şadırvandandan bahsettiği için çeşme anlamı uygun gelmektedir. Şair bu beyitte, şadırvanı tevhit halkası; muslukları mürit ve musluktan akan suyu da müritlerin gözyaşları olarak hayal etmektedir.

Penâh eyler cihâd-ı ekberin serverleri anda

Mu'allâ hayme-i râh-ı seferdir halka-i tevhîd (G.38/10)

Tevhit halkası, bu beyitte sefer yolunun çadırı (hayme-i râh-ı sefer) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre nefisle mücadele yolculuğunda, büyük cihadın komutanları (cihâd-ı ekberin serverleri), tevhit halkasına sığınmaktadırlar. Bu beyitte bir savaş yolculuğu ve bu yolculukta kurulan bir çadır hayal edilmektedir. Büyük cihat denilen nefisle mücadele bir savaş yolculuğu, bu yolculuğun komutanları, müritler ve sığındıkları çadır da tevhit halkası olarak düşünölmektedir.

Alır gavnâs-ı ma'nî nakd-ı câna ânı bî-minnet

Sadef-veş feyz-i Hakdan pür-güherdir halka-i tevhîd (G.38/11)

Burada tevhit halkası, mücevher dolu bir sedefe benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Sedef, denizin derinliklerinde bulunur ve mücevher doludur. Tevhit halkasından alınan Hakk'ın feyzi de denizin derinliklerinde bulunur.

Geçenler bu sipihrin çenberinden öyle söyler kim

Kemend-i vahdet-i zevk u kederdir halka-i tevhîd (G.38/12)

Kemend, uzakta olan bir şeyi çekip almak için, ucu ilmekli olan uzun iptir. Vahdet; bütün, bütün haline getirmektir. Şair burada, zevk ve kederi bütün haline getiren bir kemend (kemend-i vahdet-i zevk u keder) hayal etmektedir. Tevhit halkasını da bu kemende benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mülûk-ı bâtının gerdenlerinde hâsılı Gâlib

Murassa' tavk-âsâ tâb-verdir⁴⁰ halka-i tevhîd (G.38/13)

Tavk, gerdanlık; tâb, güç kuvvet demektir. Şair burada tevhit halkasını, süslü bir gerdanlığa benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre tevhid halkası, süslü bir gerdanlık gibi güç ve kuvvet sahibi (tâb-ver) dir.

39. Gazel

Pâk-tab'ân-ı siyeh-rûz u şeb-i hicrânın

Sûret-i defter-i a'mâline benzer kâğıd (G.39/4)

Bu beyitte şair kâğıdı, siyah günün temiz tabiatı (pâk-tab'ân-ı siyeh-rûz) ve ayrılık gecesi (şeb-i hicrân) nin amel defterinin suretine benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Nâme bir sorsam o şebâza hemân yırtılarak

Dest-i ümmîdin eder bâl-i kebûter kâğıd (G.39/5)

Burada güvercin kanadı (bâl-i kebûter), kâğıda benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Güvecin, mektup postacılığında kullanılan bir kuştur. Güvercinin bu özelliği hatırlatılmakta ve onun kanatları âşık için sevgiliden gelen bir mektubun kâğıdı olarak hayal edilmektedir.

---

⁴⁰ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s. 378. (Kalkışım'ın çalışmasında *tâb-ver* kelimesi (*bir*) tabur şeklinde geçmektedir. Burada anlama daha yakın görüldüğü için Okçu'nun çalışması esas alınmıştır.

Fikr-i ebrûyla bîmâr olanın ma'nî-veş

Serde bâlîni olur mısra' u pister kâğıd (G.39/6)

Burada şiirin mısraları yastığa (bâlîn), kâğıt da döşeğe (pister) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Mana gibi sevgilinin kaşlarının düşüncesiyle hasta olan için mısra bir yastık kâğıt da bir döşek olmaktadır. Çünkü sevgilinin kaşlarını düşünen bir âşık şiir yazar. Şiir yazarlar için kâğıt bir döşek ve mısra bir yastık olur.

Feth ü teshîre yeter kişver-i sihr-i Gâlib

Mu'cize şi'r ü zebân tîğ u peyember kâğıd (G.39/8)

Bu beyitte şair dil (zebân) ini ok (tîğ) a; kâğıdı peygamber (peyember) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

40. Gazel

Cânlar almış zulmet-i hecrinde gîsû koymuş ad

Âhlar almış gam-ı aşkında ebrû koymuş ad (G.40/1)

Şair burada sevgilinin saçı (gîsû) nı ayrılık karanlığı (zulmet-i hecr) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgiliden ayrılık, karanlık gibi korkutucu ve acı vericidir. Sevgili ayrılık karanlığında âşıkların canını almaktadır. Can en iyi karanlıkta alınır. Saç, âşıkların canını alan bir tuzaktır. Bu beyitte saç; tuzak oluşu ve siyah renginden dolayı âşıkların canını alan ayrılık karanlığına benzetilmektedir. İkinci mısradan aşığın ahları sevgilinin kaş (ebrû) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Kaş eğik ve kıvrımlıdır. Ahlar yukarı doğru çıkarken eğik ve kıvrımlı çıkar. Beyte göre sevgilinin kaşları, aslında âşığın ahlarından oluşmaktadır.

Dâm kılmış Gâlib-i mecnûn derûn-ı tengini

Salmış ol sahrâya çok Leylâyı âhû koymuş ad (G.40/5)

Bu beyitte şair, gönlünün darlığı (derûn-ı teng) nı, tuzağa (dâm) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, gönlü çok dar olmasına rağmen, birçok Leyla'yı oraya salmış, ismine de ahu demiştir.

41. Gazel

Eyleyen ülfeti kîmyâ-yı merâma âlet

Genc-i ikbâle bilir dest-i temennâyı kilid (G.41/3)

Temennâ; istek, dileme anlamındadır. Bu beyitte şair dilenen, isteyen eli (dest-i temennâ), baht ve talih hazinesi (genç-i ikbâl) nin kilidine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Aradaki dostlukları (ülfet) bir alet haline getirip, isteklerinin kimyası (kîmyâ-yı merâm) yapanlar, talih hazinesinin kilidi olarak el açıp dilenmeyi bilirler.

*Çeşm-i şûhunla ben ol deştde Mecnûnum kim
Nıgeh-i dîde-i âhûdur ana sâye-i bîd (G.41/4)*

Şair bu beyitte söğüt ağacının gölgesi (sâye-i bîd) ni ceylanın gözünün bakışı (nıgeh-i dîde-i âhû) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, sevgilinin şuh bakışından öyle mecnun olup çöllere düşmüş ki o çöldeki söğüt ağacının gölgesi, kendisine ceylanın gözünün bakışı gibi gelmektedir.

*Bezmi-i mey sâkî ile garka-i nûr olduğu şeb
Kef-i deryâ-yı sabâhat idi câm-ı hurşîd (G.41/5)*

Bu beyitte güzellik denizinin köpüğü (kef-i deryâ-yı sabâhat), güneşin şarap kadehi (câm-ı hurşîd) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Denizin üzerindeki köpükte güneşin ışıkları yansır. Şair bunu, güneşin bir kadehi olarak hayal etmektedir.

*Veled-i kalb yeter zâde-i tab'ım Gâlib
Pîr-i endişeme etfâl-ı gam olmazsa mürîd (G.41/9)*

Şair bu beyitte kalbi bir çocuk (veled-i kalb) olarak düşünmekte ve o çocuğu kendi tabiatının bir ziyadesi (zâde-i tab') ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

*Zehr-âbe-i fûrkatle gönül zâr idi ammâ
Şekker gibi âzârdan oldu mütelezziz (G.41/2)*

Şair bu beyitte sevgiliden gelen azarlama (âzâr) yı şekere benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Gönül, ayrılığın zehirli suyu (zehr-âbe-i fûrkat) ile ağlamakta ama şeker gibi azar ona çok lezzetli gelmektedir

43. Gazel

*Tebessümü eder ıslâh sûziş-i çiğirim
Nemek ziyâde olunca olur kebâb lezîz (G.43/5)*

Bu beyte göre aşığın ciğeri yanmaktadır. Sevgilinin tebessümü onun yanışını ıslah etmektedir. Burada kebab yapmak için etin terbiye edilme

hayali bulunmaktadır. Beyte göre etin terbiyesinde tuz (nemek) çok olunca kebabın lezzeti artar. Şair burada sevgilinin tebessümünü tuza, kendi ciğerlerini de kebaba benzetmektedir (teşbih-i beliğ).

44. Gazel

O sâf-sîneyedir hayret-i nezârem kim

Gubârı dîde-i ümmîde iktihâl olunur (G.44/4)

Bu beyitte sevgilinin tertemiz sinesi (sâf-sîne) nin toz (gubâr) u ümit gözü (dîde-i ümmîd) ne çekilen sürmeye benzetilmektedir (teşbih-i beliğ).

45. Gazel

Çerâğ-ı dâğa revgân yakdılar âb-ı zümürüdden

Bu ef'â-zâra kim derd ehli şeb-hûn eylemişleridir (G.45/2)

Bu beyitte yanık çırası (çerâğ-ı dâğ) nı yakmak için kullanılan yağ (revgan), zümrüt suyuna benzetilmektedir (teşbih-i beliğ).

Bu bâğın bülbülân-ı aşkı kim pervâne-meşrebdir

Gül-i nezzâreden fânûs-ı gülgûn eylemişlerdir (G.45/3)

Bu beyitte seyirci gül (gül-i nezzâre), gül renkli lamba (fânûs-ı gülgûn) ya benzetilmektedir (teşbih-i beliğ). Bülbül gece boyunca gülün etrafında döner. Gül o sırada sadece seyircidir. Şair bu durumu pervane sineğinin, lambanın etrafında dönmesi gibi hayal etmektedir. Pervane sineği lambanın etrafında döndüğü gibi, bu bahçenin bülbülleri de gülü bir lamba haline getirmiş devamlı etrafında dönmektedirler.

Şerâr-ı nâleyi fevvâre-i neyden saçıp uşşâk

Fişeng-i âh ile sûr-ı hümâyûn eylemişlerdir (G.45/5)

Şair bu beyitte âhı bir havai fişek gibi hayal etmekte ve neyin üflemesinden çıkan inilti kıvılcımları (şerâr-ı nale) nı da bu ahın havai fişeklerine benzetmektedir (teşbih-i beliğ). Sûr-ı hümâyûn, padişahların erkek çocuklarının sünnet düğünleri veya kız çocuklarının evlilik düğünlerine denir. Bu düğünlerde havai fişekler patlatılır. Bu beytin arkasında böyle bir mazmun bulunmaktadır.

Rikâb-âsâ basarlar pâların müjgân-ı şîrâna

Ta'alluk hârını anlar ki bîrûn eylemişlerdir (G.45/8)

Bu beyitte arslanların kirpiği (müjgân-ı şîrân), üzengi (rikâb) ye benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Arslan gücü ve kuvveti sembolize etmektedir. Göz ve kirpik arslanın en hassas yeridir. Şair burada âşıkların güç ve kuvvete karşı ilgisizliklerini anlatmak için, gücün ve kuvvetin en hassas yerine bile üzengi gibi ayak bastıklarını ifade etmektedir. İkinci mısradaki geçen ta'alluk kelimesi ilgi alaka anlamına gelmekle beraber tasavvufta dünya bağı demektir. Şair burada taalluku (dünya bağı), bir diken gibi hayal etmekte ve âşıkların bu dikenin dışarıya attıklarını söylemektedir.

O mestân-ı cünûn kim işleri tebdîl-i a'yândır

Şarâb-ı köhneyi akl-ı Felâtûn eylemişleridir (G.45/9)

Şair burada eski şarap (şarâb-ı köhne) ı, Eflatun'un aklına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şarap küplerde saklanıp bekletilir. Eskidikçe kıymeti artar. Eflatun, akıl ve doğru kararlarıyla ünlü bir Yunan filozofudur. Şair burada delilik sarhoşları (mestân-ı cünûn) nın işleri, gözlerinin oynaması olduğunu söylemektedir. Sarhoş olanların gözleri sağa sola kayar. Eskimiş şarap, onlar için Eflatun'un akli gibi yol gösterici olmaktadır.

Nesîc-i kâkülünden eyleyenler nağme-i perdâzî

Şu'â'-ı âfitâbı târ-ı kânun eylemişlerdir (G.45/11)

Bu beyitte güneşin ışık telleri (şu'â'-ı âfitâb), kanunun telleri (kânun-ı târ) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin kâkülünün dokumasından şarkı düzenleyenler, güneşin ışık tellerini, kanunun telleri yapmaktadırlar.

46. Gazel

Edenler sînesin bâğ-ı mahabbet keşf-i râz etmez

Gül-i dâğ-ı cefâyı mihr-i mektûb eylemişleridir (G.46/3)

Bu beyitte sîne, muhabbet bahçesi (bâğ-ı mahabbet) ne; cefa yarasının gülü (gül-idâğ-ı cefâ), mektup güneşi (mihr-i mektûb) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Vücutta kızgın demirle oluşan yaraya dağ denir ve güle benzer. Şair birinci mısradaki gönlünü muhabbet bahçesi yapıp herkesi oraya sokanların, sırrı keşfedemeyeceklerini dile getirmektedir. Vücutlarında cefa

ile oluşmuş yaraların da güneş yanığı gibi değersizleştiğini ifade etmektedir.

47. Gazel

Dil Mânî-i Erjeng-i temâşâ mı değildir

Sâgar sadef-i reng-i temennâ mı değildir (G.47/1)

Mânî, İran'da yaşayan Çinli bir ressam olup Maniheizm dininin kurucusudur. Erjeng, Mânî'nin resimlerinin toplandığı mecmuadır. Şair burada gönlü (dil), seyredilen resim mecmuasının sahibi Mânî'ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gönlün, seyredilen Erjeng'in Mânî'si gibi usta bir ressam olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu demek istemektedir. İkinci mısradaki, kadeh (sâgar), istek renginin sedefi (sade-i reng-i temennâ) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Hoş nağmelerin saff-ı küleng-i nakarâtı

Nev-kâfile-i âlem-i bâlâ mı değildir (G.47/2)

Bu beyitte, turna kuşlarının gökyüzünde dizilişi, hoş bir şarkının nakaratı gibi hayal edilmektedir. Turnaların bu dizilişi (saff-ı küleng-i nakarât) yüce âlemlerin yeni kafilesi (nev-kâfile-i âlem-i bâlâ) olup olmadığı sorulmakta ve öyle olduğu demek istenmektedir (teşbih-i belîğ).

Bu deyr-i alâ'ikte ten-i ehl-i tecerrüd

Hâmûş olıcak sûret-i İsa mı değildir (G.47/3)

Kiliselere Hz. İsa'nın resmi bulunur, bir resim olduğu için de suskundur (hâmûş). Ayrıca Hz. İsa dünyadan soyutlanma (tecerrüd) nın sembolüdür. Alâ'ik; bağlantılar, ilişkiler anlamına gelir. Tasavvufta dünya bağları olarak algılanır. Şair bu beyitte dünya bağlantılarının olduğu kilise (deyr-i alâ'ik) de, dünyadan soyutlanmak isteyen insanların bedeni (ten-i ehl-i tecerrüd), susmuş İsa'nın resmi olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu ima etmektedir (teşbih-i belîğ).

Gîsûsun anıp silsile-i hecri uzatma

Sîmîn-beri subh-ı şeb-i yeldâ mı değildir (G.47/5)

Bu beyitte sevgilinin gümüş renkli beden (sîmîn-ber) i, uzun gecenin sabahı (subh-ı şeb-i yeldâ) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin saçı (gîsû) gecedir. Şair sevgilinin saçını çok düşünüp ayrılık zinciri (silsile-

i hecr) ni uzatmamayı istemektedir. Uzun gecenin sabahına benzettiği sevgilinin bedenini düşünmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tasavvufta saç, kesreti sembolize eder. Sevgilinin vücudu ise vahdetin sembolüdür. Salık, kesretle çok ilgilenirse vahdete ulaşması uzar. Bu yüzden kesreti çok düşünmeden vahdete intikal etmelidir. Bu beyitte sembollerle aslında böyle bir bilgi verilmek istenmektedir.

Mürgân-ı hayâlât ile Gâlib bu neşîdin

Her beyti perî-hâne-i ma'nâ mı değildir (G.47/6)

Şair bu beyitte, yazdığı bu şiir (neşîd) in her beytini, mana perilerinin evi (perî-hâne-i ma'nâ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

48. Gazel

Hat-ı nev sebze-i mehtâb-ı Keşmîr⁴¹

Ser-â-pâ neş'e-i sebz-âb-ı Keşmîr (G.48/1)

Bu beyitte, sevgilinin yeni ayva tüyleri (hat-ı nev), Keşmir mehtabının yeşilliğine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Burada sevgilinin yüzü Keşmir'de bir dolunay (mehtab) gibi düşünülürken, yüzündeki ayva tüyleri de buradaki yeşillığe benzetilmektedir. İkinci mısra ise sevgilinin baştan aşağıya (serapa) bedeni, Keşmir'in taze suyunun neşesi (neş'e-i sebz-âb-ı Keşmîr) gibi hayal edilmektedir (teşbih-i belîğ).

Nigâhı Sûmnât-ı bahr-âşûb

Gözü mestânesi mihrâb-ı Keşmîr (G.48/2)

Sûmnât, puthane anlamına gelir. Aynı zamanda Hindistan'da bulunan bir puthanenin adı olup Gazneli Mahmut tarafından yıktırılmıştır. Şair burada sevgilinin bakışı (nigâh) nı, denizleri karıştıran Sûmnât (sûmnât-ı bahr-âşûb) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısra ise sevgilinin baygın gözleri, Keşmir'in mihrabına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Ruhu gülnâr-reng mâye-i gülzâr

Leb-i hat-âveri vişn-âb-ı Keşmîr (G.48/3)

---

⁴¹ Okçu, *Şeyh Galib*, s.386. (Bu mısra, Kalkışım'ın çalışmasında "Hat-ı nev-sebze-i mehtâb-ı Keşmîr" şeklinde tek bir tamlama olarak okunmuştur. Okçu'nun çalışmasında ise *Hat-ı nev* ayrı bir tamlama *sebze-i mehtâb-ı Keşmîr* ayrı bir tamlama olarak okunmuştur. Burada Okçu'nun okuması esas alınmıştır.)

Şair bu beyitte sevgilinin yanağını (ruh) nar gülü renginde hayal etmekte ve bu haliyle gül bahçesinin mayası (mâye-i gülzâr) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise, sevgilinin ayva tüyü çevrili dudağını, Keşmir'in vişne suyuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Esîr-i çîn-i zülfü nâfe-i Çîn

Zebûn-ı pençesi sincâb-ı Keşmîr (G.48/4)

Nâfe, Çin'de bulunan bir çeşit kokudur. Şair burada Çin nefesini, sevgilinin saçının kıvrımlarının esiri (esîr-i çîn-i zülf) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). beyte göre, sevgilinin saçı, sürekli nafe kokmaktadır. Çünkü bu saç, bir esir gibi o nafeyi tutmuştur.

49. Gazel

Sanırlar bî-gamân kim eşk-i hûnîn nazm-ı rengîndir

Bir âteş-pâredir geh dîde geh dilden zuhûr eder (G.49/7)

Şair bu beyitte kanlı gözyaşı (eşk-i hûnîn) nı, bazen gözden bazen de gönülden çıkan bir ateş parçasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre gamsız insanlar, kanlı gözyaşını renkli bir diziliş sanmaktadırlar. Oysaki o, bazen göz ve bazen de gönülde ortaya çıkan bir ateş parçasıdır.

Girip çarha kuzular gibi aşk-ı şemse kurbân ol

Bahâr-ı ma'rîfet Gâlib bu menzilden zuhur eyler (G.49/8)

Çarh, felek demektir. Felek aynı zamanda bir değirmen gibi döner. Şair, çarhın dönme anlamını da çağrıştıracak şekilde, dönen çarhın içine girip, kuzu gibi şems (sevgili) in aşkına kurban olmayı dilemektedir (teşbih-i mücmel).

50. Gazel

Döner sahîfe-i Erjenge bâliş-i hıştım

Gehî ki cilve-i nâzî hayâl-i hâba gelir (G.50/2)

Erjeng, İran'da yaşayan ünlü ressam Mânî'nin, resimlerini topladığı mecmuanın adıdır. Şair bu beyitte kerpiçten bir yastık (bâliş-i hışt) hayal etmekte ve o yastığı Erjeng mecmuasının bir sayfasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin naz cilvesi, şairin hayal uykusuna geldiğinde başını koyduğu yastık Erjeng mecmuasındaki resimler gibi güzelleşir.

Safâ-yı nûr-ı sabûhu bulan siyeh mestin

Gözüne hâne-i hûrşîd bir harâbe gelir (G.50/3)

Şair burada güneşin evini (hâne-i hûrşîd), bir harabeye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sabûh, sabah içilen şaraptır. Tasavvufta sohbet anlamını taşır. Safa, duruluk ve zevk anlamındadır. Tasavvufta, salikin kendini arındırarak ulaştığı bir haldir. Burada şair sabah ışığının zevkine varan siyah bir sarhoşu hayal etmektedir. Şair, sabah içkisini içen ya da tasavvufi anlamda mürşidin sohbetini dinleyip arılığa ulaşan bir salık için, bu dünyanın güneşinin kursu, onun gözüne bir harabe gibi geldiğini ifade etmektedir.

Hat-ı Fireng gibi zülf ü ebrûvân kec ü mec

Ne anlanır rakam-ı mekri ne hisâba gelir (G.50/5)

Fireng; Avrupa, kâfiristan demektir. Kâfir, renk olarak siyah çağrışımını barındırır. Hat, yazı demektir ve rengi siyahtır. Sevgilinin saç ve kaşları da (zülf ü ebrûvân) siyahtır. Şair siyah çağrışımları olan kelimeleri yan yana kullanmakta ve bu çağrışımlar üzerinden bir teşbih ortaya koymaktadır. Firengin yazısını karışık hayal etmekte ve sevgilinin saç ve kaşlarını da karışıklık ve renk açısından Fireng yazısına benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Hatı ki kâfile-i müşkdür anun Gâlib

Diyâr-ı Çîn ü Hitâdan reh-i savâba gelir (G.50/8)

Burada sevgilinin ayva tüyleri (hat), misk kokusunun kaflesine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Miskin asıl memleketi Çin' de bulunan Hıta topraklarıdır. Oradan kabilelerle taşınır. Şair sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini, Hıta'dan kabilelerle gelen miske benzetmekte ve böylece doğru yolu bulduğunu ifade etmektedir.

51. Gazel

Misâl-i nây-ı kalem lâzım ol sühânver kim

Miyânına gazel-i nâzükâneler söyler (G.51/6)

Şair burada neyi, bir kalem gibi hayal etmekte (nây-ı kalem) ve düzgün söz söyleyen insanı (sühânver), böyle bir neye benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

52. Gazel

Sihir o ŧuhun beste-çeŧm-i gamze-i cādūsudur

Çeŧm-i mahbûbân kemend-i zülfünün âhûsudur (G.52/1)

Bu beyitte sihir, neŧeli (ŧuh) ve cadı gibi büyüleyici sevgilinin bakışının bağlanmış gözü (beste-çeŧm-i gamze-i cādû) ne benzetilmektedir (teŧbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise sevgililerin gözü (çeŧm-i mahbûbân), saçının ipin (kemend-i zülf) e bağlanmış bir ceylana benzetilmektedir (teŧbih-i belîğ).

Bağlamışlardır Ene'l-Hak küfrünün zünnârını

Berhemeler kim mukîm-i ma'bed-i gîsûsudur (G.52/2)

Berhemeler, Brahma dininin rahiplerine verilen isimdir. Mukîm, bir yerin sakini anlamındadır. ŧair burada sevgilinin saçını bir mabed olarak hayal etmekte, rahipleri de o mabette devamlı ibadet eden sakinelere benzetilmektedir (teŧbih-i belîğ).

Câmdır kandîl-i gülreng-i ŧebistân-ı visâl

Bûsenin yâkût mey-i gülreng-i ŧeftâlûsudur (G.52/3)

ŧebistân; yatak odası, harem odası, özel oda anlamlarına gelir. Bu beyitte ŧarap kadehi (câm), busenin kavuşma odasının gül renkli kandili (kandîl-i gülreng-i ŧebistân-ı visâl) ne benzetilmektedir (teŧbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise ŧeftalinin gül renkli içkisi (mey-i gülreng-i ŧeftâlû), yakut taşına benzetilmektedir (teŧbih-i belîğ). Burada bir kavuşma odası hayal edilmekte ve o odada, ŧarap kadehi bir kandil; içindeki içki de bir yakuttur.

Sanki mihrâb-ı Harîm-i Ka'benin kerrârıdır

Ol niğeh kim hâne-zâd-ı kûŧe-i ebrûsudur (G.52/4)

Sevgilinin bakışı, yandan bakıştır. Bu haliyle göz, kaşın köşesine gelmektedir. Hâne-zâd, efendisinin evinde doğan köle veya cariye'nin çocuğudur. ŧair burada sevgilinin yandan bakışını, kaşın köşesindeki çocuğa benzetilmektedir (teŧbih-i belîğ). Bu durumda kaş, efendinin evi; göz ise köle çocuğudur. Kaş ŧekil itibariye mihraba benzer. ŧair burada sevgilinin kaşını, Ka'be'nin hareminin mihrabı gibi düşünmektedir. Bu durumda da Ka'be, efendi; sevgilinin gözü, köle çocuğu olmaktadır.

Hasret-i hâl-i ruhunla gark-ı mevc-i âteŧiz

ŧu'le-i eŧkin sevâd-ı çeŧmimiz Hindûsudur (G.52/5)

Hindûlar siyahi oldukları için, edebiyatta siyah rengini çağrıştırır. Şair burada sevgilinin yanağındaki benin hasretiyle ateş dalgaları içinde boğulduğunu ifade etmekte ve gözünün siyah kısmı (sevâd-ı çeşm) nı, gözyaşı alevinin Hindû'suna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Bikr-i ma'nîdir ser-â-ser sûret-i Meryemleri

Öyle bir büt-hânenin şimdi gönül nâkûsudur (G.52/6)

Bu beyitte bir kilise hayal edilmektedir. O kilisede Hz. Meryem'in resimleri (sûret-i Meryem), henüz söylenmemiş manalar (bikr-i ma'nî) a benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Hz. Meryem iffetli ve bakire olduğu halde bir mucize eseri olarak çocuk doğurduğu gibi, bu manalar da ilk defa söylenen mucizevi manalardır. Nâkûs, kilisedeki çan veya çana benzeyen kadeh anlamlarını taşır. Şair burada gönlünü bir içki kadehine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mevc urur âyîn-i Mevlânâda zevk-ı iştîyâk

Bang-ı ney Gâlib o bezmin na'ra-i Yâ Hûsudur (G.52/7)

Burada bir Mevlevî âyini hayal edilmektedir. O âyinde, iştîyak zevki coşmuştur. Şair böyle bir âyinde neyin sesi (bang-ı ney) ni, Yâ Hû zikrine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

53. Gazel

Dergâh-ı Mevlevî ki aceb aşk-hânedir

Nây u kudüm-ı velvele-sâzı şehânedir (G.53/1)

Şair bu beyitte Mevlevî dergâhını, aşk mekânına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Besler büzürg ü kûçegin etfâl-i nağmenin

Gûyâ ki çeng pîr-i gürûh-ı terânedir (G.53/2)

Çeng; kanuna benzeyen ancak dik olarak kullanılan bir çeşit sazdır. Şair burada çengi, nağme grubunun piri (pîr-i gürûh-ı terâne) ne benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Büyük küçük nağme çocuklarını beslediği için hepsinin piri gibi düşünülmemektedir.

Mevc-i safâ-yı nağmeyi bir bir açar çözer

San mûsikâr şane-i zülf-i terânedir (G.53/5)

Bu beyitte, dalgalı ve yapışik bir sa mazmunu bulunmaktadır. Mûsikâr, kaval demektir. Şair burada nağmeyi karışık ve dalgalı bir sa gibi hayal etmektedir. Kavalı da o saçı bir bir açıp çözen bir sa tarağı (şâne-i zülf) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Deryûze-i zer etmek için şâh-ı aşkdan

Def defter-i safâda resîde-nişânedir (G.53/8)

Şair burada defî, safa defterinde yeni bir nişana benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Def, aşk şahından altın dileyen bir dilenci gibi düşünölmekte ve bundan dolayı da safa defterinde yeni bir nişana benzetilmektedir.

Santûr nakd-ı nâleyi bir bir eder edâ

Gencîne-i hezâr kilid-i terânedir (G.53/9)

Burada bülbüllerin hazinesi (gencîne-i hezâr), nağmelerin kilidi (kilid-i terâne) ne benzetilmektedir (teşbih- belîğ). Bülbüllerin sesi bir hazine gibi düşünölmektedir. O hazine tüm güzelliğıyle nağmelerin bir kilididir. Nağmelerin kilidi olduğına göre onun arkasında bir hazine olmalıdır. Bülbüllerin sesi o hazineyi kapatan bir kilittir.

54. Gazel

Mısra'-ı rengînini fevvâre-i hûn eyleyip

Bî-nevâlar da 'vî-i aşkında bürhân gösterir (G.54/5)

Şair burada renkli mısralarını (mısra'-ı rengîn), kan fiskıyesi (fevvâre-i hûn) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Aşkta nasipsiz olanlar (bî-nevâlar) aşk iddialarında, mısralarını delil olarak gösterirler.

55. Gazel

Nây-ı âteş-dem hamûşân-ı nazar dem-sâzıdır

Sürme-i âvâz dūd-ı şu'le-i âvâzıdır (G.55/1)

Burada neyden çıkan ateşli nefes (nây-ı âteş-sâz), bakış suskunları (hamûşân-ı nazar) nın arkadaşına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Mevlevîlik'te, konuşmaktan çok nazar ile anlaşma önemlidir. Şair burada nazar suskunları derken bu hassasiyete dikkat çekmektedir. Neyden çıkan ateşli nefes, onları en iyi anlayan arkadaşlarıdır. İkinci mısradaki ses, duman çıkaran bir alev gibi hayal edilmekte (dūd-ı şu'le-i âvâz) dir. Dumandan

çıkan siyahlık, bir sürme gibi düşünülmekte ve o duman, sesin sürmesine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Yûsuf-ı işkeste-bâle sor bu evc-i tâli'i

Mürg-i bahtın sîlî-i ihvân-ı per pervâzıdır (G.55/2)

Bu beyitte Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılması, bir tokat gibi hayal edilmekte ancak o tokadın Yusuf için bir kanat olduğu söylenmektedir. Şair bu beyitte, kanat olan kardeşlerin tokadını (sîlî-i ihvân-ı per) baht kuşunun uçuşuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sâz-ı fakrın başkadır pest ü bülend-i nâlesi

Vızlamak za'fiyla mânend-i meges şehnâzıdır (G.55/3)

Şehnâz, Türk müziğinin önemli bir makamıdır. Fakr, tasavvufta insanın Allah'a olan ihtiyacıdır. İnsan bu ihtiyacından dolayı devamlı inler. Şair burada, fakrı bir saz gibi hayal etmekte ve onun inleyişinin alçalıp yükselmesinin farklı olduğunu dile getirmektedir. Fakr sazının zayıflıkla sinek gibi vızlamasını, şehnaz makamına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Fakr sazının, her ne kadar zayıf olsa da aslında şehnaz makamı kadar değerli olduğunu ima etmektedir.

Nev-niyâzân-ı nemed-pûşânıdır pervâneleler

Aşk ocağının semender pîr-i ateşbâzıdır (G.55/5)

Şair burada, keçeden külâh giyip yeni niyaza başlayan bir dervişi (nev-niyâzân-ı nemed-pûşân) hayal etmektedir. Bu dervişi pervane sineğine benzetmektedir (teşbih-ibeliğ). Semender, ateşte yaşayabilen efsanevi bir hayvandır. Şair burada aşk ocağının ateşle oynayan piri (pîr-i ateşbâz) ni, semendere benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mutrib-i va'din yürekler oynadır her va'desi

Rişte-i tûl-ı emel var ise târ-ı sâzıdır (G.55/6)

Bu beyitte sürekli söz veren ama sözünü erteleyen bir çalgıcı (mutrib-i va'd) hayal edilmektedir. O çalgıcının en büyük arzusu bir iplik gibi düşünülmekte (rişte-i tûl-ı emel) ve o iplik, sazının teline benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre çalgıcının, en büyük arzusunun ipi eğer varsa o da onun sazının telidir.

Bu söze Kur'ân gibi imân eder ehl-i sühân

Şâ'irin Gâlib tahayyül rütbe-i i'câzıdır (G.55/7)

Burada, şairin hayal gücü (tahayyül), mucizevi bir rütbe (rütbe-i i'câz) ye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Sözden anlayanların Kur'ân'a iman ettikleri gibi buna inandıkları ifade edilmektedir.

56. Gazel

Bak hemân cem'-i havâs eyle tarîkatda sana

Sürme-i çeşm-i zafer gerd-i sipehden görünür (G.56/6)

Şair burada bir saliki muhatap almakta, tarikatta zafere ulaşmak için hislerini toplaması (cem'-i havas) gerektiğini ifade etmektedir. Tasavvufta cem'; halktan bağımsız bir şekilde, sadece Allah'a yönelmek, bütün hislerini onun üzerinde yoğunlaştırmaktır. Şair, salike böyle bir öğüt vermektedir. İkinci mısradaki, zafer gözünün sürmesi (sürme-i çeşm-i zafer), askerinin tozu (gerd-i sipeh) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre salik zafere ulaşmak için asker gibi mücadele etmelidir. Askerlerin ayaklarının altından toz havalanır. Zafere ulaşmak için biraz sıkıntı çekip o tozların göze girmesi gerekir. Bu da gözün bir sürmesi gibidir.

Zulmet-i harfde seyyâre-i ma'nâ Gâlib

Gevher üşkûfesidir zülf-i siyehden görünür (G.56/7)

Bu beyitte şair manayı, siyah harflerde dolaşan bir gezegen gibi hayal etmekte ve o gezegeni, siyah saçta görünen mücevher çiçeğine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Harfler siyah mürekkeple yazıldığı için zaten siyahtır. Mana da harflerle ifade edildiği için, o siyahlıkta dolaşmaktadır. Çünkü aynı siyah renkli harflerle farklı manalar yazılır. Şair bu gerçeği siyah saçta görünen bir mücevher çiçeği gibi düşünmektedir. Renk açısından harf ve saç aynıdır. Mana da mücevher gibi değerlidir. Ayrıca zülf kesrettir. İlahi tecelliler ise mücevherdir. İlahi tecelliler kesretin içinde bulunur.

Görünürse feleğe pertev-i hûrşîd-i nazar

Veled-i Hazret-i Monlâ gibi şehden görünür (G.56/8)

Bu beyitte, Mevlana'nın oğlu, nazar güneşinin ışığı (Pertev-i hûrşîd-i nazar) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Işık kendiliğinden var olmayıp

güneşten geldiği gibi, Mevlana'nın oğlundaki marifet de kendisinden değil babasından kaynaklanmaktadır.

57. Gazel

Nukûd-ı nâleyi habs-i nefesle cem' etmiş

Acep habâb-ı havâdır hizâne-i tanbûr (G.57/1)

Habâb, suyun üstünde bulunan hava kabarcığıdır. Bu beyitte, şair inleme serveti (nakd-ı nâle) ve nefesin, bu hava kabarcığının içine kapatıldığını ifade etmekte ve tamburun hazinesini bu hava kabarcığına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Fürûğ-ı nağme-i Mansûru mâhtâb eyler

Atarsa penbe-i râzı kemâne-i tanbûr (G.57/4)

Şair bu beyitte Mansur'un nağmesinin ışığı (furûğ-ı nağme-i Mansûr) nı, mehtap ışığına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre Tambur çubuğu, eğer sır pamuğunu atarsa, Mansur'un nağmesinin ışığı, mehtap ışığı gibi ortaya çıkar ve böylece gizli olan keramet aşikâr olacaktır.

Değil mi reme-i zembûr tatlı nağmeleri

Şebih hâne-i kendüye hânei tanbûr (G.57/6)

Bu beyitte arılar bir ordu gibi hayal edilmekte (reme-i zembûr) ve onların vızıltıları, tatlı nağme gibi düşünülmektedir. Tamburun evi, bu arıların olduğu bir ev yani kovana benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Yoluyla keşf olunur perde-i makâmâtı

Terâne tekyesidir âsitâne-i tanbûr (G.57/7)

Tekye, dervişlerin manen terbiye edildiği yerdir. Âsitâne, hem eşik anlamı hem de dergâh,,tekke anlamlarına sahiptir. Şair burada tamburun dergâhını, makam tekkesine benzetmektedir (teşbih-i müekked). Beyte göre müzik makamlarının bütün perdeleri tambur yoluyla keşfedilir. Bundan dolayı da tamburun dergâhı makam tekkesine benzer.

Nümûne-i küre-i nâr-ı aşk kâsesidir

Zebân-ı tâzene gûyâ zebâne-i tanbûr (G.57/10)

Zebâne; ateş, alev veya terazi gibi bazı aletlerin dili anlamına gelmektedir. Burada ateş anlamının tercih edilmesi uygun olmaktadır. Tâzene, tezene şeklinde de okunur ve mızrap anlamını taşır. Şair, tamburu

bir alev kâsesi ve mızrabı bir dil gibi hayal etmektedir. O ateş kâsesinin de mızrabın dili için, aşk ateşinin küresinin örneği olduğunu dile getirmektedir.

Riyâz-ı hayreti sîr-âb-ı feyz eder Gâlib

Akınca su gibi mevc-i terâne-i tanbûr (G.57/16)

Bu beyitte, tamburun makamlı sesi (mevc-i terâne-i tanbûr), bir dalga olarak hayal edilmekte ve su gibi akıp hayret bahçeleri (riyâz-ı hayret) ni feyizle sulaması düşünülmektedir (teşbih-i mufassal).

Olursa matbah-ı aşkında keşçe hünkârın

Olur ni'am nagam-ı bî-hodâne-i tanbûr (G.57/17)

Beyte göre, tamburun baygın nağmeleri (nagam-ı bî-hodâne-i tanbûr) hünkârın aşk mutfağında keşçe olursa, nimet olur. Buna göre tamburun baygın nağmeleri, hem keşçe hem de nimet olarak hayal edilmekte ve her ikisine de teşbih edilecek şekilde kullanılmaktadır (teşbih-i belîğ).

Olurdu gürz-i girân-veş o şâh-ı mansûrun

Edeydi kuvvet-i nutku i'âne-i tanbûr (G.57/18)

Bu beyitte tambur, ağır bir topuza benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre yardım edilmiş şah (şâh-ı mansûr), konuşmasının kuvvetiyle tambura yardım etseydi, tambur ağır bir topuz olurdu.

58. Gazel

Çıkmış kenâr-ı tâkına ebrûların cemâl

Gördüm hilâli ol meh-i nev-reste gösterir (G.58/4)

Şair ilk mısradaki sevgilinin kaşlarını bir kemer gibi hayal etmekte ve güzelliğın (cemâl) o kemerin kenarından çıktığını söylemektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise açık istiare yoluyla, hilali yani sevgilinin kaşlarını gördüğünü söylemekte ve o hilalin sevgiliyi taze ay gibi gösterdiğini ifade etmektedir.

60. Gazel

Kandîl-i dil ki şu'le-i meyden ferâğı var

Yâkûtdur ki çeşm-i terinden çerâğı var (G.60/1)

Şair burada gönlü, bir kandil gibi hayal etmekte (kandîl-i dil) ve o kandilin şarap alevinden vazgeçtiğini söylemektedir. Çünkü o gönlün kendisinin bir yakut olduğunu ve sulu gözden fitili olduğunu ifade

etmektedir. Gönül yakuta, şarap ateşi de sulu göze benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Mûy-ı sefid subh-ı Nişâbûr-ı ra'şedir

Cûş-ı şarâb-ı la'l-ı sirişkinde çağı var (G.60/2)

Nişabur, zelzelesiyle meşhur bir İran şehridir. Şair burada beyaz saç (mûy-ı sefid), titreyen Nişabur'un sabahı (subh-ı Nişâbûr-ı ra'şe) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyaz saç ihtiyarlığı çağrıştırmaktadır. İhtiyarlığın diğer bir işareti de güçsüzlük ve titremedir. Sabah, günün başlangıcıdır. Şair burada saçlarına ak düşmüş bir ihtiyarı hayal etmektedir. O ihtiyarı Nişabur; ak düşmüş saçları, Nişabur'un sabahı ve ihtiyarın titremesini de Nişabur'un zelzelesi olarak düşünmektedir.

Berk-âver eylemiş zehebü'r-ra'd-ı gül-arak

Ol ter-mizâcın âteşe benzer yanağı var (G.60/4)

Bu beyitte şair, taze mizaçlı (ter-mizac) dediği sevgilinin yanağını, ateşe benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Dûdu benefşe şu'lesi âvâz-ı bülbülân

Meyhâne-i bahârda bir gül ocağı vardır (G.60/12)

Bu beyitte meyhaneye benzetilen bir bahar hayal edilmektedir. O baharda, duman (dûd) ı, menekşe çiçeği (benfşe); alev (şu'le) i bülbüllerin sesi (âvâz-ı bülbülân) olan bir gül ocağı bulunmaktadır. Burada duman menekşeye, alev de bülbüllerin avazına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Ben bâğ-ı dergahinde heyûlâ-yı hayretim

Kimisi bâğbân kimin bâğ u râğı var (G.60/18)

Heyula, her şeyin kendisinden yaratıldığı ilk madde anlamına gelir. Tasavvufta ise *rûh-ı a'zamı* temsil eder. Şair burada kendisini, sevgilinin dergâhının bahçesinde bir hayret heyulası (heyûlâ-yı hayret) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kendisini, hayretten yoğrulmuş bir madde veya ermiş bir ruh gibi görmektedir.

61. Gazel

Pençe-i hûrşîd-i ma'nâya olur târ-ı şu'a'

Mûylar kim şâne-i dest-i te'emmülden geçer (G.61/4)

Birinci mısradada mana bir güneş ve o güneşin bir pençesi bulunmaktadır. İkinci mısradada düşünce bir el ve o elde bir tarak hayal edilmektedir. O taraktan geçen kıllar da güneşin ışık telleri olmaktadır. Yani düşünce bir güneşe ve güneşten çıkan ışık telleri de manaya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

62. Gazel

Nâyın ki tıfl-ı mektebidir saff-ı mûsikâr

Üstâd önünde verziş-i âh u enîn eder (G.62/3)

Şair bu beyitte neyi, okula giden bir çocuğa (tıfl-ı mekteb) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte, müzisyenlerin saflarında, üstat önünde ah ve enine alışan bir çocuk hayal edilmekte ve ney o çocuğa benzetilmektedir.

Aşkın saff-ı cemâ'atıdır saff-ı mûsikâr

Neydir imâm edâ-yı namâz-ı enîn eder (G.62/4)

Şair ilk mısradada müzisyenlerin safını (saff-ı mûsikâr) aşkın cemaatinin safına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradada ise neyi bu cemaatin imamına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Âyînesine nâzır olan hûş der-demin

Her bir nigâhını nefes-i vâ-pesîn eder (G.62/5)

Şair burada sevgilinin her bakışı (nigâh) nı, son nefes (nefes-i vâ-pesîn) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Âyînedâr-ı sûret-i bî-dâd-ı tîğ-i nâz

Âh u enînini siper-i âhenîn eder (G.62/7)

Şair burada âşığı istiare, yoluyla sevgilinin naz okunun adaletsiz suretinin aynası (ayinedâr-ı sûret-i bî-dâd-ı tîğ-i nâz) na benzetmekte ve o aşığın, bu naz oklarına karşı ah ve inlemelerini, demirden bir siper yaptığını söylemektedir. Ah ve inlemeler, demir siper (siper-i âhenîn) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Gâlib zemîn-i köhneyi Hızır-ı hayât-veş

Geçdikçe kilik-i sebz-peyim nev-zemîn eder (G.62/8)

Şair burada ayağını, yeşillik artıran bir kalem (kilik-i sebz-pey) gibi hayal etmekte ve bu haliyle ayağını hayat Hızır'ına benzetmektedir (teşbih-i

mufassal). Hızır, hayat suyunu bulup içtiği için ölümsüzdür ve hayatı sembolize eder. Aynı zamanda hızır, kelime anlamı olarak yeşillik demektir. Şair her iki anlamı da çağrıştıracak şekilde, ayağını Hızır'a benzetmektedir. Onun ayağının geçtiği köhne zeminler yenilenmekte ve yeşillenmektedir.

İksîr-i aşk-ı subh-ı safâ nev-bahâr-ı bast

Her nutku kim eder nazar-ı şems-i dîn eder (G.62/9)

Şair bu beyitte safâ ve berraklık sabahının aşkının iksiri (İksîr-i aşk-ı subh-ı safâ) nin, her konuşmayı din güneşinin nazarına çevirdiğini ifade etmektedir. Nutuk, din güneşinin nazarına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

63. Gazel

Keşîde kaşlarına hatt-ı Mîr Ali derler

Yâ Zü'l-fikâr ile resm-i siyencli derler (G.63/1)

Keşîde, çekilmiş anlamına gelmekle beraber yazma anlamını da taşır. Eskiden hat sanatında sin, şin gibi kuyruklu harflerin yazılımları için “Güzel çekilmiş.” denirdi. Şair burada sevgilinin kaşlarını, böyle çekilmiş bir harf olarak düşünmekte ve onu Mir Ali'nin yazısına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Dehân u hatt-ı lebin vâv-ı neshe benzetsen

O vâva sûre-i ve'neml evveli derler (G.63/3)

Nesh, bir hat sanatının adıdır. Genellikle Kur'an- Kerim bu hatla yazılır. Şair burada, sevgilinin ağız (dehân) ve dudaklarının etrafındaki ayva tüyleri (hatt-ı leb) ni, nesh tarzında yazılmış vav harfine benzetmesi halinde, o vavın Neml suresinin başlangıcına benzeyeceğini söylemektedir. Neml suresi *ta* ve *sin* harfleriyle başlamaktadır. Şair sevgilinin ağız ve dudaklarının etrafındaki ayva tüylerini, Arap alfabesindeki yazılımla *ta* ve *sin* harflerine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

64. Gazel

Mânend-i berk neş'e gelip geçdi bî-haber

Bî-gâne-meşreb etmedi bir âşinâ nazar (G.64/2)

Bu beyitte neşe bir şimşeğe benzetilmektedir (teşbih-i mufassal). Şair neşenin şimşek gibi gelip geçtiğini, ilgisiz huylu (bigâne-meşreb) olduğu için hiç dostça bir bakış atmadığını söylemektedir.

65. Gazel

Senin pervâne-i hicrânınım sen şem'-i vuslatsın

Beher şeb hâhiş-i bûs u kenârım varsa sendendir (G.65/5)

Bu beyitte şair kendini ayrılığın pervane sineği (pervâne-i hicrân) ne; sevgiliyi de kavuşma mumu (şem'-i vuslat) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Şehîd-i aşkın oldum lâlezâr-ı dağdır sînem

Çerâğ-ı türbetim şem'-i mezârım varsa sendendir (G.65/6)

Bu beyitte şair, sinesini, ateş yaralarının gül bahçesi (lâlezâr-ı dağ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ateş yarası hem şekil olarak hem de kırmızı rengi açısından güle benzer. Bundan dolayı şairler ateş yarasını güle benzetirler.

66. Gazel

Zâhidler o la'l-i lebi kim nâr görürler

Rûşen-nazarân şu'le-i dîdâr görürler (G.66/1)

Beyte göre ham sofular (zâhid) sevgilinin lal taşı gibi kırmızı dudağını ateş olarak görürler. Ama bakışı aydınlık olanlar, onu sevgilinin güzelliğinin alevi (şu'le-i dîdâr) olarak görürler. Burada sevgilinin lal gibi kırmızı dudağı, hem ateşe hem de sevgilinin yüzündeki güzelliğin alevine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Hâbîde nîgehler ne bilir cezbe-i hüsnü

A'mâ gibi mir'âta bakıp târ görürler (G.66/2)

Şair burada ham sofuları kastederek uyuyan bakışlar (hâbîde nîgehler) ı, kör insanlara benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Körler aynaya bakıp karanlık gördükleri gibi, bu ham sofular da güzelliğe bakıp bir şey anlamazlar.

Tûl-i emele beste olan medd-i nigâhı

Agâh-dilân rişte-i zünnâr görürler (G.66/7)

Beyte göre, dünyadaki uzun istek ve arzulara (tûl-ı emel) bağlanan, uzağı gören bakış (meddi- nigâh), işin farkında olan gönüller (agâh-dilân) için zünnarın ipi gibi görünür. Burada, uzağı gören bakış (medd-i nigâh), zünnarın ipine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

67. Gazel

Fürkat şebidir ol ki dükenmez dükenmedi

Rûz-ı visâli düş gibice bir hayâldır (G.67/5)

Bu beyitte kavuşma gecesi (rûz-ı visâl) düş gibi bir hayale benzetilmektedir (teşbih-i mücmel).

Gözden uçurdu hâbımızı hatt-ı püşt-leb

Gûyâ tezerv-i nağme-i rengîne bâldır (G.67/6)

Beyte göre sevgilinin dudağının arkasındaki ayva tüyleri (hatt-ı püşt-leb), âşğın gözündeki uykuyu kaçırmaktadır. Gûya o ayva tüyleri, renkli şarkıların sülününe kanat olmuştur. Bu beyitte renkli şarkılar, bir sülün gibi hayal edilmekte ve ayva tüyleri o sülünün kanatlarına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

68. Gazel

Aşk şeyhu'l-beled-i kalbimdir

Ah dâd u sited-i kalbimdir (G.68/1)

Şair ilk mısırada, kalbini bir şehir gibi hayal etmekte ve aşkı o şehrin şeyhine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısırada şair ahı, kalbinin alışı ve verişi (dâd u sited-i kalb) ne benzetmekte (teşbih-i belîğ), kalp atışındaki gidiş ve gelişleri ah gibi hayal etmektedir.

Hâtırım oldu abâ-pûş-ı melâl

Rîşe-i gam nemed-i kalbimdir (G.68/3)

Hâtır; zihin, fikir anlamına geldiği gibi zevk, sevinç anlamlarına da gelmektedir. Şair ilk mısırada hatırını, hüzne örtülmüş aba (abâ-pûş-ı melâl) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısırada ise gamı bir püskül (rîşe-i gam) gibi düşünmekte ve o püskülü, kalbin keçesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Eşk hem sübha-i mercânımdır

Hem vukûf-ı aded-i kalbimdir (G.68/4)

Bu beyitte şair, gözyaşlarının tanelerini, mercan taşından mamul tespih tanesi (sübha-i mercân) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Küfr-i zülfünde ânun pîr-i mugân

Mürşid-i mu'tekid-i kalbimdir (G.68/6)

Küfür aynı zamanda karanlık ve siyah anlamlarına da sahiptir. Şair burada kalbini, itikat sahibi bir mürşit olarak hayal etmekte ve o mürşidi, saçın karanlığındaki veya küfründeki pîr-i mugâna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

69. Gazel

Rûh-ı kudsî beled-i kalbimdir

Tıfl-ı ma'nâ veled-i kalbimdir (G.69/1)

Rûh-ı kudsî; gerçeği kavrayan ruh, ermiş ruh anlamlarının yanında Cebrail'in bir lakabıdır. Beled, kelime anlamı şehir olmakla beraber özel manada Mekke anlamındadır. Şair burada kalbini bir şehir yani Mekke gibi hayal etmekte ve o şehri, Cebrail'e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise manayı bir bebek gibi hayal etmekte ve o bebeği kalbinin çocuğuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Safha-i sîne-i sad-şerha benim

Bâb-ı gamda sened-i kalbimdir (G.69/2)

Şair bu beyitte, sinisini yüz parçaya ayrılmış bir safha olarak (safha-i sîne-i sad-şarha) hayal etmekte ve o safhayı, gam kapısında, kalbinin dayanacağı delile benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Al tamga gibi çeşm-i pür-hûn

Gül-i rûy-ı seped-i kalbimdir (G.69/3)

Burada kırmızı damgayla mühürlenmiş bir sepet hayali bulunmaktadır. Şair burada kan dolu göz (çeşm-i pür-hûn) ü, kırmızı bir damgaya benzetmektedir (teşbih-i mufassal). O damgayı da kalp sepetinin yüzündeki güle benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada kalp bir sepet gibi hayal edilmektedir. O sepetin yüzü, âşığın kan dolu dolayısıyla kırmızı güle benzeyen gözleridir. Damga, gizli bilgi veya eşyaların saklandığı kutuların kapağında bulunur. Âşığın kalbi, içindeki sırlardan dolayı damgalı bir sepet gibidir. O damga kanlı gözyaşlarıdır.

Gâlibim dürr-i yetîm-i sedefim

Ten-i hâki lahid-i kalbimdir (G.69/6)

Dürr-i yetîm, sedefinde tek parça çıkan iri inci tanesidir. Şair burada kendini, sedeften çıkan iri inci tanesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

70. Gazel

Şerha-i sîne benim mülk-i dile râhımdır

Dağlar revzen-i hâtır-ı âgâhımdır (G.70/1)

Sine, aşk acısından parça parça olur (şerha-i sîne). Şair bu durumu gönül ülkesine giden yola benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Âgâh; farkına varmak, bilgili olmak demektir. Hâtırın bir anlamı da kalp, gönüldür. Şair ikinci mısradaki kalbini, bilgili olarak düşünmekte ve sinesindeki ateş yaraları (dağ) nı, o bilgiye ulaşan pencerelere benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Tîregî-i şeb-i baht-ı siyehimden korkmam

O meh-i hüsn ki bir şâh-ı felek-câhımdır (G.70/4)

Şair burada güzellik ayı (meh-i hüsn) dediği sevgiliyi, makamı felek olan bir şah (şâh-ı felek-câh) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

71. Gazel

Tâb-ı hüsnü çeşmimiz âteş-feşân olsun da gör

Cennet-i ruhsârını dûzah-nişân olsun da gör (G.71/1)

Burada sevgilinin cennet gibi yanağı (cennet-i ruhsâr), cehennem izi (dûzah-nişân) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Lâl-i aşkla kuvvet-i güftâr-ı hâmûşî nedir

Hayret-i vashınla her mûyum zebân olsun da gör (G.71/2)

Bu beyitte saç (mû), dile (zebân) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgiliye kavuşma hayretiyle, saçın herbir kılı dile gelip konuşabilir.

Bâl-i aczin ferş-i râh eyler talebde Cebre'îl

Mürg-i dil ankâ-yı Kâf-ı lâ-mekân olsun da gör (G.71/4)

Şair burada Cebrail'in, acz kanadı (bâl- i acz) nı, yolun zemini (ferş-i râh) yaptığını ifade etmektedir. Acz kanadı, yolun zeminine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise gönül bir kuş (mürg-i dil) gibi düşünülmemekte ve o kuş mekânsız Kafdağının Anka kuşuna benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Hâne-perverd-i kemân-ı ebrûvândır gamzesi

Gâlibin gönlünde bir kez mihmân olsun da gör (G.71/5)

Bu beyitte kaşlar, yayın besleme evi (hâne-perverd-i kemân-ı ebrûvân) gibi düşünülmekte, sevgilinin gamzesi, böyle bir eve benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

72. Gazel

Kalb kim İsí-i aşkı bula gerdûn gibidir

Akl-ı hod-râ hum-ı hikmetde Felâtûn gibidir (G.72/1)

Burada kalp, felek (gerdûn) gibi hayal edilmektedir (teşbih-i mücmel). Şair, Hz. İsa'nın dördüncü felekte yaşamasına göndermede bulunarak, kalbin de aşkın İsa'sını saklayan bir felek gibi olduğunu ifade etmektedir. Hum, küp anlamına gelir. Felatun, akıl ve isabetli görüşleriyle ünlü Eflundur. Edebiyatta çoğu zaman olduğu gibi burada da Diyojen ile karıştırılmaktadır. Bundan dolayı Diyojen'in içinde yaşadığı küp, Eflatun'un küpü diye anılır. Şair ikinci mısradaki kendi içindeki akı, hikmet küpü içindeki Eflatun'a benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Bikr-i ma'nâya tahassürle nevâ-yı sühânım

Sûr-ı Leylâdaki mersiyye-i Mecnûn gibidir (G.72/2)

Şair burada, Leyla'nın düğün gecesinde Mecnun'un yazdığı acıklı mersiyyeyi hatırlatarak, kendi sözlerinin sesini (nevâ-yı sühan), söylenmemiş manalar (bikr-i ma'nâ) a olan hasreti açısından böyle bir mersiyyeye benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Beyte göre Mecnun, Leyla'ya olan hasretini mersiyyeyle anlattığı gibi şairin de söylenmemiş manalara olan hasretini, sözlerinin nağmesi anlatmaktadır.

Vüs'ât-ı tab' ile tev'em görünüür baht-ı siyâh

Baksan ey nûr-ı basar Kays ile hâmûn gibidir (G.72/6)

Şair burada Kays'ın aşkından dolayı çöle (hâmûn) düşmesine gönderme yaparak, tabiatının genişliği (vüs'ât-ı tab') ve içindeki kara bahtı ile çöldeki Kays arasında bir benzerlik kurmaktadır (teşbih-i belîğ). Tabiatının genişliğini çöle; kara bahtı da Kays'a benzetmektedir.

73. Gazel

Leb-i la'li bana nukl olduğunu nakl etsem

Mey-i gül-reng ile câm-ı Cem'in ağzı sulanır (G.73/2)

Şair burada sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudakların, kendisine meze (nukl) olduğunu söylemesi halinde, Cem'in kadehinin ağzının, gül renkli şarapla sulanacağını ifade etmektedir. Burada sevgilinin dudağı, mezeye benzetilmektedir (teşbihi-i belîğ).

Kec-nihâdân bulur rast sühândan kuvvet

Pîr-i hamgeşte kadi gör ki asâya dayanır (G.73/7)

Burada kötü tabiatlı olanların (kec-nihâdân), doğru söz (rast sühân) den kuvvet aldıkları ifade edilmekte ve bu durum asaya dayanan, beli bükülmüş ihtiyarlara benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

75. Gazel

Gâlib sirişk-i âlin edip cûybâr-ı hûn

Gülzâr-ı nazmı hâme-i nâ-kâm tazeler (G.75/7)

Galip burada kırmızı gözyaşını, kan ırmağına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

76. Gazel

Şarâb-ı ma'nîye Gâlib piyâle elfâzın

Bu feyz aceb eser-i çeşm-i eşk-bâr mıdır (G.76/6)

Şair burada kendi lafızlarını, mana şarabı için kadeh (piyâle) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu feyzin gözyaşı akıtan gözün eseri olup olmadığını sormakta ve aslında onun eseri olduğunu dile getirmek istemektedir.

78. Gazel

Zann etme hat sahîfe-i rûyunda ol mehin

Cem'iyet-i kulûba karınca du'âsıdır (G.78/2)

Bu beyitte ay (meh) gibi güzel sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri (hat), karınca duasına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair sevgilinin yüzünü bir sayfa olarak düşünmekte, o yüzdeki ayva tüylerini de sayfada yazılan karınca duası olarak hayal etmektedir.

80. Gazel

Rûhu'l-Kudsüm târem-i ma'nâ seferimdir

Dest-i red-i fikr-i dü-cihân bâl ü perimdir (G.80/1)

Rûhu'l-Kuds, Cebrail'in bir lakabıdır. Şair burada kendini Cebrail'e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Manaların yüksek kubbesi (târem-i ma'nâ) ni de yolculuk yapacağı mekân olarak görmektedir. İki cihan düşüncesini reddetme halini, birer el olarak düşünmekte ve o iki elin kendisine kanat olduğunu hayal etmektedir (teşbih-i belîğ). Tasavvufta ilahi aşk için hem bu dünyanın nimetlerini hem de öteki dünyanın nimetlerini reddetmek hedeflenir. Şair, burada kendisinin böyle bir durumda olduğunu söylemektedir.

Ahımdır olan saf-şiken-i leşker-i müjgân

Tîr-i gam-ı hicrânına sînem siperimdir (G.80/2)

Şair burada sevgilinin kirpiklerini, saf tutan bir ordu gibi hayal etmekte, ahımı da o orduyu bozan bir askere benzetmektedir. Sevgilinin ayrılık gamının oklarına karşı sinisini bir sipere benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sad-berg-i leb-i teşne ile dîde-i pür-hûn

Bûstân-ı kanâ'atda biter huşk u terimdir⁴² (G.80/4)

Bu beyitte kanaat bir bostan gibi hayal edilmektedir. Yüz yapraklı susamış dudak (sad-berg-i leb-i teşne) o bostanın kuruluşu (huşk) na; kan dolu göz (dîde-i pür-hûn) de o bostanın yaş ve taze oluşuna benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Yakdı eser-i sûz-ı dilim atlas-ı çarhı

Gâhî görünen encüm-ı rahşân şererimdir (G.80/5)

Atlas, dokuzuncu feleğin adıdır. Şair burada, gönlündeki ateşin etkisinin, Atlas feleğini yaktığını söylemekte ve bazen görünen yıldızların parlamasını da bu ateşin kıvılcımları olduğunu ifade etmektedir. Yıldızların parlaklığını, gönlündeki ateşin kıvılcımlarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Ben bülbül-i hoş-nağme-i gül-zâr-ı fenâyım

Ankâ-yı cihân-gîr de nâm-ı diğirimdir (G.80/6)

---

⁴² Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s. 789. (Bu beyitte geçen *huşk u ter* ifadesi, hem Kalkışım'ın hem de Okçu'nun çalışmasında *huşk-i ter* şeklinde tamlamalı olarak okunmuştur. Ancak, Okçu'nun çalışmasındaki Divanın orijinal yazısında *huşk u ter* şeklinde yazıldığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı bu beyitte söz konusu her iki çalışmadan da bağımsız olarak, doğrudan orijinali esas alınmıştır.)

Şair burada, kendisini fani gül bahçesinin hoş nağmeli bülbülü (bülbül-i hoş-nağme-i gül-zâr-ı fenâ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Aynı zamanda cihanı tutan Anka kuşu (ankâ-yı cihângir) da diğer adı olduğunu ifade etmektedir.

Fıkr-i deheni Es'ad o fettân-ı cihânın

Ser-menzil-i mülk-i ademe râh-berimdir (G.80/7)

Bu beyitte cihanın gönül alıcısı (fettân-ı cihân) olan sevgilinin ağzındaki düşünce (fıkr-i dehen), şairi yokluk ülkesinin en üstteki konaklama yeri (ser-menzil-i mülk-i adem) ne ulaştıran bir yol gösterici (râh-ber) ye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

81. Gazel

Düşünde tâli'-i hâbîde kim göre yarın

Olursa bâl-ı hü mâ ana bâd-zen yaraşır (G.81/6)

Şair bu beyitte Hüma kuşunun kanadı (bâl-ı hü mâ) nı, yelpaze (bâd-zen) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, rüyasında uyuyan talihi kim görse, Hüma kuşunun kanadının, ona yelpaze olarak yakışacağını ifade etmektedir.

82. Gazel

Cevâb-ı telh-i leb-i la'l-i yârı benden sor

Nedir o şerbet-i şehdın humârı benden sor (G.82/1)

Şair burada sevgilinin la'l gibi kırmızı dudacağının acı cevabı (cevâb-ı telh-i leb-i la'l-i yâr) nı, bal şerbeti (şerbet-i şehd) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin cevabı acı ama şaire bal şerbeti gibi gelmekte ve şair onun baş ağrısını (humâr) çok iyi bilmektedir.

83. Gazel

Gehî handân olup geh pîçtâbı pîş-i âşıkda

O verd-i bâğ-ı hüsnün cünbüş-ı ra'nâlarındandır (G.83/6)

Bu beyitte şair o dediği sevgiliyi, güzellik bahçesinin gülünün güzel cünbüşüne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgili bazen güler bazen de âşığın önüne (pîş-i âşık) dert ve tasa (pîçtâb) koyar. Çünkü o güzellik bahçesindeki gülün güzel bir canlılığıdır.

84. Gazel

Hayret fîrûğ-ı sûret-i mir'ât-ı kalbdır

Teftîş sırr-ı halk-ı safâyâ halel verir (G.84/4)

Hayret, tasavvufta, kalbe gelen bir tecelliden dolayı salikin düşünemez hale gelmesidir. Şair burada, bu hayret durumunu kalb aynasının suretinin parlaklığı (fîrûğ-ı sûret-i mir'ât-ı kalb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre teftîş de o sırra zarar vermektedir.

85. Gazel

Mîrg-i hevâyâ oldu seri şimdi âşiyân

Hengâme-i cünûn-ı mahabbet hıreddedir (G.85/4)

Şair bu beyitte başı (ser), heva kuşlarının yuvasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre muhabbet deliliğinin kavgaları (hengâme-i cünun-ı mahabbet) nın yeri akıl (hired) dadır. Onun için heva kuşları, başı yuva yapmaktadırlar.

87. Gazel

Ben söyledikçe aşkımı Mecnûn hamûş olur

Râz-ı cünûna halka-ı zencîri gûş olur (G.87/1)

Burada şair, aşkını söyledikçe Mecnun'un sustuğunu ve bağlı olduğu zincirin halkalarının, delilik sırlarına kulak kesilip dinlediklerini ifade etmektedir. Zincirin halkaları kulağa benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Bâz-ı nigâha kâkülü kim bâl ü per verir

Şâhîn çeşmi düşmen-i cân-ı sürûş olur (G.87/3)

Bu beyitte şair sevgilinin şahin gibi gözlerini, meleğin canının düşmanı (düşmen-i cân-ı sürüş) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sürüş, genel olarak melek anlamına gelmekle beraber özelde Cebrail demektir. Cebrail vahiy meleği olup, kalbe gelen manaları temsil eder. Burada sevgilinin gözü, mana meleğinin düşmanına benzetilirken o gözün, manaları iyi avladığı söylenmektedir.

La'l-i lebi âteş-i Kevser-nijâddır

Hızr-ı hayât aşkı ile mey-fîrûş olur (G.87/4)

Burada sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudakları (la'l-ı leb), kevser soylu ateşe (âteş-i kevser-nijâd) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Kevser,

ahirette bir havuzdur ki ondan bir defa içen bir daha susamazmış. Şair burada sevgilinin dudağını kırmızı renginden dolayı ateş gibi hayal etmekte ancak kevser soylu bir ateş olduğunu söylemektedir. Yani yakıcı ve azap veren bir ateş değil teskin edici, zevk verici bir ateş olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca ikinci mısradaki hayatın Hızır'ı, içki satan bir meyhaneciye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, ölümsüz bir hayat sahibi olan Hızır, sevgilinin aşkı ile meyhaneci olmaktadır.

Nutku ki mağz-ı rûh-ı tecelli-i râzdir

İsâ hayâl-i zevki ile bâde-nûş olur (G.87/5)

Burada sevgilinin konuşması (nutk), sırrın tecellilerinin ruhunun özü (mağz-ı rûh-ı tecelli-i râz) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

88. Gazel

Riyâz-ı vahdete mahsûl-i eşk-i reng-â-reng

Nihâl-i sîb-i zenahdân turunc-ı gabgabdır (G.88/2)

Sîb-i zenahdân, sevgilinin elmaya benzeyen çenesi demektir. Gabgab; çene altı, çifte gerdan anlamına gelir. Şair bu beyitte, rengârenk gözyaşıyla mahsul vermiş (mahsûl-ı eşk-i reng-â-reng) vahdet bahçelerini hayal etmektedir. Bu bahçelerde, sevgilinin elmaya benzeyen çenesini bir fidan; çene altını da turunc meyvesi gibi düşünmektedir. Şairin hayal ettiği bu tabloda, çene bir fidana, çene altı da o fidana takılı turunca benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Revendegân-ı firâkıdır âh meş'alesi

Fürûğ-ı âteş-i âh ile bâng-ı Yâ Rabdır (G.88/4)

Revendegân; gidenler, yürüyenler demektir. Şair burada sevgilinin ayrılığını, giden veya yürüyen bir insan olarak hayal etmekte ve o insanı da bir ah meşalesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin ayrılığı aşığa ah çektirmektedir. Ah, vücuttan ayrılır ve ateşli çıkar. Vücuttan ayrılışı yönüyle yürüyen; ateşli çıkması yönüyle de meşale gibi hayal edilmektedir. İkinci mısradaki, ah ateşinin ışığı (fürûğ-ı âteş-i âh) “Ya Rab” hitabına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Bana buyurdu ki hum-hâne-i felekde Mesîh

Henüz rûh-ı Felâtûn tıfl-ı mektebdir (G.88/5)

Felaton, akıl ve isabetli fikirleriyle ünlü, Yunanlı filozof Eflatun'dur. Şair burada Eflatun'un ruhunu, okula giden bir çocuğa (tıfl-ı mekteb) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre Eflatun henüz bir çocuk kadar hamdır. Çünkü Eflatun, sürekli aklı öne çıkarmaktadır. Bu durum da âşıklar gözünde değersizdir. Aşkta önemli olan akıl değil kalptir.

Esîr-i zulmet-i gûrî olan bed-ahterler

Gözünde dîde-i huffâş hükm-i kevkebdir (G.88/6)

Bu beyitte yarasanın gözü (dîde-i huffâş) yıldıza (kevkeb) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Hükm emir, komuta anlamlarına gelmekle beraber, bir şeyin yerinde olmak anlamını da içermektedir. Sobanın olmadığı bir yerde "Bu meşale soba hükmündedir." dediğimizde meşalenin ışık verme özelliğinin yanında soba yerine geçtiğini de anlarız. Burada da şair "Yarasanın gözü yıldız hükmündedir." derken, söz konusu kelimenin bu anlamını kastetmektedir. Beyte göre, kabrin karanlığının esiri (esîr-i zulmet-i gûrî) olan kötü yıldızların gözünde, yarasanın gözü yıldız gibi görünmektedir.

Sühan olup gül-i ra'nâ-yı reng u bû Gâlib⁴³

Ne denlü varsa hakikat mecâz matlabdır (G.88/7)

Şair burada söz (sühan) ü, koku ve rengin güzelliğinin gülüne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Koku ve rengi, güzel bir gül gibi hayal etmekte ve sözü o güle benzetmektedir. Zaten gül, koku ve renkten oluşmaktadır.

89. Gazel

Sad reng ile tâ va'delerin cilve-nümûndur

Hayretle kumâş-ı niğehim bûkalemûndur (G.89/1)

Şair burada bakışlarını, kumaş gibi düşünmekte ve o kumaşı renkten renge giren bukalemuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin verdiği sözler, yüz renkle cilve göstermektedir. O civelere

---

⁴³ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.415. (Bu beyitte geçen *reng u bû* ifadesi, Kalkışım'ın çalışmasında *reng-bû* şeklinde *u* bağlacı bulunmadan geçmektedir. Burada Okçu'nun okumasına uygun olarak *araya u* bağlacı konulmuştur.)

seyreden şairin bakışları da ona göre bukalemun gibi renkten renge girmektedir.

Sedd-i reh olur âteş-i aşk ehl-i vücûda

Cibrîl-i hired Sidre-i kurbetde zebûndur (G.89/3)

Ehl-i vücud, görünen âlemi bildikten sonra görünmeyen âleme ait vecdlerde yani keşiflerde bulunanlardır. Şair burada aşk ateşini, söz konusu insanlar için, yolu kapatan bir engele benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Buna Cebrail'in Sidre'ye takılmasını örnek göstermektedir. Sidre'nin kelime anlamı Arabistan kirazıdır. Bununla beraber altıncı felekte bulunan ve beşeri bilginin ulaştığı son noktayı temsil eder. Cibrîl-i hired, akıl Cebrail'i anlamına gelmektedir. Miraç gecesinde Hz. Peygambere, Cebrail yoldaşlık yapmış ancak Sidre ağacından sonra ayrılmak zorunda kalmıştır. Bundan dolayı Cebrail akli sembolize etmektedir. Şair Cebrail'in Sidre'ye takılma olayını hatırlatarak, onun orada esir kaldığını dile getirmektedir. Bunun gibi Aşk yolundaki ilerlemeye, aklın engel olduğu ifade edilmektedir.

Müjgân deyü neşter bitiren pîle-i çeşmim

Kühsâr-ı melâmetdeki gül-berg-i cünûndur (G.89/4)

Bu beyitte ilk mısradaki, kirpik (müjgân) neştere benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair gözünü bir ipek böceği gibi hayal etmekte (pîle-i çeşm) ve o böceğin kirpik yerine neşter ördüğünü söylemektedir. İkinci mısradaki ipek böceği gibi hayal ettiği gözünü, ayıplama dağının zirvesi (kühsâr-ı melâmet) ndeki deliliğin gül yaprağına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Çün şem'-i seher rûyuna âhir nigehimdir

Bir şu'le-i cân var o da peymâne-i hûndur (G.89/5)

İlk mısradaki seher mumu (şem'-i seher), sevgilinin yüzüne atılan son bakışa benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki can alevi (şu'le-i cân), kan kadehi (peymâne-i hûn) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

90. Gazel

Habâb-ı mevc-i nezâketdir anda ol hâlet

Demek ki şîşe-i tebhâle kûşe-i lebdir (G.90/5)

Tebhâle, dudak uçuklaması demektir. Şair burada dudak uçğunu, bir şîşe olarak hayal etmektedir. "O halet" dediği, dudağın köşesindeki dudak

uçuğunun şişesi (şîşe-i tebhâle kûşe-i leb) dir. Dudak uçuklayınca su toplar ve şişe gibi görünür. Şair bu şişeye benzeyen dudak uçuşunu, nezaket dalgaları üstündeki su kabarcığı (habâb-ı mevc-i nezâket) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

92. Gazel

Zebân-dırâz-ı tekellüm olunca şu'le-i aşk

Beyân-ı sûzişe pervâneler muhâtabdır (G.92/2)

Şair burada aşk alevi (şu'le-i aşk) ni, konuşmanın uzun dili (zebân-dırâz-ı tekellüm) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Alevin uzaması, uzanan bir dil olarak hayal edilmektedir. Böyle bir aleve de pervane sineğinin muhatap olduğu dile getirilmektedir.

Bedîd lafz-ı hatından me'âl-i nokta-i hâl

Zekan sitâre-i ma'nâya çâh-ı Nahşebdir (G.92/6)

Nahşeb, Karaşi şehridir. Efsaneye göre burada yaşayan İbn-i Mukanna adlı biri, geceleri kuyudan sihirle bir ay çıkarır, dört fersahlık bir mesafeyi aydınlatırmış. Şair burada bu kuyuyu hatırlatarak, sevgilinin çene çukurunu (zekan) Nahşeb kuyusuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgilinin çene çukuru, manaları saklamak için Nahşeb kuyusu gibidir.

94. Gazel

Hat-ı rûyun ki dikkatlerle ta'zîm üzre yazmışlar

Meğer âyât-ı nemli safha-i sîm üzre yazmışlar (G.94/1)

Şair burada Neml (karınca) ayetinin, gümüş sayfa üzerinde yazıldığını ifade etmektedir. Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri, şairler tarafından karıncaya benzetilmektedir. Galip de burada, sevgilinin ayva tüylerini, neml ayetlerine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

95. Gazel

Ebrû-yı dilber ise eğer kim kemân-ı aşk

Toğrısı böyledir ki çekilmez cefâsı var (G.95/3)

Şair burada sevgilinin kaşları (ebrû-yı dilber) nı aşkın yayı (kemân-ı aşk) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

96. Gazel

Eceliyle var ise söyleşen anlar dilini

Tercemân olmuş âna gamze ne söyler hançer (G.96/5)

Şair burada sevgilinin bakışını (gamze), hançerin tercümanına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgili bir hançer gibi hayal edilmekte, bakışları da ona tercüman olmaktadır.

Bir zemîn oldu bu Gâlib ki hasedkârâna

Sûsen ü lâle-i gülzârı ser-â-ser hançer (G.96/9)

Şair burada kendini bir zemine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Öyle bir zemin ki onun susamı ve gül bahçesinin laleleri baştanbaşa hançerdir. Şair, kendisini kıskananlar için böyle bir benzetme yapmaktadır.

97. Gazel

Gül-i maksûda eyle bir nazar ey mihr-i âlem-tâb

Müheyâ şebnem-âsâ âb-ı rûlar hep seninçündür (G.97/2)

Bu beyitte aşğın yüzüsu (âb-ı rû), şebneme benzetilmektedir (teşbih-i mücmel).

Sadef-veş dürr-i şâd-âb-ı kelâmın etmeğe isgâ

Küşâd olmakda gûş-ı arzûlar hep seninçündür (G.97/4)

Bu beyitte istek kulakları (gûş-ı arzû), sedefe benzetilmektedir (teşbih-i mufassal). Şair sevgilinin ağzından çıkan sözleri, suya kanmış bir inci (dürr-i şâd-âb-ı kelâm) gibi düşünmekte, onu dinlemek için açılan kulağı da sedefe benzetmektedir.

Ne mümkün dâmen-i matlûba tenhâ dest-res bulmak

Bana müjgân-ı hançerden⁴⁴ adûlar hep seninçündür (G.97/5)

Şair burada kirpik (müjgân) leri bir hançer gibi düşünmekte ve o hançeri düşmanlara benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgilinin eteğini öpmek için ona yaklaşmak mümkün değildir. Çünkü o hiç yalnız kalmamakta, bakışları sürekli aşğa düşmanlık yapıp sevgiliye yaklaştırmamaktadır.

---

⁴⁴ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s. 421. (Kalkışım'ın çalışmasında *müjgân-ı hançer* ifadesi, *müjgân u hançer* şeklinde geçmektedir. Anlama dahay uygun görüldüğü için burada Okçu'nun okuyuşu tercih edilmiştir.)

98. Gazel

Benim mu'ciz-beyân-ı nutk-ı bürhânım dehânımdır

Meh-i ma'nâyı şakka tîğ engüşt-i zebânımdır (G.98/1)

Bu beyitte şair, ağzını (dehân), delilin konuşmasının mucizevi beyanı (mu'ciz-beyân-ı nutk-ı bürhân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hz. Peygamber'in bir mucizesi de bir parmağıyla ayı ikiye bölmesidir. Bu manayı hatırlatarak ikinci mısırda şair manayı bir ay; dilini bir parmak gibi düşünmekte ve o ayı ikiye bölmek için, dil parmağını bir kılıca benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Eder rûşen ümîd-i hâb-ı vuslat dîde-i bahtım

Çeh-i sîmîn-zenâhdân-ı hat-âver sürmedânımdır (G.98/2)

Burada sevgilinin çene çukuru bir kuyu, ayva tüyleri de kuyunun etrafındaki yeşillikler olarak düşünülmektedir. Sürmedanlar, genellikle gümüşten olur ve çukura benzer. Bu beyitte sevgilinin ayva tüyleri getiren gümüş çene çukuru, bir kuyu gibi hayal edilmekte (çeh-i sîmîn-zenâhdân-ı hat-âver) ve o kuyu sürmedana benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Siperdir safha-i irfân neberd-i da'vîye yohsa

Ham-ı engüşt ile kilik-i hüner tîr ü kemânımdır (G.98/4)

Şair bu beyitte irfân sayfası (safha-i irfân) nı sipere; eğri parmağı (ham-ı engüşt) yaya; hüner kalemi (kilik-i hüner) ni oka benzetmektedir (teşbi-i belîğ). Kalem tutulurken parmaklar eğri durumdadır. Şair bunu ok ve yay olarak hayal etmektedir. İrfân sayfasını, dava savaşı (neberd-i da'vî) na karşı bir siper olarak düşünmektedir. Şair burada dava savaşında, kendi irfanının kendisine siper olduğunu yoksa parmağındaki kalemiyle ok ve yay gibi savaşabildiğini ifade etmekte, kendi irfanının savaşa müsaade etmediğini dile getirmektedir.

Fesâdat olmasın tâ intizâm-ı kişver-i tende

Havass-ı hams nezzârem anâsır pâsbânımdır (G.98/5)

Şair burada beş hissini (havass-ı hams), bakıcılar (nezzâre) a; elementler (anâsır) i de bekçi (pâsbân) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İçte ve dışta olmak üzere insanın iki türlü beş hissi bulunmaktadır. İçteki beş his, hiss-i müşterek, hayal, vehm, hafıza, mutasarıfıdır. Dıştaki beş his,

görme, işitme, koklama, tatma ve dokunmadır. Anasır, insanın vücudunda bulunan su, toprak, hava ve ateş olmak üzere dört unsurdur. Şair burada, ten ülkesinin düzeni bozulmasın diye hislerin kendisi için bakıcı, unsurların da bekçi olduğunu söylemektedir Burada Ahmet Atilla Şentürk'ün bu beyit hakkındaki mütallasını almak faydalı olacaktır. Şentürk'e göre, eskiden bu dört unsur, vücudun sıhhatini denegelemek için gerekli olan *ahlât-ı erbaa* yani dört hılt denilen sevda, safran, kan, balgam oluşturmakta ve vücudun sıhhatinin bu dört hıltın uygun oranlarda bulunması ile sağlandığına inanılmaktaydı. Şentürk, şairin bu yüzden anasırı, bedenin bekçisi gibi gördüğünü söylemektedir.⁴⁵

Urûc-ı evc-i pestîye zemîn-i ser-bülendîden

Tevâzu' pâye-i rif'at tenezzül nerdbânımdır (G.98/7)

Bu beyitte tevazu, yükseklik rütbesine (pâye-i rif'at); tenezzül de merdivene benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada, tevazu ve tenezzül sayesinde yüksek rütbelere geldiğini ifade etmektedir.

Kıyâmetler kopardım âlem-i endîşekârîde

Ser-encâm-ı cüvânî fitne-i âhir zamânımdır (G.98/8)

Şair gençlik hayatının sonlarını (ser-encâm-ı cüvânî), ahir zamanın fitnesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, kendi düşünce âleminde kıyametler kopardığını, gençliğinin de ahir zaman fitnesi olduğunu ifade etmektedir.

Pesendim gül-sitân-ı şî'r-i Nâbîdir yine Gâlib

Benim her tab'-ı mevzûn gerçi bir serv-i revânımdır (G.98/9)

Bu beyitte şair kendisinin her ölçülü huyunu, güzel yürüyen bir servi (serv-i revân) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ölçülü huyu şiir olarak anlarsak, şair her şiirini yürüyen serviye benzetmektedir.

99. Gazel

Aks eden mir'ât-ı ruhsâra o hatt-ı sebz-reng

Cevher-i şemşîr-i ebrûdur desem bî-câ mıdır (G.99/3)

---

⁴⁵ Ahmet Atilla Şentürk, Osmanlı Şiiri Antolojisi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 626.

Şair burada sevgilinin yanağını bir ayna (mir'ât-ı ruhsâr); yeşil renkli ayva tüyleri (hatt-ı sebz-reng) ni de o aynada aks eden bir yansıma olarak hayal etmektedir. Diğer taraftan, kaşı bir kılıç olarak düşünmektedir. Yanak aynasına yansıyan yeşil ayva tüylerini, kaş kılıcının cevheri (cevher-i şemşîr-i ebrû) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Aşkdır bir şeb-çerâğ-ı zulmet-i âb-ı hayât

Hatt-ı la'linde desem anı tehî da'vâ mıdır (G.99/7)

Şair bu beyitte aşkı, hayat suyunun karanlığının gece mumu (şeb-çerâğ-ı zulmet-i âb-ı hayat) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

101. Gazel

Aşkın ki belâ-resân-ı dildir

Hoş-âfet-i nâgehân-ı dildir (G.101/1)

Bu beyitte aşk, gönlün bela getiricisi (belâ-resân-ı dil) ne ve yine gönlün ansızın gelen güzel bir afeti (hoş-âfet-i nâgehân-ı dil) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

La'l-i lebine şarâb-ı hûnîn

Yâkût-ı nihân-ı kân-ı dildir (G.101/2)

Bu beyitte, sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudakları için, kana bulanmış şarabın gönül ocağındaki gizli yakut taşı olduğu söylenmektedir. Kana bulanmış şarap, gönül ocağındaki gizli yakuta benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). La'l, kırmızı olduğu için, dudak ile beraber kullanılmaktadır. Şarap da kırmızıdır. Yakut da çok değerli kırmızı bir taştır. Şair burada gönlü, yakut taşının gizli bir maden ocağı gibi hayal etmekte, sevgilinin dudağına yakışan kana bulanmış şarabı, buradaki yakuta benzetmektedir.

Ebrûna bakınca sâye-i tîğ

Bir mü'min-i bî-emân-ı dildir (G.101/3)

Şair burada kılıcın gölgesini, gönlün emansız bir müminine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, kılıcın gölgesi, sevgilinin kaşlarını görünce gönlün emansız bir mümini olmaktadır. Beyte göre, kılıcın gölgesi imansız olmasına rağmen, sevgilinin kaşlarını görünce imana gelmektedir.

Hâşâ ola hüsnü bir içim su

Âteş-zen-i hân-mân-ı dildir (G.101/5)

Burada sevgilinin güzelliği, gönül evini ateşe veren (âteş-zen-i hân-mân-ı dil) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, sevgilinin güzelliğinin haşa bir içim su olmadığını, olsa olsa gönül evini ateşe veren biri olduğunu ifade etmektedir.

Âşûb-ı gamınla dest-i mahşer

Râhatgede-i cihân-ı dildir (G.101/6)

Bu beyitte mahşerin eli, sevgilinin gam karıştırmısından dolayı, gönül cihanının rahatlık yeri (râhat-gede-i cihân-ı dil) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

102. Gazel

Çemende ruhsat-ı diğer verirse uşşâka

Figânı gonca edip nâz-ı hüsnü bülbül eder (G.102/4)

Bu beyitte âşıkların figanı goncaya, güzelliğin nazı da bülbüle benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Bülbül, sabaha kadar, açılması için, goncanın başında figan edip bekler. Şair burada âşıklara izin verilmesi halinde, sevgilinin nazı bülbül, figan gonca olacağını ifade etmektedir. Burada güzelliğin nazı, figanın açılması için bülbül gibi inleyeceği söylenmektedir.

Hatın bahâr-ı gül-i bûse eyleyen âşık

Safâ-yı subh-ı şebistânı bûy-ı sünbül eder (G.102/6)

Bu beyitte şair, sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri (hat) ni, öpücük gülünün baharına; özel odanın sabahının sefasını da sünbül kokusuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ayva tüyleri yanakta veya dudağın etrafında bulunur. Yeşil olması hasebiyle baharı çağırıştırır. Öpücük yanağa konur ve güle benzer. Şair bu ilişkilerden dolayı ayva tüylerini, öpücük gülünün baharı gibi hayal etmektedir. Şebistân, yatak odası veya ibadet için ayrılan özel odadır. Şair âşıkların, bu odanın sabahının sefasını sünbül kokusuna çevirdiklerini ifade etmektedir.

Sipîhr-i ma'nâyı seyr et Mesîh-veş Gâlib

Zemîne mu'cize-gûlarda kim tenezzül eder (G.102/9)

Şair burada kendisini bazı yönlerle Mesih'e benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Mesih dördüncü kat felekte bulunmakta ve manayı temsil etmektedir. Şair burada Mesih gibi mana feleğinden seyretmeyi istemektedir.

103. Gazel

Eder her tügme-i mercânı bir tuhm-ı gül-i işret

O gûne dilberâna sâgar-ı mey gülşen-ârâdır (G.103/3)

Burada mercan düğmesi, zevk gülünün tohumuna; içki kadehi de gül bahçesinin süsüne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Çeker âhir kenâr-ı vuslata bir serv-i bâlâyı

O dil kim âb-veş hâk-i niyaza çehre-fersâdır (G.103/4)

Bu beyitte gönül (dil), suya benzetilmektedir (teşbih-i mufassal). Su toprağa yüz sürdüğü gibi, gönül de niyaz toprağına yüz sürmektedir (çehre-fersâ). Beyte göre en sonunda bu gönül, servi boylu birini, kavuşma kenarına çekecektir.

Olur Gâlib nigâh-ı germi hâ'il şu'le-i âha

Gül-i şem'-i tekellüm hande-i berk-i tecellâdır (G.103/5)

Bu beyitte konuşma mumunun gülü (gül-i şem'-i tekellüm), görünme şimşeginin gülüşüne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair şimşegin görünmesini bir gülme olarak hayal etmekte; konuşmayı ise mum gülü gibi düşünmektedir.

104. Gazel

Nigâh-ı dîde-i hûn-hâr-ı aşk kîmyâdır

Füyûz menba'idır subh-ı pür-nigâr-ı bahâr (G.104/5)

Kimya, bakır gibi madenleri altına çevirmekle uğraşan batıl bir ilimdir. Şair burada aşkın kan içici gözünün bakışını, kimyaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ayrıca bol resimli baharın sabahını, feyiz kaynağı olarak düşünmektedir (teşbih-i belîğ).

Çemen bir allı yeşilli kumâş-ı dîbâdır

Ki târ u pûdu reg-i ebr-i dest-kâr-ı bahâr (G.104/6)

Dîbâ, çeşitli renklerle süslü bir çeşit ipek kumaştır. Şair bahar mevsiminde yeryüzünün renkli halini, kırmızı ve yeşille boyanmış diba

kumaşına benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Târ u pûd, dokumacılıkla ilgili kelimeler olup çözü ve atkı anlamına gelir. Bahar mevsiminde yeryüzünü renkli bir kumaş gibi hayal eden şair, o kumaşın çözgü ve atkısını da bahar işinin bulutunun damarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Geçer bu devr-i gül ü mül hemân güler yüzdür

Çemende meclis-i işretde bergüzâr-ı bahâr (G.104/8)

Şair burada, gül ve şarap devri; zevk ve işret meclisi olan baharı bir hediye gibi düşünmekte ve o hediye güler yüz gibi hayal etmektedir (teşbih-i müekked). Beyte göre, güler yüz gelip geçici olduğu gibi bahar mevsimi de gelip geçicidir.

105. Gazel

Bir kez felekde kâğıd uçursak o meh-veşe

Eyâ peyâm-ı vuslatı vermez mi rûzgâr (G.105/6)

Burada *o* diye söz edilen kişi sevgilidir. Sevgili bu beyitte ay (meh) a benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Şair burada o ay gibi güzel sevgiliye bir kâğıt uçurması halinde, rûzgârın kavuşma haberini verip vermeyeceğini sormaktadır.

107. Gazel

Bî-sûziş-i aşk istemeziz tûl-i hayâtı

Mânend-i şerer böyle ölünce gideriz biz (G.107/2)

Şair bu beyitte kendisini, kıvılcım (şerer) a benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Kıvılcım, bir ateş parçası olup bir anda yanıp söndüğü gibi şair de aşk ateşiyle bir kıvılcım gibi bir anda yanıp sönmeyi, aşk ateşi olmadan uzun bir hayata tercih etmektedir.

Mürg-i kafes-âmûz-ı şifâ-hâne-i mevciz

Zencîr-be-gerden niçe divaneleriz biz (G.107/3)

Şair burada biz dediği kendi gibi olan insanları, birinci mısradan dalga şifahanesinin kafes öğreten kuşu (mürg-i kafes-âmûz-ı şifâ-hâne-i mevc) na; ikinci mısradan ise boynuna zincir vurulan deliler (zencîr-be-gerden) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mir'âtıyız ol mâh-ı perî-sûretin ammâ

Gam-hânemize gelse dahı bî-haberiz biz (G.107/4)

Burada şair kendisini, peri gibi güzel yüzlü ay gibi sevgilinin aynasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin aynası olmasına rağmen, şairin gam evine gelse bile onun haberi olmayacaktır.

Müjgânlarımızı gevher-i mir'ât-ı kadehdir

Hayrân-ı nazar-bâde o mahmûr-seriz biz (G.107/5)

Bu beyitte şair kirpiklerini kadeh aynasının cevheri (gevher-i mir'ât-ı kadeh) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kirpikler gözün etrafında bulunur. Eskiden aynaların etrafı mücevherlerle süslenirdi. Şair burada gözü bir ayna, etrafındaki kirpikleri de o aynayı süsleyen mücevherler olarak hayal etmektedir.

Bir germ nigah ile geçirmekdeyiz ömrü

Şem'iz bu safâ bezmine mahv-ı nazarız biz (G.107/6)

Burada bir zevk ve eğlence meclisi hayal edilmektedir. Şair biz dediği insanları, burada o meclisin mumuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Bir reng-i nümâyişden ibaretdir edâmız

Bî-sûd u ziyân şu'le-i yâkût-ı teriz biz (G.107/7)

Şair ikinci mısradaki biz dediği insanları, kâr ve zararı olmayan (bî-sûd u ziyân) nemli yakut alevi (şu'le-i yâkût-ı ter) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Divan şiirinde kanlı gözyaşı, kırmızı renginden dolayı yakuta benzetilir. Burada da nemli yakuttan kastedilen kanlı gözyaşıdır.

Ma'nî gibi bir beytde güncîdeyiz ammâ

Gezmeğe ağızdan ağıza derbederiz biz (G.107/8)

Şair burada biz dediği insanları maniye benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Beyte göre mani tek bir beyitte sıkışmasına (güncîde) rağmen ağızdan ağıza dolaştığı gibi onlar da bir beyitte sıkışmışlar ama ağızdan ağıza dolaşmaktadırlar.

Yâkût-ı sirişkiz yerimiz dîde vü dildir

Âteşle sudan hâsıl olur bir güheriz biz (G.107/9)

Bu beyitte şair biz dediği insanları gözyaşı yakutu (yâkût-ı sirişk) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kanlı gözyaşı kırmızılığından dolayı yakuta benzetilmektedir. Gözyaşının yeri gözdür. Döküldüğü yer ise gönüldür. Bundan dolayı şair gözyaşının yerinin göz ve gönül olduğunu ifade

etmektedir. İkinci mısradaki şair yine aynı insanları, ateş ve sudan oluşan bir cevhere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kanlı gözyaşı hem sudur hem de kırmızı olduğundan ateş gibidir. Aynı zamanda yakut gibi bir mücevherdir. Ayrıca yanık bir gönülden kopup geldiğinden içinde ateşi barındırır. Şair bu manaları çağrıştıracak bir şekilde ateş ve sudan oluşan bir cevher olduklarını ifade etmektedir.

İskendere zehr-âb-ı fenâdan veririz câm

Hızır velî râh-ı ademe râh-beriz biz (G.107/11)

Şair burada biz dediği insanları Hızır'a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hızır, hayat suyunu bulmuş, içmiş ve ölümsüz bir hayata kavuşmuştur. Şair burada kendilerinin de Hızır olduğunu ama onun aksine hayat suyunu değil fenanın zehirli suyunu İskender'e verdiklerini ve ölümsüzlük yolunun değil yokluk yolunun rehberi olduklarını ifade etmektedir.

109. Gazel

Sîm-âb-ı şu'lezâra dönüp eşk-i didemiz

Oldu habâb-ı bâde dil-i âremîdemiz (G.109/1)

Şair burada içinde civa (sîm-âb) bulunan alevden bir bahçe hayal etmekte (şu'lezâr) ve gözünden akan yaşların (eşk-i dîde) ı, o bahçenin civasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gözyaşı şekil olarak civaya benzemektedir. Böyle bir şekil benzerliğinden dolayı aralarında ilişki kurulmaktadır. İkinci mısradaki ise dinlenmiş gönlü (dil-i âremîde), şarabın üstündeki su kabarcıkları (habâb-ı bâde) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Dinlenmiş şarabın üstünde su kabarcıkları oluşur. Şair burada dinlenmiş gönül diyerek bu çağrışımı sağlamaktadır.

Cevv-i nesîm-i gül sanır ol şûh- ter-mizâc

Mevc-i nigâh-ı hasret ü reng-i perîdemiz⁴⁶ (G.109/2)

Ter-mizâc; çabuk alınan, alınan, havadan nem kapan anlamlarına gelmektedir. Şair burada *çabuk alınan şûh* (şûh-ı ter-mizâc) ifadesiyle sevgiliyi kastetmektedir. Beyte göre, çabuk alınan sevgili, havada uçan

---

⁴⁶ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.429. (Bu mısra Kalkışım'ın çalışmasında "Mevc-i nigâh hasret ü reng-i perîdemiz" şeklinde geçmektedir. Burada Okçu'nun okuması, anlama daha uygun görüldüğü için, esas alınmaktadır.)

hasret ve renk bakışının dalgası (mevc-i nigâh-ı hasret ü reng-i perîde) nı, gül nesiminin havası sanmaktadır. Sevgiliye olan hasreti, havada uçan renkli bir bakış dalgası olarak hayal etmekte ve o dalgayı gül gibi sabah rüzgârının havasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Gâlib bahâr-ı hatda zümürüd nigîn olur

Dest-i nigâh-ı hâhişe eşk-i çekîdemiz (G.109/9)

Bu beyitte şair damlayan gözyaşını (eşk-i çekide) zümrüt yüzüğe (nigîn) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin ayva tüyleri yeşil renktedir. Zümrüt de yeşildir. Gözyaşı gözden damlayıp ayva tüyelerinin üstüne akar ve saydam renginden dolayı ayva tüyelerinin rengi olan yeşile bürünür. Şair istek bakışını bir el olarak hayal etmekte (dest-i nigâh-ı hâhiş) ve yeşile boyanan gözyaşı damlalarını da bu eldeki yüzüğe benzetmektedir.

110. Gazel

Şûrîde bülbülüz ki nemed-pûş-ı ma'nîyiz

Tâvûs-ı nev-bahârî değıldir nizâmımız (G.110/4)

Şair burada kendilerini perişan bülbül (şûrîde bülbül) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Gevher-misâl etmedeyiz pâş-âb-ı rû⁴⁷

Olmaz çekîde katresi hurd olsa câmımız (G.110/5)

Şair burada yüzden akan su (pâş-âb-ı rû) yu, inci (gevher) ye benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Şair yüzusunun kıymetli olduğunu ima etmekte, kadehleri kırık olsa da tek damlasının dökülmeyeceğini söylemektedir.

Kurduk o rütbelerde şikâr-ı merâmı kim

Yek-pâre çeşm ü destdir endâm-ı dâmımız (G.110/7)

Şair burada kurdukları tuzağın biçimi (endâm-ı dâm) ni, tek parça el ve göze benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, öyle bir rütbede istek avı (şikâr-ı merâm) nı kurmuş ki göz ve el şeklinde bir tuzak meydana getirmiştir.

---

⁴⁷ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.430. (Kalkışım'ın çalışmasında *pâş-âb-ı rû* tamlaması *pâş-âb-ı rû* şeklinde geçmektedir. Burada Okçu'nun okuması esas alınmaktadır.)

Nûr-ı Celâl-ı Şems ile âfâka Gâlibiz

Şemşîr-i âfitâbdır el-hak Hüsâmımız (G.110/9)

Buradaki Hüsam, Menevi-i Şerif'in kâtibi Hüsamettin Çelebi'dir. Şair onu güneşin kılıcına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

111. Gazel

Pür-safâ âyîneyiz âyîne-i zırhız velî

Bezm ü rezme âşinâdır sûret-i dîrînemiz (G.111/4)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, safâ dolu aynaya ve zırhın aynasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, kendileri aynadırlar fakat zevk meclisine de savaşa da eski suretleri alışıktır. Aynalarında yansıyan eski suretleri, iyi günleri de kötü günleri de görmüşleridir.

Âdemiz âlemde âdemde tılsım-ı hayretiz

Kufl-ı endîşeyle feth olmaz der-i gencînemiz (G.111/6)

Şair burada kendilerini, insandaki hayret tılsımı (tılsım-ı hayret) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre kendileri âlemde insan (âdem), insanda ise hayret tılsımındırlar. Onların hazinelerinin kapısı düşünme kilidi (kufl-ı endîşe) yle açılmaz.

Şâh-ı istiğnâ-yı aşkız nîstî mülkündeyiz

Gevher-i fakr ile mâl-â-mâldır gencînemiz (G.111/7)

Burada şair kendilerini aşkın tok gözlülüğünün şahı(şâh-ı istiğnâ-yı aşk) na benzetmektedir (teşbih- belîğ). Beyte göre, onlar aşk mertebesinde olduklarından dolayı, masivadan olan her şeye karşı tok gözlüdürler. Bundan dolayı hiçlik ülkesinde bulunmaktadırlar. Onların hazinesi fakr incileriyle dopdoludur.

Subh-ı enfâs-ı füyûz-ı Şems olup âyînedâr

Kalmamışdır çarh ile Gâlib gubâr-ı kînemiz (G.111/8)

Şair burada, Şems'in verdiği feyzin nefesini, bir sabah vakti gibi hayal etmekte (subh-ı enfâs-ı füyûz-ı Şems) ve o sabah vaktini ayine tutucuya benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

113. Gazel

Evc-pervâz-ı himem şîr-i semender-tıynetiz

Nahlzâr-ı unsur-ı âteşdir ancak bîşemiz (G.113/3)

Semender, ateşte yaşayan bir hayvandır. Şair burada kendilerini, semender huylu bir arslan (şîr-i semender-tıynet) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki bir benzetme daha bulunmaktadır. Bîşe, orman anlamına gelmektedir. Şair burada ormanı, ateş unsurunun hürmâlığına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hâme-veş perverdeyiz Gâlib zemîn-i şî'rde

Mısrâ'-ı pîçîdedir gûyâ ki bîh u rîşemiz (G.113/6)

Şair burada kendini, kalem (hâme) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, şîir zemininde kalem gibi beslenmektedir. Onun kökü yani beslendiği yer ise karışık mısra (mısra'-ı pîçîde) dadır.

114. Gazel

Zahmın ol gûne küşâyış verdi tab'-ı zâra kim

Reşk-i sad-berg-i çemendir bu dil-i sad-rîşemiz (G.114/3)

Bu beyitte gönül yüz köklü (dil-i sad-rîşe) olarak hayal edilmekte ve çimenin yüz yapraklı kıskançlığı (reşk-i sad-berg-i çemen) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin açtığı yara, ağlayanların tabiatı (tab'-ı zâr) nda öyle türlü açıklar yapmış ki yüz köklü gönül, çimenin yüz yapraklı kıskançlığına dönüşmüştür.

Şimdi vâdî-i melâmetde biziz şîrân-ı aşk

Çengelistân-ı nihâl-i âhdandır bîşemiz (G.114/4)

Melâmet; gösterişe önem vermeme hatta ayıplanma ve kınanmayı erdem olarak görmek demektir. Şair burada melamet vadisinde kendilerini aşkın arslanları (şîrân-ı aşk) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Orman (bîşe) da ah fidanlarından oluşmuş bir orman (çengelistân-ı nihâl-i âh) dır (teşbih-i belîğ).

116. Gazel

Gamzesin hançer-i hâbîde sanırsın ammâ

Uyudur fitneyi havf ile o fettân uyumaz (G.116/4)

Şair burada sevgilinin bakışı (gamze) nı, uyuyan bir hançer (hançer-i hâbîde) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre onun bakışları, uyuyan hançer sanılır ama korku ile fitneyi uyutur o uyumaz.

Gâlibâ hicret eden kâfile-i râhatdır

Dil ki mânend-i ceres eyleyip efgân uyumaz (G.116/7)

Bu beyitte, feryat edip uyumayan gönül, çan (ceres) a benzetilmektedir (teşbih-i mücmel).

117. Gazel

Bir âşıkız ki rûy-ı dil-ârâya hasretiz

Bir jâleyiz ki gonca-ı ra'nâya hasretiz (G.117/1)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, jaleye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre onlar öyle âşıklar ki gönül kapan sevgilinin yüzüne hasrettirler. Aynı zamanda öyle bir jaledirler ki güzel bir goncaya hasrettirler.

Tûr-i niyâza vardığımız olmadı müfid

Hemçün Kelîm berk-ı tecellâya hasretiz (G.117/2)

Bu beyitte şair kendisini ve kendi gibi olanları, Kelim sıfatına sahip Hz. Musa'ya benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Hz. Musa Tûr dağında Allah ile konuşmuştur. Bundan dolayı kendisine *Kelîm* (konuşan) sıfatı verilmiştir. Bu konuşma sırasında Allah'ı görmek istemiş, Allah dağa tecelli edince, dağ paramparça olmuştur. Beyte göre şair, Tûr dağına çıkıp niyaz etmekle kendilerini ifade edemediklerini söylemekte, Kelim olan Hz. Musa gibi, tecellinin şimşegine hasret kaldıklarını ifade etmektedir.

Mîhr-i cihân çeşmimize zerre-sân değil

Pervâneyiz ki şem'-i şeb-ârâya hasretiz (G.117/3)

Şair burada kendisini ve kendi gibi olanları, geceyi süsleyen mum (şem'-i şeb-ârâ) a hasret olan pervane sineğine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre cihanın güneşi, kendi gözlerinde zerre gibi bile değil. Çünkü onlar geceyi süsleyen mumun pervaneleridirler.

Çâk etmişiz ne fâ'ide cism-i nizârımız

Bir şâneyiz ki zülf-i semen-sâya hasretiz (G.117/4)

Bu beyitte şair, kendini ve kendi gibi olanları, yasemin gibi saça hasret olan bir tarağa (şâne) benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Âb-ı hayât sohbet-i ahhâbdan cüdâ

Mâhîleriz ki lücce-i deryâyâya hasretiz (G.117/6)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, engin deniz (lücce-i deryâ) e hasret olan balıklar (mâhîler) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Eyler mi iltifât aceb ol hümâ-yı nâz

Bir üstühânız âlem-i bâlâya hasretiz (G.117/7)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, yüce alem (âlem-i bâlâ) e hasret bir kemiğe (üstühân) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgiliye benzettiği naz hümasının kendilerine iltifat edip etmeyeceğini sormaktadır. Hüma kuşu, talih kuşu olup kemikle beslenmektedir. Bundan dolayı şair, kendilerini kemiğe benzeterek, sevgiliden iltifat görmeyi beklemektedir.

Gâlib düşer mi ol mehe kim eylemez nigâh

Biz pertev-i cemâline çün sâye hasretiz (G.117/8)

Şair bu beyitte, kendini ve kendi gibi olanları, sevgilinin güzelliğinin ışığı (Pertev-i cemâl) na hasret olan bir gölge (sâye) ye benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

118. Gazel

Tahte-i ders-i cünûn sîne-i sad-çâk yeter

Şâneyiz mûsile-i zülfe varır silsilemiz (G.118/2)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, tarağa (şâne) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Mûsile, medresede müderrisliğin bir alt derecesidir. Burada şair sevgilinin saçını böyle bir rütbe olarak hayal etmekte ve kendi silsilelerinin o rütbeye ulaştığını söylemektedir.

Jâle-veş bî-hod olup mihr ile yek-reng oluruz

Ayn-ı vuslat mı değil gülşene bu fâsilamız (G.118/4)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, kendinden geçen (bî-hod) jaleye benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Jale şeffaftır ve güneşi olduğu gibi yansıtarak güneşle aynı rengi alır. Hatta güneş çıktığında, jale buharlaşıp kendinden geçer ve yok olur. Burada böyle bir hayal kurulmaktadır. Şair kendilerinin de jale gibi güneşi yansıtıp aynı renk olduklarını ve hatta onun varlığında yok olduklarını ifade etmektedir.

121. Gazel

Dîvâne-i sahrâ-rev-i pür-cûş u hurûşuz

Minnet o Hudâvende ki bî-minnet-i hûşuz (G.121/1)

Şair bu beyitte kendilerini, coşkunlukla dolu çöle çıkan deli (divâne-i sahrâ-rev-i pür-cûş u hurûş) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Böyle deli olup akıldan minneti olmadığı için de Allah'a şükretmektedir.

Gerçi Cem-i hüsne dilimiz hüdhüd-i peygâm

Mecnûn gibi lâne-be-ser hâne-be-dûşuz (G.121/2)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, başında yuvası, omuzunda evi olan (lâne-be-ser hâne-be-dûş) Mecnun'a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Şâhenşeh-i iklim-i gam-ı dîv-sipâhız

Şûriş-fiğen-i ma'reke-i saff-ı sürûşuz (G.121/4)

Şair birinci mısradaki kendilerini, askerleri dev olan gam ülkesinin şahlar şahına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise melekler safının savaşının kargaşa çıkarıcısına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Gülgüne-i ruhsâr-ı hevesdir dil-i pür-hûn

Oldukda kebâb âteş-i hicrâna hâmûşuz (G.121/5)

Bu beyitte kan dolu gönül (dil-i pür hûn), gül renkli heves yanağı (gülgüne-i ruhsâr-ı heves) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Âşık, sevgilinin gül renkli yanağını görmeye heves eder. O hevesle gönlü kanla dolar. Gönül bu haliyle sevgilinin yanağına benzer.

Hâr-âver olan gülden alıp feyz çü zenbûr

Bî-gâneye nîşiz velî humhâneye nûşuz (G.121/6)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, gülden feyiz alan bir arıya benzetmektedir (teşbih-i mufassal). İkinci mısradaki ise yine kendisini ve kendi gibi olanları, yabancılar için diken (nîş) e; meyhâne için tatlı (nûş) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, diken getiren gülden feyiz aldığını, dolayısıyla hem dikene hem de feyze sahip olduğunu, yabancılar için diken, meyhane için ise tatlı yani feyz olduğunu ifade etmektedir.

Devr-i dehen itmezse n'ola nutkumuz Es'ad

Biz sâkin-i uzletgede-i kûşe-i gûşuz (G.121/7)

Bu beyitte şair kendini ve kendi gibi olanları kulağın köşesindeki yalnızlık yerinde oturan (sâkin-i uzletgede-i kûşe-i gûş) bir insana benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şairin ağzı, konuşmak için

dönme de bir zararı olmaz. Çünkü kendileri kulağın köşesinde yalnız bir şekilde dinleyici konumundadırlar.

122. Gazel

Sîne pür-âteş ü dil gevher-i aşk ile tolu

Berk-hîz ebr-i güher-zâd ki derler o biziz (G.122/2)

Şair bu beyitte, biz dediği insanları şimşek çıkaran, inci doğuran bulut (berk-hîz ebr-i Güher-zâd) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şairin sinesi ateşle ve gönlü aşkın cevherleriyle doludur. Öyle bir buluttur ki şimşekleri atar ve inciler döker.

Bî-vücûduz yine berbâd-kün-i mülk-i gamız

Neydeki âteş-i feryâd ki derler o biziz (G.122/4)

Bu beyitte şair biz dediği insanları, neydeki feryat ateşine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre bu insanlar, varlıktan geçmiş (bî-vücûd) ve gam ülkesinde perişan olmuşlardır (berbâd-kün-mülk-i gam).

123. Gazel

Târ-ı tanbûru iken rişte-i cân-ı zu'afâ

Ehl-i dil beste-i âvâze-i nâhid olmaz (G.123/3)

Şair burada zayıfların canının ipliği (rişte-i cân-ı zu'afâ) ni tamburun teli (târ-ı tanbûr) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Nâhid, Venüs yıldızı olup feleğin sazendesidir. Şair burada, zayıf insanların iplik gibi ince canı, tamburun teli iken, gönül ehillerinin Venüs yıldızının sesine tutkun olmayacaklarını ifade etmektedir.

124. Gazel

Nakş-ı ber-âb olduğu reng-i sebât-ı gülşenin

Gonca-ı sad-bergde şebnem dür-i mengûş-ı nâz (G.124/4)

Bu beyitte şair, yüz yapraklı gonca (gonca-ı sad-berg) nın üzerindeki şebnemi, naz küpesinin inci (dür-i mengûş-ı nâz) sine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, gül bahçesinin sabit rengi (reng-i sebât-ı gülşen), su üzerindeki nakış gibi olmuştur. Böyle bir bahçede goncanın üstündeki şebnem naz küpesinin incisi durumundadır.

Pîş-i isti'dâd-ı tab'-ı nükte-dânında senin

Tıfl-ı nutk Es'ad sühan fehm-i edeb hâmûş-ı nâz (G.124/6)

Bu beyitte şair sözü bir çocuk gibi düşünmekte (tıfl-ı nutk) ve o çocuğu, kelime (suhan) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Edebin anlayışı (fehmi-i edeb) nı da naz suskunluğu (hâmûş-ı nâz) olarak görmektedir (teşbih-i belîğ).

126. Gazel

Dürr-i yetîm-i mevce-i deryâ-yı kesretiz

Vahdet-sarây-ı dilde dahı bir bulunmuşuz (G.126/6)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, kesret denizinin dalgalarındaki yetim inci (dürr-i yetîm-i mevce-i deryâ-yı kesret) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Dürr-i yetim, sedefteki tek inci tanesidir. Bu beyitte kesret âlemi olan dünya, dalgalı bir deniz gibi hayal edilmekte; şair ve onun gibiler de bu dalgalı deniz içinde tek inci tanesine benzetilmektedir.

128. Gazel

Tûfân-ı şarâb üzre meğer nakş-ı habâbız

Kim jâle-i gül-berg gibi hâne-harâbız (G.128/1)

Birinci mısradaki bir şarap tufanı hayal edilmektedir. Şair kendini ve kendi gibi olanları, bu tufanın üzerindeki su kabarcığının nakşı (nakş-ı habâb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise yine şair kendini ve kendi gibi olanları, gül yaprağı üstündeki jale (jâle-i gül-berg) ye benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Gül üstündeki jale, zayıf ve her an yıkılmaya müsait olduğu gibi; şairin de evi zayıf ve yıkılacak gibidir.

Hûrşide gül-i reng-i temennâmız açılmaz

Sad perde-i nâz içre nihân bûy-ı gül-âbız (128/2)

Şair ikinci mısradaki, kendini ve kendi gibi olanları yüz naz perdesi içinde gizlenmiş gül suyunun kokusuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gül, gonca halindedir ve güneşi görünce açılır. Şair burada nazının derecesini vurgulamak için, isteği bir gül rengi (gül-i reng-i temennâ) olarak hayal etmekte ve onun güneşe karşı açılmayacağını ifade etmektedir. Çünkü yüz perdeli naz içinde saklı gül suyu kokusudur.

Geh hidmet-i şem'ine çü pervâne şitâbân

Geh gülşen-i nâr-ı gamına mürğ-i kebâbız (G.128/4)

Şair birinci mısradaki kendini ve kendi gibi olanları, mum hizmetinde aceleyle koşan bir pervaneyeye benzetmektedir (teşbih-i mufassal). İkinci mısradaki ise gam ateşinin gül bahçesi (gülşen-i nâr-ı gam) nde kebab olan bir kuşa benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

DeFTER olıcak zümre-i dil-dâde-i hâli

Çün nokta-i sehv-i kalem-i ehl-i hisâbız (G.128/5)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, hesap uzmanlarının kaleminin hatasının noktasına benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Beyte göre, sevgilinin yüzündeki bene âşık olanların zümresi, bir defteri kaplayacak kadardır. Âşıklar, bir nokta gibi düşünülmektedir. Sevgilinin o kadar âşıkları var ki o noktalar bir defteri oluşturacak şekildedir.

Zann eyleme sâbit-kadem-i halka-i meclis

Biz şu'le-i cevâle gibi pâ-be-rikâbız (G.128/6)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, hareketli bir aleve benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Alev her an yanıp söndüğü gibi onlar da ayakları üzengide (pâ-be-rikâb) yani her an gidebilirler.

129. Gazel

Bârân olur ehl-i nazarın hûn-ı sirişki

Berk ursa miyânında ne dem hançer-i elmâs (G.129/2)

Nazar, bakış anlamına gelmektedir. Tasavvufta mürşid, saliki bakışla terbiye eder. Bundan dolayı ehl-i nazar mürşittir. Şair burada nazar ehli olanların kanlı gözyaşları (hûn-ı sirişk) nı, yağmur (bârân) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Pür-zehr kılıp hande-i zîr-i lebin ol mâh

Viridi dil-i sad-pâreye gül-şekker-i elmâs (G.129/4)

Bu beyitte şair, ay gibi güzel sevgilinin dudağının altındaki gülücüğü (hande-i zîr-i leb) nü gül şekerli elmasa benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgili, dudağının altındaki gülücüğü zehirle doldurup, yüz parçalı gönle (dil-i sad-pâre) gül şekerli elmas diye sunmaktadır.

Ağyâr seni seng-i reh-i yâr ile urdum

Çâsâr-ı freng oldu geyip efsâr-i elmâs (G.129/10)

Şair burada sevgilinin yolunun taşı (seng-i reh-i yâr) nı, elmas taca (efser-i elmâs) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, kendisine yabancı olan rakibe, sevgilinin yolundaki taşla vurmaktadır. Yabancı da o taşı alıp elmas taç gibi başına koyarak Avrupa'nın çarı olmuştur.

Hûygerde-ruh oldukça o meh-pâre sanırsın

Gül-bergine şebnem ola âb-ı ter-i elmâs (G.129/12)

Burada terlemiş bir yanak hayal edilmektedir. Hûygerde-ruh, terlemiş yanak anlamına gelir. Şair burada o ay parçası (meh-pâre) gibi güzel sevgilinin terlemiş yanağını, gül yaprağın (gül-berg) a benzetmekte; üstündeki ter taneciklerini de elmasın suyu gibi kıymetli olan şebneme benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Pür-bûy-ı ma'ânî mi devâtım gibi Gâlib

Sırr-ı bezm-i selâtîne gelen micmer-i elmâs (G:129/12)

Bu beyitte sultanların meclisine gelen elmas bir buhurdan (micmer-i elmâs) hayal edilmektedir. Şair kendi divit (devât) ini, bu buhurdana benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Buhurdan, koku taşır. Şairin divitinde de mana kokuları doludur. Beyte göre sultanların meclisinin sırrına gelen elmas buhurdanlık, şairin mana kokulu diviti gibidir.

131. Gazel

Hayl-i mürgâna perî cündüne sultân idi Kays

Devlet-i aşkda gûyâ ki Süleymân idi Kays (G.131/1)

Hız. Süleyman, kuşlarla konuşabilen, cinleri emri altında tutan bir hükümdardır. Şair burada Süleyman'ın bu özelliklerini hatırlatarak Kays'ın, kuşların sürüsü (hayl-i mürgân) ne ve peri ordusu (perî cündü) na sultan olduğunu ifade etmekte ve onu aşk devletinin Süleyman'ına benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Mekteb-i aşkda Monlâ-yı cünûn var Gâlib

Kim ânun dersine bir tıfl-ı sebak-hân idi Kays (G131/9)

Şair burada Kays'ı, Monlâ-yı cünûn dediği Mevlana'nın yanında ders okuyan bir çocuğa benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

133. Gazel

Her gonca hem-çü mürg-i şeb-âvîz-i hûn-nisâr

Bu gülşeni terâne-i Mansûr kaplamış (G.133/4)

Şeb-âvîz, ishak kuşudur. Bu kuş, ayağından tutunup baş aşağı sarkıp öten bir kuştur. Şair burada bir gül bahçesi hayal etmekte ve o gül bahçesinin goncalarını, kan saçan ishak kuşu (mürg-i şeb-âvîz-i hûn-nisâr) na benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

134. Gazel

Zülf-i siyâhı kaydına düşmek cünûn imiş

Hâl-i ruhu derûnlara dâğ-ı derûn imiş (G.134/1)

Bu beyitte, sevgilinin yanağındaki ben (hâl-i ruh), aşğın gönlündeki ateş yarası (dâğ-ı derûn) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Feyz-i nazardan olmuş idi rûyu nev-bahâr

Ol bâğa âb u reng veren eşk-i hûn imiş (134/6)

Burada sevgilinin yüzü (rûy), ilkbahar (nev-bahar) a benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, nazarın bereketi, o yüzü ilkbahara çevirmektedir. O bahçelere su ve renk veren ise kanlı gözyaşları (eşk-i hûn) dır.

135. Gazel

Dağlar var kim serimde açılır gülzâr-veş

Şerhalar var kim dilimde subh-ı âteş-bâr-veş (G.135/1)

Bu beyitte, ateş yaraları (dâğ), gül bahçesi (gülzâr) ne benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Ateş yarası kırmızı renkte olup, şekil olarak güle benzer. Şairin başında o kadar yaralar var ki başı, gül bahçesine dönmüştür. İkinci mısradaki şair gönlündeki parça parça olmuş yarıklar (şerhalar) ı ateş yağdıran sabah (subh-ı âteş-bâr) a benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Mest olup yâd-ı nigâh ile dil-i bîmârımız

Şu'le-i şemşîre baş kor bâliş-i zer-kâr-veş (G.135/2)

Şair burada kılıcın alevi (şu'le-i şemşîr) ni, altın işlemeli yastık (bâliş-i zer-kâr) gibi hayal etmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre şairin hasta gönlü (dil-i bîmâr), sevgilinin bakışlarının hayali (yâd-ı nigâh) ile sarhoş olmakta ve başını altın işlemeli yastığa koyar gibi kılıcın alevine

koymaktadır. Kılıç, sevgilinin bakışını sembolize eder. Şair böyle bir çağrışımı oluşturacak şekilde bakış ve kılıç kelimelerini kullanmaktadır.

136. Gazel

Yine vâdî-i hışm u cengi çeşm-i bî-emân tutmuş

Per-i Cibrîli zülf ol kahramâna sâye bân tutmuş (G.136/1)

Bu beyitte şair, sevgilinin acımasız gözü (çeşm-i bî-emân) nü, savaş meydanını (vâdî-i hışm u ceng) tutan bir kahraman gibi hayal etmektedir. Beyte göre sevgilinin saçları; Cebrail'in kanadını, o kahramanın üstünde gölgelik gibi tutmaktadır (teşbih-i belîğ).

Bu şeb hûnî nigâhın mest tutdum sahn-ı sînemde

Gürîzân olmamış ol kâtil-i çâlâki kan tutmuş (G.136/3)

Katiller, adam öldürdükten sonra kendilerinden geçerler. Buna kan tutma denir. Şair burada sevgilinin kanlı bakışlarını, gönlünün ortasında sarhoş tuttuğunu ifade etmektedir. Katil olan sevgilinin bakışlarını, kan tuttuğu için sarhoş olmuş ve âşık onu yakalamıştır. Burada sevgilinin kanlı bakışı (hûnî nigâh), tez canlı bir katil (kâtil-i çâlâk) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

138. Gazel

Leb-i peymânen den dâni dürr-i nâb göstermiş

Gül-i hoş-bûy-ı işret gevher-i şâd-âb göstermiş (G:138/1)

Bu beyitte şair, kadehin ağzı (leb-i peymâne) ndan görünen sevgilinin dişlerini (dendân), saf inci (dürr-i nâb) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgili, kadehten şarap içince, inci gibi dişleri görünmektedir.

139. Gazel

Gül âteş gülbün âteş gülşen âteş cûybâr âteş

Semender-tıynetân-ı aşka besdir lâlezâr âteş (G.139/1)

Bu beyitte gül, gülün kökü (gülbün), gül bahçesi (gülşen), ırmak (cûybâr) ve lale bahçesi (lâlezâr), ateşe benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Hemân ey sâkî bir sâgar tutuşdur dest-i dildâra

Gazabla bezme geldi şem'-i meclis-veş yanar âteş (G.139/2)

Şair burada sevgiliyi, meclisin mumu (şem'-i meclis) na benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre sevgili gazapla meclise gelmiştir. Bu haliyle sohbet halkasının mumu gibi ateşle yanmaktadır.

Bana dūzahdan ey meh dem urur gülzârlar sensiz

Diraht âteş nihâl-i dil-keş âteş berg ü bâr âteş (G.139/4)

Bu beyitte gül bahçesindeki ağaç (diraht), gönül çeken fidan (nihâl-i dil-keş) ve yaprak, ateşe benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, ay gibi güzel sevgilinin olmadığı gül bahçeleri. cehennem (dūzah) i hatırlatmaktadır. Bundan dolayı her şey şairin gözüne ateş gibi görünmektedir.

Çerâğ-ı bezm-i hecri olduğum yapmış yakışdırmış

Gönül pervanesine vuslat âteş intizâr âteş (G.139/7)

Birinci mısradaki şair kendini ayrılık meclisinin mumu (çerâğ-ı bezm-i hecr) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise kavuşma (vuslat) ve bekleme (intizâr), ateşe benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Meğer kıl-k-i sebük-cevlânın olmuş germ-rev Gâlib

Zemîn âteş zamân âteş bütün nakş u nigâr âteş (G.139/9)

Bu beyitte, zemin, zaman, nakış ve resim (nigâr), ateşe benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

142. Gazel

Biz bülbülüz ey hüdhüd-i tâc-âver-i ma'nâ

Feyz-i ezeli merd-i külehdâra mı mahsûs (G.142/3)

Şair burada biz dediği âşıkları, bülbüle benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair sevgiliye, mananın taç taşıyan hüdhüdü diye seslenmekte, kendilerinin bülbül olduğunu dile getirmekte ve ezeli feyzin sadece külah sahibi insana mı has olduğunu sormaktadır.

Sen hûn-ı dili eyle gözüm ma'nî-i rengîn

Bu neş'e hemân sâgar-ı ser-şâra mı mahsûs (G.142/4)

Şair burada, gönüldeki kanı (hûn-ı dil), renkli manalara benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gönüldeki kan, gözde kendini kanlı gözyaşı olarak gösterir. Şair burada gözüne seslenmekte ve gönlün kanını, renkli manalara çevirmesini istemektedir.

143. Gazel

Dermân ola derd sûretinde

Ol gamze-i mest-i nâza mahsûs (G.143/2)

Bu beyitte şair, derdi dermana benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre dert suretindeki derman, sevgilinin nazının sarhoş edici bakışına hastır.

147. Gazel

Dil-şikendir gamzesi hûn-hârdır

Şîşeden rindâna sahbâdır garaz (G.147/5)

Bu beyitte sevgilinin bakış (gamze) ı, gönül kırıcı (dil-şiken) ve kan içici (hûn-hâr) diye tarif edilmektedir. Bundan maksadın da rintler için şişeden şarap olduğu dile getirilmektedir. Sevgilinin bakışı, gönül kırıcı olma yönüyle şişeye; kan içici olma yönüyle de şaraba benzetilmektedir (teşbih-i müekked).

Anlanır da 'vâ değıldir kâr-ı aşk

Deştden Mecnûna Leylâdır garaz (G.147/6)

Bu beyitte Mecnun için Leyla'dan kastın, çöl (deşt) olduğu söylenmektedir (teşbih-i belîğ).

148. Gazel

Zülf-veş kâfirdir ol da mezheb-i uşşâkda

Âyet-i Furkânı hüsne sihr-i ta 'bîr etdi hat (G.148/2)

Şair burada yazı hattını, saça benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Saç da hat gibi siyahtır. Kâfirin rengi de siyahtır. Şair, renk yönüyle, hattın saç gibi, âşıkların mezhebinde kâfir olduğunu ifade etmektedir.

Olduğuyçün bahtımız hûrşîd-i düşmen şâm-ı dost

Tûtîyâ-veş dîde-i ümmîd-i tenvîr etdi hat (G.148/4)

Şair burada, yazı (hat) yı, sürme (tûtîyâ) ye benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Burada renkler üzerinden bir benzetme yapılmaktadır. Hem sürme hem yazı hem de akşam siyah renktedir. Yazının bir anlamı da halk arasında kaderdir. Şair burada bahtının güneşe düşman, akşama dost olduğunu yani bahtının kara olduğunu dile getirmektedir. Fakat onun yazısı olan kader, onun gözüne sürme gibi parlaklık verip ümit vermektedir. Her ne kadar bahtı kara olsa da kaderinden ümidi bulunmaktadır.

151. Gazel

Nutkumun her güher-i pâki çerâğ-ı elfâz

Sâde mazmûnları hep penbe-i dâğ-ı elfâz (G.151/1)

Şair bu beyitte ilk mısrada, sözlerini (nutk) temiz bir inci (güher-i pâk) gibi hayal etmekte ve o incileri, kelimelerin mumu (çerâğ-ı elfâz) na benzetmektedir (teşbih- beliğ). İkinci mısrada ise kelimelerini, ateş yarasının pamuğu gibi hayal etmekte ve mazmunlarını böyle bir pamuğa benzetmektedir (teşbih-i beliğ).

Kâmetin yâdına bir mısra'-ı berceste dedim

Bir sehî servi bitirdi yine bâğ-ı elfâz (G.151/2)

Şair burada mısra'-ı bercesteyi, sevgilinin servi fidanı (sehî servi) gibi uzun boyuna benzetmektedir (teşbih-i beliğ). Şair kendi kelimelerini bir bahçe; mısra-ı bercesteyi de o bahçede bir servi fidanı gibi hayal etmektedir. Beyte göre şair, sevgilinin boyunu yâd etmek için berceste bir mısra söylemektedir. Onun kelime bahçesi, servi fidanı gibi bir mısra ortaya çıkarmıştır.

153. Gazel

Ka'be-i kalbin tavâfi remzini isbât eder

Kalb ü tahyîl ile münhâl bir mu'ammâdır semâ' (G.153/5)

Şair burada sema'ı, kalp ve hayale gelen şeylerle (tahyîl) çözülen (münhâl) bir bilmece (mu'ammâ) ye benzetmektedir (teşbih-i beliğ). Kalp, Ka'be olarak düşünülmektedir. Beyte göre sema', kalp Kabesi etrafında dönmeye işaretir. Bu kalp ve onun hayale getirdiği manalar, bir bilmece olan sema'ı çözmektedir.

Neşr-i ebdân haşr-i ervâhın olur enmûzeci

Neş'e-i halk-ı cedîde nefh-i uhrâdır semâ' (G.153/7)

Burada kıyamet gününün hayali bulunmaktadır. İlk mısrada şair sema'ı, bedenlerin dirilmesi (neşr-i ebdân) ve ruhların toplanması (haşr-i ervâh) nın örneğine benzetmektedir (teşbih-i beliğ). İkinci mısrada ise sema', yeniden yaratılış için yapılan son nefese (nefh-i uhrâ) benzetilmektedir (teşbih-i beliğ).

Sâha-i mir'ât-ı kalb-i sâfdır cevlângehi

Gevher-i galtân-ı bahr-ı aşk-ı Monlâdır semâ' (G.153/8)

Şair ikinci mısradaki sema'ı, Mevlana'nın aşk denizinin yuvarlanan incisine benzettir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sema'nın gezdiği yer, saf kalbin aynasının sahası (sâha-i mir'ât-ı kalb-i sâf) dır. Sema' aslında kalpte bir dönüşür.

154. Gazel

Devr eder mey-hâneyi muğ-beçeler

Ka'bede san hâciyân eyler semâ' (G.154/4)

Şair burada meyhaneyi, Ka'be'ye; meyhanedeki çırakları (muğbeçe) da hacılara benzettir (teşbih-i belîğ). Ka'be'de hacılar dönüp tavaf ettikleri gibi, meyhanedeki çıraklar da meyhanede dönmektedirler.

Ney-safir-i şevk urup mürgân-ı kuds

Çün kebûter per-zenân eyler semâ' (G.154/5)

Şair burada semâ' dönen Mevlevîleri, temiz kuşlar (mürgân-ı kuds) gibi düşünmekte ve onları kanat çırpan (per-zenân) güvercinler (kebûter) e benzettir (teşbih-i mufassal).

Nûr-bahş oldukça Gâlib Şems-i aşk

Mevlevîler zerre-sân eyler semâ' (G.154/7)

Bu beyitte, semâ' dönen Mevlevîler, zerreye benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre, aşk Şemsi nur verdikçe Mevlevîler zerre gibi dönmektedirler. Zerrenin bir anlamı da güneş ışığının önünde uçuşan toz parçalarıdır. Şair bu duruma gönderme yaparak, aşk güneşinin ışığı önünde Mevlevîlerin semâ' döndüğünü ifade etmektedir.

156. Gazel

Bunca dem cûş eyleyen eşk-i revân besdir dile

Gevher-i şâd-âbdır nîsândan kessin tama' (G.156/5)

Şair burada akan gözyaşı (eşk-i revân) nı, suya kanmış inci (gevher-i şâd-âb) ye benzettir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, bunca zaman coşkunluk gösteren akan gözyaşı, gönül için yeterlidir. Çünkü o gözyaşları, suya kanmış incidirler. Bundan dolayı şair, gönlün artık nisan yağmuruna aç gözlülük göstermemesi gerektiğini ifade etmektedir.

157. Gazel

Mürg-i âh-ı ehl-i derdim lânedan kıldım ferâğ

Gör ol Hindûyum ki âteş-hânedan kıldım ferâğ (G.157/1)

Şair birinci mısırada, dert ehlinin ahını, bir kuş gibi (mürg-i âh-ı ehl-i dil) düşünmekte ve kendini o kuşa benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Öyle bir kuş ki yuvasından vazgeçmiştir. Ah, çıktığı zaman vücudu terk eder. Şair burada ahı, kuş; vücudu da kuş yuvası gibi hayal etmektedir. İkinci mısırada ise şair, kendini bir Hindu'ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hindu ateşe tapar, onun ibadet yeri ateşhanedir. Şair burada ibadet yerini terk eden bir Hindu gibi kendini hayal etmektedir.

Beste-i hâl u hatın olmam ben ey şâhîn-nigâh

Tâ'ir-i Kudsüm ki dâm u dânedan kıldım ferâğ (G.157/2)

Tâ'ir-i Kuds, temiz kuş demektir ve Cebrail meleğine verilen bir isimdir. Şair burada, kendini Tâ'ir-i Kuds'a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada sevgiliye, şahin bakışlı diye hitap edilmekte, onun ayva tüylerine ve yüzündeki bene şairin bağlanmayacağı dile getirilmektedir. Çünkü o Cebrail meleği gibidir ki tuzak ve daneden vazgeçmiştir. Melek zaten tuzak ve daneye takılmaz çünkü ihtiyacı yoktur. Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri bir tuzak, ben de tuzaktaki dane gibi hayal edilmektedir. Aynı zamanda bunlar güzellik unsurları olup, şair sevgilinin güzelliğinin tuzağına düşmeyeceğini dile getirmektedir.

158. Gazel

Cilvedir ol bî-emân âzâra te'vîl-i dürûğ

Nağmedir feryâd-ı âh u zâra te'vîl-i dürûğ (G.158/1)

Te'vîl-i dürûğ, yalana farklı anlamlar verme veya yanlış yorumlama, yalan yorumlama anlamlarına gelir. Şair burada birinci mısırada, sevgiliden gelen acımasız azarı, yalan yorumlama ile cilveye; aşığın ah ve ağlamasının feryatlarını da şarkıya benzetmektedir.

159. Gazel

Pertev-i hüsnünden olmuşdur dilim yek katre âb

Jâleyim çün mihr-i pür-envârdan kılmam ferâğ (G.159/5)

Birinci mısradaki şair, gönlünü bir damla suya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise şair, kendini jaleye benzetmektedir (teşbih-i müekked). Beyte göre, şairin gönlü, sevgilinin güzelliğinin ışığından tek damlalık bir su olmuştur. Bu haliyle jaleye benzemektedir. Bundan dolayı da sevgili olarak hayal ettiği ışık dolu güneşten vazgeçmemektedir.

161. Gazel

Yeni baş gösterip oynakladı sümbüldür zülf

Al dülbendde bir deste karanfüldür zülf (G.161/1)

Şair burada, birinci mısradaki saç, sümbüle benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise saç, al tülbentte bir deste karanfile benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Sırma püskülleridir târ-ı nigâh-ı uşşâk

Sebz-pûşîde-i mir'ât-ı tahayyüldür zülf (G.161/3)

Şair burada, âşıkların bakışlarını birer iplik (târ-ı nigâh-ı uşşâk) gibi düşünmekte ve bu bakışları sevgilinin saçlarının sırma püsküllerine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise sevgilinin saçlarını, hayal aynasının yeşil elbisesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Saç, hayal etme aynasının yeşil örtüsü gibi düşünmekte ve âşıkların bakışını da bu örtünün sırma püskülleri olarak görmektedir.

Urdu baht-ı siyehim târ-ı harîr-i şebden

O mehe perde-keş-i hâb-ı tegâfüldür zülf (G.161/6)

Şair burada, âşığı görmezlikten gelen bir sevgiliyi hayal etmektedir. Sevgilinin saçını, görmezlikten gelme uykusunun çekilen perdesi (perde-keş-i hâb-ı tegâfül) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgili, saçlarını gözlerine çekerek perde yapmakta ve âşığı görmezlikten gelmektedir.

Çekmiş ebrûların etrâfına nakkâş-ı kazâ

Gûyiyâ perde-i mihrâb-ı tevekküldür zülf (G.161/7)

Şair burada, saçlarını alın üstünde iki tarafa tarayan bir sevgili hayal etmektedir. Sevgilinin saçlarını tevekkül mihrabı gibi düşünmektedir. Bu haliyle sevgilinin saçlarını, mihrabın iki tarafına çekilmiş perdeye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Gönderir ânı selâm İbn-i Selâma Leylâ

Şi'r-i Mecnûndan iki beyt-i tegâfüldür zülf (G.161/8)

Şair burada sevgilinin saçını Mecnun'un iki beytine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Yûsuf-ı hüsne Zelîhâ-yı hevesden gûyâ

Dâmen-i ârıza bir dest-i tetâvüldür zülf (G.161/9)

Şair burada, Zeliha'nın, Yusuf'un eteğine el atması olayına gönderme yaparak saçı, yanak eteğine uzanan bir ele benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Yanak, sevgilinin güzellik unsurlarındandır. Yusuf da güzelliğin sembolüdür. Saç, siyahtır ve kâfirdir. Şair yanağı Yusuf, saçı da Zeliha gibi düşünmektedir. Saçın yanak üzerine gelmesini ise Zeliha'nın Yusuf'un eteğine el uzatması gibi hayal etmektedir.

Gâlib ibretle nigâh et bu kumâş-ı nazma

Nûsha-i rişte-keş-i târ-ı te'emmüldür zülf (G.161/11)

Bu beyitte nazım, bir kumaş gibi düşünülmektedir. Sevgilinin saçı da düşünce ipliğinin dokuma nüshasına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, şiir bir kumaşa onun dokunduğu veya yazıldığı nüsha da saçtır. Çünkü düşünce ipliğinin dokumasının yapıldığı yer saçtır.

163. Gazel

Müjen âlûde-i hûn etmiş iken ol gül-i nâz

Berg-i ruhsârına târ-ı nigeğin hâr ola hayf (G.163/5)

Burada bir gül mazmunu bulunmaktadır. Sevgilinin kirpikleri (müje) kanla bulaşmıştır (âlûde-i hûn). Bu haliyle naz gülüne benzemektedir. Kirpiklerin altındaki yanak ise gülün yaprağı olarak hayal edilmektedir (berg-i ruhsâr). Gözden çıkan bakış teli (târ-ı nigeğ) de o gülün dikenini (hâr) dir (teşbih-i belîğ).

166. Gazel

Ey nev-bahâr-ı hüsnü şafak-tâb-ı gül-arak

Hatt-ı lebi hayâl-i şeker-hâb-ı gül-arak (G.166/1)

Birinci mısradaki güzellik, ilkbahar olarak hayal edilmekte (nev-bahâr-ı hüsn) ve o ilkbahar, gül renkli içkinin şafak ışığı (şafak-tâb-ı gül-arak) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin güzelliği, ilkbahar gibi renkli

ve aydınlık vericidir. Hem gül hem de şafak vaktindeki ışık, kırmızı renktedir. Arak, kelime anlamı rakı olmakla beraber, içkinin genel adı olarak da kullanılır. İçki genel anlamıyla kırmızıdır. Sevgilinin güzelliği, öyle canlı bir ilkbahardır ki bütün bunlar rengini ve ışığını ondan almaktadırlar. İkinci mısradan, sevgilinin dudağının etrafındaki ayva tüyleri (hatt-ı leb), gül gibi kırmızı içkinin şeker gibi tatlı uykusunun hayaline benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Berk-i nigâhın et zehebü'r-ra'd-ı nâr-ı aşk

İksîr-i nûr-ı kalb ola tîz-âb-ı gül-arak (G.166/6)

Şair birinci mısradan, sevgilinin bakışını, şimşek gibi hayal etmekte (berk-i nigâh) ,aşk ateşini de gök gürlemesinin altını gibi hayal etmektedir (zehebü'r-ra'd-ı nâr-ı aşk). Şair, bakışın şimşeğini, aşk ateşinin altın gibi gök gürlemesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gök gürlemesi olduğunda, ateş gibi yakıcı ve altın gibi sarı bir görüntü ortaya çıkar. Şair bu görüntüyü aşk ateşi olarak hayal etmektedir. Sevgilinin bakışı da şimşek gibi dehşet vericidir. Şair, şimşek gibi dehşet verici olan sevgilinin bakışına, ateş gibi yakıcı ve altın gibi sarı aşk ateşinin de eklenmesini istemektedir. İkinci mısradan şair, kalp nurunun iksirini, gül gibi içkinin kezzab suyu (tîz-âb-ı gül-arak) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Pîçide lafzı ma'nî-i rengine verdi rûh

Her beytim oldu şîşe-i pür-tâb-ı gül-arak (G.166/8)

Şair her beytini, gül gibi içkinin ışığıyla dolu bir şişeye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, şairin karışık sözleri, renkli manalara ruh vermektedir. Bundan dolayı da her beyti böyle bir şişeye benzemektedir.

Rûh-ı nazarla Şems-i şeker-rîz-i aşk eder

Bir gün bu teşne cânı da sîr-âb-ı gül-arak (G.166/10)

Şair burada susamış canını, suya kanmış gül gibi içkiye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, aşkın şeker dökücü Şems'i, bakış ruhuyla bir gün şairin susamış canını, suya kanmış gül gibi bir içkiye çevirecektir.

168. Gazel

Şimdi Gâlib bir şeh-i âlî-cenâb

Gönlümüze âşinâdır adı aşk (G.168/5)

Şair bu beyitte aşkı, gönle aşına olan yüce bir şaha benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

169. Gazel

Boş bulundu câm-ı mey oldu tanîn-endâz-ı aşk

Yohsa çıkmaz rind-i pür-irfândan âvâz-ı aşk (G.169/1)

Şair burada irfan dolu rindi, içki kadehi (câm-ı mey) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, aşk iniltileriyle inleyen içki kadehi, boş bulunduğu yani dalgınlığına geldiği için inlemiştir. Yoksa ondan aşk sesi çıkmaz onu saklar. Buradaki aşk kadehi irfanla dolu rinttir. Rintler irfanla dolu olduğundan aşklarını gizlerler. Ama burada boş bulunmuş aşkı açıklamıştır.

170. Gazel

Dil ü cânın enîs-i bezm-i irfân olduğun tuyduk

O iki goncanın zîb-i gülistân olduğun tuyduk (G.170/1)

Şair burada birinci mısradan, sevgilinin gönül ve canını, irfan meclisinin dostu (enîs-i bezm-i irfân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradan ise yine gönül ve canı iki gonca gibi düşünmekte ve gül bahçesinin süsü (zîb-i gülistân) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

171. Gazel

Nev-bahâr-ı gamına bülbülüz ol gonca-femin

Ararız hande-i dîrîneyi giryân olarak (G.171/3)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, bülbüle benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, şair gonca ağızlı gamın ilkbaharı gibi güzel sevgiliye bülbül olduğunu söylemektedir. Öyle bir bülbül ki eski gülüşü, ağlayarak aramaktadır.

Zîver-i gülşen-i âgûş olur âhir o perî

Gülerek açılarak gül gibi handân olarak (G.171/4)

Bu beyitte, kucak bir gül bahçesi olarak hayal edilmekte ve sevgili (perî) o gül bahçesinin süsü (zîver-i gülşen-i âgûş) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada *perî* diye söz ettiği sevgilinin, en sonunda kucağın gül bahçesinin süsü olacağını söylemektedir. Ayrıca ikinci mısradan, sevgilinin gül gibi gülüp açılacağını ifade etmektedir (teşbih-i mufassal).

173. Gazel

Sunup o şu'le-i ruhsâra dūd-ı hat görünür

Gönüller âteş-i gamdan kebâb oluncaya dek (G.173/6)

Şair burada aşığın gönlünü, gam ateşinden yanmış kebaba benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada sevgilinin yanağı alev (şu'le-i ruhsâr), yüzündeki ayva tüyleri de duman (dūd-ı hat) olarak hayal edilmektedir. Beyte göre gönüller, kebab oluncaya dek yanak alevinden ayva tüyü dumanı görünmektedir.

174. Gazel

Nâvek-i gamzesi dil-dûzdur ebrûsundan

Eylemiş hükm-i kazâ tîri kemândan esbak (G.174/6)

Şair burada sevgilinin bakış oku (nâvek-i gamze) nun, kaşından daha gönül delici (dil-dûz) olduğunu ifade etmektedir. Kazanın hükmünün ok (tîr) u yay (kemân) dan daha öncelikli kıldığını söylemektedir. Sevgilinin bakışı oka, kaşı yaya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

175. Gazel

Ne çekdi mürğ-i dili zülfü bend edinceye dek

Beli bunaldı tutup der-kemend edinceye dek (G.175/1)

Bend; bağ, rabıta anlamına gelmektedir. Şair burada gönül kuşu (mürğ-i dil) nun sevgilinin saçını bir bağa dönüştürdüğünü ifade etmektedir. Sevgilinin saçı, salık için kesreti temsil eder. Beyte göre gönül kuşu, kesrete takılmış ancak kesreti vahdetle bir rabıtaya dönüştürünceye kadar çok çile çekmiştir. Zülf, burada rabıtaya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Tekâtur etmedik inbik-i zehr olur gözümüz

Şekerli lebleri bir nûş-hand edinceye dek (G.175/4)

Şair burada gözlerini, damlamayan zehirli bir imbik (inbîk-i zehr) olarak düşünmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin dudakları tatlı bir gülüş (nûş-hand) edinceye kadar, gözleri damlamayan bir imbik olmaktadır.

176. Gazel

Birbiri ile karşılaşır ebruvân gibi

Tîğ-ı tegâfûlünle nigâh-ı terahhumun (G.176/6)

Şair burada sevgilinin görmezlikten gelen ve kılıca benzeyen bakışı (tîğ-i tegâfûl) ile merhamet eden bakışı (nigâh-ı terahhum) nı, karşı karşıya duran iki kaşa benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Sevgili aşığa ilgisiz davranıp hem görmezlikten gelmekte hem de merhamet etmektedir.

177. Gazel

Kâkûl üftâdesidir perçem-i işkostenin

Turre âvizesidir zülf-i girih-bestesinin (G.177/1)

Üftâde düşkün, âşık anlamlarındadır. Şair burada kâkûlü, kırılan perçemin âşığı olarak hayal etmektedir. Turre kıvrıcık saç lülesi anlamına gelir. Burada turre, düğümlenmiş saçın avizesine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Alna düşen kıvrıcık saç, avize gibi hayal edilmektedir. Kâkûl, perçem, turre kelimeleri birbirine yakın anlamları taşır. Buna göre şair, sevgilinin güzellik unsurlarının, aslında hep birbirine âşık olduğunu ifade etmektedir.

178. Gazel

Mihr-i mahşer-veş bizi yakdı beğim tâb-ı ruhun

Hoşlanır bu pîç u tâba sâye-perver perçemin (G.178/3)

Burada geçen mahşer güneşi (mihr-i mahşer), “Kıyamet gününde güneş insanlara bir mil mesafe kalıncaya dek yaklaştırılır.” hadisini hatırlatmaktadır. Şair burada bu hadise telmihte bulunarak sevgilinin yanaklarının ışığı (tâb-ı ruh) nı, mahşer gününün güneşine benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

Nahl-ı tûbâdır ki her revzenden olmuş rû-nümâ

Kaplayıp Firdevs-i enzârı ser-â-ser perçemin (G.178/5)

Tûbâ ağacı (nahl-ı Tûbâ), bütün cenneti kaplayan, gövdesi yukarı doğru dalları ise aşağıda olan bir ağaçtır. Aynı şekilde perçemin de saç kökü yukarıda uçları ise alını kaplamaktadır. Bu haliyle perçem, bütün cenneti kaplayan Tûba ağacına benzemektedir. Burada alın, cennet; perçem de Tûba ağacı gibi hayal edilmektedir (teşbih-i müekked).

Nev-bahâristân desem şâyân nihâl-i kaddine

Bâğ-ı hüsnünde gül ibrişime benzer perçemin (G.178/8)

Şair birinci mısradaki, sevgilinin boyunu, ilkbahar (nev-baharistân) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise sevgilinin perçemini, güzellik bahçesinde gül kokan ibrişime benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Bir hümâdır kim şikâr etmiş niçe ankâları

Evc-i hüsnünde senin bâz eyleyip per perçemin (G.178/13)

Şair burada sevgilinin perçemini bir Hüma kuşuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre perçem, sevgilinin güzelliğinin doruğunda kanat çırparak birçok Anka kuşlarını avlamaktadır.

179. Gazel

Eder mahalline teblîğ âyet-i nâzı

Var ise Rûhu'l-Emîndir peyember-i nîgehin (G.179/3)

Şair burada sevgilinin bakışını, bir haberci olarak düşünmekte (peyember-i nîgeh) ve onu vahiy meleği olan Cebrail (Rûhu'l-Emîn) e benzetmektedir (teşbih-i müekked). Beyte göre bir Cebrail gibi olan sevgilinin bakışı, kendi mahalline naz âyetini teblîğ etmektedir.

Harâca kesdi hatın da 'vet etdi îmana

Nebiyy-i seyfidir el-hak peyember-i nîgehin (G.179/4)

Şair burada bir haberci olarak hayal ettiği sevgilinin bakışını (peyember-i nîgeh), kılıç peygamberi (nebiyy-i seyf) ne benzetmektedir (teşbih-i müekked). Beyte göre kılıç peygamberi olan sevgilinin bakışı, ayva tüyleri (hat) ni imana davet etmekte ve haraç kesmektedir. Ayva tüyleri siyahtır, bundan dolayı burada kâfire benzetilmektedir.

Hücûm-ı hattına ey kâtil etme eşk-i melâl

Suvarma âb-ı zümürüdle hençer-i nîgehin (G.179/6)

Şair burada kederle akan gözyaşını (eşk-i melâl), zümrüt suyuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte şair sevgiliye katil diye seslenmekte ve ayva tüyelerine gözyaşıyla saldırmamasını istemektedir. İkinci mısradaki ise sevgilinin bakışlarını, hançer gibi hayal etmekte ve zümrüt suyuyla sulamamasını istemektedir. Şair, gözyaşını bakış hançerini sulayan zümrüt suyu gibi düşünmektedir.

180. Gazel

Yek-rengdir zebân-ı hakîkatda hüsn ü aşk

Bâng-ı hezâr şu'lesidir âteş-i gülün (G.180/2)

Şair burada bülbülün haykırıışlarının ateşi (bâng-ı hezâr şu'esi) ni, gülün ateşine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, gerçekte güzellik ve aşk aynı renktedir. Bundan dolayı aşkın sesi olan bülbülün sesinin ateşi, güzelliğin sembolü olan gülün ateşidir.

181. Gazel

Anber-i deryâ-yı pîç ü tâb mevc-i satrıdır

Nâmı bu defterde mestur olmasın bir kimsenin (G.181/2)

Anber, ada balığının bağırsaklarında toplanan ve güzel kokan kül renginde bir maddedir. Şair burada, satırların dalgası (mevc-i satr) nı, dert ve ıstırap denizinin anberi (anber-i deryâ-yı pîç ü tâb) ne benzetmektedir (teşbih- belîğ). Şair burada satırları, dert denizinin anberi gibi güzel kokan bir defter olarak hayal etmekte ve o defterde kimsenin isminin saklı olmamasını istemektedir.

183. Gazel

Bâ'is-i bünyâd-ı hüsnün kalb-i vîrândır senin

Zülfün ejder gösteren bu genc-i pinhândır senin (G.183/1)

Şair burada viran kalbi, gizli bir hazine (genç-i pinhan) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, güzellik binasının sebebi (bâ'is-i bünyâd-ı hüsn) viran olmuş kalptir. O kalp de saçı ejder gibi gösteren gizli bir hazinedir.

Hat-siyeh îmân u ebrû kâtil ü müjgân belâ

Her bün-i müyunda bir cellâd mihmândır senin (G.183/3)

Bu beyitte siyah ayva tüyleri (hat-siyeh), imana; kaş katile ve kirkik belaya benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin her kılının altında bir cellat yatmaktadır.

184. Gazel

Bâğbân-ı aşk su vermiş şarâb-ı işveden

Tohm-ı gülden bitme bir serv-i safâdır kâmetin (G.184/3)

Bu beyitte sevgilinin boyu, gül tohumundan biten bir safa servisine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, aşkın bahçıvanı (bâğbân-ı aşk), işve şarabından, gül tohumuna su vermekte ve o gül tohumundan safa servisi bitmektedir.

Âb-ı gevherle pür eyler dâmen-i nezzâremiz

Öyle bir fevvâre-i mu'ciz-nümâdır kâmetin (G.184/4)

Bu beyitte sevgilinin boyu, mucize gösteren bir fiskiyeye (fevvâre-i mu'ciz-nümâ) benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Öyle bir fiskiye ki cevher suyunu akıtmakta ve izleyenlerin eteğini doldurmaktadır.

Pâye-i dîn olmasın ey sebz-i teh gülgûn sana

Ben dedimse sâye-i mürğ-i hümâdır kâmetin (G.184/7)

Şair burada sevgilinin boyunu Hüma kuşunun gölgesi (sâye-i mürğ-i hümâ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada sevgiliye dipteki yeşillik diye seslenilmekte, gülün kökü (gülgûn) nün, onun için düşük bir mertebe olduğu ifade edilmekte ve onun boyunun, Hüma kuşunun gölgesi olduğu dile getirilmektedir.

Feyz-bahş olmuş reg-i ebr-i ezel cûy-ı ebed

Cevher-i cân nahl-ı pür-neşv ü nemâdır kâmetin (G.184/8)

Bu beyitte sevgilinin boyu, canın özüne ve büyüyüp olgunlaşan bir ağaca benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, ezel bulutunun damarı (reg-i ebr-i ezel) ve sonsuzluk ırmağı (cûy-ı ebed), feyiz vermekte, bunun sonucu olarak canın özü ve büyüyüp olgunlaşan ağaç gibi sevgilinin boyu ortaya çıkmaktadır.

Düşmen-i bed-kâma âfet Gâlib-i bî-câna cân

Arşa dek peyveste bir nûr-ı du'âdır kâmetin (G.184/9)

Bu beyitte sevgilinin boyu, arşa bağlanmış bir dua nuruna benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgilinin boyu, kötü istekli düşmana karşı afet, cansız Galip için candır, Arşa bağlanan bir duadır.

185. Gazel

Eğerçi deşne-i ser-tîz derler ebrûya

Benim oracığı cây-ı emânım olsa gerek (G.185/3)

Şair burada sevgilinin kaşlarını (ebrû), sığınılacak yer (cây-ı emânım) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, gerçi kaşlara keskin hançer (deşne-i ser-tîz) dendiğini ancak onun için oranın bir sığınma yeri olduğunu ifade etmektedir.

Harâb-ı derd ü gam oldu derûn-ı bîmârım

O gamzeler bu söze tercemânım olsa gerek (G.185/4)

Şair burada, sevgilinin bakışlarını kendi sözlerinin tercümanına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada, hasta olan içi (derûn-ı bîmâr) nin, dert ve gamdan dolayı harap olmuş (harâb-ı derd ü gam) durumda olduğunu ifade etmektedir. Sevgilinin bakışları, onun bu sözüne tercüman olması gerektiğini söylemektedir. Çünkü onun bakışlarının etkisiyle içi harap olmuştur.

186. Gazel

Olduk harîm-i Ka'be'ye Mecnûn-veş revân

Geçdi du'â-yı hayrımız âsârı görmedik (G.186/2)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, Mecnun'a benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Leyla ve Mecnun hikâyesine göre, Mecnun'un babası, aşk derdinden kurtulup iyileşmesi için, Mecnun'u Ka'be'ye götürür. Ancak Mecnun orada dua ederken, aşk belasından kurtulmamayı hatta bu belanın daha da şiddetlenmesini ister. Beyte göre, şair ve onun gibi olanlar, Mecnun gibi Ka'be'ye gidip dua etmektedirler. Ancak duanın eserini görmemektedirler. Çünkü onlar da bu belanın kalkması için değil Mecnun gibi çoğalması için dua etmektedirler.

188. Gazel

Her subh u şâm mihr ü meh-âsâ eder zuhûr

Hân-ı keremde her ne ise kısmetin senin (G.188/6)

Bu beyitte kısmet güneş ve aya benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre her sabah ve akşam, güneş ve ay gibi, kerem hanında kısmetin neyse o ortaya çıkar.

190. Gazel

Dûzah bahâr-ı hüsnüne bir gülsitân senin

Kulzüm şerâr-ı aşkına bir katre kan senin (G.190/1)

Şair burada cehennem (dûzah) i, sevgilinin güzelliğinin baharında bir gül bahçesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Deniz (kulzüm) i de aşk kıvılcımı (şerâr-ıaşk) için bir damla kana benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

192. Gazel

Hûnâbe-hîz-i girye reg-i hâbdır bana

Bîdâr-ı âb-ı hançer-i berrân kim senin (G.192/2)

Şair birinci mısradaki, uykusunun damarı (reg-i hâb) nı, ağlayışının dökülen kanlı gözyaşı (hûnâbe-hîz-i girye) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair uykusunda döktüğü kanlı gözyaşını, bir damar gibi düşünmektedir. İkinci mısradaki ise şair kendisini, sevgilinin keskin hançerinin suyunun uyumayanı (bîdâr-ı âb-ı hançer-i berrân) olarak hayal etmektedir. Çünkü onun yüzünden uykusunda kanlı gözyaşı akıtmaktadır.

Gül-pûş-ı nev-şüküfte-i bâğ-ı mahabbetim

Şâyân-ı zîb-i kûşe-i dâmân kim senin (G.192/6)

Şair burada, kendini muhabbet bahçesinin yeni açılmış gül örtüsü (gül-pûş-ı nev-şüküfte-i bâğ-ı mahabbet) ne benzetmekte (teşbih-i belîğ) ve bu haliyle sevgilinin eteğinin köşesini süslemeye layık (şâyân-ı zîb-i kûşe-i dâmân) olduğunu dile getirmektedir.

Ey gonca-fem küşâde-i lutf eyle Es 'adı

Bir mürğ-i hoş-nevâ-yı gülistân kim senin (G.192/7)

Şair burada sevgiliye gonca ağızlı (gonca-fem) diye seslenmekte ve kendini sevgilinin gül bahçesinin hoş nevalı bir kuşu (mürğ-i hoş-nevâ-yı gülistân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

193. Gazel

Gevher-i yâkût-veş hem şu 'le hem fânûs olur

Nûr-ı dil pertevlenince ihtifâ lâzım değil (G.193/4)

Şair burada gönlün ışığı (nûr-ı dil) nı yakut cevherine benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Beyte göre gönlün ışığı yakut cevheri gibi hem alev hem de fanusun kendisidir. Bundan dolayı ışıklanınca, onu saklamamanın gerekmediği dile getirilmektedir.

Bâde-i gülgûn gerek destinde çün la 'l-i müzâb

Yohsa sâkînin ayağında hınâ lâzım değil (G.193/10)

La'l-i müzâb, eritilmiş lal taşı demek olup burada şarap, kendisine benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). İkinci mısradaki geçen kına (hına) dan kastedilen şaraptır. Beyte göre, sakinin elinde, eritilmiş lal taşı gibi kırmızı olan gül renkli şarap gerekir. Yoksa sakinin kadehi (ayağ) ndeki şarabın bir değeri olmamaktadır.

194. Gazel

Düşdü âteş şimdi bir ummâna kim çeşmimdir ol

Oldu deryâ-hîz o âteş-hâne kim çeşmimdir ol (G.194/1)

Şair birinci mısradaki, gözünü (çeşm) bir ummana; ikinci mısradaki ise denizler akıtan bir ateş evi (âteş-hâne) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre bir ummana ateş düşmüş ki o umman şairin gözleridir. Aynı zamanda o gözler denizler akıtan bir ateş evidir. Gözler, aşk ateşinden yanar ve gözyaşı akıtır. Gözlerin denizler akıtması ve o denizin ateş evi olmasının arkasında, aşk ateşiyle yanan ve gözyaşı döken bir göz hayali bulunmaktadır.

Gonca-i şem'-i tecellîdir deyip ruhsârına

Berg-i gülden bâl açar pervâne kim çeşmimdir ol (G.194/2)

Şair birinci mısradaki, sevgilinin yanağını (ruhsâr), tecelli mumunun goncası (gonca-i şem'-i tecellî) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin yanağı kırmızı ve yakıcıdır, bu yönüyle mum ateşine benzer. Aynı zamanda âşık onu hiç görmediği için, açılmamış, görülmemiş bir gonca gibidir. İkinci mısradaki, şair gözlerini pervane sineğine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada sevgilinin yanağı, görünme mumunun goncasıdır. Âşığın gözleri ise o goncayı açmaya çalışan yani onu görmeye gayret eden bir pervane olarak hayal edilmektedir.

Pençe-i mercânına müjgân-ı hûn-âlû demek

Sandılar⁴⁸ pür-la'l bir peymâne kim çeşmimdir ol (G.194/3)

Şair burada gözünü, la'l taşı gibi kırmızı şarapla dolu bir kadehe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şarap kırmızı renkli olduğundan la'l taşına

---

⁴⁸ Okçu, *Şeyh Galip Divanı*, s. 486. (Kalkışım'ın çalışmasında *sandılar* kelimesi *sundular* şeklinde okunmuştur. Burada, anlama daha yakın görüldüğü için, Okçu'nun çalışması esas alınmaktadır.)

benzetilmektedir. Gözde, kanlı gözyaşı bulunur. Şair kanlı gözyaşıyla dolmuş gözünü, şarap dolu bir kadeh olarak hayal etmektedir. Mercan, denizden çıkarılan kırmızı bir taştır. Âşığın gözü veya gözyaşları kanlı olduğundan bu taşa benzetilir. Şair gözünü, kanlı kirpikleriyle beraber mercan pençesi olarak hayal etmektedir. Onu bu halde görenler, şarap dolu bir kadeh sanmaktadırlar.

Ka'be-veş pîrâmenin etfâl-i eşk eyler tavâf

Boş değildir cûş eden dîvâne kim çeşmimdir ol (G.194/4)

Şair burada gözünü, Ka'be'ye benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Bu beyitte, gözyaşları çocuk gibi hayal edilmekte (etfâl-ı eşk) ve o çocuğun Ka'be etrafında tavaf ettiği söylenmektedir. O gözün boş olmadığı, içinde coşkunluğa gelen divanelerin olduğu söylenmektedir. Gözün içinde gözyaşı bulunur. Dolayısıyla şair burada gözyaşlarını, divane olarak düşünmektedir.

Zabt edip şimdi perîler hâne-i endîşemi

Pür-hayâl oldu o mînâ-hâne kim çeşmimdir ol (G.194/6)

Şair burada gözünü, hayallerle dolu (pür-hayâl) bir kadeh evi (mînâ-hâne) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, peri gibi güzel sevgililer, şairin düşünce evini zapt etmektedirler. Bundan dolayı da Şairin gözü hayallerle dolmaktadır. Çünkü periler, görünmediklerinden, hayallerden ibarettir. Kadehlerin olduğu ev meyhanedir. Şair, meyhane gibi olan gözünün hayalinin, perilerle dolu olduğunu ifade etmektedir.

Âşiyân-ı bülbül-i efsûsdur Gâlib henüz

Mürg-i vasl-ı yâra dâm u dâne kim çeşmimdir ol (G.194/7)

Şair gözlerini, birinci mısradaki eyvahlar çeken bülbülün yuvası (aşiyân-ı bülbül-i efsûs) na; ikinci mısradaki ise sevgilinin kavuşma kuşu (mürg-i vasl-ı yâr) için bir tuzak ve dane (dâm u dâne) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şairin gözleri, bülbül için henüz bir yuvadır. Gözün içinde bülbül gibi bir âşık bulunmaktadır. Ancak aynı göz, sevgiliyi yakalamak için bir tuzak ve dane olabilmektedir. Gözün gözbebeği, şekil itibarıyla daneye benzemektedir. Aynı zamanda içinde gözyaşı bulunur. Gözyaşı da daneye benzer. Şair bu benzerliklerden dolayı gözü, tuzak ve daneye

benzetmektedir. Burada sevgili, şairin bu gözyaşlarına bakarak, tuzağa düşmesi umulmaktadır.

Feyz enzâr-ı cenâb-ı Şemsden geldi bana

Gevherîn bir sübha-i sad-dâne kim çeşmimdir ol (G.194/8)

Şair burada gözlerini, cevherden yapılmış yüz taneli bir tespih (sübha-i sad-dâne) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gözden akan her bir gözyaşı, bir cevher gibidir. Bunların arka arkaya akması, yüz taneli bir tespih gibi hayal edilmektedir.

195. Gazel

Âlem-i bâlâda seyr eden hurûf-ı âliyât

Mushaf-ı ruhsâra inmişdir kitâb oldur ol (G.195/5)

Bu beyitte sevgilinin yanağı kitaba benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Mushaf, Kur'ân-ı Kerim'in kitap haline denmektedir. Şair burada sevgilinin yanağını, Mushaf gibi hayal etmektedir. Yanakta ayva tüyleri olur. Ayva tüyleri ise siyahtır ve yazıya benzemektedir. Şair bu yönüyle yanağı kitaba benzetmektedir çünkü üstünde yazıya benzeyen ayva tüyleri bulunmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in harfleri yüce âlemlerden inmektedir. Beyte göre yüce âlemlerde seyr eden yüce harfler, bir kitap gibi olan sevgilinin yanağına inmektedir.

Zühd-i huşk u da'vî-i huşk u dimâğ-ı huşkunu

Bahr-ı ma'nâ sanma ey zâhid serâb oldur ki ol (G.195/6)

Şair burada zahidin kuru zühd (zühd-i huşk) ünü, kuru dava (da'vî-i huşk) sını ve kuru beyni (dimâğ-ı huşk) ni bir seraba benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyitte, zahidin, kendi kuru zühdünü, kuru davasını ve kuru aklını, mana denizi olarak görmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü onların bir serap olduğu ifade edilmektedir.

Verme nüh tâk-ı sipihre rütbe-i bûd u nebûd

Bil ki ummân-ı vücûd üzre habâb oldur ki ol (G.195/7)

Şair burada, dokuz kat feleği (nüh tâk-ı sipihr), su kabarcığı (habâb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair bu beyitte, dokuz kat feleğe varlık ve yokluk rütbesi (rütbe-i bûd u nebûd) nin verilmemesi gerektiği, çünkü bu

feleklerin, varlık âlemi üstünde her an sönebilen bir su kabarcığı olduğunu dile getirmektedir.

Perde olmuş dîde-i bîdârına pindâr hayf

Ânu ref' et rûy-ı dilberde nikâb oldur ki ol (G.195/10)

Pindâr, burada böbürlenme anlamında kullanılmaktadır. Şair burada böbürlenmeyi, sevgilinin yüzünü görmeye engel olan nikaba benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre böbürlenme, uyanık gözün görmesini engellemektedir. Bundan dolayı onu kaldırılması gerekmektedir.

196. Gazel

Nev-bahar etdi hat ol seyyidin âl-ı ruhunu

Oldu dîdâr-ı şerîf ile müşerref sünbül (G.196/3)

Bu beyitte sevgilinin al yanağı (âl-ı ruh), ilkbahara benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Yanakta, yeşil olan ayva tüyleri bulunur. Bundan dolayı şair, ayva tüyelerinin (hat), al yanağı ilkbahara çevirdiğini söylemektedir.

Dökülür gülşene şebnem gibi eşk-i pervîn

Takmasın rûyuna ol mâh müzellef sünbül (G.196/5)

Şair burada gözyaşını, ülker yıldızı (pervîn) olarak düşünmektedir. Böyle gözyaşını ise gül bahçesine dökülen şebneme benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Gözyaşı yanağa dökülür. Dolayısıyla şair sevgilinin yanaklarını gül bahçesine benzetmektedir.

Cûş-ı tûfân-ı bahârânı edip fevc-â-fevc

Mevc-i bahr-ı çemeni eyledi bir keş sünbül (G.196/7)

Şair burada ilkbaharda yeryüzünün çimenle kaplanmış halini bir deniz olarak düşünmekte ve rüzgârın esmesiyle, o çimenin dalgalanmasını hayal etmektedir. Şair, sümbülün çimen denizinin dalgalarını, bir deniz köpüğüne dönüştürdüğünü ifade etmektedir (teşbih- belîğ).

Kondu sad-berg-i ruha vefk-ı sad-ender-sad hat

Tarh edip müşge biraz âyet-i Mushaf sünbül (G.196/9)

Burada yanağa konmuş ayva tüyü hayali bulunmaktadır. Birinci mısradaki şair, ayva tüyelerinin yüz yapraklı yanağa, yüz içinde yüz bir uyumla konduğunu ifade etmektedir. İkinci mısradaki ise sümbülün biraz Mushaf âyetinden miske attığı ifade edilmektedir. Yanaktaki ayva tüyleri, Mushaf'a

atılan misk gibi hayal edilmektedir. Buna göre yanak Mushaf'a, ayva tüyleri de miske benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

197. Gazel

Kimse nakş eylemedi safha-i hâtırda dahı

Ruh-ı âlın gibi bâlîn-i visâl üstüne gül (G.197/2)

Bu beyitte sevgilinin al yanağı (ruh-ı âl), kavuşma yastığı (bâlîn-i visâl) na benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Eskiden yastık üstüne gül ve çiçek resimleri nakışları yapılırdı. Şair burada bu olayı hatırlatarak, kavuşma yastığına benzettiği sevgilinin yanağına yapılan gül nakışı gibi bir nakşın, kimse hayalinde bile yapamadığını dile getirmektedir.

Ayb-pûşânda olur varsa safâ-yı hâtır

Mâhdır perde-i şebgûn-ı leyâl üstüne gül (G.197/3)

Şair burada ay (mâh) ı perde üstündeki gül nakşına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte geceler, gece renkli bir perde gibi hayal edilmekte, ay ise o perdenin üstündeki güle benzetilmektedir. Beyitte gönül sefasının, ayıpları örtenler (ayb-pûşân) de bulunduğunu ifade etmektedir.

Çeşm-i pür-hûna düşer medd-i nigâh-ı hasret

Şu'ledir âh-ı dilin şem'-i misâl üstüne gül (G.197/4)

Şair burada mum alevini, güle benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Gönülün ahı (âh-ı dil) nı bir mum gibi (şem'-misâl) düşünmekte o mumun üstündeki alevi de güle benzetmektedir.

Bu gazeldir gül-i rûy-ı seped-i eş'ârım

Komasın Gâlib â nun ehl-i kemâl üstüne gül (G.197/7)

Şair burada, bu gazeli şiirlerinin sepetinin yüzünün gülüne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair bu beyitte, şiirlerini topladığı bir sepet hayal etmekte, bu gazeli de o sepetin yüzünü kapatan bir güle benzetmektedir.

198. Gazel

Tıraş etme ruhundan sevdiğim hatt-ı siyâhın gel

Geçirme tîğdan ey bî-emân kendi sipâhun gel (G.198/1)

Bu beyitte siyah ayva tüyleri (hatt-ı siyah), askerler (sipâh) e benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair siyah ayva tüyelerinin tıraş edilmesini istememekte ve bunu askerlerin kılıçtan geçirilmesi gibi hayal etmektedir.

Sana gül câmi 'i bu sine-i sad-şerhadır şâhâ

Suvarı eşk ile sakkâ-yı çeşmim hâk-râhın gel (198/2)

Şair burada yüz parçaya ayrılmış sinesini, güllerin toplandığı yere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sinedeki yaralar, şekil ve renk yönüyle güle benzer. Sinenin yaralarla parça parça oluşu, güllerin toplandığı yere benzer. Şair ikinci mısradaki gözlerini bir saka (sakkâ-yı çeşm) gibi düşünmekte ve saka gibi olan gözlerinin, gözyaşıyla sevgilinin yolunun toprağını suladığını ifade etmektedir.

199. Gazel

Gevher eyler jâle-i gülzârını mehtâb-ı aşk

Kirm-i şeb-tâb idi şimdi şeb-çerâğ oldu gönül (G.199/3)

Şair birinci mısradaki gül bahçesindeki jaleyi, cevhere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre aşk mehtabı, öyle bir güce sahip ki jaleyi güle çevirmektedir. İkinci mısradaki şair, aşk mehtabının gücüne bir örnek vermekte ve bu gücün, ateş böceği (kirm-i şeb-tâb) olan gönlü, geceyi aydınlatan bir yakut (şeb-çerâğ) a çevirdiğini ifade etmektedir.

Geçdi şem 'i sineye mânend-i fânûs-ı nûr

Mihr ü mehden kâni 'i genc-i ferâğ oldu gönül (199/5)

Şair burada gönlü nur fenerine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Fanus, içinde mum olan ve silindir şeklinde olan cam bir kapaktır. Burada sine bir mum gibi hayal edilmekte, gönül de o mumu içine alan bir fanusa benzetilmektedir. Beyte göre gönül, vazgeçme hazinesine kanaat etmekte ve bundan dolayı güneş ve ayın ışığından da vazgeçmiş durumdadır.

Tâ erince Gâlibe feyz-i dem-i Monlâ-yı Rûm

Ney gibi râh-ı nefesde göz kulâğ oldu gönül (G.199/6)

Şair burada gönlünü, neye benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre Galip, Mevlana' nın nefesinin feyzine (feyz-i dem-i Monlâ-yı Rûm) erince, onun gönlü ney gibi nefes yolunda göz ve kulak olmaktadır.

200. Gazel

Olamaz âsûde bî-kârân gibi

Ehl-i derde yâr u hem-demdir gönül (G.200/2)

Şair burada gönlü, dert ehlinin dostu (yâr u hem-dem) olarak görmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre gönül, işsiz insanlar (bî-kârân) gibi rahat olamaz. Çünkü dert ehlinin dostudur.

Hazret-i Şârih Rüsûhînin bugün

Dersine şâkird-i mülhemdir gönül (G.200/7)

Şair burada gönlü, Rüsûhî'den ders alan, ilham alıcı bir öğrenciye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

201. Gazel

Tavr-ı cisme şu'le-i şem'-i tecellâdır gönül

Ben hâmûş olsam da aşkı gûyâdır gönül (G.201/1)

Şair burada gönlü, ilahi tecellilerin mumunun alevi (şu'le-i şem'-i tecellâ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Cismin halini göstermek için, ilahi tecellileri bir mum alevi olarak hayal etmekte ve gönlü o mum alevine benzetmektedir. Şair, kendisi suskun olsa da gönlün aşkı söyleyeceğini ifade etmektedir.

Ma'nî-i himmet-veş ehl-i sûrete olmuş ba'îd

Taht-gâh-ı Kâf-ı istiğnâda ankâdır gönül (G.201/2)

Şair burada gönlü, Anka kuşuna benzetmektedir (teşbih-i müekked). Anka kuşu, Kafdağında yaşadığına inanılan, kanaatkârlık ve istiğnasıyla meşhur, çok yükseklerde uçtuğu için ulaşılamayan efsanevi bir kuştur. Şair burada Anka kuşunun istiğnasına ve ulaşılamaz olma özelliğine vurgu yaparak gönlü bu kuşa benzetmektedir. Şair gönlün, yardım manaları (ma'nî-i himmet) gibi, maddeye değer verenler (ehl-i suret) den uzak olduğunu ve bu yönüyle Anka kuşuna benzediğini dile getirmektedir.

Zeyn eder sevdâ-yı zülfünle ânı sultân-ı aşk

Câme-i şeb-rengde beyt-i mu'allâdır gönül (G.201/3)

Şair burada, gönlü gece renkli elbise (câme-i şeb-reng) içinde yüce bir eve benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre aşk sultanı, saçın siyahlığıyla gönlü süslemektedir. Bu haliyle gece renkli bir elbise ile yüce

bir ev gibidir. Burada gönül, Ka'be gibi düşünölmektedir. Beyt-i mualla, yüce ev demek olup Beytullah olan Ka'bedir. Ayrıca Ka'be, siyah örtüyle örtölmektedir. Şair burada gece renkli elbise içinde yüce bir evi hayal etmektedir. Bu özellikler Ka'be'nin özelliklerine uymaktadır.

Başka âlem bulmuş ol mihr-i cemâl-i yârdan

Zerre dirhem âfitâb-ı âlem ârâdır gönöl (G.201/4)

Şair burada gönöl, âlemi süsleyen bir güneş (âfitâb-ı âlem-ârâ) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Vermem iksîre gubâr-ı dergeh-i ehl-i dili

Hâkdır Gâlib velî kân-ı sitiğnâdır gönöl (G.201/5)

Bu beyitte gönöl, istiğnanın ocağına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, gönöl ehlinin dergâhındaki tozu (gubâr-ı dergeh-i ehl-i dil), iksire değışmeyeceğini ifade etmektedir. Bu toz, her ne kadar toprak olsa da gönöl istiğnanın kaynağı olduğundan, onun dergâhının tozu da iksirden üstündür.

205. Gazel

Vey âyîne-i ruhunda cevher

Esrâr-ı mücessem-i tebessüm (G.205/2)

Şair burada sevgilinin tebessümünü, cisimleşmiş sırlar (esrâr-ı mücessem-i tebessüm) olarak hayal etmekte ve o sırları, sevgilinin yanak aynasındaki cevhere benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

209. Gazel

Göl-berg-i âteşin ruhu hatt benefşe-ter

Cennet mi bâğ-ı hüsn mü sîmyâ mıdır desem (G.209/2)

Bu beyitte sevgilinin yanağı (ruh), ateş renkli gül yaprağına; yüzündeki ayva tüyleri (hatt) ise taze menekşe (benefşe-ter) ye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

211. Gazel

Ankâ-yı sehâyım dil-i dânáda garîbim

Bir güm-şüdeyim ism ü müsemmâda garîbim (G.211/1)

Şair burada kendisini cömert Anka kuşu (Ankâ-yı sehâ) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Anka kuşu, kemikle beslendiğinden kanaatın ve alçak gönüllüğün sembolüdür. Şair kendini bu kuşa benzeterek

kanaatkârlığına ve alçak gönüllüğüne vurgu yapmakta ve bilen gönüllerde garip olduğunu ifade etmektedir. İkinci mısradaki yine bu anlamın paralelinde, kendisinin bir kayıp (güm-şüde) olduğunu isim ve müsemmada garip olduğunu dile getirmektedir.

Cibrîl-i hayâlimle sūrâğ-ı ceberûtum

Ammâ n'ideyim kurb-ı ev ednâda garîbim (G.211/2)

Ceberût, ilahi kudret âlemi demektir. Tasavvufta mülk ve melekût, başka bir tabirle gayb ve şehadet, maddi ve manevi âlemler arasındaki orta âlemdir. Şair kendini bu âlemin bir izi (sūrâğ-ı ceberût) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ayrıca şair, hayalini Cebrail olarak düşünmektedir. Çünkü Cebrail, söz konusu iki âlemin ortasında bulunmakta, gayb âleminden şehadet âlemine vahiy getirmektedir. Şairin hayali de gayb âlemiyle irtibat kurarak şehadet âlemine bilgi getirmektedir.

Çeşmin gibi mestim bana bes kûşe-i ebrû

Ma'bedgeh ü mihrâb-ı mu'allâda garîbim (G.211/3)

Sevgilinin gözleri baygın bakışlıdır. Şair burada kendisinin, sevgilinin gözleri gibi mest olduğunu ifade etmektedir (teşbih-i mufassal). Ayrıca sevgilinin kaşları da şekil olarak mihraba benzer. Şair burada sevgilinin kaşlarının köşesinin kendisine yeteceğini ifade etmekte ve bu haliyle kendini mabet ve yüce mihrapta duran bir garibe benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Perverde-i gehvâre-vatan tıfl-ı azîzim

Çâh-ı gam u âgûş-ı zelîhâda garîbim (G.211/4)

Şair burada kendini, beşik vatanı tarafından beslenmiş aziz bir çocuğa (perverde-i gehvâre-vatan) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyitte geçen aziz, kuyu (çah) ve Zeliha kelimeleri, Hz. Yusuf'un kıssasını hatırlatmaktadır. Şair tıfl-ı azîz ifadesiyle Mısır'a aziz olmuş Yusuf'a kendini benzetmektedir. Kuyuya düşen Yusuf ve Zeliha'nın kucağındaki Yusuf gibi garip olduğunu dile getirmektedir.

Erbâb-ı dile şem'-i şebistân iken Es'ad

Ağreb bu yine bezm-i ehibbâda garîbim (G.211/7)

Şebistan; harem odası, ibadet için ayrılan oda anlamlarına gelir. Şair kendini bu odanın mumu (şem'i-i şebistân) na benzetmekte ama buna rağmen dostlar meclisinde garip olduğunu ifade etmektedir.

212. Gazel

Manend-i ceres bâr-ı figân ile dönerdim

Her çend ki ol Ka'be-i câna sefer etdim (G.212/7)

Şair burada kendini çan (ceres) a benzetmekte (teşbih-i mufassal); can Ka'be'sine sefer ettiğinden beri, çan gibi feryat ve figan yüküyle döndüğünü ifade etmektedir.

Elbet ereriz vaslına ey şem'-i dil-efrûz

Ben şu'leyi pervâneye çün bâl ü per etdim (G.212/8)

Bu beyitte alev, pervane sineğinin kol ve kanadına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair sevgiliye, *gönül aydınlatıcı mum* (şem'-i dil-efrûz) diye seslenmekte ve ona bir gün kavuşacağını ifade etmektedir. Çünkü mumun alevinin, pervane sineğine kol kanat yaptığını söylemektedir. Mumun alevi aşkı; pervane ise âşığı temsil eder. Şair aşkı, âşığa kol kanat yaptığı için sevgiliye kavuşma ümidini beslemektedir.

215. Gazel

Demiş zîr-i hatından pertev-i ruhsârı ol mâhın

Cihân-ı hüsne bir mihr-i münîr-i sâye-perverdim (G.215/2)

Burada sevgili, güzellik cihanının, gölge seven ışıklı güneşi (mihr-i münîr-i sâye-perverd) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte, ay gibi güzel sevgilinin yanağının aydınlığı (pertev-i ruhsâr), ayva tüylerinin altından (zîr-i hat) “Güzellik cihanına gölge seven ışıklı bir güneşim.” dediği ifade edilmektedir.

216. Gazel

Zîver-i bâzâr-ı küstâhî menem

Hem yine bîzâr-ı küstâhî menem (G.216/1)

Şair birinci mısradaki kendini edepsizlik pazarının süsü (zîver-i bâzâr-ı küstâhî) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki da artık bu edepsizlikten usandığını dile getirmektedir.

Meclisi pür-nûr eder ser-keşliğim

Şem'-i nîgûkâr-ı küstâhî menem (G.216/2)

Burada bir meclis hayal edilmekte ve şair kendini, o meclisi iyi edepsizliklerle ışıklandıran bir mum (şem'-i nîgûkâr-ı küstâhî) gibi hayal etmektedir (teşbih-i belîğ).

220. Gazel

Nûrdan hayme-i hadrâ-yı Hudâdır perçem

Âlem-i hüsne sebizgûn semâdır perçem (G.220/1)

Perçem; kâkül, tepedeki saç, alna dökülen saçtır. Şair burada perçemi, birinci mısradaki Allah'ın yeşil çadırı (hayme-i hadrâ-yı Hudâ) na yani gök kubbeye, ikinci mısradaki ise güzellik âleminin yeşil renkli seması (âlem-i hüsne sebizgûn semâ) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

N'ola ger şu'le-i ruhsârdan olsa ber-ter

Dûd-ı od-ı dil-i âşufte-havâdır perçem (G.220/3)

Şair burada yanağı, alev gibi hayal etmekte (şu'le-i ruhsâr); perçemi de perişan havanın gönlünün odununun dumanı (dûd-ı od-ı dil-i âşufte-hevâ) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu haliyle perçemin, yanağın alevinden dolayı daha iyi olsa ne olur diye sormaktadır.

Âşiyânı ser-i Mecnûn-ı gam-ı hûbândır

Hem-çü mürgân-ı sürûşân-ı alâdır perçem (G.220/5)

Şair burada perçemi, yüce meleklerin kuşları (mürgân-ı sürûşân-ı alâ) na benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Onların yuvasının da sevgililerin gam Mecnunlarının başı (ser-i Mecnûn-ı gam-ı hûbân) olduğunu ifade etmektedir.

221. Gazel

Zemîn-i Konya aceb genc-i pür-ma'ârifdir

Bu hâkda bulunur gevher-i atâ-yı Merâm (G.221/4)

Şair burada Konya'nın zeminini, ilim ve irfanla dolu bir hazine (genc-i pür-ma'ârif) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu topraklarda, Merâm'ın hediye mücevherlerinin bulunduğu ifade etmektedir.

O âşiyâne-i aşka melekler eyler reşk

Kebûter-i harem-i yârdır hümmâ-yı Merâm (G.221/5)

Bu beyitte Meram'ın Hüma kuşu, sevgilinin hareminin güvercini (kebûter-i harem-i yâr) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair İlk mısradan, aşk yuvası (âşiyâne-i aşk) ndan Meram'ı kastetmekte ve meleklerin orayı kıskandığını dile getirmektedir.

222. Gazel

Eğerci ol perîye sâye-i bâl-i hüma perçem

Velikin ehl-i sevdâya siyeh ebr-i belâ perçem (G.222/1)

Şair birinci mısradan perçemi, peri gibi güzel sevgili için Hüma kuşunun kanadının gölgesi (sâye-ibâl-i hüma) ne; ikinci mısradan ise sevda ehli için, siyah bir bela bulutuna benzetmektedir (teşbih- belîğ). Hüma kuşu baht ve mutluluk kuşudur. Bundan dolayı sevgilinin perçemi, kendisi için, Hüma kuşunun kanadının gölgesidir. Çünkü sevgilinin bahtı açık olup kendisi mutludur. Ancak âşıklar için perçem, siyah bir bela bulutu gibidir. Çünkü perçeme asılı takılıp azap çekerler.

Siyeh-pûşân hatdır hâller hûrân zibâsı

Behişt-i ârızında hayme-i Tûbâ-nümâ perçem (G.222/3)

Tuba ağacı, cennette kökü yukarıda gövdesi aşağıda bulunan ve dallarında her çeşit meyvenin olduğu bir ağaçtır. Şair burada perçemi bu ağaca benzetmektedir. (teşbih-i belîğ). Perçemin de kökü yukarıda gövdesi aşağıdadır. Şair sevgilinin yanağını, cennet gibi hayal etmektedir (behişt-i ârız). O cennetin Tuba ağacı, yanağa doğru sarkan perçem; yanaktaki benler (hâl), hurilerin süsü ve siyah ayva tüyleri de siyah örtüdür.

Siyeh-rûzân-ı aşkın rütbe-i ikbâli âlidir

Anunçün eylemişdir tâ ser-i dildârı câ perçem (G.222/4)

Şair burada perçemi, bahtın rütbesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre aşkın siyah günleri (Siyeh-rûzân-ı aşk) nin baht rütbesi yüce olduğu için, perçem sevgilinin başı (ser-i dildâr) nı yer edinmektedir.

223. Gazel

Hasta çeşmi gibi câm-ı elemi çok çekdim

Künc-i ebrûda kemân-ı sitemin çok çekdim (G.223/1)

Hasta göz kanlı ve baygın olur. Şarap kadehine benzer. Bundan dolayı şair, elem kadehi (câm-ı elem) ni sevgilinin hasta gözüne benzetmekte ve

ondan çok içtiğini ifade etmektedir (teşbih-i mücmel). Kaş şekil açısından yaya benzemektedir. Şair burada sevgilinin kaşının köşesi (künc-i ebrû) nde zülüm yayı (kemân-ı sitem) nı çok çektiğini ifade ederek, sevgilinin kaşlarını yaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Medd-i ihsân gibidir çîn-i cebîni bana kim

Âh-ı hicrânını ol gonca-femin çok çekdim (G.223/5)

Bu beyitte, sevgilinin alınının buruşukluğu (çîn-i cebîn), uzayan bir ihsana benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Şair gonca ağızlı sevgilinin ayrılığının ahını, çok çektiğini ifade etmekte, alınıdaki çizgilerin kendisi için uzayan bir iyilik olduğunu dile getirmektedir.

224. Gazel

Tâ gerden-i sefidine inmiş o kâfirin

Sümbül gibi bu zülf-i siyeh-târı n'eyleyim (G.224/2)

Şair burada sevgilinin saçlarını, sümbüle benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Kâfir dediği sevgilinin saçlarının beyaz boynuna kadar indiğini ifade etmekte, o siyah telli saçı (zülf-i siyeh-târ) ne yapacağını sormaktadır.

225 Gazel

Âşıkım hâb n'idiğin bilmem

Âteşim âb n'idiğin bilmem (G.225/1)

Şair burada kendisini ateşe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kendisinin âşık olduğunu bundan dolayı da uykunun ne olduğunu bilmediğini ve aynı zamanda ateş olduğunu bundan dolayı suyun ne olduğunu bilmediğini ifade etmektedir.

Tîre-rûz-ı tecellî-i ye'sim

Berk u mehtâb n'idiğin bilmem (G.225/3)

Burada şair kendini ümitsizlik tecellisinin siyah gününe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Âşık, sevgiliden daima tecelli bekler. Tasavvufta, tecelli Allah'ın salikin kalbine yansımadır. Burada şair tecellilerden yani Allah'ın kalpteki yansımalarından ümit kesmeyi, siyah bir gün olarak hayal etmekte ve kendisini o güne benzetmektedir. Bundan dolayı da şimşek ve mehtabın ne olduğunu bilmemektedir.

Secde-gâhımdır ebrûvân-ı bütân

Gayrı mihrâb n'idiğın bilmem (G.225/6)

Şair burada put gibi güzellerin kaşları (ebruvân-ı bütân) nı, secde edilen yere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kaşlar, şekil itibariyle mihraba benzer. Şair bu benzerlikten dolayı sevgilinin kaşlarında secde ettiğini ifade etmekte, bundan dolayı mihrabın ne olduğunu bilmemektedir.

226. Gazel

Gül gibi açıldım ammâ gülmedim

Rûyuna takıldım ammâ gülmedim (G.226/1)

Şair burada kendini güle benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Gül gibi açıldığını ancak gülmediğini ifade etmektedir.

Gonca-i tasvîr-veş güldür deyü

Alınıp satıldım ammâ gülmedim (G.226/2)

Burada şair kendini gonca resmine benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Gonca resmi gibi, gül sanılarak alınıp satıldığını ancak gülmediğini ifade etmektedir.

Oldum Es'ad hayli tohm-efşân-ı eşk

Dökülüp saçıldım ammâ gülmedim (G.226/7)

Şair burada kendini, gözyaşının tohum saçıcısı olarak görmektedir (teşbih-i belîğ). Gözyaşlarının tohum gibi dökülüp yayıldığını ancak gülmediğini ifade etmektedir.

227. Gazel

Lâle-veş dâğ oldu peydâ gülmedim

Gül gibi açıldım ammâ gülmedim (G.227/1)

Şair birinci mısradaki ateş yaralarını laleye benzetmektedir (teşbih- belîğ). İkinci mısradaki ise kendini güle benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Lale gibi ateş yaralarının ortaya çıktığını ve gül gibi açıldığını ancak gülmediğini ifade etmektedir.

Geldi Gâlib tab'a bir reng-i neşât

Gül gibi açıldım ammâ gülmedim (G.227/9)

Şair burada kendini güle benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Gül gibi açıldığını amma gülmediğini ifade etmektedir.

228. Gazel

Gül gibi açıldım ammâ gülmedim

Rengine kapıldım ammâ gülmedim (G.228/1)

Şair burada kendini güle benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Gül gibi açıldığını ama gülmediğini ifade etmektedir.

Leblerim oldu gül-i şem'-i cünûn

Çok yanıp yakıldım ammâ gülmedim (G.228/3)

Şair dudaklarını (lebler), delilik mumunun gülü (gül-i şem'-i cünun) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Dudak gül gibi kırmızı, ateş gibi yakıcıdır. Şair dudaklarının gül gibi kırmızı olduğunu ve mum alevi gibi yandığını ifade etmekte ama gülmediğini söylemektedir.

Sâye-veş ol nahl-ı bâğ-ı behcet

Pâyına sarıldım ammâ gülmedim (G.228/5)

Şair burada sevgiliyi, güler yüz bahçesinin ağacı gibi düşünmekte (nahl-ı bâğ-ı behcet) ve kendini de o ağacın gölgesi (sâye) ne benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Ağacın gölgesi gibi sevgilinin ayağına sarıldığını ama karşılık göremediği için gülmediğini ifade etmektedir.

Ben de Gâlib bu zemîn-i tâzede

Gül gibi açıldım ammâ gülmedim (G.228/7)

Şair burada kendini güle benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Bu taze zeminde gül gibi açıldığını ama gülmediğini ifade etmektedir.

230. Gazel

Lâle-i derde bâğdır gönlüm

Lâne-i mürğ-i dâğdır gönlüm (G.230/1)

Şair birinci mısradaki derdi, bir lale olarak düşünmekte ve gönlünü bu dert lalelerinin bahçesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise ateş yaraları (dağ) nı, bir kuş gibi düşünmekte ve gönlünü bu kuşların yuvası (lâne-i mürğ-i dâğ) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Dûd-ı müşgîni mısra'-ı cân-sûz

Bir fîrûzân çerâğdır gönlüm (G.230/3)

Şair burada ışık saçan bir mum (fîrûzân çerâğ) hayal etmekte ve gönlünü o muma benzetmektedir (teşbih-i belîğ). O mumun siyah dumanı

(dûd-ı müşğîn) nın, can yakıcı mısra (mısra'-ı cân-sûz) olduğunu ifade etmektedir. Beyte göre şairin mum gibi gönlünün siyah dumanından can yakıcı mısralar çıkmaktadır.

Hân u ni'met kanâ'at u sabrı

Mizbân-ı ferâğdır gönlüm (G.230/4)

Mizbân, misafiri ağırlayan ev sahibi demektir. Şair burada gönlünü vazgeçmelerin ev sahibi (mizbân-ı ferâğ) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hân; kervansaray, otel anlamlarına geldiği gibi sofranın anlamına da gelmektedir. Şair burada sofranın ve nimete karşılık kanaat ve sabır gösterdiğini, bundan dolayı da çok şeyden vazgeçtiğini demek istemekte ve gönlünün vazgeçmelere ev sahipliği yaptığını dile getirmektedir.

Oldu sîr-âb cûy-ı irfândan

Feyz-i hayretle çağdır gönlüm (G.230/5)

Bu beyitte şair gönlünü, hayret feyziyle akan bir çağlayanla benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hayret, tasavvufta bir makamdır ki kalpteki ilahî tecellilerden dolayı muhakeme edemez ve düşünemez hale gelmektedir. Burada şair o makamda olduğunu hatırlatmakta ve gönlünün, irfan ırmağıyla dolduğunu, hayret feyziyle çağlayan gibi aktığını ifade etmektedir.

Tâb-ı sevdâ-yı hatt-ı la'linle

Özge bir şeb-çerâğdır gönlüm (G.230/6)

Şeb-çerâğ, gece parlayan yakuttur. Şair burada gönlünü gece parlayan yakuta benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada, sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudaklarının etrafındaki siyah ayva tüylerinin ışığıyla (tâb-ı sevdâ-yı hatt-ı la'l), gönlünün ayrı bir yakut taşı olduğunu ifade etmektedir.

Şevk-i vaslınla lafz-ı ârâma

Ma'nî-i bî-mesâğdır gönlüm (G.230/7)

Mesâğ, şeriatın verdiği izin anlamına gelmektedir. Şair burada gönlünü şeriatın izin vermediği mana (ma'nî-i bî-mesâğ) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgiliye kavuşmakla neşelenen şair, öyle rahat lafızlar (lafz-ı ârâm) sarf etmektedir ki gönlü şeriata aykırı sözlerin manasına dönüşmüştür.

Kıldı dil-gîr çün beni sevdâ

Safha-i sadra dâğdır gönlüm (G.230/8)

Burada göğüs bir satıh, gönül de o satıhtaki ateş yarasına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevda, şairin kalbini sıkıdığı (dil-gîr) için gönlü bir ateş yarasına dönmüştür.

Ben Süleymân-ı ma'nâyım Gâlib

Mürg-i hüdhüd belâğdır gönlüm (G.230/10)

Şair burada kendini, mana Süleyman'ına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Süleyman güç, kudret ve hükümdarlığı hatırlatmaktadır. Şair burada Hz. Süleyman'ın bu özelliklerine göndermede bulunarak, kendisinin de mana ülkesinin hükümdarı olduğunu söylemektedir. Hüdhüd kuşu, Hz. Süleyman'a haberler getiren bir kuştur. Şair burada kendisini Hz. Süleyman'a, gönlünü de ona haberler ve manalar getiren Hüdhüd kuşuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

231. Gazel

Hoş çerâğân-ı dağdır gönlüm

Vüs'at-ı tab'a bâğdır gönlüm (G.231/1)

Çerâğân; kafada yaralar açıp içine fitiller koyarak ve o fitillerin uçlarını yakarak yapılan işkencenin adıdır. Şair birinci mısradan, gönlünü böyle bir işkenceye maruz kalmış bir ateş yarasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradan ise gönlünü huy ve tabiatının genişliği için bir bahçe olarak hayal etmektedir (teşbih-i belîğ).

Mürg-i ankâ-yı Kâf-ı dîgerdir

Şark u garba ırâğdır gönlüm (G.231/2)

Efsaneye göre Kafdağı, dünyayı çevreleyen sıradağlar olup Anka kuşu burada yaşamaktadır. Şair burada gönlünü Kafdağı'nda yaşayan Anka kuşuna benzetmekte ve bundan dolayı doğu ve batıya uzak olduğunu dile getirmektedir (teşbih-i belîğ).

Olsa rûşen beyân-ı sûz u güdâz

Bezm-i aşka çerâğdır gönlüm (G.231/3)

Şair burada bir aşk meclisi (bezm-i aşk) hayal etmekte ve gönlünü o aşk meclisindeki mum (çerâğ) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Za'fu teslîm zûr u bâzûsu

Kahramân-ı ferağdır gönlüm (G.231/4)

Burada gönül vazgeçme kahramanı (kahramân-ı ferâğ) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre gönlün zayıflığı ve teslim oluşu, gönlün kol kuvvetidir. Zayıflık ve teslimiyet gönle güç kazandırmaktadır. Çünkü gönül, her şeyden vazgeçerek bir kahraman haline gelmektedir.

Reşk eder âna çeşme-i hûrşîd

Cûş-ı hikmetle çağdır gönlüm (G.231/5)

Hikmet; doğru bilgi, her şeyi olduğu gibi bilme, dengeli düşünme anlamlarına gelir. Şair burada hikmeti coşkun bir çağlayan gibi hayal etmekte ve gönlünü o çağlayana benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Gevherim zâhir etdi baht-ı siyâh

Gûyiyâ şeb-çerâğdır gönlüm (G.231/6)

Şair burada gönlünü, gece parlayan yakut (şeb-çerâğ) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şairin siyah bahtı, onun cevherini ortaya çıkarmaktadır. O cevher de geceyi aydınlatan bir yakut gibi olan şairin gönlüdür.

Tîre-rûzum eğerçi men Gâlib

Gam değil kim çerâğdır gönlüm (G.231/7)

Burada şair gönlünü muma benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair hep kara günlü, hep talihsiz olsa da dert değil, çünkü onun gönlü bir mum gibi günlerini aydınlatmaktadır.

232. Gazel

Kaldı gönülde gizlice râz-ı nühüfte cân gibi

Gelmedi harf-i matlabım lafz u edâya n'eyleyim (G.232/6)

Şair burada gönüldeki gizli sırrı (râz-ı nühüfte), bedendeki cana benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Can bedeninin her yerinde bulunup görünmediği gibi, gizli sır da gönülde bulunup görünmemektedir. Sırlar gizli olduğu için de şairin istediği harfler (harf-i matlab), kelimeye ve ahenge gelmemektedir.

235. Gazel

Öyle terdir ki o gül şu'le-i yâkût gibi

Görünür germ-i nigâhım dil-i sengîninden (G.235/6)

Şair burada bakışının sıcaklığını (germ-i nigâh), yakut taşının alevine benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Şair, sevgiliden gül diye söz etmektedir. Beyte göre gül gibi güzel sevgili öyle tazedir ki onun taşlaşmış gönlünden, yakut alevi gibi şairin bakışlarının sıcaklığı görünmektedir.

237. Gazel

O gûne germ-i cevlân eyledim ki edhem-i âhı

Gubâr-âsâ ser-â-ser şu'le kalkar cilvegâhından (G.237/4)

Edhem, karayağız at demektir. Şair burada ahı, karayağız bir at gibi hayal etmekte ve o atla sıcak bir gezinti (germ-i cevlân) yaptığını dile getirmektedir. Şair, o atın ayağının altından kalkan tozu (gubâr) alev (şu'le) e benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

238. Gazel

Sâkî kerâmet sende yâ bende

Bahrî habâba mihmân edersin (G.238/3)

Şair burada denizi, misafir (mihmân) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Suyun üstündeki su kabarcıklarını (habâb) ev sahibi olarak düşünmekte, denizi de misafire benzetmektedir. Şair burada büyüklerin, küçüklere misafir olabileceğini vurgulamak istemektedir.

Mâdâm uçarsın gözlerde ammâ

Rûyun perî-veş pinhân edersin (G.238/7)

Şair burada sevgilinin yüzünü periye benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Periler görünmez güzellerdir. Şair, sevgilinin, daima gözlerde uçtuğunu ancak yüzünü peri gibi sakladığını ifade etmektedir.

239. Gazel

Tâbiş-i jâle değil şem'-i gül-i ruhsârın

Âl pervânesi var eşk-i şerer-nâkimden (G.239/2)

Şair burada kıvılcım saçan gözyaşları (eşk-i şerernâk) nı, kırmızı pervane sineği olarak düşünmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin

gül yanakları mum gibi, şairin gözyaşları da kıvılcım saçan al pervane gibidir.

Öyle bir bezmde efsürde-i zühdüm ben kim

Reg-i tanbûr çekerler reg-i misvâkimden (G.239/4)

Misvak, diş temizliği için kullanılan, ucu fırça gibi ince dalları olan bir çubuktur. Aynı zamanda daha çok zühd sahibi olanlar kullanırlar ve zühdü temsil eder. Şair burada misvağının damarlarını yani damar gibi ince olan dallarını, tamburun damarına yani tellerine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, şair öyle bir mecliste zühdün soğukluğundadır ki misvakinin dallarından tambur teli yapmaktadırlar.

Nazar-ı Kaysdaki sûret-i âhû gibidir

Çıkamaz sayd-ı harem halka-i fitrâkimden (G.239/5)

Şair harem avını, Kays'ın gözündeki ceylanın suretine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Fitrâk, atın arkasında bulunan ve eşya taşımaya yardımcı olan kayışlardır. Şair fitrakini, Kays'ın nazarı; avını da Kays'ın nazarındaki ceylan gibi düşünmektedir.

240. Gazel

Sürmedir gerd-i yetîmi gerçi çeşm-i gevhere

Âb olur dil hâk-bâz-ı iftikâr oldukça ben (G.240/3)

Şair burada tozu bir yetim olarak düşünmektedir (gerd-i yetîm). Toz, ayağın altında bulunur. Burada sevgilinin ayağının altındaki yetim toz, cevher gibi gözler (çeşm-i gevher) e sürülen sürmeye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, fakirliğini gösterip toprakla oynadıkça, gönül ağlamaktan su gibi olmaktadır.

Tîğ-i hecrin eyler ol fettân sedd-i âhenîn

Hayretimden âzim-i terk-i diyâr oldukça ben (G.240/4)

Şair burada sevgilinin ayrılığını bir kılıç (tîğ-i hecr) gibi düşünmekte ve o kılıcı demirden bir sedde (sedd-i âhenîn) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, hayretinden bu vatanını terk etmeye yöneldikçe, fetta n sevgili, ayrılık kılıcını onun yoluna demirden bir set gibi koymaktadır.

241. Gazel

Hızır-ı keşf-i selâmetdir benimde dâğ-ı aşk

Pâdişâhım zulm ile şöhret-şi'âr oldukça sen (G.241/5)

Burada Kur'ân-ı Kerim'de Kehf suresinde geçen bir olaya telmihte bulunmaktadır. Buna göre, Kur'an'da ismi Hızır olarak geçmese de Hızır olarak kabul edilen, ledün ilmine sahip bir zat ile Hz. Musa bir yolculuğa çıkarlar. Yolda bazı hadiseler olur. Bunlardan biri de Hızır'ın bir gemiyi delmesidir. Bunu niçin yaptığını soran Hz. Musa'ya cevaben Hızır, bu geminin zalim bir padişahın ülkesine gittiğini ve o zalim padişahın tüm sağlam gemilere el koyduğunu söyleyerek; gemiyi padişahın, el koymaması için deldiğini ifade eder. Şair burada bu olaya telmihte bulunarak sevgiliyi o padişah gibi hayal etmekte, tenindeki aşk yarasını da Hızır'ın emniyetli gemisine benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

243. Gazel

Gâyetle felek-cenâbsın sen

Ey mâh ne âfitâbsın sen (G.243/1)

Şair burada *sen* dediği sevgiliye ay (mâh) diye hitap etmekte, felek kadar değerli (felek-cenâb) olduğunu ifade edip güneş (âfitâb) gibi güzel olduğunu dile getirmektedir (teşbih-i belîğ).

Hûygerde-ruh-ı itâbsın sen

Hem şu'le vü hem gül-âbsın sen (G.243/2)

Şair burada *sen* dediği sevgiliyi, alev (şu'le) ve gül suyu (gül-âb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgili azarlamanın terlemiş yanağı (hûygerde-iruh-ı itâb) dır. Burada azarlanan bir insan mazmunu bulunmaktadır. Azarlanan insanın, yanakları kızarır ve terler. Bundan dolayı şair birinci mısradaki sevgiliyi, azarlamanın terli yanağı gibi hayal etmekte ikinci mısradaki ise yanak kızardığı için ateşe, terlediği için de gül suyuna benzetmektedir.

Vir la'line âb u tâb-ı güftâr

Hem neşe'e vü hem şarâbsın sen (G.243/3)

Burada şair *sen* dediği sevgiliyi, bir neşe ve şaraba benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Birinci mısradaki söz, bir ışık ve su gibi (âb u tâb-ı güftâr)

hayal edilmekte ve sevgilinin, la'l gibi kırmızı dudaklarına, bu su ve ışığı vermesi istenmektedir.

Dürdî-keş-i aşka çeşm-i pür-hûn

Der mest menem harâbsın sen (G.243/5)

Şair burada *sen* dediği sevgiliyi, yıkık bir virane (harâb) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte şair kendini, aşk tortusunu çekmek için (dürdî-keş-aşk) gözü kanla dolmuş (çeşm-i pür-hûn) ve sarhoşluk içinde (der mest) olan bir insan olarak tarif etmekte ve sevgiliyi de bir viraneye benzetmektedir.

Ey mihr zemîne eyle rû-mâl

Hâk-i reh-i Bû-Türâbsın sen (G.243/7)

Bû-Türâb, Ebu Türâb'ın kısaltılmışı olup toprağın babası anlamına gelir ve Hz. Ali'nin bir lakabıdır. Şair burada *sen* dediği sevgiliyi, Ebu Türâb'ın yolunun toprağı (hâk-i reh-i Bû-Türâb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair sevgiliye güneş (mihr) diye hitap etmekte ve yere yüz sürmesini (rû-mâl) istemektedir. Çünkü onun, Ebu Türâb'ın yolunun toprağı olduğunu ifade etmektedir.

246. Gazel

Gamzeni kıldın nihân müjgân-ı dil-cûlarla sen

Veh ne Rüstemsin ki cādû bağladın mûlarla sen (G.246/1)

Rüstem, kahramanlık ve yenilmezliğin sembolü olup İran'ın efsanevi kahramanlarından. Efsaneye göre, babasına doğuştan saç, kaşları ve kirpikleri beyaz olduğu için zal lakabı verilmiştir. Zal'in babası Sam, Zal'in bu halinden dolayı oğlu olmadığını söylemiş ve onu Elburz dağına atmıştır. Burada Simurg kuşu tarafından büyütülmüş ve kendisine Dâstân lakabı verilmiştir. Dâstân, hile demektir. Şair, burada Rüstem'in babası Zal'in hem kirpiklerinin ve kıllarının beyazlığını hem de Dastan lakabından dolayı hile tarafını hatırlatmakta ve *sen* dediği sevgiliyi Rüstem'e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgili gönül arayan kirpikleriyle bakışlarını saklamaktadır. Bu haliyle öyle Rüstem'e benzemektedir ki büyücü cadıları bile kıllarla bağlamaktadır.

247. Gazel

Âlem tutuşdu sûz-ı dilimden şerâr iken

Bahr oldu hûn-ı çeşm-i terim cûybâr iken (G.247/1)

Şair burada, yaşlı gözlerinin kanı (hûn-ı çeşm-i ter) nı, ırmağa (cûybâr) ve denize benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şairin yaşlı gözlerinin kanı, ırmak gibi aktığı için deniz oluşmaktadır. Ayrıca gönlündeki ateş de kıvılcım iken âlemi tutuşturduğunu ifade etmektedir.

249. Gazel

Hüsnüne feys-resândır bu dil-i âb-şüde

Gül-şen-i ravza-i ruhsâra akar suyum ben (G.249/2)

Şair burada kendini akar bir suya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Yanağı bir gül bahçesi olarak hayal etmekte (gül-şen-i ravza-i ruhsâr), kendini de o bahçeye akan bir suya benzetmektedir. Yanağa akan su gözyaşdır. Şairin akar sudan kastı döktüğü gözyaşlarıdır.

Bûy-ı ma'nî-i gurûr öyle gelir hâmemden

Ki diye sümbül-i bâğ-ı dile âhûyum ben (G.249/5)

Şair burada kendini, gönlün sümbül bahçesinde bir ceylana benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, şairin kaleminden öyle gurur manalarının kokusu gelmektedir ki gönlün sümbül bahçesinin ceylanı olduğunu söylemektedir.

Pîçtâb eylemezim zülf-i girihgîr-âsâ

Hâl-veş âteş-i ruhsârına Hindûyum ben (G.249/6)

Şair burada kendini, sevgilinin ateş gibi kırmızı ve yakıcı yanağı (âteş-i ruhsâr) ndaki ben (hâl) gibi bir Hindu'ya benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Burada benzetme içinde benzetme bulunmaktadır. Ben siyahtır. Hindu da siyahtır. Bundan dolayı önce ben, Hindu'ya benzetilmekte, sonra şair kendini o Hindu'ya benzetmektedir. Beyte göre, şair düğümlü saç gibi telaş etmediğini çünkü sevgilinin yüzündeki ben gibi bir Hindu olduğunu ifade etmektedir.

Es'adâ müsta'id-i terbiyet-i ehl-i dilim

Gerçi gülzâr-ı sühanda gül-i hod-rûyum ben (G.249/7)

Bu beyitte şair sözü, bir gül bahçesi olarak hayal etmekte (gülzâr-ı Sühan) ve kendini o gül bahçesinde kendi kendine biten bir gül (gül-i hod-rû) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kendisinin gönül ehillerinin terbiye etmesine uygun olduğunu (müsta'id-i terbiyyet-i ehl-i dil) ancak kendi kendine yetiştiğini demeye getirmektedir.

250. Gazel

O hûşe şâ'iresi mey olur her âdemi mest eder mi meğer

Hilâl ola dâmi dânesi ahterân ola hirmen âyineden (G.250/6)

Şair burada hilali, bir tuzağa; yıldızları (ahterân) da o tuzağın içindeki danelere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İçkinin bir çeşidi arpadan yapılır. Şair bu duruma vurgu yaparak, arpa başaklarının (hûşe şâ'iresi) içki olup her adamı sarhoş ettiğini söylemektedir. Gökteki hilal, çevresindeki yıldızlarla bir arpa başağı gibi görünmektedir. Aynadaki yansıması ise harman alanını andırır. Şair bu manzarayı, tuzağın içindeki daneler gibi hayal etmektedir. Ayrıca aynı manzarayı arpa başağına uyarlamaktadır. Arpa başağından da herkesi sarhoş eden içki üretildiği için o da bir tuzak gibidir.

251. Gazel

Sâgar-ı sahbâ-yı gülgûn et dil-i pür-hûnunu

Bî-niyâz ol mestî-i pâ-der-rikâb-ı bâdeden (G.251/3)

Şair burada, kan dolu gönlü (dil-i pür-hûn), gül renkli şarabın kadehi (sâgar-ı sahbâ-yı gülgûn) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İçkinin hareket halindeki sarhoşu (mestî-i pâ-der-rikâb) ndan bir şey istememeyi söylemekte, kendi kan dolu gönlünü, gül renkli şarabın kadehi yapmayı arzu etmektedir.

252. Gazel

Âyet-i hüsnâ-veş anda âşikâr îmân-ı aşk

Yûsuf-ı gül bülbüle peygamber olsun olmasın (G.252/4)

Şair burada aşk imanını, güzellik ayeti (ayet-i hüsnâ) ne benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Ayet, Kur'an'ın cümlelerine denildiği gibi aynı zamanda işaret ve delil anlamlarını da taşır. Beyte göre, sevgilinin güzelliğinin işaretleri veya delilleri apaçık ortada olduğu gibi aşka iman da öyle açık ve

nettir. Sevgilinin güzelliği açık, aşğın da aşka olan imanı ortadadır. Böyle olduktan sonra, gül Yusuf'u, bülbüle peygamber olup haber getirse de getirmese de bir şey fark etmez. Gül, sevgilinin, bülbül de aşğın sembolüdür. Yusuf da sevgilideki güzelliği temsil eder. Peygamber haber getiren, iletişim sağlayan demektir. Buna göre, Yusuf gibi güzel gül, yani sevgilinin güzelliği ortadayken; sevgili, bülbül gibi aşğa haber getirse de getirmese de olur. Çünkü âşık, Yusuf gibi güzel sevgilinin güzelliğine inanmış ve âşık olmuştur.

Beyt-i tâli'dir dilim merrîh-i şûr-ı gamze

Nazm-ı şûhumda bu da'vâ muzmer olsun olmasın (G.252/6)

Merih, Mars gezegeni olup uğursuzluğun sembolüdür. Burada sevgilinin acı bakışları, Merih gibi düşünülmede (Merrîh-i şûr-ı gamze) ve şair, gönlünü o Merih'in talih evine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu benzetmeyle şair, gönlünün uğursuzluklar evi olduğunu demek istemektedir. Bu davanın, kendi neşeli şiirleri (nazm-ı şûh) nde gizli (muzmer) olsa da olmasa da fark etmeyeceğini dile getirmektedir.

Dest-i reddindir çeleng-i iftihâr-ı Gâlibin

Şâhdır aşkınla serde efser olsun olmasın (G.252/7)

Çeleng, başa takılan ve mücevherden mamul sorguçtur. Şair burada sevgilinin reddetme elini, övündüğü sorguca; kendisini de şaha benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu haliyle başında taç olsun olmasın, kendi aşkından dolayı, şah olduğunu ifade etmektedir.

254. Gazel

Odur ârâmgeh-i mürğ-i hayâl-i Leylâ

Ser-i Mecnûnu⁴⁹ hümâ-lâne kıyâs eylesin (G.254/6)

Şair burada çöllerde yaşayan Mecnun'un başında, kuşların yuva yapması olayına gönderme yaparak, Mecnun'un başında yapılan kuş yuvalarını, Leyla'nın hayal kuşunun dinlenme yerine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Leyla'nın hayalini, bir kuş gibi düşünmekte ve o kuşun

---

⁴⁹ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.527. (Bu tamlama, Kalkışım'ın çalışmasında *sırr-ı Mecnûn* diye okunmuştur. Burada Okçu'nun çalışmasında okunduğu gibi *ser-i Mecnûn* olarak alınmıştır.)

dinlenme yerinin, Mecnun'un başı olduğunu ifade etmektedir (ârâm-geh-i mürg-i hayâl-i Leylâ). Yoksa talih kuşu olan Hüma kuşunun yuvası ile kıyaslanmaması gerektiğini söylemektedir.

Menba'-ı âb-ı hayât-ı Sühan-ı nâdiredir

Gâlibin tab'ını meyhâne kıyâs eylesin (G.254/7)

Şair burada kendi tabiatını, nadir söylenen sözlerin hayat suyunun kaynağı (menba'-ı âb-ı hayât-ı sühan-ı nâdire) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bundan dolayı kendi tabiatının, meyhane gibi sıradan şarapların olduğu bir yerle kıyaslanmaması gerektiğini ifade etmektedir.

255. Gazel

Mefhûm-ı çeşm ü cân⁵⁰ gibidir dinle pertevi

Ma'nâdır Es'âdâ sühanın güldüren yüzün (G.255/5)

Şair burada mana ve söz (sühan) ü, göz ve canın anlamları (mefhûm-ı çeşm ü cân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Göz, içinde can olmadığına bir yağ parçasından ibaret olduğu gibi anlamsız söz de sadece bir lakırdıdan ibaret olur.

257. Gazel

Al tûtî gibi pür dâmen-i sahrâ lâle

Gülşene bâl-i hüma sâye sıfat düştü hemân (G.257/4)

Şair burada, laleleri kırmızı renkli papağana benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre lale, sahranın eteğini, kırmızı papağanlar gibi doldurmaktadır. Gül bahçesine ise Hüma kuşunun kanadı, gölge gibi düşmektedir. Lale, birliğin ve vahdetin sembolüdür. Gül ise Hz. Peygamber'in sembolüdür. Papağan da konuşmayı temsil eder. Hüma, baht ve talihi hatırlatır. Şair burada, vahdaniyet sahibi olan ve vahiy ile konuşan Allah'ı; lale ile peygamberlik vazifesinden dolayı baht ve talih kuşunun gölgesinin başına düştüğünü hayal ettiği Hz. Peygamber'i de gül bahçesi ile temsil etmektedir. Beyte göre, vahdaniyet, vahiy konuşmalarıyla dolmakta ve Hz. Peygamber de o lütfâ mazhar olmaktadır.

---

⁵⁰ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.527. (Kalkışım'ın çalışmasında cân kelimesi cân diye okunmuştur.)

258. Gazel

Sebük-rûhân bilip sûrâh-ı nâyı revzen-i vahdet

Irâk u İsfahânı seyr ederler râh-ı diğerden (G.258/5)

Şair burada neyin delikleri (sûrâh-ı nây) ni vahdet penceresi (revzen-i vahdet) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, zarif ruhlu (sebük-rûhân) olanlar, neyin deliklerini vahdet penceresi olarak görürler. Irak ve İsfahan, aynı zamanda Türk musikisinin en eski makamlarındandır. Şair bu anlamlarını da hatırlatacak şekilde, zarif ruhlu insanların Irak ve İsfahan'ı başka bir yoldan gördüklerini ifade etmektedir.

262. Gazel

Harîm-i sîne sünbülzârdır çeşm-i kebûdundan

Belâ-yı âsumân bîzârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/1)

Şair burada sineyi bir harem gibi hayal etmekte ve o haremi sümbül bahçesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sümbül, sevgilinin saçlarını temsil eder. Sine, sevgilinin saçlarının mahzenidir. Bundan dolayı sine, bir sümbül bahçesi gibi düşünülmektedir. Çeşm-i kebûd, gök gözlü demektir. Gök renkli gözlerin nazarlarının keskin olduğuna inanılır. Şair ilk mısradaki böyle bir inanişaya telmihte bulunarak, nazar değmeden dolayı, sine hareminin, sümbül bahçesine döndüğünü ifade etmektedir.

O rütbe nâz-perverd-i vatanken şimdi firûze

Beyâbân-ı merg-i istihkârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/2)

Bu beyitte firuze taşı, değersiz çimenin kırsal alanı (beyâbân-ı merg-i istihkâr) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Firuze, bazen sevgilinin ayva tüylerini temsil eder. Burada da bu anlam söz konusu olduğu görülmektedir. Burada sevgilinin ayva tüyleri olan firuze, vatanın nazlısı (nâz-perverd-i vatan) iken şimdi sevgilinin gök bakışı (çeşm-i kebûd) nın nazarından dolayı değersiz bir çimenliğe döndüğü ifade edilmektedir.

Eden şîrâze-bend eczâ-yı hüsnü ebrûvândır hep

Hatı bir levha-i jengârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/3)

Şair burada sevgilinin ayva tüylerini, paslı bir levhaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, sevgilinin gök gözü (çeşm-i kebûd) nün nazarından dolayı, ayva tüyleri paslı bir levhaya dönmektedir. Ama

güzelliğin parçaları (eczâ-yı hüsn) nı bir arada tutan (şirâze-bend) kaşlar olduğu ifade edilmektedir.

Hevâyî olduğundan meşreb-i erbâb-ı dil ekser

Dü dîdem ebr-i deryâ-bârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/5)

Şair burada iki göz (dü dîde) ünü, denizler akıtan bulut (ebr-i deryâ-bâr) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, gönül ehillerinin meşrebi hevayi (arzu ve isteklerinin peşinde koşan) olduğu için üzüntüden dolayı, şairin iki gözü, deniz gibi gözyaşı akıtan bulut gibidir.

Nigâh-ı çeşmi âşûb-ı Firengistân-ı hüsn olmuş

Mesîhâlar dahi bîmârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/6)

Burada sevgilinin gözünün bakışları (nigâh-ı çeşm), güzellik Firengistan'ını karıştıran (âşûb-ı Firengistân-ı hüsn) bir unsura benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Mesîh, mucize eseri olarak, en devasız hastaları bile iyileştirmekte hatta ölümlere can vermektedir. Şair burada sevgilinin bakışlarının, böyle Mesihleri bile hasta ettiğini dile getirmektedir.

263. Gazel

Rumûzât-ı dehenden hurde-bîn-i râz olan hâtır

Cihânın hiç teng olmaz gam-ı bûd u nebûdundan (G.263/2)

Hâtırın bir anlamı da kalp, gönüldür. Şair burada kalbi, sevgilinin ağzının işaretleri (rumûzât-ı dehen) nden sırları gören bir mikroskoba (hürde-bîn-i râz) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Böyle bir kalbin, cihanın varlık ve yokluğunun gamı (gam-ı bûd u nebûd) ndan hiç daralmayacağını ifade etmektedir.

Sabâ-veş şu 'le vü gül-berg ile hem-reng-i ülfedir

Geçenler bûy-gülden bülbülün mevc-i sürûdundan (G.263/3)

Burada saba rüzgârı, bir alev gibi hayal edilmektedir (teşbih-i mücmel). Gülün kokusu (bûy-ı gül) ndan; bülbülün de şarkı dalgaları (mevc-i sürûd) ndan geçenler, saba rüzgârı gibi aleve benzetilmektedir (teşbih-i mücmel). Aynı zamanda bunların gül yaprağı (gül-berg) yla aynı renkte kaynaştıkları (hem-reng-i ülfet) dile getirilmektedir.

265. Gazel

Hâme-veş başım fedâ etsem de Gâlib eylemem

Kat' -ı hâhiş ma'nî-i nâ-güfteyi teftîşden (G.265/5)

Şair burada kendini kalem (hâme) e benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Kalemlerin başı daha iyi yazması için kesilir. Şair kalemin bu özelliğini hatırlatarak, kalem gibi başı kesilse dahi kelimesiz manalar (ma'nî-yi nâ-güfte) ı teftiş etmeyi istemekten vazgeçmeyeceğini (kat'-ı hâhiş) ifade etmektedir.

266. Gazel

Hayfâ ki geldi nevbet-i tîğ-i tegâfülü

El çekdi hançerinden o kaşı kemân âmân (G.266/5)

Burada sevgilinin kaşları yay (kemân) a benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, keman kaşlı sevgilinin, ne yazık ki umursamazlık kılıcının nöbeti (nevbet-i tîğ-i tegâfül) geldiğini ifade etmekte ve hançerinden el çektiğini söylemektedir. Kılıç sevgilinin bakışlarını temsil eder. Burada umursamazlık kılıcından kastedilen, sevgilinin bakışlarını çekmesidir.

267. Gazel

Bâzîçe-i etfâl-ı debistân-ı derûna

Bir mürğ-i kafesdir hum-ı hikmetde Felâtûn (G.267/2)

Eflatun, akıl ve isabetli görüşleriyle meşhur olmuş Yunan filozofudur. Burada da olduğu gibi çoğu zaman küp içinde yaşayan Diyojen ile karıştırılmaktadır. Şair burada hikmet küpü içindeki Eflatun'u, kafesteki kuşa benzetmektedir. Şair burada okul çocuklarının oynadığı bir oyun alanı hayal etmekte ve gönlünü böyle bir oyun alanına benzetmektedir (bâzîçe-i etfâl-ı debistân-ı derûn). Oyun alanında çocukları eğlendirmek için kafeste kuşlar bulunur. Şair gönlündeki o kafes kuşlarının, hikmet küpündeki Eflatun olduğunu söyleyerek, Eflatun'u ve onun temsil ettiği akı ve hikmeti küçümsemektedir.

Zencîri olur rûz-ı cezâ mevce-i âteş

Dil-beste-i şöhetse eğer aşk ile Mecnûn (G.267/3)

Şair burada cehennemdeki ateş dalgaları (mevce-i âteş) nı, zincire benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre Mecnun'un gönlü şöhrete bağlı

olup (dil-beste-i şöhret), aşkını buna alet ettiyse, Kıyamet gününde onun zinciri ateş dalgalarından olur.

268. Gazel

Hoş âlem-i envâr-ı tecellî-i cemâlim

Hûrşîd gelen Arş gider encümenimden (G.268/2)

Şair burada kendini, güzellik tecellisinin nurlarının âlemi (âlem-i envâr-ı tecellî-i cemâl) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bundan dolayı da onun bulunduğu cemiyette güneş olarak gelenin, yükselip Arş'a gittiğini ifade etmektedir. Beyte göre şairin cemiyeti insanları olgunlaştırıp yüceltmektedir.

Yokdan sana ihsândır ey âşık-ı nâ-kâm

Hep bûseye say hande-i nâzı dehenimden (G.268/4)

Şair burada naz gülmeleri (hande-i nâz) ni, öpücüğe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada dertsiz aşğa seslenilmekte ve naz gülücüklerini, öpme olarak anlamasını istemektedir. Çünkü o gülücükler yoktan bir ihsandır.

269. Gazel

Şafak-ı câmeden ol hançer-i elmâs-nişân

Tîğ-i hûrşîd-veş eyler leme'ân n'olsun bu (G.269/6)

Şair burada şafak renginde kızıl bir elbise (şafak-ı câme) giyen ve belinde elmas nişanlı hançer (hançer-i elmâs-nişân) bulunan bir sevgiliyi hayal etmektedir. Güneşin ışık tellerini de kılıç gibi (tîğ-i hûrşîd-veş) düşünmektedir. Sevgilinin belindeki elmas nişanlı hançerin parlaklığını, güneşin kılıç gibi ışık tellerinin parlaklığına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Müşg-i Rûmî gibi ta'bîr-i abîrin ey kilik

Hâk-i Monlâya mı oldun güzerân n'olsun bu (G.269/9)

Şair burada kalemine seslenmektedir (ey kilik). Kaleminin güzel kokulu ifadeleri (ta'bîr-i abîr) ni, Mevlana (Rûmî)'nin kokusu (müşg-i Rûmî) na benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Bundan dolayı kaleminin, Mevlana'nın toprağı (hâk-i Monlâ) na doğru gittiğini soruyla ifade etmektedir.

270. Gazel

Ruh değil pertev-i envâr-ı tebessümdür bu

Leb değil gevher-i nâ-yâb-ı tekellümdür bu (G.270/1)

Bu beyitte sevgilinin yanağı (ruh), gülümseme nurlarının ışığı (pertev-i envâr-i tebessüm) na; dudağı (leb) da konuşmanın bulunmaz incisi (gevher-i nâ-yâb-ı tekellüm) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

Zülf zann eyleme zîrâ ki Hakîm-i Mutlak

Tıynet-i müşkile cân verdiği kej-dümdür bu (G.270/2)

Şair burada sevgilinin saçını, yaratılışında misk kokusu olan (tıynet-i müşk) bir akreb (kej-düm) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Makta'ım âlem-i pür-şûr ise Gâlib ne aceb

Kişver-i şâh-ı zühâl târem-i heftümdür bu (G.270/7)

Şair burada gazelinin makta beytini, kargaşa ve gürültü dolu bir âlem (âlem-i pür-şûr) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bunun şaşılacak bir şey olmadığını söylemekte çünkü bu beytinin, Zühal şahının ülkesi (kişver-i şâh-ı zühâl) nin yedi kubbesi (târem-i heft) olduğunu ifade etmektedir. Zühal yıldızı, yedinci kat feleğin sultanı olup bu yıldızın etkisi altında bulunanlar kötü huylu olurlar. Şair Zühal'in bu özelliklerine göndermede bulunarak makta beytinin, kötü huylu olduğundan dolayı, kargaşa dolu bir âlem ve kendisinin yedinci kat feleğin sultanı olduğundan dolayı da yedi kubbesi olduğunu dile getirmektedir.

271. Gazel

Hat değil rîze-i bûy-ı hoş-ı sünbüldür bu

Leb değil mevce-i reng-i tarab-ı müldür bu (G.271/1)

Bu beyitte sevgilinin ayva tüyleri (hat), sümbülün hoş kokusunun parçacıkları (rîze-i bûy-ı hoş-ı sünbül) na; dudağı (leb) da şarabın sevincinin renginin dalgaları (mevce-i reng-i tarab-ı mül) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Sümbül, tüylü ve kokuludur bu yüzden ayva tüyleri sümbüle benzetilmektedir. Şarap da kırmızı ve keyif vericidir. Bundan dolayı da sevgilinin dudakları şaraba benzetilmektedir.

Şerer-i hasret olur şebnem-i şerm-i gülzâr

Şu'le-i hüsne desem hûn-ı dil-i güldür bu (G.271/3)

Burada hasret, kıvılcım gibi hayal edilmektedir (şereri-i hasret). Bu kıvılcım, gül bahçesinin utangaçlığının şebnemi (şebnem-i şerm-i gülzâr) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Utanma duygusu insanı terletir. Ter, şebneme benzer. Şair burada gül bahçesindeki şebnemleri, utanmadan dolayı, ortaya çıkan ter tanecikleri olarak düşünmektedir. Bu ter taneciklerinin de âşğın hasretinin kıvılcımları olduğunu söylemektedir. İkinci mısradaki ise güzellik alevi (şu'le-i hüsn) ni, gülün gönlünün kanı (hûn-ı dil-i gül) na benzetmektedir.

272. Gazel

Dest-kâr-ı kâbiliyyetdir kumâş-ı ma'rifet

Kârgâhı kâlib-ı insân anâsır çâr sû (G.272/7)

Ma'rifet, tasavvufta ameli tecrübe neticesinde elde edilen ve Allah'ı tanımaya vesile olan bilgidir. Şair bu bilgiyi bir kumaş gibi hayal etmekte (kumâş-ı ma'rifet), kabiliyeti de o kumaşın tezgâhı gibi düşünmektedir (dest-kâr-ı kabiliyet). İnsanın kalıbını, o marifet kumaşının fabrikasına (kârgâh) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Toprak, su, hava ve ateşten oluşan dört unsuru da o fabrikanın dört tarafı (çâr sû) gibi görmektedir.

Halka-i bezme zebân-ı şem' olup mürg-i kafes

Bî-sadâ-yı aşk olur rûşen beyân-ı güft u gû (G.272/8)

Şair burada mumun dili (zebân-ı şem') ni, kafesteki bir kuş (mürg-i kafes) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Aşkın sessizliği (bî-sadâ-yı aşk) ni de söylentinin beyanı (beyân-ı güft u gû) na ve aydınlığa (rûşen) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada mumun yanmadığı, konuşmanın olmadığı bir sohbet halkası hayal edilmektedir. Çünkü mumun dili, kafesteki bir kuş gibidir. Dil kafeste olunca konuşma da olmamakta ve aynı zamanda mum da yanmadığından etraf karanlık olmaktadır. Ama aşkın sessizliği, ortamı aydınlatmakta ve söylentileri beyan etmektedir. Aşk hem söz hem de ışık olmaktadır.

273. Gazel

Ne hâkim ben ki nâ-şüste kalam deryâ-yı cûdunda

Habâb-ı nüh-felek hiçe sayılmaz yâ Resûle'llâh (G.273/3)

Şair burada kendini toprağa (hâk) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu haliyle Hz. Peygamber'in cömertlik denizi (deryâ-yı cûd) nde yıkanmamış (nâ-şüste) kaldığını ifade etmektedir. Kendisini dokuz feleğin su kabarcığı (habâb-ı nüh-felek) gibi görerek, bunun hiçe sayılmaması gerektiğini dile getirmektedir.

Şafak-veş her ki dâğ-ı âteşîn-i aşkını açmaz

Gül-i maksudu bi'llâhi açılmaz yâ Resûlellâh (G.273/4)

Bu beyitte aşkın ateşli yarası (dâğ-ı âteşîn-i aşk) nın açılması, şafağın açılmasına benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre her kim ki aşkının ateşli yarasını, şafağın açılması gibi açmasa, maksut gülü açılmayacaktır. Şafak kızıl renklidir ve ateş yarasına benzetilmektedir. Ayrıca âşıklar şafak vakti dertlenip gözyaşı dökerler. Şafağın bu çağrışımlarından dolayı şair, âşıkların ateşli yaralarını açmasını, şafağın açmasına benzetmektedir.

275. Gazel

Nûr-i berk-ı neş'e-veş geçdikçe ol gülgûn kabâ

Âteş-i sahbâyı gör hûn-âb gelsin çeşmine (G.275/3)

Şair burada gül renkli kaftanı (gülgûn kabâ), neşe şimşeginin ışığı (nûr-ı berk-ı neş'e) na benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Sevgiliyi gül renkli kaftan giymiş bir insan gibi hayal etmekte ve onun geçişini, neşe şimşeginin ışığının geçmesi gibi ani ve sert olarak görmektedir.

Âlemi kendinde gör vahşetde ülfet seyrin et

Saff-ı müjgân halka-i ahbâb gelsin çeşmine (G.275/5)

Şair burada kirpiklerin sıralanması (saff-ı müjgân) nı, dostların halkası (halka-i ahbâb) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Tüm âlemin kendisinde görebileceğini ifade etmekte ve böylece yalnızlık (vahşet) tan kurtulup âlemlerle dostluk (ülfet) kurabileceğini dile getirmektedir.

Öyle bir tûfân-ı hasretde semender kim velî

Her şerer bir gevher-i nâ-yâb gelsin çeşmine (G.275/6)

Şair burada her bir kıvılcım (şerer) ı bulunmaz bir inci (gevher-i nâ-yâb) ye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada hasreti bir tufan gibi düşünmekte, o tufanın içinde de bir semender olduğunu hayal etmektedir. Semender, ateşte yaşayan bir hayvan olduğundan kıvılcımları hatırlatır.

Beyitte o ateşin her kıvılcımının, bulunmaz bir inci tanesi olduğu ifade edilmektedir.

Köhne sahbâ-yı meges-hîz-i hayâlâtı çekip

Halka-i mevc-i perî girdâb gelsin çeşmine (G.275/7)

Şair burada peri gibi güzel sevgilinin dalgalarını, bir halka (halka-i mevc-i peri) gibi hayal etmekte ve o halkayı girdaba benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hayalleri, üstünde sineklerin uçtuğu eski bir şarap (köhne sahbâ-yı meges-hîz-i hayâlât) gibi düşünmekte, muhatabının gözünü oradan çekip, peri gibi güzelin hareketlerinin dalgalarına çevirmesini istemektedir.

Tâk-ı Arş-ı sikke-i Monlâya ol kandîl-i nûr

Künc-i ebrû kûşe-i mihrâb gelsin çeşmine (G.275/9)

Şair burada sevgilinin kaşının köşesi (künc-i ebrû) ni, mihrabın köşesi (kûşe-i mihrâb) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

276. Gazel

Çü kanlı yaşa nigîndân-ı la'ldır gözümüz

Nigâh-ı mürgünü seyr etdik âb u dânemize (G.276/2)

Şair burada gözünü, la'l taşının yüzük kutusu (nigîndân-ı la'l) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Bu beyitte taşı kırmızı la'l taşından olan yüzük hayal edilmekte ve göz, o yüzüğün kutusu gibi düşünülmektedir. Çünkü gözde kanlı gözyaşı bulunmaktadır. Bu gözyaşı renk yönüyle la'le benzemektedir. Âb u dâne, su ve dane anlamına gelip asgari rızık veya nasip anlamlarını taşır. Şair burada, sevgilinin bakışını bir kuş gibi (nigâh-ı mürg) hayal etmekte ve o bakışları seyredip nasibini beklediğini dile getirmektedir.

277. Gazel

Kırmadır matlabı ehl-i dili mânend-i habâb

Rûzgar etse de ta'mîr nefesden nefese (G.277/6)

Şair burada gönül ehli (ehl-i dil) ni su kabarcığı (habâb) na benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre, sevgilinin isteği, su kabarcığı gibi olan gönül ehillerini kırmaktır.

Etdi mânend-i ceres gûş-ı rebâbı pür-şûr

Kîş-i neyden atılan tîr nefesden nefese (G.277/7)

Şair burada ok (tîr) u, çan (ceres) a benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Ok, hedefe doğru giderken bir ses çıkarır. Şair bu sesi, çanın sesine benzetmektedir. Burada, ney bir ok kuburu (kîş-i ney) gibi düşünülmemekte ve o ok kuburundan ok fırlatıldığı hayal edilmektedir. Bu okların çan gibi rebabın kulağı (gûş-ı rebâb) nda gürültüler doldurduğu (pür-şûr) ifade edilmektedir.

279. Gazel

Gonca-i aşkız ki bu hûrşîd şebnemdir bize

Gevher-i şevkız ki bahr-i bî-kerân nemdir bize (G.279/1)

Şair ilk mısradaki kendini ve kendi gibi olanları aşk goncası (gonca-i aşk) na; güneşi (hûrşîd) de şebneme benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise kendini ve kendi gibi olanları neşe incisi (gevher-i şevk) ne ve sonsuz deniz (bahr-i bî-kerân) i de neme benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Gerçi hâkiz rûzgâr-ı gamda âteş-meşrebiz

Feyz-bahş-ı bâğ-ı dil eşk-i dem-â-demdir bize (G.279/2)

Şair birinci mısradaki kendini ve kendi gibi olanları, toprağa (hâk) benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kendilerinin gerçi toprak olduklarını, fakat gamda ateş tabiatlı (âteş-meşreb) olduklarını dile getirmektedir. Toprak, tevazu ve mahviyetin sembolüdür. Şair kendilerini toprağa benzetererek, bu sembolik anlamları vurgulamaktadır. Ateş, âşkın içinde bulunduğu hasrettir. Şair, toprak gibi sakin ve mütevazı olmalarına rağmen, aşk derdinde ateş tabiatlı olduklarını dile getirmektedir. İkinci mısradaki sık sık döktükleri gözyaşı (eşk-i dem-â-dem) nı, gönül bahçesinin feyiz bağışlaması (feyz-bahş-ı bâğ-ı dil) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Burada gönül bir bahçe gibi hayal edilmektedir. O bahçenin feyiz ve bereketi ise gözyaşı gibi düşünülmemektedir. Beyte göre gönül, aşk ateşiyle yanmakta ve gözyaşı şeklinde dışarıya feyiz vermektedir.

Biz sade-veş eyledik âyîne-i tab'ı celî

Âşinâ-yı hayretiz vahdet müsellemdir bize (G.279/3)

Şair burada kendini ve kendi gibi olanları, sedefe benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Kendilerinin sedef gibi tabiat (huy) aynasını ortaya çıkardıklarını dile getirmektedir. Sedef, inci tanesini ortaya çıkarır. Şair

burada tabiat (huy) aynası ile inci tanesini kastetmektedir. Tabiatlarının inci gibi değerli olduğunu ifade etmektedir. İkinci mısradaki ise hayret makamına aşına olduklarını ve vahdet makamının kendilerine teslim edildiğini söylemektedir.

Zahm-ı şemşîr-i nigâh-ı merhametden hastayız

Hançer-i elmâs-ı zehr-âlûd merhemdir bize (G.279/4)

Şair burada zehirli elmas hançer (hançer-i elmâs-ı zehr-âlûd) i, bir merheme benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, merhamet bakışının kılıcının yarası (zahm-ı şemşîr-i nigâh-ı merhâmet) ndan hasta olduklarını dile getirmekte ve onun merheminin de zehirli elmas hançer olduğunu söylemektedir.

Rüstemiz Şehnâme-i i'câza verdik sûreti

Hâme-i câdû meğer esb-i mutalsamdır bize (G.279/5)

Burada şair kendini ve kendi gibi olanları Rüstem' e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Rüstem, Firdevsi'nin ünlü eseri Şehname'de adından çok bahsedilen bir kahramandır. Bundan dolayı şair kendini ve kendi gibi olanları, mucizevi Şehname (Şehnâme-i i'câz)'ye şekil veren Rüstem olarak tanımlamaktadır. İkinci mısradaki şair cadının kalemi (hâme-i câdû) ni, tılsımlı bir at (esb-i mutalsam) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şairin sözleri yazan kalemi, büyüleyici bir cadı gibidir. Ancak onun sözleri, sadece büyüleyici bir kalem gibi değil, aynı zamanda tılsımlı bir at gibi coşku vermektedir.

Mustafâ nâm u Reşîd ü mürşid ü üstâd-ı küll

Her nigâh-ı himmeti iksîr-i a'zamdır bize (G.279/7)

Şair burada babası olan Mustafa Reşit'in yardım edici bakışlar (nigâh-ı himmet) ını iksir-i a'zama benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İksir, madeni altın yaptığına inanılan bir maddedir. Şair burada yardım edici bakışı, iksire benzeterek, maden gibi olan tabiatını altına çevirdiğini söylemektedir.

282. Gazel

Lâyık mı bu kim bezm- i tarabda tek ü tenhâ

Bî-kayd u muhâbâ

Şems-i meye endâmın ede hâle piyâle

Âgûşuna ala (G.282/4)

Şair burada içkiyi güneş gibi hayal etmektedir (şems-i mey). Kadehi de o güneşin etrafındaki haleye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İçkinin kadehin içindeki halini, etrafında haleler olan güneş gibi düşünmektedir. Burada şair, içkiyi (mey) neşe meclisi (bezm-i tarab) nde tek ve yalnız olan, kayıtsız ve korkusuzca (bî-kayd ü muhâbâ) duran bir insan gibi hayal etmektedir. Bu durumun ona layık olmadığını dile getirmekte ve güneş gibi olan içki (şems-i mey) ye, kadeh (piyâle) in ona hale olup kucağına almasını istemektedir.

Gâlib eser-i neş'e-i şâkir mi değildir

Zâhir mi değildir

Bu tâze zemînden çıka çün lâle piyâle

Gülzâr-ı hayâle(G.282/7)

Şair burada şarap kadehi (piyâle) ni taze zeminden çıkan laleye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair, hayali bir gül bahçesi gibi düşünmekte (gülzâr-ı hayâl) ve orada kadehin lale gibi bitmesini hayal etmektedir.

283. Gazel

N'ola bin sûret-i dâğ olsa peydâ levh-i sînemde

Ki fânûs-ı hayâle dönmüşüm sûz-ı derûnumla (G.283/4)

Şair burada kendini hayal fanusuna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hayal fanusu, içinde mum, dışında da üstünde tabiat resimleri olan cam fenerdir. Şair burada sinesini bin ateş yarasının resmi (bin suret-i dağ) nin olduğu bir levha (levh-i sîne) olarak hayal etmekte, gönlündeki ateşi (sûz-ı dil) de fanusun içindeki mum gibi düşünmektedir. Bu haliyle camın üstünde resimler, içinde de mum yanan bir hayal fanusuna benzemektedir.

284. Gazel

Mâh-veş mihr-i ruhun şevkine yandım bu gece

Şu'le- efrûz olarak çarhı dolandım bu gece (G.284/1)

Şair burada, kendini aya benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Burada sevgilinin yanağı güneş gibi hayal edilmekte ve şair kendini aya benzeterek o güneşten yandığını dile getirmektedir. Ay gece dolanıp ışık saçtığı gibi kendisinin de alev saçıcı (şu'le-efrûz) olarak feleği dolaştığını söylemektedir.

285. Gazel

Görünce şu'le-i rûyunda dūd pervâne

Yanardı nâr-ı gama hem-çü ûd pervâne (G.285/1)

Ud, öd ağacıdır. Ateşte yakıldığında güzel bir koku çıkaran ve ince çubuklar halinde bulunan bir ağaçtır. Şair burada sevgilinin yanağını alev gibi hayal etmektedir (şu'le-i rûy). Pervane sineğini de o alevde yanan bir ud ağacına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre pervane, sevgilinin yanağındaki alevin dumanını görünce, gam ateşinde öd ağacı gibi yanmaktadır.

Gerekdir encümen-i aşka bî-dilân-ı hâmûş

O bezme bülbül-i âteş-sürûd pervâne (G.285/2)

Bu beyitte pervane, ateş şarkıları (söyleyen) bülbüle benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre aşk meclisi için sessiz gönülsüzler (bî-dilân-ı hâmûş) lazım. Pervane hem sessiz hem de yok olduğu için gönülsüzdür. Bundan dolayı pervane, bu meclisin ateşli şarkılarını söyleyen bir bülbülü gibidir.

Kılıp zebâne-i şem'i piyâle-i sahbâ⁵¹

Eder mahabbete bezl-i vücûd pervâne (G.285/3)

Burada mumun alevi bir dil gibi hayal edilmekte (zebâne-i şem') ve şarap kadehi (piyâle-i sahbâ), mumun o diline benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Mum muhabbet meclislerinde yanar. Beyte göre, pervane, mumun dilini şarap kadehi yapmakta ve kendi vücudunu o mumun yandığı meclisin muhabbetine feda etmektedir.

Fürûğ-ı berk-ı tecellâya hasr eder nazarın

Misâl-i merdüm-i çeşm-i şuhûd pervâne (G.285/4)

Şuhûd, tasavvufta keşfetme makamıdır. Kalp gözünün açık olup, manevi tecrübelerle bilgiye ulaşma mertebesidir. Şair burada pervaneyi, bu şuhud makamının göz bebeği (merdüm-i çeşm-i şuhûd) ne benzetmektedir (teşbih-i mufassal). Beyte göre pervane, şuhud makamında keşiflerde

---

⁵¹ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.546. (Bu mısradaki tamlama Kalkışım'ın çalışmasında, *zebâne-i şem-i piyâle-i sahbâ* diye tek tamlama olarak okunmuştur. Okçu'nun çalışmasında ise *zebâne-i şem'* ayrı *piyâle-i sahbâ* ayrı bir tamlama olarak okunmuştur. Burada Okçu'nun okuması anlama daha uygun görülmüştür.)

bulunan göz bebeği gibi, ilahi tecelliler şimşeğinin ışığı (fürûğ-ı berk-ı tecellâ) na dikkatini toplamaktadır.

287. Gazel

Ol çerâğ-ı lâle-i derdim bu gülzâr içre kim

Âşiyândır sîne mürğ-i dâğ-ı mâder-zâdıma (G.287/5)

Şair birinci mısırada, kendini gül bahçesi (gülzâr) içinde dert lalesinin mumu (çerâğ-ı lâle-i derd) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısırada ise anadan doğma ateş yaralarını, bir kuş gibi düşünmekte (mürğ-i dâğ-ı mâder-zâd) ve sinesini o kuşların yuvasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ateş yaraları sinede bulunur. Bundan dolayı sinesini, kuş gibi hayal ettiği ateş yaralarının yuvasına benzetmektedir.

288. Gazel

Bakan rengîn nıgehler girye-i hûnîn-i mestâna

Görüp tuhm-ı gül-i işret demişler katre-i kâna (G.288/1)

Şair birinci mısırada sarhoşların kanlı gözyaşı (girye-i hûnîn-i mestân) nı hayal etmektedir. İkinci mısırada bu kanlı gözyaşlarını, hazine damlası (katre-i kân) gibi düşünmekte ve bu hazine damlasını da eğlence gülünün tohumu (tuhm-ı gül-i işret) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sarhoşların kanlı gözyaşına bakan renkli bakışlar, o hazine katresine, “Eğlence gülünün tohumu” demişlerdir.

O rûtbe rûşen et şem’-i nigâhun nûr-ı ma’nîden

Ki olsun dîde-i ehl-i basîret âna pervâne (G.288/2)

Şair burada sevgilinin bakışını, bir mum gibi hayal etmekte (şem’-i nigâh) ve basiret ehlinin gözü (dîde-i ehl-i basîret) nü, o mumun etrafında dönen pervaneye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgili, mana nurlarıyla bakış mumunu öyle aydınlatmalı ki basiret ehlinin gözü, pervane gibi o bakışlara âşık olup etrafında dönmelidir.

289. Gazel

Çeşm-i hâb-âlûde-i baht-ı siyâhumdır

Bak riyâz-ı hayretin berg-i gül ü şebbûsuna (G.289/2)

Şair burada bir hayret bahçesi hayal etmektedir. Siyah bahtının uykuyla karışık gözünü (çeşm-i hâb-âlûde-i baht-ı siyah), bu hayret bahçesindeki gül ve şebboyun yaprağına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Mısra'-ı mevzûn-ı âhın gül gibi mazmûnları

Nev-nihâl-i hüsnünün değmez mi şeftâlûsuna (G.289/4)

Şair burada ahı ölçülü mısra olarak düşünmektedir (mısra'-ı mevzun-ı âh). O mısraın mazmunlarını da güle benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

Bî-haberdir Dûzah-ı hecrindeki âlâmdan

Mihr-i Mahşerdir diyenler ârız-ı dil-cûsuna (G.289/5)

Şair burada sevgilinin gönül alıcı yanağı (ârız-ı dil-cû) nı, Mahşer güneşi (mihr-i mahşer) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre sevgilinin gönül alıcı yanağına, mahşer güneşi diyenler onun ayrılığındaki cehennem (dûzah-ı hecr) den haberi olmayanlardır.

290. Gazel

Ey bâde-i nâzı reng-i şu'le

Devrinde nihân direng-i şu'le (G.290/1)

Şair burada sevgilinin nazını kastederek, *naz şarabı* (bâde-i nâz) ifadesini kullanmaktadır. Birinci mısradaki sevgiliye “Ey naz şarabı, alev renginde olan sevgili!” diye hitap etmektedir. Burada naz, şarap olarak hayal edilmekte ve renk yönüyle aleve benzetilmektedir (teşbih-i müekked).

Şehbâz-ı nigâh-ı nâza gûyâ

Tîğ-i gazabı çeleng-i şu'le (G.290/3)

Şair burada, naz bakışını bir doğan gibi düşünmektedir (şehbâz-ı nigâh-ı nâz). Sevgilinin gazabını da bir kılıç gibi hayal etmekte (tîğ-i gazab) ve o kılıcı ateşten bir sorguc (çeleng-i şu'le) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

291. Gazel

Kâfir olayım zülfü siyeh-kâra değilse

Çeşmi eğer îmânı gibi kara değilse (G.291/1)

Şair birinci mısradaki sevgilinin saç (zülf) nı, kötü bir adam (siyeh-kâr) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki sevgilinin göz (çeşm) ü ile îmânı arasında bir benzerlik kurmaktadır. Şair, *gözü imanı gibi siyah* olduğunu söylese de aslında *imanının gözü gibi siyah* olduğunu demek

istemektedir. Çünkü iman soyuttur ve bir rengi yoktur. Ancak göz, Divan şiirinde daima siyah renktedir. Bundan dolayı, kurulan bu benzerlikte, iman siyah göze benzetilmektedir (teşbih-i belîğ).

294. Gazel

O bâl-kad aceb serv-i hırâmân oldu gitdikçe

Kıyâmet kopdu pek âşûb-ı devrân oldu gitdikçe (G.294/1)

Şair burada sevgiliyi uzun boylu (bâlâ-kad) diye nitelendirmekte ve onu salına salına yürüyen bir serviye benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

297. Gazel

Çeşmimden akan katrelerim kan arasında

Çün jâle-i dürdür gül-i mercân arasında (G.297/1)

Şair burada jaleyi inci (jâle-i dür); gülü de mercan (gül-i mercân) gibi hayal etmektedir. Kan arasında, gözlerinden akan su damlalarını da mercan gülü arasındaki jale incisine benzetmektedir (teşbih-i mücmel).

299. Gazel

La'lin arak-ı neş'emize gül-şeker eyle

Bu hasret ile câm-ı meyi derbeder eyle (G.299/1)

Şair burada sevgilin dudağını (la'l), gül şekere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, sevgilinin, dudaklarını neşe içkisine gül şekeri yapmasını istemektedir. Bunun hasretiyle, içki kadehini derbeder edeceğini dile getirmektedir.

Ey gonca-i ra'nâ heves-i şî'r-i ter eyle

Bu nutku gül-i kûşe-i destâr-ı ser eyle (G.299/2)

Şair burada, güzel bir gonca gibi hayal ettiği (gonca-i ra'nâ) sevgiliye hitap etmekte ve onun taze şiire heves etmesini istemektedir. Bu sözü baştaki sarığın köşesine gül (gül-i kûşe-i destâr) yapma arzusunu dile getirmektedir (teşbih-i belîğ).

Ey zülf sakın kûşe-i ebrûda dolaşma

Ol kâtil-i çâlâke takılma hazer eyle (G.299/5)

Çâlâk, adam öldüren hırsız veya çevik anlamlarına gelmektedir. Şair burada sevgilinin kaşlarını adam öldüren hırsıza veya çevik bir katil (kâtil-i çâlâk) e benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair sevgilinin saçlarına

seslenmekte ve kaşların köşesinde dolaşmamasını tembihlemektedir. Çünkü sevgilinin kaşları bir katildir.

Ebrûları müjgânına mihrâb-ı namâz et

Hâl-ı ruh-ı Hindû-menişin secde-ber eyle (G.299/7)

Şair burada, sevgilinin kaşlarını, namaz mihrabına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kaşlar şekil itibariyle mihraba benzer. Kirpikler de namaz kılmak için saf tutmuş insanlara benzer. Bundan dolayı kaşlar, kirpik için bir mihrap gibidir. Hindular siyahtır. Yüzdeki ben de siyahtır. Aynı zamanda Ka'be de siyah örtülü olup oraya doğru secde edilmektedir. Şair yanaktaki Hindu tabiatlı yani siyah renkli beni; secde çeken bir yere yani Ka'be gibi düşünmektedir. Bu beyitte Ka'be'ye dönüp mihrapta namaz kılan insanlar hayal edilmektedir. Kaşlar mihrap, kirpikler namaz kılan insanlar ve yanaktaki ben de Ka'bedir.

Gâlib giceler şem'veş ifnâ-yı vücûd et

Tâ kendüyü isâl-ı safâ-yı seher eyle (G.299/8)

Bu beyitte şair kendisini mum (şem') a benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Mum geceleri yanar ve böylece kendini yok ederek saher vaktine ulaşır. Seher vaktinde tamamen yok olduğu için artık safaya ve huzura ulaşır. Şair burada, bir mum gibi yanıp yok olmayı ve böylece saflık (arılık) seherine ulaşmayı istemektedir.

300. Gazel

Za'fımız hatt-ı leb-i cânân-veş ünâdır bize

Mûruz ammâ iltifât eden Süleymândır bize (G.300/1)

Şair birinci mısradaki kendi zayıflığını, sevgilinin dudaklarının etrafındaki ayva tüyleri gibi bir unvan olarak hayal etmektedir. Sevgilinin dudakları bir mühürdür. O dudağın etrafındaki ayva tüyleri de o mühürün kime ait olduğunu gösteren yazı gibidir. Şair kendi zayıflığını o yazıya benzetmektedir (teşbih-i mücmel). İkinci mısradaki ise şair kendisini karınca (mûr) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen konuşmayı hatırlatarak, kendisi ve kendisi gibi olanların karınca gibi olduğunu ancak Süleyman'dan iltifat alan bir karınca olduğunu dile getirmektedir.

Mülk-i hüsnünde süveydâımız sevâd-ı şâmdır

Ya'nî ol meh her gece hâtırda mihmândır bize (G.300/2)

Süveydâ, kalbin ortasında bulunduğu inanılan siyah noktadır. Şâm, burada sevgilinin yüzündeki siyah ben anlamında kullanılmaktadır. Şair burada kendisinin ve kendisi gibi olanların süveydasını, sevgilinin güzellik ülkesindeki siyah bene benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kalplerindeki siyah süveyda, aslında sevgilinin siyah benidir. Böylece o ay gibi güzel sevgili, her gece onların kalplerinde misafir olmaktadır.

Reşke hâcet yokdur olsak dahı meşhûr-ı cihân

Hil'at-ı vâlâ-yı şöhret cism-i uryândır bize (G.300/4)

Şair burada çıplak bedeni (cism-i uryân), yüce insanların giydikleri kaftana benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair ve onun gibi olanlar, dünyanın en meşhuru bile olsalar kıskanmaya gerek yoktur. Çünkü çıplak bedenleri onların şöhretlerinin yüce kaftanıdır. Bundan dolayı kimse onları kıskanmaz.

Cândan a'lâ tutmuşuzdur sohbet-i cânânı biz

Mihr-i hüsnü şu'le-tâb-ı nûr-ı îmândır bize (G.300/5)

Şair burada sevgilinin güzelliğini, bir güneş gibi düşünmekte (mihr-i güneş) ve imanın nurunun alev ışığı (şu'le-tâb-ı nûr-ı îmân) nı, bu güneşe benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair sevgilinin sohbetini candan daha kıymetli görmektedir. Sevgilinin güneş gibi güzelliği, imanın nurunun alevinin ışığı gibidir.

Bir çerâğân-ı hakîkatdır ki dâğ-ı sînemiz

Bülbül ü pervâne etfâl-i debistândır bize (G.300/6)

Şair birinci mısradaki sinesindeki ateş yaraları (dâğ-ı sîne) nı, hakikat mumu (çerâğân-ı hakikat) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise sevgili uğruna çektiği cefa ile meşhur olmuş bülbül ve pervaneyi, okuldaki çocuklara benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair aşk konusunda o kadar ilerdedir ki bülbül ve pervane onun yanında okuldaki çocuk gibidirler.

Fikr-i ruhsâr ile her bir katre hûn yâkût olup

Giryê hem deryâ-yı âteş hem gülîstandır bize (G.300/7)

Şair birinci mısradaki, sevgilinin yanaklarının düşüncesiyle, dökülen her bir damla kan (gözyaşı) ı, yakuta benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise gözyaşı (giryâ) nı hem ateş denizi (deryâ-yı âteş) ne hem de gül bahçesi (gülistân) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kanlı gözyaşı kırmızıdır. Bundan dolayı kırmızı yakut taşına benzetilmektedir. Aynı zamanda gözyaşı ateş gibi yakıcı ve gül gibi kırmızıdır. Bundan dolayı da hem ateş denizine hem de gül bahçesine benzetilmektedir.

El açıp bâlâyâ mânend-i sadef hengâm-ı feyz

Farz-ı ayn olan du'âda çeşm-i giryândır bize (G.300/11)

Şair burada ağlayan göz (çeşm-i giryân) ü sedefe benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Sedef, nisan yağmurlarına karşı ağzını açar ve yağmur tanelerini bekler. Sonra aldığı bu yağmur taneleri inciye dönüşür. Şair burada *feyiz zamanı* (hengâm-ı feyz) ifadesiyle nisan yağmurlarının yağdığı zamanı kastetmektedir. Beyte göre ağlayan gözler, feyiz zamanında, herkesin üzerinde farz olan duayı ettiğinde, bir sedef gibi yukarılara elini açar ve yalvarır.

303. Gazel

Gavvâs-ı feyzdir ki uzar mevc-i nâlede

Olmuş kudûm sanki kedû-yı şinâh-ı ney (G.303/7)

Kedû, şarap kabı veya mecazi olarak kafatası anlamlarına gelir. Burada mecaz anlamı daha uygun düşmektedir. Şair burada denizde yüzen ve kafası dışarda olan bir insan hayal etmektedir. Neyi, yüzen bir kafa gibi düşünmektedir. Birinci mısradaki bu neyi, feyizde yüzen bir dalgıca (gavvâs-ı feyz); ikinci mısradaki ise kudûma benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Yüzen adamın kafası dışarıda olur. Kudum de şekil itibariyle kafaya benzer.

304. Gazel

Ne sayar kim bile seyyâre şümâr-ı tîrin

Heft dâğ-ı dilidir sübha- sad-dâne-i ney (G.304/9)

Şair burada neyi, yüz taneli bir tespih gibi hayal etmekte ve o tespihi gönlün yedi ateş yarasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Neyde yedi delik bulunmaktadır. Şair her bir deliği, gönlün bir ateş yarası gibi düşünmektedir.

Çeşm-i pür-hûndan alır rengini gülzâr-ı tarab

Dâğlardan yarasır revzen-i kâşâne-i ney (G.304/10)

Şair burada neyi bir köşk gibi düşünmekte ve o köşkün pencereleri (revzen-i kâşâne-i ney) ni, ateş yarası (dâğ) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

305. Gazel

Revha olup bi-aynihî Ka'be'ye nâvdân-ı zer

Zemzem-i feyz-i giryedir zemzeme-i nevâ-yı ney (G.305/3)

Burada neyin ahenginin makamı (zemzeme-i nevâ-yı ney), ağlama feyzinin zemzem suyu (zemzem-i feyz-i girye) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Birinci mısırada ney, Ka'be'nin altın oluğu (nâvdân-ı zer) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Ney bir oluk, içinden geçen makamlar da o oluktan akan ağlama feyzinin gözyaşları gibi hayal edilmektedir.

Eyle urûc-ı çarh-ı dil dinle kalem sarîrini

Sırr-ı semâ'-ı Sidredir nağme-i müntehâ-yı ney (G.305/6)

Sidre-i Müntehâ, son kiraz ağacı anlamına gelip yaratılmışlar âleminin son sınırını sembolize eder. Miraç gecesinde Hz. Peygamber bu noktadan sonrasını, yanında Cebrail olmadan çıkar. Buradan itibaren sırlarla dolu bir âlemin kapısı açılır. Şair bu olaya göndermede bulunarak, neyin en yüce nağmesini (nağme-i müntehâ-yı ney), Sidre semasının sırrı (sırr-ı semâ'-ı Sidre) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyitte şair, gönül kuyusunun yükseklerine çıkmayı ve orada kalem cızırtılarını dinlemeyi istemektedir. Neyin yüce nağmelerinin, Sidre semasının sırrı olduğunu söylemektedir.

Bâz-ı hezâr sayd olur evc-i safâda olsa ger

Şeh-per-i destî ney-zenin bâl ü per-i hümâ-yı ney (G.305/10)

Şair burada neyi bir Hüma kuşu gibi düşünmektedir. Neyzenin elinin en uzun kanadı (şeh-per-i destî neyzenin) nı, ney Hümasınının kol ve kanadı (bâl ü per-i hümâ-yı ney) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şair neyzenin elini bir kanat gibi; o elin en uzun parmağını da kanadın en uzun tüyü gibi düşünmektedir. Hüma, baht ve talihi hatırlatmaktadır. Buna göre en uzun parmak, baht ve talihin kanadına benzetilmektedir.

Oldu bu cân nâleger nağme-misâl derbeder

Yara yürekde elde ser serde yine havâ-yı ney (G.305/11)

Şair burada canını, perişan olmuş (derbeder) bir inleyen (nâleger) nağmeye benzetmektedir (teşbih-i mufassal).

307. Gazel

Bûm-ı gamdır şem'-i bezm-i devletin pervânesi

Tîğ-i mâtemdir bu subh-ı işretin pervânesi (G.307/1)

Şair birinci mısradaki mutluluk ve talih meclisinin mumunun pervanesi (şem'-i bezm-i devletin pervanesi) ni, gam baykuşu (bûm-ı gam) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısradaki ise eğlence sabahının pervanesi (subh-ı işretin pervânesi) ni, matem kılıcı (tîğ-i mâtem) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Şu'le-i manâyı idrâk et sipend-i harfdan

Dâğ-ı dildir merd-i rûşen-tynetin pervânesi (G.307/7)

Şair burada aydınlık yaratılışlı insanın pervanesini, gönlün ateş yarasına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Pervane mumun etrafında dolandır. Şair burada aydınlık yaratılışlı insan ile mumu kastetmektedir. Böyle bir insanın etrafında, gönül yaraları pervane gibi dolandır.

Kirm-i şeb-tâb edemez cevlân bu âteş-hânede

Bülbülândır gülşen-i germiyyetin pervânesi (G.307/8)

Şair burada sıcaklığı bir gül bahçesi gibi hayal etmekte (gülşen-i germiyyet) ve o bahçenin pervanelerini bülbüllere benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre ateş böceği (kirm-i şeb-tâb), bu ateş evinde dolaşamaz. O sıcaklığın gül bahçesinde ancak bülbüller yani âşıklar pervane gibi dolaşabilir.

Mâhın ahterdir şerâr-ı şu'le-i âlâyîşi

Hâllerdir âfitâb-ı tal'atın pervânesi (G.307/9)

Şair birinci mısradaki ay (mâh) in debdebesinin alevinin kıvılcımları (şerâr-ı şu'le-i âlâyîş) ni hayal etmekte ve yıldızlar (ahter) ı buna benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Ayın etrafındaki yıldızları, kıvılcım olarak düşünmektedir. İkinci mısradaki ise, sevgilinin yüzündeki benler (hâller) i, güzellik güneşi (âfitâb-ı tal'at) nin pervanesine benzetmektedir (teşbih-i

beliğ). Sevgilinin yüzü güneş gibi parlar. Üstündeki benler de onun etrafında uçuşan pervaneler gibidir.

Pâre pâre hırka-i peşmînesidir Gâlibin

Şeb-çerâğ-ı fakr-ı vâlâ-kıymetin pervânesi (G.307/10)

Peşmîne, dervişlerin giydiği ve fakirliğin simgesi olan yün elbisedir. Şair burada parça parça olmuş yün hırkayı, pervaneye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Yüksek kıymete sahip fakirliğin yakutu (şeb-çerâğ-ı fakr-ı vâlâ-kıymet) nun pervanesi, Galibin söz konusu hırkasıdır. Bu durum da şair, kendisini de yüksek kıymete sahip yakuta benzetmektedir. Çünkü hırka onun bedenini sarmaktadır. Pervanenin etrafında döndüğü mum, yüksek kıymetli fakirlik yakutuna benzettiği bedenidir.

308. Gazel

Nûr-ı şems-i bâdeye mir'ât-ı câm etdin beni

Kalmadı noksânım ey meh-rû tamâm etdin beni (G.308/1)

Şair burada kendini, şarap güneşinin ışığı (nûr-ı şems-i bâde) nın kadeh aynası (mir'ât-ı câm) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Şarabı bir güneş gibi hayal etmekte; kendisini de o güneşin ışığıyla dolmuş ve söz konusu şarabı yansıtan bir kadehe benzetmektedir. Ay gibi güzel yüzlü (meh-rû) sevgilinin onu tamamladığını yani şarapla tam dolu bir kadeh olduğunu dile getirmektedir.

Tuhm-ı Dûzahdır şerâr-ı eşkim ol gülşende kim

Sen harâb-ı cilve-i berk-ı hırâm etdin beni (G.308/2)

Şair burada gözyaşlarını, kıvılcımlar gibi düşünmekte (şerâr-ı eşk) ve o kıvılcımları cehennem tohumu (tuhm-ı dûzâh) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

309. Gazel

Hezâr –rahne tenim döndü dâm-ı mâhîye

Henüz bahr-ı temennâya salmadık gitdi (G.309/4)

Bu beyitte şair teninde bin yara (hezâr-rahne) olduğunu dile getirmekte ve bu haliyle tenini, balık tuzağı (dâm-ı mâhî) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Balık tuzağında binlerce delik vardır. Şair bedenindeki yaraları o deliklere benzetmektedir.

310. Gazel

Sâkıyâ eyle revân ol arak-ı taburu

Ki ola penbe-i mînâsı kefi mevc-i perî (G.310/1)

Penbe-i mînâ, şarap kadehinin ağzına tıklan pamuk tıpa demektir. Şair burada bu pamuk tıpayı, peri dalgasının köpüğü (kefi mevc-i perî) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Peri, görülmeyen sevgilidir. Bundan dolayı onun dalgası da hayalidir. Köpük ise akıntıyı durduramayacak durumdadır. Şair bu kadar zayıf ve hayali nesnelere aynı anda kullanıp, tıpanın zayıflığına dikkat çekmekte ve sakiye seslenerek tabur içkisi (arak-ı tabur) ni akıtmasını istemektedir. Çünkü onun pamuk tıpası, peri dalgasının köpüğü olup çabuk akmaktadır.

Tâ'ir-i Rûh gibi eyledi bâlâya su'ûd

Mürg-i mînânın olup mevc-i arak bâl ü perî (G.310/3)

Rûh, Cebrail meleğinin başka bir adıdır. Şair burada şarap kadehini bir kuş gibi hayal etmekte (mürg-i mînâ) ve o kuşu Cebrail kuşu (tâ'ir-i Rûh) na benzetmektedir (teşbih-i mufassal). İçkinin dalgaları (mevc-i arak) nı da o kuşun kol ve kanadı (bâl ü per) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şarap kadehi, içkinin dalgalarını kol kanat gibi kullanarak, Cebrail kuşu gibi yüce âlemlere yükselmektedir.

Çeşm-i pür-hûnum olur âteş-i mînâ-yı sirişk

Sensiz etsem dahı ben nukl-ı arak gül-şekeri (G.310/10)

Şair burada, kan dolu gözü (çeşm-i pür-hûn) nü, gözyaşı kadehinin ateşi (âteş-i mînâ-yı sirişk) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gözünü bir kadeh, içindeki kanı da şarap olarak hayal etmektedir. Beyte göre şair sevgilisiz, gül şekerini meze (nukl-ı arak) yapsa da onun kan dolu gözü, gözyaşı kadehinin ateşi olmaktadır. Kan, şarap ve ateş kırmızıdır. Renk benzerliğinden dolayı şair gözün içindeki kanı, kadeh içindeki ateşe yani şaraba benzetmektedir.

Bâdedir aşk arak girye-i nev-sâlikdir

Oldu mînâ dahı Gâlib sühanın saf-teri (G.310/11)

Şair burada aşkı şaraba; yeni salikin gözyaşları (girye-i nev-sâlik) nı içki (arak) ye ve içki kadehi (mînâ) ni de sözün en safi (sühanın saf-teri) na

benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Söz kadehtir çünkü bir kalıptır. Kadehin içini şarap doldurduğu gibi sözün İçini de anlam doldurur. Aşk ve gözyaşı sözün içini dolduran anlamlardır.

Sâye-i Şemsde bâriddir arak berf gibi

Jâle-veş olsa da mînâsı ânun verd-i tarî (G.310/12)

Şair birinci mısradaki, içki (arak) yi soğukluk yönüyle, kar (berf) a benzetmektedir (teşbih-i mufassal). İkinci mısradaki ise, ilk mısradaki kara benzettiği içkiyi, burada jaleye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre içki, Şems'in gölgesinde kar gibi soğuktur. O içki kar gibi soğuk olduğundan jale gibi olsa da onun kadehi taze güldür.

Arak-ı sâf nesîm-i nefes-i subh-âsâ

Geçdi mînâ-yı felekden nazar-ı berk-eseri (G.310/13)

Şair burada saf içki (arak-ı saf) yi, sabahın nefesinin nesimine benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre, sabah rüzgârı, yeryüzünden geçişi gibi, içki de şimşek etkili bakışıyla felek kadehinden geçmektedir.

311. Gazel

Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düşdü

Tayanır mı şişedir bu reh-i seng-sâre düşdü (G.311/1)

Zevrak, hem kayık hem de pul şişeden yapılan zemzem şişesi anlamına gelmektedir. Burada her iki anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Şair birinci mısradaki gönlünü bir şişe veya kayık gibi hayal etmekte, kırılıp kenara düştüğünü ifade etmektedir. İkinci mısradaki ise gönlünü şişeye benzetmekte (teşbih-i belîğ) ve taşlık yola düştüğünü dile getirmektedir.

Meh-i burc-ı ârızında gönül oldu hâle mâ'il

Bana kendi tâli'imden bu siyeh sitâre düşdü (G.311/5)

Şair sevgilinin yanağını, ay etrafında kümelenmiş yıldız topluluğunun manzarası gibi hayal etmektedir (meh-i burc-ı ârız). Sevgilinin yanağı ay gibi üstündeki ben (hâle) ler de yıldız topluluğu gibidir (teşbih-i belîğ). Şair gönlüne, bu yıldız topluluklarından yani benlerden siyah bir yıldız (siyeh sitâre) yani siyah bir ben düştüğünü ifade etmektedir.

313. Gazel

Dervîş-i kayd-pûşîşe Gâlib ne ihtiyâc

Uryân-tenân câmesi bir hayderî deri (G.313/9)

Hayderi, elbise altına giyilen kolsuz hırkadır. Bu beyitte çıplak vücut (uryân-tenân) elbise (câme) ye; deri de hayderiye benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair dervîş için kayıt örtüsüne ihtiyaç olmadığını dile getirmektedir. Çünkü onun çıplak bedeni elbise ve derisi de hayderi gibidir.

314. Gazel

Men Gâlib-i rüsvâyım hâk-i reh-i Monlâyım

Üftâde-i bî-pâyım düşkünler aranmaz mı (G.314/8)

Şair burada kendisini Mevlana'nı yolunun toprağı (hâk-i reh-i Monlâ) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

315. Gazel

Zât-ı aşka rûh-ı mülhemdir gürûh-ı Mevlevî

Ya'nî sırr-ı devr-i âdemdir gürûh-ı Mevlevî (G.315/1)

Şair burada, Mevlevî topluluğı (gürûh-ı Mevlevî) nu, aşkın özü (zât-ı aşk) ne ilham veren bir ruh (rûh-ı mülhem) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Devir, tasavvufta insanın Allah'tan gelmesi ve tekrar ona dönmesi yolculuğına denmektedir. Şair burada bu insan yolculuğunun sırrının Mevlevî topluluğunda olduğunu söylemektedir.

Zindedir âfâk u enfüs feyz-i Mevlânâyıla

Kalb-i âdem cân-ı âlemdir gürûh-ı Mevlevî (G.315/2)

Bu beyitte Mevlevî topluluğı (gürûh-ı Mevlevî), insanın kalbi (kalb-i âdem) ne ve âlemin canı (cân-ı âlem) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Afak, dış âlem (makro-kozmoz); enfüs ise iç âlem (mikro-kozmoz) demektir. Şair burada dış âlemin ve insanın iç âleminin, Mevlana'nın feyziyle canlı olduğunu dile getirmektedir.

Âlem-i samt içredir germiyyet-i sohbetleri

Güyyâ nutk-ı mücessemdir gürûh-ı Mevlevî (G.315/5)

Şair burada Mevlevî topluluğunu, cisimleşmiş konuşma (nutk-ı mücessem) ya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre onların sohbetlerinin sıcaklığı (germiyyet-i sohbet), suskunluk âlemi (âlem-i samt)

ndedir. Suskunluklarının içinde, sıcak bir sohbet bulunmaktadır. Görüntüleri cisimleşmiş konuşma gibidir.

316. Gazel

Micmer-i ûd-ı mahabbetdir külâh-ı Mevlevî

Dûd⁵²-i gül-bang-ı hüviyyetdir külâh-ı Mevlevî (G.316/1)

Micmer, içinde tütsü yakılan kap, buhurdan anlamına gelmektedir. Şair burada Mevlevî külâhını, sevgi ateşinin buhurdanı (micmer-i ûd-ı mahabbet) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Gülbang, eskiden tekkelerde okunan ilahilerin adıdır. Şair ikinci mısradan, Mevlevî külâhını, hakikat ilahisinin dumanı (dûd-ı gül-bang-ı hüviyyet) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Hakikat ilahisi ateş gibi yakıcıdır ve ondan duman çıkar. Şair burada Mevlevî dervişini, hakikat ilahisi; başındaki külâhı da ondan çıkan duman gibi hayal etmektedir.

Rûşenâyî-bahş-ı çeşm-i mû-şikâfân-ı fenâ

Sürmedân-ı ehl-i dikkatdir külâh-ı Mevlevî (G.316/2)

Şair burada Mevlevî külâhını, dikkat ehlinin sürme kabı (sürmedân-ı ehl-i dikkat) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Kûşe-gîr-i hücre-i seyrân olan âriflere

Dûr-bîn-i çeşm-i ibretdir külâh-ı Mevlevî (G.316/3)

Bu beyitte Mevlevî külâhı, ibret gözünün dürbünü (dûr-bîn-i çeşm-i ibret) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre manevi âlemleri seyretme hücrelerinin köşesinde oturan arifler için, Mevlevî külâhı, ibret gözünün dürbünü gibi olmaktadır.

Tâk-pîrâ-yı nihâlistân-ı cem'ü'l-cem'-i gayb

Hûşe-i engûr-ı vahdetdir külâh-ı Mevlevî (G.316/4)

Şair burada Mevlevî külâhını, vahdetin üzüm salkımına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Üzüm salkımı, şekil itibariyle külâha benzer. Tane tane olmasına rağmen tek parça gibi görünür. Bundan dolayı vahdeti hatırlatır. Kesret âlemi de parça parça olmasına rağmen aslında tek yani vahdet halindedir. Cem'ü'l-cem' makamı, sadece Hakk'ı görme makamıdır. Beyte

---

⁵² Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s. 569. (Kalkışımın çalışmasında *dûd* kelimesi *devr* olarak geçmektedir. Burada Okçu'nun okuyuşu esas alınmaktadır.)

göre Mevlevî külâhı, gaybın cem'ü'l-cem' makamının fidanlığının kubbesinin süsü (tâk-pîrâ-yı nihâlistân-ı cem'ü'l-cem'-i gayb) dür. Mevlevî dervişinin boyu, fidan gibi ince ve uzundur. Manevi olarak ise Mevlevî dervişi cem'ü'l-cem' makamındadır. Başındaki külâh da maddi olarak fidan, manevi olarak da söz konusu makamın kubbesini süslendirmektedir.

Sübha-i seyr-ü sülûk-ı râhyân-ı hazrete

Ser-nişân-ı bed' ü gâyetdir külâh-ı Mevlevî (G.316/5)

Seyr ü sülûk, Allah'a ulaşmak için yapılan manevi yolculuktur. Bu yolculukta tespihle zikir çekilir. Şair burada Mevlevî külâhını, seyr ü sülûk yolculuğunun tespihi (sübha-i seyr-ü sülûk-ı râhyân-ı hazret) nin başlangıç ve bitişinin baş nişanı (ser-nişân-ı bed' ü gâyet) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Zîver-i bûstân-ı envâr-ı tecelliyât-ı Hak

Lâle-i bâğ-ı hakîkatdır külâh-ı Mevlevî (G.316/6)

Şair burada Mevlevî külâhını, hakikat bahçesinin lalesi (lâle-i bâğ-ı hakikat) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Külâh, şekil itibariyle laleye benzer. Beyte göre Mevlevî külâhı, Hakk'ın görüntülerinin nurlarının bostanının süsü (zîver-i bûstân-ı envâr-ı tecelliyât-ı Hak) ve hakikat bahçesinin lalesidir.

Gerçi ihvân-ı zamâne pür-meşakkat zann eder

Çâh-ı Ken'ân-ı selâmetdir külâh-ı Mevlevî (G.316/7)

Bu beyitte Mevlevî külâhı, emniyetli Ken'an kuyusu (çâh-ı Ken'ân-ı selâmet) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şair burada, Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından atıldığı Ken'an kuyusunu hatırlatarak, bu zamanın kardeşlerinin, bu külâhı çok zor sandığını fakat aslında Kenan kuyusu gibi sonu kolaylık olduğunu dile getirmek istemektedir.

Kıblegâh-ı ma'nîye her dem huzûr-ı kalb için

Nakş-ı mihrâb-ı ibadettir külâh-ı Mevlevî (G.316/8)

Şair burada Mevlevî külâhını, ibadet mihrabının nakşına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Leşker-i nefis üzre Gâlib harbgâh-ı aşkda

Top-ı kahr-endâz-ı himmetdir külâh-ı Mevlevî (G.316/9)

Şair burada nefis askerleri (leşker-i nefis) nin olduğu bir aşk savaşı meydanı (harbgâh-ı aşk) nı hayal etmekte ve bu savaşta Mevlevî külahını, himmetin kahr atıcı topu (top-ı kahr-endâz-ı himmet) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

317. Gazel

Ey dil ey dil yeter bu eşk-i revân

Etme isrâf o âb-ı hayvânı (G.317/7)

Şair burada akan gözyaşı (eşk-i revân) nı, hayat suyu (âb-ı hayvân) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

318. Gazel

Geçdi o dem ki meclis-i mey pür-hürûş idi

Sâgâr sadâ-yı kulkul-ı mînâyâ gûş idi (G.318/1)

Burada kadeh (sâgâr), şarap şişesinin kulkul sesini dinleyen bir kulağa benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Şarap şişesinden kadehe şarap dökülürken kulkul sesini çıkarır. Bundan dolayı kadeh bu sesi dinleyen bir kulağa benzetilmektedir.

Ol bezme meh ki şem'-i şebistân-ı çarhdır

Bir âteşîn gül-ruh u kâkül-be-dûş idi (G.318/4)

Bu beyitte sevgili, ay (meh) gibi hayal edilmekte ve o ay felek halvethanesinin mumu (şem'-i şebistân-ı çarh) na benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre ay gibi güzel sevgili, felek halvethanesindeki meclise mumdur. Gül yanakları ateşli olup ve kâkülü omuz üstüne kadar uzanmaktadır.

Bir bî-emân şûh-ı perî-zâd idi o kim

Müjgân-ı çeşmi âfet-i saff-ı sürûş idi (G.318/6)

Şair burada sevgiliyi, acımasız (bî-emân), şuh bir peri çocuğu (şûh-ı perî-zâd) olarak hayal etmektedir. Bu sevgilinin kirpikleri (müjgân-ı çeşm) ni, meleklerin dizilişlerinin afeti (âfet-i saff-ı sürûş) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

319. Gazel

Aşk eğer bâzârını germ etmese bülbül gibi

Hüsn olur vakt-i şitâ içre açılmış gül gibi (G.319/1)

Şair burada güzelliği (hüsn), kış mevsimi (vakt-i şitâ) nde açılmış bir güle benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre aşk, eğer kendi pazarını bülbül gibi ısıtmasa yani bülbül aşk pazarını hareketlendirmese, güzellik kış mevsiminde açılan bir gül gibi olur. Bundan dolayı o güzelliğin bir kıymeti olmaz. Güzelliğin değerinin yüksek oluşu, bülbülün ona olan aşkından kaynaklanmaktadır.

Eylesem her şeb tahayyül nükhet-i gîsûsunu

Feyz alır bûy-ı dimâğımdan sabâ kâkül gibi (G.319/2)

Şair burada her gece, sevgilinin saçının kokusu (nükhet-i gîsû) nu hayal etmesi halinde, sabah rüzgârının, kâkül gibi beyninin kokusundan feyz alacağını ifade etmektedir. Beyte göre şair, sevgilinin saçının kokusunu, her gece hayal edince, onun beyni de o koku gibi kokmaya başlar. Beyne yakın olan kâkül böylece ondan feyiz alır. Şair sabah rüzgârını da bu yönüyle kâküle benzetmekte ve onun da kâkül gibi beyninden feyiz aldığını dile getirmektedir (teşbih-i mücmel).

Öyle bir te'sîri var âb u havâ-yı aşkının

Sîne-i pür-hûnda peykânlar biter sümbül gibi (G.319/3)

Peykan, okun ucuna takılan sivri demir parça olduğu gibi başak anlamına da gelir. Şair burada kan dolu sine (sîne-i pür-hûn) yi, bir tarla gibi hayal etmekte ve o tarlada sümbül gibi başakların bittiğini ifade etmektedir (teşbih-i belîğ). Sineyi tarla gibi düşünmesi ve o tarlada sümbülün bitmesini hayal etmesi; peykanın başak anlamında kullanma ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak sinenin kanla dolu olması, peykanın ok ucu anlamını çağrıştırmaktadır. Peykan kelimesi, her iki anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Beyte göre aşkın su ve havasının öyle bir etkisi var ki kan dolu sinede, sümbül gibi peykanlar bitmektedir.

320. Gazel

Sözü ağyâra imiş hayf ol tûtî-i cân-bahşın

Benim âyîne-veş mebhût u hayrân olduğum kaldı (G.320/2)

Şair burada kendini aynaya benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre can bağışlayıcı papağan (tûtî-i cân-bahş) gibi olan sevgilinin sözü, şaire değil yabancıyadır. Bundan dolayı şaire ayna gibi hayran olmak

kalmaktadır. Eskiden papağanlara konuşmayı öğretmek için ayna kullanılmış. Papağan aynaya bakıp, konuşanın kendisi olduğunu zanneder ve kendisi de konuşmayı tekrarlamış. Şair bu geleneği hatırlatarak kendisini, söz konusu ayna şeklinde düşünmektedir. Papağan aslında aynayla değil sesin sahibiyle konuşur. Bu durumda şair aynanın yerinde olduğu için üzülmekte ve kendisine sadece hayran kalmak düşmektedir.

321. Gazel

Dil tahte-i meşk olmuş iken tîr-i cefâya

Tatar nigeh-i gârete geldi çapa düşdü (G.321/3)

Meşk tahtası (tahte-i meşk), Mevlevîhanelerde semazen olmak isteyenlerin üstünde çalıştıkları tahtadır. Şair burada gönlünü, bu tahtaya benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre gönül, cefa oku için meşk tahtasına dönmüştür.

322. Gazel

Devletle meh-i rûze mübârek sefer etdi

Yaz günlerini kıt'a-i nâr-ı sakar etdi (G.322/1)

Şair burada yaz günlerini, cehennem ateşinin bir parçası (kıt'a-i nâr-ı sakar) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre oruç ayı (meh-i rûze), mutluluk (devlet) ile mübarek bir yolculuk yapmaktadır. Böylece oruç ayı, yaz günlerini cehennem ateşinin bir parçası haline getirmektedir.

Bârân gibi hûrşîdden âteş yağar oldu

Leb-teşnelerin sûzişi çarha eser etdi (G.322/6)

Şair burada güneşin ışıklarını ve ısını, ateş gibi hayal etmekte ve o ateşi yağmura benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre güneşten yağmur gibi ateş yağmaktadır. Susamışlar (leb-teşneler) ın yanışı, feleği etkilemekte ve bundan dolayı ateş yağmaktadır.

325. Gazel

Kâkülünde halkalar çeşm-i siyehdir her biri

Ârızında hâller nûr-ı nigehdir her biri (G.325/1)

Sevgilinin kâkülü, kıvrımlı olur. Şair burada kâkülün kıvrımlarını birer halka gibi düşünmekte ve o halkaları, siyah göz (çeşm-i siyeh) e

benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Sevgilinin yanağındaki benler (hâl) i de bakış ışığı (nûr-ı nîgeh) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Şu'ledir zerrîn taht-ı saltanat pervâneye

Beste-i zencîr-i aşkın pâdişehdir her biri (G.325/2)

Şair burada pervane ve ateş mazmununu hayal etmektedir. Saltanatın altın tahtı (zerrîn taht-ı saltanat) nı, aleve benzetmekte (teşbih-i belîğ), pervanenin etrafında döndüğünü düşünmektedir. İkinci mısırda aşkı bir esaret zinciri gibi hayal etmekte ve o zincirin her bir düğümünü birer padişaha benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre saltanat tahtı bir alevdir ve etrafında gezen talipleri pervane gibi yakar. Aşk ise bir esaret gibi görünse de aslında her bir düğümü bir padişahlıktır.

Ol şererler kim dil-i sûzânda etmişdir zuhur

Şimdi gerdûn-ı belâda mihr ü mehdîr her biri (G.325/3)

Şair burada, yanan gönül (dil-i sûzân) de, kıvılcımların (şerer) ortaya çıktığını ifade etmektedir. O kıvılcımların bela seması (gerdûn-ı belâ) nda güneş ve ay olduklarını dile getirmektedir (teşbih-i belîğ).

Tengnâ-yı hâne-i sûz u güdâza girmeye

Târ-ı tanbûr-ı sürûrun şâh-rehdir her biri (G.325/4)

Şair burada, sevinç tamburunun her bir teli (târ-ı tanbûr-ı sürûr) ni, birer ana yol (şâh-reh) a benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, yanıp yakılma evinin dar geçidi (tengnâ-yı hâne-i sûz u güdâz) nden girmek için, tamburun her bir teli ana yol gibi geniştir.

Yâd-ı çeşm-i yâr Gâlib eylemiş mestânı mest

Güyyâ bir kahramân-ı Cem-sipehdir her biri (G.325/6)

Şair burada sarhoşlar (mestân) ı, Cem ordusunun kahramanlarına benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Âşıklar, sevgilinin gözlerinin hayaliyle sarhoş olmaktadır. Bu halleriyle Cem ordusunun kahramanlarına benzemektedirler.

326. Gazel

Sipend-i şu'le-i nutk olsa da dil nakl-i râz etmez

Fürûğ-ı şem'-i stiğnâya mâni'dir nefes şimdi (G.326/3)

Sipend, tütsü olarak kullanılan üzerlik tohumudur. Şair burada konuşmayı, bir tütsü alevi (sipend-i şu'le-i nutk) gibi hayal etmekte ve gönlü bu tütsüye benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, gönül, konuşma alevinin tütsüsü olsa da sırrı başka yerlere taşımaz.

Niçe âzâde-i gül-çehregân-ı hüsn olur bilmem

Hezâr-ı tab'a her bir gülbün oldu bir kafes şimdi (G.326/4)

Şair burada huy ve tabiatı, bir bülbül (hezâr-ı tab') gibi hayal etmektedir. Her bir gül biten yeri (gülbün) de o bülbül için bir kafese benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

327. Gazel

Bahâra sun'u yokdur mülk-i zühdün arz-ı tis'in-veş

Müselseldir hemîşe tîre mâh-ı dey pey-ender-pey (G.327/3)

Arz-ı tis'in, kutup daireleridir. Kuzey ve güney kutup dairelerinde, altı ay gece altı ay gündüzdür. Şair burada zühd ülkesini bu kutup dairesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Kutup dairelerinde bahar olmadığı gibi zühd ülkesinde de bahar bulunmamakta altı ay kış altı ay yaz olarak geçmektedir. Mâh-ı dey, güneş takvimine göre onuncu ay olan ekim ayıdır. Şair burada onuncu ayda karanlığın (tîre) birbirini takip ettiğini ifade etmektedir.

328. Gazel

Aşk bir şem'-i ilâhîdir benim pervânesi

Şevk bir zencîrdir gönlüm ânun dîvânesi (G.328/1)

Şair burada, aşkı ilahi bir muma, kendisini de o mumum pervanesine benzetmektedir (teşbih-i belîğ). İkinci mısırada şevki, bir zincire benzetererek, kendini o zincirle bağlanmış bir deli gibi hayal etmektedir (teşbih-i belîğ).

Âlem-i âbın sevâd-ı hâki hep pür-feyz olur

Çeşme-i hûrşîd-i hikmetdir hum-ı mey-hânesi (G.328/4)

Bu beyitte, meyhanedeki şarap küpü (hum-ı meyhâne), hikmet güneşinin çeşmesi (çeşme-i hûrşîd-i hikmet) ne benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre içki âlemi (âlem-i âb) nin toprağının siyahlığı (sevâd-ı hâk), hep feyizle dolu olur. İçki âleminin meyhanesinin küpü de hikmet güneşinin çeşmesi gibidir.

330. Gazel

Mûmdur tab'im eğerçi şu'le-i ruhsârına

Bir şeb olsam lîk germ-ülfet helâk eyler beni (G.330/2)

Şair burada huy ve tabiatını bir muma benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, sevgilinin yanağının alevi (şu'le-i ruhsâr) ne bir mum gibidir. İkinci mısradaki şair, gece olmak istemekte ancak sıcak dostluğun (germ-ülfet) kendisini helak edeceğinden korkmaktadır.

Gülşen-i hüsnünde şâyân-ı nigâh-ı lutf iken

Jâle-veş ol mihr-i hoş-tal'at helâk eyler beni (G.330/3)

Şair burada kendisini jaleye benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Beyte göre şair, sevgilinin güzelliğinin gül bahçesi (gülşen-i hüsn) nde, onun bakış lütfuna layık iken (şâyân-ı nigâh-ı lutf), sevgilinin güzellik güneşi (mihr-i hoş-tal'at), jale gibi onu helak etmektedir. Jale, güneş çıktığında buharlaşıp kaybolur. Şair kendisini bu durumda hayal etmektedir.

Reşk-i merrîh-felekdir gamze-i cellâd-veş

Etmezim tâli'le ünsiyyet helâk eyler beni (G.330/4)

Şair burada talihi, cellat gibi olan sevgilinin bakışına benzetmektedir (teşbih-i mücmel). Sevgilinin bakışları öyle bir cellattır ki, feleğin en kızgın yıldızı olan Merih, onu kıskanmaktadır (reşk-i merrîh-felek). Bundan dolayı talihle dostluk kurmak istememektedir. Çünkü kendisini helak etmektedir.

Zehr-i mâr-ı halkadır gûyâ mey-i meclis dile

Sensiz ey meh sâgar-ı işret helâk eyler beni (G.330/5)

Şair burada, içki meclisi (mey-i meclis) ni, halka olmuş yılanın zehri (zehr-i mâr-ı halka) ne benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre ay gibi güzel sevgilinin olmadığı meclis, gönül için, halka olmuş yılanın zehri gibidir. Sevgilisiz eğlence kadehi (sâgar-ı işret), şairi helak etmektedir.

331. Gazel

Olur her şu'le-i cevâle bir pervâne-i pür-sûz

Bezmede sâgar-ı mînâ-yı meydir şem'-i kâfûru (G.331/2)

Bu beyitte, içki şişesinin kadehi (sâgar-ı mînâ-yı mey), kâfûr kokulu muma benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre, her hareketli alev

(şu'le-i cevval) in, yanan bir pervane (pervâne-i pür-sûz) si bulunur. Mecliste kâfûr kokulu mum, içki şişesinin kadehidir.

332. Gazel

Tûtî-i tab'im bülend-âvaz-ı vasfinken dirîğ

Âkıbet üftâde-i dâm-ı fütûr etdin beni (G.332/5)

Şair burada kendisini, papağan tabiatlı (tûtî-i tab') olarak hayal etmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre şair, papağan tabiatlı olduğu için vasfı yüksek sesliyken (bülend-âvâz), ne yazık ki en sonunda gevşeklik tuzağının düşkünü (üftâde-i dâm-ı fütûr) olmuştur.

334. Gazel

Leb-i cân-bahşına ser-dâde-i îmân İsí

Kâkülü büt-kede-i perçeminin kıssîsi (G.334/1)

Şair burada, sevgilinin başının tepesinde bıraktığı saç (perçem), bir puthane gibi hayal etmekte ve alın üstüne düşen kâkülünü de o puthanenin papazına benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Hat-ı pür-şûru şeb-i fitne-i rûz-ı mahşer

Ahter-i hâlî belâ âleminin bercîsi (G.334/2)

Bu beyitte sevgilinin karışıklarla dolu ayva tüyleri (hat-ı pür-şûr), mahşer gününün fitnesinin gecesine benzetilmektedir (teşbih-i belîğ). Mahşer günü her taraf fitne ve karışıklıkla doludur. Gece olduğu için de siyahtır. Sevgilinin ayva tüyleri de siyah ve karışıktır. Bu söz konusu yönlerle, aralarında bir benzerlik kurulmaktadır. Bercîs, Müşteri yıldızının diğer adı olup feleğin kadısıdır. Hilm, utangaçlık, adalet ve doğru düşüncenin sembolüdür. Şair ikinci mısradan, sevgilinin yüzündeki beni, yıldız olarak hayal etmekte (ahter-i hâl) ve o beni Müşteri yıldızı (bercîs) na benzetmektedir (teşbih-i belîğ).

Cezbe-i aşkına düşmüş nice âhen-diller

Gösterir hançeri hâsiyyet-i mîknâtîsi (G.334/3)

Şair burada sevgilinin hançerini, mîknatîsa benzetmektedir (teşbih-i belîğ). Beyte göre nice demir gönüllüler (âhen-dil), sevgilinin aşkının çekiciliğine düşmektedir. Onun hançeri, mîknatîsın özelliklerini

göstermektedir. Mıknatıs, demiri çektiği gibi onun hançeri de demir yürekli âşıkları çekmektedir.

2. BÖLÜM

İSTİARE

İstiare, benzetmeye dayalı bir edebi sanattır. İstiaresinin sözlük anlamı bir şeyin ödünç verilmesi veya ödünç alınan bir şeyin iadesini istemektir.⁵³

Edebi bir terim olarak, bir kelimeye, benzerlikten dolayı, lügat anlamı dışında yeni bir anlam vermektir. Bu terim, *alakası teşbih olan mecaz* şeklinde de tanımlanmaktadır.⁵⁴

Bu tanıma göre, istiare bir yönüyle mecaz bir yönüyle teşbih hüviyetini gösterir. İstiare, teşbih üzerinde kurulur. Teşbihin iki esas ögesi olan benzeyen veya kendisine benzetilenden birinin söylenmemesiyle oluşur. Ayrıca istiaresinin bina edildiği kelimenin, gerçek anlamda kullanılmadığını gösteren bir karine bulunmalıdır.

İstiarede, benzeyen ve kendisine benzetilen öğeleri arasındaki benzerlik doğrudan dile getirilmez. Okuyucunun hayaline bırakılır. İstiaresinin bina edildiği kelime veya kelime grubunun tüm yan anlamları ve çağrışımlarından yararlanır. Daha etkili hale getirmek için, duygu ve düşünce somutlaştırılır.

İstiaresinin kalitesi ve edebî değeri, iki öge arasındaki ilginin hemen anlaşılmasına bağlıdır. Ancak bu kapalılık, çözülmesi çok zor türden de olmamalıdır. Edebî sanat olarak istiare, teşbihe göre daha değerlidir. Benzetme yönünün çok açık olduğu durumlarda, teşbih yerine istiaresinin; çok kapalı olduğu durumlarda ise istiare yerine teşbihin kullanılması daha uygundur.⁵⁵

---

⁵³ Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, s.150.

⁵⁴ Mermer ve Koç Keskin, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, s. 49.

⁵⁵ Saraç, *Belagat*, s. 121.

İstiarenin iki esas, iki de yardımcı ögesi bulunur. Benzeyen için *müstearün leh*, kendisine benzetilen için *müstearün minh*, benzeyenden alınıp benzetilene verilen lafız için *müstear* ve benzetme yönü için de *camî* ifadeleri kullanılır.

İstiare, bina edildiği kelime veya tamlamanın tek veya birden çok oluşuna göre, müfred ve mürekkeb olmak üzere ikiye ayrılır. Tek kelime veya tek tamlama üzerinde bina edilen istiarelere müfred; birden fazla kelime veya tamlama üzerinde bina edilen istiarelere mürekkeb istiare denir.

Müfred istiareler de kapalı istiare (istiare-i mekniyye) ve açık istiare (istiare-i musarraha) olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılır. Açık istiare, benzeyenin söylenmeyip, kendisine benzetilenin söylendiği istiairedir. Kendisine benzetilen açıkça söylendiği için açık istiare denmektedir. Açık istiarede benzeyen anlaşılabilir olmalıdır. Kapalı istiare ise, benzeyenin söylenip, kendisine benzetilenin söylenmediği istiairedir. Benzeyen açıkça bulunur ancak kendisine benzetilen açıkça bulunmaz. Kapalı istiarelerde, kelime veya tamlamanın gerçek anlamda kullanılmadığını gösteren bir işaret bulunur. Bu işarete istiare-i tahyiliyye denir.

Mürekkeb istiare, benzeyen veya kendisine benzetilenin, birden fazla kelimeyle ifade edilen bir durumun yerine geçmesidir. Bu istiarede, ögeler bir kelime değil birden fazla kelimedenden oluşur. Bu istiareye temsili istiare de denir. Temsili istiareler, dile tam yerleştiği takdirde mesel adını alır.

İstiareler, her iki esas öğeye ait özelliklerin söylenip söylenilmemesine göre üçe ayrılır. Benzeyen veya kendisine benzetilen öğelerle ilgili bir özellik söylenmiyorsa veya iki öğeye de ait özellikler söyleniyorsa buna istiare-i mutlaka denir. Benzeyenin özelliklerinden biri geçiyorsa istiare-i mücerrede; kendisine benzetilen öğeye ait bir özellik geçiyorsa istiare-i mürâşşaha denir.

Bir istiarede, iki öge arasındaki benzetme yönü açıksa, buna istiare-i mübtezele veya âmîyye denir. Eğer benzetme yönü hemen anlaşılmayan türdense, buna istiare-i garibe veya hassiyye denir ki bu tür istiareler daha makbuldür.

İstiareler, isim veya isim kökenli kelimelerle yapıldığı gibi, fiil veya fiil kökenli kelimelerle de yapılabilir. İsim veya isim kökenli kelime ve kelime gruplarıyla yapılan istiarelere istiare-i asliyye; fiil, fiil kökenli kelimeler veya çekimli mastarlarla yapılan istiarelere de istiare-i tebeiyye denir.

Ayrıca alaylı bir yolla yapılan istiarelere de istiare-i temlihiyye veya tehekkümiyye adı verilir.

Bu çalışmada sadece açık ve kapalı istiareler belirtilmektedir. Hangi istiarenin kullanıldığı parantez içinde kaydedilmektedir. Taranan beyitlerde, hangi unsurlarla ilgili istiareler yapıldığı, aşağıda bir dizin halinde verilmektedir. Dizinin arkasında istiare sanatının görüldüğü beyitler, divandaki sırasına göre yer almaktadır.

2.1. İstiareler Dizini

Ahmet Efendi ile ilgili istiareler: gars-ı yemîn: K.27/19, hûşîd-i cûd: K.27/20, yed-i beyzâ: K.27/19

Âşıkla ilgili istiareler: ayinedar-ı suret-i bî-dâd-ı tîğ-i nâz. G.62/7, bülbül: G.61/1, gül-i maksûd: G.97/2, kurban: G.12/6, mürğ-i cân: G.235/4, neşe ile ilgili istiareler:, ödül: K.12/19, şeyh Galip: K.12/19, yakut ocağı: G.60/11

Ateş yarası (dağ) ile ilgili istiareler: girdâb-ı gül-arak: G.166/2

Bağışla ilgili istiareler: hümâ: K.26/16

Beyhan Sultan ile ilgili istiareler: bahr-ı cûd: K.21/23, menba-ı mekârim: K.21/16

Deniz ile ilgili istiareler: Şeyh Galip: K.13/11

Dört unsurla ilgili istiareler: çâr tâk: G.93/1

Dünya ile ilgili istiareler: bâziçe: G.164/2, nakş-ı hayal-süver: G.164/2, nevbet-hâne: K.1/51

Gökyüzü ile ilgili istiareler: külâh: K.11/34

Gönül ile ilgili istiareler: âyîne: G.14/13, hâne: K.15/3, kadeh: G.29/3, G.88/1, G.281/3, kudsî-zücâc: G.19/7, kuş: G.187/2, mâh,meh:

G.188/1, G.188/3, G.189/2, mürğ: G.27/1, sagar-ı ser-şâr: G.25/2, sahra: G.40/5, şeh: G.187/4, virâne: K.15/4

Gözyaşıyla ilgili istiareler: bâde-i nâb: G.15/1, cevâhir-pâre: G.120/4, divâne: G.194/4, dürr-i nâ-yâb: G.275/8, gevher: G.154/3, gevher-i galtân: G.162/6, gül-reng: G.17/5, la'l-ı yakût: G.120/4, şerâre: G.16/1, şu'le-i yakut-ı ter: G.107/7

Gül ile ilgili istiareler: revzen-i dağ: G.147/3

Hayat ile ilgili istiareler: çerağ: K.14/32

Hız. Peygamber ile ilgili istiareler: meh-i isra: K.1/20, mihr ü meh: K.1/8, nûr-ı mihr-i mihr: K.1/47, nûr-ı mihr-i subh-ı mâ-avhâ: K.1/20, pehlevan: K.1/21

Hız. Şârih ile ilgili istiareler: âb-ı hayat: K.9/16, ah: G.80/2, asker ile ilgili istiareler, bâde-i tahkik: K.10/4, mecmua-i esrâr: K.10/5

İlahi tecelli ile ilgili istiareler: sâye-i bâl-ı Hümâ: G.26/2

İnci ile ilgili istiareler: ateş: G.322/6, âyîne-i tab': G.279/3, çerâğ: K.14/8, dilenci: G.59/7, güneş ile ilgili istiareler:, Mevlevî: K.4/8, şeh-i hâveristân: K.13/40, Şeyh Galip'in tabiatı: K.13/4, zülf: G.116/6

Kâinat ile ilgili istiareler: kitâb-ı Hamdî: K.1/3

Matbah-ı Monla ile ilgili istiareler: dûdmân: K.7/10, firdevs: K.7/18

Mehtap ile ilgili istiareler: komutan: K.11/9, Sultan Selim: K.12/19, Şeyh Galip: K.12/18

Mesnevi ile ilgili istiareler: cân kabesi: K.9/12, gencine-i gayb: K.17/3, genç-i hâs u raygân: K.17/1, gül-sitân: K.17/7, nüh tıbak-ı âsumân: K.17/2

Mevlevî, derviş ve tevhit halkası ile ilgili istiareler: hezâr-ı tab-ı bî sâ mân: K.17/7, mürğân-ı kuds: G.154/5, sâf-ı kandîl-i sâfi: G.38/7

Mevlevihâne ile ilgili istiareler: peşşe: K.15/15

Ruh ile ilgili istiareler: belâ: G.40/3

sebze: 190/3

Semazenle ilgili istiareler: tîr-i cefâ: G.321/3

Sevgi ile ilgili istiareler: mürğ-i dil: K.26/16

Sevgilinin ağzıyla ilgili istiareler: gonca-fem: G.42/5

Sevgilinin ayva tüyleriyle ilgili istiareler: kâfir: 179/4

Sevgilinin bakışıyla ilgili istiareler: hançer-i hûn-hâr: G.159/1, hançer-i pür-hûn: G.162/5, hençer-i bed-mest: G.58/5, panzehir: K.13/24, süvari: G.242/1, şahin: G.13/3, tîğ-i berrân: G.54/3, G.317/8

Sevgilinin dudağıyla ilgili istiareler: dü-âteş-i la'l-ı nâb: G.236/5, gül-şeker-i l'al: G.16/8, la'l: G.209/1, G.229/2, G.243/3, la'l-ı cabahş-ı bütân: G.5/4, la'l-ı nâb: G.3/6, G.256/10, la'l-ı revân-bahş: G.25/5, la'l-ı şeker-bâr: G.142/5, G.159/1, G.224/1

Sevgilinin gözüyle ilgili istiareler: avcı: G.143/3, Hhumâr-ı nergis-i sehlâ: G.328/5, nergis-i bimâr: G.224/8, nergis-i câdû: G.289/1, nergis-i mahmur: G.157/4, nergisi-i şûh: G.271/4, nûr-ı siyeh: G.38/4

Sevgilinin kaşıyla ilgili istiareler: hilal: G.58/4

Sevgilinin kirpikleriyle ilgili istiareler: mektup: G.204/4, namaz için saf tutan insanlar: G.299/7, pençe: G.30/1

Sevgilinin perçemiyle ilgili istiareler: heberci: G.261/1, Ka'be örtüsü: G.178/6

Sevgilinin saçıyla ilgili istiareler: tarh-ı sünbül-ter: G.178/10

Sevgilinin yanağıyla ilgili istiareler: at: 241/2, ateş: G.190/3, gülşen: G.196/5

Sevgilinin yüzüyle ilgili istiareler: bâğ: G.134/6, Safha-i sîm: G.94/1

Sevgiliyle ilgili istiareler: âfîtâb: G.242/3, âhû-yı harem-nâz: G.92/5, ateş-efrûz-ı na-müselmânî: G.317/2, büt: G.134/4, G.238/6, bütân: G.45/1, G.46/1, büt-i kâfir: G.33/2, büt-i nadiredan: G.33/5, çerâğ-ı zalam-ı insanî: G.317/2, fettân-ı cihân: G.80/7, fitne-cû: G.93/3, gazâl-ı civan-baht u huşmend: G.204/6, gevher-i yektâ: 83/4, goca-i ra'nâ: G.299/2, gonca-fem: G.192/7, gül: G.235/6, gül-beden: G.61/1, gül-i handân: G.144/2, gül-i rana: G.180/1, gül-izâr: G.318/3, gül-rû: G.6/8, gülşen: G.134/7, hançer: G.96/5, haste-i nâz: G.235/4, hurşîd-ruhan: G.335/3, hüdhüd: G.246/2, hüdhüd-i tac-âver-i mana: G.142/3, hümâ: G.214/1, G.232/1, hümâ-yı naz: G.117/7, kâfir: G.62/1, G.89/2, G.178/1, G.224/2, kân-ı Melahat: G.28/2, kasap: G.12/6, katil: G.12/6, lebi şirin: G.13/1, mâh-ı peri-suret: G.107/4, mâh-ı şeb-ârâ: G.227/3, mah-ı tal'at: G.81/2, mah-peyker: G.240/7, mâhtâb-ı nâz: G.256/4,

meh, mah: K.28/2, G.4/5, G.56/1, G.64/6, G.67/1, G.78/2, G.81/5, G.83/3, G.99/2, G.100/5, G.105/6, G.107/13, G.114/1, G.117/8, G.123/1, G.129/4, G.133/5, G.137/1, G.139/4, G.148/5, G.152/4, G.161/6, G.163/6, G.170/7, G.196/5, G.215/2, G.238/6, G.243/1, G.274/6, G.291/3, G.294/4, G.295/1, G.298/1, G.300/2, G.306/4, G.309/1, G.310/9, G.313/2, G.318/4, G.330/5, G.332/1, G.335/1, meh-i hüsn: G.70/4, meh-i nâ-mihribân: G.136/5, meh-i naz: G.106/1, meh-i nev-reste: G.58/4, meh-pâre: G.286/3, meh-pâre: G.58/5, meh-rû: G.98/3, G.308/5, melâik-tıynet-i ra'nâ: K.27/15, Mesih: G.272/6, mest-i nâz: G.60/5, mevc-i seyl-i nâle: G.176/7, mihr: G.243/7, mihr-i âlem-tâb: G.97/2, mihr-i cihân-tâb: G.212/4, mihr-i hoş-tal'at: G.330/3, mihr-i münevver: G.65/4, mihr-i pür-envar: G.159/5, mürğ-i edeb-âmûz: G.42/7, mürğ-i semender: G.299/3, nahl-ı revân: G.269/1, nahl-ı sîm-i kamet: G.54/6, nev-bahâr-ı nâz: G.141/4, nûr-ı basar: G.71/3, padişeh-nâz: G.44/6, peri: K.25/17, G.171/4, G.182/6, G.222/1, G.266/3, peri-zâd: G.235/3, sakî-i bî-dâd: G.141/2, sanem: G.106/2, G.298/3, sayyâd: G.27/1, serv: G.108/7, serv-i bâlâ: G.103/4, serv-i gül-fürûş-ı tecelli-i cilve: G.1/2, serv-i nâz: G.228/6, serv-i ser-bülend: G.204/2, serv-kadd: K.21/3, sîmîn-beden: G.145/5, sine-i billûr: G.20/2, şâh-ı kişver-i hüsn ü bahâ: G.51/1, şeh, şah: G.50/6, G.86/5, G.97/3, G.198/2, G.232/3, G.281/3, , şeh-i bî-dâd: G.333/1, şem'-i dil-efrûz: G.212/8, şu'le-i pervâne-feşân: G.269/3, şûh: G.10/3, G.17/6, G.52/1, şûh-ı bed-hîy-ı kazâ: G.5/1, şûh-ı dil-şiken: G.76/4, şûh-ı gül-endam: G.75/1, şûh-ı ter-mizac: G.109/2, ter-mizac: G.60/4, tıfl-ı füsün: G.56/3, tıfl-ı nâz: K.13/34, G.185/1, tûtî-i can-bahş: G.320/2, tûtî-i nâz: G.57/3, Yusuf-pirehen: G.46/2, zer-feşân-ı cûd: K.2/16

Sultan Selim ile ilgili istiareler: bülbül: K.12/18, cem: K.19/22, Dârâ: K.16/40, Dâver: K.19/18, dilîr-i Rüstem-gîr: K.16/34, Hatem-i Rüstem-haşem: K.19/26, hidîv-i Cem-sipeh: K.20/30, hidîv-i ma'delet-ârâ: K.16/34, hurşîd-i celâlet: K.15/22, hurşîd-i nurânî-âlem: K.19/21, İskender-i haydar: K.19/20, Keyhüsrev: K.19/22, mihr-i lem'a-nisâr: K.16/36, şâh-ı hürşîd-i gül-endâm: K.18/1, şeh-i gerdûn-vekar: K.23/10, şems: K.17/19, zıll-ı ilâhî: K.17/4

Şarap ile ilgili istiareler: ateş: G.6/5, ateş-i yakut: G.16/8, âzâr: G.135/3, feyz-i tâkî: G.18/3, gevher: G.281/3, hınâ: G.193/10, kan: G.281/3, pür-la'l: G.194/3, rez duhteri: K.14/6, şu'le-i hal-gerde: G.165/1, yâkût-ı müzâbî: G.129/3

Şem' ile ilgili istiareler: kaside: K.12/18, merd-i rûşen-tıynet: G.307/4

Şerif Efendi ile ilgili istiareler: sehâb-ı cûd: G.26/1

Şeyh Galip ile ilgili istiareler: gevher-i galtân: G.65/8, girdbâd-ı deşt: G.65/7, hâk-i bî-karâr: K.17/2, tûtî-i şekker-güftâr: K.16/42

Şiir ve beyitle ilgili istiareler: beytü'ş-şeref-i kişver-i ma'mûre-i cân: K.28/7, cevher: K.13/11, dür: G.112/6, güher-i intizam: G.110/1, kumaş: G.161/11

Şimşek ile ilgili istiareler: reg-i ebr-i matîr: K.16/5

Tuğra ile ilgili istiareler: Arif Efendi ile ilgili istiareler:, bâl-ı Simurg-ı letâfet: K.30/12, nahl: K.30/8, necm-i gîsûdâr: K.30/10

Yağmur ile ilgili istiareler: nisan-ı gevher-bâr: K.19/13

Yıldızla ilgili istiareler: arız: G.116/6, ay ile ilgili istiareler:, dilenci: G.60/15, şerer: G.322/2

Zahid ile ilgili istiareler: habîde nigeh: G.66/2

Zar ile ilgili istiareler: Ka'beteyn: G.10/5

2.2. İstiare Sanatının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Mihr ü mehdîr şemse-i cildi kitâb-ı hamdînin

Kudretinden muhtasar bir hoşça defter rûz u şeb (K.1/3)

Şair, burada kâinatı, kitâb-ı hamdî (hamde ait kitap) ye benzetmektedir (açık istiare). Çünkü güneş ve ayı o kitabın şemsesi olarak görmektedir. Böyle bir kitap ancak kâinat olabilir. Burada açık istiare olduğu görülmektedir.

Mihr şekker-rîz-i midhat mâh şîrîn-kâm-ı şükr

Birbiriyle oldular çün şîr ü şekker rûz u şeb (K.1/8)

Birinci mısradaki iki istiare sanatı görülmektedir. Birincisi *şeker-rîz-i midhat* yani *şeker akıtarak övme* terkiibindedir. Bu terkipte şeker akıtarak öven bir insan hayali bulunmaktadır. Terkip, benzetilen konumunda, hayal edilen insan ise benzeyen konumundadır. Benzetilen söylenip, benzeyen söylenmediği için açık istiare olduğu görülmektedir. İkinci istiare ise *şîrîn-kâm-ı şükr* yani *şükrün tadının damakta kalması* terkiibindedir. Bu terkipte de aynı şekilde bir insan hayali bulunmaktadır. Terkip benzeyen, hayal edilen insan da benzetilen konumundadır. Benzetilen söylenip, benzeyen söylenmediğinden açık istiare sanatı görülmektedir. Beyte göre güneş, şeker akıtarak öven bir insana; ay ise şükrün tadı damağında kalmış bir insana benzetilmektedir.

Mihr ü meh gülmîh-i süllemdir dedi mi'râcına

Ol resûlün kim cihâna bahş eder fer rûz u şeb (K.1/18)

Şair ikinci beyitte resûlün gündüz gece dünyaya ışık bahsettiğini söylemektedir. Dünyaya gündüz gece ışık veren aslında güneş ve aydır. Şair istiare sanatıyla resûlü güneş ve aya benzetmektedir. Benzeyen (resûl) söylenip, kendisine benzetilen (güneş ve ay) söylenmediği için kapalı istiare kullanılmıştır.

Nûr-ı mihr-i subh-ı mâ-evhâ meh-i isrâ ki ol

Olmassa aşkı kefi efsûs ederler rûz u şeb (K.1/20)

Burada “O, vahiy sabahındaki güneşin ışığı, İsrâ gecesinin ayıdır. Eğer onun aşkı olmasaydı gündüz gece teessürle köpük akıtırırdı.” denilmektedir. Şair burada *nûr-ı mihr-i subh-ı mâ-evhâ* yani vahiy sabahındaki güneşin ışığı ile aslında Hz. Peygamber’i kastetmektedir (açık istiare). Yukarıdaki beyitte diğer bir istiare sanatı da *meh-i İsrâ* terkiibinde görülmektedir. Meh-i İsrâ (İsrâ gecesinin ayı) ifadesiyle şair, aslında yine Hz. Peygamber’i kastetmektedir (açık istiare).

Pehlevân-ı kâb-ı kavseyn mâh çevgân mihr gûy

Ol ki rahşı sidrede cevlân eyler rûz u şeb (K.1/21)

Beyte göre, Hz. Peygamber, iki yay arası olan makamın pehlivanıdır; ay onun değneği, güneş onun topudur. Onun güzel atı, Sidre makamında

gündüz gece gezer. Şair burada *pehlevan* kelimesiyle Hz. Peygamber'i kastetmektedir (açık istiare).

Mâh-ı tab'im mazhar olsun nûr-ı mihr-i mihrine

Tâ olam kevneynde mes'ûd u bihter rûz u şeb (K.1/47)

Şair, birinci mısradaki geçen *nûr-ı mihr-i mihr* terkihiyle, Hz. Peygamberi kastetmektedir (açık istiare). Şair kendi tabiatını bir ay gibi düşünmekte ve güneşler güneşi olan Hz. Peygamber'in ışığına mazhar olmak istemektedir.

Kûs-ı mihr ü meh çalındıkça bu nevbethâne

Geh ma'âş u geh libas olup mükerrer rûz u şeb (K.1/51)

Şair burada dünyayı bir nöbet yeri (nevbethâne) ne benzetmektedir (açık istiare).

4. Kaside

Semâ' edip giremez çarha âfitâb dahi

Sehergeh eylemese rûy-ı mâl-i Mevlânâ (K.4/8)

Birinci mısradaki, âfitâb (güneş), sema dönen bir Mevlevî'ye benzetilmektedir (açık istiare).

7. Kaside

Giren müştâkdır ol dûdmâna girmeyen müştâk

Misâl-ı Ka'be bir hayret-fezâdır matbah-ı Monlâ (K.7/10)

Şair birinci mısradaki matbah-ı Monlâ'yı, dûdmân (ocak) a benzetmektedir (açık istiare).

Olup Âdem safâsın sürmedim Gâlip o Firdevsin

Dahi hâlâ gözümde tûtiyâdır matbah-ı Monlâ (K.7/18)

Birinci mısradaki Firdevs'ten kasıt matbah-ı Monlâ'dır (açık istiare).

9. Kaside

Başdan başa yâkût u zümürrüdle komuşdur

Cân Ka'besine seng-i nişân Hazret-i Şârih (K.9/12)

Şair, *cân Ka'be'si* tabiri ile Mesnevî'yi kastetmektedir (açık istiare). Ka'be'ye ulaşmak için yollara seng-i nişân (yol gösteren taşlar) konulur. Beyte göre Mesnevî'nin içindeki anlamlara ulaşmak için, Hazret-i Şârih'in yaptığı şerhler, yol gösteren taşlar gibidir. *Cân Ka'besi* ile Mesnevî; yakut

ve zümrütten oluşan *seng-i nişan* ile de Hazret-i Şârih'in şerhleri kastedilmektedir (açık istiare).

İskender ü Hızr âb-ı hayât isteyen âşık

Gel bundadır etme cevelân Hazret-i Şârih (K.9/16)

Şair bu beyitte, İskender, Hızır gibi hayat suyunu arayan âşıkların boşuna aramalarına gerek olmadığını; aradıkları hayat suyunun Hazret-i Şârih'in şerhinde olduğunu ifade etmektedir. *Âb-ı hayat* tabiriyle Hazret-i Şârih'in şerhi kastedilmektedir (açık istiare).

10. Kaside

Mahber-i fazlından etsin bâde-i tahkîki nûş

Zann eden efsâne câm-ı bî-nefâd-ı Hüsrevî (K.10/4)

Tahkîk, araştırma ve inceleme sonucunda ulaşılan gerçekler demektir. Şair, Mesnevî'ye yapılan şerhi, böyle bir tahkîk olarak görmekte v *bâde-i tahkîk* (ulaşılan gerçeğin şarabı) ifadesiyle bu şerhi kastetmektedir (açık istiare).

Der gören mecmû'a-i esrârını budur hemân

Tâmmetü'l- Kübrâda cem' olan kibâr-ı Kübrevî (K.10/5)

Birinci mısradaki geçen *mecmû'a-i esrâr* ifadesinden kasıt Mesnevî'ye yazılan şerh kitabıdır (açık istiare).

1. Kaside

Sipâh-ı encümü cem' eyleyip şebî-hûna

Geceyle gâret-i iklîm-i zeng eder mehtâb (K.11/8)

Mehtap, asker toplayıp, zenci ülkesine saldıran bir komutan gibi hayal edilmektedir (kapalı istiare).

Sipihri zulmet-i şeb eylese gubâr-âlûd

Silip o âyineyi ref'-i zeng eder mehtâb (K.11/9)

Bu beyitte *mehtâb*, gökyüzü ayinesini silen bir temizlikçiye benzetilmektedir (kapalı istiare).

O başka şâ'ir-i rûşendir eyleyip tahsîn

Hilâli taraf-ı külâha çeleng eder mehtâb (K.11/34)

İkinci mısradaki geçen *tarf-ı külâh*, külâhın görüntüsü anlamına gelmektedir. Çeleng baştaki sarığa takılan mücevherlerden yapılan sorguç

demektir. Şair, gökyüzünü istiare yoluyla bir külah gibi hayal etmektedir (açık istiare).

12. Kaside

Lutfu sipihre olduğu dem zer-feşân-ı cûd

Kapmış biraz kurâza-i magşûşa mâhtâb (K.12/16)

Zer-feşân-ı cûd terkihi, altın dağıtan cömertlik anlamına gelmektedir. Sebki-Hindi'nin yeni ve alışılmamış istiare örneklerinden biri bu beyitte görülmektedir. *Zer-feşân-ı cûd* tamlamasından kasıt sevgilidir. Benzetilen söylenip benzeyen söylenmediği için açık istiare kullanılmaktadır. Beyte göre altın dağıtan cömertlik (sevgili), gökyüzü (sipihr) ne lütufta bulunduğu zaman, mehtap ufak tefek altın parçacıklarını (kurâza-i magşûşa) kapmıştır.

Ehl-i hüner müsâdif-i re'y-i münîridir

Gösterdi şem'i bülbül- i hâmûşa mâhtâb (K.12/18)

Şair bu beyitte üç istiare sanatını kullanmaktadır. Birinci mısradaki kasidenin kendisine yazıldığı Sultan Selim'i kastederek, hüner sahibi insanların onun ışık saçan bakışlarına rast geldiğini söylemektedir. Yani hüner sahibi insanlara değer verip onları gözettiğini ifade etmektedir. İkinci mısradaki ise Sultan Selim'i suskun bülbül (bülbül-i hâmûş) gibi; yazdığı bu kasideyi de bir mum gibi düşünüp, bu eseri ışık saçan Sultan Selim'in nazarına sunduğunu dile getirmektedir. Burada *şem'* ile şairin eseri, *bülbül-i hâmûş* ile Sultan Selim ve *mâhtâb* ile de şairin kendisi kastedilmektedir (açık istiare).

Gâlib du'â-yı devletin eyler o dâverin

Verdikçe neş'e âşık-ı bî-hûşa mâhtâb (K.12/19)

Galip, kaside sunduğu padişahın bir ödül beklemektedir. İstiareli ifadelerle bu beklentisini dile getirmektedir. Dâver, hükümdar demektir. Şair, mehtap şaşkın aşığa (âşık-ı bî-hûş) neşe verdikçe, Galip'in hükümdarın devleti için dua edeceğini ifade etmektedir. İkinci mısradaki *mâhtâb* ile padişah, *âşık-ı bî-hûş* ile şairin kendisi, *neş'e* ile de padişahın vereceği ödül kastedilmektedir (açık istiare).

13. Kaside

Bir şûr var ki bahr-ı safâsında tab'ımın

Âfâka nûr-ı aşk verir hâverân gibi (K13/4)

Tab'; tabiat, huy, yaratılış demektir. Şûr; gürültü, şamata, karmaşa anlamlarına gelir. *Bahr-ı safâ* safa, neşe denizi demektir. Şair bu beyitte yaradılışını, safa ve neşe denizine benzetmekte ve bu denizde bulunan karmaşanın da hâverân (doğu ve batı) gibi doğu ve batıya aşk ışığını verdiğini söylemektedir. Doğu ve batıya ışık veren güneştir. Şair burada tabiatını güneşe benzetmekte ancak güneşi zikretmemektedir (kapalı istiare).

Etmekdeyim cevâhire müstağrâk âlemi

Cûş eyledikçe nazm ile deryâ vü kân gibi (K.13/11)

Şair burada, âlemi sözleriyle cevherlere boğduğunu söylemektedir. Cevherlerden kasıt şairin kendi şiirleridir (açık istiare). İkinci mısırada da kendisini derya ve kân (maden ocağı) olarak görmektedir (açık istiare).

Hîç bir mi hıfz-ı sıhhat ile def'-i mühlikât

Pânzehr-i re'yi geldi bize tâze cân gibi (K.13/24)

Pânzehr-i re'y panzehir gibi bakış anlamına gelir. Bu bakıştan kasıt padişahın bakışıdır. Şair padişahın bakışını, taze can getiren bir panzehir olarak düşünmektedir (açık istiare).

Temyîz-i nîk ü bedde değildir o tıfl-ı nâz

Bilmez fesâne-i gamı dinler yalan gibi (K.13/34)

Şair birinci mısırada, iyi ve kötüyü birbirinden ayıramayan nazlı çocuk tabiriyle sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare).

Memdûd edip Cenâb-ı Hudâ zıll-ı adlini

Salsın fûrûgunu şeh-i hâversitân gibi (K.13/40)

İkinci mısırada geçen *hâversitân* doğu tarafı demektir. *Şeh-i hâveristân* doğu tarafının şahı anlamına gelir. Fûrûg, ışık demektir. Doğudan gelen ve ışık sahibi olan şah güneştir. Şair burada *şeh-i hâveristân* ile güneşi kastetmektedir (açık istiare).

14. Kaside

Al fânûs ile rez duhterin etsin teşrîf

Eylesin pîr-i mugân sâkî-i mestânî çerâğ (K.14/6)

Rez, üzüm bağı demektir. Duhter, kız evlat anlamına gelir. Divan şiirinde daha çok *duhter-i rez* tamlamasıyla geçen bu ifade ile şarap kastedilmektedir. Şair birinci mısradaki şarap yerine söz konusu ifadeyi kullanmaktadır (açık istiare).

Bir tecellîde eder hüsnü cihânı memnûn

Gark-ı nûr etmededir cümle-i mihmânı çerâğ (14/8)

Bu beyitte güneş, mum (çerâğ) a benzetilmektedir (açık istiare). Beyte göre, güneşin güzelliğinin bir tecellisi, tüm cihanı memnun etmektedir. Yeryüzündeki tüm misafirleri (insanlar) nurlara gark etmektedir.

Dâverâ dâdgerâ Hüsrev-i encüm-sipehâ

Nefesin etmede İsa gibi sad cânı çerâğ (K.14/32)

İkinci mısradaki geçen *çerâğ* kelimesinden kastedilen hayattır. Çerâğ, kandil, mum demektir. Şair burada padişahın nefesini Hz. İsa'nın nefesine benzetererek, bir nefesiyle yüz cana hayat verdiğini ifade etmektedir. Cana verdiği hayatı bir çerâğa yani kandile benzetmektedir (açık istiare).

15. Kaside

Rasadgâh-ı Aristodan nümûdâr olmuş ol hâne

Ki ya'nî seyr eder sükkânı seyr-i çarh-ı devvârı (K.15/3)

Şair burada gönlü bir eve benzetmektedir. Gönülden *ol hâne* diye söz eden şair (açık istiare), gönlü Aristo'nun rasathanesinden izlendiğini ifade etmektedir. Bir rivayete göre, ayine-i âlem-nüma denilen âlemi gösteren aynanın mucidi Aristo'dur. Şair bu rivayete dayanarak *hâne* yani ev dediği gönlün böyle bir rasathaneden izlendiğini ifade ederek, içinde bulunan sakinlerin, dönen feleği seyrettiklerini dile getirmektedir. Ayrıca *hâne* kelimesi, bu kasidenin yazılmasına sebep olan Galata Mevlevîhanesi anlamına da gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Bulunmaz zîr-i sakf-ı âsumânda böyle vîrâne

Ser-â-ser müşterîdir zühredir gülmîh ü mismârı (K.15/4)

Şair bu beyitte gönlü anlatmaya devam etmektedir. Gökyüzünün çatısı altında (zîr-i sakf-ı âsumân) böyle (gönül) gibi bir virane bulunmadığını söylemektedir. Beyitte geçen *vîrâne* kelimesinden kasıt, aslında gönül veya Galata Mevlevîhanesi'dir. Burada her iki anlama gelecek şekilde

kullanılmaktadır. Şair burada gönlü veya Galata Mevlevîhanesi'ni bir virane olarak düşünmektedir (açık istiare).

Ser-i engüşt ile mânend-i peşşe hedmi mümkündür

Bıraksın çîre-dest üstâdlar tîşeyle minşârı (K.15/15)

Şair Mevlevîhane'yi, zayıflığı ve hemen yıkılabilecek hali sebebiyle, sivrisineğe (peşşe) benzetmektedir. Beyte göre bina o kadar zayıf bir durumda ki parmak ucuyla (ser-i engüşt) dokunsan yıkılacak bir vaziyettir (açık istiare).

O hûrşîd-i celâlet ki tulû'u verdi âfâka

Peyâm-ı kahramânı dâstân-ı zûr-ı Kerrârı (K.15/22)

Şair burada Sultan Selim'i överken onu ululuk güneşi (hûrşîd-i celâlet) ne benzetmektedir (açık istiare). Öyle bir güneş ki onun doğuşu ufuklara kahramanlık haberleri (peyâm-ı kahramân) ni ve döne döne dolaşan güç ve kuvvet destanları (dâstân-ı zûr-ı kerrâr) nı vermektedir.

16. Kaside

Yayıldı şu'le-i âvâz-ı berk gülzâra

Edip havâ reg-i ebr-i matîri rişte-i târ (K.16/5)

Şair burada *reg-i ebr-i matîr* (yağan bulutun damarları) derken şimşek çaktığında, bulutlar arasındaki elektriklenmeden kaynaklanan ve şekil itibariyle kan damarlarına benzeyen ışıklı görüntüyü kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre, şimşeğin sesinin ateşi (şu'le-i âvâz-ı berk), gül bahçesine yayılmış ve hava, yağan bulutun damarlarını bir ip teli (rişte-i târ) yapmıştır.

Hidiv-i ma'delet-ârâ dilîr-i Rüstem-gîr

Ki bâz-ı himmeti sîmurgu saymaz elde şikâr (K.16/34)

Hidiv, Mısır valilerinin ünvanıdır. Ma'delet; adalet, insafılık anlamlarına gelir. Dilîr; yiğit, kahraman, cesur demektir. Şair bu beyitte *hidiv-i ma'delet-ârâ* (adaletle süslenen hidiv) ve *dilîr-i Rüstem-gîr* (Rüstem yakalayan yiğit) ifadeleriyle Sultan Selim'i kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre padişah, Rüstem gibi bir kahramanı elinde tutan bir yiğit ve adaletle süslenmiş bir hidivdir. Onun himmet doğanı (bâz-ı himmet) da öyle yüce ki Simurg gibi avlanamayan bir kuşu bile avdan saymaz.

Kimin liyâkatı var şimdi zulme zerre kadar

Ederken âlemi rûşen o mihr-i lem'a-nisâr (K.16/36)

Şair, ikinci mısırada *mihr-i lem'a-nisâr* (parlıtlar saçan güneş) derken Sultan Selim'i kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre padişahın adaleti o kadar âlemi aydınlatmış ki kimsenin zulmetmeye fırsatı kalmamıştır.

Eyâ şehenşeh-i sâhib-zamân u Dârâ-fer

Senin inâyetin oldu bu güft-gûya medâr (K.16/40)

Dârâ, bir pers hükümdarıdır. Fer; güç, iktidar demektir. Şair, burada *Dârâ-fer* (Dârâ gibi kuvvetli komutan) derken Sultan Selim'i kastetmektedir (açık istiare)

Bu bâğa laklaka-i laklak eylemişdi hücûm

Kalıp kafeste nihân tûtî-i şeker-güftâr (K.16/42)

Tûtî, papağan demektir. Şair burada *laklaka-i laklak* olanların yani boş söz söyleyen şairlerin ortalığı sardığı, kendisi gibi şeker sözlü şairlerin ise kafeste gizli kaldığını ifade etmektedir. *Tûtî-i şeker-güftâr* (şeker sözlü papağan) derken kendisini kastetmektedir (açık istiare).

17. Kaside

Bana Sultân Selîm-i kâm-ver kâm-ı cihân verdi

Bütün dünyâ değer bir genc-i hâs u râygân verdi (K.17/1)

Galip bu 17. Kasideyi, Sultan Selim'in cevri hattıyla yazdırdığı bir Mesnevî-i Şerîf'i, kendisine hediye etmesi üzerine Sultan'a yazmıştır. Şair ikinci mısırada kendisine hediye edilen Mesnevî-i Şerîf'i, bol ve özel bir hazine (genc-i hâs u râygân) olarak görmektedir (açık istiare).

Ne genc ammâ ki her bir cildi bir gerdûn-ı pür- envâr

Bu hâk-i bî-karâra nüh tıbâk-ı âsumân verdi (K.17/2)

Şair ikinci mısırada padişahın kendisine verdiği Mesnevî-i Şerîf'i, dokuz katlı gök (nüh tıbâk-ı âsumân) olarak; kendisini de sebatsız toprak (hâk-i bî-karâr) olarak görmektedir (açık istiare). Şair kendisini çok değersiz görmekte, ancak bu değersizliğine göre kendisine verilen hediyenin dokuz gök katı kadar değerli olduğunu ifade etmek istemektedir.

Niçe eyyâm idi hasretdim ol gencîne-i gayba

Keremler kıldı el-hak hem kerâmetden nişân verdi (K.17/3)

Birinci mısradaki geçen *gencîne-i gayb* (gizli hazine) terkiibinden kastedilen, şaire hediye edilen Mesnevî-i Şerîf'tir (açık istiare).

Hudâ alîmdir ancak şüphesiz keşf-i zamîr etdi

Hilâfet hükmün ol zıllı-i ilâhî bî-gümân verdi (K.17/4)

Şair burada, Sultan Selim'i, ilahi gölgeye benzetmektedir (açık istiare).

Sezâdır gül gül etsem ma'nî-i rengini vasfında

Hezâr-ı tab'-ı bî-sâmâna solmaz gülsitân verdi (K.17/8)

Şair burada Mevlevî dervişlerini servetsiz bülbüllere; Sultan Selim'in kendisine hediye ettiği Mesnevî-i Şerîf'i de bir gül bahçesine benzetmektedir (açık istiare).

Hilâl olmuşdu mâhî Şems işrâkıyla bedr etdi

Gürûh-ı Mevlevîye makdemiyle tâze cân verdi (K.17/19)

Şair bu beyitte *şems* ile Sultan Selim'i kastetmektedir (açık istiare). Bedr, dolunay demektir. Şair Mevlevîlerin, hilal gibi zayıf düştüğünü ancak Sultan Selim gibi bir şemsin doğmasıyla dolunay olup güçlendiklerini dile getirmektedir. Böylece padişah, Mevlevî güruhuna dönmesiyle onlara taze can verdiğini ifade etmektedir.

18. Kaside

Sabâhu'l-îd gördüm şâh-ı hûrşîd-i gül-endâmı

Geyinmiş dûşuna bir câme-i gülgûn-ı bayrâmî (K.18/1)

Şair burada Sultan Selim'i gül endamlı, güneş gibi bir şah (şâh-ı hûrşîd-i gül-endâm) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre Sultan Selim, bayram sabahı, gül renkli bayramlık bir elbise omuzuna almıştır.

19. Kaside

Îm'ân ile gülzâra bak nîsân-ı gevher-bâra bak

Âyîne- i âsâra bak akseylemiş nûr-ı kadem (K.19/13)

Nîsân-ı gevher-bâr, mücevher yağdıran nisan demektir. Divan şiirinde nisan ayı bereket ve yağmur ayıdır. Şairin bu beyitte *nîsân-ı gevher-bâr* ifadesinden kastı, bahçeye nisan ayında yağan bereketli yağmurlardır. Bu yağmurları mücevhere benzetmektedir (açık istiare).

Olmaz mı hâtırlar küşâd ülfet tarâvet ber-ziyâd

Tanzîm-i dehr eyler murâd ol dâver-i gerdûn-himem (K.19/18)

Şair burada Sultan Selim’i felek, kadar yardım eden veya feleğe yardım eden bir padişah (daver) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, feleğe yardım eden o padişah, zamanı düzeltmek (tanzim-i dehr) istemektedir. Bundan dolayı da kalplerin açıldığını, dostluk ve tazeliğin arttığını dile getirmektedir.

İskender-i Haydar-sıfât pîrâye-bahş-ı ma’delet

Evreng-i zîb-i saltanat hâkan-ı kerrûbî-şiyem (K.19/20)

Haydar, Hz. Ali’nin bir lakabıdır ve aslan, cesur, yiğit anlamlarına gelmektedir. Şair burada Haydar yani Hz. Ali sıfatında İskender (İskender-i Haydar-sıfat) derken Sultan Selim’i kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre, Sultan Selim, güzel süsler bahşeden bir adalet sahibi (pîrâye-bahş-ı ma’delet), saltanatın tahtı süsleyen hükümdarı (evreng-i zîb-i saltanat) ve büyük meleklerin huyunda bir hakan (hâkan-ı kerrûbî-şiyem) dir.

Sâhib-kırânlar serveri dâdârlar dâd-âveri

Dehrin hıdiv-i saf-deri hûrşîd-i nûrânî-âlem (K.19/21)

Bu beyitte şair, Sultan selim’in sıfatlarını överek anlatmaktadır. Kudretli sultanların reisi (sâhib-kırânlar serveri), adaletli hükümdarların adalet dağıtıcısı (dâdârlar dâd-âveri), zamanın savaş saflarını yaran hükümdarı (hıdiv-i saf-der) gibi sözlerle padişahı övmektedir. Aydınlık âlemlerin güneşi (hûrşîd-i nûrânî-âlem) derken de Padişahı bir güneş gibi düşünmektedir (açık istiare).

Keyhusrev-i nusret-pejûh asker-nüvâz-ı Cem-şükûh

Vehhâb-ı nakd-ı kûh kûh bahşende-i genc-i direm (K.19/22)

Şair burada Sultan Selim’i, yardım soran Keyhüsrev’e ve askerinin sevdiği Cem gibi ulu bir hükümdara benzetmekte (açık istiare) ve dağ gibi para dağıttığını, para hazinesi bağışladığını dile getirmektedir.

Şâh-ı sühân-perdâzdır tîr ü tüfeng-endâzdır

Her fende bî-enbâzdır ol Hâtem-i Rüstem-haşem (K.19/26)

Şair, *ol Hâtem-i Rüstem-haşem* (Rüstem’in kendisine hizmetkâr olduğu Hatem) derken Sultan Selim’i kastetmektedir (açık istiare). Şair, *Hâtem* ile cömertliğiyle meşhur olmuş Hatem-i Tayi’den bahsetmektedir. Ama öyle bir Hâtem ki Rüstem ona hizmetkâr olmuştur.

20. Kaside

Bülend-mertebe şâhâ hidiv-i Cem-sipehâ

Eyâ şehenşeh-i sâhib-dil ü kader-menşûr (K.20/30)

Şair burada, Sultan Selim'e, şah ve Cem askerli hidiv diye seslenmektedir (açık istiare).

21. Kaside

Ol serv-kaddi kollamağa rû-be-râh olup

Dökdü ayağına dür-i şâd-âbı selsebil (K.21/3)

Serv-kadd, servi boylu anlamına gelir. Şair burada *servi boylu* ile sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare). Rû-be-râh, yola koyulmuş, yola çıkmaya hazır demektir. Dür; inci, şâd-âb; sulu, suya kanmış anlamlarına gelmektedir. Beyte göre selsebil, servi boylu sevgiliyi kollamak için yola çıkınca, ayağına suya kanmış inciye dökmüştür.

Bir menba'-ı mekârimi tavsifdir garaz

Etmekle böyle mevce-i itnâbı selsebil (K.21/16)

Menba'-ı mekârim, güzel ahlak kaynağı demektir. Şair burada, bu kasideyi kendisine sunduğu Beyhan Sultan'ı kastederek onu güzel ahlakın aktığı bir kaynağa benzetmekte ancak ismini anmamaktadır (açık istiare).

Ol bahr-i cûda câriye olmak murâd edip

Mengûş edindi halka-i girdâbı selsebil (K.21/23)

Bahr-i cûd, cömertlik denizi anlamına gelmektedir. Şair burada bu ifadeyi kullanırken Beyhan Sultan'ı kastetmektedir (açık istiare).

23. Kaside

Sâyesinde ol şeh-i gerdûn-vekârın çok mudur

Ben desem ki arş-ı a'lâya berâberdir bu kâh (K.23/10)

Bu beyitte Sultan Selim, felek vakarındaki şah (şeh-i gerdûn-vekâr) a benzetilmektedir (açık istiare). Şair burada, bu kasidenin yazılmasına sebep olan kasrın, felek vakarındaki şah olan Sultan Selim sayesinde, Arş-ı A'lâya denk tutması halinde çok olup olmadığını sormaktadır.

25. Kaside

Reng-i ruhu gözümde uçar ol perî-veşin

Kim tâb-ı rûzeden yıkılıp mest-i hâb olur (K.25/17)

Şair burada sevgiliyi peri gibi bir güzele benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, peri gibi güzel sevgilinin yanaklarının rengi, şairin gözünde uçmakta, onu görür gibi olmaktadır. Öyle bir hali var ki orucun yorgunluğundan yıkılıp, uyku sarhoşu olmaktadır.

26. Kaside

Dehre sehâb-ı cûd ki neşv ü nemâ verir

Cem'iyet ol sehâba nesîm-i du'â verir (K.26/1)

Şairin, birinci mısradaki ifade ettiği cömertlik bulutu (sehâb-ı cûd) terkibi ile ikinci mısradaki söylediği bulut (sehâb) kelimesinden kastettiği kişi, bu kasideyi kendisine yazdığı Şerif Efendi'dir (açık istiare). Beyte göre Şerif Efendi, öyle bir cömertlik bulutudur ki feleği büyütüp olgunlaştırır ve buna karşılık toplum ona dua rüzgârını verir.

Dâd u sitedde âdet o devletliye budur

Mürg-i dîli alıp âna karşı hümâ verir (K.26/16)

Dâd u sited, alım satım anlamına gelir. Mürg-i dil; gönül kuşu, hümâ; devlet kuşu demektir. Şair, bu kasideyi kendisine yazdığı Şerif Efendi'yi kastederek, onun insanlarla olan ilişkilerindeki bir alışkanlığını dile getirmektedir. Her zaman insanlardan gönül kuşlarını alıp onlara devlet kuşunu verdiğini ifade eden şair; sevgiyi, gönül kuşuna, Şerif Efendi'den gelecek bağışları da Hüma kuşunan yani devlet kuşuna benzetmekte ancak sevgi ve bağışı dile getirmemektedir (açık istiare).

27. Kaside

Tûde-i müşg-i Behiştî çeşm-i hûrândan süzüp

Mâye etmişler melâ'ik-tıynet-i ra'nâsına (K.27/15)

Melâ'ik-tıynet-i ra'nâ melekler gibi güzel yaratılış demektir. Şair bu ifadeyle sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare).

Böyle bir nahl-i kerem gars-ı yemînidir ânun

Bâreke'llâh şâh-ı devrânın yed-i beyzâsına (K.27/19)

Nahl, dallarına meyve ve yaprak gibi süs eşyası takılan, genellikle mumdan veya gümüşten yapılan ağaç taklidi süse verilen isimdir. Gars; ağaç dikme, dikilme demektir, *gars-ı yemîn* sağ el ile dikilen fidan veya birinin yanından, fidanı gibi ayrılmaz kimse gibi anlamlara sahiptir. Bu

beyitte birinin yanından fidanı gibi ayrılmayan kimse anlamında kullanılmaktadır. Şair bu kasideyi sunduğu padişahın sır kâtibi olan Ahmet Efendi'yi kastederek *nahl-i kerem* demektedir. Böyle cömertlik ve nimetlerle süslü bir insanın, padişahın yanında ondan ayrılmaz bir fidan gibi durduğunu ifade etmektedir. Bu beyitte Ahmet Efendi hem cömertlik ve nimetlerle süslü ağaca (*nahl-i kerem*) hem de padişahın yanında duran ondan ayrılmayan bir fidan (*gars-ı yemîn*) a benzetilmektedir ancak ismi anılmamaktadır (açık istiare). İkinci mısradaki ise yine Ahmet Efendi, padişahın beyaz eline benzetilmektedir (açık istiare). Beyaz el (*yed-i beyzâ*) Hz. Musa'nın bir mucizesidir. Beyte göre beyaz el, Hz. Musa'ya mucize olarak yardımcı olduğu gibi Ahmet Efendi de padişaha öyle yardımcı olmaktadır.

Feyz-i isti'dâdın efvân etmiş ol hürşîd-i cûd

Eyleyip mazhar nigâh-ı lütfunun kimyâsına (K.27/20)

Şair burada kaside sunduğu şahsı, *hürşîd-i cûd* yani cömertlik güneşi olarak düşünmektedir (açık istiare). Beyte göre, o cömertlik güneşi, lütfu bakışının kimyasına mazhar olup yani öyle bir bakışı kazanıp, bolluk ve bereket kabiliyetini arttırmıştır.

28. Kaside

Ol meh-veş-i kudsî ki sühanver heme âfâk

Bil-cümle ânun hüsn-i bedî'ini beyandır (K.28/2)

Meh-veş; ay gibi, ay yüzlü demektir. Sühanver, düzgün konuşan anlamını taşır. Şair burada, sevgiliyi kastederek *meh-veş* demektedir (açık istiare). Beyte göre bütün ufuklar düzgün bir şekilde konuşup hepsi o ay yüzlü yüce ve temiz sevgilinin eşsiz güzelliğini anlatmaktadırlar.

Şâyeste tavâf etse sürûşân-ı mazâmîn

Beytü'ş-şeref-i kişver-i ma'mûre-i cândır (K.28/7)

Beyt-i Şerif, Ka'be'nin bir adıdır. Beyt-i Ma'mûr, Ka'be'in tam hizasında, yedinci kat gökte bulunan ve meleklerin kıblesi olan evdir. Şair burada *beyt* kelimesini, hem *şerîf* ile hem de *ma'mûr* ile aynı terkipte kullanmaktadır. Böylece her iki anlamı da vermektedir. Beyt kelimesi, hem ev hem de şiirin iki mısralık parçalarıdır. Şair burada bu eş anlamlılıktan da

faydalanarak, Hoca Neş'et'in beyitlerini Ka'be'ye ve Beyt-i ma'mur'a benzetmektedir (açık istiare). Beyitteki mazmunlar, melekler gibi hayal edilmektedir. Şair, beytin içindeki mazmunların melekler gibi beyti tavaf etmelerini düşünmektedir.

30. Kaside

Asılmışdır hezârân dîde her târ-ı şu 'âından

Toğar bin yılda bir bir necm-i gîsûdâr-ı vuslatdır (K.30/10)

Necm-i gîsûdâr, kuyruklu yıldız demektir. Şair burada, bu kasidenin yazılmasına sebep olan padişah tuğrasını, bin yılda bir doğan kavuşmanın kuyruklu yıldızına benzetmektedir (açık istiare). Tuğranın elifleri uzun olur. Şair o uzun elifleri, kuyruklu yıldız gibi hayal etmektedir.

Meğer kim kilik-i Bihzâd ile konmuş Kâf-ı ikbâle

Hezârân reng ile bir bâl-i sîmurg-ı letâfetdir (K.30/12)

Şair burada söz konusu tuğrayı, Simurg kuşunun binlerce renkli kanadına benzetmektedir (açık istiare). Bihzad, ünlü bir ressamdır. Simurg kuşu, Kafdağında yaşayan ve üstünde her çeşit kuşun rengi bulunan efsanevi bir kuştur. Simurg'un çok renkli olmasını şair, Bihzad'ın kalemine bağlamaktadır.

Vücûdu nüsha-i kübrâ-yı irfân bir hünerverdir

Müsellem nükte-gûdur münşî Sahbân-ı belâgatdır (K.30/14)

Şair burada söz konusu tuğrayı yazan Arif Efendi'yi, hüner yönünden, irfanın büyük nüshasına; nüktedanlık yönünden Sahban'a benzetmektedir (açık istiare). Sahbân, 674 yılında vefat eden ünlü Arap şairidir. Uzun konuşmaları ve etkileyici hitabetiyle tanınmaktadır. Kendisi *hatîbü'l-Arap* ünvanına sahiptir.

O nahlin berg ü bârı bâğbânı ber-devam olsun

Hele her hâl ile ey Gâlib Allâha emânetdir (K.30/18)

Şair burada Arif Efendi'yi, süslü ağaç (nahl) gibi hayal etmektedir (açık istiare). O ağacın yaprağının, yemişinin ve bahçivanının devamı için dua etmektedir.

1. Gazel

Ol serv-i gül-fürûş-ı tecellî-i cilveden

Her nahl-i âh bir şecere-i Tûrdur bana (G.1/2)

Birinci mısırda geçen cilve tecellisinin gül saçan servi ağacı (serv-i gül-fürûş-ı tecellî-i cilve) ndan kasıt sevgilidir (açık istiare). Şair sevgilinin nazından kendisinde bir yansıma oluştuğunu, bu yansılardan gül saçan bir servi ağacı meydana geldiğini ima etmektedir. Beyte göre sevgili daima cilve (naz) göstermekte, bu cilveler, âşıktaki bir takım yansımalar meydana getirmektedir. Bu yansılardan da gül saçan servi ağacı oluşmaktadır. Şair, kurduğu bu hayalle alışılmamış bir istiare kullanmaktadır. Divan şiirinde genellikle sevgilinin boyu servi ağacına benzetilir. Ancak Galip burada sevgilinin nazından çıkan yansılardan, kendisinde gül saçan bir servi oluştuğunu dile getirmektedir.

3. Gazel

Hayât ümmîdin etmem gamze-i callâddan ammâ

Fedâ olmak o la'l-i nâba cân ister mi ister yâ (G.3/6)

Şair ikinci mısırda söylediği katıksız, değerli kırmızı la'l taşı (la'l-i nâb) ifadesiyle, sevgilinin söz söyleyen dudaklarını kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgilinin bakışları bir cellat gibidir, ondan hayat beklenmez ama sevgilinin söz söyleyen dudaklarına da feda olmayı şairin canı istemektedir.

4. Gazel

Rûzumu tîre ederse hat-ı sebzi o mehin

Bir felek mâh-ı münevver verir ahşam bana (G.4/5)

Şair burada meh kelimesiyle kastettiği, ay gibi güzel sevgilidir (açık istiare). Şair ay gibi güzel sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri (hat-ı sebzi) nin, gününü karanlık (tîre) etmesi halinde, başka bir feleğin, akşam kendisine aydınlık bir ay vereceğini dile getirmektedir.

5. Gazel

Şûh-ı bed-hûy-ı kazâ zann etme nâz eyler bana

Bîm-i cândan çeşm-i cellâdı niyâz eyler bana (G.5/1)

Kaza, ezelde Allah'ın takdir ettiği şeylerin meydana gelmesi demektir. Şair bu beyitte şûh-ı bed-hûy-ı kazâ (kötü huylu olması ezelde takdir edilen ve öyle olan şuh) ifadesiyle sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare). Şair sevgilinin aslında kendisine naz etmediğini, can korkusu (bîm-i cân) ndan öldürücü göz (çeşm-i cellâd) ü niyaz eylediğini söylemektedir.

Çeşm-i âteş-pâre ammâ çeşme-i âb-ı hayât

La'l-i cân-bahş-ı bütân sûz u güdâz eyler bana (G.5/4)

Şair bu beyitte, putların can bağışlayan la'l gibi kırmızı dudakları (la'l-i cân-bahş-ı bütân) ifadesiyle sevgilinin dudaklarını kastetmektedir (açık istiare).

6. Gazel

Harîm-i aşkı rûşen kalmağa çok âteş ister çok

Surâhî-veş ser-â-ser şu'ledir şem'-i şeb-i mînâ (G.6/5)

Harîm; kutsal yer, yabancıların giremediği, insanın kendi özel mekânıdır. Şair birinci mısradan, aşkın bu özel mekânının aydınlanması için çok ateş gerektiğini ifade etmektedir. İkinci mısradan ise, şarap kadehi gecesinin mumu (şem'-i şeb-i mînâ) nun, sürahi gibi baştanbaşa aydınlık olduğunu dile getirmektedir. Sürahinin ve kadehin içinde şarap bulunur. Şarabın rengi ateş gibi kırmızıdır. Şair aşkın harîmini aydınlatmak için çok ateş lazım derken ateş gibi kırmızı şarabı kastetmektedir (açık istiare).

Edip bir reng o gül-rûya yine kendü çekilmekdir

Hemân Gâlib bu gûne ser-fürûdan matlab-ı mînâ (G.6/8)

Birinci mısradan geçen gül yüzlü (gül-rû) den kasıt gül gibi güzel yüzlü sevgilidir (açık istiare).

10. Gazel

O şûhun bâğ-ı hüsnün sünbülîstân-ı hazân eyler

Eder uşşâkı puhte gerçi germ ü serd-i istiğnâ (G.10/3)

Buradaki şûh kelimesinden kasıt, şuh gibi güzel ve neşeli sevgilidir (açık istiare).

Cihâtü şeş der-i tevîk olmuş nat'-ı hâhişde

Tehî galtân değildir ka'beteyn-i nerd-i istiğnâ (G.10/5)

Bu beyitte tavladaki zar mazmunu bulunmaktadır. Nerd, tavla demektir. Ka'beteyn-i nerd, tavlanın iki kıblesi anlamındadır. Tavlada iki zar kullanılır. Zarlar şekil itibariyle Ka'be'ye benzer. Bu benzerlikten dolayı şair iki zar yerine ka'beteyn kelimesini kullanmaktadır (açık istiare). Birinci mısradaki geçen, *şey der-i tevfiq* yani *altı başarı yolu* ifadesiyle, şair zarın altı yönünü kastetmektedir. Nat' döşek; hâhiş istek, arzu demektir. Nat'-ı hâhiş, isteğin döşegi anlamına gelmekte olup tavlanın tahtası kastedilmektedir. Bütün bu istiarelerle şair, istiğna tavlasının tahtasında atılan iki zarın her altı köşesinin de başarı kapısı olduğunu, onların boş yuvarlanmadığını söylemektedir. Tok gözlülük ve naz anlamlarına gelen istiğnanın her halinin iyi ve başarılı olduğunu ima etmektedir.

12. Gazel

Ey çeşm-i mesti kûşe-i mihrâb-âşinâ

Gamzen ne hastadır ki olur hâb âşinâ (G.12/1)

Mihrâb, camilerde imamın namaz kıldırıldığı, içi oyuk ve girintili yerin adıdır. Edebiyatta sevgilinin kaşlarını sembolize eder. Şair burada sarhoş gözü (çeşm-i mest), tanıdık mihrabın köşesi (kûşe-i mihrâb-âşinâ) ne benzetmektedir (açık istiare). Sarhoş göz, yana doğru kayar. Bu haliyle göz, kaşın köşesine gelir. Sevgilide bu hal devamlı olduğu için şair; tanıdık, bilindik mihrap tabirini kullanmaktadır.

Peyvendi dîğher olmasa maktûl-ı kâtilin

Kurbânyâna ola mı kassâb âşinâ (G.12/6)

Şairin burada katil ve kasaptan kastettiği sevgili; maktul ve kurbanlardan da kastettiği âşıktır (açık istiare). Beyte göre, eğer maktul olan kurbanların bağı olmasa, kasaba asla bağlı olmazlar. Kasaplar kurbanları bir ip ile bağlar bununla onları arkalarından sürüklerler. Onları kesecekleri zaman da bu ip ile ayaklarını bağlayıp hareket etmelerine engel olurlar. Bu beyitte, böyle bir hayal canlandırılmaktadır. Âşıklar, aşk bağıyla bir katil ve kasap gibi olan sevgiliye bağlıdırlar. Bu sayede âşıklar sevgiliden ayrılamaz peşinden sürüklenirler.

13. Gazel

Cân olmak ister ey lebi şîrîn fedâ sana

Düşdü yine amân amân ber-recâ sana (G.13/1)

Bu beyitte dudağı tatlı olan (lebi şîrîn) dan kasıt sevgilidir (açık istiare). Beyte göre can, tatlı dudaklı sevgili için feda olmak istemekte ve bunun için de ümitle (ber-recâ) yollara düşmektedir.

Bin mürğ-i cân tutarsa da şâhîn-çeşm eğer

Âhir yine kebûter-i dildir gıdâ sana (G.13/3)

Burada şahin gözlü (şâhîn-çeşm) den kasıt sevgilinin bakışlarıdır (açık istiare). Sevgilinin bakışları bir avcı gibidir. Bin tane can kuşunu tutsa da gönül güvercini (kebûter-i dil) nden başka bir şey sevgiliye gıda olmaz. O ancak âşıkların gönülleriyle beslenebilir.

14. Gazel

Eyledim âyînemi deryâ-yı nûr

Mevc-i safâ sanki saf-ı mâhtâb (G.14/13)

Birinci mısradaki geçen *âyîne* kelimesiyle, ayna gibi parlak olan insan kalbi kastedilmektedir (açık istiare). Tasavvufta insanın kalbi, Allah'ın zat, sıfat ve isimlerinin yansıdığı yerdir. Şair bu beyitte ayna gibi olan kalbini, nur deryası yaptığını ifade etmekte; Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelli etmesi neticesinde, kalbi bir nur deryası gibi parladığını dile getirmektedir. O deryadaki huzur dalgaları (mevc-i safâ) da ay ışığının çizgileri (saf-ı mâhtâb) gibi parlak olduğunu söylemektedir.

15. Gazel

Sebû-yı çeşmin et sahbâya gark-âb

Nefes çıkdıkça tolsun bâde-i nâb (G.15/1)

Şair burada gözü bir şarap testisi (sebû-yı çeşm) olarak düşünmekte ve o şarap testisinin kırmızı şarapla (sahbâ) dolmasını istemektedir. Göz bir testiyse içindeki de gözyaşındır. Kanlı gözyaşı şarap rengindedir. Şair burada göz testisinin içindeki şarapla, kanlı gözyaşını kastetmektedir (açık istiare).

Birbirinedir feyz-i harâbât

Sebûnun destidir mînâya mihrâb (G.15/4)

Bu beyitte, kadeh (mînâ) in bir mihraba yöneldiği hayal edilmektedir. Şarap testisi (sebû) nin yanlarındaki kulplar, testinin eli gibi düşünülmektedir (açık istiare) .

16. Gazel

Olunca dâne-i eşkim habâb-ı âlem-i âb

Şerâre hirmenin etdim harâb-ı âlem-i âb (G.16/1)

Şair birinci mısradaki gözyaşlarının tanelerini (dâne-i eşk), su âlemi üzerindeki hava kabarcıklarına benzetmektedir. İkinci mısradaki geçen şerâre (kıvılcım) den kastettiği şey birinci mısradaki geçen gözyaşlarıdır (açık istiare). Beyte göre, gözyaşları o kadar çoğalmış ki su âleminin üstündeki hava kabarcıkları kadar olmuş. Hava kabarcıkları bir anda oluşup yıkılmaktadır. Şair de bu su âleminin yıkıntularından kıvılcım (gözyaşı) harmanını oluşturmaktadır.

Şarâb-hâne-i subha konup hum-ı hûrşîd

Kuruldu hayme-i zerrîn-tınâb-ı âlem-i âb (G.16/6)

Şair burada güneşi bir şarap küpü (hum-ı hûrşîd) gibi; sabah vaktini de şaraphane olarak hayal etmektedir. Su âlemini (deniz), tavanı güneş olan bir çadır olarak görmektedir. Sabahın erken saatlerinde güneş denizin üzerinde doğduğu zaman, denize doğru altın gibi ışık tellerini uzatır. Şair bu manzarayı altın tellerle kurulmuş bir çadır (hayme-i zerrîn-tınâb) olarak hayal etmektedir. Bu beyitte, güneşin ışık telleri altın ip olarak düşünülmektedir (açık istiare).

Edince gül-şeker-i la'lin imtizâc-ı arak

Eritdi âteş-i yâkûtu tâb-ı âlem-i âb (G.16/8)

Şair burada *la'l taşı gibi kırmızı ve gül şekeri gibi tatlı* (gül-şeker-i la'l) ifadesiyle sevgilinin dudaklarını kastetmektedir (açık istiare). İkinci mısradaki geçen yâkûttan kasıt şaraptır. Şarap da yakut gibi kırmızıdır. Şair burada sevgilinin dudakları şarapla karışınca (imtizâc-ı arak) yakut gibi kırmızı şarabın ateşini erittiğini ifade etmektedir.

17. Gazel

Dirîğ sâgara gültreng düşdü çeşmimden

O nûr-ı bâsıra-i ibtihâc-ı âteş ü âb (G.17/5)

Şair burada kadehin içine, gözünden gülreng düştüğünü ifade etmektedir. Buradaki gülreng yani gül renginden kasıt gül gibi kırmızı olan kanlı gözyaşındır (açık istiare).

Mesîh-veş heme eşyâ vü kevn emrine râm

Lebinde muzmer o şûhun ilâc-ı âteş ü âb (G.17/6)

Şair burada ikinci mısradaki geçen şûh kelimesi ile şuh gibi neşeli ve güzel sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare).

Nüvîd-i âşık-ı ma'şûk giryedir Gâlib

Ki tab'-ı bâdedir imtizâc-ı âteş-i âb (G.17/7)

Şair bu beyitte, maşukun âşığının müjdesi (nüvîd-i âşık-ı ma'şûk) ni, gözyaşı olarak görmektedir. İkinci mısradaki şarabın tabiatı (tab'-ı bâde) nda su ve ateşin karışımı olduğu ifade edilmektedir. İkinci mısradaki geçen bâdeden kasıt ilk mısradaki geçen girye (gözyaşı) dir. Su ve ateşten kastedilen de âşık ile maşuktur (açık istiare). Şair İlk mısradaki, maşuka âşık olanın müjdesini gözyaşı olarak göstermektedir. Gözyaşı kanlı ve kırmızıdır yani şarap rengindedir. Şarap aynı zamanda ateş rengindedir ve sıvıdır. Bu yönleriyle ateş ve suyun bir karışımı gibidir. Âşık ateş gibi yanar. Onun bu ateşini ancak su gibi olan maşuk söndürebilir. Bu ikisinin karışımı da şaraptır. Şair gözyaşını da şarap olarak hayal ettiği için, âşığın ateşini söndüren ve ona müjde veren ancak gözyaşı olduğunu ifade etmektedir.

18. Gazel

Yek-reng feyz-i sâkî ile bezm-i gülsitân

Her câm-ı bâde bir gül-i sîr-âbdır bu şeb (G.18/3)

Şair bu beyitte bir meyhaneye resmini çizmektedir. Gül bahçesini bir meyhaneye olarak hayal etmekte, bahçedeki gülleri de birer şarap kadehi olarak düşünmektedir. Saki o bahçede feyiz yani şarap dağıtmaktadır (açık istiare).

19. Gazel

Oldu rûşengerî-i dil Gâlib

Nûr-ı kudsî-zücâc ya'nî şarâb (G.19/7)

Şair burada şarabı, kutsal şişenin ışığı (nûr-ı kudsî-zücâc) na benzettir. Kutsal şişe, birinci mısradaki ipucu verildiği gibi, insan

kalbidir (açık istiare). Kalp bir şişe kadar şeffaf ve naziktir aynı zamanda kutsaldır. Birinci mısradaki şarabın, kalbin cilacısı (rûşengerî-i dil) olduğu ifade edilmektedir. İkinci mısradaki ise şarabın, kutsal şişenin ışığı olduğu söylenmektedir. İkinci mısradaki geçen kutsal şişe (kudsî-zücâc) den kasıt ilk mısradaki geçen kalp (dil) olduğu anlaşılmaktadır (açık istiare).

20. Gazel

Olmaz bedîd âyine-i câm-ı Cemde hiç

Ol sîne-i bilûr ne âlemedir âceb (G.20/2)

Şair ikinci mısradaki geçen sîne-i bilûr (billur sineli) tamlamasıyla sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare).

25. Gazel

Hey acep çeşmin dil-i pür-hûnumuzdan bî-niyâz

Mest olur hem sâgar-ı ser-şâra etmez iltifât (G.25/2)

Burada ikinci mısradaki geçen sâgar-ı ser-şâr (ağızına kadar dolu şarap kadehi) tamlamasından kasıt birinci mısradaki geçen dil-i pür-hûn (kan dolu gönül) dur (açık istiare). Kan şarap gibi kırmızıdır. Gönül kadeh gibi düşünülmektedir. Sevgilinin gözleri şaraba ihtiyaç duymadan sarhoş olduğu için, aşkın şarap kadehi gibi kan dolu gönlüne ihtiyaç duymamaktadır.

Hasta çeşmin eylemez la'l-i revân-bahşa nazar

N'eyler ol İsâyı kim bîmâra etmez iltifât (G.25/5)

Bu beyitte geçen la'l-i revân-bahş (yürümeyi bahşeden dudak) tan kasıt Hz. İsa'nın dudaklarıdır (açık istiare). Çünkü dudaktan nefes çıkar. Yürümeyi bahşetmek hayat vermek demektir. Hz. İsa nefesiyle ölüleri mucize eseri olarak diriltmiştir. Bundan dolayı yürümeyi bahşeden yani hayatı veren dudak ancak Hz. İsa'nın dudakları olabilir.

26. Gazel

Evvel her üstühânını kıl dûr-bîn-i şevk

Sonra bu yolda sâye-i bâl-i hüma gözet (G.26/2)

Üstühan kemik anlamına gelir. Hüma kuşu talih kuşudur ve kemikle beslenir. Şair burada âşkın, öncelikle kemiklerine varıncaya kadar her şeyini, şiddetle istekli bir dürbün (dûr-bîn-i şevk) e dönüştürmesi gerektiğini ifade etmektedir. Daha sonra Hüma kuşunun kanadının gölgesini beklemeye

başlamalıdır. Burada uzakları gören şiddetli istek, uzaklarda, yüce âlemlerde bulunan ilahi tecellileri görme isteğidir. Hüma kuşunun kanadının gölgesi de ilahi tecellilerdir (açık istiare).

Elbet olur resîde bir ummana seyl-i eşk

Uy mürşîd-i mahabbete Gâlib rızâ gözet (G.26/5)

Şair burada gözyaşını, denize ulaşan bir ırmak gibi düşünmektedir (kapalı istiare). Beyte göre, Gözyaşı akıntısı (seyl-i eşk) bir ırmak gibi bir gün denize ulaşacaktır.

27. Gazel

Gönül ders-i gamın çokdan unuttu hâtırın hoş tut

O mürgü başka bir sayyâd tutdu hâtırın hoş tut (G.27/1)

Şair burada mürg (kuş) kelimesiyle gönül; sayyâd (avcı) kelimesiyle de gönülleri avlayan sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare). Gönül sevgilinin verdiği gam dersini unutmuş başka bir sevgili o gönül avlamıştır.

28. Gazel

Ey kân-ı melâhat hazer et dîde-i terden

Deryâ-yı muhit ile nemekdân edemez bahs (G.28/2)

Burada kân-ı melâhat (güzelliğin kaynağı) tan kasıt sevgilidir (açık istiare).

29. Gazel

Dil mey-i aşk ile pür olsa da bakmaz çeşmi

Mest-i bî-tâkata fikr-i reh-i mey-hâne abes (G.29/3)

Bu beyitte gönül (dil), bir şarap kadehi olarak hayal edilmektedir (kapalı istiare). Çünkü şair birinci mısradaki *dil mey-i aşk ile pür olsa da* (gönül aşk şarabıyla dolu olsa da) ifadesini kullanmaktadır. Şarap kadehe doldurulur. Burada kadeh yerine gönül kullanılmaktadır.

30. Gazel

Yâra bir katlimçün isbât-ı günah etmek de güç

Pençesi pür-hûn olan çeşmim güvah etmek de güç (G.30/1)

Şair burada pençe kelimesiyle kirpikleri kastetmektedir (açık istiare). Çünkü ikinci mısradaki *gözün pençesinin kanla dolu olduğu* ve bundan dolayı şahitlik (güvah) yapamayacağı ifade edilmektedir. Göz şahitlik

yapamayacağına göre kapalıdır. Kanla dolu kapalı gözün kirpikleri kanlanır. Dolayısıyla kirpik yerine pençe kullanılmaktadır.

31. Gazel

Sen Es'ad düşürürsün gonca-i mazmûnu hep ammâ

Bu tarh-ı dil-keşe teşrîf eden yârâna kalmaz hiç (G.31/5)

Mazmûn, sanatlı ince söz demektir. Şair burada *gonca-i mazmûn* ifadesiyle kendi mahlasını kastetmektedir (açık istiare). Her zaman mazmun goncası yani mahlas olarak Es'ad düşürdüğünü ifade etmektedir.

33. Gazel

Hey acep ol büt-i kâfirde bu lütf-i Yezdân

Hatı Cibrîl-i Emîn çeşmi fûsun-sâz Mesîh (G.33/2)

Şair burada *büt-i kâfir* ifadesiyle kâfir putu gibi güzel sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare).

Es'adâ hep o büt-i nâdiredân aşkında

Sihir-sâz olmada bin mu'cize-perdâz Mesîh (G.33/5)

Bu beyitte *büt-i nâdiredân* (zarif put) dan kasıt zarif put gibi güzel sevgilidir (açık istiare).

38. Gazel

Görür nûr-ı siyehden çeşme-i âb-ı hayâtı ol

Sevâd-ı dîde-i ehl-i nazardır halka-i tevhîd (G.38/4)

Bu beyitte *nûr-ı siyeh* (siyah ışık) ten kastedilen, gözün siyahlığıdır (açık istiare). *Çeşme-i âb-ı hayât* (hayat suyunun çeşmesi) ise o gözden çıkan feyizli nazardır (açık istiare). Tasavvuf kültüründe nazar çok önemlidir. Müridin cezbeye gelmesi için mürşidin, nazarıyla feyz vermesi şarttır. Mürşidin gözünden çıkan bakış, mürid için adeta hayat suyunun çeşmesi gibidir.

Harîm-i mescid-i kalbinde ehlu'llâh-ı zî-şânın

Saf-ı kandîl-i sâfî nûr u ferdir halka-i tevhîd (G.38/7)

Şair burada tevhit halkasını, katıksız kandil saflarının ışık ve aydınlığı olarak hayal etmektedir. Her bir müridi, ışık saçan bir kandil olarak düşünmektedir (açık istiare). Kandiller sıra sıra dizilip saf tuttıkları gibi müritler de saf tutup zikretmektedirler.

40. Gazel

Nûrdan tasvîr kılmış bir belâ Feyyâz-i küll

Ol belâyâ cân verip yâr-ı sitem-hû komuş ad (G.40/3)

Burada ezel bezminde, ruhların verdiği belâ cevabı hatırlatılmaktadır. İkinci mısradaki geçen belâ kelimesinden kastedilen insan ruhudur (açık istiare). Beyte göre bol feyiz sahibi olan Allah (Feyyâz-ı küll), nurdan bir bela şekillendirmiş daha sonra bu belaya can vermiştir. Allah önce nurdan bir ruh yaratmış, daha sonra bu ruha can vermiştir. Burada belâ kelimesi hem Farsçadaki *dert*, *musibet* anlamına hem de Arapçadaki *evet* anlamına gelecek şekilde kullanılmaktadır.

Dâm kılmış Gâlib-i mecnûn derûn-ı tengini

Salmış ol sahrâyâ çok Leylâyı âhû koymuş ad (G.40/5)

İkinci mısradaki geçen sahrâdan kastedilen birinci mısradaki geçen daracık gönül (derûn-ı teng) dür (açık istiare).

42. Gazel

Lüknet gelip ol gonca-feme neş'e-i mülden

Her bir sözü tekrârdan oldu mütelezziz (G.42/5)

Bu beyitte, sevgilinin ağzı yerine gonca-fem ifadesi kullanılmaktadır (açık istiare). Şarabın neşesi (neş'e-i mülden) nden gonca ağızlı sevgiliye kekemelik (lüknet) gelmektedir. Onun için her sözü tekrar etmekten lezzet almaktadır.

Şâbâş o mürğ-i edeb-âmûza ki Gâlib

Hem gonca vü hem hârdan oldu mütelezziz (G.42/7)

Şair bu beyitte sevgiliyi, edep öğreten bir kuş (mürğ-i edeb-âmûz) gibi hayal etmektedir (açık istiare). Bundan dolayı hem gonca ve hem de dikene katlandığı için onu takdir (şâbâş) etmektedir.

44. Gazel

Sahîfe-i ruha tuğrâ-yı perçemi çıkmış

Misâl-i pâdişeh-i nâza imtisâl olunur (G.44/6)

Şair burada sevgili yerine *nâz padişahı* (pâdişeh-i nâz) ifadesini kullanmaktadır (açık istiare). Sevgilinin yanağını bir sayfa (sahife-i ruh);

yanacağına düşen kâkülleri de bir tuğra gibi hayal eden şair, onun bu haliyle naz padişahına benzediğini dile getirmektedir.

45. Gazel

Bütân kim çeşmimiz hasretle pür-hûn eylemişlerdir

Kumâş-ı nâzı ol rengînle gülgûn eylemişleridir (G.45/1)

Bu beyitte geçen bütân yani putlardan kastedilen put gibi güzel sevgililerdir (açık istiare).

46. Gazel

Bütân kim secde-i ebrûyu matlûb eylemişlerdir

Bizi hem deyre hem mihrâba mensûb eylemişleridir (G.46/1)

Bu beyitte geçen bütân (putlar) dan kasıt put gibi güzel sevgililerdir (açık istiare). Beyte göre put gibi güzeller, kaşa secde etmeyi, istenilen bir durum haline getirmekteler. Böylece âşığı hem kilise (deyr) ye hem de mihraba mensup kılmaktadırlar. Kaş, şekil itibariyle mihraba benzer. Put, kilisede bulunur. Sevgilinin kendisi puttur. Putun yüzünde kaş bulunur ve mihrap gibidir. Böylece sevgilide hem mihrap hem de kilise toplanmış olur. Âşık sevgiliyi sevince, hem puta yani kiliseye hem de mihraba mensup olmaktadır.

O Yûsuf-pîrehenler hayf kim pinhân olup dilden

Bu mir'âtü's-safâyı çeşm-i Ya'kûb eylemişlerdir (G.46/2)

Bu beyitte geçen Yûsuf-pirehen (Yusuf gömlekleli) den kastedilen Yusuf gibi güzel sevgilinin gömleğidir (açık istiare). Hz. Yusuf'un gömleği, kör olan Hz. Yakup'un gözlerini iyileştirmiştir. Beyte göre, Yusuf gibi güzel sevgilinin gömleği saklı olduğundan, âşığın saf gönül aynası (mir'âtü's-safâ) Hz. Yakup'un gözü gibi kör kalmaktadır.

49. Gazel

Girip çarha kuzular gibi aşk-ı şemse kurbân ol

Bahâr-ı ma'rifet Gâlib bu menzilden zuhur eyler (G.49/8)

Burada geçen aşk-ı şems ifadesinden kastedilen güneş gibi güzel sevgilinin aşkıdır (açık istiare). Şair o güzel sevgili için, felek çarkına girip kuzu gibi kurban olmayı dilemektedir.

50. Gazel

Edeple dâmen-i zülfün öper gelip bir bir

O fitneler ki şeh-i hüsne intisâba gelir (G.50/6)

Bu beyitte sevgili bir güzellik şahı olarak hayal edilmekte; fitneler de o şahın saçının eteğini öpüp biat eden insanlar olarak düşünülmektedir (açık istiare). Zülf, tasavvufta kesreti sembolize eder. Fitne ise saliki yolundan eden unsurlardır. Beyte göre, dünyanın güzelliğine kananlar kesretin eteğini öpüp ona itaat ederler.

51. Gazel

Gelince va'd-i visâle bahâneler söyler

O şâh-ı kişver-i hüsn ü bahâ neler söyler (G.51/1)

Bu beyitte güzellik ve değer ülkesinin şahı (şâh-ı kişver-i hüsn ü bahâ) ndan kastedilen sevgilidir (açık istiare).

52. Gazel

Sühr o şuhun beste-çeşm-i gamze-i câdûsudur

Çeşm-i mahbûbân kemend-i zülfünün âhûsudur (G.52/1)

Beyitte geçen şühtan kasıt, neşeli sevgilidir (açık istiare).

54. Gazel

Zahm-ı neşterle edip âzürde kendi cismini

Göz ucuyla ehl-i aşka tîğ-i berrân gösterir (G.54/3)

Bu beyitte sevgilinin bakışı, keskin kılıç (tîğ-i berrân) olarak hayal edilmektedir (açık istiare). Sevgili neşter yarasıyla kendi bedenine zarar vermiş, keskin bakışlarını da âşıklara yöneltmiştir.

Bâğ-ı hüsnün bir nazar kıl sûret-i i'câzına

Nahl-ı sîm-i kâmeti yâkût-ı rümmân gösterir (G.54/6)

Bu beyitte sevgilinin güzelliği, mucizevi bir bahçe olarak düşünülmektedir. Nahl, eskiden gelinlerin önünde taşınan ve gelin odasına konulan süslü ağaçtır. Divan edebiyatında bazen sevgilinin boyu bu ağaca benzetilir. Şair burada sevgilinin boyunu gümüş gibi parlak nahl ağacı (nahl-ı sîm-i kâmet) gibi hayal etmekte (açık istiare), bu ağacın üstünde nar tanelerinin de bir yakut gibi parladığını dile getirmektedir.

56. Gazel

Sünbül-ı hatları kim taraf-ı külelden görünür

Şerha-i nâhûn-ı gam ârız-ı mehden görünür (G.56/1)

Bu beyitte gam, yara açan bir tırnak olarak hayal edilmekte (şerha-ı nâhûn-ı gam) ve o yaranın, ayın yanağı (ârız-ı meh) nda görüldüğü ifade edilmektedir. Burada aydan kasıt ay gibi güzel sevgilidir (açık istiare).

Aks edip mâh-ı ruhu aldadır o tıfl-ı füsûn

Yûsuf-ı Mısra bile revzen-i çehden görünür (G.56/3)

Şair burada sevgilinin yanaklarını bir ay (mâh-ı ruh) gibi hayal etmekte ve sevgiliyi, büyülmüş bir çocuğa (tıfl-ı füsûn) benzetmektedir (açık istiare).

57. Gazel

Düşürdü dâma o çîneyle tûtî-i nâzı

Tutup söze kasem-i dâne dâne-i tanbûr (G.57/13)

Bu beyitte tambur danesinin, naz papağanını (tûtî-i nâz), dane yemini (kasem-i dâne) ile söze tutup, bir kuş yemi (çîne) ile tuzağa düşürme hayali bulunmaktadır. Burada naz papağanından kastedilen sevgilidir (açık istiare).

58. Gazel

Çıkmış kenâr-ı tâkına ebrûların cemâl

Gördüm hilâli ol meh-i nev-reste gösterir (G.58/4)

Şair ilk mısradaki sevgilinin kaşlarını bir kemer gibi hayal etmekte ve güzelliğinin, (cemâl) o kemerin kenarından çıktığını söylemektedir. İkinci mısradaki ise hilali gördüğünü söylemekte ve o hilalin sevgiliyi taze ay gibi gösterdiğini ifade etmektedir. Buradaki hilal sevgilinin kaş, taze ay (meh-i nev-reste) ise sevgilinin kendisini temsil etmektedir (açık istiare).

Zann etme mey süzerken o meh-pâre göz süzer

Kan dökmeği o hançer-i bed-meste gösterir (G.58/5)

Burada ay parçası (meh-pâre) ndan kasıt sevgilidir (açık istiare). Kötü sarhoşun hançeri (hançer-i bed-mest) nden kasıt da sevgilinin bakışlarıdır (açık istiare).

59. Gazel

Her subh gelip Gâlip deryûze eder hûrşîd

Teh cür'a-i Monlâ kim peymânede kalmışdır (G.59/7)

Bu beyitte güneş (hurşid) bir dilenci gibi hayal edilmektedir (kapalı istiare). Her sabah o dilencinin Monla'nın kadehinin dibinde kalan tortusunu istemektedir.

60. Gazel

Berk-âver eylemiş zehebü'r-ra'd-ı gül-arak

Ol ter-mizâcın âteşe benzer yanağı var (G.60/4)

Şair burada, taze mizaç (ter-mizac) ile sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare).

Bûy-ı gülü harîr-i arakdan süzüp hayâl

Versin o mest-i nâza ki nâzûk dimâğı var (G.60/5)

Şair burada rakıyı bir ipek gibi düşünmekte ve hayalin gül kokusunu bu ipekten süzmesini, sonra da bunu, nazik dimağı olan naz sarhoşuna vermesini istemektedir. Burada naz sarhoşu (mest-i nâz) ndan kasıt sevgilidir (açık istiare).

Hûn-âbe gözde yâd-ı ruhun dilde berk urur

Gel gör bu şems-hânedeyâkût ocağı var (G.60/11)

Şair burada bedenini içinde yakut ocağı olan güneşin evi (şems-hâne) gibi hayal etmektedir (açık istiare). Beyte göre gözde kanlı gözyaşı (hûn-âbe) gönülde de sevgilinin yanağının yâdı şimşekler gibi çakmaktadır. Kanlı gözyaşı kırmızıdır ve bu yönüyle yakuta benzer. Sevgilinin yanağı da kırmızıdır ve o da yakuta benzer. Dolayısıyla şairin bedeni sürekli yakut üreten bir ocak gibi olmaktadır.

Deryûze-i arûsî-i deryâ-yı mihrine

Mecnûn-ı mâh-ı nev gelir elde çanağı var (G.60/15)

Bu beyitte elde çanağı dilenen bir insan mazmunu bulunmaktadır. Şair yeni ayı (mâh-ı nev), elinde çanağı olan deli bir dilenci gibi hayal etmektedir (kapalı istiare). Yeni ay, şekil yönüyle çanağa benzer. Yeni ayın ışığı da güneşten gelir. Beyte göre, sanki ay bir çanak almış ve bu haliyle güneş denizinin ziyafetinin dilenciliği (deryûze-i arûsî-i deryâ-yı mihr) ne gitmiştir.

61. Gazel

Her ne dem ol gül-beden semt-i tegâfülden geçer

Sûzen-i hâr-ı tahassür çeşm-i bülbülden geçer (G.61/1)

Şair burada sevgili yerine, kendisine benzettiği *gül bedenli* (gül-beden) ve âşık yerine de *bülbül* ifadelerini kullanmaktadır (açık istiare). Tegâfûl, gafletten gelir, görmezlikten gelme anlamı da vardır. Âşıklar daima sevgilinin kendilerini görmezlikten gelmesine sitem ederler. Burada da yine böyle bir sitem söz konusudur. Beyte göre, gül bedenli sevgili, âşığı görmezden gelme semti (semt-i tegâfûl) nden geçtikçe, özlem dikeninin iğnesi (süzen-i hâr-ı tahassür) bülbül (âşık) ün gözünden geçer gibi olmaktadır.

62. Gazel

Bir gün o kâfir ehl-i dile terk-i kîn eder

Hatt-ı siyâhı gamzeye telkîn-i dîn eder (G.62/1)

Burada kâfir derken sevgili kastedilmektedir (açık istiare).

Âyinedâr-ı sûret-i bî-dâd-ı tîğ-i nâz

Âh u enînini siper-i âhenîn eder (G.62/7)

Şair burada âşığı, sevgilinin naz okunun adaletsiz suretinin aynası (ayinedâr-ı sûret-i bî-dâd-ı tîğ-i nâz) gibi düşünmektedir (açık istiare). Âşığın, bu naz oklarına karşı, ah ve inlemelerini demirden bir siper yaptığını ifade etmektedir.

64. Gazel

Ağyâra karşı geldiği hâtır-nişân mıdır

Söz değdi tîr-i gamzene ey mâh yâ nazar (G.64/6)

Şair bu beyitte sevgili yerine ay (mâh) demektedir (açık istiare).

65. Gazel

Felekden zerre mikdâr olmadım devrinde rencîde

Ger ey mihr-i münevver âh u zârım varsa sendendir (G.65/4)

Şair burada sevgiliyi aydınlık güneş (mihr-i münevver) olarak hayal etmektedir (açık istiare).

Gören ser-geştelikte gird-bâd-ı deşt zann eyler

Fenâ-ender-fenâyım her ne varım varsa sendendir (G.65/7)

Bu beyitte şair, çölün hortumu (gird-bâd-ı deşt) ile kendini kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre şairin başı öyle dolanmaktadır ki (ser-geşte) veya Mevlevî gibi öyle dönmektedir ki onu görenler çölün ortasında dönen bir hortum sanırlar. Hortumun etkisi çok şiddetli olmakla beraber kendisi havadan ibarettir. Şair bu yönü de kastederek hiçbir şeye sahip olmadığını, hiçlik içinde hiçlikte olduğunu ifade etmektedir.

Niçün âvâre kıldın gevher-i galtânın olmuşken

Gönül âyînesinde bir gubârım varsa sendendir (G.65/8)

Gevher-i galtân; yuvarlanan cevher, çok değerli cevher demektir. Şair burada kendisinin, sevgilinin böyle bir cevheri haline geldiğini ifade etmektedir (açık istiare). Ancak sevgilinin onu başıboş bıraktığını söyleyerek sitem etmektedir.

66. Gazel

Hâbîde nîgehler ne bilir cezbe-i hüsnü

A'mâ gibi mir'âta bakıp târ görürler (G.66/2)

Şair burada ham sofuları kastederek, onlara *uyuyan bakışlar* (hâbîde nîgehler) demektir (açık istiare). Körler aynaya bakıp karanlık gördükleri gibi bu ham sofular da güzelliğe bakıp bir şey anlamazlar.

67. Gazel

Ol mehveşin güzeşteliği i'tidâldir

Hatt âfitâb-ı hüsnüne fey'i'z-zevâldır (G.67/1)

Bu beyitte şair, ay gibi (mehveş) derken sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare).

70. Gazel

Tîregî-i şeb-i baht-ı siyehimden korkmam

O meh-i hüsn ki bir şâh-ı felek-câhımdır (G.70/4)

Şair bu beyitte sevgilisini güzellik ayı (meh-i hüsn) olarak düşünmektedir (açık istiare). Beyte göre şair kara bahtının gecesinin karanlığından korkmadığını, çünkü sevgilinin güzelliğinin ayı felek makamı bir şah olduğunu, dolayısıyla onu aydınlatacağını ifade etmektedir.

71. Gazel

Hep geçer zahm-ı nigâh-ı hışmın ey nûr-ı basar

Za'file cismim hele gözden nihân olsun da gör (G.71/3)

Burada *gözün nuru* (nûr-ı basar) sözüyle kastedilen sevgilidir (açık istiare).

75. Gazel

Dâğ-ı dilim o şûh-ı gül-endâm tâzeler

Gül-zâr-ı neş'eyi bir iki câm tazeler (G.75/1)

Bu beyitte *gül endamlı şûh* (şûh-ı gül-endâm) ifadesiyle sevgili kastedilmektedir (açık istiare). şairin gönlündeki yaraları sevgilinin gül boylu neşesi tazeleyebilir.

76. Gazel

Peri be-şîşe olur mu derûn-ı uşşâka

O şûh-ı dil-şikenim öyle yâdigar mıdır (G.76/4)

şair burada *gönül kırıcı şûh* (şûh-ı dil-şiken) derken sevgiliyi kastedmektedir.

78. Gazel

Zannetme hat sahife-i rûyunda ol mehin

Cem'iyet-i kulûba karınca du'âsıdır (G.78/2)

Bu beyitte ay (meh) dan kastedilen, ay gibi güzel sevgilidir (açık istiare). şair, ay gibi güzel sevgilinin yüz sayfasındakilerin, ayva tüyleri değil karınca duası olduğunu ifade etmektedir.

80. Gazel

Âhımdır olan saf-şiken-i leşker-i müjgân

Tir-i gam-ı hicrânına sînem siperimdir (G.80/2)

şair burada sevgilinin kirpiklerini, saf tutan bir ordu gibi hayal etmekte, ahını da o orduyu bozan bir asker olarak düşünmektedir (açık istiare).

Fikr-i deheni Es'ad o fettân-ı cihânın

Ser-menzil-i mülk-i ademe râh-berimdir (G.80/7)

Bu beyitte, *cihanın gönül alıcısı* (fettân-ı cihân) ifadesiyle sevgili kastedilmektedir (açık istiare). Burada sevgilinin ağızdaki düşünce (fikr-i

dehen), şairi yokluk ülkesinin en üstteki konaklama yeri (ser-menzil-i mülk-i adem) ne ulaştıran bir yol gösterici olarak görülmektedir.

81. Gazel

Şikeste olmalıdır tevbe-i siyehkârân

O mâh-ı tal'ata zülf-i şiken şiken yaraşır (G.81/2)

Şair burada, sevgili yerine, güzellik ayı (mâh-ı tal'at) ifadesini kullanmaktadır (açık istiare).

O mâha hâlet-i diğer verir perîşânlık

Hemîşe ahter-i hâli peren peren yaraşır (G.81/5)

Bu beyitte sevgili aya benzetilmekte ancak benzeyen söylenmemektedir (açık istiare).

83. Gazel

Felekde tıfl-ı mihri bâd-peymâ-yı heves sanma

O mâhın kûçe-gerd-i va'de-i ferdâlarındandır (G.83/3)

Burada ay (mâh) dan kasıt, ay gibi güzel sevgilidir (açık istiare).

Fakat cevr etmesi uşşâka bî-pâyândır yohsa

Muhît-i i'tidâlin gevher-i yektâlarındandır (G.83/4)

Şair burada sevgiliyi eşsiz bir inci (gevher-i yektâ) ye benzetmekte ancak benzeyeni söylememektedir (açık istiare). Muhît, çevreleyen anlamına geldiği gibi bahr-ı muhit terkihiyle okyanus anlamına da gelebilmektedir. Bahr-ı muhit-i mu'tedil, Pasifik okyanusunun adıdır. Beyitteki muhit-i i'tidal tamlaması Pasifik okyanusu anlamına gelmektedir. Beyte göre sevgili, âşıklara sonsuz cefa etmekle beraber, Pasifik okyanusunun eşsiz bir incisidir.

86. Gazel

Olmadım Gâlib helâk-ı nâzı ol şâhın yine

Leşker-i hattıyla hışmandan kîtâl eylerdi yâr (G.86/5)

Şair burada sevgili yerine şâh kelimesini kullanmaktadır (açık istiare).

88. Gazel

Ne dem ki bâde-i la'linle dil leb-â-lebdir

Habâb neş'e-i sahbâya teng-meşrebdir (G.88/1)

Burada gönül (dil), ağzına kadar la'l gibi kırmızı şarapla dolu bir kadeh olarak hayal edilmekte ancak kadeh söylenmemektedir (kapalı istiare).

89. Gazel

Çok genc-i güher aldı ciğer-pârelerimden

Ol kâfirin el-ân kızıl elmâsı derûndur (G.89/2)

Bu beyitte kâfirden kastedilen sevgilidir (açık istiare). Beyte göre sevgili âşığın ciğer parçalarından çok inci hazineleri almakta ancak onun kızıl elması hala âşığın içinde bulunmaktadır. Elmas zor eriyen bir madde olduğundan sebat ve devamlılığı temsil eder. Şair burada, içinden çok hazineler çıkmış olsa da aşkın devamlılığının esas olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

92. Gazel

Gelir mi vahşeti vasfa edâsı teşbîhe

O âhû-yı harem-i nâz şûh-meşrebirdir (G.92/5)

Şair burada, *naz hareminin ceylanı* (âhû-yı harem-i nâz) ifadesiyle sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare). Bu beyitte, sevgilinin neşeli bir huya sahip olduğu, onun vahşetinin vasfa gelmediği, edasının da hiçbir şeye benzemediği ifade edilmektedir.

93. Gazel

Nisbetle şimdi unsurumuz tumturâklıdır

Asl-ı binâ-yı ten yalnız çâr tâklıdır (G.93/1)

Şair burada unsurlar derken su, hava, toprak ve ateş olmak üzere dünyadaki dört unsuru kastetmektedir. İkinci mısradaki, ten binasının dayandığı bu dört unsur için *dört kemer* (çâr tâk) ifadesini kullanmaktadır (açık istiare).

Gavgâgerî-i hüsnü takınmış o fitne-cû

Hançerle tığ-i gamzesi kanlı bıçaklıdır (G.93/3)

Bu beyitte sevgili, fitne arayan bir insana benzetilmekte ancak benzeyen söylenmemektedir (açık istiare). Burada, sevgilinin güzelliği bir kavgacı olarak hayal edilmekte ve onun gamzelerinin kılıcı ile hançerin kanlı bıçaklı olduğu ifade edilmektedir.

94. Gazel

Hat-ı rûyun ki dikkatlerle ta'zîm üzre yazmışlar

Meğer âyât-ı nemli safha-i sîm üzre yazmışlar (G.94/1)

Şair burada Neml ayetinin, gümüş sayfası üzerinde yazıldığını ifade etmektedir. Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri, şairler tarafından karıncaya benzetilir. Galip de burada Neml ayetiyle, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini; gümüş sayfa ile de sevgilinin yüzünü kastetmektedir (açık istiare).

96. Gazel

Eceliyle var ise söyleşen anlar dilini

Tercemân olmuş ana gamze ne söyler hançer (G.96/5)

Burada sevgili bir hançer gibi hayal edilmekte, bakışları da ona tercüman olmaktadır (açık istiare). Beyte göre, hançer gibi olan sevgilinin ne demek istediği bakışları anlatmaktadır.

97. Gazel

Gül-i maksûda eyle bir nazar ey mihr-i âlem-tâb

Müheyyâ şebnem-âsâ âb-ı rûlar hep seninçündür (G.97/2)

Bu beyitte şair sevgiliye “ey âlemi ışıklandırır güneş” (ey mihr-i âlem-tâb) diye seslenmektedir (açık istiare). Sevgilinin, maksut olan gül (gül-i maksûd) e bakmasını istemektedir. Buradaki *maksut gül* ifadesiyle âşık kastedilmektedir (açık istiare).

Tenezzül eyle dervîşâna teşrîf et ne var şâhâ

Olan bu hânkâhda hây hûlar hep seninçündür (G.97/3)

Buradaki şahtan kasıt, şah gibi yüce sevgilidir (açık istiare). Şair şah gibi yüce sevgilinin tenezzül edip dervişleri teşrif etmesini istemekte, dergâhta çekilen hay huy zikirlerinin sevgili için olduğunu dile getirmektedir.

98. Gazel

Ne hâcet cünbîş-i ebrûyula îmâya ey meh-rû

Benim te'sîr-i peykân-ı müjen hâtır-nişânımdır (G.98/3)

Şair burada sevgiliyi, ay yüzlü (meh-rû) ye benzetmektedir. Ancak benzeyen söylenmemektedir (açık istiare). Beyte göre, ay yüzlü sevgilinin kaşlarının coşkulu hareketleriyle bir şeyleri ima etmesine gerek

kalmamaktadır. Çünkü sevgilinin kirpiklerinin peykanının etkisi (te'sîr-i peykân-ı müje), şairin unutamadığı (hâtır-nişân) bir durumdur.

99. Gazel

Zîr-i fesde perçemin kat kat nihân etmiş o mâh

İsm-i A'zam vefki var bir nüsha-i kübrâ mıdır (G.99/2)

Şair burada sevgiliden ay (mâh) diye söz etmektedir (açık istiare). Beyte göre o ay gibi güzel sevgili, fesinin altı (zîr-i fes) nda perçemini kat kat saklamaktadır. Şair, “Perçemin üstünde İsm-i A'zam'ın uygunluğu olan bir nüsha-i kübra mı var?” diye sormaktadır. Eskiden, muskaların üstünde İsm-i A'zam olduğuna inanılan Allah'ın isimleri yazılır ve katlanıp fes altına konurdu. Şair böyle bir geleneğe telmihte bulunarak perçemi İsm-i A'zamın bulunduğu nüshaya benzetmektedir.

100. Gazel

Vasf-ı nihâl-i kaddı ile Gâlib ol mehin

Bâğ-ı sühanda bu gazelin tâze-reslenir (G.100/5)

Bu beyitte sevgiliden ay (meh) diye bahsedilmektedir (açık istiare).

103. Gazel

Çeker âhir kenâr-ı vuslata bir serv-i bâlâyı

O dil kim âb-veş hâk-i niyâza çehre-fersâdır (G.103/4)

Bu beyitte yüksek servi (serv-i bâlâ) den kasıt, servi gibi uzun ve narin boylu sevgilidir (açık istiare). Beyte göre yüzünü niyaz toprağına süren gönül, en sonunda servi boylu bir güzeli kenara çekecektir.

105. Gazel

Bir kez felekde kâğıd uçursak o mehveşe

Eyâ peyâm-ı vuslatı vermez mi rûzgâr (G.105/6)

Bu beyitte sevgili ay (meh) a benzetilmektedir (açık istiare). Şair burada ay gibi güzel yüzlü sevgili (mehveş) ye, felekde bir kez, bir kâğıt uçurması halinde, sevgilinin kavuşma haberi (peyâm-ı vuslat) ni verip vermeyeceğini sormaktadır. Aslında böyle bir haberin gelmeyeceğini bilmektedir.

106. Gazel

Gün olur ey meh-i nâzım bu sabâhat da geçer

Bizi hicrânda koyan bu şeb-i hayret de geçer (G.106/1)

Burada şair sevgiliye *nâz ayım* (meh-i nâzım) diye seslenmektedir (açık istiare). Şair sevgilideki bu güzelliğin ve kendilerini ayrılıkta bırakan hayret gecesinde, gün olur geçeceğini ifade etmektedir.

Vâsıl-ı evc-i kabûl ile recâmız yohsa

Yerde kalmaz sanemâ âh-ı felâket de geçer (G.106/2)

Şair bu beyitte sevgiliyi söylemeden sanem diye hitap etmektedir (açık istiare). Bu beyitte en yüksek kabul ile kavuşmak ümidi yoksa, felaket ahının yerde kalmayıp geçeceği dile getirilmektedir.

107. Gazel

Mir'âtıyız ol mâh-ı perî-sûretin ammâ

Gam-hânemize gelse dahı bî-haberiz biz (G.107/4)

Burada *peri gibi güzel yüzlü ay* (mâh-ı perî-sûret) fadesiyle sevgili kastedilmektedir (açık istiare). Beyte göre şair, sevgilinin aynası olmasına rağmen, sevgili şairin gam evine gelse bile, şairin bundan haberi olmayacaktır.

Bir reng-i nümâyişden ibâretdir edâmız

Bî-sûd u ziyân şu'le-i yâkût-ı teriz biz (G.107/7)

Şair ikinci mısradan biz dediği insanları kâr ve zararı olmayan (bî-sûd u ziyân) nemli yakut alevi (şu'le-i yâkût-ı ter) olarak düşünmektedir. Divan şiirinde kanlı gözyaşı, kırmızı renginden dolayı yakuta benzetilir. Burada da nemli yakuttan kastedilen kanlı gözyaşıdır (açık istiare).

Yâd eylemez olduk haber-i Yûsuf-ı Mısır

Südlücede bir mâh ile şîr ü şekeriz biz (G.107/13)

Bu beyitte ay (mâh) dan kastedilen ay gibi güzel sevgilidir (açık istiare). Beyte göre, ay gibi güzel bir sevgiliyle dostluk kurdukları için Yusuf gibi bir güzeli anmamaktadırlar.

108. Gazel

Tuhm-ı zümrüdden yetişmiş nev-bahâr-ı kâmeti

Kim eder teşrîfi ol servin riyâz-ı cânı sebz (G.108/7)

Bu beyitte servi ağacından kastedilen, servi gibi ince ve uzun boylu sevgilidir (açık istiare). Şair, sevgilinin boyunu ilkbaharın boyu olarak hayal

etmekte ve onun tohumunun, yeşil bir taş olan zümrüt taşı olduğunu söylemektedir.

109. Gazel

Cevv-i nesîm-i gül sanır ol şûh- ter-mizâc

Mevc-i nigâh-ı hasret⁵⁶ ü reng-i perîdemiz (G.109/2)

Ter-mizâc; çabuk alınan, alingan, havadan nem kapan anlamlarına gelmektedir. Şair burada *çabuk alınan şûh* (şûh-ı ter-mizâc) ifadesiyle sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre, çabuk alınan sevgili, havada uçan hasret ve renk bakışının dalgasını (mevc-i nigâh-ı hasret ü reng-i perîde), gül nesiminin havası sanmaktadır. Sevgiliye olan hasreti havada uçan renkli bir bakış dalgası olarak hayal etmekte ve o dalgayı gül kokulu ve renkli sabah rüzgârının havasına benzetmektedir.

Feyz-i nigâh-ı şems ile sîr-âb-ı nûr olur

Müjgâna nâz eder giyeh-i nev-demîdemiz (G.109/10)

Şair burada yeni çıkan çimen (giyeh-i nev-demîde) den sevgilinin ayva tüylerini kastetmektedir (açık istiare). Ayva tüyleri yeşil renkte ve tazedir. Çimen de yeşil renkte ve taze olur. Şair bu beyitte ayva tüylerinin kirpiklere naz yaptığını dile getirmektedir.

110. Gazel

Şâ'irleriz alâka-i dildir kelâmımız

Yek rişte üzredir güher-i intizâmımız (G.110/1)

Bu beyitte Galip şair olduğunu söylemekte, söylediklerinin gönülle alakalı olduğunu ifade etmektedir. İkinci mısradaki intizam incilerini tek ip üzerinde hayal etmektedir. Buradaki intizam incilerinden kastettiği şiirin kelimeleridir (açık istiare).

112. Gazel

Muhassal tavr-ı pîşîn üzre Gâlib

Nazımda bundan a'lâ dür dizilmez (G.112/6)

Burada inci (dür) den kastedilen şiirin sözleridir (açık istiare).

---

⁵⁶ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s. 429. (Kalkışım'ın çalışmasında buradaki tamlama *mevc-i nigâh hasret* şeklinde *hasret* kelimesi tamlamaya dâhil edilmemiştir. Burada Okçu'nun okuması, anlama yakın görüldüğü için, tercih edilmiştir.)

114. Gazel

Fikr-i zülfünle perişanlıktır ey meh pîşemiz

Gayrı sevdâya tolaşmaz rîşe-i endîşemiz (G.114/1)

Şair burada sevgiliye ay (meh) diye seslenmektedir (açık istiare). Beyte göre, şairin huyu (pîşe), sevgilinin saçını düşünerek perişan olmaktır. Çünkü başka sevdaya (siyahlığa) düşüncesinin kökü (rîşe-i endişe) dolaşmamaktadır.

116. Gazel

Kaplamış zülfü husûf ârız olup ârızını

Kimdir âyâ bu şeb-i gamda perişân uyumaz (G.116/6)

Bu beyitte bir ay tutulması hayal edilmektedir. Ârız, hem yanak hem de kaplamak anlamlarına gelmektedir. Burada sevgilinin saçının, yanaklarını kapladığı ifade edilmektedir. Bu beyitte ay tutulması hayali içinde saç güneşe, yanak ise aya benzetilmektedir (kapalı istiare).

117. Gazel

Eyler mi iltifât aceb ol hümâ-yı nâz

Bir üstühânız âlem-i bâlâyâ hasretiz (G.117/7)

Şair burada sevgiliyi, nazın Hüma kuşuna benzetmektedir (açık istiare). Nazın Hüma kuşunun kendilerine iltifat edip etmeyeceğini sormaktadır. Hüma kuşu talih kuşu olup kemikle beslenir. Bundan dolayı şair, kendilerini kemiğe benzetererek sevgiliden iltifat görmeyi beklemektedir.

Gâlib düşer mi ol mehe kim eylemez nigâh

Biz pertev-i cemâline çün sâye hasretiz (G.117/8)

Şair bu beyitte, sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare).

120. Gazel

Dem-â-dem gözlerimden la'l-ı yâkût eylerim peydâ

Cevâhir-pâresiz tıfl-ı dil-i giryânım eğlenmez (G.120/4)

La'l, kırmızı, değerli bir taştır. Yakut taşı da öyledir. Burada yakut la'linden kastedilen kanlı gözyaşıdır (açık istiare). Ayrıca ikinci mısradaki cevahir parçası (cevâhir-pâre) ndan da kanlı gözyaşı kastedilmektedir (açık istiare). Beyte göre şair bazen gözünden yakut la'li gibi kanlı gözyaşı

dökmektedir. Çünkü ağlayan gönlünün çocuğu, cevher parçası olmadan eğlenmez.

123. Gazel

Tiğ-i cellâd-ı felek ol mehe taklîd olmaz

Günde bin âşıkı kurbân gider îd olmaz (G.123/1)

Bu beyitte şair sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre feleğin celladının kılıcı, o ay gibi güzel sevgiliyi taklit edemez. Şair burada kurban bayramını hatırlatarak, sevgilinin günde bin âşığı kurban ettiğini ama bayram olmadığını ifade etmektedir. Bayram olmadığı halde günde bin âşık kurban olmaktadır.

129. Gazel

Kandîl-i semenden görünen şu'le-i güldür

Yâkût-ı müzâb ile tolan sâgar-ı elmâs (G.129/3)

Yakut kırmızı renkli değerli bir taştır. Eritilmiş yakut (yâkût-ı müzâb) tan, renginden dolayı kırmızı şarap kastedilmektedir (açık istiare). Beyte göre, elmas kadehe dolan kırmızı şarap, yasemin kandilinde görünen gül alevidir. Yasemin bir kandil, onun içindeki kırmızı alev de gül gibi düşünülmektedir. Bu haliyle elmas kadehin içindeki şarap gibi hayal edilmektedir.

Pür-zehr kılıp hande-i zîr-i lebin ol mâh

Viridi dil-i sad-pâreye gül-şekker-i elmâs (G.129/4)

Bu beyitte şair, sevgiliyi ay (mâh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre ay gibi güzel sevgili, dudağının altındaki gülücüğü (hande-i zîr-i leb) zehirle doldurup, yüz parçalı gönle (dil-i sad-pâre), gül şekerli elmas diye sunmuştur

133. Gazel

Gördüm o mâhı ferve-i semmûr ile bu şeb

Kim gerden-i sefîdi siyeh nûr kaplamış (G.133/5)

Beyitte geçen ay (mâh) dan kastedilen ay gibi güzel sevgilidir (açık istiare).

134. Gazel

İmân za'fi varken o bütde ne fâ'ide

Ser-pençe-i nigâhına Rüstem zebûn imiş (G.134/4)

Burada geçen büt (put) ten kastedilen put gibi güzel sevgilidir. (açık istiare). Beyte göre, put gibi güzel sevgilide iman zayıflığı olduğu için, kahramanlık ve yenilmezliğin sembolü olan Rüstem bile sevgilinin bakışlarının pençesinde aciz kalmıştır.

Feyz-i nazardan olmuş idi rûyu nev-bahâr

Ol bâğa âb u reng veren eşk-i hûn imiş (134/6)

İlk mısradaki sevgilinin yüzü (rûy), ilkbahar (nev-bahâr) a benzetilmektedir. İkinci mısradaki ise yine sevgilinin yüzü bir bahçe olarak hayal edilmektedir (açık istiare). Yanak kırmızı olur. Beyte göre, nazarin bereketi o yüzü ilkbahara çevirmektedir. O bahçelere su ve kırmızı renk veren ise kanlı gözyaşları (eşk-i hûn) dır.

Gâlib tevakku' etme vefâsın bu gülşenin

Nakş-ı hayâl sûret-i hestî-nümûn imiş (G.134/7)

Sevgili burada gül bahçesi (gülşen) olarak hayal edilmektedir (açık istiare). Beyte göre gül bahçesi gibi güzel sevgiliden vefa beklenmemeli. Hayalin nakşı, varlığı gösteren bir surettir. Yani olmayan vefayı hayal etmek sanki varmış gibi gösteren bir resimden (suret-i hestî-nümûn) ibarettir.

135. Gazel

Cândan şîrîn ü zehr-âb-ı ecelden telh-ter

Bir kadeh nûş etmedim peymâne-i âzâr-veş (G.135/3)

Bu beyitte kadehin içindeki şarap, sevgiliden gelen azar olarak hayal edilmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgiliden gelen azar kadehi, candan tatlı ve ecelin zehirli suyundan daha acıdır. Şair şarabı böyle bir azara benzeterek daha önce bunun gibi bir kadeh içmediğini ifade etmektedir.

136. Gazel

Olurdum ben de Gâlib pertev-endâz-ı cihân ammâ

Fürûğ-ı mihr-i tab'im bir meh-i nâ-mihribân tutmuş (G.136/5)

Şair burada sevgiliyi şefkatsiz ay (meh-i nâ-mihribân) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, şair de cihanı ışıklandırabilirdi ama onun tabiatının güneşinin ışığını, acımasız bir ay tutmuş ışık vermesini engellemektedir.

137. Gazel

Nigeh-düzdîde ol meh tâze tarh-ı nâza yol bulmuş

Acep târâc-ı mülk-i akla gamze tâze yol bulmuş (G.137/1)

Şair burada bakış çalan o ay (nigeh-düzdîde ol meh) derken sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre, bakış çalan ay gibi güzel sevgili naz atmak için yeni bir yol bulmuştur. Yine sevgilinin bakışı akıl ülkesini yağmalamak için yeni bir yol bulmuştur.

139. Gazel

Bana Dûzahdan ey meh dem urur gülzârlar sensiz

Diraht âteş nihâl-i dil-keş âteş berg ü bâr âteş (G.139/4)

Bu beyitte, şair sevgiliye ay (meh) diye seslenmektedir (açık istiare). Beyte göre, ay gibi güzel sevgilinin olmadığı gül bahçeleri cehennem (dûzah) i hatırlatmaktadır. Bundan dolayı her şey, şairin gözüne ateş gibi görünmektedir.

141. Gazel

Dil-i vîrânı berbâd etmeğe seyl-âb-ı mihnetle

Sebû der-dest olup ol sâkî-i bî-dâd ayak basmış (G.141/2)

İkinci mısradan, elinde şarap testisi meclise giren acımasız bir saki hayal edilmektedir. Bu sakiden kastedilen sevgilidir (açık istiare). Beyte göre viran olmuş gönlü, daha da berbat etmek için, saki eline şarap testisini alarak gönlün içine gelmektedir.

Âmân ey nev-bahâr-ı nâz teşrîf eyle insâf et

Ser-i râhında nergis göz dikip şimşâd ayak basmış (G.141/4)

Şair burada sevgiliye *nâzın ilkbaharı* (nev-bahâr-ı nâz) diye seslenmektedir (açık istiare).

142. Gazel

Biz bülbülüz ey hüdhüd-i tâc-âver-i ma'nâ

Feyz-i ezeli merd-i külehdâra mı mahsûs (G.142/3)

Şair burada, sevgiliye, mananın taç taşıyan hüdhüdü (hüdhüd-i tâc-âver-i ma'nâ) diye seslenmektedir (açık istiare). Beyte göre şair, kendilerinin bülbül olduğunu dile getirmekte ve ezeli feyzin sadece külah sahibi insana mı has olduğunu sormaktadır.

Mest etdi beni her sühan-ı telh ile cânân

Bilmem bu edâ la'l-i şeker-bâra mı mahsûs (G.142/5)

Bu beyitte sevgilinin dudağı, şeker döken la'l taşı (la'l-i şeker-bâr) olarak hayal edilmektedir (açık istiare). Şair, sevgilinin ağzından çıkan her acı sözün, kendisini sarhoş ettiğini söylemekte ve bu özelliğın sadece ona mı has olup olmadığı sormaktadır.

143. Gazel

Cân kasdın ederse çeşmi etsin

Bu sayd o şâhbâza mahsûs (G.143/3)

Bu beyitte sevgilinin gözü (çeşm) avcı olarak düşünölmektedir (kapalı istiare). Sevgili ise bir doğan gibi hayal edilmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgilinin gözü aşığın canına kastetmek istiyorsa edebilir. Bu av o doğan gibi sevgiliye hastır.

144. Gazel

Kendüinden mest geçerken o gül-i handânım

Bir tebessüm kodu zîr-i leb-i câm-ı müle karz (G.144/2)

Burada sevgili, gülen bir gül (gül-i handân) e benzetilmektedir (açık istiare). Beyte göre gülen gül gibi olan sevgili kendinden geçerken, şarap kadehinin dudağının altı (zîr-i leb-i câm-ı mül) na bir tebessümü ödünç olarak koymuştur.

145. Gazel

Sunma dest-i merhamet bî-hûde ey sîmîn-beden

Zahm-ı sînem merhem-i kâfûra eyler i'tirâz (G.145/5)

Şair burada sevgiliye *gümüş beden* (sîmîn-beden) diye seslenmektedir (açık istiare). Kâfûr, Uzak Doğu' da yetişen ve tıpta kullanılan bir bitkidir. Aynı zamanda güzel kokuludur. Şair burada Sevgiliye seslenerek, boşuna merhamet elini uzatmamasını söylemekte; çünkü sinesindeki yara, kâfûr merhemine itiraz etmekte yani reddetmektedir.

147. Gazel

Revzen-i dâğ açmadan bu sîneye

Gülşen-i aşkı temâşadır garaz (G.147/3)

Burada, ateş yarasıyla dağlanmış bir sine hayal edilmektedir. Ateş yarası (dâğ) şekil ve renk açısından güle benzer. Şair burada, sinedeki ateş yarasının penceresini (revzen-i dâğ), gül gibi düşünmektedir (kapalı istiare). Beyte göre sinedeki yaraların açılmasından maksat, aşkın gül bahçesi (gülşen-i aşk) ni seyretmektir.

Sen gidersen söyle Gâlib ol mehe

Söylemezsen de hüveydâdır garaz (G.147/7)

Şair burada sevgiliden ay (meh) olarak bahsetmektedir (açık istiare). Beyte göre şair, ay gibi güzel sevgiliye selam söylemektedir. Fakat selam söylenmemesi halinde de zaten maksadın açık olduğunu dile getirmektedir.

148. Gazel

Gamzesi ifrât-ı mest olmuşdu Gâlib ol mehin

Söyledi sır gûş ile hüsn-i tedbîr etdi hat (G.148/5)

Burada şair sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre o ay gibi güzel sevgilinin bakışı, aşırı derecede sarhoştur. Bu sarhoşluktan dolayı gamze kulağa bir sır söyler ve yazı da ona göre güzel bir tedbir alır. Yani o sır kaybolmasın diye yazar.

152. Gazel

Kalb mir'ât-ı safâ ol meh ise

Hâne-ber-dûşdan olmaz mahzûz (G.152/4)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre kalp, saflığın aynasıdır. Bundan dolayı da serseri (hâne-ber-dûş) dir. Ama o ay gibi güzel sevgili serserilerden hoşlanmaz.

154. Gazel

Çeşm-i giryân gûyiyâ girdâbdır

Kef-zenân gevher-feşân eyler semâ' (G.154/3)

Şair bu beyitte ağlayan gözü (çeşm-i giryân), girdap olarak hayal etmektedir. Girdap, sema gibi döner. Şair burada ağlayan gözü köpük çıkarıcı (kef-zenân) ve inci saçan (gevher-feşân) bir girdaba benzetmekte ve

o girdabın sema döndüğünü dile getirmektedir. Buradaki inciden kastedilen gözyaşındır (açık istiare).

Ney-safîr-i şevk urup mürgân-ı kuds

Çün kebûter per-zenân eyler semâ' (G.154/5)

Şair burada sema dönen Mevlevîleri, temiz kuşlar (mürgân-ı kuds) gibi düşünmektedir (açık istiare). Beyte göre, neyin coşkulu güzel sesi (ney-safir-işevk) ile temiz kuşları andıran Mevlevîler, kanat çırpın (per-zenân) güvercinler (kebûter) gibi sema dönmetedirler.

157. Gazel

Ten-perestân eylesinler Ka'be-i cismi tavâf

Genc-i aşkı buldum ol vîrânedan kıldım ferâğ (G.157/3)

Burada cisim Ka'be'si, viraneye benzetilmektedir (açık istiare). Cisim Ka'be gibi hayal edilmektedir. Beyte göre bu Ka'be'ye tapanlar tapmaya devam etsinler, şair aşk hazinesini bulmuş bundan dolayı da virane olan cisimden vazgeçmiştir.

Pür-safâ gördüm o şûhun nergis-i mahmûrunu

Bezm-i meyde nâle-i mestânedan kıldım ferâğ (G.157/4)

Nergis çiçeği göze benzer. Şair burada mahmur nergis (nergis-i mahmûr) derken sevgilinin mahmur gözlerini kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre şair şûh sevgilinin nergis gibi gözlerini safâ dolu görmektedir. Bundan dolayı da sarhoşça inlemelerden vazgeçmiştir.

159. Gazel

Cânım alsa la'l-i şekker-bârdan kılmam ferâğ

Kanım içse hançer-i hûn-hârdan kılmam ferâğ (G.159/1)

Şair burada sevgilinin dudaklarını şeker döken la'l taşına benzetmektedir (açık istiare). Sevgili, onun canını alsa da onun dudaklarından vazgeçemeyeceğini ifade etmektedir. İkinci mısradan kan içici hançerden kastedilen sevgilinin bakışlarıdır (açık istiare). Şair, sevgilinin bakışları onun kanını içse de ondan vazgeçemeyeceğini dile getirmektedir.

Pertev-i hüsnünden olmuşdur dilim yek katre âb

Jâleyim çün mihr-i pür-envârdan kılmam ferâğ (G.159/5)

Şair sevgiliyi ışık dolu bir güneş (mihr-i pür-envâr) gibi düşünmektedir (açık istiare). Beyte göre, şairin gönlü, sevgilinin güzelliğinin ışığından tek damlalık bir su olmuştur. Bu haliyle jaleye benzemektedir. Bundan dolayı da sevgili olarak hayal ettiği ışık dolu güneşten vazgeçmemektedir.

161. Gazel

Urdu baht-ı siyehim târ-ı harîr-i şebden

O mehe perde-keş-i hâb-ı tegafüldür zülf (G.161/6)

Şair burada, âşığı görmezlikten gelen bir sevgiliyi hayal etmekte ve o sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgili saçlarını gözlerine çekerek perde yapmakta ve âşığı görmezlikten gelmektedir.

Gâlib ibretle nigâh et bu kumâş-ı nazma

Nüsha-i rişte-keş-i târ-ı te'emmüldür zülf (G.161/11)

Bu beyitte nazım bir kumaş gibi düşünülmede ve bundan şiir kastedilmektedir (açık istiare). Beyte göre, şiir bir kumaşa onun dokunduğu veya yazıldığı nüsha da saçtır. Çünkü düşünce ipliğinin dokumasının yapıldığı zemin saçtır.

162. Gazel

Sen hande et ey hançer-i pür-hûn bu peyâma

Cân almak imiş gamze-i cânâna muhâlif (G.162/5)

Şair burada *kan dolu hançer* (hançer-i pür-hûn) diyerek sevgilinin bakışlarına seslenmektedir (açık istiare). Bu beyitte sevgilinin bakışlarına seslenilmekte ve “Can almak sevgilinin bakışına muhaliftir.” haberine gülmesi istenmektedir. Çünkü böyle bir şey mümkün değildir. Gamzenin doğasında can almak vardır.

Gösterme beğim sîneni tâ eşk ide ârâm

Mir'ât-ı safâ gevher-i galtâna muhâlif (G.162/6)

Şair, burada parçalanmış sineye baktıkça gözlerinden yaş aktığını ima etmektedir. Bundan dolayı, gözyaşları durup dinlensin diye, sinesini göstermek istememektedir. İkinci mısradaki safâ aynası (mir'ât-ı safâ) dan kastettiği, kendi sinesidir. Yuvarlanan inci (gevher-i galtân) den kastettiği de kendi gözyaşlarıdır (açık istiare).

163. Gazel

Yaka âteşlere harmân ile pervânesini

Sen zebûn olasın ol mâh ise gaddâr ola hayf (G.163/6)

Burada şair sevgili için ay (mâh) kelimesini kullanmaktadır (açık istiare).

164. Gazel

Kâr-fermâsını bil nakş-ı hayâl-i suverin

Sen bu bâzîçeye aldanma temâşâsına bak (G.164/2)

Şair bu beyitte dünyaya aldanmama nasihatini vermektedir. Suretlerin hayalinin nakşı (nakş-ı hayâl-i suver) ndan kastedilen geçici ve hayali dünyadır (açık istiare). Bâziçe, oyun yeri anlamındadır. Şair bu ifade ile dünyayı kastetmektedir (açık istiare). Şair, bu hayal ürünü suretlerinin nakışlarının bulunduğu dünyada kâr etmeyi bilmek gerektiğini ve bunun da ona aldanmayıp temasına bakmakla mümkün olacağını söylemektedir.

165. Gazel

Âteş-i hüsnü gönüllerde kodu cilve-i aşk

Sâgara şu'le-i hal-gerde kodu cilve-i aşk (G.165/1)

Bu beyitte şarap, *farklı bir hal yapan alev* (şu'le-i hal-gerde) olarak düşünülmektedir (açık istiare). Beyte göre aşk cilvesi, kadeh (sâgar) e hal yapan yani sarhoş edici alev gibi şarap koymaktadır.

166. Gazel

Hayretdeyim o şu'le-i âvâza kim eder

Âyînedâr-ı sîneni girdâb-ı gül-arak (G.166/2)

Bu beyitte, gül renkli içkinin girdabı (girdâb-ı gül-arak) ndan kastedilen, âşığın sinesindeki ateş yaralarıdır (açık istiare). Ateş yaraları sinede bulunur ve hem şekil hem de renk yönüyle güle benzer. Bir de o yaraların içinde şair, içki hayal etmektedir. Burada sestten çıkan ateşin, âşığın sinesinde gül renkli içkinin girdaplarının bulunduğu ateş yaralarının nasıl oluşturduğuna hayret edilmektedir.

170. Gazel

Kazâsı mümkün olsa âh Gâlib biz dahı görsek

O mâhın hâne-i pertevde mihmân olduğun tuyduk (G.170/7)

Şair burada sevgiliden ay (mâh) diye söz etmektedir (açık istiare). Beyte göre, ay gibi güzel sevgili, ışık evine misafir olmuştur. Şair, kendisinin de görmesi için, bu olayın bir daha olmasını istemektedir.

171. Gazel

Zîver-i gülşen-i âgûş olur âhir o perî

Gülerek açılarak gül gibi handân olarak (G.171/4)

Bu beyitte, kucak bir gül bahçesi olarak hayal edilmektedir. Sevgili ise periye benzetilmektedir (açık istiare). Şair burada peri diye söz ettiği sevgilinin, en sonunda kucağın gül bahçesinin süsü (zîver-i gülşen-i âgûş) olacağını ifade etmektedir. O sevgilinin gül gibi gülüp açılacağını söylemektedir.

176. Gazel

Etfâl-ı eşk pey-revin olmuş düşüp yola

Ey mevc-i seyl-i nâle nedir bu telâtumun (G.176/7)

Şair burada gözyaşını, sevgilinin arkasından gidip yola çıkan çocuklar gibi hayal etmektedir (etfâl-ı eşk). Sevgiliye *inleme selinin dalgaları* (mevc-i seyl-i nâle) diye seslenmekte (açık istiare); sevgilinin içinde bulunduğu dalgaların anlamını sormaktadır.

178. Gazel

Âlem-i hüsnün odur şâhenşeh-i fermân-dihi

Ka'be-i dîdârını zîrâ ki örter perçemin (G.178/6)

Şair burada sevgilinin yüzünü Ka'be gibi hayal etmektedir (Ka'be-i dîdâr). Perçemini de Ka'be'nin örtüsü olarak düşünmektedir (kapalı istiare). Beyte göre *güzellik âleminin emri geçen şahlarının şahı* sevgilidir. Güzellik âleminde sevgilinin yasaları geçerlidir. Çünkü onun perçemi Ka'beyi örtmektedir.

Ukdedâr eylerdi ser-tâ-ser dil-i pür-derd-i ney

Görse bir tarz ile tarh-ı sünbül-i ter perçemin (G.178/10)

Bu beyitte sevgilinin saçı, atılmış, dağıtılmış taze sümbül (tarh-ı sünbül-i ter) gibi düşünülmektedir (açık istiare). Şair burada neyi, gönlü dertle dolu bir insan gibi hayal etmektedir. Beyte göre, gönlü dertle dolu ney, sevgilinin

taze sümbüle benzeyen saçlarının bu tarzda atıldığını görseydi, onun perçemini düğümlerdi.

Alsalar başdan eğer ser-pûş-ı mâhı gam değil

Fes açıp tek sen nümâyân eyle kâfir perçemin (G.178/11)

Şair bu beyitte, sevgiliye kâfir diye seslenmektedir (açık istiare). Beyte göre, sevgilinin başındaki ay gibi başlığı alsalar dert değil. Fesini açıp sadece o kâfir gibi sevgili perçemini gösterebilir. Şair burada kâfirlerin fes takmama âdetini de hatırlatmaktadır.

179. Gazel

Harâca kesdi hatın da 'vet etdi îmâna

Nebiyi-i seyfdir el-hak peyember-i nîgehî (G179/4)

Bu beyitte sevgilinin ayva tüyleri kâfire benzetilmektedir (kapalı istiare). Ayva tüyleri siyahtır. Kâfir de siyahtır. Beyte göre şair, bir haberci olarak hayal ettiği sevgilinin bakışını (peyember-i nîgeh), kılıç peygamberi (nebiyy-i seyf) ne benzetmekte ve o kılıç peygamberi, ayva tüyleri (hat) ni imana davet ederek haraç kesmektedir.

180. Gazel

Yokmuş bir âha ey gül-i ra'nâ tahammülün

Bağrın ne yakdın âteş-i hasretle bülbülün (G.180/1)

Şair burada sevgiliye *güzel gül* (gül-i ra'nâ) diye hitap etmektedir (açık istiare). Beyte göre, güzel gül gibi sevgili, bir aha bile tahammülü olmamakta, bülbülün bağrını, hasret ateşiyle çok yakmaktadır.

182. Gazel

Âyîne-i derûnu şikest etme ey perî

Terk eyleme gönülleri gözden nihân isen (G.182/6)

Şair burada sevgiliyi periye benzetmektedir (açık istiare). Şair peri gibi güzel sevgiliye hitap ederek, kalp aynası (ayine-i derûn) nı kırmamasını istemektedir. Eğer gözlerden gizli ise de gönülleri terk etmemesi gerektiğini dile getirmektedir.

185. Gazel

O tıfl-ı nâz benim dilsitânım olsa gerek

Edâ-yı lükneti derd-i zebânım olsa gerek (G185/1)

Şair burada sevgili için *nâz çocuğu* (tıfl-ı nâz) ifadesini kullanmaktadır (açık istiare). Beyte göre, naz çocuğu olan sevgili, şairin gönlünü almış olmalı. Sevgilinin peltek edası (edâ-yı lüknet), şairin dilinin derdi olmalıdır.

187. Gazel

Çeşm-i şehbâzın alıp evvel dil-i âvâremi

Sonra tutmuş zülf-i pür-çîninde bend etmiş senin (G.187/2)

Şair burada serseri gönlünü (dil-i âvâre), bir kuş gibi hayal etmektedir (kapalı istiare). Beyte göre evvela sevgilinin doğan gibi olan gözleri, âşığın serseri gönlünü almakta daha sonra onu kıvrımlarla dolu saçları (zülf-i pür-çîn) nda bağlamaktadır.

Zülf ü hatt u gamzene âşûblar düşmüş şehâ

Leşkerin bî-dâdlık düzd ü levend etmiş senin (G.187/4)

Şair burada sevgiliye şah diye seslenmektedir (açık istiare). Beyte göre, şah gibi yüce olan sevgilinin saç, ayva tüyleri ve bakışına kargaşalıklar düşmüş; sevgilinin askerleri, adaletsizlik (bî-dâd) edip, hırsızlık ve yağma (düzd ü levend) yapmaktadırlar.

188. Gazel

Ey mâh söyle şimdi nedir minnetin senin

Olsun gam-ı firâk benim vuslatın senin (G.188/1)

Şair burada sevgiliye ay (mâh) diye seslenmektedir (açık istiare). Şair burada, ay gibi güzel sevgiliye hitap etmekte, ayrılık gamının (gam-ı firâk) kendisine ait; kavuşma ise sevgiliye ait olduğunu ifade etmekte, bundan dolayı da sevgilinin bir minnetinin kalmadığını dile getirmektedir.

Ey meh müdâm bizleri mestâne anlama

Def'-i humâr gayrı ne hâsiyyetin var (G.188/3)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmekte ve öyle seslenmektedir (açık istiare). Şair ay gibi güzel sevgilinin kendilerini devamlı sarhoş sanmaması gerektiğini, onun sarhoşluğu gidermekten başka bir özelliğinin olmadığını dile getirmektedir.

189. Gazel

Ufuk-ı evc-i sa'âdetde mi oldun tâli'

Hele bilmem bu şeb ey mâh bana hoş geldin (G.189/2)

Şair burada sevgiliye ay (mâh) diye hitap etmektedir (açık istiare). Bu beyitte ay gibi güzel sevgiliye, mutluluk doruğunun ufkunda (ufuk-ı evc-i sa'âdet) mı doğduğu sorulmakta ve bu gece kendisine hoş geldin denilmektedir.

190. Gazel

Âteş içinde sebze bitirmiş harîrden

Bâğ-ı ruhunda kimdir aceb bâğbân (G.190/3)

Burada ateşten kastedilen sevgilinin yanağı ve sebzeden kastedilen de yeşil renkte olan sevgilinin ayva tüyleridir (açık istiare). Şair burada sevgilinin yanağını, bir bahçe gibi hayal etmekte (bâğ-ı ruh) ve onun bahçıvanını sormaktadır. İlk mısradaki sevgilinin yanağını ateş olarak düşünmektedir. O ateşin içinde ipekten sebzelerin bittiğini ifade etmektedir. Yanak kırmızıdır. Bundan dolayı ateşe benzetilmektedir. Sebze, yeşil anlamındadır ve sevgilinin yanağındaki ayva tüylerinin rengindedir.

192. Gazel

Ey gonca-fem küşâde-i lutf eyle Es 'adı

Bir mürğ-i hoş-nevâ-yı gülistân kim senin (G.192/7)

Şair, burada sevgiliye gonca ağızlı (gonca-fem) diye seslenmektedir (açık istiare). Şair burada kendini sevgilinin gül bahçesinin hoş nevalı bir kuşu (mürğ-i hoş-nevâ-yı gülistân) olarak hayal etmektedir.

193. Gazel

Bâde-i gülğûn gerek destinde çün la'l-i müzâb

Yohsa sâkinin ayağında hınâ lâzım değil (G.193/10)

İkinci mısradaki geçen kına (hına) dan kastedilen şaraptır (açık istiare). Şarap kırmızı renginden dolayı kınaya benzetilmektedir. Beyte göre, sakinin elinde, eritilmiş la'l taşı (la'l-i müzâb) gibi kırmızı olan gül renkli şarap gerekir. Yoksa sakinin kadehi (ayağ) ndeki şarabın bir değeri olmayacaktır.

194. Gazel

Pençe-i mercânına müjgân-ı hûn-âlû demek

Sandılar pür-la'l bir peymâne kim çeşmimdir ol (G.194/3)

Burada, la'l taşından kastedilen şaraptır (açık istiare). Şair ikinci mısradaki gözünü, la'l taşı gibi kırmızı şarapla dolu bir kadeh gibi hayal

etmektedir. Şarap kırmızı renkli olduğundan la'l taşına benzetilmektedir. Gözde, kanlı gözyaşı bulunur. Şair kanlı gözyaşıyla dolmuş gözünü, şarap dolu bir kadeh olarak hayal etmektedir.

Ka'be-veş pîrâmenin etfâl-i eşk eyler tavâf

Boş değildir cûş eden dîvâne kim çeşmimdir ol (G.194/4)

Şair burada gözünü Ka'be'ye benzetmekte, içindeki gözyaşını da çocuklar gibi hayal etmektedir (etfâl-ı eşk). Bu çocukları Ka'be etrafında dönen hacılara benzetmektedir (kapalı istiare). O gözün boş olmadığı, içinde coşkunuğa gelen divanelerin olduğu söylenmektedir. Gözün içinde gözyaşı bulunur. Dolayısıyla şair burada gözyaşlarını divane olarak düşünmektedir (açık istiare).

196. Gazel

Dökülür gülşene şebnem gibi eşk-i pervîn

Takmasın rûyuna ol mâh müzellef sünbül (G.196/5)

Birinci mısradan, Ülker yıldızı gibi hayal edilen gözyaşları (eşk-i pervîn) nın, gül bahçesine şebnem gibi döküldüğü ifade edilmektedir. Gözyaşları yanağa dökülür. Bundan dolayı şair yanakları gül bahçesine benzetmektedir (açık istiare). İkinci mısradan ise şair sevgiliden ay (mâh) diye bahsetmektedir (açık istiare).

198. Gazel

Sana gül câmi'i bu sîne-i sad-şerhadır şâhâ

Suvarı eşk ile sakkâ-yı çeşmim hâk-râhın gel (198/2)

Bu beyitte sevgiliye şâh (şâhâ) diye seslenilmektedir (açık istiare). Şair burada yüz parçaya ayrılmış sinesini, güllerin toplandığı yere benzetmektedir. Şair ikinci mısradan gözlerini bir saka (sakkâ-yı çeşm) gibi düşünmekte ve gözyaşıyla sevgilinin yolunun toprağını suladığını ifade etmektedir.

204. Gazel

Nihâl-i âhı yetişdirdim âhir eflâke

Kusûra bakma gel ey serv-i ser-bülendim gel (G.204/2)

Şair burada sevgiliyi, başı yüksek servi ağacı (serv-i ser-bülend) na benzetmektedir (açık istiare). Kendi ahını feleklere çıkmış bir fidan gibi

hayal etmekte (nihâl-ı âh) bundan dolayı da sevgilinin kusura bakmamasını istemektedir.

Peyâm-ı vasl için atdığı tîr-i müjgânı

Hezâr cân ile makbûl ü dil-pesendim gel (G. 204/4)

Şair burada sevgilinin kirpiklerini bir ok gibi hayal etmekte (tîr-i müjgân) ve o oku kavuşma haberi (peyâm-ı vasl) için gönderilen bir mektuba benzetmektedir (kapalı istiare). Böyle bir mektubun bin can ile kabul edeceğini söylemekte ve sevgiliye, gönlümün kabul ettiği (dil-pesend) diye seslenmektedir.

Gamınla beraber geldi bana tıfl iken dem-i pîrî

Eyâ gazâl-ı cüvân-baht u hûşmendim gel (G.204/6)

Şair burada sevgiliye, bahtı açık ve akıllı ceylan (gazâl-ı civân-baht u hûşmend) diye seslenmektedir (açık istiare). Şair sevgilinin gamından dolayı henüz çocuk iken ihtiyarlık zamanı (dem-i pîrî) nın geldiğini ifade etmekte ve bahtı açık ve akıllı bir ceylana benzettiği sevgiliyi çağırmaktadır.

209. Gazel

Bilmem o la'le rûh-ı Mesîhâ mıdır desem

Yohsa hayât-ı lafzına ma'nâ mıdır desem (G.209/1)

Şair burada sevgilinin dudaklarını, la'l taşına benzetmektedir (açık istiare). Bu beyitte Mesih'in, nefesiyle ölümlere ruh verme mucizesine telmih bulunmaktadır. Şair söz konusu mucizeyi hatırlatarak, sevgilinin la'l gibi kırmızı dudaklarına Mesih'in ruhu mu yoksa lafzın hayatına mana mı demesi gerektiğini sormaktadır.

Takrîr- i sûz-ı gamda hele lâldır bu dil

Bilmem zebân-ı şu'leye gûyâ mıdır desem (G.209/5)

Şair burada gönlünün, gamın yakıcılığını anlatma (takrîr- i sûz-ı gam) da lâl olduğunu dile getirmektedir. Ancak alev dili (zebân-ı şu'le) ne konuşan bir gönül olduğunu deyip dememeyi sormakta ve aslında gönlünün alev diline konuştuğunu söylemek istemektedir. Alev dilinden kastettiği, dile benzeyen mumun alevidir (açık istiare). Şair mumla konuştuğunu ifade etmektedir.

212. Gazel

Bir germ nigâh etmedi ol mihr-i cihân-tâb

Sa'y ile dil-i sâfımı feyz-i seher etdim (G.212/4)

Şair burada sevgiliyi, cihanı aydınlatan bir güneşe benzetmektedir (açık istiare). Sevgilinin kendisine sıcak bir bakış atmadığını ifade etmekte, çalışarak saf gönülünü seher feyzi yaptığını söylemektedir.

Elbet ereriz vaslına ey şem'-i dil-efrûz

Ben şu'leyi pervâneye çün bâl ü per etdim (G.212/8)

Şair burada sevgiliye *gönül aydınlatıcı mum* (şem'-i dil-efrûz) diye seslenmekte (açık istiare) ve ona bir gün kavuşacağını ifade etmektedir. Çünkü mumun alevini, pervane sineğine kol kanat yaptığını söylemektedir. Mumun alevi aşkı; pervane ise âşığı temsil eder. Şair aşkı, âşığa kol kanat yaptığı için sevgiliye kavuşma ümidini beslemektedir.

214. Gazel

Ağlarım eşkime hem râm değildir bilirim

O hü mâ dâne-hor-ı dâm değildir bilirim (G.214/1)

Şair burada sevgiliyi Hüma kuşu olarak düşünmektedir (açık istiare). Şair, gözyaşı döktüğünü ancak sevgilinin onun gözyaşlarına itaat etmediğini ifade etmektedir. Çünkü Hüma kuşu gibi olan sevgili, tuzaktaki daneleri yemediğini (dâne-hor-ı dâm) söylemektedir. Şair gözyaşlarını tuzaktaki daneler gibi düşünmektedir.

215. Gazel

Demiş zîr-i hatından pertev-i ruhsârı ol mâhın

Cihân-ı hüsne bir mihr-i münîr-i sâye-perverdim (G.215/2)

Burada sevgili, ay (mâh) a benzetilmektedir (açık istiare). Beyte göre ay gibi güzel sevgilinin yanağının aydınlığı (pertev-i ruhsâr), ayva tüyelerinin altından (zîr-i hat) “Güzellik cihanına gölge seven ışıklı bir güneşim.” dediği söylenmektedir.

222. Gazel

Eğerçi ol perîye sâye-i bâl-i hü mâ perçem

Velîkin ehl-i sevdâya siyeh ebr-i belâ perçem (G.222/1)

Şair birinci mısradaki sevgiliyi periye benzetmektedir (açık istiare). Perçemin, peri gibi güzel sevgili için, Hüma kuşunun kanadının gölgesi olduğunu söylemektedir. Hüma kuşu baht ve mutluluk kuşudur. Bundan dolayı sevgilinin perçemi, kendisi için Hüma kuşunun kanadının gölgesidir. Çünkü sevgilinin bahtı açık olup kendisi mutludur. Ancak âşıklar için perçem siyah bir bela bulutu gibidir. Çünkü perçeme asılı takılıp azap çekerler.

224. Gazel

Ser-mest-i gül-arak görüp ol yârı n'eyleyim

Bûs eyleyip o la'l-i şeker-bârı n'eyleyim (G.224/1)

Şair burada sevgilinin dudağını, şeker döken kırmızı la'l taşı (la'l-i şeker-bâr) na benzetmektedir (açık istiare).

Tâ gerden-i sefidine inmiş o kâfirin

Sünbül gibi bu zülf-i siyeh-târı n'eyleyim (G.224/2)

Şair burada sevgiliyi kâfire benzetmektedir (açık istiare). Sevgilinin saçlarının beyaz boynuna kadar indiğini ifade etmekte, o siyah telli saç (zülf-i siyeh-târ) ne yapacağını sormaktadır.

Her bir niğâhı âşika bin cân verir velî

Pek hastadır o nergis-i bîmârı n'eyleyim (G.224/8)

Bu beyitte şair sevgilinin hasta gözlerini, hasta nergis (nergis-i bîmâr) e benzetmektedir (açık istiare). Sevgilinin bakışı baygındır. Bu yönüyle nergise benzetilir. Şair sevgilinin bakışlarının, âşığa bin can verdiğini söylemekte ancak o gözlerin hasta olduğunu ifade etmektedir.

227. Gazel

Sûy-ı gurbetden açıldı tâli'im

Gül gül ey mâh-ı şeb-ârâ gülmedim (G.227/3)

Şair burada sevgiliye geceyi süsleyen ay (mâh-ı şeb-ârâ) diye seslenmektedir (açık istiare). Talihinin, gurbet tarafından açıldığını ifade etmekte bundan dolayı sevgiliden gülmesini istemekte ama kendisinin gülmediğini söylemektedir.

228. Gazel

Meyve-i kâım o serv-i nâzdan

Çok temennâ kıldım ammâ gülmedim (G.228/6)

Şair burada sevgiliyi nazlı servi ağacı (serv-i nâz) na benzetmektedir (açık istiare). Şair nazlı servi ağacı gibi güzel sevgiliye çok yalvardığını ama isteklerinin meyvesini alamadığını ve sonuç olarak gülmediğini ifade etmektedir.

229. Gazel

Şarâb-ı nâbı pür-şûr eylemişken la'li cânânın

Leb-i câmu ne mûcibdir nemek-çeşlendirir bilmem (G.229/2)

Bu beyitte sevgilinin dudakları, kırmızı ve değerli bir taş olan la'l taşına benzetilmektedir (açık istiare). Şair, sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudaklarının, katıksız şarab (şarâb-ı nâb) ı tuzla doldurduğunu (pür-şûr) söylemekte ancak kadehin ağzı (leb-i câm) na neden tuz tadını verdiğini anlamadığını ifade etmektedir.

232. Gazel

Başıma ol hüma benim salmadı sâye n'eyleyim

Bilmedi kadr-ı zülfünü verdi havâya n'eyleyim (G.232/1)

Şair burada sevgiliyi Hüma kuşu gibi hayal etmektedir (açık istiare). Beyte göre, baht ve şans kuşu olan Hüma kuşu gibi sevgili, şairin başına gölge düşürmemektedir. Şair bundan şikâyet etmekte ve sevgiliyi saçının değeri (kadr-i zülf) ni bilmemekle suçlamaktadır.

Kat'-ı emelde kurduğum çıkmadı sandığım gibi

Raht u bisâtım ol şehe gitdi fedâya n'eyleyim (G.232/3)

Şair burada sevgiliyi bir şah gibi yüce görmektedir (açık istiare). Beyte göre şair bütün kilim ve döşemelerini yani varını yoğunu o şah gibi sevgili yolunda feda etmektedir.

233. Gazel

Bin câm-ı lütfu bir ayağ üzre sunar o meh

Ben bu gidişle yâ nice mestâne olmayam (G.233/2)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre ay gibi güzel sevgili, bir ayak üzerinde bin lütuf kadehi sunmaktadır. Bu gidişle şair sarhoş olmanın elde olmadığını ifade etmek istemektedir.

235. Gazel

Mahv eder kendiyü pervâne-i reng-i âşık

Şu'le-i çeşm-i perî-zâd abes kîninden (G.235/3)

Şair burada sevgiliyi, periden doğmuş güzele benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre âşığın rengi yani varlığı bir pervane sineği gibi hayal edilmektedir. Bu pervane, periden doğmuş gibi güzel sevgilinin gözünün alevi (şu'le-i çeşm-i perî-zâd) nde kendisini yok etmektedir.

Reng-i ârâmın uçurdu niçe mürğ-i cânın

Uçma ol haste-i nâzın per ü bâlîninden (G.235/4)

Burada âşıklar, can kuşu (mürğ-i cân); sevgili de naz hastası (haste-i nâz) olarak hayal edilmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgilinin rahatlık rengi, birçok can kuşu gibi âşıkları uçurmaktadır. Ancak şair, kendisine hitap ederek, o naz hastasının kanat ve koltuğundan uçmamasını söylemektedir.

Öyle terdir ki o gül şu'le-i yâkût gibi

Görünür germ-i nigâhım dil-i sengîninden (G.235/6)

Bu beyitte sevgili taze bir güle benzetilmektedir (açık istiare). Beyte göre gül gibi güzel sevgili, öyle tazedir ki onun taşlaşmış gönlü (dil-i sengin) nden, yakut alevi (şu'le-i yâkût) gibi şairin bakışlarının sıcaklığı (germ-i nigâh) görünmektedir.

236. Gazel

Mest-i mey-i dü-âteş-i la'l-i nâb kim

Sen var iken şarâb hem olsun hem olmasın (G.236/5)

La'l, kırmızı ve değerli bir taştır. Sevgilinin dudaklarını temsil eder. Şair burada katıksız la'l taşının iki ateşinin içkisinin sarhoş (mest-i mey-i dü-âteş-i la'l-i nâb) u ifadesini kullanmaktadır. Buradaki katıksız la'l taşının iki ateşinden kastedilen sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı ve ateşli iki dudağıdır (açık istiare). Şair sevgilinin o dudakları olduktan sonra, şarap olsa da olur olmasa da olur demeye getirmektedir.

238. Gazel

Zâhid o meh-veş pür-nûrdur kim

Bütdür demezsin îmân edersin (G.238/6)

Şair burada sevgiliyi bir put gibi düşünmekte ve o putu aya benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre put gibi güzel ay yüzlü sevgili o kadar nurlu ki zahit onu görse ona put demez hemen iman eder.

240. Gazel

Fer verir âyîne-i kalbe hilâl ebrûlârı

Es'adâ ol mâh-peykerle dûçâr oldukça ben (G.240/7)

Şair burada sevgiliyi ay gibi güzel yüzlü (mah-peyker) ye benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, şair ay gibi güzel yüzlü sevgiliye tutuldukça, onun hilal gibi kaşları, şairin kalp aynasına ışık vermektedir.

241. Gazel

Şevk-i mey pâ-der-rikâb olur gürîzân olmağa

Tîğ-i gamzen kan döküp gülgûn-süvâr oldukça sen (G.241/2)

Pâ-der-rikâb, ayağı üzengide anlamına gelen ve kaçma fiilini ifade eden bir deyimdir. Şair burada içkinin neşesi (şevk-i mey) ni, ayağı üzengide (pâ-der-rikâb) olan ve atla kaçan bir insan gibi hayal etmektedir. Beyte göre sevgilinin kılıç gibi bakışları (tîğ-i gamze), kan döküp gül renkliye süvari (gülgûn-süvâr) oldukça, içkinin neşesi kaçmaktadır. Sevgilinin yanakları gül renklidir. Bakışları ise yanağın üstündedir. Sevgilinin bakışları bir süvari, gül renkli yanakları da bir at gibi hayal edilmektedir (kapalı istiare).

242. Gazel

Tutalım ki ey semen-rû gül-i nev-edâ imişsin

Hele anlaşıldı kim bu katı bî-vefâ imişsin (G.242/1)

Şair burada sevgiliye, yasemin yüzlü (semen-rû) diye hitap etmektedir (açık istiare).

Dili bend edip o perçem eder âşıkânı derhem

Behey âfitâb bilmem ne kara belâ imişsin (G.242/3)

Şair burada, sevgiliye güneş (âfitâb) diye hitap etmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgilinin perçemi, gönlü bağlayıp âşıkları incitmektedir. Bu haliyle o güneş gibi güzel sevgili kara bir beladır.

243. Gazel

Gâyetle felek-cenâbsın sen

Ey mâh ne âfitâbsın sen (G.243/1)

Şair burada sevgiliyi ay (mâh) ve güneş (âfitâb) e benzetmektedir (açık istiare). Burada sevgiliye ay diye hitap edilmekte, felek kadar değerli olduğu ifade edilip güneş gibi güzel olduğu dile getirilmektedir.

Vir la'line âb u tâb-ı güftâr

Hem neş'e vü hem şarâbsın sen (G.243/3)

Burada şair sevgilinin dudaklarını la'l taşına benzetmektedir (açık istiare). Birinci mısradaki söz bir ışık ve su gibi (âb u tâb-ı güftâr) hayal edilmekte ve sevgilinin, la'l gibi kırmızı dudaklarına, bu su ve ışığı vermesi istenmektedir.

Ey mihr zemîne eyle rû-mâl

Hâk-i reh-i Bû-Türâbsın sen (G.243/7)

Şair burada sevgiliyi güneş (mihr) e benzetmektedir (açık istiare). Bû-Türâb, Ebu Türâb'ın kısaltılmışı olup toprağın babası anlamına gelir ve Hz. Ali'nin bir lakabıdır. Şair sevgiliye güneş (mihr) diye hitap etmekte ve yere yüz sürme (rû-mâl) sini istemektedir. Çünkü onun Ebu Türâb'ın yolunun toprağı olduğunu ifade etmektedir.

246. Gazel

Hâtem-i lebden cüdâ düşme gönül zülfün görüp

Meşk-i pervâz etme ey hüdhüd piristûlarla sen (G.246/2)

Şair burada sevgiliyi Hüdhüd kuşuna benzetmektedir (açık istiare). Sevgilinin Hüdhüd kuşu olduğunu kırlangıçlar (piristûlar) ile uçmaması gerektiğini ifade etmektedir.

256. Gazel

Ref'-i gubâr-ı hâtır et ey mâhtâb-ı nâz

Seyl-i sirişk hâne-i vîrânım almadan (G.256/4)

Şair burada sevgiliye naz mehtabı diye seslenmektedir (açık istiare). Sevgilinin, kalp tozunu atması (ref'-i gubâr-ı hâtır) nı istemektedir. Beyte göre şair öyle ağlamaktadır ki gözyaşı seli onun virane evini almak üzeredir.

Gâlib cevâbdır bu hulûsâya kim demiş

Emsem o la'l-i nâbı Hudâ cânım almadan (G.256/10)

Şair burada sevgilinin dudağını, katıksız la'l taşına benzetmektedir (açık istiare). Şair sevgilinin saf la'l taşı gibi kırmızı dudaklarını emmeden ölmek istemediğini dile getirmektedir.

261. Gazel

Peyâm-ı hatt-ı dilber kâkül-i pür-çînden gelsin

Şemîm-i sünbül-i Rûmî bana tâ Çînden gelsin (G.261/1)

Şair burada sevgilinin kıvrımlarla dolu kâkülü (kâkül-i pür-çîn) nü bir haberci gibi düşünmektedir (kapalı istiare). Beyte göre, dilberin ayva tüylerinin haberi (peyâm-ı hatt-ı dilber) nin, çok kıvrımlı kâkülünden gelmesi istenmektedir. Buradaki hatt, ayva tüyü anlamında kullanılmakla beraber haberle birlikte kullanılınca, yazı anlamını da çağrıştırmaktadır.

266. Gazel

Sînemde zanneder o perî gerçi tîrini

Tâ safha-i dilimde bulur bî-gümân âmân (G.266/3)

Şair burada sevgiliyi periye benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, o peri gibi güzel sevgili, kendi okunu şairin sinesinde sanmaktadır. Ancak aslında onun oku, şüphesiz ta gönlünün üstündedir.

269. Gazel

Al geymiş yine ol nahl-ı revân n'olsun bu

Almış etrâfını gülbang-ı keşân n'olsun bu (G.269/1)

Nahl, hurma ağacı anlamına gelip sevgilinin ince ve zarif boyunu temsil eder. Şair burada sevgiliyi güzel yürüyen bir hurma ağacı (nahl-ı revân) na benzetmektedir (açık istiare). Gülbang, eskiden tekkelerde cemaat halinde söylenen ilahilere denir. Gülbang-keşân da bu ilahileri söyleyenlerdir. Şair burada hurma ağacı gibi ince ve zarif boylu sevgilinin, kırmızı renkli elbise giyip yürüdüğünü ve gülbang okuyanların da etrafında toplandığını ifade etmektedir.

Hûn-çekân eyleye dek gonca-i nezzaremizi

Geçdi ol şu'le-i pervâne-feşân n'olsun bu (G.269/3)

Şair burada sevgiliyi, pervane sineğini savuran bir alev (şu'le-i pervâne-feşân) e benzetmektedir (açık istiare). Pervane sineği âşıkları temsil etmektedir. Sevgili âşıkları savurup geçmektedir. Gonca, suskun ağzın sembolüdür. Goncanın çak etmesi, açılması anlamına gelir ve konuşmak demektir. Şair, onların bakış goncalarının, çak edip kan damlatıncaya kadar yani konuşmaya başlayıncaya kadar, sevgilinin gelip geçtiğini ifade etmektedir.

271. Gazel

Neş'e-i nâz değil ser-hoşî-i hâb değil

Nergis-i şûhdaki bûy-ı tegâfüldür bu (271/4)

Şair burada nergis ile sevgilinin baygın bakışlarını kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre şûh gibi neşeli ve güzel sevgilinin, nergis gibi baygın bakışları (nergis-i şûh), nazın neşesinden veya uyku sarhoşluğundan değil, görmezlikten gelme kokusu (bûy-ı tegâfûl) ndan kaynaklanmaktadır.

272. Gazel

Eyleyen fikr-i urûc-ı târem-i rûşen dili

Çün Mesihâ çeşme-i hûrşidden alsın vuzû (G.272/6)

Şair burada sevgiliye Mesih diye seslenmektedir (açık istiare). Uruc kelimesiyle de Hz. İsa'nın, göğe çıkmasına göndermede bulunmaktadır. Beyte göre, aydınlık kubbeye yükselmeyi düşünenlerin gönülleri, abdesti güneş çeşmesinden almalıdırlar.

274. Gazel

Nigeh o mehveşe küstâhvâr edip cüret

Zülâl-ı la'lini nûş etmiş âfiyetler ola (G.274/6)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre bakış, cüret edip o ay yüzlü güzel sevgilinin la'l taşı gibi zülalini içmiştir.

275. Gazel

Müjdeler rûh-ı Neşâtîdir diyen Gâlib sana

La'lini yâd et dür-i nâ-yâb gelsin çeşmine (G.275/8)

Neşâtî, 17. yüzyıl şairlerinden olup hem Mevlevî hem de Sebki Hindî'nin önde gelen şairlerindedir. Galip burada Neşati'nin ruhunun,

kendisini müjdelediğini dile getirmektedir. Bundan dolayı onun la'l (gibi kırmızı dudak) ini hatırlamayı istemektedir. Böylece gözüne bulunmaz inci (dür-i nâ-yâb) geleceğini ifade etmektedir. Sevilen bir insan hatırlandığında gözden yaş akar. Bundan dolayı şair burada Neşati'yi hatırladığında, gözünden yaş aktığını söylemekte ve o yaşları bulunmaz inciye benzetmektedir (açık istiare).

279. Gazel

Biz sadeŕ-veş eyledik âyîne-i tab'ı celî

Âşinâ-yı hayretiz vahdet müsellemdir bize (G.279/3)

Şair burada kendilerinin, sedef gibi tabiat (huy) aynasını ortaya çıkardıklarını dile getirmektedir. Sedef, inci tanesini ortaya çıkarır. Şair burada tabiat (huy) aynası ile inci tanesini kastetmektedir (açık istiare). Tabiatlarının inci gibi değerli olduğunu ifade etmektedir. İkinci mısradan ise hayret makamına aşına olduklarını ve vahdet makamının kendilerine teslim edildiğini söylemektedir.

281. Gazel

Kanla doldurdu yine sâkî-i devrân gönlüm

Gevher âşâm oluyor kırdığı peymânesine (G.281/5)⁵⁷

Şair burada gönlünü bir kadehe benzetmektedir (kapalı istiare). Dönen sakinin, kadeh gibi olan gönlünü kanla doldurduğunu dile getirmektedir. Burada kandan kasıt şaraptır (kapalı istiare). Gevher-âşâm, inci içici anlamına gelir. Peymaneden şarap içilir. Dolayısıyla burada inciden kastedilen şaraptır (açık istiare).

Hele öldürsün o şeh eyleme şekvâ Gâlib

Âkıbet nâdim olur vaz'-ı dilîrânesine(G.281/6)

Burada şair sevgiliden şeh diye söz etmektedir (açık istiare).

282. Gazel

Raks etse o meh-pâre açıp kâkülü fistân

Bir meşreb-i mestân

---

⁵⁷ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s. 544. (Kalkışım'ın çalışmasında bu gazel beyitler şeklinde değil, dörtlükler şeklinde alınmıştır. Kafiyelelere bakıldığında beyitler şeklinde almanın daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır. Dolayısıyla burada Okçu'nun çalışması esas alınmıştır.)

İhdâs ederek şu 'le-i cevâle piyâle

Nûr eyler isâle (G.282/2)

Şair burada sevgiliyi ay parçası (meh-pâre) na benzetmektedir (açık istiare). Ay parçası gibi güzel sevgilinin, kâkülünü açıp raks etmesini istemektedir.

286. Gazel

Uyma bağrım uyma ey şeh gamze-i hûn-rîzinine

Girme ol bed mest için sen kana Allâh aşkına (G.286/2)

Bu beyitte, sevgiliye önce *bağrım* sonra *şeh* diye seslenilmektedir (açık istiare). O şah gibi yüce sevgilinin, kendi kan dökücü bakışına uymaması istenmektedir. İkinci mısradaki sevgilinin kan dökücü bakışları için, kötü sarhoş (bed mest) ifadesi kullanılmaktadır. Sevgilinin, kendi bakışlarına uyup kana girmemesi istenmektedir.

Bârî sen ey âh-ı hasret satr-ı mektûb-ı gam ol

Tesliyet vir ol gül-i handâna Allâh aşkına (G.286/3)

Bu beyitte sevgili, gülen gül (gül-i handân) e benzetilmektedir (açık istiare). Beyitte, hasret ahına seslenilmekte ve gam mektubunun satırı olup, gülen gül gibi güzel olan sevgiliye teselli vermesi istenmektedir.

289. Gazel

Sümbül-i zülfü dökülmüş nergis-i cādûsuna

Ejder-i sihriyle zencîr eylemiş âhûsuna (G. 289/1)

Şair birinci mısradaki sevgilinin saçını, sümbül gibi hayal etmektedir. O saçın, cadı gibi nergisin üzerine döküldüğünü söylemektedir. Burada cadı nergisinden kasıt, sevgilinin gözleridir (açık istiare). İkinci mısradaki ise yine bu istiarenin devamı olarak, gözün üzerine dökülen saç, sihir ejderinin zincirine; gözleri de ceylana benzetilmektedir (açık istiare).

291. Gazel

Bir kerre de mir'ât-ı dil-i zâra nigâh et

Ey mâh eğer rağbetin ağıvara değilse (G.291/3)

Şair burada sevgiliye ay (mâh) diye seslenmektedir. Sevgilinin, eğer yabancılara rağbeti yoksa bir kere de ağlayan gönül aynası (mir'ât-ı dil-i zâr) na bakmasını istemektedir.

294. Gazel

O meh kaldırdı dest-i merhabâyı bizden el çekdi

Uyup ağyâra âşıktan gürîzân oldu gıtdikçe (G.294/4)

Şair burada sevgiliden ay (meh) diye söz etmektedir (açık istiare). Beyte göre, ay gibi güzel sevgili, merhaba elini âşıktan çekmekte, ona selam vermemektedir. Çünkü o sevgili, yabancılara uyup âşıktan kaçmaktadır.

295. Gazel

O mehin tal'at-ı didârına mâşâ'a'llâh

Ebrûvân u ruh u ruhsârına mâşâ'a'allâh (G.295/1)

Bu beyitte ay (meh) ile sevgili kastedilmektedir (açık istiare). Şair, o ay gibi güzel sevgilinin yüzündeki ışığa (tal'at-ı didâr), kaşları (ebrûvân) na ve yanağı (ruh u ruhsâr) na maşallah demektedir.

298. Gazel

Garazın hâtır-ı bî-çâreye şefkat değıle

Bildik ey meh seni şimden gerü hâcet değıle (G.298/1)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgilinin niyeti çaresiz gönle şefkat değildir. Şair bundan böyle ay gibi güzel sevgiliyi tanıdığını ve ona ihtiyaç kalmadığını dile getirmektedir.

Âdeme böyle cefâ lâyıık-ı Allâh olmaz

Ser-i kûyun sanemâ mûcib-i cennet değıle (G.298/4)

Bu beyitte sevgili saneme benzetilmektedir (açık istiare). Beyte göre insana bu kadar cefa çektirmek Allah'a layık değildir. Sanem gibi güzel sevgilinin semti de cenneti gerektiren bir yer değildir.

299. Gazel

Ey gonca-i ra'nâ heves-i şî'r-i ter eyle

Bu nutku gül-i kûşe-i destâr-ı ser eyle (G.299/2)

Şair burada sevgiliye, güzel bir gonca (gonca-i ra'nâ) diye hitap etmekte (açık istiare) ve onun taze şiiire heves etmesini istemektedir. Bu sözü (nutk), baştaki sarığın köşesine gül (gül-i kûşe-i destâr) yapma arzusunu dile getirmektedir.

Ey mürğ-i semender var ise tâkat-ı tâbiş

Gel dâğ gibi sîne-i pür-sûza yer eyle (G.299/3)

Semender, ateşte yaşayan bir masal hayvanıdır. Mecusilerin devamlı yaktığı ateşten bir çeşit kanatlı böcek hâsıl olduğu ve bunun semender olduğu söylenmektedir. Şair burada sevgiliye semender kuşu (mürg-i semender) diye hitap etmektedir (açık istiare). Beyte göre, eğer sevgilide parlaklığa dayanacak güç (tâkat-ı tâbiş) varsa, şairin yanıklarla dolu sinesi (sîne-i pür-sûz) ne ateş yarası (dağ) gibi yer almasını istemektedir.

Ebrûları müjgânuna mihrâb-ı namâz et

Hâl-ı ruh-ı Hindû-menişin secde-ber eyle (G.299/7)

Şair burada, sevgilinin kaşlarını, namaz mihrabına benzetmekte, kirpikleri de o mihrapta namaz için saf tutan insanlar gibi düşünmektedir (kapalı istiare). Hindular siyahtır. Yüzdeki ben de siyahtır. Aynı zamanda Ka'be de siyah örtülü olup oraya doğru secde edilmektedir. Şair yanaktaki Hindu tabiatlı yani siyah renkli beni; secde çeken bir yer gibi yani Ka'be gibi düşünmektedir. Bu beyitte, Ka'be'ye dönüp mihrapta namaz kılan insanlar hayal edilmektedir. Kaşlar mihrap, kirpikler namaz kılan insanlar ve yanaktaki ben de Ka'bedir.

300. Gazel

Mülk-i hüsnünde süveydâımız sevâd-ı şâmdır

Ya'nî ol meh her gece hâtırda mihmândır bize (G.300/2)

Şair burada sevgiliyi, ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Süveydâ, kalbin ortasında bulunduğu inanılan siyah noktadır. Şâm, burada sevgilinin yüzündeki siyah ben anlamında kullanılmaktadır. Şair burada kendisini ve kendisi gibi olanların süveydasını, sevgilinin güzellik ülkesindeki siyah ben gibi hayal etmektedir. Kalplerindeki siyah süveyda aslında sevgilinin siyah benidir. Böylece o ay gibi güzel sevgili, her gece onların kalplerinde misafir olmaktadır.

306. Gazel

Eder âyîneyi rüsvây-ı âlem

O mâhın nûr-ı ser-tâ-pây-ı hüsnü (G.306/4)

Şair burada sevgiliyi ay (mâh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, o ay gibi güzel sevgilinin baştan ayağa güzelliğinin ışığı, aynayı âleme

rezil etmektedir. Ayna o kadar parlak olmasına rağmen, sevgilinin ışığının yanında çok sönük kaldığı için rezil olmaktadır.

307. Gazel

Şu'le-i manâyı idrâk et sipend-i harfden

Dâğ-ı dildir merd-i rûşen-tynetin pervânesi (G.307/7)

Şair burada aydınlık yaratılışlı insanın pervanesini, gönlün ateş yarası gibi hayal etmektedir. Pervane, mumun etrafında dolanır. Şair burada aydınlık yaratılışlı insan ile mumu kastetmektedir (kapalı istiare). Böyle bir insanın etrafında, gönül yaraları pervane gibi dolanır.

308. Gazel

Nûr-ı şems-i bâdeye mir'ât-ı câm etdin beni

Kalmadı noksânım ey meh-rû tamâm etdin beni (G.308/1)

Şair burada sevgiliyi ay yüzlü (meh-rû) ye benzetmektedir (açık istiare). Şair şarabı bir güneş gibi hayal etmekte, kendisini de o güneşin ışığıyla dolmuş ve söz konusu şarabı yansıtan bir kadehe benzetmektedir. Ay gibi güzel yüzlü sevgilinin onu tamamladığını yani şarapla tam dolu bir kadeh olduğunu dile getirmektedir.

Nev-cüvânken oldu Gâlib neş'edâr-ı pîr-i câm

Kalmadı noksânım ey meh-rû tamâm etdin beni (G.308/5)

Şair burada sevgiliye ay yüzlü (meh-rû) diye seslenmektedir (açık istiare). Beyte göre Galip, henüz çok gençken (nev-cüvân), kadeh pirine keyif veren (neş'edâr-ı pîr-i câm) biri olur. Ay gibi güzel yüzlü sevgili, onun tüm noksanlarını giderir ve mükemmelleşir.

309. Gazel

Toyunca bakmağa dîdâra kalmadık gitdi

O mâhı hâle-i âgûşa almadık gitdi (G.309/1)

Şair burada ay (mâh) ile sevgiliyi kastetmektedir (açık istiare). Beyte göre şair, sevgilinin güzel yüzüne (dîdâr), doyuncaya kadar bakıp kalamamakta ve o ay gibi güzel sevgiliyi, kucak halesi (âgûş-ı hâle) ne alamamaktadır.

310. Gazel

Çeşmesâr etdi perîlerle çü mînâ-yı arak

O mehin bu gece âyîneye düşdü nazarı (G.310/9)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare).

313. Gazel

Çıksa ne dem kabâ-yı hevâgûn ile o mâh

Pür-nûr eder bu kubbe-i nilüferi ferî (G.313/2)

Şair burada sevgiliyi, ay (mâh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, ay gibi güzel yüzlü sevgili ne zaman hava renkli elbise (kabâ-yı hevâgûn) giyip çıksa, onun ışığı (fer), nilüfer gibi olan sema kubbesini nurla doldurur.

317. Gazel

Vey çerâğ-ı zalâm-ı îmânî

Âteş-efrûz-ı nâ-müselmânî (G.317/2)

Şair burada sevgiliye *iman karanlığının mumu* (çerâğ-ı zalâm-ı îmânî) ve *Müslüman olmayan ateş tutuşturucu* (ateş-efrûz-ı nâ-müselmânî) diye seslenmektedir (açık istiare).

Hayli demdir ki çeşm-i hûn-hârın

Kaldı efserde tîğ-i berrânı (G.317/8)

Şair burada sevgilinin bakışlarını, keskin bir kılıca (tîğ-i berrân) benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre sevgilinin kan içici gözleri (çeşm-i hûn hâr) nin keskin kılıç gibi bakışları, uzun zamandan beri baştaki taçta kalmıştır. Sevgilinin bakışları taca takılıp kalmıştır.

318. Gazel

Hep güft-gûy-ı çeşm ü leb-i gül-izârdan

Ben söyledikçe şevk ile bülbül hâmûş idi (G.318/3)

Şair burada sevgili yerine *gül yanaklı* (gül-izâr) ifadesini kullanmaktadır (açık istiare). Beyte göre şair, gül yanaklı sevgilinin göz ve dudaklarının dedikodusu (güft-gûy-ı çeşm ü leb-i gül-izâr) ndan şevk ile bahsettiğinde bülbül suskundu.

Ol bezme meh ki şem'-i şebistân-ı çarhdır

Bir âteşîn gül-ruh u kâkül-be-dûş idi (G.318/4)

Bu beyitte sevgili ay (meh) a benzetilmektedir (açık istiare). Beyte göre, ay gibi güzel sevgili, felek halvethanesindeki mecliste mum (şem'-i şebistân-ı çarh) dur. Gül yanakları ateşli olup, kâkülü omuz üstüne kadar uzanmaktadır.

320. Gazel

Sözü ağyâra imiş hayf ol tûtî-i cân-bahşın

Benim âyîne-veş mebhût u hayrân olduğum kaldı (G.320/2)

Şair burada sevgiliyi can bağışlayıcı bir papağan (tûtî-i cân-bahş) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre can bağışlayıcı papağan gibi olan sevgilinin sözü, şaire değil yabancıyadır. Bundan dolayı şaire ayna gibi hayran olmak kalmaktadır. Eskiden papağanlara konuşmayı öğretmek için ayna kullanılmış. Papağan aynaya bakıp, konuşanın kendisi olduğunu zanneder ve kendisi de konuşmayı tekrarlamış. Şair bu geleneği hatırlatarak kendisini söz konusu ayna şeklinde düşünmektedir. Papağan aslında aynayla değil sesin sahibiyle konuşur. Bu durumda şair, aynanın yerinde olduğu için üzülme ve kendisine sadece hayran kalmak düşmektedir.

321. Gazel

Dil tahte-i meşk olmuş iken tîr-i cefâya

Tatar nigeh-i gârete geldi çapa düşdü (G.321/3)

Meşk tahtası (tahte-i meşk), Mevlevîhanelerde semazen olmak isteyenlerin üstünde çalıştıkları tahtadır. Şair burada gönlünü bu tahtaya benzetmektedir. Beyte göre gönül, cefa oku için meşk tahtasına dönmektedir. Bu durumda cefa oku (tîr-i cefâ) semazen olmaktadır (açık istiare).

322. Gazel

Gül-desteler üstünde kanâdil dikildi

Hep âhlar eflâke nisâr-ı şerer etdi (G.322/2)

Şair burada felekteki yıldızları, ahlardan çıkan kıvılcımlara benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, gül demetleri üstünde kandiller dikilmektedir. Âşığın ahları feleklere kıvılcım saçmaktadır. Felekte yıldızlar olduğuna göre şairin kıvılcımdan kastı yıldızlardır.

Bârân gibi hûrşîdden âteş yağar oldu

Leb-teşnelerin sûzişi çarha eser etdi (G.322/6)

Şair burada güneşin ışıklarını ateşe benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre güneşten yağmur gibi ateş yağmaktadır. Güneşten yeryüzüne yağın ışık ve onun ısıdır. Güneşin ışık ve ısı, ateş gibi düşünülmektedir.

328. Gazel

Ol nigâh-ı çeşm-i zehr-âlûddan mey-nûş-ı nâz

Ben humâr-ı nergis-i şehlâsının mestânesi (G.328/5)

Şair burada sevgilinin gözünü, nergise benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, şair sevgilinin nergis gibi gözlerinin şehla bakışlarının sersemliğinin sarhoşu (humâr-ı nergis-i şehlâsının mestânesi) olmuştur.

330. Gazel

Gülşen-i hüsnünde şâyân-ı nigâh-ı lutf iken

Jâle-veş ol mihr-i hoş-tal'at helâk eyler beni (G.330/3)

Şair burada sevgiliyi, güzellik güneşi (mihr-i hoş-tal'at) ne benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre şair, sevgilinin güzelliğinin gül bahçesi (gülşen-i hüsn) nde, onun bakış lütfuna layık iken (şâyân-ı nigâh-ı lutf), sevgilinin güzellik güneşi (mihr-i hoş-tal'at), jale gibi onu helak etmektedir. Jale, güneş çıktığında buharlaşıp kaybolur. Şair kendisini bu durumda hayal etmektedir.

Zehr-i mâr-ı halkadır gûyâ mey-i meclis dile

Sensiz ey meh sâgar-ı işret helâk eyler beni (G.330/5)

Şair burada, sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre ay gibi güzel sevgilinin olmadığı meclis, gönül için, halka olmuş yılanın zehri gibidir. Sevgilisiz eğlence kadehi (sâgar-ı işret) şairi helak etmektedir.

332. Gazel

Ey felek âyâ o meh-veşden ne dûr etdin beni

Hâhiş-i vasl ile her dem bî-huzûr etdin beni (G.332/1)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Şair feleğe seslenmekte ve neden kendisini o ay gibi güzelden uzaklaştırdığını

sormaktadır. Kavuşma isteği (hâhiş-i vasl) ile her an kendisini huzursuz ettiğini dile getirmektedir.

Mesned-i himmetde ey şâhenşeh-i iklîm-i aşk

Hem zebûn-ı fakr hem mest-i gurûr etdin beni (G.332/2)

Şair burada sevgiliyi aşk ülkesinin şahlarının şahı (şâhenşeh-i iklîm-i aşk) na benzetmektedir (açık istiare). Şair sevgiliye seslenerek, himmet ve yardım rütbesi (mesned-i himmet) nde kendisini, ihtiyaç acizi (zebûn-ı fakr) hem de gurur sarhoşu (mest-i gurûr) yaptığını dile getirmektedir. Beyte göre, şair hem aciz ve muhtaç hem de gurur sarhoşluğundan bir şey isteyememektedir.

333. Gazel

Hirâsân ol Hudâdan ey şeh-i bî-dâd yetmez mi

Gücüm yetmezse zûr-ı aşkına feryâd yetmez mi (G.333/1)

Şair burada sevgiliye adaletsiz şah (şeh-i bî-dâd) diye seslenmekte ve Allah'tan korkmasını dilemektedir (açık istiare). Aşkın kuvveti (zûr-ı aşk) ne, gücü yetmese de feryadının yetip yetmeyeceğini sormakta ve aslında feryadının yeterli olduğunu demek istemektedir.

335. Gazel

Ol meh bizi terk eyledi sohbet sana kaldı

Ey gam yine meydân-ı mahabbet sana kaldı (G.335/1)

Şair burada sevgiliyi ay (meh) a benzetmektedir (açık istiare). Beyte göre, ay gibi güzel sevgili şairi terk etmiştir. Bundan dolayı sohbet ve muhabbet meydanı gama kalmıştır.

Hûrşîd-ruhân eyledi akl u dili yağma

Ey baht-ı siyeh rûz-ı kasâvet sana kaldı (G.335/3)

Bu beyitte sevgili, güneş yanaklı (hûrşîd-ruhân) ya benzetilmektedir (açık istiare). Beyte göre, güneş yanaklı sevgili, akıl ve gönlü yağma etmektedir. Bundan dolayı, siyah bahta kasavet günü (rûz-ı kasâvet) kalmaktadır.

3. BÖLÜM

TELMİH

Sözlük anlamı bir şeye kısaca, göz ucuyla bakmak anlamına gelir. Edebî bir sanat olarak, bir metin içinde bir kıssaya, efsaneye, bir tarihi olaya, tarihi bir şahsiyete, kahramana, meşhur bir hikâyeye, bir darb-ı mesele, bir inanışa, bir hadise veya ayete göndermede bulunmaktır.⁵⁸

Telmihte neye gönderme yapıldığı anlaşılabilir olmalıdır. İktibas sanatında, ayet veya hadisin ibaresinden doğrudan alınır. Telmihte ise sadece ayet ve hadise işaret eder. İrsal-ı mesel sanatında da atasözü doğrudan veya biraz değişiklikle verilir. Telmihte ise yine atasözü doğrudan değil sadece bir işaretle hatırlatılır.

Telmihte, amaçlanan bilgi doğrudan değil, uzaktan o bilgiye işaret eden kelime ve çağrışımlarla verilir. Bazen şairin kastetmediği göndermeler de çıkar. Böylece şiir zenginleşir, yeni hayaller ortaya çıkmasına sebep olur. Bundan dolayı telmih şiiri, yoğun anlamlı bir şiir haline getirir.⁵⁹

Bazı şahıs ve yer adlarının, uyandırdığı çağrışımlar ve tahrik ettiği duygular kişiden kişiye, toplumdan topluma değişiklik gösterebilir.

Bu bölümde, telmih sanatının tespit edildiği beyitler verilmekte ve telmihte bulunan bilgi beytin altına yazılmaktadır. Telmihte bulunan bilginin yanına parantez içinde *telmih* yazılmaktadır. Gönderme yapılan unsurlar ve bu unsurların geçtiği beyitler aşağıda bir dizin halinde verilmektedir. Dizini takip eden bölümde ise telmih sanatının görüldüğü beyitler yer almaktadır.

---

⁵⁸ Mermer ve Koç Keskin, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, s. 102.

⁵⁹ Saraç, *Belagat*, s. 283.

3.1. Telmih Dizini

Abdülkadir Geylani: K.11/12

Âb-ı tesnîm: K.30/8, G.94/5

Âdem: K.17/18

Ağz köpürmesi: G.104/2

Âlem: G.275/5

Âl-i âbâ: K.2/3, K.7/6

Ali: G.14/3, G.62/2, G.179/5, G.243/7, G.303/6, G.304/16

Allah ve meleklerin salavat getirmesiyle ilgili ayet: K.1/27

“Ameller niyetlere göredir.” hadisi: K.18/12

Anka kuşu: K.7/12, G.71/4, G.110/2, G.201/2, G.211/1, G.231/2

Aristo: K.15/3, K.27/8, G.334/4

Ayın ikiye bölünmesi: G.98/1

Azrail: G.81/4

Babil: G.16/13

Bebeklerin efsanelerle uyutulma geleneği: G.57/12

Bedahşan: K.14/1, K.22/5

“Belaların en şiddetlisi önce peygamberlere gelir.” hadisi: G.91/5

Belkıs: G.77/1

“Beni göremezsin.” ayeti: G.216/4

Bicân: K.16/4

Bihzad: K.22/4, K.24/3, K.30/12

Büyük cihat: G.38/10

Büyünün bozulması: G.89/6

Camasb: G.6/1

Cebrail: K.19/7, K.30/11, G.3/4, G.33/2, G.9/1, G.71/4, G.89/3,
G.209/4, G.211/2, G.304/5, G.310/3

Cem, Cemşid: K.20/22, G.19/5, G.20/2, G.325/6

Cengiz Han: G.31/2

Çar-deh (on iki imam ile Hz. Peygamber ve Hz. Fatıma): G.14/5

Daneye yemin etme geleneği: G.57/13

Delilerin boynuna zincir takılma geleneği: G.1/10
Devir nazariyesi: G.215/3
Dostların düşman olmasıyla ilgili ayet: G.163/6
Düldül: G.180/6
“Dünya hilekârdır.” hadisi: G.50/5
“Dünya oyun ve eğlence yeridir.” ayeti: G.164/2
Eflatun: G.6/1, G.45/9, G.57/5, G.72/1, G.88/5, G.90/1, G.109/3, G.176/8, G.254/9, G.267/2, G.296/4, G.334/4
Elest bezmi: G.40/3, G.311/2, G.195/4
Elmas: G.14/9, G.89/2
Eyyüp: G.46/4
Farabî: K.21/15
Ferhat ve Şirin hikâyesi: K.24/10, G.75/4, G.113/4, G.114/5, G.134/3, G.141/1, G.202/4, G.211/6, G.235/7, G.255/4, G.261/2, G.294/5, G.333/2
Feridun: G.37/10
Fitre sadakasının din âlimlerine verilme geleneği: G.150/7
Gökteki kandiller: K.1/7
“Gündüzü geçim için, geceyi dinlenmek için yarattık.” ayeti: K.1/51
Hac, Ka’be: K.13/5, G.119/3, G.201/3
Halluh u Nevşad: K.24/11
Harut ve Marut: G.16/3, G.70/5, G.260/4, G.304/3
Hatem-i Tayi: K.3/5, K.18/7, G.53/12
Hayret makamı: G.230/5
“Her yüzyılda bir müceddid gelecektir.” hadisi: K.15/26
Hızır: K.9/16, K.10/3, K.10/9, K.15/35, K.17/13, G.24/4, G.62/8, G.107/11, G.108/6, G.108/8, G.108/9, G.108/13, G.241/5 G.303/10
Hızır u İlyas: K.1/30
Hint ateşi: G.78/6
Huşeng: K.11/10, G.37/10
Hüdhüd: G.121/2
Hüma kuşu: G.109/5, G.111/2, G.193/7, G.232/1, G.236/4
Hüseyin Baykara: K.17/11, K.18/14

İsfahan: G.63/5

İbrahim: G.77/5

İdris: G.334/7

İmansız cennete girilememesi: G.119/1

İsa (Mesih): K.3/13, K.14/32, K.28/16, G.9/2, G.17/6, G.25/5, G.33/1, G.33/2, G.33/3, G.33/4, G.33/5, G.40/2, G.46/4, G.47/3, G.58/2, G.59/2, G.72/1, G.72/5, G.87/5, G.88/5, G.92/4, G.102/9, G.142/1, G.147/4, G.179/8, G.186/2, G.207/2, G.209/1, G.217/7, G.245/6, G.262/6, G.272/6, G.277/1, G.304/3, G.305/1, G.310/4, G.313/8

İskender: K.9/16, K.10/3, G.107/11, G.250/5, G.258/6

İsmail: K.9/5

İsm-i A'zam: G.99/2

İsra ve Miraç: K.1/20

İsrafil: G.66/9

İşrak felsefesi: G.176/8

Kâb-ı kavseyn: K.1/21

Kebap için etin terbiye edilme geleneği: G.43/5

Kelîm-i Hemedanî: K.28/10

Keşmir: G.48/6, G.111/1

Kevser havuzu: K.27/17

Keyif veren afyon: G.78/1

Kıldan tuzak yapma geleneği: G.23/5

Kıyamet gününde güneşin yaklaştırılması: G.178/3

Kıyametin akşam kopması: G.148/3

Kızıl Arslan: K.18/14,

Kölelerin küpe takma geleneği: K.1/2, K.21/23

Kurban Bayramı: G.123/1

Kurb-Bu'd: G.230/2

Kurumuş hurma dahıyla ilgili ayet: K.1/16

Kutlamalarda havai fişenglerin patlatılma geleneği: G.45/5

Kün Emri: G.153/6, G.195/3

Levh-i Mahfûz: K.8/5, K.30/5

Levlâk hadisi: K.1/35, G.274/9

Leyle ve Mecnun hikâyesi, Kays: G.7/4, G.7/5, G.41/4, G.51/7, G.63/4, G.72/2, G.74/7, G.75/4, G.79/6, G.87/1, G.100/4, G.110/6, G.131/1, G.131/4, G.154/6, G.186/2, G.211/6, G. 220/5, G.248/4, G.254/4, G.254/6, G.264/5, G.267/3, G.277/4, G.289/7, G.298/2, G.304/2, G.329/6

Mânî: K.24/2, K.29/2, G.47/1

Mansur: K.4/7, G.15/6, G.49/4, G.51/5, G.52/2, G.57/4, G.59/1, G.59/6, G.63/4, G.74/8, G.110/6, G.128/7, G.133/4, G.145/3, G. 155/5, G.169/3, G.206/3, G.226/6, G.245/6, G.270/3, G.303/8

Mekke: G.69/1

Meleklerin Allah'a uruc etmesiyle ilgili ayet: K.13/10

Merih: G.330/4

Meryem: K.19/7, G.52/6, G.277/1, G.304/5

Mevlana: G.118/3

Misk ve saçla büyü yapma geleneği: G.62/6

Molla Camî: K.18/14, G.108/2

Musa: K.3/16, K.20/33, G.21/4, G.117/2, G.122/3, G.128/3, G.145/1, G.207/6, G.257/6, G.305/1, G.310/5

Müzik makamları: G.178/4, G.266/6

Nahşeb: G.92/6, G.250/3, G.303/6

Namaz: G.143/4

Nedim: G.246/5

Nef'î: K.19/36

Nergis efsanesi: G.78/4

Neriman: G.77/2

Nişabur: G.179/7

Nizam-ı Gencevî: K.18/14

Nuh: G.106/3, G.131/4

Nuşirevan: K.17/12

"O gece bin ay kıymetindedir." ayeti: K.25/1

Öklid: G.334/6

Papağana aynayla konuşmayı öğretme geleneği: G.320/2

Perileri yakalama ve şişeye koyma inancı: G.76/4
“Rahman Arş’a istiva etti.” ayeti: K.10/6
Rıdvan: G.40/4, G.108/10
Rûhî-i Bağdadî: G.79/3
Rüstem: G.134/4, G.246/1, G.289/3
“Sadakalar belanın define vesiledir.” hadisi: G.193/8
Sahban-ı Arap: K.19/27, K.30/14
Sebüktigin: K.16/37
Selman-ı Acem: K.19/27
Sema’: G.153/2, G.153/9
“Sen muhakkak yüce bir ahlak üstünde yaratıldın.” ayeti: K.13/21,
G.274/9
Sidre: K.1/21, K.30/6, G.89/3, G.305/6
Siyavuş: K.12/3
Sultan Nevruz: K.23/5
Süleyman: K.14/35, K.15/30, K.20/23, G.28/1, G.77/1, G.131/1,
G.230/10, G.250/4, G.278/2, G.297/2, G.300/1
Şems suresi: G.148/3
Şevket: K.15/32
Şuayb: G.21/4
Şühud: G.263/5
Telvîn: G.235/5
Teyemmüm: G.239/6
Tûba ağacı: G.178/5
Tûsî: K.16/38
Urfî: K.15/33
Utarid: G.274/8
**“Ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.”
hadisi:** K.3/9
Vahdet’ül-vücûd: G.2/4
Yakup: K.13/9, G.46/2, G.72/3, G.207/2, G.217/6, G.320/9
Ye’cüc Me’cüc: 258/6

Yerin ve göğün Allah'ı tesbih etmesiyle ilgili ayetler: K.1/1

Yolcunun arkasından su dökme geleneği: K.21/3

Yusuf: K.13/9, G.46/2, G.55/2, G.56/3, G.72/3, G.107/13, G.211/4, G.256/5, G.296/1, G.297/3, G.304/2, G.316/7, G.318/5

Yüzdeki kılların tıraş edilmesi: G.61/8

Zeliha: G.56/2, G.207/2, G.211/4, G.217/6, G.318/5, G.320/9

Zerdüş ve kitabı: G.175/3

Zühal: K.11/25, G.270/7

Zühre (Nahid): K.11/25, G.123/3

3.2. Telmih Sanatının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Mihr ü meh kim âlemi pür-nûr eder her rûz ü şeb

Encüm ü şebnemle hoş tesbih ederler rûz ü şeb (K.1/1)

Bu beyte göre, güneş ve ay, âlemi gece gündüz ışıklandırır; yıldızlar ve şebnemle gece gündüz tesbih ederler. Şair ikinci mısradaki yıldızların ve şebnemin tesbih ettiğini ifade ederken aslında Kur'an'ın bazı ayetlerine işaret etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, yerde ve gökte olanların Allah'ı tesbih ettiğine dair bazı ayetler geçmektedir. Onlardan bir tanesini şudur:

“Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ı tesbih etmektedir. O, üstündür, hikmet sahibidir.”⁶⁰

Küfr ü îmân hem celâl ile cemâlin bendesi

Mihr ü meh mengûş-ı gûşî iki çâker rûz u şeb (K.1/2)

Bu beyte göre, küfür ve iman, Celal ile Cemalin kölesidir. Gece ile gündüz, kulakları güneş ve ay ile küpeli olarak iki köledirler. İkinci mısradaki şair rûz ile şeb yani gündüz ve geceyi iki köleye benzetmekte, mihr ve meh yani güneş ve ayı da bu kölelerin kulaklarındaki küpeye benzetmektedir. Eskiden köleler, tanınsınlar diye kulaklarına, küpe taktırıyorlarmış. Şair burada böyle bir geleneğe telmihte bulunmaktadır.

---

⁶⁰ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Haşr Suresi, Ayet: 1, s.544.

Mâh sevdâ-yı ubûdiyyetde mihr âteş-feşân

Nûr-ı şevkıyla cihân pür-zîb ü zîver rûz u şeb (K.1/7)

Şair burada, ayın ibadet sevdasında olduğunu, güneşin ateş saçtığını; şevk ışığıyla cihanın da gece gündüz süslü olduğunu ifade etmektedir. Güneşin ateş saçıcı olarak nitelendirilmesi Kur'an-ı Kerim'in "And olsun ki biz, (Dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli ateş azabını hazırladık."⁶¹ ayetini hatırlatmaktadır.

Mihr ü mâhı eyledi emri çü urcûn-ı kadîm

Oldular fermân-ı Mevlâya musahhar rûz u şeb (K.1/16)

Urcûn-ı kadîm ifadesi kurumuş hurma dalı anlamına gelmekte olup Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. Ayetin tamamı şöyledir: "Ay için de bir takım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi (hilal) olur da geri döner."⁶²Şair bu ayete telmihte bulunarak, güneş ve ayın Allah'ın emriyle kurumuş bir hurma salkımı gibi olduğunu dile getirmektedir.

Nûr-ı mihr-i subh-ı mâ-evhâ meh-i isrâ ki ol

Olmasa aşkı kef-i efsûs ederler rûz u şeb (K.1/20)

Bu beyte göre Hz. Peygamber, vahiy sabahındaki güneşin ışığı, isra gecesinin ayıdır. Eğer onun aşkı olmasaydı gündüz gece teessürle köpük akıttırdı. Şair birinci mısradaki, istiare sanatıyla Hz. Peygamberi, İsra gecesindeki aya benzetmektedir. Gece yürüyüşü anlamına gelen *isra* kelimesiyle, şair İsra ve Mîraç hadisesine telmihte bulunmaktadır.

Pehlevân-ı kâb-ı kavseyn mâh çevgân mihr gûy

Ol ki rahşî sidrede cevlân eyler rûz u şeb (K.1/21)

Bu beyitte Hz. Peygamber kastedilerek, iki yay arası olan makamın pehlivanı, ay onun değneği, güneş onun topu olduğu; onun güzel atı, sidre makamında gündüz gece gezdiği ifade edilmektedir. Beyitte geçen *Kâb-ı kavseyn* ve *Sidre* kelimeleri Hz. Peygamber'in Mîraç gecesinde yükseldiği makamları ve bu makamlarla ilgili ayetleri hatırlatmaktadır. *Kâb-ı kavseyn*

⁶¹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Mülk Suresi, Ayet: 5, s. 561.

⁶² Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Yasin Suresi, Ayet: 39, s. 441.

iki yay arası demektir. Kur'an-ı Kerim'de Necm suresinde Hz. Peygamber'in Miraç gecesinde Allah'a veya Cebrail'e yaklaştığı mesafe anlamında geçmektedir.⁶³ *Sidre* sözlük anlamı Arabistan kirazıdır. Kur'an'da yine aynı surede en yüksek makam yani beşer ilminin ulaşabileceği sınır anlamındadır.⁶⁴ Her iki kelime de Miraç'la alakalı olduğundan söz konusu ayetleri hatırlatmaktadır.

Mihr burc-ı ve 'd-duhâ vü mâh ve 'l-leyl-i münîf

Es-salât eyler cenâbına melekler rûz u şeb (K.1/27)

Burada “Güneş ve 'd-duha burcu, ay yüce ve 'l-leylidir. Melekler gündüz gece, yüce zatına rahmetle dua ederler.” denilerek Hz. Peygamber övülmektedir. Şair ikinci mısradaki meleklerin gece gündüz Hz. Peygamber'e salat yani dua ettiklerini ifade etmektedir. Bu ifade şu ayeti hatırlatmaktadır: “Allah ve melekleri peygambere çok selavat getirirler. Ey müminler! Siz de ona selavat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin.”⁶⁵ Görüldüğü gibi ayet ve şairin ifade etmek istediği mana birbiriyle paraleldir.

Sâlikân-ı râhuna mihr ile mâh berg-i sefer

Pâ-bürehne Hızır u İlyâs oldu rehber rûz u şeb (K.1/30)

Şair burada Hızır ve İlyas'ın zor durumda kalanlara yardımcı olma ve yol gösterme özelliklerine telmihte bulunmaktadır. Berg-i sefer, Mevlevîlik'te, salikin mürşide verdiği hediye demektir. Beyte göre güneş ve ay, sevgilinin yolunun bağlarının (salik) bir hediyesi (berg-i sefer) dir. Hızır ve İlyas, yalın ayakla gündüz ve gece onlara yol göstermektedir.

Mihr ü meh leşker şâhenşâhâ şefâ'at-perverâ

Ey ki zâtın ma'nî-i Levlâke mazhar rûz u şeb (K.1/35)

Bu beyitte *levlâk* (sen olmasaydın) ifadesiyle “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” hadis-i kutsisine telmihte bulunmaktadır. Şair burada Hz. Peygamber'e seslenerek: “Ey padişahlar padişahı, ey şefaate edici, ey zati

---

⁶³ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Necm Suresi, Ayet: 9, s. 525.

⁶⁴ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Necm Suresi, Ayet: 14, s. 525.

⁶⁵ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ahzab Suresi, Ayet: 56, s.425.

‘sen olmasaydın’ manasına mazhar olan; güneş ve ay gündüz gece senin askerindir.” demektedir.

Kûs-ı mihr ü meh çalındıkça bu nevbet-hâned

Geh ma’âş u geh libâs olup mükerrer rûz u şeb (K.1/51)

Şair ikinci mısradaki gündüzü ma’âşa yani geçim kaynağına, geceyi de libâsa yani örtünmeye benzetmektedir. Bu benzetmelerle şair, Kur’ân-ı Kerim’de Nebe suresinin 10. Ve 11. ayetlerine gönderme yapmaktadır. Ayetlerin tamamı şöyledir:

“Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı kıldık.”⁶⁶

2. Kaside

Bakdı tecrîdine sükkân-ı semâ geydi hasîr

Ol kadar müntesib-i Âl-i Âbâdır Sıddîk (K.2/3)

Âl-i Âbâ, aba altına girenler anlamındadır. Rivayete göre, bir gün Hz. Peygamber; Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin’i bir aba altına almış ve onlara dua etmiştir. Hz. Peygamber ile birlikte bunların sayısı beştir. Şair burada bu olaya gönderme yapmaktadır. Hz. Ebubekir, Âl-i Âbâ’dan olmamasına rağmen şair burada onu Âl-i Âbâ sınıfına sokmak istemektedir. Beyte göre, gökyüzünün sakinleri, onun dünyadan soyutlanmış haline bakıp hasır giymişlerdir.

3. Kaside

Vâris-i ekmel-i Sultân-ı Rusûl şâh-ı kerem

Hâtem-i tavr-ı sehâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/5)

Bu beyitte geçen Hatem, cömertliğiyle meşhur Hatem-i Tayi’dir. Şair cömertlik tavrının Hatemi (Hâtem-i tavr-ı sehâ) ifadesiyle, söz konusu şahsın cömertliğine telmihte bulunarak, Mevlana’nın da öyle cömert olduğunu ifade etmektedir.

Enbiyâ sırrına mîrâs ile mâlikdir ol

Mazhâru’l- ulemâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/9)

---

⁶⁶ Karaman ve öte., *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Nebe Suresi, Ayet: 10-11, s.581.

Birinci mısradaki geçen enbiya ile miras kelimeleri ve ikinci mısradaki geçen ulema kelimesi “Ümmetimin âlimleri İsrailoğullar’ın enbiyaları gibidir.”⁶⁷ hadisini hatırlatmaktadır.

Mesnevîdir nefes-i pür- meded-i Rûhullâh

Dil-i bîmâra devâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/13)

Birinci mısradaki geçen Rûhullâh, nefes ve pür- meded kelimeleri ve ikinci mısradaki geçen dil-i bimar ve devâ kelimeleri Hz. İsa’yı hatırlatmaktadır. Çünkü Allah’ın ruhu anlamına gelen *Rûhullâh*, Hz. İsa’nın bir lakabıdır. Hz. İsa, bir mucize eseri olarak, kendi nefesiyle hastalara devâ, ölümlere de can vermesiyle meşhurdur. Söz konusu kelimeler, Hz. İsa’ya ve bu mucizesine telmihte bulunmaktadır.

Nâyına şu’le –i enfâsına tut gûş-ı kabûl

Tûr u Mûsâ vü asâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/16)

Birinci mısradaki geçen şu’le (alev), gûş-ı kabul (kabul ederek dinleme); ikinci mısradaki geçen Tûr ve Musa kelimeleri, Hz. Musa’nın Tur dağında bir mucize eseri olarak Allah ile konuştuğu anı hatırlatmaktadır. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de geçtiği üzere, Hz. Musa uzaktan Tur dağında bir alev görür. İhtiyacı olan ateşi almak için o aleve doğru yönelir. Aleve yaklaşıncaya onun alev olmadığını anlar ve o anda Allah ona hitap eder. O da kabul kulağıyla onu dinler ve sorularına cevap vermeye başlar.⁶⁸ Beyitte geçen söz konusu kelimeler, bu hadiseyi hatırlatmaktadır.

4. Kaside

Hezâr bendesi var da’vî-yi Ene’l-Hakda

Sened elindeki ba’zı makâl-ı Mevlânâ (K.4/7)

Birinci mısradaki geçen *Ene’l Hak* sözü Hallac-ı Mansur’u hatırlatmaktadır.

---

⁶⁷ *Dinimiz İslam*, “Uydurma Sanılan Hadisler”, www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=791 (Erişim: 17.07.2016). (bundan sonra: *Dinimiz İslam*, Hadisler).

⁶⁸ Karaman ve öte., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Taha Suresi, Ayet: 9-23, ss.311-312.

7. Kaside

Yeter fakr ehline yüzler karası mâye-i rahmet

Makâm-ı hizmet-i Âl-i Âbâdır matbah-ı Monlâ (K.7/6)

Şair burada Âl-i Âbayı⁶⁹ hatırlatarak, Mevlana'nın mutfağının, onlara hizmet etme makamı olduğunu ifade etmektedir.

Yaraşmışdır gürûh-ı Mevlevîye tavr-ı istiğnâ

Kanâ'atdan yapılmış bir binâdır matbah-ı Monlâ (K.7/12)

Birinci mısrada geçen *istiğnâ* ve ikinci mısrada geçen *kanâ'at* kelimeleri, Anka kuşunu hatırlatmaktadır. Bilindiği gibi Anka kuşu yüksekten uçuşuyla istiğnayı; avlanmamasıyla da kanaati sembolize etmektedir.

Olup Âdem safâsın sürmedim Gâlip o Firdevsin

Dahî hâlâ gözümde tütüyâdır matbah-ı Monlâ (K.7/18)

Şair burada, Hz. Âdem'in cennetteki durumuna ve orada kalamamasına telmihte bulunmaktadır. Birinci mısrada kullanılan *safâsın sürmek* deyimini, keyfini çıkarmak, rahatına bakmak anlamlarında olup günümüzde *sefa sürmek* şeklinde kullanılmaktadır. İkinci mısrada geçen *gözümde tütüyâdır* deyimini gözümde sürmedir anlamına gelmekte ve günümüzde kullanılan *gözümde tütüyor* deyimiyile aynı anlamdadır. Bu deyim çok özlemek, hala gözün önünde olmak, unutmamak anlamlarına sahiptir. Şair burada Hz. Âdem'in cennetteki durumuna göndermede bulunarak Âdem, Firdevs cennetinin sefasını sürmediği gibi, kendisinin Âdem gibi olup Mevlana'nın mutfağının sefasını sürmemekten yakınmakta ve orayı çok özlediğini dile getirmektedir.

8. Kaside

Nakl eder ehl-i dile tîr ü rübâbın sırrın

Ârif-i levh ü kalem Hazret-i Sultân veled (K.8/5)

Bu beyitte geçen *levh* kelimesinden kasıt, tüm varlığın bilgisinin bulunduğu *Levh-i Mahfuz*'dur. Beyte göre Sultan Veled, kemañçe ve çubuğun sırrını, gönül ehillerine nakletmektedir. Çünkü o, tüm varlığın bilgisini taşıyan *Levh-i Mahfûz*'un arifidir.

⁶⁹ Âl-i Âbâ için bkz. Telmih, K.2/3.

9. Kaside

Hem-nâm-ı Zebîh olduğunu eyledi icrâ

Zemzem gibi bu nutk-ı revân Hazret-i Şârih (K.9/5)

Birinci mısırda geçen zebîh kelimesi, Hz. İsmail ve Hz. Peygamber'in babası olan Abdullah'ın lakabıdır. Her ikisi de Allah'a kurban edilmek üzere adanmış daha sonra adaklarla kurtulmuşlardır. Zemzem kuyusu Hz. İsmail'in çocukken susuzluktan dolayı, ağlayıp ayağını yere vurmasıyla ortaya çıkan bir kuyu olduğuna inanılır. Aynı şekilde Zemzem kuyusunun Hz. Peygamber'in babası Abdullah'la da ilişkilidir. Rivayete göre, Zemzem kuyusunu ikinci defa ortaya çıkaran Hz. Peygamberin dedesi olan Abdülmüttalip'tir. Diğer kabileler bu kuyuyu ve içindeki hazineyi ondan almak isterler. O dönemde Abdülmüttalip'in oğulları olmadığı için onunla alay ederler. Bunun üzerine Abdülmüttalip on oğlu olması halinde birini Allah için kurban edeceğini söyler. Zamanla on erkek çocuğa sahip olur. Bu sözünü yerine getirmek ister ve oğulları arasında kura çeker. Her seferinde kura Abdullah'a çıkar. Abdülmüttalip ise onu kesmek istememektedir. En sonunda Abdullah bir diyetle kurban olmaktan kurtulur. Dolayısıyla zebih ve zemzem kelimeleri hem Hz. İsmail ve hem de Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ı hatırlatmaktadır.

İskender ü Hızr âb-ı hayât isteyen âşık

Gel bundadır etme cevelân Hazret-i Şârih (K.9/16)

İskender, Hızr ve âb-ı hayât kelimeleri Hızır ve İskender'in hayat suyunu arama yolculuklarını hatırlatmaktadır.

10. Kaside

Mazhar-ı Hızr-ı hayât oldur ger istersen delîl

Olduğudur tekye-i İskenderîde münzevî (K.10/3)

Hızr-ı hayat ve İskender kelimeleri, Hızır ile İskender'in yolculuğunu hatırlatmaktadır.

Mesnevînin yek büyük şerh eyleyip ebyâtını

Arş-ı A'lâsında olmuş çarh-ı aşkın müstevî (K.10/6)

İkinci mısradaki geçen Arş ve müstevî kelimeleri “Rahman Arş’a istiva etmiştir”⁷⁰ ayetini hatırlatmaktadır. Çünkü beyitte geçen müstevî kelimesi, istivâ kökünden gelir. İstivâ fiili oturma, hâkim olma anlamlarına gelir. Şair söz konusu şerh kitabının, aşk feleğinin yüce arşına müstevi olmuş diyerek yukarıda verilen ayete gönderme yapmaktadır.

Himmetin Hızr eyleyip ey reh-nümâ-yı sâlikân

Koyma bîkes Gâlib-i gümgeşte-râh-ı kec-revi (K.10/9)

Şair, şerh kitabını kaleme alan söz konusu şahsa hitap ederek Hızır gibi Galip’e himmet etmesini istemektedir. Bu beyit zor durumda kalan insanların yardımına gelen Hz. Hızır’ın bu özelliğine gönderme yapmaktadır.

11. Kaside

Turur ser-i reh-i encümde kahramân-âsâ

Nazar-güdâzî-i ceş-i Huşeng eder mehtâb (K.11/10)

Huşeng, İran’ın meşhur kahramanlarından. Pişdadiyan sülalesinin ikinci hükümdarıdır. Şair bu kahramanı hatırlatarak mehtabı, Huşeng’in ordusunun gözünü eriten ve yıldızların yollarının başında duran bir kahramana benzetmektedir.

Gelirse cünbîş-i pervâza bâz-ı eşheb-veş

Sufûf-ı ebri katâr-ı küleng eder mehtâb (K.11/12)

Birinci mısradaki geçen bâz-ı eşheb ifadesi, beyaz doğan anlamına gelmekte olup; aynı zamanda Abdülkadir Geylani’nin bir lakabıdır. Cünbîş-i pervâz tamlaması kanatlanmanın coşkusu demektir. Bu iki terkip, kadiri tarikatının zikir meclisini hatırlatmaktadır. Çünkü Abdülkadir Geylani’nin önderi olduğu Kadiri tarikatında zikir, cehri yani sesli ve coşkulu yapılır. Şair cünbîş-i pervâz sözüyle, böyle coşkulu ve sesli bir zikir halkasını hatırlatmaktadır. Bu iki terkibin aynı beyitte kullanılmasından, Kadiri tarikatına bir gönderme olduğu anlaşılmaktadır.

Nigâh-ı hışm ile eflâke olsa zehr-efşân

Uyûn-ı ahteri bâğ-ı şereng eder mehtâb (K.11/20)

---

⁷⁰ Karaman ve öte., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Taha Suresi, Ayet: 5, s.311.

Eğer düşerse zemîne nigâh-ı merhâmeti

Şerengi kelle-i kand-ı fireng eder mehtâb (K.11/21)

20 ve 21. beyitlerde şair, mehtab (gibi sevgili) ın bakışlarının etkisine vurgu yapmaktadır. 20. beyte göre yıldızlar ateşli ve dehşetli olduğu için, sevgili onlara hışımla bakmaktadır. 21. beyte göre ise yeryüzü merhamete muhtaç canlılarla dolu olduğu için onlara da merhametle bakmaktadır. Bu iki bakış, tasavvuf geleneğindeki Allah'ın celâlî ve cemalî isimlerini hatırlatmaktadır. Celâlî tecelli, Allah'ın ululuğunu, gözden ve gönülden uzak olma yönünü gösterir. Aynı zamanda bu tecelli cebr, kahr, azap ve gazap demektir. Yıldızlar da gözden ve gönülden uzak olup; ateşli halleriyle azap ve gazabı hatırlatmaktadırlar. 20. beyitte yıldızlara hışım ile yapılan bakış Hakk'ın celâlî tecellilerini hatırlatmaktadır. Hakk'ın cemalî tecellileri ise ihsan, rahmet ve berekettir. 21. beyitte merhametle yapılan bakış, cemalî tecellileri akla getirmektedir.

Çıkar huzûruna def- ber-kef ol felek-câhın

Tarabda zühreyi rakkâs-ı şeng eder mehtâb (K.11/25)

Bu beyitte geçen kef (köpük), Zühre ve rakkas kelimeleri Yunan mitolojisini hatırlatmaktadır. Yunan mitolojisine göre aşk ve müzik tanrıçası olan Afrodit veya Venüs, doğu mitolojisinde Zühre'dir. Yunan mitolojisine göre, yerin ve göğün oğlu olan Zühal (Satürn), babasını öldürdüğü zaman birkaç damla kan, denizde bir köpüğe dönüşmüş. Afrodit (Zühre) bu kan ile köpükten doğmuş. Şair söz konusu üç kelimeyi beraber kullanarak bu mite göndermede bulunmaktadır.

12. Kaside

Bir bahr-ı şu'lezâra düşüp şevk-ı hüsn ile

Girmiş tamâm tavr-ı Siyâvûşa mâhtâb (K.12/3)

Siyâvûş, İran mitolojisinin bahtsız kahramanlarından. Masumluğun ve mazlumluğun sembolüdür. Efsaneye göre üvey annesi ona âşık olmuştur. Siyâvûş ona karşılık vermeyince ona iftirada bulunmuştur. Siyâvûş masumluğunu ispat için bir atla ateşin içinden geçer ve masum olduğu anlaşılır. Şair burada Siyâvûş'un bu ateşten geçişini hatırlatarak, mehtabın

bir alev bahçesinin denizine düştüğünü ifade etmekte ve bu haliyle tam Siyâvûş'un durumuna girdiğini dile getirmektedir.

13. Kaside

Uryân gelir zamîrime ervâh-ı şâ'irân

Beyt-i Hudâyı tâ'if olan hâciyân gibi (K.13/5)

Ka'be'nin etrafında yapılan tavaf, iki parçalı kumaştan ibaret olan ihram ile yapılır. Bu elbiseyle insan yarı çıplak bir vaziyettedir. Şair burada, bu duruma telmihte bulunarak, şairlerin ruhlarının, Ka'be'nin etrafını tavaf eden hacılar gibi, kendi iç dünyasına çıplak geldiğini ifade etmektedir.

Elfâzım oldu nûr-ı cilâ çeşm-i ma'nîye

Ken'âna pîrehan getiren kârbân gibi (K.13/9)

Şair bu beyitte Ken'an, pîrehan (gömlek), kârbân (kervan), çeşm-i ma'nî gibi kelimelerle Hz. Yusuf kıssasına telmihte bulunmaktadır. Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'tan uzun süre ayrı kalır. Hatta onun hasretinden döktüğü gözyaşlarından dolayı gözleri kör olur. Hz. Yusuf, Ken'an şehrinde yaşayan babasına bir kervan ile gömleğini gönderir. Babası bu gömleği gözlerine sürer sürmez gözleri iyileşir. Şair bu beyitte söz konusu kelimelerle bu hadiseye telmihte bulunarak, sözlerini gömleği getiren kervana benzetmektedir.

Her iki mısra'ımdan açıp bâl ü per sühan

Eyler urûc-ı arş-ı berîn kudsiyân gibi (K.13/10)

Bu beyitte şair sözlerinin (sühan), melekler (kudsiyan) gibi yüce Arş (Arş-ı berîn)'a yükseldiğini söylemektedir. Bu benzetme ve beyitte geçen urûc, Arş ve kudsiyan kelimeleri, Kur'an-ı Kerim'de geçen aşağıdaki ayeti hatırlatmaktadır: "Melekler ve Ruh (Cebrail) oraya miktarı (dünya senesi ile) ellibin yıl olan bir günde yükselip çıkar."⁷¹

Ayette geçen yükselme kelimesi *urûc* kelimesiyle ifade edilmiştir. Cebrail vahiy meleği olduğu için sözün sembolüdür ve *Rûhu'l-Kudüs* diye Kur'an'da geçen ayrıca bir ismi vardır. Beyitte de melekler için kudsiyân

---

⁷¹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Meâric Suresi, Ayet: 4, s.567.

kelimesini kullanması ve sözünü Arş'a yükselen meleklerle benzetmesi bu telmihi kuvvetlendirmektedir.

Bir hulku var ki mecma '-ı ahlâk-ı âliye

Lutf-ı tibâ-ı hazret-i peygamberân gibi (K.13/21)

Şair bu beyitte, padişahın ahlakı ile peygamberlerin ahlakı arasında bir benzerlik kurmaktadır. Peygamberlerin *mecma '-ı ahlâk-ı âliye* (bütün güzel huyların toplandığı yer) oldukları, bunun da bir lütuf olduğu, *lutf-ı tibâ-ı hazret-i peygamberân* terkibinden anlaşılmaktadır. Peygamber ahlakının Allah tarafından verilmesi, aşağıdaki ayeti hatırlatmaktadır:

“Ve sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.⁷²”

14. Kaside

Aşk kim eyledi hûrşîd-i dirahşânı çerâğ

Nazar-ı feyzi eder seng-i Bedahşân gibi çerâğ (K.14/1)

Bedahşân, günümüzde bir kısmı Afganistan bir kısmı da Rusya sınırları içinde bulunan bir şehrin adı olup, kırmızı yakut taşıyla meşhurdur. Şair burada, bu yakut taşına telmihte bulunarak, aşkın feyiz nazarının, mumu Bedahşân taşı gibi yaptığını dile getirmektedir.

Dâverâ dâdgerâ Hüsrev-i encüm-sipehâ

Nefesin etmede İsa gibi sad câni çerâğ (K.14/32)

Şair bu beyitte, padişahın nefesini, Hz. İsa'nın nefesine benzetererek, Hz. İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltme mucizesine telmihte bulunmaktadır.

Oldu reşk-âver-i kandîl-i fûrûzende-i Arş

Sen edip hâtem-i engüşt-i Süleymânı çerâğ (K.14/35)

Şair burada, Hz. Süleyman'ın parmağındaki mühürlü yüzüğe telmihte bulunmaktadır. Hem bir peygamber hem de bir sultan olan Hz. Süleyman'ın, mühür olarak da kullandığı, bir yüzüğü varmış. Bu yüzüğün taşı kibrit-i ahmer denilen bir çeşit kırmızı yakutmuş. Hz. Süleyman, bu yüzük sayesinde birçok mucize gösterirmiş. Hayvan ve cinleri emrine almış. Şair, bu yüzüğe telmihte bulunarak, söz konusu yüzükteki aydınlığın, padişah tarafından sağlandığını dile getirmektedir. Yüzüğün taşı kırmızı yakut olduğundan muma ve kandile benzemektedir. Şair bu

⁷² Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Kalem Suresi, Ayet: 4, s.563.

bağlantıya gönderme yaparak, yüzükteki kandilin aslında padişah tarafından verildiğini söylemektedir.

15. Kaside

Rasadgâh-ı Aristodan nümûdâr olmuş ol hâne

Ki ya'nî seyr eder sükkânı seyr-i çarh-ı devvârı (K.15/3)

Aristo'nun rasathanesinden kastedilen, İskender'in cihanı seyrettiği Âyîne-i İskender veya Âyîne-i cihân-nümâ olmalıdır. Çünkü bir efsaneye göre İskender, söz konusu aynayı hocası Aristo'ya yaptırır. Ahmet Atilla Şentürk, Aristo ve İskender bağlantısı için şöyle demektedir: “Ariston'un eski edebiyatta en tanınmış yönlerinden biri de Büyük İskender gibi bir cihan fatihi hükümdarın hocası olmasıdır. Bu bakımdan İskender ve Aristo isimleri çoğu metinde bir münasebet düşürülerek birlikte zikeredilirler.”⁷³ Şair burada Aristo'nun bu rasathanesine telmihte bulunarak, bu kasidenin yazılmasına sebep olan Galata Mevlevîhanesi'nin, bu rasathaneden görüldüğünü ifade etmektedir. Beyte göre bu Mevlevîhane'nin sakinleri feleğin dönüşünü buradan izlerler.

Şehenşâhâ peyember-mesnedâ sensin o server kim

Gelir her yüzde bir İslâma etmekçün medekârî (K.15/26)

Şair burada padişaha *şehenşâhâ peyember-mesnedâ* yani *ey şahların şahı ey dayanağı peygamber olan* hitaplarıyla seslenmekte ve onu hadiste haber verilen her yüzyılda bir gelen müceddid denilen öndere benzetmektedir. Hz. Peygamber bir hadis-i şeriflerinde “Her yüzyılda bir ümmetimden bir müceddid (yenileyici) gelecektir.” diye buyurmaktadır. Şair bu beyitte bu hadise telmihte bulunmaktadır.

Süleymân-ı zaman olduğun izhâr etdin âfâka

Edip rû-pûş kabr-i Pîri ya'nî Monlâ Hünkârı (K.15/30)

Şair burada Hz. Süleyman'ın hükümdarlık yönüne telmihte bulunarak padişahın, Mevlana'nın kabrinin yüzünü örterek, zamanın Süleyman'ı olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.

---

⁷³ Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C. 1, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi, 2016, s. 348.

Muhâl add eylemişlerken gazelde şâirân-ı Rûm

Ben îcâd eyledim ol Şevketâne tarz-ı eş'ârı (K.15/32)

Şevket, Sebk-i Hindî şiirinin önemli şairlerinden olup İrânlıdır. Şair burada Şevket'i ve Sebk-i Hindî'yi hatırlatarak, Anadolu şairlerinin gazelde Şevket gibi söylemeyi mümkün görmemişken, kendisinin bu tarzda yazdığını ifade etmektedir.

Kaside semtin ihyâ etmedir sâyende maksûdum

Ferâmûş etdirem şâirlere Urfi-i sehârı (K.15/33)

Urfî, Sebk-i Hindî şiirinin önemli şairlerinden olup özellikle kaside alanında başarılı eserlere sahiptir. Şair burada söz konusu şaire göndermede bulunarak, kaside alanını ihyâ etmeyi amaçladığını ve şairlere Urfî'yi unutturmak istediğini dile getirmektedir.

Selâset tavrını bir rûtbe icrâ eylesin hâmem

Ki kalsın âb-ı Hızırın ezberinde hüsn-i refâtı (K.15/35)

Âb-ı Hızır, ölümsüzlüğü hatırlatmaktadır. *Selâset tavrını icra etmek*; akıcı bir şekilde konuşmak ve yazmak anlamına gelip, şair burada bu fiili kalemine yüklemektedir. Şair, kaleminin bu akıcı tavrını, edalı yürüyen bir güzel olarak hayal etmekte, âb-ı Hızır'ın ezberine girmesini istemekte ve böylece yazdığı eserlerin ölümsüz olmasını temenni etmektedir.

16. Kaside

Cihânı tutdu bu keyfiyyet aşk-ı Bîcân-veş

Yeşerdi neşve-i Nevrûz ile der ü divâr (K. 16/4)

Bîcân (Bîjen), İrân'ın mitolojik kahramanlarından. Efrasiyab'ın kızına âşık olmuş, bundan dolayı ceza olarak kuyuya konulmuştur. Burada yedi yıl kaldıktan sonra dayısı Rüstem tarafından kurtarılmıştır. Şair burada bu aşk kahramanına telmihte bulunarak, bahardaki yeşilliğin, Bîcân'ın aşkı gibi her tarafı sardığını dile getirmektedir.

Sebüktiğîn-i sebük-senge eylemem teşbîh

O kâh-ı münkalibu'l-kalb idi bu kûh-ı vakâr (K.16/37)

Sebüktiğîn, 977-997 yılları arasında Gazne hükümdarlığını yapan bir sultandır. Sebük hafif, seng taş demektir. Kâh, saman anlamına gelir. Şair burada Sultan Selim'i hafif taşlı Sebüktiğîn'e benzetmeyeceğini

söylemektedir. Çünkü Sebüktigin'nin devamlı değişen bir saman olduğunu, padişahın ise bir vakar dağı olduğunu ifade etmektedir.

Meseldir etdiği va'd-i dürûğ Tûsîye

Bu etdi va'desiz ihsân-ı bî-hisâb u şümâr (K.16/38)

Bu beyit bir önceki beytin (K.16/37) devamı gibidir. Şair önceki beyitte Sultan Selim'i Sebüktigin'e benzetemeyeceğini ifade etmektedir. Bu beyitte ise Sebüktigin'i kastederek, onun Tûsî'ye bazı yalan sözlerde bulunduğunu ama sultan Selim'in ise, vadesiz bir şekilde hesapsız ve sayısız iyiliklerde bulunduğunu dile getirmektedir. Burada geçen Tûsî, Şehname yazarı Firdevsî-i Tûsî'dir. Firdevsî, Şehname adlı eserini, Gazneli hükümdar, Sultan Mahmut adına yazmıştır.

17. Kaside

Hüseyn-i Baykara bahş etmemişdi Monla Câmiye

Bana ol kâmu kim bu husrev-i sâhib-kırân verdi (K.17/11)

Hüseyn-i Baykara, 1469-1506 yılları arasında, Timur imparatorluğunun başında bulunan ve aynı zamanda Hüseynî mahlasıyla şiirler yazan bir Türk hükümdarıdır. Bu hükümdar, birçok şairi himaye ettiği gibi Monla Cami'yi de himaye etmiştir. Şair bu beyitte Hüseyn-i Baykara ile Monla Cami arasındaki bağlantıya telmihte bulunarak o hükümdarın bile Monla Cami'ye vermediği bir hediyeyi, Sultan Selim'in kendisine verdiğini ifade etmektedir.

Ne hüsrev Mehdî-i sâhip-zamân kim adli âfâka

Safâ-yı meşrebinden revnak-ı Nûşirevân verdi (K.17/12)

Nûşirevân, adaletiyle meşhur olmuş İran hükümdarıdır. Şair burada, Nûşirevân'ın adaletine telmihte bulunarak, Sultan Selim'in onun meşrebinden ışık alarak ufka adaleti dağıttığını ifade etmektedir.

Nesîm-i i'tidâl-i adli Hızr-ı rüzgâr oldu

Riyâz-ı devlete ahkâmı feyz-i câvidân verdi (K.17/13)

Bu beyitte geçen Hızır ile ölümsüzlük anlamına gelen câvidân kelimeleri, Hızır'ın ölümsüzlük suyunu bahsetme özelliğini hatırlatmaktadır.

18. Kaside

Hidv-i Cem-haşemdir pür-himemdir reşk-i Hâtemdir

Nesak-sâz-ı keremdir böyledir elkâb-ı i'lâmı (K.18/7)

Beyitte geçen Hâtem, cömertliğiyle meşhur olmuş Hâtem-i Tayyi'dir. Bu zat bir Arap kabile reisi ve aynı zamanda şair olduğu söylenmektedir. Cömertlik sıfatıyla meşhur olmuştur. Reşk kıskanmak, kıskandırmak demektir. Şair bu beyitte, padişahın cömertliğini ve yardımseverliğini anlatırken, Hâtem-i Tayyi'nin cömertliğini hatırlatarak, o kadar cömert olmasına rağmen padişahı kıskandığını (Reşk-i Hâtem) ifade etmektedir.

O hayr-endîşedir ahvâl ise niyyâta râci'dir

Acep mi hayra tebdil olsa her bir kârın encâmı (K.18/12)

Şair bu beyitte *ahvâl ise niyyâta râci'dir* yani haller niyete döner, niyete göredir sözüyle, "Ameller niyetlere göredir." hadis-i şerifine telmihte bulunmaktadır. Beyte göre, Padişah devamlı hayrı düşündüğü için, her işinin sonu hayra tebdil olacaktır.

Bu gûne lutfu kim ben gördüm aslâ görmemişlerdir

Kızıl Arslan u Sultân Baykaradan Gencevî Câmî (K.18/14)

Şair bu beyitte kendisini bazı eski şairlerle kıyaslayarak, tarihi şahsiyetlere telmihte bulunmaktadır. Kızıl Arslan, İldenizliler hanedanının kurucusu Şemseddin İldeniz'in oğludur. 1191' de vefat etmiştir. Nizam-ı Gencevî, bugünkü Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğan bir şair ve düşünürdür. Hüsrev ü Şirin adlı eserinde, beyitte geçen Kızıl Arslan'a övgülerde bulunmuştur. Sultan Baykara, Timur imparatorluğunun hükümdarlarından olup Molla Cami'yi himaye edenlerdendir. Şair söz konusu sultanların, himaye ettikleri yukarıdaki şairlere vermediği ikramları, kendisinin Sultan Selim'den gördüğünü ifade etmektedir.

19. Kaside

Gül-gonca Meryemdir meğer kim nefh-i rûh etmiş eser

Bülbüller açmış bâl ü per çün Cebre'îl-i zinde-dem (K.19/7)

Bu beyitte Meryem, nefh-i rûh, Cebrail gibi kelimelerle; Kur'an-ı Kerim'de geçen Meryem kıssasına telmihte bulunmaktadır. Hz. Meryem iffetli bir bakire iken bir mucize eseri olarak, Allah'ın emriyle Cebrail ona

ruh üflemiş ve Hz. İsa doğmuştur.⁷⁴ Şair gül goncalarını Meryem'in bakire haline benzetmekte ve goncaların esintiyile açılmalarını, Cebrail'in ruh üflemesi olarak hayal etmektedir.

Ol gûne nutku müntehab kim görse reşk eylerdi hep

Nesrinde Sahbân-ı Arab nazmında Selmân-ı Acem (K.19/27)

Burada önemli iki edebi şahsiyete telmih yapılmaktadır. Sahbân-ı Arab, nesir yazlarıyla ünlü bir Arap edebiyatçıdır. Selman-ı Acem ise, 1376'da vefat eden ve kasideleriyle ünlü olan İranlı şair Selman-ı Saveci'dir. Divan edebiyatında şairler kendilerini ona benzetmeyi adet edinmişlerdir. Galip bu beyitte Sultan Selim'in nesirde ve şiirde ustalığından dolayı, Sahban'ın ve Selman'ın onu kıskandığını ifade etmektedir.

Ta'n eyleyen gelsin berü olsun benimle rû-be-rû

Nef'îye etmem ser-fürû ger himmetin olursa zam (K.19/36)

Şair burada kaside ustası Nef'î'yi hatırlatarak, onun yardımını daha fazla olsa da ona boyun eğmeyeceğini ifade etmektedir.

20. Kaside

O verdi revnak-ı Cemşîdi Mülk-i İslâma

O kıldı o devri tamâm-ı itâ'ata mecbûr (K.20/22)

Şair burada padişahın İslam memleketlerine Cemşid'in parlaklığını verdiği ifade ederek, Cemşid'in parlak hükümdarlığına telmihte bulunmaktadır. Cemşid veya Cem, İran mitolojisine göre yediyüz veya bin yıl yaşamış parlak bir dönem geçirmiş bir hükümdardır. Burada Cemşid'in hükümdarlığının parlaklığını, padişahın İslam memleketlerine verdiği ifade edilmektedir.

Anun sahîfe-i zâyinde bir bir oldu bedîd

Me'âl-i Mülk-i Süleymân u matlâb-ı dil-i mûr (K.20/23)

Mûr, karınca demektir. Bu beyitte Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen konuşmaya telmih bulunmaktadır. Bu konuşma Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

---

⁷⁴ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Meryem Suresi, Ayet: 16-22, s.305.

“Nihayet karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca: “Ey karıncalar, yuvalarınıza girin. Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin.” dedi. (Süleyman) Onun sözünden dolayı gülümsedi.”⁷⁵

Şair bu hadiselerin ve Süleyman’ın ülkesinde olan bitenlerin, padişahın sayfasında bir bir görüldüğünü söylemektedir.

Velik nutk-ı hakîmâne tavr-ı diğerdır

Olur mu her mütekellim Kelîm-i Vâdî-i Tûr (K.20/33)

Şair burada *Kelîm-i Vâdî-i Tûr* yani Tûr vadisinin konuşanı ifadesiyle, Tûr vadisinde Allah’la konuşan Hz. Musa’ya telmihte bulunmaktadır. Şair, hakîmâne söz söylemenin ayrı bir şey olduğunu, her konuşanın Hz. Musa gibi olamayacağını söyleyerek; aslında kendi sözlerinin de farklı olduğunu, kimsenin kendisi gibi konuşamadığını ima etmektedir.

21. Kaside

Ol serv-kaddi kollamağa rû-be-râh olup

Dökdü ayağına dür-i şâd-âbı selsebil (K.21/3)

Rû-be-râh deyimini yola koyulmuş, yola çıkmaya hazır olmak demektir. Dür, inci; şâd-âb ise sulu, suya kanmış anlamlarına gelmektedir. Beyte göre selsebil, servi boylu sevgiliyi kollamak için yola çıkınca, ayağına suya kanmış inciye dökmüştür. Burada, uzun yola çıkan birinin arkasından su dökme âdetine telmih bulunmaktadır.

Mebhût ederdi görse eğer hüsn-i savt ile

Üstâd-ı nağme perver-i Fârâbi selsebil (K.21/15)

Farabi, 10. yüzyılda yaşamış, filozof, bilim adamı ve müzisyen olan meşhur bir şahsiyettir. Şair burada onun müzisyen özelliğine telmihte bulunarak, nağmeleri seven üstat Farabi’nin, selsebin güzel sesini işitmesi halinde hayran kalacağını dile getirmektedir.

Ol bahr-i cûda câriye olmak murâd edip

Mengûş edindi halka-i girdâbı selsebil (K.21/23)

Mengûş, küpe anlamına gelmektedir. Eskiden köleler, köle olmanın işareti olarak küpe takarlardı. Şair burada bu geleneğe telmihte bulunarak,

---

⁷⁵ Karaman ve öte., *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Neml Suresi, Ayet: 18-19, s. 377.

selsebilin, cömertlik denizi olan Sultan Beyhan'a cariyeye olmak için, girdabın halkasını, kulağına küpe yaptığını ifade etmektedir.

22. Kaside

Niçe pür-şîve olmaz nergisi ol bâğ-ı tasvîrin

Elinde hâmesi Bihzâdının müjgân-ı hûbândır (K.22/4)

Bihzâd, Herat'ta yaşamış, Ali Şir Nevai ve Hüseyin Baykara'dan teşvik görmüş bir Türk minyatür ressamıdır. Şair burada bu tarihi kişiliğe telmihte bulunarak, güzellerin kaş (müjgân-ı hûbân) nı Bihzâd'ın kalemine benzetmektedir.

Müzeyyen lâceverd ü la'l ile bir tâze kişverdir

Felek gûyâ ki ol kişverde bir kûh-ı Bedahşândır (K.22/5)

Laceverd, hem bir renk ismi hem de değerli bir taşın adıdır. Bedahşân, Afganistan'da yakut taşıyla meşhur dağlık bir bölgeye verilen isimdir. Şair burada Beyhan Sultan'ın yaptırdığı kasrı, değerli taşlarla süslü, taze bir memlekete; feleği de o memlekette Bedahşân dağına benzeterек mübalağa yapmaktadır. Şair burada, dağlık Bedahşân bölgesine telmihte bulunmaktadır.

23. Kaside

Nev-bahâr-ı işden her künci bir gündür velî

Başına Sultân Nevrûzun zer efserdir bu kâh (K.23/5)

Sultân Nevrûz, Celalettin Melikşah'ın hazırlattığı takvimin başlangıç gününe verilen isimdir. Şair burada Sultan Celalettin'in hazırlattığı bu takvime telmihte bulunmaktadır.

24. Kaside

Dûdesi çeşm-i şûh-ı Mânîdir

Safhaya eyledikde nakş-ı sevâd (K.24/2)

Mânî, Çinli bir ressam ve nakkaştır. Aynı zamanda, Zerdüştlük ve Hıristiyanlığı birleştirerek yeni bir mezhep kurmuştur. Edebiyatta ressamlık ve nakkaşlık yönleriyle işlenir. Şair burada sayfalara yapılan siyah nakışların güzelliğini anlatırken, mürekkebi Mani'nin neşeli gözlerine benzeterек, onun nakkaşlık tarafına telmihte bulunmaktadır.

Etse târ-ı nigâhı hâme-i mû

Çekemez hatt-ı cedvelin Bihzâd (K.24/3)

Târ; karanlık, siyah aynı zamanda kıl demektir. Hâme, kalem; mû, kıl anlamına gelmektedir. Bihzad, Herat'ta yaşamış bir Türk ressam ve minyatür ustasıdır. Şair burada, kitaptaki süslemelerin olağanüstülüğünü anlatmak için, Bihzad'ın nakıştaki ustalığına telmihte bulunmaktadır. Şair burada "Eğer Bihzad, siyah bakışlarını, kıldan kalem yapsa yine de bu kadar düzgün çizemez." demektedir.

Olamaz deste-seng elvânı

Nakş-ı Şîrîn ü tîşe-i Ferhâd (K.24/10)

Deste-seng, bir şeyi ezmek için kullanılan, billurdan veya mermerden mamul olan alettir. Şair burada Ferhat ve Şirin hikâyesine telmihte bulunarak, bu kasidenin yazılmasına sebep olan süslemelerdeki renkleri, Şirin'in nakışlarından; kullanılan aleti de Ferhat'ın güzünden daha üstün görmektedir.

Büt-perest-i cemâl-i san'atıdır

Büt-tiraşân-ı Halluh u Nevşâd (K.24/11)

Büt-tiraşân, put yontan demektir. Halluh ve Nevşâd, Türkistan'da, halkı güzellikle meşhur olmuş iki şehirdir. Şair burada Halluh ve Nevşâd şehirlerinin halkının güzelliğine telmihte bulunarak, oradaki put yontucuların bile bu kasidenin yazılmasına sebep olan nakışlara hayran olup adeta ona taptıklarını ifade etmektedir.

25. Kaside

Allâh mâh-ı rûze ne sâhib-nisâb olur

Kim sâyesinde jâle-i ter âfitâb olur (K.25/1)

Bu beyitte ikinci mısradan, ıslak çiğ tanesi (jâle-i ter), güneş (âfitâb) e benzetilmektedir. Ramazan ayı (mâh-ı rûze) o kadar bolluk ve berekete sahip (sâhib-nisâb) ki bir çiğ tanesi bile güneş olmaktadır. Kadir gecesi Ramazan ayındadır. Kur'an-ı Kerim'e göre bu gece bin ay değerindedir.⁷⁶ Şair burada bu ayete telmihte bulunarak, bu ayda jale gibi küçük bir su damlasının, güneş kıymetinde olabileceğini dile getirmektedir.

⁷⁶ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Kadr Suresi, Ayet: 3, s.598.

27. Kaside

Kâtibü's-sırrı şeh-i devrân-ı Aristo-re'y kim

Ukdeler vâbestedir ebrûyla îmâsına (K.27/8)

Şair burada devrin padişahı için *Aristo-re'y* yani Aristo gibi düşünen, onun gibi mantıklı ve sağlam görüşe sahip olan diyerek Aristo'nun düşünme tarzına telmihte bulunmaktadır.

Öyle sâf-endîşe kim bir semte aksa hâtırı

Cem' olurlar kudsiyân Kevser sanıp mecrâsına (K.27/17)

Kevser cennette bir havuzun adıdır. Bir rivayete göre, Hz. Peygamber'e verilen özel bir havuzdur. Müminler bu havuzun etrafında toplanıp Hz. Peygamber ile görüşürler. Şair burada Kevser havuzunun bu toparlayıcı özelliğine telmihte bulunmaktadır. Burada sevgilinin temiz ve saf düşüncesi (sâf-endîşe) Kevser' e benzetilmektedir. Beyte göre, sevgilinin bu düşüncesi, bir semte aksa yani ondan söz edilse veya düşüncesi orada zikredilse, temiz insanlar (kudsiyân) onun düşüncelerini veya ondan söz etmeyi Kevser havuzu sanıp etrafında toplanırlar.

28. Kaside

Çok gerçi sühan-gû vü sühan-fehm ü sühan-senc

Kim her birisi sözde Kelîm-i Hemedândır (K.28/10)

Kelîm-i Hemedân, 17. yüzyılda yaşamış İranlı şair olup Kelîm-i Kaşânî olarak da bilinir. Asıl memleketi Hemedân, eğitim gördüğü yer ise Kâşân'dır. Bundan dolayı her iki adla da anılmaktadır. Özellikle gazellerde son derece sağlam bir dile sahiptir. Şair burada Kelîm'in bu sağlam dilini hatırlatarak, bu zamanda söz söyleyen, sözden anlayan ve sözü takdir edebilen insanların çok olduğunu bir tarzle ifade etmektedir. Bunların her birisinin, sözde Kelîm-i Hemedân gibi söz ustası olduklarını ifade ederek, onların aslında sözden anlamadıklarını söylemektedir.

Tefsîr edip i'câzını keşşâf-ı hîred der

Gûyâ dem-i cân-bahş-ı Mesîhâ-yı zamândır (K.28/16)

Şair burada, bu kasideyi sunduğu Hoca Neş'et'i överken, onun başkalarını söylemekten aciz bırakacak derecedeki güzel sözleri (i'câz) ni zamanın Mesih'inin can bağışlayan nefesi (dem-i cân-bahş-ı Mesîhâ-yı

zamân) ne benzetmektedir. Şair burada Mesih'in, nefesiyle ölüleri diriltmesi inancına telmihte bulunmaktadır.

Gülzâr-ı zamîrinde senin bülbül-i Şîrâz

Sad reşk ile destân-zen-i feryâd u figândır (K.28/31)

Bülbül-i Şîrâz, ünlü İranlı şair Hafız-ı Şirazî'dir. Şair burada Hoca Neş'et'i kastederek, onun kalbindeki gül bahçesinde Hafız-ı Şirazî'nin bir bülbül olduğunu söylemektedir. O bülbülün yüz kıskançlıkla, ellerini vurarak feryat ve figan ettiğini dile getirmektedir. Destân, Farsçada eller anlamına gelir. Zen, yine Farsçada vurma anlamını veren bir sonektir. Buna göre *destân-zen* ifadesi *ellerini vurma* anlamını karşılamaktadır. Bu kelimenin hilekâr anlamı varsa da bu beyitte hilekâr anlamı oturmamaktadır.

29. Kaside

Değil cerîde-i eş'âr sanki cilve eder

Nigâr-hâne-i Erjeng içinde bîkr-i hayâl (K.29/2)

Erjeng, ünlü ressam Mânî'nin resimlerini topladığı koleksiyonun adıdır. Bu kaside, Pertev Efendi'nin çıkardığı mecmuaya takriz olarak yazılmıştır. Şair burada, Erjeng'i hatırlatarak, bu mecmuanın bir şiir mecmuası değil, sanki Erjeng adlı resim evinde, taze hayallerin cilve ettiğini dile getirmektedir.

30. Kaside

Kalem gûyâ ki tahrîrinde bakmış Levh-i Mahfûza

Nukûş-ı Arşî Kürsîsinde göstermiş kerâmetdir (K.30/5)

Levh-i Mahfûz, korunmuş levha anlamına gelmektedir. Kâinatta olmuş ve olacak bütün olayların bilgisinin bulunduğu levhadır. Arş, mülk âleminin bütününe çevrelemektedir. Kürsî, Levh-i Mahfûz'un da içinde bulunduğu dokuzuncu kat göktür. Bu kaside padişahın tuğrası için yazılmıştır. Şair burada söz konusu kavramalara telmihte bulunarak, tuğranın yazılmasında, sanki kalemin Levh-i Mahfûz'a bakarak yazdığını dile getirmektedir. Çünkü beyte göre, Arş nakışlarını, kürsisinde göstermektedir. Bu da ancak Levh-i Mahfûz'a bakarak gerçekleştirilebilir. Böylece bu bir keramet olmaktadır.

Erişmiş müntehâ-yı sidreye fart-ı metânetden

Sütûnlar kim sütûn-ı âsumân-ı dîn ü devletdir (K.30/6)

Sidre-i Müntehâ, altıncı kat gök olup, beşer bilgisinin uzanacağı son yerdir. Şair burada Sidre-i Müntehâ'nın bu yüksekliğine telmihte bulunarak, tuğranın sütunlarını Sidre-i Müntahâ'ya kadar yükseldiğini dile getirmektedir.

O rütbe menba'-ı mâ'ü'l-hayât-ı feyzdir hakkâ

Hurûfun kâsesinden âb-ı Tesnîm içmek âdetdir (K.30/8)

Tesnîm, cennette bir ırmağın adıdır. Kur'an-ı Kerim'de "Karışımı Tesnîm'dendir. (O Tesnîm Allah'a) Yakın olanların içecekleri bir kaynaktır."⁷⁷ şeklinde geçmektedir. Şair burada cennetin bu ırmağına telmihte bulunarak, söz konusu tuğranın harflerini, bir kâse gibi hayal etmekte ve o kâseden Tesnîm suyu içmenin âdet olduğunu dile getirmektedir.

Sezâ Cibrîl-veş kerrûbiyâna olsa piş-aheng

Ki unvân-ı nişân-ı zer-feşânı şân u şevketdir (K.30/11)

Kerrûbiyân, Allah'a en yakın olan dört büyük meleğin adıdır. Bunlar Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail'dir. Önderleri ise Cebrail'dir. Şair bu meleklerle ve onlara önderlik yapan Cebrail'i hatırlatarak, bu kasidenin yazılmasına sebep olan Arif Efendi'nin yazdığı padişah tuğrasını, dört büyük meleğe önderlik yapmaya layık görmektedir.

Meğer kim kilik-i Bihzâd ile konmuş Kâf-ı ikbâle

Hezârân reng ile bir bâl-i sîmurg-ı letâfetdir (K.30/12)

Bihzâd, ünlü bir minyatür-ressamdır. Simurg kuşu, Kafdağı'nda yaşayan ve üstünde her çeşit kuşun rengi bulunan efsanevi bir kuştur. Simurg'un çok renkli olmasını şair, Bihzâd'ın kalemine bağlamaktadır. Şair söz konusu tuğrayı çok renkli ve güzel nakışlı olması yönüyle, Bihzâd'ın kaleminden çıkan binlerce renklere sahip Simurg'un kanadına benzetmektedir.

Vücûdu nüsha-i kübrâ-yı irfân bir hünerverdir

Müsellem nükte-gûdur münşî Sahbân-ı belâgatdır (K.30/14)

Sahbân, 674 yılında vefat eden ünlü Arap şairidir. Uzun konuşmaları ve etkileyici hitabetiyle tanınmaktadır. Kendisine hatîbü'l-Arab ünvanı

⁷⁷ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Mutaffifin Suresi, Ayet: 27-28, s.588.

verilmiştir. Şair burada, Sahbân'ın bu etkileyici belagatına telmihte bulunarak, söz konusu tuğrayı yazan Arif Efendi'yi Sahbân'a benzetmekte ve onun gibi nüktedan olduğunu dile getirmektedir.

1. Gazel

Bağlandı târ-ı kâkülüne nağme-i cünûn

Zencîrler terâne-i tanbûrdur bana (G.1/10)

Eski tımarhanelerde, delilerin boyunlarına lale denilen zincirli bir demir halka geçirilir, bu zincir bir yere tutturulur, kimseye saldırmazınlar diye de kolları bağlanırmış. Şair bu duruma telmihte bulunmaktadır. Deliliğin şarkıları (nağme-i cünûn), sevgilinin kâkülünün siyahlığına takılmıştır. Şair zincir gibi gördüğü kâkülleri, tamburun ahengi (terâne-i tanbûr) ne benzetmektedir.

2. Gazel

Mihre isbât-ı şerîk eyler sükûn-ı bahr-ı saf

İzdirâb âyîne-i didâr-ı vahdetdir bana (G.2/4)

İzdirâb; acı, keder anlamına geldiği gibi denizin üstündeki köpüklerin titremesine de denir. Vahdet, birlik, Allah'ın birliği demektir. Şair bu beyitte denizin üstündeki köpüklerin titremesi (ızdırab) ni, vahdet yüzünün aynası gibi hayal etmektedir. Bu beyit vahdetülvücut akımına telmihte bulunmaktadır. Vahdetülvücut anlayışına göre deniz, vahdeti; üstündeki dalgalar da kesreti temsil etmektedir. Dalgalar her ne kadar çok ise de aslında hepsinin varlığı bir tek sudur. Şair bu anlayışı çağrıştıracak şekilde birinci mısradaki saf ve temiz denizin sakinliği (sükûn-ı bahr-ı saf) nin, güneşe ortak olmayı iddia ettiğini söylemektedir. Güneşin ışıkları sakindir, dalgalar görünmez. Sakin bir deniz de güneşi yansıttığı zaman adeta ikinci bir güneş halini alıyormuş gibi hayal edilmekte ve bu durum güneşe ortaklık olarak nitelendirilmektedir. İkinci mısradaki dalgaların titremesi (ızdırab), vahdetin aynası olan kesreti temsil etmektedir.

3. Gazel

Sühân-gû vü sühân mebhûtdur esrâr-ı vahdetde

Bu sözde Rûh-ı Kudsî tercemân ister mi ister yâ (G.3/4)

Rûh-ı Kudsî, vahiy getirmekle vazifeli olan Cebrail meleğidir. Cebrail'in kendisi, Allah'ın buyruklarını peygamberlere iletme yönüyle, Allah'ın bir tercümanı gibidir. Şair onun bu yönüne telmihte bulunarak, vahdet sırları yani kesret âlemine karşılık Allah'ın vahdet aleminin sırları konusunda, söz söyleyen (sühân-gû) de sözün kendisi (sühân) nin de şaşkın olduğunu hatta Cebrail bile bu makamda bir şey anlamayıp tercüman isteyeceğini ifade etmektedir.

6. Gazel

Münâsibdir be-gâyet rûh-ı râha kâlib-ı mînâ

Felâtûna sezâdır câme-i Câmâsb-ı mînâ (G.6/1)

Felâtûn, Yunan filozoflarından Sokrat'ın öğrencisi, Aristo'nun hocası olan Eflatun'dur. Akıl ve hikmetiyle meşhurdur. Câmâsb, ünlü Câmâsbnâme adlı eserin müellifi olup hikmette yüksek bilgisiyle tanınır. Şair burada her iki şahsiyetin akıl ve hikmetteki yüksek derecelerine telmihte bulunmaktadır. Şair, şarap şişesinin şekli (kâlib-ı mînâ), aşk yolunun ruhu (rûh-ı râh) na gayet uygun olduğunu ifade etmektedir. Buna örnek olarak da Câmâsb'ı bir içki şişesi gibi düşünmekte ve onun elbisesinin Eflatun'a uygun olduğunu ifade etmektedir. Akıl ve hikmet noktasında Eflatun ve Camasb'ın elbiseleri ne kadar birbirine uygunsaydı, onun zıddı olan sarhoşluk noktasında da içki şişesinin şekli ile aşk yolu o kadar birbirine uygundur.

7. Gazel

Zülf-i Leylîdeki zencîr-i belâsı Kaysın

Özge ser-rişte-i da'vâ-yı cünûn oldu bana (G.7/4)

Bu beyitte Leyla ve Mecnun hikâyesine telmih bulunmaktadır. Bilindiği gibi bu hikâyenin erkek kahramanı olan Kays, aşkından dolayı delirip çöllere kaçar. Daha sonra babası onu bulur, deli olduğundan dolayı Kays'ı zincirlere vurur ve Ka'be'ye götürür. Şair bu olayı hatırlatarak, Kays'a vurulan zincirleri bir bela gibi düşünüp, Leyla'nın saçlarına benzetmektedir.

Çeşm-i câdûsuna dîvâne olam ol şûhun

Deşt-i endîşede âhû-yı füsûn oldu bana (G.7/5)

Şair bu beyitte Leyla ve Mecnun hikâyesine telmihte bulunmaktadır. Aşkından dolayı çöllere kaçan Kays, oralarda ceylanlarla konuşur. Şair bu duruma telmihte bulunarak, düşünce çölü (deşt-i endişe) nde, şûh sevgilisinin kendisi için büyüdü bir ceylan (âhu-yı fûsun) olduğunu ifade etmektedir.

9. Gazel

Şevk-ı tecrîd ile pûşîde-ten-i za'f olalı

Nefes-i İstî-i cân-bahş kabâ geldi bana (G.9/2)

Şair bu beyitte, Hz. İsa'nın can verici nefesine telmihte bulunmaktadır. Galip, dünyadan soyutlanmanın şiddetli isteği (şevk-i tecrîd) nden dolayı, zayıflıkla tenini örttüğünden beri Hz. İsa'nın nefesi ona bir kaftan olduğunu dile getirmektedir.

14. Gazel

Mazhar-ı esmâ odur Allah alîm

İsm-i Alidir kelef-i mâhtâb (G.14/3)

Kelef; nokta, benek demektir. Ayın on dördü anlamına gelen mâhtâbın üstünde benekler ve noktalar bulunur. Şair o beneklerin adının Ali olduğunu ifade etmektedir. Burada, Hz. Ali'yle ilgili bir hususa telmih bulunmaktadır. Rivayete göre kâinatın sırrı Kur'an'da, Kur'an'ın sırrı besmelede, besmelenin sırrı be harfinde, be harfinin sırrı altındaki noktada, o noktanın da sırrı Hz. Ali'dedir.⁷⁸ Şair bu rivayeti hatırlatacak şekilde, mehtâbın beneklerinin adının Ali olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in "Ben ilmin şehriyim Ali de onun kapısıdır."⁷⁹ hadisi ile şairin birinci mısradaki, Allah'ın bütün isimlerinin görüldüğü yerin Hz. Ali'nin olduğunu söylemesi ve Allah'ın Alîm ismine vurgu yapması, söz konusu telmihi güçlendirmektedir.

---

⁷⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1999, s. 26.

⁷⁹ Üstad Ali Rıza Sabiri, çev. Musa Aydın, "1001 Hadis Işığında İmam-ı Ali", *İslam Kütüphanesi*, www.islamkutuphanesi.com/tukcekitap/online/1001hadis/1001.htm (Erişim: 17.07.2016).

Hazret-i ma'sûmların şevkine

Çâr-dehidir şeref-i mâhtâb (G.14/5)

On dört anlamına gelen çâr-deh ifadesi, on iki imam, Hz. Peygamber ve Hz. Fatıma'yı içine alan on dört pâk masum anlamına gelmektedir. Mâhtâb hem ay ışığı hem de ayın on dördü anlamına gelmektedir. Şair bu beyitte söz konusu on dört büyüğe telmihte bulunarak, ayın on dört günde dolunay olmasının sebebini, on dört masumun şerefi için olduğunu söylemektedir.

Sâgar-ı elmâsa girip oldu hall

Mes'ele-i muhtelif-i mâhtâb (G.14/9)

Elmas, kıymetli bir taş olmakla beraber, aynı zamanda elmas kırıntıları, yaraların iyileştirilmesi için kullanılan bir madendir. Şair elmasın bu özelliğine telmihte bulunarak, elmas kadeh (sâgar-ı elmâs) in, mehtabın bütün meselelerini hallettiğini yani yaralarını iyileştirdiğini ifade etmektedir.

15. Gazel

Ene'l-Hakdan dem urmuşdur surâhî

Olup vâkıf gelûsun tutdu ahbâb (G.15/6)

Şair bu beyitte, Hallac-ı Mansur'un Ene'l-Hak (ben Hakk'ım) sözünü hatırlatmaktadır. Şair şarap sürahisinin, Hallac'ın bu felsefesinden dem vurduğunu söylemektedir. Buna vakıf olan sürahinin arkadaşları ise sürahinin boğazı (gelu) ndan tutmuşlardır. Hallaç "Ene'l- Hak" dediğinde, çevresindekiler onun boğazından tutup öldürdükleri gibi, sürahi de Ene'l-Hak'tan dem vurunca herkes boğazına sarılmıştır.

16. Gazel

Çıkardı zezem-i ma'nâyı çah-ı Bâbilden

Bu kilik-i sâhir-i mu'ciz-hitâb-ı âlem-i âb (G.16/13)

Bu beyitte geçen Babil kuyusu (çah-ı Bâbil) ve sihirli büyüleyici anlamlarına gelen sâhir kelimesi, Babil kuyusunda sihir öğreten Harut ve Marut adındaki iki meleği hatırlatmaktadır. Şair burada, "su âleminin mucizevi hitabının sihirli kalemi (kilik-i sâhir-i mu'ciz-hitâb-ı âlem-i âb)" derken bu kuyudaki sihir olayına telmihte bulunmaktadır. Buna göre bu sihirli kalem, Babil kuyusundan zezem gibi kıymetli manaları çıkarmıştır.

17. Gazel

Mesîh-veş heme eşyâ vü kevn emrine râm

Lebinde muzmer o şûhun ilâc-ı âteş ü âb (G.17/6)

Bilindiği gibi Hz. İsa dokunmasıyla alaca hastaları iyileştirmekte ve nefesiyle bir mucize eseri olarak ölüleri diriltmektedir. Şair burada sevgiliyi Mesih'e benzeterek böyle bir mucizeye telmihte bulunmaktadır.

19. Gazel

Etdiği hûn-bahâ-yı çeşm-i kadeh

Mülk-i Cemden harâc ya 'nî şarâb (G.19/5)

Bu beyitte İran mitolojisinin meşhur kahramanlarından Cem' e telmih yapılmaktadır. Efsaneye göre şarabın mucidi Cem'dir. Şair, Cem'in bu yönünü hatırlatarak, onun ülkesinden haraç olarak şarap alındığını dile getirmektedir.

20. Gazel

Olmaz bedîd âyine-i câm-ı Cemde hiç

Ol sîne-i bilûr ne âlemedir âceb (G.20/2)

Şair burada âyine-i câm-ı Cem tamlamasıyla, Cem'in kadehine telmihte bulunmaktadır. Efsaneye göre, Cem'in kadehi, yedi feleğin sırrını taşırmış. Bu kadeh temsili yedi madenden yapılmış olup, buradan bütün cihan seyredilebiliyormuş. Bu kadehin diğer adı câm-ı cihân-nümâdır. Şair burada billur sineli sevgilinin, her şeyi gösteren âyîne-i câm-ı Cem (Cem'in kadehinin aynası) de bile görünmediğini, bundan dolayı da sevgilinin ne halde olduğunu bilmediğini ifade etmektedir.

21. Gazel

Yed-i Beyzâ-nümâ-yı Mûsâdan

Şu 'belendi menâkıbât-ı Şu 'ayb (G21/4)

Bu beyitte, Hz. Musa'nın mucizelerinden biri olan beyaz ele (yed-i beyza) telmih bulunmaktadır. Hz. Musa, mucize eseri olarak elini koynuna koyup çıkarınca, parlak bir beyazlığa dönüşüyormuş. Aynı zamanda Hz. Musa, Hz. Şuayb'ın kızı olan Safure ile evlenmiştir. Şair bu olaya da telmihte bulunmaktadır. Hz. Şuayb, beyaz el mucizesinin sahibi olan Hz.

Musa'nın kayınpederi olma hasebiyle, onunda menkıbelerinin yani övücü sözlerinin dallanıp budaklandığını ifade edilmektedir.

23. Gazel

Zülfün olalı halka-i dâm-ı dîl-i miskin

Bu sünbül ü şebbû bana akreb görünür hep (G23/5)

Bu beyitte sevgilinin saçı (zülf), miskinlerin gönüllerindeki tuzakların halkası (halka-i dâm-ı dîl-i miskîn) olarak düşünülmektedir. Eskiden tuzaklar kıldan halkalar yapılarak oluşturulurdu. Kuşlar ayaklarını o halkalara kaptırır ve kurtulamazlardı. Şair bu geleneğe telmihte bulunmaktadır.

24. Gazel

Hatt-ı la'lindeki esrâr-ı şerîfe eremez

Rûh-ı Hızır olsa eğer dûd-ı çerâğ-ı yâkût (G.24/4)

Şair burada ledün ilminin yani eşya ve olayların sırlarını bilme ilminin sahibi olan Hz. Hızır'a telmihte bulunmaktadır. Kur'an'da Hz. Hızır'ın bu ilme sahip olduğu şu ayetle anlatılmaktadır: “Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”⁸⁰ Şair burada Hz. Hızır'ın sırları bilme yönünü hatırlatarak, yakutun çirasının dumanını, Hızır'ın ruhuna benzetmekte ve böyle olsa bile, sevgilinin dudağındaki hatların sırlarını bilemeyeceğini iddia etmektedir.

25. Gazel

Hasta çeşmin eylemez la'l-i revân-bahşa nazar

N'eyler ol İsâyı kim bîmâra etmez iltifât (G.25/5)

Şair burada Hz. İsa'nın hastaları iyileştirme mucizesine telmihte bulunmaktadır. Dudaktan nefes çıkar. Hz. İsa nefesiyle ölüleri mucize eseri diriltmiştir. Şair burada *yürümeyi bahşeden dudak* (la'l-i revân-bahş) sözüyle Hz. İsa'nın dudaklarını kast etmektedir. Beyte göre, sevgilinin hasta bakışı, Hz. İsa'nın bile bu dudaklarını önemsememektedir. Çünkü hastaya

---

⁸⁰ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Kehf Suresi, Ayet: 65, s.300.

iltifat etmemektedir. Âşık hastadır. Ancak sevgili hastaya bakmamakta ve hatta hastayı iyileştiren Hz. İsa'ya da iltifat etmemektedir.

28. Gazel

Hat gelmeye görsün leb-i cânân edemez bahs

Bir mûr ile gâhîce Süleymân edemez bahs (G.28/1)

Bu beyitte Hz. Süleyman ile karınca (mûr) arasında geçen konuşmaya telmih bulunmaktadır. Hz. Süleyman ordusuyla beraber sefere giderken bir vadiden geçtiklerinde, karınca beyi diğer karıncalara “Kaçın Süleyman’ın ordusu sizi ezmesin.” der. Hz. Süleyman gülümser ve karıncaya “Ben peygamber olduğum halde sizi ezeceğimi nasıl düşünürsün?” diye sorar. Karınca da “Senin debdebene dalıp tembihlerini unuturlar diye uyardım” der. Şair bu olaya telmihte bulunarak, bazen Hz. Süleyman’ın da bir karınca karşısında konuşamayıp sustuğunu ifade etmektedir. Tıpkı bunun gibi hat (sevgilinin ayva tüyleri) geldiği zaman sevgilinin dudakları konuşamaz duruma gelir. Ayrıca sevgilinin ayva tüyleri, bazen karıncaya da benzetilir. Bu ilişki içinde beyte bakıldığında, sevgilinin ayva tüyleri karınca; dudakları da Hz. Süleyman olarak hayal edildiği görülmektedir.

31. Gazel

Neler yapsa gerek Cengîz-i şûr-engîz-i gamzen bak

Harâb-âbâd-ı mülk-i fitnede vîrâne kalmaz hiç (G.31/2)

Şair burada Moğol sultanı Cengiz Han’a telmihte bulunmaktadır. Sevgilinin bakışları (gamze) nı, gürültü çıkaran Cengiz (Cengîz-i şûr-engîz-i gamze) e benzetmektedir.

33. Gazel

Olamaz la’l-i revân-bahşına hem-râz Mesîh

Yok yere eylemesin da’vî-i i’câz Mesîh (G.33/1)

Bu beyitte, Mesih’in nefesiyle ölüleri diriltme mucizesine telmih bulunmaktadır. Şaire göre sevgilinin can veren dudağı (la’l-i revân-bahş) o kadar yüce ki Mesih onunla sırdaş olamaz. Bundan dolayı Mesih’in, mucize davasında bulunması beyhudedir.

Hey acep ol büt-i kâfirde bu lutf-ı Yezdân

Hatı Cibrîl-i Emîn çeşmi füsûn-sâz Mesîh (G.33/2)

Şair burada kâfir put gibi güzel sevgili (büt-i kâfir) de, bu kadar Allah'ın lütuflarının olmasına şaşmaktadır. Cebrail vahiy meleğidir. Mesih de dokunmayla hastaları iyileştirdiği için büyüdür. Şair söz konusu anlamlara göndermede bulunarak, sevgilinin ayva tüyleri (hat) ni, Cebraile; gözlerini de Mesih'e benzetmektedir.

Eyledi pâ-zede-i terk ü tecerrüd hâki

Çarh-ı aşkınla olup hâne-ber-endâz Mesîh (G.33/3)

Mesih, dünyadan tecerrüdün ve her şeyi terk etmenin sembolüdür. Şair burada Mesih'in bu özelliğini hatırlatmaktadır. Şaire göre Mesih, sevgilinin aşkının feleğinden dolayı, terk ve tecerrüd toprağını ayaklarının altına almış, evini terk etmiştir.

Kodu bir sûrete çok mevt ü hayâtı gamzen

Hîç bîmâra dahı eylesin nâz Mesîh (G.33/4)

Şair burada Mesih'in, ölümlere hayat vermesi ve hastaları iyileştirmesi mucizesine telmihte bulunmaktadır. Beyte göre, sevgilinin gamzesi çok zaman ölüm ve hayatı aynı şekle sokmuştur. Onun için Mesih, hastalara hiç naz etmesin. Çünkü sevgilinin gamzesi, o işi çok iyi yapmaktadır.

Es'adâ hep o büt-i nâdiredân aşkında

Sihir-sâz olmada bin mu'cize-perdâz Mesîh (G.33/5)

Burada Mesih'in mucize gösterme özelliğine telmih bulunmaktadır. Bin tane mucize kurucu Mesih, o zarif put gibi güzel sevgili (büt-i nâdiredân) nin aşkı için sihir yapıcı olmaktadır.

37. Gazel

Gâlib medihâ-gûy-ı Ferîdûn- ârif ol

Ezberleme kasâid-i Hûşenki hod-be-hod (G.37/10)

Bu beyitte iki tarihi şahsiyete telmih bulunmaktadır. ilk mısradaki geçen Feridun, İran'ın Pişdadiyan sülalesinden altıncı hükümdar olup, Dahhak'ın öldürülmesinden sonra tahta geçmiştir. Adaletin sembolüdür. İkinci mısradaki geçen Huşenk ise Şehname'ye göre Siyam bin Keyumers'in oğludur. Şair burada kendisine hitap ederek, Feridun gibi arif bir insana övgüler söylemesi gerektiğini, Huşenk'in kasidelerini kendine ezberleyip zaman kaybetmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

38. Gazel

Penâh eyler cihâd-ı ekberin serverleri anda

Mu'allâ hayme-i râh-ı seferdir halka-i tevhîd (G.38/10)

Bu beyitte geçen cihad-ı ekber (en büyük cihat) ifadesi bir hadisi hatırlatmaktadır. Rivayete göre Hz. Peygamber Tebük seferi dönüşünde “Küçük cihattan büyük cihada geldik.”⁸¹ demiştir. Mutasavvıflar bu hadise dayandırarak en büyük cihadın, nefsin kötü istekleriyle mücadele etmek olduğunu söylerler. Şair burada böyle bir inancı hatırlatarak, tevhit halkasının müritlerini, büyük cihadın komutanları olarak görmektedir.

40. Gazel

Gösterip mir'ât-ı hüsnün Îsî-mu'ciz-deme

Haste-i nevmîd edip çeşm-i sühân-gû koymuş ad (G.40/2)

Hz. İsa'nın nefesi hastaları iyileştirme özelliğine sahiptir. Şair burada, mucize nefesli İsa (Îsî-mu'ciz-dem) ifadesiyle, Hz. İsa'nın bu özelliğine telmihte bulunmaktadır.

Nûrdan tasvîr kılmış bir belâ Feyyâz-ı küll

Ol belâya cân verip yâr-ı sitem-hû komuş ad (G.40/3)

Bu beyitte belâ kelimesiyle, ezel bezmi hatırlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'e göre ruhlar, Allah'ın “Ben sizin rabbiniz değil miyim?” sorusuna karşılık “belâ”⁸² (evet rabbimizsin) cevabını vermişlerdir. Beyte göre bol bol feyiz veren Allah (Feyyâz-ı küll) nurdan bir bela şekillendirmiş, daha sonra o belaya can bağışlayıp ona sitem diyen yar (yâr-ı sitem-hû) ismini vermiştir. Buradaki belâ ifadesinden kasıt bela cevabını veren insandır.

Tohm-ı Firdevs ekmiş ol ruhsâra Rıdvân-ı rızâ

Her şikenc-i turraya bir bâğ-ı dil-cû koymuş ad (G.40/4)

Rıdvân, cennetin kapıcısı olan büyük meleğin adıdır. Firdevs, Kur'an' da cennetin bir adı olarak geçer. Şair bu iki kelimeyle cennete ve onun meleğine telmihte bulunmaktadır. Beyte göre Rıdvân, Firdevsin tohumunu

---

⁸¹ *Dinimiz İslam*, Hadisler.

⁸² Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Araf Suresi, Ayet: 172, s.172.

ekmektedir. Bu da “Dünya ahiretin tarlasıdır.”⁸³ hadisini hatırlatmaktadır. Çünkü ruhsâr sevgilinin yanağı anlamındadır. Tasavvufa göre ise ilahi tecellilerin olduğu yerdir. İlahi tecelliler bu dünyada olmaktadır. Beyte göre Rıdvan, Firdevs tohumlarını ruhsara yani dünyaya ekmektedir.

41. Gazel

*Çeşm-i şûhunla ben ol deştde Mecnûnum kim
Nigeh-i dîde-i âhûdur ana sâye-i bîd (G.41/4)*

Bu beyitte, Mecnun’un çöllere düşüp ceylanlarla konuşma hadisesine telmih bulunmaktadır. Beyte göre şair, sevgilinin şûh bakışından öyle Mecnun ki çöllere düşmekte ve çöldeki söğüt ağaçları onun için ceylanın gözünün bakışı (nigeh-i dîde-i âhû) gibi gelmektedir.

43. Gazel

*Tebessümü eder ıslâh sûziş-i ciğerim
Nemek ziyâde olunca olur kebâb lezîz (G.43/5)*

Bu beyitte, kebab için etin terbiye edilme olayına telmih bulunmaktadır. Et, daha güzel pişmesi için, baharat ve çeşitli soslarla terbiye edilir. Şair burada, ciğerinin sevgilinin tebessümüyle ıslah edildiğini yani terbiye edildiğini ifade etmektedir. Sevgilinin tebessümünü, etin tuzu (nemek) olarak hayal etmektedir.

45. Gazel

*Bu bâğın bülbülân-ı aşkı kim pervâne-meşrebdir
Gül-i nezzâreden fânûs-ı gülğün eylemişlerdir (G.45/3)*

Bu beyitte pervane sineğinin lambanın etrafında dönme olayına telmih vardır. Beyte göre bu bahçenin bülbülleri pervane sineğinin huyundadırlar. Onlar da seyirci olan gül (gül-i nezzare) ü, gül renkli bir lamba (fânûs-ı gülğün) yapıp etrafında gezmektedirler.

*Şerâr-ı nâleyi fevvâre-i neyden saçıp uşşâk
Fişeng-i âh ile sûr-ı hümâyûn eylemişlerdir (G.45/5)*

Şair bu beyitte âhı, bir havai fişek gibi hayal etmektedir. Neyin üflemesinden çıkan inilti kıvılcımları (şerâr-ı ney) nı da bu ahın havai

---

⁸³ *Dinimiz İslam, Hadisler.*

fişeklerine benzetmektedir. Sûr-ı hümayûn, padişahların erkek çocuklarının sünnet düğünleri veya kız çocuklarının evlilik düğünlerine denir. Bu düğünlerde havai fişekler patlatılır. Bu beyitte bu geleneğe bir telmih vardır.

O mestân-ı cünûn kim işleri tebdîl-i a'yândır

Şarâb-ı köhneyi akl-ı Felâtûn eylemişleridir (G.45/9)

Burada ünlü Yunan filozofu Eflatun'a telmihte bulunmaktadır. Eflatun akıl ve doğru kararlarıyla ünlüdür. Beyte göre, delilik sarhoşları (mestân-ı cünûn), eskimiş şarabı, Eflatun'un akli gibi yol gösterici olarak görmektedirler.

46. Gazel

O Yûsuf-pîreherler hayf kim pinhân olup dilden

Bu mir'âtü's-safâyı çeşm-i Ya'kûb eylemişleridir (G.46/2)

Burada Hz. Yusuf'un gömleğinin, Hz. Yakup'un ak düşmüş gözlerini iyileştirme olayına gönderme vardır. Hz. Yakup'un gözlerine, Yusuf'un ayrılığından dolayı ak düşer. Yusuf'un gömleği sürülünce iyileşir. Şair burada Yusuf gömleklili (Yûsuf-pîreher) sevgililerin, gönülden gizlendikleri için, saf gönül aynası (mir'âtü's-safâ) nı Yakup'un gözü gibi kör ettiklerini ifade temektedir.

Mesîhâ-yı nigehten ders alıp dehrin etibbâsı

Bu bîmârın ilâcın sabr-ı Eyyûb eylemişlerdir (G.46/4)

Bu beyitte Mesih'in tıp alanındaki mucizelerine ve Hz. Eyüp'ün hastalık karşısındaki sabrına telmih vardır. Şair sevgilinin bakışlarını, Mesih olarak hayal etmektedir (Mesîhâ-yı nigeht). Beyte göre, zamanın tabipleri o bakıştan ders alıp aşığın hastalığına ilaç olarak Hz. Eyüp'ün sabrını göstermişlerdir.

47. Gazel

Dil Mânî-i Erjeng-i temâşâ mı değildir

Sâgar sadeğ-i reng-i temennâ mı değildir (G.47/1)

Mânî, Çinli bir ressam olup İran'da yaşamıştır. Maniheizm dininin kurucusudur. Erjeng, Mânî'nin resimlerinin toplandığı mecmuadır. Şair burada Mânî'ye ve onun resim mecmuasına telmihte bulunmakta ve gönlün,

seyredilen Erjeng'in Mânî'si gibi usta bir ressam olup olmadığını sormaktadır.

Bu deyr-i alâ'ikde ten-i ehl-i tecerrüd

Hâmûş olıcak suret-i İsa mı değildir (G.47/3)

Hz. İsa, dünyadan soyutlanma (tecerrüd) nın sembolüdür. Yine Hz. İsa'nın resimleri kilise de bulunur. Şair bu beyitte hem Hz. İsa'nın tecerrüdün sembolü olduğuna hem de kilisede resimlerinin bulunduğu gönderme yapmaktadır (telmihi).

48. Gazel

Miyânın eylemiş bir gülsitân nâz

Sarıp şâl-ı nev-kem-yâb-ı Keşmîr (G.48/6)

Bu beyitte bir gül bahçesinde, Keşmir'in nadir bulunan yeni şalını sarıp, naz yaparak yürüyen bir sevgili mazmunu bulunmaktadır. Keşmir, keçi yününden yapılan şallarıyla ünlüdür.⁸⁴ Şair bu beyitte Keşmir'in bu özelliğine gönderme yapmaktadır.

49. Gazel

Vuzû-yı aşka hûn lazım demiş ber-dâr iken Mansûr

Bu kurbiyyet ziyâdât-ı nevâfilden zuhûr eyler (G.49/4)

Mansur, edebiyatta aşkı uğruna her acıya göğüs germe ve bu uğurda ölmenin sembolüdür. Ene'l-Hak dediği için, önce elleri ve ayakları kesilir, derisi yüzülür ve sonrada idam edilir. Şair, Mansur'un bu acılı ölümüne göndermede bulunmakta ve Mansur'un idam sehpasında söylediği "Aşk abdesti için kan lazımdır." sözünü hatırlatmaktadır. Ayrıca şair burada Mansur'a bu sözü söyleten gücün ve Allah'a yakınlığın (kurbiyyet), nafile ibadetlerin fazlalığı olduğunu dile getirmektedir. Bu ifade "Kulum bana nafilelerle yaklaşır." hadisini hatırlatmaktadır.

Girip çarha kuzular gibi aşk-ı şemse kurbân ol

Bahâr-ı ma'rifet Gâlib bu menzilden zuhûr eyler (G.49/8)

---

⁸⁴ Emine Yeniterzi, "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 15, ss. 319-320.

Beyitte geçen marifet kelimesi bilme, biliş anlamına gelmektedir. Tasavvufta ise manevi ve ilahi hakikatleri tadarak, iç tecrübe ile elde edilen bir bilgidir. Marifet bilgisine ulaşma bir süreçtir. Bu süreçte, salık bazı çillelere girmeli, bedensel zevklerinden feragat etmelidir. Şair marifet sözüyle bu süreci hatırlatarak, onun baharına ermenin başlangıcı, kuzu gibi kurban olmaktan geçtiğini ifade etmektedir.

50. Gazel

Hat-ı Fireng gibi zülf ü ebrûvân kec ü mec

Ne anlanır rakam-ı mekri ne hisâba gelir (G.50/5)

Sevgilinin saçı (zülf) ve kaş (ebrû) tasavvufta kesreti ve dünya hayatının süsünü sembolize eder. İkinci mısradaki geçen mekr (hile) ise kesretin ve dünya süslerinin hilesidir. Hesaba gelmemesi ise sayılamayacak kadar dünya hilelerinin çok olması demektir. Bu çağrışımlar dünya hilekârlığını akla getirmekte ve “Dünya sevgisi her hatalı davranışın başıdır.”⁸⁵ hadisini hatırlatmaktadır (telmih).

51. Gazel

Nevâ-yı aşk ile nây-ı gelûsu Mansûrun

Makâm-ı dâra münasip terâneler söyler (G.51/5)

Gelû boğaz, gırtlak anlamına gelir ve gülû şeklinde de yazılır. Nây-ı gelû, tam karşılığı *gırtlak neyi* anlamına gelir. Ancak sadece gırtlak anlamında da kullanılabilir. Şair burada Mansur’un darağacında idam edilmesine gönderme de bulunmaktadır. Mansur’un idam sehpasında aşk nevalarıyla gırtlak zorlanırken, darağacına uygun nağmeler söylediğini ifade etmektedir.

Ne gûne söylemese hâl-i sergüzeştini Kays

Dehân-ı şekve olup âşiyâneler söyler (G.51/7)

Şair burada Leyla ve Mecnun mesnevisinin erkek kahramanı Kays’a göndermede bulunmaktadır. Beyte göre, Kays, başından geçen olayları anlattığında, ağzı şikâyet edip kuş yuvalarından bahseder.

---

⁸⁵ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. 7, Ankara: Akçağ Yayınları, 2014, s. 242 (bundan sonra: Canan, *Hadis Ansiklopedisi*).

52. Gazel

Bağlamışlardır Ene'l-Hak küfrünün zünnârını

Berhemenler kim mukîm-i ma'bed-i gîsûsudur (G.52/2)

Beyitte geçen Ene'l-Hak ifadesi Hallac-ı Mansur'u hatırlatmaktadır. Mansur bu sözü söylediği için küfürle yargılanır ve idam edilir. Bundan dolayı şair bu söze küfür demektedir.

Bikr-i ma'nîdir ser-â-ser sûret-i Meryemleri

Öyle bir büit-hânenin şimdi gönül nâkûsudur (G.52/6)

Burada geçen bikr ve Meryem kelimeleri, Hz. Meryem'in bakire olduğu halde, mucizevi bir şekilde çocuk doğurmasını hatırlatmaktadır (telmih).

53. Gazel

Verdi haber celâcil-i def bahş-ı Pîrden

Gûş eylemem atıyye-i Hâtem fesânedir (G.53/12)

Beyitte geçen Hâtem, Arap kabileleri içinde cömertliğiyle meşhur olan Hâtem-i Tayyi isimli zattır. Şair burada defin çingirakları (celâcil-i def) nın, Pîr (Mevlana) in bağışlarından haber verdiğini söylemektedir. Onun için Hâtem'in hediyelerine kulak asmadığını çünkü onun bir efsane olduğunu ifade etmektedir. Galip, Hâtem'in cömertliğine gönderme yaparak, Pîr'in bağışları karşısında onu küçültmektedir.

55. Gazel

Yûsuf-ı işkeste-bâle sor bu evc-i tâli'i

Mürg-i bahtın sîlî-i ihvân-ı per pervâzıdır (G.55/2)

Bu beyitte Yusuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılıp, daha sonra talihinin ona yardımcı olup, Mısır'ın azizi olma hadisesine gönderme bulunmaktadır. Beyte göre Yusuf, kuyuya atıldığında kanatları kırılmıştı (Yusuf-ı işkeste-bâl). Ancak baht kuşu, kardeşlerinin bu tokadını ona bir kanat gibi yapmış ve yüce mertebelere ulaştırmıştır.

Bu söze Kur'an gibi îmân eder ehl-i sühân

Şâ'irin Gâlib tahayyül rütbe-i i'câzıdır (G.55/7)

Kur'an-ı Kerim'in en büyük harikalarından biri onun mucizevî sözleridir. Hatta Kur'an-ı Kerim'de bu noktada herkese meydan okunmakta ve Kur'an gibi bir sözün kimse tarafından söylenemeyeceği ifade

edilmektedir.⁸⁶ Şair burada Kur'an, söz (sühân) ve i'câz kelimeleriyle bu mucizeyi hatırlatmaktadır.

56. Gazel

Etme ta'yîb azîzim gehî rüsvâyî-i aşk

Bir Zelîhâ gibi nâ-kerde kühenden görünür (G.56/2)

Bu beyitte Hz. Yusuf ve Zeliha olayına gönderme bulunmaktadır. Zeliha Yusuf'a âşık olur ve onunla beraber olmayı teklif eder. Ancak Yusuf bunu reddeder ve odadan kaçar. Zeliha istediğini elde etmemesine rağmen çevresi tarafından ayıplanır. Şair bu olayı hatırlatarak, aşkı için rezil olanları (rüsvâyî-i aşk) ayıplamamak gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü bazen Zeliha gibi istediğini yapamamasına (nâ-kerde) rağmen, rezil olup gözden düşen (kühen) insanlar olduğunu dile getirmektedir.

Aks edip mâh-ı ruhu aldadır o tıfl-ı füsûn

Yûsuf-ı Mısra bile revzen-i çehden görünür (G.56/3)

Şair burada, Yusuf'un, kardeşlerinin hilesine kanıp kuyuya atılma olayını hatırlatmaktadır. Beyte göre Yusuf, en yüksek makama ulaşmıştır. Ancak o bile kuyunun penceresinden seyrettikten sonra isteğine kavuşmuştur. Burada sevgili, büyülü bir çocuk (tıfl-ı füsûn) gibi hayal edilmekte, ay gibi güzel yanakları (mâh-ı ruh) nın yansımasının, hile (al) de olduğu ifade edilmektedir. Yusuf bir hileye kanıp kuyuya atıldı ve sonu iyi bitti. Sevgilinin de yansıması hilenin içindedir. Bundan dolayı âşık sevgilinin hilesine kanarsa da sonu iyi bitecektir.

57. Gazel

Fürûğ-ı nağme-i Mansûru mâhtâb eyler

Atarsa penbe-i râzı kemâne-i tanbûr (G.57/4)

Bu beyitte Mansur ve penbe (pamuk) kelimeleriyle, Hallac-ı Mansur'un bir menkıbesine gönderme yapılmaktadır. Hallac'ın sözlük anlamı *pamuk atan* demektir. Ancak Mansur'un mesleği hallaçlık değildir. Ona bu lakabın verilmesinin sebebi başka bir olaydır. Rivayete göre Mansur bir gün hallaca

---

⁸⁶ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Bakara Suresi, Ayet: 23-24, s.3.

bir iş verir. Halaç da o işi yapmaya gidince, Mansur bir parmağıyla adamın pamuklarını atıverir. Geri dönüp pamukların atıldığını gören hallaç şaşırır ve o günden itibaren Mansur'a Hallaç lakabı verilir. Galip bu beyitte *atarsa penbe-i râz* (sır pamuğunu atarsa) ifadesiyle bu olayı hatırlatmaktadır. Çünkü o güne kadar Mansur'un kerametleri bir sırdı. Pamuğu attıktan sonra o sır açığa çıktı.

Tavâf edip ser-i sandûkâ-ı Felâtûnu

Hicâza varıp küleng-i terâne-i tanbûr (G.57/5)

Eflatun, MÖ 430' da doğmuş ve Atina'daki akademianın kurucusu olan meşhur filozoftur. Ancak şairlerimiz, çoğu zaman onu Diyojen ile karıştırmışlardır. Bu beyitte de Galip Diyojen'in içinde yaşadığı küpü kastederek *sandûkâ-i Felâtûn* ifadesini kullanmaktadır. Aslında Eflatun'un sandığı değil Diyojen'in sandığı bulunmaktadır. Fakat şair Eflatun'nun sandığı demektedir. Böyle bir karışıklık olsa dahi şair burada Eflatun'a gönderme de bulunmaktadır. Galip burada tamburun sesini, bir turna gibi hayal etmekte (*küleng-i terâne-i tanbûr*) ve o turnanın, Eflatun'un sandığının başını tavaf ettikten sonra Hicaz'a gittiğini ifade etmektedir.

Çatır patır ederek nev-zebân-ı mızrâbı

Uyutdu tıfl-ı figânı fesâne-i tanbûr (G.57/12)

Bu beyitte tambur, bir efsane gibi hayal edilmektedir. Burada tambur efsanesinin, mızrabın yeni dilini (*nev-zebân-ı mızrâb*) çatır patır ederek uyuttuğu ağlayan bir bebek (*tıfl-ı figân*) hayali bulunmaktadır. Şair bebeklerin efsanelerle uyutulma geleneğine gönderme yapmaktadır.

Düşürdü dâma o çîneyle tûtî-i nâzı

Tutup söze kasem-i dâne dâne-i tanbûr (G.57/13)

Bu beyitte tambur danesinin, naz papağanını (*tûtî-i nâz*), dane yemini (*kasem-i dâne*) ile söze tutup, bir kuşyemi (*çîne*) ile tuzağa düşürme hayali bulunmaktadır. Burada daneye yemin etme geleneğine gönderme bulunmaktadır.

58. Gazel

Reng-i lebiyle rûh verir hûn-ı nâ-haka

Îsâyı sâhir-i nıgeh-i haste gösterir (G.58/2)

Şair burada Hz. İsa'nın, mucize eseri olarak, hastaları iyileştirme özelliğine gönderme yapmaktadır. İsa, mucize eseri olarak nefesiyle şifa verebilmektedir. Ancak Galip burada sevgilinin dudaklarının renginin ruh verdiğini ve yine sevgilinin sihirli bakışlarının İsa'yı hasta gösterdiğini dile getirmektedir.

59. Gazel

Edvâr-ı nevâ-yı gam pervânede kalmışdır

Mansûr o peşrevden ser-hânede kalmışdır (G.59/1)

Müzik nazariyelerinin yazıldığı kitablara edvar denir. Bu kitaplarda, makamlar ve usuller daire şeklinde şemalarla anlatıldığı için bu isim verilmektedir. Peşrev, bir saz eseri şeklidir. Ser-hâne, peşrevin birinci hanesidir. Şair burada gam makamlarının olduğu bir müzik kitabı (edvâr-ı nevâ-yı-gam) hayal etmekte ancak o kitabın, pervane sineğinde kaldığını düşünmektedir. Pervane sineği, aşkı için ateş etrafında daireler çizer. Pervanenin bu hareketi ile müzik kitaplarındaki dairesel şema arasında bir ilişki kurulmakta ve o şemanın artık pervanede kaldığını ifade etmektedir. İkinci mısırda Mansur gibi aşkı için ölümü göze alan bir insan, peşrevde ilk hanede kaldığı ifade edilmektedir. Pervanenin aşkı için ölümü ile Mansur'un aşkı için ölümü arasında bir bağlantı kurulmaktadır.

Bâlâ-rev olan ancak ma'nâ-yı mücerreddir

Tasvîri Mesîhânın büt-hânede kalmışdır (G.59/2)

Şair burada Mesih'in üç yönüne telmihte bulunmaktadır. Kiliselerde Mesih'in resimleri (tasvîr) vardır. Şair bu beyitte böyle bir duruma telmihte bulunmaktadır. Ayrıca Mesih, tecerrüdün sembolüdür ve gökyüzüne yükseltilmiştir. İlk mısırda mücerred manaların yükseklerle doğru çıktığını (bâlâ-rev) ifade eden şair, mücerred olan Mesih'in yükseklerle çıkmasına gönderme yapmaktadır. Şair burada, yükseklerle soyut manaların çıktığını, cisimlerin ise yeryüzünde kalmaya mahkûm olduğunu ifade etmektedir.

Mecnûna melâmetde tartılmış idi Mansûr

Da'vâsının encâmı âyâ nede kalmışdır (G.59/6)

Melâmet; dış görünüşe ehemmiyet vermeyen, insanlar tarafından ayıplanmayı isteyen, böylece nefislerin temizlendiğine inanan bir anlayıştır.

Şair burada Mansur'un melâmette Mecnun ile ölçüldüğünü ifade etmektedir. Aşk için hor görülme yi göze alması, ölüme razı olması yönleriyle Mansur'a gönderme yapmaktadır.

61. Gazel

Hazret-i Sultân-ı Dîvânî alır divânına

Çâr darb-ı aşk kim mûy-ı tecemmülden geçer (G.61/8)

Çâr darb; eskiden Melamîlerin saç, sakal, bıyık ve kaşlar olmak üzere, baştaki dört kıllı bölgeyi tıraş etme geleneğine verilen isimdir. Şair bu beyitte böyle bir geleneğe telmihte bulunmaktadır. Şair, aşk için de bu dört tıraşın geçerli olduğunu, aşka ulaşmak için bu kılları güzelleştirmek gerektiğini ifade etmektedir. Aşka ulaşmanın Melamîlikten geçtiğini ima etmektedir.

62. Gazel

Lâ-havl o çeşm-i sâhir-i şehla-nigâhdan

Her sözde Zü'l-fikâr-ı Aliye yemîn eder (G.62/2)

Şair burada sevgilinin şehla bakışının sihirli gözünden şikâyet etmekte ve sevgilinin her sözünde Hz. Ali Zülfikarı'na yemin ettiğini söyleyerek, söz konusu kılıca ve bu kılıca yemin etme geleneğine gönderme yapmaktadır.

Mektebde ağzı misk kokar tıfl-ı turre kim

Zülfünden ilm-i sihr için âheng-i çîn eder (G.62/6)

Şair burada, sevgilinin alnına düşen kıvrımlı saç, okula giden bir çocuk gibi düşünmekte ve sevgilinin saçından sihir öğrendiğini dile getirmektedir. Misk ve saçla sihir yapmak eski geleneklerdendir. Ayrıca saç bir çubuğa kıvrıp büyü yapmak da yaygın sihir geleneklerindendir. Bu beyitte misk, saç ve çin (kıvrım) ifadeleriyle bu geleneklere gönderme yapılmaktadır (telmih).

Gâlib zemîn-i köhneyi Hızr-ı hayat-veş

Geçdikçe kilik-i sebz-peyim nev-zemîn eder (G.62/8)

Bu beyitte şair, ayağını bir yeşillik kalemi (kilk-i sebz-pey) gibi hayal etmekte ve bu haliyle ayağını hayat Hızır'ına benzetmektedir. Hızır, hayat suyunu bulup içtiği için ölümsüzdür ve hayatı sembolize eder. Aynı

zamanda hızır kelimesinin sözlük anlamı yeşillik demektir. Şair her iki anlama da gönderme yapmaktadır. Beyte göre Galip'in ayağının geçtiği köhne zeminler yenilenmekte ve yeşillenmektedir.

63. Gazel

Bakın mecâz u hakikatda Kays u Mansûra

Birine mülhid ü ol birine deli derler (G.63/4)

Burada aşkı için çöllere düşüp bundan dolayı kendisine Mecnun denilen Kays ile yine aşkı için ölümü göze alan ve kendisine dinsiz denilen Hallac-ı Mansur hatırlatılmaktadır.

Bezimde ehl-i basîret sipâh-ı efgânı

Sevâd-ı şehri-i Sıfâhâna sürmeli derler (G.63/5)

İsfahan, sürmesiyle ünlü eski bir İran şehridir. Şair, İsfahan'ın bu özelliğine göndermede bulunarak, dost meclisinde, basiret ehlinin gam askerlerinin, İsfahan şehrinin siyahlığı (sevâd-ı şehri-i Sıfâhân) na sürme dediklerini ifade etmektedir (telmih).

64. Gazel

Gâlib nuhâs-ı kalbi zer-i hâlis etmede

Olmaz Cenâb-ı Şems gibi kîmyâ-nazar (G.64/7)

Kimya, bakır ve gümüş gibi madenleri altına çevirmeye çalışan batıl bir ilmin adıdır. Burada şair, Şems-i Tebrizi'yi hatırlatarak, kalp bakırı (nuhâs-ı kalb) nı, saf altın (zer-i hâlis) etme işinde, Şems gibi kimya nazarlı birinin olmadığını ifade etmektedir (telmih).

66. Gazel

Nefh eyleyicek sûr Sirâfil-i kıyâmet

Ol dem ne imiş Hazret-i Hünkârı görürler (G.66/9)

Bu beyitte İsrâfil meleğinin sura üfürüp kıyameti koparma olayı hatırlatılmaktadır. Şair o gün herkesin Hz. Hünkâr'ın yani Mevlana'nın kim olduğunu göreceğini ifade etmektedir.

68. Gazel

Eşk hem sübha-i mercânımdır

Hem vukûf-ı aded-i kalbimdir (G.68/4)

İkinci mısradaki geçen vukûf-ı aded-i kalb tabiri, Nakşi tarikatındaki iki önemli kavramı hatırlatmaktadır. Vukûf-ı adedî, zikirde sayılar üzerinde durmaktır. Vukûf-ı kalbî ise salikin dünyevi her türlü bağdan kopup, tam bir yönelme ile kalbine yoğunlaşmasıdır. Şair bu her iki kavramı hatırlatarak kendisi için bu kavramların, kendi gözyaşları olduğunu ifade etmektedir.

69. Gazel

Rûh-ı kudsî beled-i kalbimdir

Tıfl-ı ma'nâ veled-i kalbimdir (G.69/1)

Rûh-ı kudsî; gerçeği kavrayan ruh, ermiş ruh anlamlarının yanında Cebrail'in bir lakabıdır. Beled, kelime anlamı şehir olmakla beraber özel manada Mekke şehridir. Şair, bu iki kelime ile vahiy ve vahyin ilk indiği şehir olan Mekke'ye gönderme yapmaktadır (telmih).

70. Gazel

Es'adâ kâdir iken mu'cize Hârût-ı kalem

Râh-ı eş'ârda sihr etme büyük câhımdır (G.70/5)

Hârût, büyü ve sihir öğreten bir meleğin adıdır. Şair burada Hârût ve sihir kelimeleriyle bu meleğe ve sihrine gönderme yapmaktadır.

71. Gazel

Bâl-i aczin ferş-i râh eyler talebde Cebre'îl

Mürg-i dil ankâ-yı Kâf-ı lâ-mekân olsun da gör (G.71/4)

Efsaneye göre, Anka kuşu Kafdağı'nda yaşar. Kafdağı, dünyayı çevreleyen dağlar silsilesidir. Anka kuşu hiç yere konmayan bir kuştur. Şair Anka kuşunun bu yönünü hatırlatarak, gönlün de bir kuş gibi, devamlı mekânsız Kafdağı'nda uçacağını ifade etmektedir.

72. Gazel

Kalb kim İsí-i aşkı bula gerdûn gibidir

Akl-ı hod-râ hum-ı hikmetde Felâtûn gibidir (G.72/1)

Şair birinci mısradaki Hz. İsa'nın dördüncü felekte yaşamasına göndermede bulunarak, kalbin de aşkın İsa'sını saklayan bir felek gibi olduğunu ifade etmektedir. Hum, küp anlamına gelir. Felatun, akıl ve isabetli görüşleriyle ünlü Eflatun'dur. Edebiyatta çoğu zaman olduğu gibi burada da Diyojen ile karıştırılmaktadır. Bundan dolayı Diyojen'in içinde

yaşadığı küp, Eflatun'un küpü diye anılır. Şair ikinci mısradaki Eflatun'un bu yönünü hatırlatarak, kendi içindeki aklı, hikmet küpü içindeki Eflatun'a benzetmektedir.

Bıkr-i ma'nâya tahassürle nevâ-yı sühânım

Sûr-ı Leylâdaki mersiyye-i Mecnûn gibidir (G.72/2)

Şair burada, Leyla'nın düğün gecesinde, Mecnun'un yazdığı acıklı mersiyyeye göndermede bulunarak, kendi sözlerinin sesini (nevâ-yı sühân), söylenmemiş manalara (bıkr-i ma'nâ) olan hasretin şiddetini ifade etmektedir.

Çeşm-i Ya'kûb-ı gama Yûsuf-ı mısır-ı eş'âr

Gevher-i dîde-i hûn-bâr ile mevzun gibidir (G.72/3)

Şair burada Hz. Yûsuf'un arkasından ağlayan ve gam çeken Hz. Yakup'a göndermede bulunmaktadır. Mısır, aynı zamanda şehir ve ülke anlamına da gelir. Şair, şiiri bir ülke gibi hayal etmekte ve Yusuf'u (Mısır azizi olduğu için) bu ülkenin içinde bir aziz gibi düşünmektedir (Yûsuf-ı mısır-ı eş'âr). Galip gam Yakup'unun gözü için, şiirlerin içindeki Yusuf ile kan döken gözün içindeki cevherin aynı olduğunu söylemektedir. Şiirler Yakup'un gözü, o gözden akan gözyaşları da Yusuf olarak hayal edilmektedir.

Bakma ey tîğ-i nîgeh la'l-i Mesîhâ-deme sen

Haste-i hasretinin hâli diğergûn gibidir (G.72/5)

Şair burada, sevgilinin bakış oku (tîğ-i nîgeh) na seslenerek, Mesih nefesli dudağa (la'l-i Mesîhâ-dem) bakmamasını istemektedir. Çünkü sevgilinin hasretinin hastaları ölü (diğergûn) gibidirler. Burada Mesih'in nefesiyle ölüleri diriltme mucizesine gönderme bulunmaktadır.

Vüs'ât-ı tab' ile tev'em görünür baht-ı siyâh

Baksan ey nûr-ı basar Kays ile hâmûn gibidir (G.72/6)

Şair burada Kays'ın, aşkından dolayı çöle (hâmûn) düşmesine gönderme yapmakta, tabiatının genişliği ve içindeki kara bahtı ile çöldeki Kays arasında bir benzerlik kurmaktadır.

74. Gazel

Yâdı kılıcak Leylî-i matlûbu ne çâre

Râh olmaya yâra

Çok âkılın ol mes'elede beyni kanupdur

Mecnûna tanupdur (G.74/7)

Şair burada Leyla ve Mecnûn hikâyesine göndermede bulunarak, sevgiliye giden yolun olmadığını, birçok akıllı insanın da bu meselede beyinlerinin yanıldığını ve Mecnun'a hayret ettiklerini ifade etmektedir.

Yâ Hak dedi Mansûr hemîn menzilin aldı

Başın göğe saldı

Da'vî-i Ene'l-Hakda kemânlar yasanupdur

Gavga uzanupdur (G.74/8)

Burada Hallac-ı Mansur'un Ene'l-Hak sözü hatırlatılmaktadır. Şair, Mansur'un "Ya Hak" deyip başını göğe salarak, menzilin alıp öldüğünü ancak Ene'l Hak davasının devam ettiğini, bu konuda kurulu yayların açıldığını ve böylece kavganın uzayıp gittiğini söylemektedir.

75. Gazel

Ferhâd ü Kays kıssâsı tekrâr olur müdâm

Efsâne-i kühenleri eyyâm tazeler (G.75/4)

Şair burada Ferhad ve Kays efsanelerinin devamlı tekrar edilmesine ve eskiliğine dikkat çekmekte; onların ancak günlerle tazeleneceğini ifade etmektedir.

76. Gazel

Perî-be-şîşe olur mu derûn-ı uşşâka

O şûh-ı dil-şikenim öyle yâdigâr mıdır (G.76/4)

Perileri yakalamak ve esir almak için, onları şişelerin içine koyma inancı vardır. Şair burada, bu inanca telmihte bulunmaktadır. Şair birinci mısradaki perinin şişe içine girip girmediğini sormaktadır. Bunu, peri gibi güzel sevgilinin, âşıkların gönlü (derûn-ı uşşâk) ne girmesi gibi hayal etmektedir. İkinci mısradaki ise kalbini kıran o şûh gibi neşeli sevgili (şûh-ı dil-şiken) nin yadigâr olup olmadığını sormaktadır.

77. Gazel

Bârgâh-ı himmet-i merdân sultânsız mıdır

Arş-ı Belkîs-i himem bilmem Süleymânsız mıdır (G.77/1)

Hz. Süleyman, bir göz açıp kapama süresinde Belkîs'in tahtını Yemen'den Şam'a getirmiştir. Şair burada söz konusu olaya gönderme yaparak, himmetlerin Belkîs'inin tahtı (arş-ı Belkîs-ı himem) nın Süleymansız olup olmadığını sormaktadır.

E's-salâ ey⁸⁷ pehlevânân-ı mahabbet e's-salâ

Nerre-şîri yok mu meydânın Nerîmânsız mıdır (G.77/2)

Nerîmân, kelime anlamı pehlivan demektir. Aynı zamanda Rüstem'in dedesi Sam'ın babasıdır. Şair burada pehlivanlığıyla meşhur bu efsanevi kahramanın adını anarak, onun gibi pehlivanın olup olmadığını sormaktadır.

Ücret-i îmân mıdır hân-ı Halîlu'llâh-ı aşk

Yohsa mihmân-hâne-i tevhîd mihmânsız mıdır (G.77/5)

Halîl, Hz. İbrahim'in lakabıdır. Onun bir özelliği de çok misafirperver olması, hatta misafir olmadan sofraya oturmamasıdır. Şair burada Halil ve mihmân (misafir) kelimeleriyle Hz. İbrahim'in söz konusu özelliğini hatırlatmaktadır.

78. Gazel

Afyon-ı hâl gerçi ki rûhun gıdâsıdır

Elmâs-rîze-i müje göz tûtiyâsıdır (G.78/1)

Afyon, keyif almak için kullanılan bir maddedir. Şair burada afyonun bu özelliğine gönderme yaparak, sevgilinin yüzündeki beni (hâl) afyon gibi hayal etmekte ve keyif verici olmasından ruhun gıdası olarak düşünmektedir. İkinci mısradaki, sevgilinin elmas döken kirpikler (elmâs-rîze-i müje) inin, göz sürmesi (tûtiyâ) olduğu söylenmektedir. Sürmenin aslı cevherdir. Şair burada sürmenin bu özelliğini hatırlatarak, sevgilinin kirpiklerinin elmas döktüğünü ifade etmektedir.

Göz dikse bâğ-ı hüsnüne şâyestedir anun

Bî-gâne görme nergisi çeşm âşinâsıdır (G.78/4)

---

⁸⁷ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.409. (Buradaki ey hitap edati Kalkışım'ın çalışmasında ay diye geçmektedir.)

Şair burada, nergis ve göz kelimeleriyle, nergis çiçeğinin efsanesine gönderme yapmaktadır. Efsaneye göre nergis, çok yakışıklı bir gençmiş. Ancak ona bakan kızlara pek yüz vermezmiş. Bunun üzerine nergisi tanrıya şikâyet etmişler. Tanrının ona verdiği ceza sonucu bir gün nergis suda yansımalarını görür ve kendine âşık olur. Kendisine ulaşmak için suya atlar ve boğulur. Cesedi çürür, yerine göze benzeyen nergis çiçeği oluşur. Böylece kıyamete kadar güzellere bakmaya mahkûm olur.

Gâlib yanıp yakılmadadır Hinduvân-ı dâğ

Âteşgeh-i derûn semender yuvasıdır (G.78/6)

Bu beyitte Hinduvân, ateşgeh, semender kelimeleriyle, Hindistan'daki Mecusilerin yaktıkları ateşten çıkan sineklere gönderme yapılmaktadır. Semender, ateşte yaşayabilen bir hayvandır. Hindistan'daki Mecusilerin ibadethane (ateşgeh) lerinde yaktıkları ateşten çıkan sineklerin semender olduğuna inanılmaktadır. Şair bu inancı hatırlatmaktadır.

79. Gazel

Sûret ü ma'nîde yek-reng gerek aşk ile cân

Neş'e-i râhı görün Rûhî-i Bağdâd yazar (G.79/3)

Bu beyitte şair, Rûhî-i Bağdadî'ye gönderme yapmaktadır.

Gerçi meşrûta-i etfâl-ı sühan mülk-i cünûn

Pîr-i endîşemi Kays ekber-i evlâd yazar (G.79/6)

Meşrûta, ilk sahibi tarafından, kimseye satılmamak şartıyla mirasçılara bırakılan maldır. Şair burada delilik ülkesinin (mülk-i cünûn) ilk sahibi olan Kays'ı hatırlatmakta ve Kays'ın, *şairin düşünce büyüğünü* (pîr-i endîşem), miras noktasında en büyük evlad olarak yazdığını ifade etmektedir.

81. Gazel

Behişt-i hulda yaraşmaz eğerçi Azrâ'il

Ruhunda gamze-i cellâd acep neden yaraşır (G.81/4)

Bu beyitte şair, Azrail'in can alıcı tarafını hatırlatmaktadır. Sonsuz cennete (behişt-i huld) Azrail'in yakışmadığını ifade etmektedir. Çünkü orada ölüm yok. Şair sevgilinin yanaklarını ebedi bir cennet gibi hayal etmekte ve oraya cellatlık yapan gamzenin nasıl yakıştığını sormaktadır.

87. Gazel

Ben söyledikçe aşkımcı Mecnûn hâmuş olur

Râz-ı cünûna halka-ı zencîri gûş olur (G.87/1)

Bu beyitte Mecnun'un delilikten dolayı zincire vurulma hadisesine gönderme bulunmaktadır. Şair aşkımcı söylediği Mecnun'un sustuğunu ve bağlı olduğu zincirin halkalarının, delilik sırlarına kulak kesilip dinlediklerini ifade etmektedir.

Nutku ki mağz-ı rûh-ı tecelli-i râzdir

Îsâ hayâl-i zevki ile bâde-nûş olur (G.87/5)

Burada nutuk (konuşma) ve İsa kelimeleriyle, Hz. İsa'nın bir mucize eseri olarak beşikte konuşmasına gönderme bulunmaktadır (telmihi).

88. Gazel

Bana buyurdu ki hum-hâne-i felekde Mesîh

Henüz rûh-ı Felâtûn tıfl-ı mektebirdir (G.88/5)

Felaton, akıl ve isabetli fikirleriyle ünlü Yunanlı filozof Eflatun'dur. Şair burada, Eflatun'un akılcı yönüne göndermede bulunarak, Eflatun'un ruhunu, okula giden bir çocuk gibi hayal etmektedir. Çünkü Eflatun sürekli akli öne çıkarmaktadır. Bu durum da âşıkların gözünde değersizdir. Aşkta önemli olan akıl değil kalptir. Ayrıca bu beyitte felek, Mesih ve ruh kelimeleriyle, Hz. İsa'nın dördüncü kat felekte olması ve ruh verme mucizesi dolayısıyla da ruhla olan ilişkisi hatırlatılmaktadır. Ruhları en iyi bilen Mesih olduğu için, şair Eflatun ile ilgili söz konusu bilgiyi ondan duyduğunu ifade etmektedir.

89. Gazel

Çok genc-i güher aldı ciğer-pârelerimden

Ol kâfirin el-ân kızıl elmâsı derûndur (G.89/2)

Beyte göre sevgili, âşığın ciğer parçalarından çok inci hazineleri almakta ancak onun kızıl elması, hala âşığın içinde bulunmaktadır. Elmas zor eriyen bir madde olduğundan sebat ve devamlılığı temsil eder. Şair, burada elmanın bu özelliğine göndermede bulunarak, içinden çok hazineler çıkmış olsa da aşkın devamlılığının esas olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

Sedd-i reh olur âteş-i aşk ehl-i vücûda

Cibrîl-i hired Sidre-i kurbetde zebûndur (G.89/3)

Sidre, kelime anlamı Arabistan kirazı olmakla beraber, altıncı felekte bulunan ve beşer bilgisinin ulaştığı son noktayı temsil eder. Cibrîl-i hired akıl Cebrail’i anlamına gelmektedir. Miraç gecesinde Hz. Peygamber’e Cebrail yoldaşlık yapmış ancak Sidre ağacından sonra, ayrılmak zorunda kalmıştır. Cebrail’e konulan bu sınırdan dolayı, Cebrail sınırlı olan akli sembolize etmektedir. Şair Cebrail’in Sidre’ye takılma olayını hatırlatarak onun orada esir kaldığını dile getirmektedir. Aşk yolunda aklın engel olduğu ifade edilmektedir.

Gâlib gelir elbette hatı sâhir-i çeşme

Hiç âyet-i ihlâsa tayansın mı füsûndur (G.89/6)

İnanca göre, büyüü bozmak için üç İhlas suresi ile Falak ve Nas sureleri okunmalıdır. Bu beyitte sâhir, ihlas ayeti ve füsûn kelimeleriyle bu inanca gönderme yapılmaktadır.

90. Gazel

Hum-ı beden ki Felâtûn-ı rûha kâlibdir

İçinde ders-i rumûzât-ı hikmet ensebdir (G.90/1)

Şair burada Eflatun’un içinde yaşadığı sanılan küpü hatırlatarak, insan bedenini öyle bir küp olarak hayal etmekte, küpün içindeki Eflatun’u da ruh gibi düşünmektedir. Eflatun aynı zamanda akıl ve hikmeti sembolize eder. Şair ikinci mısırda söylediği *hikmet işaretlerinin dersi* (ders-i rumûzât-i hikmet) ifadesiyle, Eflatun’un bu yönünü hatırlatmaktadır.

91. Gazel

Sipihrin ayn-ı idbâr olduğu ikbâl-i rûşendir

Eğer tahkika baksan müdbir olmak mukbil olmaktadır (G.91/5)

Şair burada talihsiz (müdbir) olmanın, gerçekte ikballi ve talihli (mukbil) olmaya işaret olduğunu söylemektedir. Bu ifade “Belaların en şiddetlisi önce peygamberlere, sonra evliyalara sonra derecesine göre diğer insanlara gelir” hadisini hatırlatmaktadır. Bu dünyada talihin yar olmayıp belalara maruz kalmak aslında makbuliyetin işaretidir.

92. Gazel

Kılan anâsıra tekbîr-i çâr hem-çü Mesîh

Tarîk-i ehl-i tecerrüdle pâk-mezhebdir (G.92/4)

Mesih, dünyadan soyutlanmayı sembolize eder. Dört tekbir (çâr tekbir) cenaze namazında okunan tekbirlerdir. Aynı zamanda dünyanın maddeleri su, hava, toprak ve ateş olmak üzere dört unsurdan oluşmaktadır. Şair bu bilgilere göndermede bulunarak, dünyanın dört unsuruna dört tekbirle cenaze namazını kılıp, onları kendi dünyasında öldüren yani onları Mesih gibi terk edip maddeden soyutlanan inanları tarif etmektedir.

Bedîd lafz-ı hatından me'âl-i nokta-i hâl

Zekan sitâre-i ma'nâya çâh-ı Nahşebdir (G.92/6)

Nahşeb, Karaşi şehridir. Efsaneye göre burada yaşayan İbn-i Mukanna adlı bir zat, geceleri kuyudan sihirle bir ay çıkarır, dört fersahlık bir mesafeyi aydınlatmış. Şair burada bu kuyuyu hatırlatarak, sevgilinin çene çukurunu (zekan) Nahşeb kuyusuna benzetmektedir. Beyte göre, Sevgilinin çene çukuru, manaları saklamak için Nahşeb kuyusu gibidir.

94. Gazel

Safâ-yı işret-i dînbâledâr-ı bezm-i sahbâyı

Sutûr-ı mevc ile cennette tesnîm üzre yazmışlar (G.94/5)

Tesnîm, cennette bir ırmağın adıdır. Kur'an-ı Kerim'de bu ırmak "Karışımı Tesnim'dendir. (O Tesnim Allah'a) yakın olanların içecekleri bir kaynaktır."⁸⁸ şeklinde geçmektedir. Şair bu ırmağı hatırlatarak, şarap meclisinin kuyruklu işret zevkinin, cennetteki Tesnîm ırmağı üzerinde dalgaların satırlarıyla yazıldığını ifade etmektedir.

98. Gazel

Benim mu'ciz-beyân-ı nutk-ı bürhânım dehânımdır

Meh-i ma'nâyı şakka tîğ engüşt-i zebânımdır (G.98/1)

Hız. Peygamber'in bir mucizesi de bir parmağıyla ayı ikiye bölmesidir. Kur'an-ı Kerim "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı"⁸⁹ ayetiyle bu mucizeyi

---

⁸⁸ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Mutaffifin Suresi, Ayet: 27-28, s.588.

⁸⁹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Kamer Suresi, Ayet: 1, s. 527.

anlatmaktadır. Bu beyitte şair bu olayı hatırlatarak manayı bir ay; dilini bir parmak gibi düşünmekte ve o ayı ikiye bölmek için dil parmağını bir kılıca benzetmektedir.

99. Gazel

Zîr-i fesde perçemin kat kat nihân etmiş o mâh

İsm-i A'zam vefki var bir nüsha-i kübrâ mıdır (G.99/2)

Beyte göre o ay gibi güzel sevgili, fesinin altı (zîr-i fes) nda perçemini kat kat saklamaktadır. Şair, sevgilinin perçemini, üstünde İsm-i Azam'a uygunluğu olan bir nüsha-i kübra olup olmadığını sormaktadır. Eskiden, muskaların üstünde İsm-i Azam olduğuna inanılan Allah'ın isimleri yazılır ve katlanıp fes altına konulurdu. Şair böyle bir geleneğe telmihte bulunarak, perçemi İsm-i A'zamın bulunduğu nüshaya benzetmektedir.

100. Gazel

Tab'ımla meşk-i vahşet edermiş Cenâb-ı Kays

Bî-çâre güt-gûy-ı cünûna heveslenir (G.100/4)

Şair bu beyitte Kays'ın, şairin kendi tabiatıyla vahşete alışmaya çalıştığını ifade etmektedir. Çaresiz Kays'ın delilik konuşmalarına heveslendiğini söylemektedir. Şair kendisinin Mecnun'dan daha çok delilik konuşmalarını yaptığını, bundan dolayı Kays'ın da onun tabiatıyla dostluk kurarak, bu sözlere heves gösterdiğini dile getirmektedir.

102. Gazel

Sipîhr-i ma'nâyı seyr et Mesîh-veş Gâlib

Zemîne mu'cize-gûlarda kim tenezzül eder (G.102/9)

Bu beyitte Mesih, farklı yönlerle hatırlatılmaktadır. Hz. İsa, beşikteyken mucizevi bir şekilde konuşmuştur. Burada mucize söyleyen (mu'cize-gû) kelimesiyle bu olaya gönderme yapılmaktadır. Ayrıca inanışa göre, Mesih kıyametten önce yeryüzüne inecektir. Burada zemin ve tenezzül kelimeleri bu olayı hatırlatmaktadır. Bunların yanında Mesih, dünyevilikten soyutlandığından manayı temsil etmektedir. Mana feleği (sipîhr-i ma'nâ) ifadesiyle, Mesih'in bu özelliğine gönderme bulunmaktadır.

104. Gazel

Nihâlin ağzı köpürdü şükûfe zannetme

Cihânı eyledi dîvâne cûybâr-ı bahâr (G.104/2)

Ağız köpürme olayı insana ait bir durumdur ve sara veya bazı akıl hastalarında görülen nöbet sırasında meydana gelmektedir. Bu beyitte böyle bir durum hatırlatılmaktadır. Şair burada fidan (nihâl) ın ağzının köpürdüğünü söylemekte ve bunun bahar ırmağının etkisinden dolayı tüm cihanın delirmesine bağlamaktadır.

106. Gazel

Nâ-hudâ Nûh-ı nebî olduğu dem şekk yokdur

Gavta-i varta-i tûfân bu nevbet de geçer (G.106/3)

Bu beyitte Hz. Nuh'un tufanı ve o tufanda gemiye yaptığı kaptanlık (nâ-hudâ) hatırlatılmaktadır. Beyte göre, Nuh'un kaptanlık yaptığı geminin, tufan tehlikelerinin derinlikleri (gavta-i varta-i tûfân) nden kurtulmasında şüphe bulunmamaktadır.

107. Gazel

İskendere zehr-âb-ı fenâdan veririz câm

Hızırz velî râh-ı ademe râh-beriz biz (G.107/12)

Şair burada İskender ve Hızır'a telmihte bulunmaktadır. İskender'in ordusunda, zülumat ülkesine hayat suyunu aramaya çıkan Hızır, hayat suyunu bulmuş, içmiş ve ölümsüz bir hayata kavuşmuştur. Ancak İskender bundan mahrum kalmıştır. Şair burada, kendilerinin de Hızır olduğunu ama onun aksine hayat suyunu değil fenanın zehirli suyunu İskender'e verdiklerini ve ölümsüzlük yolunun değil yokluk yolunun rehberi olduklarını ifade etmektedir.

Yâd eylemez olduk haber-i Yûsuf-ı Mısır

Südlücede bir mâh ile şîr ü şekeriz biz (G.107/13)

Bu beyitte Mısır azizi olan Yusuf'a gönderme bulunmaktadır. Yusuf güzelliğiyle meşhurdur. Beyte göre şair ve onun gibi olanlar, kendilerinin ay gibi güzel bir sevgiliyle dostluk kurdukları için Yusuf'u artık hatırlamamaktadırlar.

108. Gazel

Olamaz ol sebz-i teh gülgûn meste hâbgâh

Olsa bir feyz ile Câmînin Bahâristânı sebz (G.108/2)

Bu beyitte 15. Yüzyılda yaşamış, İran'ın büyük mutasavvıf şairi Molla Cami ve onun önemli eseri olan Baharistan'a telmih bulunmaktadır. Bu eser sekiz bahçe olarak düzenlenmiştir. Şair burada söz konusu eserde geçen bahçeleri hatırlatarak, o bahçeler bir feyz ile yeşillenseler de sarhoş için uyku yeri olamayacağını ifade etmektedir.

Gösterir reng-i siyâh-ı mâtemi Hızır-ı hayât

Eyleyen mînâ-yı gerdûndan bütün elvânı sebz (G.108/6)

Bu beyitte Hızır'ın ölümsüz hayatı hatırlatılmaktadır. Mînâ, kadeh anlamına geldiği gibi yeşil renkli sırça anlamına da gelmektedir. Beyte göre gökyüzü veya feleğin yeşilliği (mînâ-yı gerdûn) nden bütün renkleri yeşil eyleyenlere, hayat Hızır'ı, matem siyahının rengini gösterir. Mina, kadeh anlamıyla alınırsa, beytin anlamı "Feleğin kadehinden içerek sarhoş olup, bütün renkleri yeşil görenler için, Hızır ceza olarak, matem rengi olan siyahı gösterir." şeklinde olur.

Rengine bakma safâ-yı meşreb-i mir'ât-ı dil

Rûz-ı Hızır-âsâ eder endâm-ı ser-sebzânı sebz (G.108/8)

Efsaneye göre, Hızır ve İlyas iki arkadaş olup hayat suyunu beraber içerler. Daha sonra Hızır denizde, İlyas da karada yardıma muhtaç olanların imdadına koşmaya başlarlar. Yılda bir kez ikisi buluşup Hicaz'a giderler. Bu gün de 6 Mayıs günüdür. Şair bu beyitte Hızır günü (rûz-ı Hızır) diyerek bu olaya gönderme yapmaktadır. Ayrıca Hızırın kelime anlamı da yeşildir. İnanişâ göre Hızır'ın bulunduğu yerde hemen etraf yeşillenir. Şair Hızır'ın bu özelliğini de hatırlatarak, Hızır gününde tüm taze yeşillikler (ser-sebzân) in boyunun yeşereceğini ifade etmektedir. Bu beyitte, gönül aynasının meşrebinin sefasının rengine bakılmaması gerektiğini, günün birinde, Hızır günü gibi her tarafı yeşillendireceği söylenmektedir.

İlm-i Hızırın dîde-i pîrân görür envârını

Tâb-ı aksi aynının sebzini eder Kur'ânı sebz (G.108/9)

İlm-i Hızır, tasavvufta ilm-i ledün de denilen Allah'ın katındaki bilgidir. Bu bilgi Kur'an-Kerim'de Kehf suresinde geçen bir kıssaya dayandırılmaktadır. Buna göre, Hızır olduğuna inanılan, Allah katından bilgi verilmiş bir insan ile Hz. Musa beraber bir yolculuk yaparlar. Bu yolculukta Hızır, Hz. Musa'ya eşyanın iç yüzünü bildirir. Bundan dolayı Hakk'ın katında bulunan eşyanın iç yüzünü bilme ilmine ilm-i Hızır denmiştir. Şair burada bu hadiseye telmihte bulunarak, Hızır ilmini yani eşyanın iç yüzünü, büyük insanların gözü görebilir demektedir.

Tûde-i müşğ ü zeberced bir yeşil yaprağadır

Mevt-i ahdardır eden kâşâne-i Rıdvânı sebz (G.108/10)

Rıdvân, cennetin bekçisi olan melektir. Cennete gitmek için ölmek gerekir. Şair burada ölümü, yeşil renkli hayal etmekte ve bu ölümün Rıdvân köşkleri olan cennetin köşklerini yeşillendirdiğini ifade etmektedir.

Gülleri Gâlib yeşermezdi Behişt-i fikretin

Etmeseydi Hızır-ı hâmem arsa-i dîvânı sebz (G.108/13)

Şair bu beyitte, kalemini Hızır'a benzetmektedir (Hızır-ı Hâme). Bu benzetmeyle Hızır'ın eşyanın iç yüzünü bilmesine gönderme yapmaktadır. Ayrıca Hızır'ın etrafı yeşillendirme özelliğini de hatırlatarak, onun yardımı sayesinde divanını yeşillendirdiğini yani yazdığını ifade etmektedir. Beyte göre fikir cennetinin gülleri dediği şiirleri, Hızır gibi olan kalemi yeşertmiştir.

109. Gazel

Tâs-ı sipihr ü hum-ı Felâtûndadır gözü

Bu nev şarâb kim ola sâgar-keşîdemiz (G.109/3)

Şair burada feleği bir tas olarak hayal etmektedir (tas-ı sipihr). Felek, şans ve talihin sembolüdür. Felâtûn, ünlü Yunan filozofu Eflatun'dur. Eflatun, aynı zamanda hikmetin ve aklın sembolüdür. Şair burada, Eflatun'un hem hikmet tarafını hem de küpünü hatırlatarak, sevgilinin gözünün hem Eflatun'un küpünde yani akıl ve hikmetinde hem de feleğin tasında yani şans ve talihinde olduğunu ifade etmektedir.

Çekdik ser-i saadeti bâl-i ferâgata

Olsun bizim Hü mâ dahı minnet-keşîdemiz (G.109/5)

Hüma kuşu, edebiyatta talih ve bahtı temsil eder. Şair burada, Hüma kuşunun bu özelliğini hatırlatarak, kendisinin ve kendisi gibi olanların mutluluğun başını, vazgeçme kanadına çektiklerini yani mutluluktan vazgeçtiklerini ifade etmekte ve bundan dolayı Hüma kuşunun bile onların minneti altında kaldığını dile getirmektedir.

110. Gazel

Kâf-ı bekâdayız yine sayd-ı fenadayız

Ankâ gibi tutarsa da âfâkı nâmımız (G.110/2)

Efsaneye göre Anka kuşu, Kafdağında yaşamakta ve yere hiç inmemektedir. Şair bu kuşun bu özelliklerini hatırlatarak Anka gibi şöhret sahibi olup göklerde isimleri yazılsa da yine yokluk avında olduklarını ifade etmektedir. Şöhretin onları bozmayacağı fenafillaha talip olduklarını dile getirmektedir.

Biz kim hatîb-i minber-i dâra cemâ'atız

Mecnûn olur namâz u niyâza imâmımız (G.110/6)

Bu beyitteki darağacının minberinin hatibi (hatîb-i minber-i dâr) ifadesi Hallac-ı Mansur'u hatırlatmaktadır. Şair kendilerinin de Mansur'un yolunda olduklarını ifade etmektedir. Ayrıca Mecnun'unu da hatırlatarak, onun kendilerine imamlık yaptığını yani kendilerinin de aşk uğruna deli olduklarını ve Mecnun'u takip ettiklerini dile getirmektedir.

111. Gazel

Lâ-mekân-pervâz-ı fakrız kim hümâ-yı himmete

Bâl ü perdir rîze rîze hırka-i peşmînemiz (G.111/2)

Hümâ, talih ve şans getiren himmet kuşudur. Şair burada Hüma kuşunun bu özelliklerini hatırlatarak, kendilerinin parça parça olmuş yün hırkalarını (rîze rîze hırkâ-i peşine), Hüma kuşunun kanadına benzetmektedir. Beyte göre, onlar fakirliğin yani hiçbir şeye sahip olmayışın mekânsızlığında uçmaktadırlar.

113. Gazel

Sedd-i râh-ı matlab olmazdı bu çarh-ı Bîsütûn

Dökmeseydi âh-ı Ferhâd âb-rûy-ı tîşemiz (G.113/4)

Bu beyitte Bîsütûn, Ferhad ve tîşe (külüng) kelimeleriyle; Bisütun dağını külünkle delmeye çalışan Ferhad'ın hikâyesine telmih bulunmaktadır. Beyte göre, eğer Ferhad'ın ahı, külüngün yüz suyunu dökmeseydi Bisütun feleği isteklerin yolunda sedd olmazdı. Hikâyeye göre, Ferhad, âşık olduğu Şirin'e ulaşmak için, Bisütun dağını delip su yolunu açması gerekmektedir. Dağı delmeye başlar. Sonlara doğru yaklaşınca yanlış bir haberle Şirin'in öldüğünü duyar. O da külüngü başına vurur ve ölür. Böylece Bisütun dağını delmesi yarım kalır. Şair burada bu olayı hatırlatarak “Ferhad öyle bir şey yapmamış olsaydı Bisütun dağı delinir, böylece istek yolunun önündeki engeller kalkmış olurdu.” demek istemektedir.

114. Gazel

*Dilden Es'ad dâ'imâ cûy-ı mahabbetdir gelen
Sûret-i Şirine koydu şî'ri kesb-i tîşemiz (114/5)*

Burada Şirin ve tîşe (külünk) kelimeleriyle, Ferhad ve Şirin hikâyesi hatırlatılmaktadır. Şair kendi çalışmasını bir külünk olarak (kesb-i tîşe) görmekte ve o çalışmasının şiirini, Şirin gibi güzel bir surete koyduğunu ifade etmektedir.

117. Gazel

*Tûr-i niyâza vardığımız olmadı müfid
Hemçün Kelîm berk-ı tecellâya hasretiz (G.117/2)*

Bu beyitte, Hz. Musa'nın Tûr dağında Allah ile konuşma hadisesine telmih bulunmaktadır. Hz. Musa Tûr dağında Allah ile konuşur bundan dolayı kendisine Kelîm (konuşan) sıfatı verilir. Bu konuşma sırasında Allah'ı görmek ister, Allah dağa tecelli edince, dağ paramparça olur. Şair bu olayı hatırlatarak Tûr dağına çıkıp niyaz etmekle kendilerini ifade edemediklerini söylemekte, Kelîm olan Hz. Musa gibi, tecellinin şimşegine hasret kaldıklarını dile getirmektedir.

118. Gazel

*Hem-rehiz meslek-i ma'nâda ricâlû'l-gayba
Gâhîce mülk-i hâmûşîye gelir kâfilemiz (G.118/3)*

Hâmûş, suskun demek olup Mevlana'nın şiirlerinde bazen kullandığı bir mahlasıdır. Şair burada hâmûşa ait olanların ülkesi (mülk-i hâmûşî) diyerek Mevlana'yı hatırlatmaktadır.

119. Gazel

Gelirsen gelme bezme zâhidâ bir âfet-i cânsız

Bilirsin girmek olmaz bâğ-ı Hulda çünkü îmânsız (G.119/1)

Sonsuz bahçe (bâğ-ı Huld) cennettir. Şair burada cennete imansız girilemeyeceğini hatırlatmakta ve cennete benzeyen âşıkların meclisine, can afeti olmadan girilemeyeceğini söylemektedir.

Tecerrüdse murâdın kûy-ı cânânda fedâ kıl cân

Çıkmaz câme-i ihrâmdan sa'y etme kurbansız (G.119/3)

Şair burada haccın kurallarına göndermede bulunmaktadır. Haccın bir kuralı ihram elbisesini giymektir. Diğer bir kuralı da sefa ve merve arasında yedi tur atmaktır ki buna da sa'y denir. Sa'y, tamamlanmadan ihram elbisesi çıkarılmaz. Ayrıca hac için kurban kesilir. Şair bu kuralları hatırlatarak, tecerrüde ulaşmak için, sevgilinin semti (kûy-ı cânân) nde canını feda etmek gerektiğini, çünkü kurbansız sa'y olamayacağını ifade etmektedir.

121. Gazel

Gerçi Cem-i hüsne dilimiz hüdhüd-i peygâm

Mecnûn gibi lâne-be-ser hâne-be-dûşuz (G.121/2)

Hüdhüd, Hz. Süleyman'ın bir kuşudur ki Belkıs'ı hak dine davete gitmiştir. Şair bu olaya gönderme yaparak, güzellik Cem'i dediği sevgili için, gönlünün peygamber hüdhüdü gibi olduğunu ifade etmektedir. Beyte göre şairin gönlü peygamber hüdhüdü gibi olsa da kendisi, başında yuvası, omuzunda evi olan (lâne-be-ser hâne-be-dûş) Mecnun gibidir.

122. Gazel

Nâ-resâ mısra'-ı bercestemize çûb-ı Kelîm

Kâdir-i sihr-i nev-îcâd ki derler o biziz (G.122/3)

Kelîm, konuşan demek olup, Tûr dağında Allah ile konuşan Hz. Musa'nın sıfatıdır. Çûb-ı Kelîm, Hz. Musa'nın değneği demektir ki bir mucize eseri olarak ejderha olmuştur. Şair burada Hz. Musa'nın değneğinin bu özelliğini hatırlatarak, onun mucizesinin kendi mısra-ı bercestesine

yetiemediğini ifade etmektedir. Kendilerinin, yeni icat edilen sihre güçlerinin yettiğini, bu sihirle yazdıkları mısra-ı bercestelerinin o değnekten daha etkili olduğunu söylemektedir.

123. Gazel

Tîğ-i cellâd-ı felek ol mehe taklîd olmaz

Günde bin âşıkı kurbân gider id olmaz (G.123/1)

Burada şair kurban bayramına gönderme yapmaktadır. Beyte göre feleğin celladının kılıcı, o ay gibi güzel sevgiliyi taklit edemez. Şair burada kurban bayramını hatırlatarak, sevgilinin günde bin âşığı kurban ettiğini ama bayram olmadığını ifade etmektedir. Bayram gününde bin kurbanın olması normal karşılanabilir. Ancak bayram olmadığı halde sevgili bin kurban kesmektedir.

Târ-ı tanbûru iken rişte-i cân-ı zu'afâ

Ehl-i dil beste-i âvâze-i nâhid olmaz (G.123/3)

Nâhid, Venüs yıldızı olup aşkın ve müziğin sembolü, feleğin sazandesidir. Şair burada, zayıfların canının ipliği (rişte-i cân-ı zu'afâ) ni tamburun teli (târ-ı tanbûr) olarak hayal etmektedir. Bu beyitte Nâhid'in söz konusu özellikleri hatırlatılarak, zayıf aşıkların iplik gibi ince canı, tamburun teli iken gönül ehillerinin Venüs yıldızının sesine tutkun olmayacakları ifade edilmektedir.

128. Gazel

Şâyeste değilsek de tecellî-i cemâle

Vâdî-i tekellümde ser-efrâz-ı hitâbız (G.128/3)

Bu beyitte geçen tecelli, konuşma vadisi (vâdî-i tekellüm) ve hitap kelimeleri Hz. Musa'nın Tur dağında Allah ile konuşmasını hatırlatmaktadır. Ayete göre Hz. Musa mukaddes Tuva vadisine geldiğinde Allah ona hitap eder. Musa burada Allah'ı görmeyi diler ancak Allah "Sen beni göremezsin." der ve dağa tecelli eder.⁹⁰ Musa, Allah'ın cemalini göremez ancak hitabına mazhar olur. Şair bu olayı hatırlatarak Hz. Musa

---

⁹⁰ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Araf Suresi, Ayet: 143, s.166.

gibi Allah'ın tecellisine layık olmasak da Allah'ın hitabıyla başının dik olduğunu söylemektedir.

Mansûr bize bülbül-i şâh-ı heves olmaz

Gâlib sebak-âmûz-ı debistân-ı itâbız (G.128/7)

Mansur, aşkı uğruna maruz kaldığı işkencelerin, azarlamaların ve itabın sembolüdür. Şair burada Hallac-ı Mansur'un bu özelliklerini hatırlatarak, onun kendileri için heves şahının bülbülü olamayacağını ifade etmektedir. Çünkü itap okulunda bunun dersini vermektedir.

131. Gazel

Hayl-i mürgâna perî cündüne sultân idi Kays

Devlet-i aşkda gûyâ ki Süleymân idi Kays (G.131/1)

Hz. Süleyman, kuşlarla konuşabilen, cinleri emri altında tutan bir hükümdardır. Şair burada Hz. Süleyman'ın bu özelliklerini hatırlatmaktadır. Kays'ın kuşların sürüsü (hayl-i mürgân) ne ve peri ordusu (perî cündü) na sultan olduğunu ifade etmekte ve onu aşk devletinin Süleymanı olarak hayal etmektedir.

Nevha-i derd ile Nûh olmuş idi deşlerde

Giry-e-hîz-i müje-i hâr-ı mugaylân idi Kays (G.131/4)

Kur'an-Kerim'e göre Hz. Nuh, 950 sene peygamberlik yapar.⁹¹ Ancak çok az kişi ona iman eder. Bundan dolayı dertli bir şahsiyettir. Şair burada Hz. Nuh'un bu özelliğini hatırlatarak, Kays'ın dertten dolayı ağlayıp (nevha-i derd) çöllere çıktığını ifade etmektedir.

133. Gazel

Her gonca hem-çü mürg-i şeb-âvîz-i hûn-nisâr

Bu gülşeni terâne-i Mansûr kaplamış (G.133/4)

Şeb-âvîz, ayağından sarkarak baş aşağı sarkıp öten bir kuştur. Bu kuşa ishak kuşu da denilir. Şair burada bir gül bahçesi hayal etmekte ve o gül bahçesinin goncalarını, kan saçan ishak kuşu (mürg-i şeb-âvîz-i hûn-nisâr) olarak görmektedir. Şair burada Mansur'un idam edilip darağacında sallanması ile ishak kuşunun ağaçta sarkması arasında bir benzerlik

---

⁹¹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Ankebût Suresi, Ayet: 14, s. 396.

kurmaktadır. Beyte göre, ishak kuşu her yerde ağaca asılı olduğu için, Mansur'un nağmelerinin her tarafı kapladığı ifade edilmektedir.

134. Gazel

Ferhâd-ı kûhsâr-ı cefâ olma bî-hûde

Şîrîn-lebânın ahdları bî-sütûn imiş (G.134/3)

Bu beyitte şair Ferhad, kûhsâr (dağ), Şirîn ve bî-sütûn kelimeleriyle Ferhat ve Şirin hikâyesini hatırlatmaktadır. Buradaki bî-sütûn hem Ferhat'ın deldiği dağın adını çağrıştıracak şekilde, hem de kelime anlamı olan direksiz, sütunsuz anlamında kullanılmaktadır. Şair bu beyitte, boşuna cefa dağının Ferhat'ı olmaya gerek olmadığını, çünkü Şirin dudaklıların sözü direksiz ve temelsiz olduğunu ifade etmektedir.

Îmân za'fı varken o bütde ne fâ'ide

Ser-pençe-i nigâhına Rüstem zebûn imiş (G.134/4)

Rüstem, kahramanlık ve yenilmezliğin sembolüdür. Şair burada Rüstem'in bu özelliklerine gönderme yaparak, Rüstem bile sevgilinin bakışlarının pençesinde aciz kaldığını ifade etmektedir.

141. Gazel

Kenâr-ı kûh-ı aşka bu dil-i nâ-şâd ayak basmış

Ne cûy-ı şîre yüz sürmüş ne hod Ferhâd ayak basmış (G.141/1)

Burada aşkı için, dağı delip su yolu yapmaya çalışan Ferhat'a gönderme yapılmaktadır. Beyte göre, şairin mutsuz gönlü (dil-i nâ-şâd), aşk dağının kenarı (kenâr-ı kûh-ı aşk) na ayak basmaktadır. Burası öyle bir yer ki ne süt gibi tatlı bir ırmak (cûy-ı şîre) buradan geçmiştir ne de Ferhat buraya ayak basabilmiştir.

142. Gazel

Sahbâ-yı lebin çeşm-i füsûnkâra mı mahsûs

Feyz-i dem-i Îsâ iki bîmâra mı mahsûs (G.142/1)

İsa'nın nefesi (dem-i Îsâ) mucizevi bir şekilde hastaları iyileştirip ölüleri diriltir. Şair, birinci mısırada sevgilinin dudağının şarabı (sahbâ-yı lebin) nın, sadece büyücü gözlere mi mahsus olup olmadığını sormaktadır. İkinci mısırada, sevgilinin dudağının şarabını, İsa'nın nefesi; iki gözü de iki hasta (bîmâr) olarak hayal etmektedir. Şair bu beyitte İsa'nın mucizevi

nefesini hatırlatarak, o nefesin sadece iki hastaya mı mahsus olup olmadığını sormaktadır.

143. Gazel

Ebrûların beyâna düşdüm

Adâb ile kim namâza mahsûs (G.143/4)

Namazın bazı kuralları ve adabı vardır. Namaz bir saygı ve huşu içerisinde olmalıdır. Şair burada namazın bu adabını hatırlatarak, sevgilinin kaşlarını açıklamaya kalkınca namaza has bir edeple açıkladığını ifade etmektedir.

145. Gazel

Baht-ı tîrem kim çerâğ-ı Tûra eyler i'tirâz

Şem'-i endîşem şeb-i deycûra eyler i'tirâz (G.145/1)

Burada Tûr mumu (çerâğ-ı Tûr) ile Hz. Musa'nın Tûr dağına çıktığı zaman takip ettiği ateş hatırlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim bu olayı şöyle anlatmaktadır: "Hani bir ateş görmüş ve ailesine: Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meşale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum, demişti."⁹² Beyte göre şairin bahtının oku, bu Tûr dağındaki ateşe itiraz etmektedir.

Bir küniştin gönlüm olmuşdur esîr-i küfrü kim

Her büt-i Hak-gûyu bir Mansûr eyler i'tirâz (G. 145/3)

Bu beyitte "Ene'l-Hak" diyen Mansur hatırlatılmaktadır. Şair burada, gönlünün bir havra (künişt) nin küfrüne esir olduğunu söylemekte ve havranın Hak söyleyen putlarının Mansur'a itiraz ettiğini dile getirmektedir.

147. Gazel

Mülhem oldum Îsî-i tecrîdden

Bu ta'allukdan teberrâdır garaz (G.147/4)

Hz. İsa, dünyevi kayıtlardan soyutlanmanın sembolüdür. Şair bu beyitte İsa'nın bu yönünü hatırlatarak, ondan ilham aldığını (mülhem) ifade

---

⁹² Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Taha Suresi, Ayet: 10, s.311.

etmekte ve maksadının dünya kayıtları (ta'alluk) ndan uzaklaşmak olduğunu dile getirmektedir.

148 Gazel

Kaldı da 'vâmız kıyâmet rûzunun ahşamına

Sûre-i Şemsi bugün zulmetle tefsîr etdi hat (G.148/3)

Rivayete göre kıyamet, cuma günü akşam saatlerinde kopacak. Şair burada bu hadise gönderme de bulunmaktadır. Ayrıca, Şems suresi güneşe yeminle başlayan bir suredir⁹³. Şair bu sureyi hatırlatarak, hattın bu sureyi güneşin zıddı olan karanlıkla tefsir ettiğini ifade etmektedir.

150. Gazel

Var ise gözü fitra ümîdiyle kararmış

Mâh-ı Recebi şehri-sıyâm eyledi vâ'iz (G.150/7)

Fitra, Ramazan ayında bölünmeden verilmesi vacib olan sadakanın adıdır. Eskide bu sadaka imamlara veya din görevlilerine verilirdi. Şair bu geleneğe göndermede bulunarak vaizin, gözünü fitra sadakasının kararttığını ifade etmekte, bundan dolayı Recep ayını, oruç ayı olan Ramazanla karıştırdığını dile getirmektedir.

151. Gazel

Bana ma'naları ilhâm ile tefhîm eyler

Gelmesin İsí-i cân-bahşa ferâğ-ı elfâz (G.151/5)

Şair burada Hz. İsa'nın can bağışlayan özelliğine ve dünyalık adına her şeyden vazgeçme huyuna göndermede bulunmaktadır. Beyte göre can bağışlayan İsa, şaire manaları ilham etmektedir. Bundan dolayı her şeyi terk eden İsa'nın, lafızları terk etmesini istememektedir.

153. Gazel

Bir kademde hûyu hâya hâyı hûya vasl eder

Sırr-ı devr-i çerhden elbetde bâlâdır semâ' (G.153/2)

Semâ' dönerken, Allah'ın iki ismi olan Hay ve Hu zikirleri yapılır. Bunlar yapılırken bir ayak değişimiyle meydana gelir. Şair bu olaya telmihte

---

⁹³ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Şems Suresi, Ayet: 1, s.594.

bulunarak, sema'nın bir kademde Allah'ın bu iki ismini birleştirdiğini, bundan dolayı da feleğin dönmesinden daha yüksek bir kıymette olduğunu ifade etmektedir.

Cümleten eşyâ nidâ-yı künden olmuş âşikâr

Gûş-ı hûşu nâya ver kim sırr-ı ihyadır semâ' (G.153/6)

Kur'ân-ı Kerim, bütün eşyanın kün (ol) emriyle yaratıldığını ifade etmektedir.⁹⁴ Şair burada söz konusu ayete telmihte bulunmaktadır.

Bundan a'lâ cem'-i cem'in var mı Gâlib rütbesi

Evlîyâ vü ehl-i inkâra temâşâdır semâ' (G.153/9)

Cem'-i cem', tasavvufta bir makamdır ki bu makamda salık ne kendini ne de halkı görmektedir. Sadece hakikat sultanını görmektedir. Şair burada bu makamı hatırlatarak semâ'nın, cem'-cem' makamının en yüce mertebesi olduğunu ifade etmektedir.

154. Gazel

Ben o Kays-ı serseri-seyrim ki gâh

Başım üzre âşiyân eyler semâ' (G.154/6)

Leyla ve Mecnun hikâyesine göre, Kays, aşkıdan dolayı çöllere çıkınca, o kadar kendisinden geçmiştir ki kuşlar başında yuva yapmışlardır. Şair burada, Kays'ın bu özelliğini hatırlatarak, kendisinin de onun gibi kendinden geçtiğini ve kuşların başında yuva yaptığını ifade etmektedir.

155. Gazel

Çeken Mansûra dâr-ı vahdete hayf-ı alâ'ikdir

Ferâğ-ı güft-gûya kesret-i ahbâb olur mâni' (G.155/5)

Şair burada Mansur'un idam edildiği darağacını, vahdet ağacı olarak hayal etmekte ve onu o ağaca çıkarmanın dünyevi bağların korkusu olduğunu ifade etmektedir. Çünkü beyte göre dostların çokluğu, dedikodu yapmaktan vazgeçmeye engeldir. Bundan dolayı Mansur dostların çokluğundan kaçınmış, dünyevi bağlara kapılmaktan korkmuş, kendini aşka vermiş ve sonunda asılmıştır.

---

⁹⁴ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Yasin Suresi, Ayet: 82, s.444.

163. Gazel

Cân u dilden seni bîzâr ede bezm-i vaslı

Yâr zann etdiğin ol günde hep ağyâr ola hayf (G.163/6)

Burada ikinci mısradaki geçen “dost zannedilenlerin yabancı olduğu gün” ifadesi, kıyamet gününü hatırlatmaktadır. Kur’an’da, kıyamet gününden bahsedilirken o günün özellikleri arasında “O gün Allah’a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar (bile) birbirlerine düşman kesilirler.”⁹⁵ ayeti zikredilmektedir.

164. Gazel

Kâr-fermâsını bil nakş-ı hayâl-i suverin

Sen bu bâzîçeye aldanma temâşâsına bak (G.164/2)

Şair bu beyitte dünyaya aldanmama nasihatını vermektedir. Bâziçe, oyun yeri anlamındadır. Bu ifade Kur’ân-ı Kerim’in “Bu dünya hayatı sadece bir eğlenceden, bir oyundan ibarettir.”⁹⁶ ayetini hatırlatmaktadır. Şair bu hayali suretlerinin nakışlarının bulunduğu dünyada kâr etmeyi bilmek gerektiğini ve ona aldanmayıp temaşasına bakmak gerektiğini söylemektedir.

169. Gazel

Penbe-i mağz-ı ser-i Mansûru der-gûş eyleyip

Pek de atılma gönül eyleyemez ifşâ râz-ı aşk (G.169/3)

Şair burada aşkı için idam edilen Hallac-ı Mansur’u hatırlatmaktadır. Mansur aşkını ifşa ettiği için idam edilmiştir. Aslında aşkını ifşa etmenin cezasını çekmiştir. Şair Mansur’un bu özelliğini hatırlatarak gönlüne seslenmekte ve aşk sırrı (râz-ı aşk) nın ifşa edilmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

174. Gazel

Ne hevâ vü ne kemân ü ne kemân-keş

Erdiren menziline târi nidâ-yı yâ Hak (G.174/1)

---

⁹⁵ Karaman ve öte., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Zuhuf Suresi, Ayet: 67, s.493.

⁹⁶ Karaman ve öte., *Kur’an-ı Kerim Meali*, Ankebût Suresi, Ayet: 64, s.403.

Eskiden okçular, ok attıklarında “Ya Hak” diyerek atarlardı. Şair bu geleneğe göndermede bulunarak, ok (tîr) u menziline ulaştırmanın, hava, yay (kemân) veya oku çeken (kemân-keş) olmadığını *Ya Hak* nidasının olduğunu dile getirmektedir.

175. Gazel

Ko ilmi-i zâ'idi Kur'ân âsumâna çıkar

Tashîh-i nüsha-i Pâzend ü Zend edinceye dek (G.175/3)

Pâzend, Mecusilerin kitabı olan Zendavesta'ya Zerdüşt'ün yaptığı tefsirdir. Zend ise yine Zerdüşt'ün kendisine indiğini iddia ettiği kitaptır. Şair bu iki kitabı hatırlatarak, fazla ilimler (ilm-i zâ'id) den vazgeçilmesi gerektiğini, Pazend ve Zend kitaplarını tashih edinceye kadar, Kur'ân'ın semalara çıkaracağını söylemektedir.

176. Gazel

Bul zikr-i kalbi hikmet-i işrâka kıl vukûf

Avâz-ı cûşu ism-i Felâtun çeker humun (G.176/8)

İşrâk, aydınlanmak anlamına gelip, ruhun eğitilmesi için kalbin arındırılması sonucunda, insanın hakikati kavramasıdır. Bu kavram Sühreverdi, Herevî ve İbn-i Sina'da özellikle önemlidir. Bu görüşte Eflatun, Plotinus ve eski İran dinlerinin etkisi vardır. Şair burada işrak felsefesini hatırlatarak, kalb zikrini yani içsel hatırlamayı yaparak, işrak felsefesine vakıf olmayı istemektedir. İkinci mısradaki geçen Felâtun, Yunan filozofu Eflatundur. Kûp içinde yaşayan Diyojenle karıştırılmakta ve çoğu zaman kûp (hum) ile beraber anılmaktadır. Şair, burada kûp içindeki Eflatun'u hatırlatarak, kûpün coşkulu bir sesle Eflatun'un ismini çektiğini dile getirmektedir.

178. Gazel

Mihr-i mahşer-veş bizi yakdı beğim tâb-ı ruhun

Hoşlanır bu pîç u tâba sâye-perver perçemin (G.178/3)

Mahşer güneşi (mihr-i mahşer), haşır günüyle alakalı bazı hadisleri hatırlatmaktadır. Bunlardan bir tanesi şöyledir: “Kıyamet gününde güneş insanlara bir mil mesafe kalıncaya dek yaklaştırılır.” İkinci mısradaki geçen gölgeyi seven (sâye-perver) ifadesi yine şöyle bir hadisi akla getirmektedir:

“Benim celalim adına sevişenler nerede? Gölgeyden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı şu günde onları gölgede gölgelendireyim.”⁹⁷ Şair burada bu hadislere telmihte bulunarak sevgilinin yanaklarının ışığı (tâb-ı ruh), mahşer güneşi gibi kendilerini yaktığını dile getirmektedir. Sevgilinin gölge seven perçeminin ise âşıkların çektiği bu sıkıntıdan (pîç u tâb) hoşlandığını söylemektedir.

Evc-i istiğnâdan etmez vermez uşşâka karâr

Sünbüle bir bestedir ammâ muhayyer perçemin (178/4)

Bu beyitte bazı müzik terimlerine gönderme bulunmaktadır. Uşşak, sünbüle ve muhayyer makamları Türk müziğinin makamlarındandır. Karar, müzikte taksim yaparken ana makama dönüş demektir. Beste, şarkının makam ve ahengidir. Şair bu kelimelerin müzikteki anlamlarını da çağrıştıracak şekilde, sevgilinin istiğna doruğundan, âşıklar (uşşak) a bir karar vermediğini, âşıkların sevgilinin saçı (sünbül) na bağlı olduğunu ancak perçemin hayrette (muhayyer) kaldığını ifade etmektedir.

Nahl-ı tûbâdır ki her revzenden olmuş rû-nümâ

Kaplayıp Firdevs-i enzârı ser-â-ser perçemin (G.178/5)

Tûbâ ağacı (nahl-ı Tûbâ) bütün cenneti kaplayan, gövdesi yukarı doğru dalları ise aşağıda olan bir ağaçtır. Şair burada bu ağacı hatırlatarak, sevgilinin perçemini bu ağaca benzetmektedir. Perçemin saç kökü yukarıda, uçları ise alını kaplamaktadır. Bu haliyle bütün cenneti kaplayan Tûba ağacına benzemektedir.

Alsalar başdan eğer ser-pûş-ı mâhı gam değil

Fes açıp tek sen nümâyân eyle kâfir perçemin (G.178/11)

Şair bu beyitte kâfirlerin fes takmama âdetine gönderme yapmaktadır. Beyte göre sevgilinin başındaki ay gibi başlığı alsalar dert değil. Çünkü sevgili de kâfirdir. Fesini açıp sadece o kâfir gibi sevgili perçemini gösterebilir.

---

⁹⁷ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, C. 10, s.138.

179. Gazel

Geçirdi tîğ-i nazardan havâric-i hattı

Misâl-i vak'a-i Sıffîn Haydar-ı nıgehin (G.179/5)

Şair bu beyitte, Hz. Ali'ye ve Sıffîn savaşına göndermede bulunmaktadır. Haydar, arslan anlamına gelip Hz. Ali'nin bir lakabıdır. Sıffîn savaşı, Hz. Ali ile Muaviye arasında geçen bir savaştır. Havaric, hariciler demek olup, Sıffîn savaşından sonra meydana gelen bir fikir akımıdır. Hz. Ali bunların çoğunu Nahrevan savaşında öldürmüştür. Şair burada yukarıdaki olaylara telmihte bulunarak sevgilinin bakışını Hz. Ali (Haydar-ı nıgeh); ayva tüylerini de hariciler (havâric-i hatt) olarak hayal etmektedir. Beyte göre, Sıffîn savaşında Hz. Ali haricileri kılıçtan geçirdiği gibi, sevgilinin bakışları ayva tüylerini kesmektedir.

Boyandı gök dere firûze dökü derdinden

Hirâs saldı Nişâbûra leşker-i nıgehin (G.179/7)

Firûze, Nişabur'da çıkan, açık mavi renkli, kıymetli bir taştır. Şair burada, bu durumu hatırlatarak sevgilinin bakışlarının askerlerinin, Nişabur'a korku saldıgını bundan dolayı gök boyandığını ve dereden firûze taşlarının döküldüğünü ifade etmektedir.

Zemîni Gâlib-i mu'ciz-demindir etse dahı

Dem-i Mesîhi musahhar füsûnger-i nıgehin (G.179/8)

Mesih'in mucizelerinden biri de nefesinin mucizevi bir şekilde ölülere diriltmesidir. Şair burada bu olayı hatırlatarak, sevgilinin büyüleyici bakışları (füsûnger-i nıgeh), Mesih'in nefesi (dem-i Mesîh) ni emri altına alsada onun yeri Galip'in mucizevi nefesi olduğunu ifade etmektedir.

180. Gazel

Merdânelik asâleti meydanda bellidir

Hayber günü babasını kim sordu düldülün (G.180/6)

Düldül, Hz. Peygamber'in savaşlarda bindiği katırının adıdır. Bu katır cesaretiyle meşhurdur. Bu beyitte şair mertlik asaletinin meydanda belli olduğunu söylemektedir. Bunun içinde ikinci mısradaki bu iddiasını ispatlamak için örnek vermektedir. İkinci mısradaki, Hz. Peygamber'in savaşlarından biri olan Hayber savaşından söz ederek, o günde kimsenin

Düldülün babasını sormadığını ifade etmekte ve asaletin şahsın kendisinde, meydana belli olduğunu, soya bağlı olmadığını dile getirmektedir.

186. Gazel

Gitdik sipihr-i çârüme dek çâre-hâh olup

Derdâ ki İsí-i dil-i bîmârı görmedik (G.186/2)

Şair burada Hz. İsa'nın dördüncü kat felek (sipihr-i çârüm) te bulunmasına ve hastaları iyileştirme özelliğine gönderme de bulunmaktadır. Şair, çare aramak için, Hz. İsa'nın bulunduğu dördüncü kat feleğe çıktıklarını ancak ne yazık ki hasta gönüllerin İsa'sını göremediklerini ifade etmektedir.

Olduk harîm-i Ka'beye Mecnûn-veş revân

Geçdi du'â-yı hayrımız âsâr-ı görmedik (G.186/2)

Şair burada Leyla ve Mecnun hikâyesindeki Mecnun'un Ka'be'deki duasına gönderme yapmaktadır. Bu hikâyeye göre, Mecnun'un babası aşk derdinden kurtulup iyileşmesi için onu Ka'be'ye götürür. Ancak Mecnun orada dua ederken aşk belasından kurtulmamayı hatta bu belanın daha da şiddetlenmesini ister. Beyte göre, şair ve onun gibi olanlar, Mecnun gibi Ka'be'ye gidip dua etmektedirler. Ancak duanın eserini görmemektedirler. Çünkü onlar da Mecnun gibi Ka'be'ye gitmiş ve aşk belalarının artmasını istemişlerdir.

193. Gazel

Sâyesinde kimsenin etmez recâ âheng-i gam

Ya'nî mûsikâr için bâl-ı hü mâ lâzım değil (G.193/7)

Hüma, şans ve talih kuşudur. Şair burada Hüma kuşunun bu özelliğini hatırlatarak, müzisyenler için şans ve talihin lazım olmadığını dile getirmektedir. Çünkü sevgilinin gam ahengi onlar için yeterlidir.

Gamzeden bir sehmi dûşunda zekât-ı hüsnüün

Âşîka def'-i belâ redd-i kazâ lâzım değil (G.193/8)

Burada zekât kelimesi ile belaların def'i (def'-i belâ) ifadesi "Sadakalar belanın define vesiledir." hadisini hatırlatmaktadır. Beyte göre sevgilinin güzelliğinin zekâtından bir parça onun bakışlarıdır. Ancak âşık için böyle bir sadaka lazım değildir.

195. Gazel

Cümle künden nümâyândır vücûd-ı kâ'inât

Bâ'is-i îcâd-ı kevn olan hitâb oldur ki ol (G.195/3)

Şair burada “Bir şey yaratmak istediğ zaman onun yaptığı ‘ol’ demekten ibarettir. Hemen oluverir.”⁹⁸ ayetini hatırlatarak, bütün kainatın varlığı kün (ol) hitabından ortaya çıktığını ifade etmekte, varlık âleminin icadına sebep, bu hitap olduğunu dile getirmektedir.

Güft-gû ve cüst-cû sığmaz elest esrârına

Tâ ezelden böyle vermişler cevâb oldur ki ol (G.195/4)

Şair burada Elest bezmine göndermede bulunmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’e göre, Allah ruhlar âleminde bütün ruhlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye sorar. Ruhlar da “Evet (belâ) buna şahit olduk.”⁹⁹ diye cevaplarlar. Şair bu olaya telmihte bulunarak, Elest sırrına, söylenti (güft-gû) ve arayıp sormalar (cüst-cû) ın sığmayacağını dile getirmekte; bunun cevabının, ezelde verilen bela cevabında saklı olduğunu söylemektedir. Arapçada *belâ* kelimesi *evet* anlamına gelir. Farsçada ise bu kelime *musibet*, *acı* anlamına gelir. Şair bu kelimenin Farsça anlamını da çağrıştıracak şekilde kullanarak, Elest sırrının cevabı ancak bela çekerek verilebileceğini dile getirmektedir.

201. Gazel

Ma'nî-i himmet-veş ehl-i sûrete olmuş ba'îd

Taht-gâh-ı Kâf-ı istiğnâda ankâdır gönül (G.201/2)

Anka kuşu, Kafdağı’nda yaşadığına inanılan, kanaatkârlık ve istiğnasıyla meşhur, çok yükseklerde uçtuğu için ulaşılamayan efsanevi bir kuştur. Şair burada Anka kuşunun istiğnasına ve ulaşılamaz olma özelliğine vurgu yaparak, gönlü bu kuşa benzetmektedir. Şair, gönlün yardım manaları gibi (ma'nî-i himmet), maddeye değer verenler (ehl-i suret) den uzak

---

⁹⁸ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Yasin Suresi, Ayet: 82, s.444.

⁹⁹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Araf Suresi, Ayet: 172, s. 172.

olduğunu ve bu yönüyle Anka kuşuna benzediğini dile getirmektedir. Beyte göre gönül, manada bile yardım almamaktadır.

Zeyn eder sevdâ-yı zülfünle anı sultân-ı aşk

Câme-i şeb-rengde beyt-i mu'allâdır gönül (G.201/3)

Burada Ka'be'ye gönderme bulunmaktadır. Beyte göre, aşk sultanı, saçın siyahlığıyla gönlü süslemektedir. Bu haliyle gece renkli bir elbise ile yüce bir ev gibidir. Burada gönül Ka'be gibi düşünülmektedir. Beyt-i mualla, yüce ev demek olup Ka'be'nin diğer bir adıdır. Ayrıca Ka'be, siyah örtüyle örtülmektedir. Şair burada gece renkli elbise içinde yüce bir evi hayal etmekte olup bu özellikler Ka'be'nin özelliklerine uymaktadır.

202. Gazel

Utandır görse eğer hüsn ü edâsın Şîrîn

Öyle ser-tâ-be-kadem pür edeb erkânlı güzel (G.202/4)

Şair burada Ferhat ve Şirin hikâyesine göndermede bulunmaktadır. Bu hikâyenin kadın kahramanı olan Şirin'in ismini anarak, onun güzellik ve asaletine telmihte bulunmakta ve Şirin'in bu güzel sevgiliyi görmesi halinde baştan ayağa utanacağını ifade etmektedir.

206. Gazel

Târ-ı kemânı perde-i Mansûra çekmişim

Âheng-i sâz-ı nâle-i pür-hûna uymuşum (G.206/3)

Şair burada Hallâc-ı Mansur'a gönderme yapmaktadır. Buradaki perde, bir müzik terimi olarak, parçayı meydana getiren seslerin her biri anlamında kullanılmaktadır. Şair burada kemanın teli (târ-ı kemân) ni Mansur'un perdesine çektiğini yani onun sesini vermeye çalıştığını ifade etmektedir. Böyle yapıp kan dolu inlemelerin saz ahengi (aheng-i sâz-ı nâle-i pür-hûn) ne uyduğunu dile getirmektedir.

207. Gazel

Zelîhâ-yı heves mahrûm Ya'kûb-ı hîred mahzûn

Bu kâr-ı pür-halel hulyâ mıdır bilmem (G.207/2)

Zeliha, bir hevesle Hz. Yusuf'a âşık olmuş ancak Yusuf onu reddetmiştir. Şair bu olaya göndermede bulunarak, heves Zeliha'sı demekte ve mahrum olduğunu ifade etmektedir. Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'un

kaybolma yalanına inanmamış ve hüzünlü de olsa, ümitle gelmesini beklemiştir. Şair Hz. Yakup'un bu özelliklerine telmihte bulunarak, akıl Yakup'u demekte ve onun da mahzun olduğunu ifade etmektedir. Şair bu iki bozulmalarla dolu olayın (kâr-ı pür-hâlel), bir kuruntu (hulyâ) olup olmadığını sormaktadır.

Hat-ı nev-resteye ta'lik-i va'dı çeşm-i bîmârın

Dem-i âhir-zamânda makdem-i Îsâ mıdır bilmem (G.207/4)

Hiz. İsa'nın bir mucizesi de ahir zamanda gelmesidir. Rivayete göre Hiz. İsa, Şam'a incek, Mehdi'yle görüşecek ve Deccal'ı öldürecektir. Şair burada Hiz. İsa'nın bu özelliklerini hatırlatmaktadır. Sevgilinin hasta gözlerinin yeni çıkan ayva tüyleri (hat-ı nev-reste) ne verdiği sözü geciktirmesi (ta'lik-i va'd); ahir zaman dönemi (dem-i ahir-zamân) nde, İsa'nın ayak izi (makdem-i Îsâ) olup olmadığını sormaktadır. Sevgiliden beklenmeyen bir hareket olduğundan, şair ahir zaman alameti mi diye sormakta ve aslında öyle olmadığını bilmektedir.

Rehîn-i tîğdir kûh-ı beden berk-ı tecellâdan

Kelîm-i aşk Tûr-ı sînedede ber-câ mıdır bilmem (G.207/6)

Şair burada Hiz. Musa'nın Tûr dağında Allah ile konuşması ve Allah'ın dağa teccelli etmesi olayına telmihte bulunmaktadır. Burada aşk, konuşan yani Hiz. Musa (kelîm-i aşk); gönül de Tûr dağı (Tûr-ı sîne) olarak hayal edilmektedir.

209. Gazel

Bilmem o la'le rûh-ı Mesîhâ mıdır desem

Yohsa hayât-ı lafzına ma'nâ mıdır desem (G.209/1)

Bu beyitte şair, Mesih'in nefesiyle ölümlere ruh verme mucizesine telmihte bulunmaktadır.

Pür-nûr gerden üzre o gîsû-yı sebz-gûn

Cibrîl-i Arş-sâye mi Tûbâ mıdır desem (G.209/4)

Cebraîl, Arş'in altında bulunmakta, Arş'ı geçememektedir. Tûba ağacı, kökü yukarda dalları aşağı doğru sarkan ve her çeşit meyve veren bir cennet ağacıdır. Şair bu bilgilere telmihte bulunarak, sevgilinin nurlu boynuna

doğru sarkmış yeşil renkli saçlarını hayal etmekte ve bu saçlara Arş'ın gölgesindeki Cebrail mi yoksa Tûba ağacı mı demeyi sormaktadır.

211. Gazel

Ankâ-yı sehâyım dil-i dânáda garîbim

Bir güm-şüdeyim ism ü müsemmâda garîbim (G.211/1)

Anka kuşu, kemikle beslendiğinden, kanaatın ve alçak gönüllüğün sembolüdür. Şair burada Anka kuşunun bu özelliklerine göndermede bulunarak, kendini bu kuşa benzetmektedir. Seha; cömerlik, eli açıklık dolaylı olarak kanaatkârlık demektir. Şair burada kendisinin cömert Anka kuşu olduğunu ifade etmekte ve bilen gönüllerde garip olduğunu söyleyerek, alçak gönüllüğünü ortaya koymaktadır. İkinci mısırda yine bu anlamın bir devamı olarak, kendisinin bir kayıp (güm-şüde) olduğunu ve isim ve müsemmada garip olduğunu dile getirmektedir.

Cibrîl-i hayâlimle sürâğ-ı ceberûtum

Ammâ n'ideyim kurb-ı ev ednâda garîbim (G.211/2)

Ceberût, ilahi kudret âlemi demektir. Tasavvufta mülk ve melekût, başka bir tabirle gayb ve şهادet, maddi ve manevi âlemler arasındaki orta âlemdir. Cebrail, söz konusu iki âlemin ortasında bulunmakta, gayb âleminden şهادet âlemine vahiy getirmektedir. Şair burada Cebrail'in bu özelliğine göndermede bulunarak, hayalini Cebrail olarak düşünmektedir. Şairin hayali de gayb âlemiyle irtibat kurarak, şهادet âlemine bilgi getirmektedir.

Perverde-i gehvâre-vatan tıfl-ı azîzim

Çâh-ı gam u âgûş-ı zelihâda garîbim (G.211/4)

Beyitte geçen aziz, kuyu (çah) ve Zeliha kelimeleri Hz. Yusuf'un kıssasını hatırlatmaktadır. Şair tıfl-ı aziz ifadesiyle, çocuk yaşta kuyuya atılan ve sonra Mısır'a aziz olan Yusuf'a kendini benzetmektedir. Gam kuyusuna düşen Yusuf ve Zeliha'nın kucağındaki Yusuf gibi garip olduğunu dile getirmektedir.

Mecnûn ile Ferhâd olamazlar bana hem-pâ

Bir yekke-süvârım ki bu sahrâda garîbim (G.211/6)

Şair burada aşklarıyla ünlü olmuş Mecnun ve Ferhat'a göndermede bulunmakta ve onların kendisine arkadaş olamayacağını, aşk sahrasında tek süvari olup bundan dolayı garip olduğunu dile getirmektedir.

215. Gazel

Beher şeb mebhas-ı devr-i muhâli fikr eder kâkül

Dehen da'vâda kim ârızla kâ'im cevher-i ferdim (G.215/3)

Devir nazariyesi kelimelerde ilminde muhal olan bir nazariyedir. Bir şeyin varlığının başka bir şeye bağlı olmasıdır. Yumurtanın varlığı tavuğa, tavuğun varlığı yumurtaya bağlı olması gibi. Şeriata göre bu ikisi arasında bir öncelik sonralık olursa devir muhal olur. Şair bu kaideye telmihte bulunmakta ve her gece kâkülün bu muhal bahisleri düşündüğünü ifade etmektedir. Cevher-i ferd asıl, öz veya atomdur. Divan edebiyatında sevgilinin ağız mümkün oldukça küçük olması makbuldür. Beyte göre ağız (dehen), yanakla varlığı devam eden bir cevher-i ferd yani atom kadar küçük bir madde olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu iddia bir devir nazariyesi gibidir ve muhaldir. Ağız mı yanak sayesinde var (kâim) yoksa yanak mı ağız sayesinde (kâim) var belli değildir.

216. Gazel

Len terânîdir bana va'd-ı visâl

Tâlib-i dîdâr-ı küstâhî menem (G.216/4)

“Len terânî” ifadesi beni göremezsin anlamına gelmekte ve Araf suresinin 143. Ayetinde geçmektedir. Ayetin tamamı şöyledir: “Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca ‘Rabbim, bana kendini göster, seni göreyim.’ dedi. (Rabbi) ‘Sen beni asla göremezsin, fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin.’ dedi.”¹⁰⁰ Şair burada bu ayeti hatırlatarak kavuşma sözünün kendisi için “beni göremezsin” olduğunu dile getirmekte ve sevgiliyi görmekten ümidi kesmektedir. Hatta buna talip olmanın bir edepsizlik olduğunu söylemektedir (tâlib-i dîdâr-ı küstâhî).

---

¹⁰⁰ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Araf Suresi, Ayet: 143, s. 166.

217. Gazel

Şivenin şiveye tebdil ederdi Ya'kûb

Görse âgûş-ı Zelîhâdaki beyt-i hüznüm (G.217/6)

Yakup, oğlu Yusuf'un ayrılığından dolayı çok ağlar ve evine kapanır. Bundan dolayı onun evine beyt-i ahzân (hüzünler evi) denilir. Yusuf daha sonra bir köle olarak satılır ve Mısır azizinin karısı Zeliha ona âşık olur. Şair kendi hüzünler evini, Zeliha'nın kucagında hayal etmektedir. Yani kendisinin zevk içinde yaşadığını ifade ederek, tasavvufî olarak bunun doğru olmadığını ima etmektedir. Eğer Yakup onun bu halini görseydi yas (şiven) ını naz (şive) a çevireceğini dile getirmektedir.

Çârmîh-i sitem-i kayd-ı anâsır bu acep

Çarh-ı çârümde Mesîhâ gibi kadr-ı sühanım (G.217/7)

Şair burada, dördüncü kat felekte bulunan Mesih'i (çarh-ı çârümde Mesîhâ) hatırlatmakta ve sözlerinin değeri (kadr-i Sühan) nin onun kıymetinde olduğunu ifade etmektedir.

220. Gazel

Âşiyânı ser-i Mecnûn-ı gam-ı hûbândır

Hem-çü mürgân-ı sürûşân-ı a'lâdır perçem (G.220/5)

Şair burada perçemi yüce meleklerin kuşları (mürgân-ı sürûşân-ı a'lâ) na benzetmekte, onların yuvasının da sevgililerin gam Mecnunlarının başı (ser-i Mecnûn-ı gam-ı hûbân) olduğunu ifade etmektedir. Burada Mecnun'un aşkıdan dolayı çöllere düşüp başında kuşların yuva yapma olayına gönderme bulunmaktadır.

226. Gazel

Derd-i gülzâra bakıp Mansûr-veş

Dârdan asıldım ammâ gülmedim (G.226/6)

Şair burada Hallac-ı Mansur'un aşkı için darağacında asılma olayına telmihte bulunmaktadır. Mansur gibi darağacında asıldığını ama gülmediğini ifade etmektedir.

230. Gazel

Menzil-i müntehâ-yı vahdettir

Kurb u bu'da ırâğdır gönlüm (G.230/2)

Bu beyitte vahdet, kurb ve bu'd olmak üzere tasavvufi üç kavrama gönderme bulunmaktadır. Vahdet, bir makamdır ki Hak'ta birlik anlamına gelir. Kulun iradesi ile Hakk'ın iradesinin aynı olması veya kulun iradesinin Hakk'ın iradesinde yok olmasıdır. Böylece iki irade birleşmiş ve salık vahdete ulaşmış olur. Kurb, Allah'a yakınlık, kul ile Hak arasında araçların bulunmaması demektir. Bu'd ise Hakk'tan uzaklık, gaflet hali, nefsin isteklerine uyma, nefsin isteklerinin esiri olma halidir. Vahdet makamına ulaşan kişi artık kurb ve bu'd hallerinden uzaklaşmış her zaman Allah ile beraber olmaya başlamıştır. Şair bu beyitte bu kavramları hatırlatarak gönlünün, en uç menzil olan vahdet makamına ulaştığını, bundan dolayı kurb ve bu'd hallerinden uzak olduğunu ifade etmektedir.

Oldu sîr-âb cûy-ı irfândan

Feyz-i hayretle çâğdır gönlüm (G.230/5)

Hayret, tasavvufta bir makamdır ki kalpteki ilahi tecellilerden dolayı muhakeme edemez ve düşünemez hale gelmektir. Burada şair o makamda olduğunu hatırlatmakta ve gönlünün, irfan ırmağıyla dolduğunu, hayret feyziyle çağlayan gibi aktığını ifade etmektedir.

Ben Süleymân-ı ma'nâyım Gâlib

Mürğ-i hüdhüd belâğdır gönlüm (G.230/10)

Süleyman güç, kudret ve hükümdarlığı temsil eder. Şair burada Hz. Süleyman'ın bu özelliklerine göndermede bulunarak, kendisinin de mana ülkesinin hükümdarı olduğunu söylemektedir. Hüdhüd kuşu, Hz. Süleyman'a haberler getiren bir kuştur. Şair burada Hüdhüd kuşunun bu özelliğine telmihte bulunarak, kendisini Hz. Süleyman; gönlünü de ona haberler ve manalar getiren Hüdhüd kuşu gibi hayal etmektedir.

231. Gazel

Mürğ-i ankâ-yı Kâf-ı dîgerdir

Şark u garba ırâğdır gönlüm (G.231/2)

Efsaneye göre Kafdağı, dünyayı çevreleyen sıradağlar olup Anka kuşu burada yaşamaktadır. Şair burada Kafdağı'nın dünyayı çevreleyen özelliğine ve Anka kuşunun da orada yaşadığını hatırlatarak; gönlünü

Kafdağı'nda yaşayan Anka kuşuna benzetmekte ve bundan dolayı doğu ve batıya uzak olduğunu dile getirmektedir.

232. Gazel

Başıma ol hüma benim salmadı sâye n'eyleyim

Bilmedi kadr-ı zülfünü verdi havâya n'eyleyim (G.232/1)

Hüma kuşu baht ve talih kuşu olup, gölgesi kimin başına düşse, talihinin açılacağına inanılan efsanevi bir kuştur. Şair burada Hüma kuşunun bu özelliklerini hatırlatarak, sevgiliyi Hüma kuşu gibi hayal etmektedir. Beyte göre Hüma kuşu gibi sevgili, şairin başına gölge düşürmemektedir. Şair bundan şikâyet etmekte ve sevgiliyi saçının değeri (kadr-i zülf) ni bilmemekle suçlamaktadır.

235. Gazel

Gülşen-i hüsnâ ne nîreng-i tılsım etmişler

Bûy-ı telvîn gelir gonca-i temkîninden (G.235/5)

Telvîn, renkten renge girme anlamına gelir. Tasavvufta ise talep ve istikamet yolunu araştırma makamıdır. Temkin, sözlük anlamı ağır başlılık demektir. Tasavvufta ise istikamet üzerinde karar kılma, iyice yerleşme anlamında kullanılır. Şair burada bu iki tasavvuf kavramına göndermede bulunarak, telvîn halini bir koku ve temkîn halini de bir gonca gibi hayal etmektedir. Gonca, içine kapanık, ağır başlı durmakta ve bu haliyle karar kılma makamı olan temkîn makamını temsil etmektedir. Ancak henüz açılmadığı için de arayışlar makamı olan telvîn makamının kokusu ondan gelmektedir. Ayrıca bazı büyüler kokuyla yapılır. Şair bu geleneğe göndermede bulunarak, güzellik bahçesine büyü ile hile yapıldığını ifade etmekte bundan dolayı da goncadan, renkten renge girme kokusunun geldiğini dile getirmektedir.

Çâşnî-i sühan-ı telhi bilirse Ferhâd

Leb-i zahmı yapışır hançer-i Şîrîninden (235/7)

Şair burada, Ferhat ve Şirin hikâyesine telmihte bulunmaktadır.

236. Gazel

Devlet bulunsa ni'met-i dünyâyâ kim bakar

Mürg-i hüma kebâb hem olsun hem olmasın (G.236/4)

Hüma kuşu baht, talih ve devlet kuşudur. Ayrıca eskiden bir mecliste Hüma kuşu uçurulur ve kimin başına konya o kişi hükümdar yapılırmış. Şair Hüma kuşunun bu sembolik anlamlarına göndermede bulunarak, devleti yani saadet ve mutluluğu bulanın, dünya nimetlerine bakmayacağını ifade etmekte, bundan dolayı da Hüma kuşunun kebab olsa da olur olmasa da olur demeye getirmektedir.

239. Gazel

Bî-gubârım o kadar zâhid-i huşk-i nâ-pâk

Gerd-i miktâr-ı teyemmüm bulamaz hâkimden (G.239/6)

Teyemmüm, su bulunmadığı durumlarda, toprakla alınan abdesttir. Bunun için, el vurulduğunda toz çıkacak kadar çok az miktarda toprak bulunması yeterlidir. Şair, buna göndermede bulunarak, kendisinin tozdan arı olduğunu (bî-gubâr), temiz olmayan kuru zahit (zâhid-i huşk-i nâ-pâk), teyemmüm almak istese, şairin toprağından teyemmüm alacak kadar toz bulamayacağını ifade etmektedir.

240. Gazel

Su verir tîğ-i nigâha eşk-bâr oldukça ben

Gül-ruhun sîr-âb eder âteş-nisâr oldukça ben (G.240/1)

Eskiden kılıçları keskinleştirmek için kılıca su verirlerdi. Şair bu olaya telmihte bulunarak, sevgilinin bakışlarını bir kılıç gibi (tîğ-i nigâh) hayal etmekte ve kendisi gözyaşı döktükçe (eşk-bâr), o kılıca su verdiğini ifade etmektedir.

241. Gazel

Hızr-ı keştî-i selâmetdir tenimde dâğ-ı aşk

Pâdişâhım zulm ile şöhret-şi'âr oldukça sen (G.241/5)

Burada şair, Kur'an-ı Kerim'de Kehf suresinde geçen bir olaya telmihte bulunmaktadır. Buna göre, Kur'an'da ismi Hızır olarak geçmese de Hızır olarak kabul edilen ledün ilmine sahip bir zat ile Hz. Musa bir yolculuğa çıkarlar. Yolda yaşadıkları olaylardan biri de Hızır'ın bir gemiyi delmesidir. Hz. Musa Hızır'a bunu niçin yaptığını sorar. Hızır da bu geminin zalim bir padişahın ülkesine gittiğini ve o zalim padişahın tüm sağlam gemilere el koyduğunu söyleyerek, gemiyi padişahın el koymaması için deldiğini ifade

eder.¹⁰¹ Şair burada bu olaya telmihte bulunarak, sevgiliyi o padişah gibi hayal etmekte; tenini de aşk yarasıyla beraber Hızır'ın emniyetli gemisine benzetmektedir.

243. Gazel

Ey mihr zemîne eyle rû-mâl

Hâk-i reh-i Bû-Türâbsın sen (G.243/7)

Bû-Türâb, Ebu Türâb'ın kısaltılmışı olup toprağın babası anlamına gelir ve Hz. Ali'nin bir lakabıdır. Şair Hz. Ali'nin bu lakabını hatırlatarak, sen dediği sevgiliyi Ebu Türâb'ın yolunun toprağı (hâk-i reh-i Bû-Türâb) na benzetmektedir. Şair sevgiliye güneş (mihr) diye hitap etmekte ve yere yüz sürmesini istemektedir. Çünkü güneş gibi olan sevgilinin, Ebu Türâb'ın yolunun toprağı olduğunu ifade etmektedir.

245. Gazel

Birden bire gelip giden erbâb-ı vahdeti

Mansûr-ı dâr u İsí- Meryem sanır gören (G.245/6)

Mansur “Ene'l-Hak” demiş ve insan ile Hakk'ın birliğini savunmuş ve bu bir yolundaki davasından dolayı darağacında idam edilmiştir. Hz. İsa'da yine birlik yolu olan tevhid yolunda çarmıha gerilmiştir. Şair birlik yolunda öldürülen bu iki kişiye telmihte bulunmakta ve *Bir' den Bir'e* yani bir olan Allah'tan gelip yine bir Olan Allah'a giden birlik erbabı (erbab-ı vahdet) nı görenlerin, onları Mansur ve Hz. İsa sandıklarını dile getirmektedir.

246. Gazel

Gamzeni kıldın nihân müjgân-ı dil-cûlarla sen

Veh ne Rüstemsin ki câdû bağladın mûlarla sen (G.246/1)

Rüstem, kahramanlık ve yenilmezliğin sembolü olup İran'ın efsanevi kahramanlarından. Efsaneye göre, babası Zal, doğuştan saçlı, kaşları ve kirpikleri beyaz olduğu için ona Zal lakabı verilmiştir. Zal'in babası Sam, Zal'in bu beyaz halinden dolayı başka erkek çocuğa sahip olmadığını söylemiş, onu lanetli bir çocuk olarak algılamış ve Elburz dağına atmıştır.

---

¹⁰¹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Kehf Suresi, Ayet: 79, s.301.

Burada Simurg kuşu tarafından büyütülmüş ve kendisine Dâstân lakabı verilmiştir. Dâstân, hile demektir.¹⁰² Burada, babasından dolayı Rüstem de hileyle ilişkilendirilmektedir. Şair, Rüstem'in babası Zal'in kirpiklerinin ve kıllarının beyazlığı ile hile tarafını hatırlatarak sevgiliyi Rüstem'e benzetmektedir. Beyte göre sevgili, gönül arayan kirpikleriyle bakışlarını saklamaktadır. Bu haliyle öyle Rüstem'e benzemektedir ki büyücü cadıları bile kıllarla bağlamaktadır. Ayrıca burada, büyülü kıllarla insanları bağlama olayına da gönderme bulunmaktadır.

Sâlik-i tavr-ı Nedîm oldun bu düşmezdi sana

Hem-zebân olmaz mısın Gâlib sühân-gûlarla sen (G.246/5)

Nedim, zevk ve mecazi aşk şairidir. Galip burada Nedim'e göndermede bulunarak, kendisinin de onun yolunda gittiğini ancak bunun kendisine yakışmadığını ifade etmektedir.

248. Gazel

Ka'be-i kûyunda matlâb-hâh olan Mecnûnların

Ekserî hâcî peşîmân olduğun bilmez misin (G.248/4)

Şair burada, Mecnun'un babası tarafından Ka'be'ye götürülme olayına göndermede bulunmaktadır. Hikâyeye göre, Mecnun'un babası, Leyla'dan vazgeçmesi ve delilikten kurtulması için onu Ka'be'ye götürüp dua ettirmiştir. Ancak Mecnun burada pişman olup, aşk belasının daha çok artmasını istemiştir. Şair bu olaya gönderme yaparak Ka'be'ye bir şey istemek için gidenlerin çoğunun pişman olduklarını ifade etmektedir.

250. Gazel

Sebeb yine kâbiliyyet olur zuhûruna pertev-i nazarın

Görünse de çâh-ı Nahşeb olur mu ger meh-i rûşen âyineden (G.250/3)

Nahşeb, şimdiki Karaşi şehridir. Rivayete göre eskiden burada yaşayan İbn-i Mukanna isimli bir zat, geceleri sihirle kuyudan bir ay çıkarır ve bu ay dört fersahlık mesafeyi aydınlatırmış. Şair bu sahte aya göndermede bulunmakta ve Nahşeb kuyusundan ay görünse de parlak ay gibi aynadan görünmeyeceğini ifade etmektedir. Beyte göre, bakış aydınlığının ortaya

---

¹⁰² Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996, s.76.

çıkmasına yol açan, insanın kabiliyetidir. Nahşeb kuyusundaki ay gibi sahte ay olsa da gökteki ay gibi aynada parlamayacak ve sahteliği ortaya çıkacaktır. Sahte insanlar gönül aynasında makes bulamazlar. Ancak kabiliyetleri güzel olanlar, gönül aynasında makes bulabilirler.

Tılsım-ı nigîn içinde kalıp görünmedi gitti nâm u nişân

Arûs-ı cemâline o perî kurunca nişîmen âyineden (G.250/4)

Rivayete göre Hz. Süleyman'ın tılsımlı bir yüzüğü (tılsım-ı nigîn) varmış. Kuşlara, havaya ve cinlere bu yüzükle hükmediyor. Bu yüzüğü, sadece veziri Asaf ve kendi hanımına veriyormuş. Bir gün bir peri, Süleyman'ın suretine girerek bu yüzüğü hanımından alıp Süleyman'ın tahtına oturmuş. Herkes periyi gerçek Süleyman sanmış. Gerçek Süleyman ise bir kasabaya gidip çalışmış. Daha sonra Süleyman bir gün balık yerken bu yüzüğü balığın karnında bulmuş ve yine eski şevketine ulaşmış. Şair burada bu olaya telmihte bulunmakta ve sevgilinin büyüğü ile Süleyman'ın tılsımlı yüzüğü arasında bir benzerlik kurmaktadır. Beyte göre peri, sevgilinin gelin gibi güzelliği (arûs-ı cemâl) için, aynadan yani bir yansımadan oturacak yer (nişîmen) yapınca, tılsımlı yüzüğün içindeki nam ve nişânın gittiği ifade edilmektedir. İnsan, yansımalara takılınca gerçeğin değerini kavrayamamaktadır.

Bu kulzüm-i aşkın eyleyemezdi aklı ihâta mevceler

Sikender açaydı keştî-i câm üstüne yelken âyîneden (G.250/5)

Şair burada İskender ve aynasına gönderme yapmaktadır. Efsaneye göre İskender'in aynası, uzaktan gelen gemileri gösterir ve eğer o gemiler düşman gemileri ise güneş ışığıyla yakarmış. Şair burada aşkı, dalgaları aklı ihata eden bir deniz gibi hayal etmektedir. Buradaki ayine kelimesiyle kastedilen de gönüldür. Şarap kadehi, bir gemi gibi düşünülmektedir. Beyte göre İskender, şarap kadehinin gemisinin yelkenlerini, eğer aynadan yani gönülden yapmış olsaydı, aşk denizinin dalgaları aklı boğmazdı. Böyle olmadığı için sarhoşluk anında, şarap kadehinin gemisi yani akıl batmaktadır ve kendini kaybetmektedir.

254. Gazel

Vahşetin mâni '-i vuslat idiğın fehm ederiz

Kaysı âkıl bizi divâne kıyâs eylesin (G.254/4)

Şair burada aşkı için deli olup çöllere kaçan Kays'a göndermede bulunmaktadır. Bu beyitte, sevgilinin vahşeti yani yalnızlığı, kavuşmaya engel olduğu söylenmektedir. Kays da çöllere gidip vahşet hayatını yani yalnız yaşamayı tercih etmiştir. Bu durumda şair Kays'ın akıllı; kendilerinin ise deli olduğu sanılmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Odur ârâmgeh-i mürğ-i hayâl-i Leylâ

Ser¹⁰³-i Mecnûnu hü mâ-lâne kıyâs eylesin (G.254/6)

Şair burada çöllerde yaşayan Mecnun'un başında, kuşların yuva yapması olayına gönderme yapmaktadır. Leyla'nın hayalini bir kuş gibi düşünmekte ve o kuşun dinlenme yerinin Mecnun'un başı olduğunu ifade etmektedir (ârâm-geh-i mürğ-i hayâl-i Leylâ). Yoksa talih kuşu olan Hüma kuşunun yuvası ile kıyaslanmaması gerektiğini söylemektedir.

255. Gazel

Va 'd-ı visâldir eden uşşâkı şâd-ı merg

Şîrîn sanma Kûhkenin güldüren yüzün (G.255/4)

Şair burada Ferhat ve Şirin hikâyesine telmihte bulunmaktadır. Kûhken, dağ kazan anlamına gelip Ferhat'ın lakabıdır. Şair, Ferhat'ın Şirin'e ulaşması için dağı kazma olayına göndermede bulunarak, onun yüzünü güldüren Şirin değil kavuşma sözü (va'd-ı visâl) olduğunu ifade etmektedir. Şâd-ı merg, ölüm sevinci anlamına gelmektedir. Beyte göre âşıklara ölümü sevdiren kavuşma sözüdür.

256. Gazel

Kat '-ı yed etmez idi o Yûsufdan ârzû

Cândan bana azîz olan ihvânım almadan (G.256/5)

Şair burada Yusuf kıssasından bir olaya gönderme yapmaktadır. Yusuf Mısır azizinin evinde köle olarak çalışır. Evin hanımı Züleyha, Yusuf'a âşık olur. Bu durum, memlekette yayılınca herkes Züleyha'yı ayıplamaya başlar. Züleyha da haklılığını ortaya koymak için arkadaşlarını çağırır ve herkesin

¹⁰³ Bkz. Teşbih bölümü G.254/6.

eline bir elma ile bıçak verir. Tam o sırada Yusuf'u içeriye çağırır. Yusuf'un güzelliği karşısında kendilerinden geçen kadınlar, elma yerine ellerini kesmeye başlarlar. Şair burada kat'-ı yed (el kesme), Yusuf, aziz ve ihvan (kardeşler) kelimeleriyle bu olaya telmihte bulunmaktadır. Bu beyitte, candan daha yüce olan kardeşleri almadan, Yusuf için el kesme olayının olmayacağı söylenmektedir. Allah kardeşlerini Yusuf'tan aldı ancak onun yerine, karşısında el kesecek kadar yüce bir güzellik ona bahşettiği ifade edilmektedir.

Mümtâz idi hıredle Felâtûnu Kaysdan

Halk-ı cihânı hükmüne sultânım almadan (G.256/9)

Felâtu, akıl ve isabetli görüşleriyle meşhur bir filozoftur. Buna karşılık Kays ise çok mantıklı olmayan, aşkı için akıldan uzaklaşmış mecnun olup çöllere kaçmış bir aşk kahramanıdır. Şair burada bu iki zıt şahsiyeti hatırlatmaktadır. Eflatu'nun, akıl (hired) yönünden, Kays'tan farklı olduğunu dile getirmektedir. Ancak bu durumun, sultan henüz cihan halkını hükmü altına almadan geçerli olduğunu dile getirmektedir.

257. Gazel

Gıpta-i âteş-i Tûr oldu çerâğân meğer

Eyleyen berk-ı tecellî- i Hudâdır cevlân (G.257/6)

Bu beyitte şair Hz. Musa'nın Tûr dağında Allah ile konuşma olayına telmihte bulunmaktadır. Hz. Musa, yolculuk yaptığı sırada uzaktan bir ateş görür ve o ateşe doğru gider. Ateşe yaklaştığında onun bir ateş değil bir ışık olduğunu görür ve orada Allah ona hitap eder. Hz. Musa Allah'ı görmek ister. Allah ona kendisini göremeyeceğini bildirir ve dağa tecelli eder. Bu tecelli sonucunda dağ paramparça olur. Şair burada bu olayı hatırlatarak, mumun (çerâğân) Tûr dağındaki ateşe gıpta ettiğini söylemektedir. Hareket eden ise Allah'ın tecelli şimşegi olduğunu ifade etmektedir.

258. Gazel

Olur, erbâb-ı ta'nın fitne-i Ye'cûcuna hâ'il

Değil kemter hemân fikr-i metîn Sedd-i Sikenderden (G.258/6)

Ye'cüc, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Me'cüc ile birlikte anılan bozguncu bir kavmin adıdır. Kur'an'a göre, bu bozguncu kavmin fesadını

önlemek için, Zülkarneyn bir set yapar. Bu set, Sedd-i Zülkarneyn diye bilindiği gibi sedd-i Sikender olarak da bilinir. Bunun sebebi, Kur'an'da geçen ve söz konusu seddi yapan Zülkarneyn'in, Büyük İskender olduğuna dair yorumların olmasıdır. Şair bu bilgilere telmihte bulunarak, sürekli ayıplayan insanların (erbâb-ı ta'n) fitnesini, Ye'cuc ve Me'cuc fitnesi olarak hayal etmekte ve kuvvetli fikirler (fıkr-i metîn) in bunlara karşılık, İskender seddi gibi engel olduğunu dile getirmektedir.

260. Gazel

Çâh-ı endîşemde seyr et fitne-i Hârûtunu

Bir nazar kıl gamze-i sehârına âyîneden (G.260/4)

Hârût, arkadaşı Mârût ile beraber Kur'an' da geçen, büyü ve sihir öğretiminde meşhur olan meleğin adıdır.¹⁰⁴ Bu iki melek, işledikleri bir günahtan dolayı, Babil'de ateş dolu bir kuyuda yaşamaktadırlar ve insanlara büyü öğretmektedirler. Ancak büyüün kötü bir şey olduğunu söylemektedirler. Şair burada, Harut'un sihir öğretme ve kuyuda yaşama özelliklerine telmihte bulunmaktadır. Düşüncesini bir kuyu gibi hayal etmekte (çâh-ı endîşe), sevgilinin fitnesini de Hârût fitnesi gibi düşünmektedir. Beyte göre, sevgilinin Hârût'u yani fitnesi, şairin düşünce kuyusuna düşmekte ve düşüncesini büyülemektedir. Şair sevgilinin, kendi düşünce kuyusundaki Hârût'a bakmasını istemektedir.

261. Gazel

Dimâğın telh eder şehd-i nasîhat çünkü Ferhâdın

Mezâkı üzre sohbet sûret-i Şîrinden gelsin (261/2)

Şair burada Ferhat ve Şirin hikâyesini hatırlatmaktadır. Beyte göre nasihat balı (şehd-i nasihat), Ferhat'ın beynine acı gelir. Nasihat bal gibi de olsa Ferhat bunu dinlemek istemez. Çünkü onun zevkine göre sohbet Şirin suretinde gelmelidir.

---

¹⁰⁴ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Bakara Suresi, Ayet: 102, s.15.

262. Gazel

Harîm-i sine sünbülzârdır çeşm-i kebûdundan

Belâ-yı âsumân bîzârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/1)

Çeşm-i kebûd, gök gözlü demektir. Bu gök renkli gözlerin nazarlarının keskin olduğuna inanılır. Şair ilk mısradaki böyle bir inanışa telmihte bulunarak, sine hareminin, sümbül bahçesine döndüğünü ifade etmektedir. Sine, sevgilinin saçlarını saklayan bir mahzendir. Sümbül de saçın sembolüdür. İkinci mısradaki şair, yine söz konusu inanca göndermede bulunarak, gök belasının, sevgilinin gök gözlerinin nazarından dolayı sıkıntı içinde olduğunu dile getirmektedir.

Nigâh-ı çeşmi âşûb-ı Firengistân-ı hüsn olmuş

Mesîhâlar dahi bîmârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/6)

Mesîh, mucize eseri olarak, en devasız hastaları bile iyileştirir hatta ölümlere can verir. Şair burada Mesih'in bu özelliklerine telmihte bulunarak, sevgilinin bakışlarının, nazardan dolayı, böyle Mesihleri bile hasta ettiğini dile getirmektedir.

263. Gazel

Sakın revzen-veş olma mihr ile rûşen-nazar Gâlib

Zebân-ı şem'-i kalbin söylesin nûr-ı şuhûdundan (G.263/5)

Şair burada kalbi bir mum gibi düşünmekte ve o muma dil atfetmektedir (zebân-ı şem'-i kalb). Kalp mumunun dilinin de şuhûd nurundan konuşmasını istemektedir. Şuhûd görme, müşahede etme demektir. Tasavvufta ise Hakkı hak ile görme, mana âlemlerini temaşa etme anlamlarına gelir. Şair burada tasavvuftaki bu bilgiye göndermede bulunarak, basit bir pencere (revzen) gibi güneşten ışık alan bir bakış olmayı istememekte, kalbinin mumunun dilinden, söz konusu tarzdaki şuhûd ışığından konuşmayı istemektedir.

264. Gazel

Es'adâ medhinde zencîr ile târ-ı zülfünün

Pîç ü tâb-ı kâkülü Leylâyı Mecnûn eylesin (G.264/5)

Bu beyitte şair, Mecnun'un delirip zincire vurulma olayına telmihte bulunmaktadır. Ancak burada deliren Leyla'dır. Şair burada kendisine hitap

ederek, kendi saçının telinin övgüsünde, kâkülünün karmaşasının, Leyla'yı Mecnun gibi delirtip zincire vuracağını ifade etmektedir. Kâkül, bir zincir gibi hayal edilmektedir. Kâkül öyle karmaşık ki Leyla'yı bile delirtip kendi zincirine vurmaktadır.

266. Gazel

Gûş-ı felekde nağmelerin sûznâk olur

Gâlib mahabbet âteşine yan hemân âmân (G.266/6)

Şair burada, kendi şarkılarının, feleğin kulağı (gûş-ı felek) nı yaktığını (sûznâk) dile getirmektedir. Sûznâk, aynı zamanda Türk müziğinin 13 numaralı basit makamıdır. İçli bir hüznün telkin etmektedir. Şair, bu anlamı da çağrıştıracak şekilde, şarkılarının feleğin kulağına içli hüznün veren sûznâk makamında okunduğunu dile getirmektedir.

267. Gazel

Bâzîçe-i etfâl-ı debistân-ı derûna

Bir mürğ-i kafesdir hum-ı hikmetde Felâtûn (G.267/2)

Eflatun, akıl ve isabetli görüşleriyle meşhur olmuş Yunan filozofudur. Burada da olduğu gibi çoğu zaman küp içinde yaşayan Diyojen ile karıştırılmaktadır. Şair burada Eflatun'un bu özelliklerini hatırlatarak, hikmet küpü içindeki Eflatun'u, kafesteki kuşa benzetmektedir. Şair burada okul çocuklarının oynadığı bir oyun alanı hayal etmekte ve gönlünü böyle bir oyun alanına benzetmektedir (bâzîçe-i etfâl-ı debistân-ı derûn). Oyun alanında çocukları eğlendirmek için kafeste kuşlar bulunur. Şair gönlündeki o kafes kuşlarının, hikmet küpündeki Eflatun olduğunu söyleyerek, Eflatun'u ve onun temsil ettiği akli ve hikmeti küçük görmektedir.

Zencîri olur rûz-ı cezâ mevce-i âteş

Dil-beste-i şöhretse eğer aşk ile Mecnûn (G.267/3)

Bu beyitte, Mecnun'un aşkı için delirip zincire vurulma olayına gönderme bulunmaktadır. Şair burada cehennemdeki ateş dalgaları (mevce-i âteş) nı, zincire benzetmektedir. Beyte göre Mecnun'un gönlü, şöhrete bağlı olup (dil-beste-i şöhret) aşkını buna alet ettiyse, Kıyamet gününde onun zinciri, ateş dalgalarından olur.

270. Gazel

Nefha-i Sûr değil nağme-i Mansûr değil

Sâz-ı uşşâkda âgâz-ı terennümdür bu (G.270/3)

Şair burada Kıyamet gününün başlangıcı olan Sur'un üflenmesi (nefha-i Sur) ne ve Mansur'un nağmesine telmihte bulunmaktadır. Sur'un üfürülmesi ve Mansur'un nağmesinin, aslında âşıkların sazından çıkan terennümün başlangıcı olduğunu ifade etmektedir.

Makta'im âlem-i pür-şûr ise Gâlib ne aceb

Kişver-i şâh-ı zühâl târem-i heftümdür bu (G.270/7)

Şair burada gazelinin makta beytini, kargaşa ve gürültüyle dolu bir âlem (âlem-i pür-şûr) olarak hayal etmektedir. Bunun şaşılacak bir şey olmadığını söyleyip, sebep olarak da bu beytinin, Zühal şahının ülkesi (kişver-i şâh-ı zühâl) nin yedi kubbesi (târem-i heft) olduğunu ifade etmektedir. Zühal yıldızı, yedinci kat feleğin sultanı olup bu yıldızın etkisi altında bulunanlar kötü huylu olurlar. Şair Zühal'in bu özelliklerine göndermede bulunarak, makta beytinin, kötü huylu olduğundan dolayı, gürültülü bir âlem ve Zühal yıldızı yedinci kat feleğin sultanı olduğundan dolayı da kendisinin yedi kubbesi olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca bu gazel yedi beyitlik bir gazel olup makta beyti yedinci beyittir. Şair bunu da kastederek, makta beyti için *yedi kat* ifadesini kullanmaktadır. Bunun için makta beytinin çok gürültülü olması acayip karşılanmamalıdır.

272. Gazel

Eyleyen fikr-i urûc-ı târem-i rûşen dili

Çün Mesihâ çeşme-i hürşidden alsın vuzû (G.272/6)

Şair burada sevgiliye Mesih diye seslenmektedir. Şair, Mesih ve urûc (yükselme) kelimeleri ile Hz. İsa'nın göğe çıkmasına göndermede bulunmaktadır. Beyte göre, aydınlık kubbeye yükselmeyi düşünenlerin gönülleri, abdesti güneş çeşmesinden almalıdırlar.

273. Gazel

Senin medhinde şirket eylesem Mevlâya ma'zûrum

Bu bâbda cürm ü isyâna bakılmaz yâ Resûle'llah (G.273/2)

Şair burada Hz. Peygamber’i övmekte, ancak bu övgüde “Allah’a ortak olunmaz.” demektedir. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber, doğrudan Allah tarafından övülmektedir. Onun için en güzel övgüyü Allah yapar. Şair burada Hz. Peygamber’i övmesi durumunda Allah’a ortak koşabileceğini ancak bu konuda Allah’ın onu mazur göreceğini; bu konuda suç ve isyana bakılmaması gerektiğini dile getirmektedir Şair burada Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber’e yapılan övgülere gönderme yapmaktadır.

274. Gazel

Cenâb-ı Râşid Efendi re’is-i yek-tâ kim

O kayda düşmüş utârid derinde çâker ola (G.274/8)

Utarid gezegeni feleğin kâtibi olarak bilinir. Şair Utarid’in bu yönüne telmihte bulunarak, Raşid Efendi’nin Utarid gezegeninin kapısında köle olmasını istemektedir.

Mevâhib-i ezeldir mekârim-i hulku

Felek nedir ki bu fazl u kemâle masdar ola (G.274/9)

Bu beyitte mekârim-i hulk (güzel ahlaklar) ifadesi ve felek kelimesi “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” hadisini hatırlatmaktadır. Şair burada, Hz. Peygamber’in güzel ahlakının, ezeli ihsanlar (mevâhib-i ezeli) olduğunu ifade etmekte, feleğin o fazilet ve mükemmelliklere master olamayacağını, feleklerden önce onun güzel ahlakının ezeli ihsan olarak var olduğunu dile getirmektedir.

275. Gazel

Âlemi kendinde gör vahşetde ülfet seyrin et

Saff-ı müjgân halka-i ahbâb gelsin çeşmine (G.275/5)

Tasavvufta, âlem-i kebîr ve âlem-i sağîr kavramları bulunmaktadır. Kâinat büyük bir âlem, insan ise küçük âlemdir. Hatta bazı sufiler, insanın büyüklüğünü göstermek için, insanın büyük âlem, kâinatın küçük âlem olduğunu söylemektedirler. İnsanın, kâinatın bir nüshası ve fihristesi olduğuna inanırlar. Bundan dolayı kâinatda ne varsa insanda da var olduğunu ifade ederler. Şair burada tasavvuftaki bu anlayışa gönderme yaparak, âlemi, kendinde görebileceğini dile getirmektedir. Çünkü

kâinattaki her şey kendisinde bulunmaktadır. Böylece yalnızlık (vahşet) tan kurtulup, her şeyle dostluk (ülfet) kuracağını ifade etmektedir.

277. Gazel

Besleyip Meryem-i takdîr nefesden nefese

Toğmada İsí-i tedbîr nefesden nefese (G.277/1)

Şair burada Hz. İsa'nın Hz. Meryem' den, Cebrail'in nefesiyle doğmasına telmihte bulunmaktadır. Beyte göre Allah Hz. Meryem'in kaderi (Meryem-i takdîr) olarak Cebrail'in nefesiyle onu beslemekte ve nasihat veren Hz. İsa'yı nefesle Hz. Meryem'den doğurmaktadır. Hz. İsa, peygamber olması hasebiyle henüz beşikteyken nasihat vermeye başlamıştır. Tedbirin bir anlamı da nasihat vermektir. Bundan dolayı şair Hz. İsa için *İsí-i tedbîr* tamlamasını kullanmaktadır.

277. Gazel

Aşkda silsile-i zülf-i sühan Kaysa varır

Bağlamıp halka-i zencîr nefesden nefese (G.277/4)

Şair burada aşkın sembolleşmiş hali olan Kays'a telmihte bulunmaktadır. Beyte göre, sözün saçının silsilesi aşk konusunda Kays'a kadar uzanmaktadır.

278. Gazel

Safha-i sîneni âmâde-i feyz-i nefes et

Nakş ola mühr-i Süleymân gönülden gönüle (G.278/2)

Mühr-i Süleyman, üstünde İsm-i A'zam yazılı olan Hz. Süleyman'ın yüzüğüdür. Hz. Süleyman, bu yüzükle bütün yaratıklara hükmünü geçirirmiş. Şair burada, gönlünün üzerinden, nefesin feyzini almaya hazır olmasını istemektedir. Böylece İsm-i A'zam yazılı olan tılsımlı mühür, gönülden gönle nakş olur.

289. Gazel

Rüstem-i resm-i sitemdir toğrusu ammâ yine

Cânlar kurbân o hûn-rîzin kemân ebrûsuna (G.289/3)

Rüstem, İran'ın efsanevi kahramanlarından olup, acı kuvvet ve yenilmezliğin sembolüdür. Şair burada, Rüstem'in bu özelliklerini hatırlatarak, sevgiliyi zulüm eserinin Rüstemi (Rüstem-i resm-i sitem) gibi

hayal etmekte, o kan dökücü (sevgili) nün yay gibi kaşına, canların kurban olduğunu ifade etmektedir.

Biz sevâd-ı aşkı Gâlib eyledik Leylîsitân

Kays hayrândır anun âhûsuna tîhûsuna (G.289/7)

Şair burada, Kays'ın çöllerde ceylan (âhû) ve kuşlar (tîhû) ile arkadaşlık yapmasına göndermede bulunmaktadır. Şair aşk sevdalarını Leylî stan yaptığını ifade etmekte, bundan dolayı da Kays'ın oradaki ceylan ve çil kuşlarına hayran olduğunu dile getirmektedir.

294. Gazel

Düşüp Ferhâd u Kaysın isrine râh-ı mahabbetde

Gönül güm-geşte-i kûh u beyâbân oldu gitdikçe (G.294/5)

Şair burada aşkı için dağı (kûh) kazan Ferhat ile yine aşkı için çöllere (beyâbân) çıkan Kays'a telmihte bulunmaktadır. Beyte göre, gönül muhabbet yolunda Ferhat ve Kays'ın izini sürmektedir. Bundan dolayı gittikçe dağ ve çöllerde kaybolmaktadır.

296. Gazel

Her zilletin elbetde bir izzet var içinde

Seyr et çeh-i Ken'ânı ne devlet var içinde (G.296/1)

Şair burada Hz. Yusuf'un Ken'an kuyusuna atılıp oradan Mısır azizliğine yükselmesine göndermede bulunmaktadır. Beyte göre her zilletin içinde bir izzet bulunmaktadır. Şair buna örnek olarak Hz. Yusuf'un sözü konusu olayına gönderme yaparak, Kenan kuyusunda bir devletin olduğunu dile getirmektedir. Beyte göre, Hz. Yusuf'un kuyuya düşmesi bir zillet olsa da sonuç olarak Mısır'ın azizi olmuştur. Bu durum her zilletin içinde bir izzetin olduğunu göstermektedir.

Sen akla uyup gezme Felâtûn dahı bilmez

Hum-hâne-i dehrin niçe hikmet var içinde (G.296/4)

Felatun, akıl ve isabetli görüşleriyle meşhur olmuş Yunanlı filozof Eflatun'dur. Şair burada Eflatun'un adını anarak, onun bile bilmeyeceği bilgilerin ve sırların (hikmet), bu dünya meyhanesi (hum-hâne-i dehr) nde olduğunu dile getirmektedir. Bundan dolayı akla uyup gezmeyi tavsiye etmekte, çünkü aklın her bilgiye ulaşamayacağını ima etmektedir.

297. Gazel

Tâ nesh edicek hükmünü hat hâtem-i la'lin

Çok cilve geçer mûr u Süleymân arasında (G.297/2)

Şair burada Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen sohbele göndermede bulunmaktadır. Hz. Süleyman, ordusuyla beraber bir vadiden geçerken karıncanın emiri, karıncalara “Kaçınız, Süleyman’ın ordusu geliyor” der. Hz. Süleyman bunu duyunca gülümser ve karıncayı huzuruna davet eder. Karınca bir çekirge buduyla ziyaretine gider. Hz. Süleyman ondan öğüt ister. Karınca da ona nasihatlerde bulunur. Sevgilinin ayva tüyleri (hat) karınca gibidir. Dudağı da mühürdür (hâtem-i la’l). Mühür (hâtem) Hz. Süleyman’ı hatırlatmaktadır. Şair burada Hz. Süleyman ile karınca arasındaki konuşmaya telmihte bulunarak, sevgilinin karıncaya benzeyen ayva tüyleri ile Süleyman’ın hâtemine benzeyen dudakları arasında bir ilişki kurmaktadır. Ayva tüyelerinin, dudak mührünün verdiği hüküm iptal edeceğini dile getirmektedir.

Pür-hûnî-i pîrâhen-i Yûsufdan al evreng

Hem-reng-i mahabbet görûn ihvân arasında (G.297/3)

Evreng, burada hem süs anlamını hem de hile anlamını çağrıştıracak şekilde kullanılmaktadır. Şair burada Hz. Yusuf’un kanlı gömleğine göndermede bulunmaktadır. Kardeşleri Hz. Yusuf’u kuyuya attıktan sonra, babalarını kandırmak için, Yusuf’un gömleğine hayvan kanlarını bulaştırıp onun kurtlar tarafından yenildiğini söylerler. Kan kırmızıdır. Muhabbet de hararetinden dolayı ateş gibidir ve kırmızıdır. Şair burada Yusuf’un kanlı gömleğinin rengiyle süslenip, dostlar arasında muhabbetin rengiyle renklenmesini istemektedir. Aynı zamanda evreng kelimesi hile anlamıyla da alınabilir. Yusuf’un kardeşleri, babalarını kandırmak için bir hile ile Yusuf’un kanı diye, gömleğini hayvan kanına bulaştırırlar. Şair burada da muhabbet renginde olmadığı halde, bir hile ile muhabbet rengindenmiş gibi gözükmeği istemektedir.

298. Gazel

N’ola Mecnûn gibi rûsvâ-yı cihân oldumsa

Şehr-i aşk içre bu işler yeni âdet değıle (G.298/2)

Şair burada Mecnun'un, aşkı için delirerek, çöllere kaçıp herkese maskara olmasına telmihte bulunmakta ve kendisinin de onun gibi dünyaya maskara olmasının şaşılacak bir şey olmadığını dile getirmektedir. Çünkü bu durumun yeni bir âdet olmadığını hatırlatmaktadır.

300. Gazel

Za'fımız hatt-ı leb-i cânân-veş ünvândır bize

Mûruz ammâ iltifât eden Süleymândır bize (G.300/1)

Şair ikinci mısırada, Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen konuşmayı hatırlatarak kendisi ve kendisi gibi olanların karınca gibi olduğunu, ancak Süleyman'dan iltifat alan bir karınca olduğunu dile getirmektedir. Hz. Süleyman, ordusuyla beraber sefere giderken, karınca beyi, karıncalara hitap edip tedbir almalarını ister, bundan dolayı da Hz. Süleyman'ın iltifatına mazhar olur.

303. Gazel

Envâr-ı mâh-ı Nahşebîdir şu'le-i sadâ

Ayn-ı Alîden aldı nazar çünkü çâh-ı ney (G.303/6)

Nahşeb, Karaşi şehridir. Efsaneye göre, İbn-i Muknî adlı bir zat, geceleri bu şehirdeki bir kuyudan sihirle bir ay çıkarır ve dört fersahlık bir mesafeyi aydınlatır. Şair birinci mısırada Nahşeb ayı ile bu efasnevi bilgiyi hatırlatmakta ve ses alevi (şu'le-i sadâ) nin, söz konusu ayın ışıkları olduğunu dile getirmektedir. İkinci mısırada ise Hz. Ali'yle ilgili bir hikâyeye gönderme yapmaktadır. Bir gün Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bir sır söyler ve kimseye söylememesini ister. Ancak Hz. Ali dayanamaz ve gidip bir kuyuya bu sırrı anlatır. Sonra bir çoban bu kuyunun kamışlarından bir ney yapar ve üflemeye başlar. Neyin yanık sesi Hz. Ali'nin kuyuya söylediği bu sırdan kaynaklandığına inanılır. Şair ikinci mısırada bu olaya göndermede bulunarak, ney kuyusu (çâh-ı ney) nun, Hz. Ali'nin gözü (ayn-ı Ali) nden nazar aldığını söylemektedir.

Sırr-ı dili güvâh-ı dü-lebden edip suâl

Hakk etdi hakk-ı da 'vî-i Mansûru şâh-ı ney (G.303/8)

Burada Ene'l-Hak davasının sahibi olan Mansur'a telmih bulunmaktadır. Bu beyitte ney bir şah gibi; iki dudak da iki şahit (güvâh-ı

dü leb) gibi hayal edilmektedir. O ney şahının, gönül sırrını iki dudaktan sorduğu ifade edilmektedir. Böylece ney şahının, Mansur davasının hakkını hak ettiği söylenmektedir. Ney üflenmek için iki dudak arasına alınır. Şair bu iki dudağı iki şahit gibi düşünmekte ve gönlün sırlarını neye söylediklerini düşünmektedir. Gönülde ben Hakkım sırrı olduğu için ve ney de bunu terennüm ettiği için Mansur'un davasını hakk etmiş yani doğrulamış olmaktadır.

Mecrâ-yı feyz Hızr-ı hidâyetdir ârife

Âb-ı hayât künkü imiş şâh-ı râh-ı ney (G.303/10)

Şair burada Hızır'ın hayat suyunu bulma özelliğine telmihte bulunmaktadır. Beyte göre, arif için feyiz akıntısı Hızır'ın yol göstericiliğidir (Hızr-ı hidâyet). Neyin en büyük yolu (şâh-râh-ı ney), hayat suyunun boru (künk) sudur. Ney hayat suyunu saçmaktadır.

304. Gazel

Dem urur saltanat-ı Mısır-ı hakikatdan Kays

Yûsuf-ı nağmeye çâh olsa siyeh-hâne-i ney (G.304/2)

Şair burada Kays'a, Yusuf'un kuyusuna, zindanına ve Mısır azizliğine telmihte bulunmaktadır. Beyte göre Kays, hakikat Mısır'ının saltanatından yani Yusuf'un Mısır azizliğinden bahsetmektedir. Ney bir hapisane (siyeh-hâne) gibi düşünülmekte ve bu hapisane kuyu (çâh) ya benzetilmektedir. Neyin içindeki nağme de Yusuf gibi hayal edilmektedir.

Sihri Hârûtdan etmiş dem-i Îsâya rasad

Yerde gökde ne ki var olmadı bî-gâne-i ney (G.304/3)

Hârût, Babil'de kuyu içinde bulunan ve insanlara büyü öğreten iki melekten biridir. Diğer meleğin adı Mârût'tur. Hz. İsa'nın nefesi (dem-i Îsâ), mucizevi bir şifa kaynağıdır. Hz. İsa dördüncü kat felekte yaşamaktadır. Şair burada neyin, yerde ve gökte ne varsa her şeyden haberdar olduğunu dile getirmekte ve buna kuyuda yaşayan Hârût ile gökte yaşayan İsa'yı örnek vermektedir.

Kâlib-ı Meryem olur hem-dem-i Rûh-ı Cibrîl

Gelse lafz-ı kaleme ma'nî-i bî-gâne-i ney (G.304/5)

Rûh, Kur'an-ı Kerim'de Cebrail'in diğeri adı olarak geçmektedir. Meryem suresinde İsa'nın doğuşundan bahsederken Cebrail için *Ruh* kelimesi kullanılmaktadır.¹⁰⁵ Şair burada Meryem kıssasına telmihte bulunduğu için, her iki ismi de kullanarak Rûh-ı Cebrail demektedir. Kıssaya göre Allah, Hz. Meryem'e Cebrail'i gönderip ve ona nefes etmeyi emreder. Şair bu olayı hatırlatarak Meryem'in vücudu ile Cebrail'in ruhunun arkadaş olduğunu dile getirmektedir. Beyte göre, eğer neyin yabancı manaları, kaleme gelip yazılsa, Meryem'in vücudu ile Cebrail'in ruhu arkadaş olacaklardır.

Sîh-i te'sîri eder Tâ'ir-i Cibrîli kebâb

Âteşin demle yanıp matbah-ı mey-hâne-i ney (G.304/8)

Şair burada bir mutfak hayal etmektedir. Bu mutfak ney meyhanesinin mutfağı (matbah-ı mey hâne-i ney) olup ateşli nefes (ateşin dem) ile yanmaktadır. Bu mutfakta Cebrail kuşu (tâ'ir-i Cibrîl), ney etkisinin şişi (sîh-i te'sîr) yle kebab yapılmaktadır. Rivayete göre Cebrail Miraç gecesinde, Hz. Peygamber'le beraber, Sidre ağacına kadar yükselip buradan itibaren ondan ayrılır. Çünkü bir adım daha atsa yanacağını söyler. Şair bu olaya telmihte bulunarak ney meyhanesinin mutfağında ateşli nefesle ısınan kebab şişleri yani ilahi manalar, öyle yüce ki Cebrail'in bile ulaşamayacağı, adım attığında yanacağı yerler olduğunu dile getirmektedir.

Zemzem-i feyz-i sülûku çıkarır zezemesi

Sır verip çâh-ı Alîden dem-i kutbâne-i ney (G.304/16)

Rivayete göre, Hz. Peygamber bir gün Hz. Ali'ye bir sır verir ve kimseye söylememesini tembihler. Hz. Ali dayanamayıp bir kuyuya bu sırrı anlatır. O kuyudan çıkan kamıştan da ney yapılır bundan dolayı ney çok yanık ses çıkarır. Şair bu hikâyeye telmihte bulunmakta ve ney büyüklerinin nefesi (dem-i kutbâne-i ney) nin, söz konusu kuyudan haber verdiğini söylemektedir.

---

¹⁰⁵ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Meryem Suresi, Ayet: 17, s.305.

305. Gazel

Çünkü Mesîh-i aşkdan aldı nefes asâ-yı ney

Mürdeye bahş-ı cân eder dem çekip ejderhâ-yı ney (G.305/1)

Şair birinci mısradan neyi bir asa; ikinci mısradan bir ejderha gibi hayal etmektedir. Bu benzetmelerle, Hz. Musa'nın asasının ejderhaya dönüşme mucizesine göndermede bulunmaktadır. Mesih, nefesiyle ölüleri diriltir. Şair bu beyitte, Mesih'in bu mucizesine göndermede bulunarak, neyin Mesih'in aşkından nefes aldığını, bundan dolayı ölü (mürde) ye can verdiğini dile getirmektedir.

Eyle urûc-ı çarh-ı dil dinle kalem sarîrini

Sırr-ı semâ'-ı Sidredir nağme-i müntehâ-yı ney (G.305/6)

Sidre-i Münteha, son kiraz ağacı anlamına gelip yaratılmışlar âleminin son yerini sembolize eder. Miraç gecesinde, Hz. Peygamber bu noktadan sonrasını, yanında Cebrail olmadan çıkar. Buradan itibaren sırlarla dolu bir âlemin kapısı açılır. Şair bu olaya göndermede bulunarak, neyin en yüce nağmesini (nağme-i müntehâ-yı ney), Sidre semasının sırrı (sırr-ı semâ'-ı Sidre) na benzetmektedir. Beyitte şair, gönül kuyusunun yükseklerine çıkmayı (urûc-ı çarh-ı dil) ve orada kalem cızırtıları (kalem sarîri) nı dinlemeyi istemektedir. Neyin yüce nağmelerinin, Sidre semasının sırrı olduğunu söylemektedir.

310. Gazel

Tâ'ir-i Rûh gibi eyledi bâlâya su'ûd

Mürg-i mînânın olup mevc-i arak bâl ü peri (G.310/3)

Rûh, Cebrail meleğinin başka bir adıdır. Cebrail vahiy meleği olduğu için yüce âlemlere çıkmaktadır. Şair burada Cebrail'in bu yönlerini hatırlatarak, şarap kadehini bir kuş gibi hayal etmekte (mürg-i mînâ) ve o kuşu Cebrail kuşu (tâ'ir-i Rûh) na benzetmektedir. Beyte göre şarap kadehi, içkinin dalgalarını kol kanat gibi kullanarak, Cebrail kuşu gibi yüce âlemlere yükselmektedir.

Arak-ı hoş-tere ben rûh-ı Mesîhâ der idim

Çarhda kâlib-ı mînâsının olsaydı yeri (G.310/4)

İnanışa göre Mesih'in ruhu, mucizevi bir şekilde ölmeden, dördüncü kat feleğe çıkarılır. Şair burada Mesih'in bu yönünü hatırlatarak, eğer gökte içki kadehinin kalıbı (kâlib-ı mînâ) nın yeri olmuş olsaydı, taze içki (arak-ı hoş-ter) ye, Mesih'in ruhu diyeceğini ifade edip içkiyi yüceltmektedir.

Yed-i beyzâyıla mînâ-yı arak zabt edemez

Ber-felek berk-ı tecellî çakan âteş nazarı (G.310/5)

Yed-i beyzâ, beyaz el anlamına gelir ve Hz. Musa'nın bir mucizesidir. Hz. Musa, mucize eseri olarak, elini koynuna koyup çıkardığında eli bembeyaz olur. Tecelli şimşegi ifadesi, Hz. Musa'yı hatırlatan bir ifadedir. Hz. Musa Sina dağında Allah ile konuşurken Allah'ı görmek ister. Ancak Allah, kendisini göremeyeceğini ama önündeki dağa tecelli edeceğini söyler. Allah dağa şimşek gibi tecelli edince dağ un ufak olur. Şair bu tecelli şimşegi ile bu mucizeye telmihte bulunmaktadır. Bu beyitte şair söz konusu mucizeleri hatırlatarak, sevgilinin tecelli şimşegi çakan ateşli bakışlarının, beyaz eliyle içki kadehini zapt edemeyeceğini dile getirmektedir.

311. Gazel

O zaman ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm

Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düşdü (G.311/2)

Bezm-i cân, canlar meclisi anlamına gelmekte ve Elest meclisini hatırlatmaktadır. Elest meclisinde, Allah tüm ruhlara “Sizin rabbiniz değil miyim?” diye sorar ruhlar ise “Evet rabbimizsin.” diye cevap verirler. Aynı zamanda insanın kaderi ve nasibi de Allah tarafından belirlenir. Şair burada bu duruma telmihte bulunarak canlar meclisinde, istek kumaşı veya istek sermayesi (kâle-i kâm) dağıtılırken, kendisine muhabbet hissesi (hisse-i mahabbet) nden, parça parça olmuş bir gönül (dil-i pâre pâre) düştüğünü ifade etmektedir.

313. Gazel

Dâ'im tarîk-i Hakda budur akl u nefse kâr

Biri Mesihî reh-ber eder âharı harı (G.313/8)

Şair burada Hz. İsa ve eşegi (har) ne telmihte bulunmaktadır. Hz. İsa doğduğunda, Herot adlı Rum hükümdarı, İsa'nın kendi saltanatını yıkacağından korktuğu için onu öldürmek ister. Bunun üzerine Meryem de

İsa'yı alıp eşeğine binerek Kudüs'e kaçar. Ayrıca Hz. İsa eşeğe binerek, kendisine gelen vahiyleri yaymaya çalışır. Bundan dolayı Hz. İsa ile eşek arasında bir ilişki kurulur. Şair burada bu durumu hatırlatarak, bazı insanların Mesih'e bazılarının ise eşeğe tabi olduklarını dile getirmektedir. Hak yolunda aklın ve nefsin işinin her zaman böyle olduğunu ifade etmektedir.

316. Gazel

Gerçi ihvân-ı zamâne pür-meşakkat zann eder

Çâh-ı Ken'ân-ı selâmetdir külâh-ı Mevlevî (G.316/7)

Bu beyitte Mevlevî külâhı, emniyetli Ken'an kuyusu (çâh-ı Ken'ân-ı selâmet) gibi hayal edilmektedir. Şair burada, Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından atıldığı Ken'an kuyusunu hatırlatarak, bu zamanın kardeşlerinin, bu külâhı çok zor sandığını fakat aslında Kenan kuyusu gibi sonu kolaylık olduğunu demek istemektedir.

318. Gazel

Arz-ı visâl ederdi Zelihâ-yı hâhişe

Yûsuf'ları harîm-i gülün hod-furûş idi (G.318/5)

Şair burada Yusuf ile Zeliha arasında geçen olaya telmihte bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de geçen kıssaya göre, Zeliha Yusuf'a âşık olur. Bir fırsatını bulup onu odasına alır Kapıyı kilitler ve "Haydi gel." der. Yusuf "Ben Allah'tan korkarım." deyip kaçmaya çalışır.¹⁰⁶ Şair bu beyitte istekli Zeliha (Zelîhâ-yı hâhiş) ifadesiyle Zeliha'nın bu isteğini hatırlatmaktadır.

320. Gazel

Sözü ağyâra imiş hayf ol tûtî-i cân-bahşın

Benim âyîne-veş mebhût u hayrân olduğum kaldı (G.320/2)

Beyte göre can bağışlayıcı papağan (tûtî-i cân-bahş) gibi olan sevgilinin sözü, şaire değil yabancıyadır. Bundan dolayı şaire ayna gibi hayran olmak kalmaktadır. Eskiden papağanlara konuşmayı öğretmek için ayna

---

¹⁰⁶ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Yusuf Suresi, Ayet: 23, s.237.

kullanılmıř. Papađan aynaya bakıp, konuřanın kendisi olduđunu zanneder ve kendisi de konuřmayı tekrarlamıř. řair bu geleneđi hatırlatarak, kendisini söz konusu ayna řeklinde dūřünmektedir. Papađan aslında aynayla deđil sesin sahibiyle konuřur. Bu durumda, řair sesin sahibinin yerinde deđil aynanın yerinde olduđu için ūzūlmekte ve kendisine sadece hayran kalmak dūřmektedir.

Zelîhâ-yı zamân ömr-i azîzim gasb edip Gâlib

Cüvânlık âlminde pîr-i Ken'ân olduğum kaldı (G.320/9)

řair burada zamanı, Zeliha gibi hayal etmekte ve bu zaman Zeliha'sının, yüce ömrü (ömr-i azîz) nü gasp ettiğini dile getirmektedir. Böylece genç yaşında, Ken'an piri (Hz. Yakup) olduğunu ifade etmektedir. Kendi ömrünü aziz diye nitelendirmesi ayrıca Hz. Yusuf'un Mısır azizliğini hatırlatmaktadır. řair zamanı, Zeliha; kendi ömrünü de Yusuf gibi dūřünmekte ve Zeliha Yusuf'un ömrünü gasp ettiği gibi zamanın da kendi ömrünü gasp ettiğini dile getirmektedir.

325. Gazel

Yâd-ı çeşm-i yâr Gâlib eylemiş mestânı mest

Gûyiyâ bir kahramân-ı Cem-sipehdir her biri (G.325/6)

Cem, şarabın mucididir. şair burada Cem'in söz konusu özelliğine telmihte bulunarak, sarhoşlar (mestân) ı, Cem ordusunun kahramanlarına benzetmektedir. Âşıklar, sevgilinin gözlerinin hayaliyle sarhoş olmakta, bu halleriyle Cem ordusunun kahramanlarına benzemektedirler.

329. Gazel

Eylemiş mağrûr o rütbe Kaysı ikbâl-i cünûn

Bin belâlarla kabûl-ı iştirâk eyler beni (G.329/6)

řair burada Kays'ın, aşkı için dūřtüđü deliliğe telmihte bulunmaktadır. Beyte göre, deliliğin mutluluğu, Kays'ı öyle gururlandırmaktadır ki bin bela ile şairin ona katılmasını kabul etmektedir.

330. Gazel

Reşk-i merrîh-felekdir gamze-i cellâd-veş

Etmezim tâli'le ünsiyet helâk eyler beni (G.330/4)

Merih yıldızı, Mars gezegeni olup kızgınlığın, talihsizliğin ve uğursuzluğun sembolüdür. Şair burada Merih'in bu özelliklerine göndermede bulunmaktadır. Beyte göre, sevgilinin bakışları öyle bir cellattır ki feleğin en kızgın yıldızı olan Merih, onu kıskanmaktadır (reşk-i merrîh-felek). Bundan dolayı talihle dostluk kurmak istememektedir. Çünkü kendisini helak etmektedir.

333. Gazel

Koyan uşşâkdır hep sûret-i Şîrîne ma 'şûku

Beğim hîç gûşâ sît-i tîşe-i Ferhâd yetmez mi (G.333/2)

Şair burada, Şirin'in resmini maşuk yerine koyan hep âşıklar olduğunu söylemektedir. Ferhad'ın külüngünün sesi (sît-i tîşe-i Ferhâd) nin, kulak için yetip yetmeyeceğini sormakta ve aslında yeterli olduğunu ifade etmek istemektedir. Aşk yolunda önemli olan gayret olduğunu dile getirmektedir.

334. Gazel

Kalb-i dâna olamaz akl-ı ma 'âşa mesken

Arama hum-ı Felâtûnda Aristalîsi (G.334/4)

Aristalis, mantık ve bilgisiyle meşhur olmuş, Yunanlı filozof Aristo'dur. Şair burada bilgili kalbin, geçim aklına mesken olamayacağını dile getirmektedir. Akıl dünyayı yani geçimi düşünür. Oysa kalp, manevi olanı düşünüp, maddiyata çok önem vermez. Şair bu durumu izah için iki Yunan filozofunu hatırlatmaktadır. Küpün içindeki Eflatun, dünyayı çok umursamaz görünmektedir. Aristo ise akli öne çıkarıcı ve maddiyata değer veren bir şahsiyettir. Bundan dolayı şair, Eflatun'un küpünde, Aristo'nun aranamayacağını dile getirmektedir. Çünkü bilgili kalbin içinde, geçimi düşünen akıl bulunmaz. Burada Eflatun'un küpü, bilgili kalp; Aristo ise geçim aklı olarak hayal edilmektedir.

Târ-pûd-ı hikemi eyleme zâhirde taleb

Safha-i sîneye çek cedvel-i Oklidîsi (G.334/6)

Târ-pûd, dokumacılıkta kullanılan çözü ve atkıdır. Öklid, matematik ve geometri sahalarında meşhur olmuş Yunanlı filozoftur. Hikem, hikmetin çoğuludur. Hikmetin bir anlamı da felsefedir. Şair felsefeyi dokuyan yani üreten çözü ve atkıyı istememek gerektiğini ifade etmektedir. Öklid'in

matematik ve geometrideki bilgisine telmihte bulunarak, asıl bilgiyi gönül sayfası (safha-i sîne) na yazmak gerektiğini dile getirmektedir.

Ma'rifet aldı anı rütbe-i istishâba

Sanma kim tâli'i a'lâya çeker İdrisi (G. 334/7)

İdris peygamber, bu dünyada hayattayken, Allah'ın lütfu olarak gökyüzüne yükseltilir. Kur'an-ı Kerim' de bu olay şöyle anlatılır: “Kitapta İdrisi de an. Hakikaten o pek doğru bir insan, bir peygamberdi. Onu üstün bir makama yücelttik.”¹⁰⁷ Rivayete göre, İdris peygamberin yukarıya çıkarılmasının sebebi meleklere öğretmenlik yapmaktır. Bundan dolayı şair, İdris'i yukarı çıkaran onun şansı değil, marifeti olduğunu ifade etmektedir.

---

¹⁰⁷ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Meryem Suresi, Ayet: 56-57, s.308.

4. BÖLÜM

TEŞHİS ve İNTAK

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklara, insana ait özelliklerin yüklenmesine teşhis denir. Söz konusu varlıkları konuşurmaya da intak adı verilir. Buna göre aslında her intak bir teşhistir ancak her teşhis bir intak değildir. Bu iki sanat benzetmeye dayalıdır Çünkü bu sanatların temelinde, insan dışı varlıklarla insan arasında bir benzetme yatmaktadır. Talim-i Edebiyat'tan önceki belagat kitaplarında bu terimlere rastlanmamaktadır. Bu sanatları bir istiare veya mecaz-ı mürsel olarak değerlendirenler de vardır.. Bundan dolayı Saraç, bu iki edebî sanatı istiare başlığı altında değerlendirmektedir.¹⁰⁸

4.1. Teşhis ve İntak sanatlarının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Mihr ü meh kim âlemi pür-nûr eder her rûz ü şeb

Encüm ü şebnemle hoş tesbîh ederler rûz ü şeb (K.1/1)

Bu beyte göre, güneş ve ay, âlemi gece gündüz ışıklandırır; yıldızlar ve şebnemle gece gündüz tesbih ederler. *Tesbih etmek* fiili insana ait bir fiildir. Şair ikinci mısradaki bu fiili yıldızlar ve şebneme yükleyerek teşhis sanatını yapmaktadır.

Mâh sevda-yı ubûdiyyetde mihr âteş-feşân

Nûr-ı şevkiyle cihân pür-zîb u zîver rûz u şeb (K.1/7)

Beyte göre ay, aşk ibadetinde olup; güneş, ateş saçmaktadır. Dünya, neşenin ışığıyla, gündüz gece süslerle doludur. Şair burada ayı, aşk ibadeti halinde hayal etmektedir. Aşk ve ibadet, insana ait özelliklerdir. Şair bu özellikleri teşhis sanatıyla aya yüklemektedir. İkinci bir teşhis sanatı da

---

¹⁰⁸ Saraç, *Belagat*, s.121.

ikinci mısradaki görülmektedir. Dünya, güneşten aldığı ışıkla, neşe ışığıyla süslü gösterilmektedir. Neşe, insana ait bir fiil olduğu için burada da teşhis sanatı kullanılmaktadır.

Mihr şeker-rîz-i midhat mâh şîrîn-kâm-ı şükr

Birbiriyle oldular çün şîr ü şeker rûz u şeb (K.1/8)

Güneş, şeker akıtarak övmekte; ay ise şükrün tadı damağında kalmaktadır. Çünkü gündüz ve gece süt ile şeker gibi (uyumlu) dir. Şair burada açık istiare sanatıyla güneşi, şeker akıtarak öven bir insana benzetmektedir. Övmek fiili insana ait olduğundan burada teşhis sanatı yapılmaktadır. Yine ayı, açık istiare sanatıyla, şükrün tadı damağında kalan (şîrîn-kâm-ı şükr) bir insana benzetmektedir. Tadın damakta kalma hali insana ait olduğundan, burada da teşhis sanatı görülmektedir.

Belki mihr ü mâhı etmişdir zebân ile dehân

Pîr-i çarh âyât-ı lütfun eyler ezber rûz u şeb (K.1/10)

Şair burada güneş (mihr) i, bir dil (zebân); ay (mâh) ı bir ağız (dehân) gibi hayal etmektedir. Feleği de bir pir gibi düşünmektedir (pîr-i çarh). Beyte göre, felek piri, güneş ve ayı, dil ile ağız yapmış, gece gündüz lütuf ayetlerini okumaktadır.

Mihr ü mehden feyz alıp pes bu giyâh ile zemîn

Bin zebân ile Hudâya hamd ederler rûz u şeb (K.1/14)

Şair burada yeryüzünü ve üstündeki çimenliği (giyâh ile zemîn) güneş ve aydan feyz alarak gece gündüz hamd eden birer insan gibi düşünmektedir.

Çarha sordum mihr ü meh nâmı iki ulvî güher

Nakş-ı kudret şânın etmiş neyle berter rûz u şeb (K.1/17)

Mihr ü meh gülmîh-i süllemdir dedi mi'râcına

Ol resûlün kim cihâna bahş eder fer rûz u şeb (K.1/18)

Bu iki beytin (K.1/17-K.1/18) tam olarak nesre çevirisi şöyledir: “Gökyüzüne güneş ve ay adında iki değerli cevheri sordum: Kudret nakşı, şanını gündüz gece neyle yüceltmiş? Dedi ki: Güneş ve ay, gündüz gece dünyaya ışık bahş eden o resulün Miraç’ı için, merdivendeki pul gibidir.” Bu iki beyte baktığımızda ikinci beyitteki manayı ifade eden, birinci

beyitteki çarh yani gökyüzüdür. Çünkü birinci beyitte şair “çarha sordum” ifadesini kullanıp, ikinci beyitte bu soruya çarhın verdiği cevabı “dedi” fiilini kullanarak söylemektedir. Şair bu iki beyti birleştirerek çarhı konuşurmakta ve intak sanatını kullanmaktadır.

Mu'cizâtı vasfıdır çarhın medâr-ı gerdîşi

Mihr Hayber meh gazâ-yı Bedri söyler rûz u şeb (K.1/23)

Şair burada, güneşi ve ayı, Hayber ve Bedir gazalarını söyleyen iki insan gibi hayal etmektedir.

Mihr olur aşkınla ser-gerdân mehdîr sîne-çâk

Âdem u âlem tufeylindir ser-â-ser rûz u şeb (K.1/40)

Burada güneş ve aya, insana ait olan sersemlik (sergerdan) ve dertten dolayı göğsünü yırtma (sine-çâk) fiilleri yüklenmektedir.

Mihr-i re 'yin mâh-ı akl-ı evvele vermezse feyz

Gird-i hayretde kalır bî-nûr u bî-fer rûz u şeb (K.1/42)

Hayret etmek, insana ait bir fiildir. Şair bu beyitte gündüz ve geceye bu fiili yüklemektedir.

Mihr-i ma 'nî vü meh-i mazmûn olmazdı bedîd

Tab 'a vasfınçun tulû' eyler ser-â-ser rûz u şeb (K.1/45)

İkinci mısradaki geçen *tab 'a vasf* etmek yani insanın tabiatını ve güzel huylarını anlatmak fiili insana özgüdür. Şair burada söz konusu insan fiilini, gündüz ve geceye yüklemektedir.

2. Kaside

Yevm-i Bedr aldı arîş üzre Cenâb-ı Ahmed

Reşk-i şems ü kamer ü Arş ü semâdır Sıddîk (K.2/6)

Şair burada güneş, ay, Arş ve gökyüzünün, Hz. Ebubekir'i kışkırdıklarını ifade etmektedir. Burada insana ait bir duygu olan kıskanma duygusu, söz konusu varlıklara yüklenmektedir.

4. Kaside

Semâ' edip giremez çarha âfitâb dahi

Sehergeh eylemese rûy-ı mâl-i Mevlânâ (K.4/8)

Şair birinci mısradaki, insana ait olan sema etme fiilini, âfitâb (güneş) a yüklemektedir. İkinci mısradaki da, yüz sürme fiilini sehergeh (seher vakti) e

yüklemektedir. Beyte göre seher vakti Mevlana'ya yüz sürmezse, ondan izin almazsa, güneş sema edip feleğe giremez.

11. Kaside

O şeb ki leşker-i zulmetle ceng eder mehtâb

Zemîn-i gülşeni nakş-ı peleng eder mehtâb (K.11/1)

Birinci mısradaki mehtap, ceng eden bir askere benzetilmektedir. İnsansa ait olan savaşma fiili mehtap gibi soyut bir kavrama verilmektedir (teşhis).

İkinci mısradaki yine insana ait olan nakş etmek fiili mehtaba verilmektedir.

Sipâh-ı encümü cem' eyleyip şebî-hûna

Geceyle gâret-i iklim-i zeng eder mehtâb (K.11/8)

Asker toplayıp düşman ülkesine saldırmak, insana özgü bir fiildir. Şair bu beyitte söz konusu fiili mehtâba yüklemektedir.

Sipihri zulmet-i şeb eylese gubâr-âlûd

Silip o âyineyi ref'-i zeng eder mehtâb (K.11/9)

Bu beyitte mehtap, gecenin karanlığıyla tozlanan gökyüzü aynasını, paslardan silen bir temizlikçi olarak hayal edilmektedir.

Turur ser-i reh-i encümde kahramân-âsâ

Nazar-güdâzî-i ceş-i Huşeng eder mehtâb (K.11/10)

Bu beyitte, mehtap, orduyu gözetleyen, yıldızların yollarının başında durup yol gösteren bir insan gibi düşünülmektedir.

Ederse verziş-i perhâş o şâh-ı dûr-endaz

Sebûy-ı mâhî nişân-ı tûfeng eder mehtâb (K.11/12)

Şair ikinci mısradaki mehtabı, ay tepsisini, tüfeğiyle hedef alan bir insan gibi hayal etmektedir.

Görünce şa'şâ'a-i âfitâb-ı ikbâlin

Safâda etdiği da'vâya neng eder mehtâb (K.11/22)

Neng etmek, utanmak anlamına gelmektedir. Şair bu insana ait olan duyguyu, mehtaba yüklemektedir. Beyte göre, mehtap, güneşin talihinin şaşasını görünce, eğlence anında ettiği davadan utanmaktadır (teşhis).

Önünde meş'ale-keşdir edince geşt ü güzâr

Direng ederse berâber direng eder mehtâb (K.11/23)

Direng etmek, beklemek anlamına gelmektedir. Şair burada insana ait olan bu fiili, mehtaba yüklemektedir. Beyte göre, padişah gezdiğinde, mehtap onun önünde bir meşale gibidir. Padişah beklediğinde o da bekler.

Çıkar huzûruna def-ber-kef ol felek-câhın

Tarabda zühreyi rakkâs-ı şeng eder mehtâb (K.11/25)

Birinci mısradaki mehtap, padişahın huzuruna çıkan ve elinde def olan bir insan (def-ber-kef) gibi hayal edilmektedir. Zühre yıldızı, üçüncü kat feleğin sahibi olup güzellik, aşk ve müziği sembolize eder. Bu özelliklerden dolayı Zühre, kıvrak dans eden bir rakkasa benzetilmektedir. Beyte göre mehtap, elinde def ile Zühre'yi oynatmaktadır.

Kümeyt-i berk-i şitâb ile olamaz hem-tek

Bahâne-i kelef ü öZR-i leng eder mehtâb (K.11/27)

Şair burada mehtabın, şimşek gibi hızlı koşan doru ata yoldaş olamayacağını ifade etmektedir. Çünkü yüzündeki beni bahane, topallığını da özür olarak göstermektedir. Bahane ve özür göstermek insana ait fiiller olup şair burada bu fiilleri mehtaba yüklemektedir.

Muzaffer ola adûsuna şevk u nusret ile

Hemîşe tâ ki sipah ile ceng eder mehtâb (K.11/36)

İkinci mısradaki şair mehtabı, ceng eden yani savaşan bir asker olarak düşünmektedir.

12. Kaside

Bir ferve-i semûr geyip dûşa mâhtâb

Hidmetdedir o zülf ü bünâ-gûşa mâhtâb (K.12/1)

Şair burada mehtabı, omuzuna samur kürk giymiş bir insan gibi hayal etmektedir. Bu haliyle, sevgilinin saç ve kulak memesi (bünâ-gûş) ne hizmet ettiğini ifade etmektedir.

Yek-reng-i iş edip şeb u rûzun bulur safâ

İmdâd ederse rind-i kadeh-nûşa mâhtâb (K.12/4)

Bu beyitte şair, insana ait olan imdat etme yani yardım etme fiilini mehtaba yüklemektedir. Burada mehtap, içki içen bir rinde yardım eden bir insan olarak hayal edilmektedir.

Şebnem gedây-ı gülşenidir ol keremverin

Almış hevesle dâmenin âgûşa mâhtâb (K.12/13)

Şair ikinci mısradaki mehtabı eteğini kucağına alan bir insan gibi hayal etmektedir.

Lütfu sipihre olduğu dem zer-feşân-ı cûd

Kapmış biraz kurâza-i mağşûşa mâhtâb (K.12/16)

Şair burada, Sultan Selim'in feleğe, cömertçe altın saçıp lütufta bulunduğunu dile getirmektedir. Beyte göre bu lütuf esnasında mehtap da biraz saf olmayan altın kırıntılarını kapmıştır. Burada mehtap, altın kırıntılarını kapayan bir insan gibi hayal edilmektedir.

15. Kaside

Selâset tavrını bir rütbe icrâ eylesin hâmem

Ki kalsın âb-ı Hızırın ezberinde hüsn-i reftârı (K.15/35)

Selâset tavrını icra etmek, akıcı bir şekilde konuşmak ve yazmak anlamına gelip, şair burada bu fiili kalemine yüklemektedir.

16. Kaside

Çemen çemen gül ü nergisle zeyn olup âlem

Açıldı gönlü gözü gülşenin erişdi bahâr (K.16/2)

Gönlü gözü açılmak deyimi, ferahlamak, mutlu olmak anlamlarına gelip insana ait bir duygudur. Bu beyitte bu deyim, gül bahçesi için kullanılmaktadır. Şair burada âlemin gül ve nergisle süslendiğini, baharın gelip gül bahçesinin gönlü ve gözünün açıldığını ifade etmektedir.

Çemende zevrak-ı lâleyle seyr eder jâle

Zemîne öyle hüçûm etdi mevce-i ezhâr (K.16/7)

Bu beyitte, lâle bir kayık (zevrak) gibi düşünülmekte ve çiğ tanesi (jâle) de o kayığa binip çimenliği gezen bir insan olarak hayal edilmektedir.

Kan ağladıp ciğerin deldi gonca-i âlin

Misâl-i hançer olup şâh-ı erguvân hûn-bâr (K.16/8)

Bu beyitte *gonca-i âl* kan ağlayıp ciğerini delen bir insan gibi düşünülmektedir.

Bu zûr-ı neşve ile toğrı gitme kâbil mi

Acep mi cûlar eğer kec-mec etseler reftâr (K.16/10)

Şair bu beyitte, ırmakların kıvrımlı akmasını hayal etmektedir. Bu durumu neşe ve coşkunluğun gücüne bağlamakta ve bu neşeyle doğru gitmenin mümkün olup olmadığını sormaktadır. Şair insana ait olan neşe ve kıvrımlı yürüme (reftâr) fiilini ırmağa yüklemektedir.

Seherde sâgar alıp deste eylemiş hûrşîd

Sabûh-ı subh ile reng-i şafakla def'-i humâr (K.16/11)

Şair burada güneşi (hûrşîd), seher vaktinde, içinde sarhoşluktan ayıltan içki (sabuh) olan, kadehi eline alan bir insan gibi düşünmektedir. Gece içki içenler, sabah kalktıkları zaman sarhoşluğu atmak (def'-i humar) için sabûh denilen bir çeşit içki içerler. Bu cam kadehin içindeki kızıl içki, sabah güneşinin rengi gibidir. Şair bu renk benzerliğinden dolayı, sabah güneşi ile elinde içki kadehi olan bir insan arasında ilişki kurmaktadır.

Olup bütün çemen etfâli sarmaşık dolaşık

Birbirine fısıldıyla aşk eder izhâr(K.16/19)

Şair burada çemeni, birbirine sarmaşık dolaşık olup fısıldayan çocuklar (etfâl) a benzettir. Fısıldamak, insana ait bir fiil olduğundan bu benzetmede teşhis sanatı görülmektedir.

19. Kaside

Tavr-ı acepde rûzgâr-îd oldu fasl-ı nev-bahâr

Nergisde âsâr-ı humâr ammâ kadeh destinde hem (K.19/2)

Şair burada nergis çiçeğini elinde içki kadehi olan ve sarhoşluk belirtileri (âsâr-ı humâr) ni gösteren bir insan gibi düşünmektedir. Beyte göre bayram zamanı (rûzgâr-îd) ve yeni bahar faslı, acayip bir şekilde aynı vakte denk gelmiş ve nergis çiçeği bu durumdan adeta sarhoş olmuştur.

Bir gûne kim reng-i safâ tasdîk eder ehl-i nühâ

Yâkût u la'l-i pür bahâ eylerdi gülnâra kasem (K.19/11)

Şair bu beyitte çok değerli kırmızı taş ve yakut taşı (yâkût u la'l-i pür-bahâ) nın bahçedeki nar çiçeği (gülnâr) ne yemin ettiklerini ifade etmektedir. İnsana ait olan yemin etme fiili, taş ve yakuta yüklendiği için teşhis sanatı görülmektedir.

Olmuşlar etfâl-i çemen rindâne-meşreb şûh u şen

Bir elde şâh-ı yâsemen bir elde mînâ-yı bakam (K.19/12)

Etfâl, çocuklar demektir. Rindâne- meşreb, rind huylu anlamına gelir. Şâh, dal, budak; mînâ, kadeh demektir. Bakam, kırmızı boya veren bir ağacın adıdır. Şair burada çimenleri, bahçede yasemin ağacı ve bakam ağacı olduğundan dolayı, bir elinde yasemin dalı olan, diğer elinde şarap kadehi olan bir rind olarak düşündüğü görülmektedir. İnsana ait özellikler çimenlere yüklenmektedir.

Bak ihtimâm-ı azmine azminde re'y-i cezmine

Tertîb-i rezm ü bezmine şâbâş okur seyfu kalem (K.19/23)

Şâbâş okumak, aferin, tebrikler anlamına gelmektedir. Şair burada, Sultan Selim'in kararlılığına dikkat çekmekte ve savaş ve meclisleri nasıl mükemmel düzenlediğini ifade etmektedir. Bundan dolayı hem kılıcın hem de kalemin, kendisini takdir ettiğini dile getirmektedir. Takdir etmek insana ait bir fiildir.

Besdir sana ey hâme bes pür-gûluğa etme heves

Tafsilden ümmîdi kes zîrâ vefâ etmez rakam (K.19/38)

Şair burada kalemini bir insan gibi düşünmekte ve ona hitap ederek, çok konuşma (pür-gû) ya heves etmemesini ve tafsilatlı konuşmaktan ümidini kesmesini istemektedir.

20. Kaside

O şehriyâr-ı bülend-iktidâra şâyândır

Alırsa seb'a-i seyyâre devr için destûr (K.20/20)

Şair burada yedi gezegen (seb'a-i seyyâre) in padişahın dönmek için izin almalarının, padişahın yüce kudretine yakışacağını ifade etmektedir. Destur almak, izin almak anlamına gelir ve insana özgü bir davranıştır. Şair böyle bir davranışı yedi gezegene yüklemektedir.

21. Kaside

Gülşende aks-i şebnem-i la'lini ahz edip

Leb-teşne kıldı gonca-i sîr-âbı selsebîl (K.21/4)

Şair burada ikinci mısradaki suya kanmış gonca (gonca-i sîr-âb) ya, susamak (leb-teşne) gibi insani bir sıfat yüklemektedir.

Bu gülbün-ı letâfete baktıkça çok mudur

Yâkût ederse reşk ile hûn-âbı selsebil (K.21/14)

Bu beyitte şair insana ait olan kıskanmak duygusunu (reşk) ve kanlı gözyaşı (hûn-âb) dökmek fiilini, yakut taşına yüklemektedir. Beyte göre inceliklerle dolu gül bahçesine, yakut baktığında kıskanmakta ve bundan dolayı kanlı gözyaşı dökmektedir.

Çekmez harîmi minnet-i mehtâba kim ana

Etmîşler âb-ı gevher-i şebtâbı selsebil (K.21/19)

Bu beyitte, selsebil, geceyi aydınlatan inci suyu (âb-ı gevher-i şebtâb) gibi hayal edilmektedir. Beyte göre, Sultan Beyhan'ın özel dairesi (harîm), mehtabın minnetini çekmez, ona muhtaç değildir. Çünkü selsebil, onun için, geceyi aydınlatan inci suyu olmuştur. Minnet çekmek insana ait bir duygu olup bu beyitte sultan Beyhan'ın özel dairesine atfedilmektedir.

Ol bahr-i cûda câriye olmak murâd edip

Mengûş edindi halka-i girdâbı selsebil (K.21/23)

Mengûş, küpe anlamına gelmektedir. Şair burada selsebilin, cömertlik denizi olan Sultan Beyhan' a cariye olmak için, girdabın halkasını kulağına küpe yaptığını ifade etmektedir. Küpe takmak insana ait bir durum olduğundan burada teşhis sanatı görülmektedir.

23. Kaside

Seyr edip her kasrına sordum bu devlet-hânenin

Cümlenizden yâ niçin sad gûne ber-terdir bu kâh (K.23/7)

Dediler kim âsumâna nâz ederse eylesin

Kim makâm-ı pâdişâh-ı heft kişverdir bu kâh (K.23/8)

Şair burada iki beyti birleştirmektedir. 7. beyitte soru; 8. beyitte ise cevap bulunmaktadır. Devlet-hâne ev, konak demektir. Ber-ter üstün, meziyetli, değerli anlamını taşır. Şair 7. beyitte ev ve konaklara, yeni yapılan sarayın neden hepsinden yüz sıfatla daha üstün olduğunu sormaktadır. 8. beyitte ise bu sorunun cevabı bulunmaktadır. Onlar da bu sarayın yedi ülkenin padişahına ait olduğu için üstün olduğunu

söylemektedirler. Şair burada ev ve konakları insan gibi konuşturmuştur. Burada intak sanatını görülmektedir.

24. Kaside

Bâreke'llâh hâme-i hâtif

Fenn-i tezhîbi kıldı nev-îcâd (K.24/1)

Hâtif, sesi işitilip de kendisi görünmeyen kişidir. Bunlar cinlerden de olabilir. Şair burada kalemi bir hâtif gibi hayal etmekte ve sanatındaki maharetini söylemek için tezhîb sanatını yeni icat ettiğini ifade etmektedir. İcat etmek fiili, insana ait bir fiil olup şair burada kaleme yüklemektedir.

25. Kaside

Tesbîh eder günâhı için dâne-i arak

Anun ki desti rûy-ı hicâba nikâb olur (K.25/8)

Arak, rakı demektir. Rakı, hazırlanışı sırasında imbikten geçirilirken ter damlaları gibi düşmektedir. Şair bundan dolayı dâne-i arak yani rakının taneleri demektir. Beyte göre rakının her bir damlası tesbih etmekte ve onun elleri, utanmış olan yüzüne bir örtü olmaktadır. Şair insana ait olan günahları için tesbih etme fiilini rakıya yüklemektedir. Ayrıca yine insana ait olan el (dest) ve yüz (rûy-ı hicâb) gibi organlar da rakı için kullanılmaktadır.

Feyz-i riyâz-ı mekremetin eylesem hisâb

Dürr-i hoş-âb girye-i reşk-i sehâb olur (K.25/24)

Bu beyitte bulutun kıskançlık gözyaşları (girye-i reşk-i sehâb), en iyi inci (dürr-i hoş-âb) ye benzetilerek, buluta kıskançlık fiili yüklenmektedir. İnci taneleri, sadefin nisan ayında yağın yağmurların damlalarını yutması neticesinde oluşur. Şair, söz konusu şahsiyetin cömertlik ve şeref bahçesinin bereketini saymaya kalksa, bulutun bundan dolayı kıskanacağını ve o kıskançlık gözyaşlarının, en iyi incileri oluşturacağını ifade etmektedir.

28. Kaside

Ol meh-veş-i kudsî ki sühanver heme âfâk

Bil-cümle anun hüsn-i bedî'ini beyândır (K.28/2)

Meh-veş, ay gibi, ay yüzlü; sühanver, düzgün konuşan anlamına gelir. Beyte göre bütün ufuklar düzgün bir şekilde konuşup, hepsi o ay yüzlü yüce

ve temiz sevgilinin eşsiz güzelliğini anlatmaktadırlar. Şair ufuklara, insana ait olan konuşma fiilini yüklemektedir.

İlhâmda hâmûş iken gamze-i câdû

Efsûnda reşk-âver-i perî-menîşândır (K.28/3)

Şair burada, cadı (gibi sevgilinin) gamzesine, suskunluk (hâmûş) ve peri gibi kıskançlık uyandırma (reşk-âver-i perî-menîşân) fiillerini yüklemektedir. Gamze, şaire ilham vermemekte ancak büyüde, peri tabiatında olup kıskançlık uyandırmaktadır.

Şâbâş o nazm-âver-i rengîn-edâya

Çeşmi gehi dür-pâş gehî hûn-feşândır (K.28/8)

Şâbâş tebrikler, aferin anlamına gelmektedir. Şair şiir yazdıran o renkli eda için tebrikler sunmaktadır. O şiir yazdıran renkli edanın gözlerinin bazen inci saçıcı bazen de kan akıtıcı olduğunu ifade etmektedir. Bu beyitte insani vasıfların şiir yazdıran renkli edaya yüklendiği görülmektedir.

Ol kim eser-i hâmesine nâvek-i müjgân

Saf-ber-saf u hayrân-şüde vü gıbtâ-keşândır (K.28/12)

Şair burada kirpikleri ok gibi hayal etmektedir (nâvek-i müjgân). Bu kirpiklerin, saf saf dizilip, kalemin eserine hayranlıktan kendinden geçtiklerini ve o kirpiklere gıpta ettiklerini söylemektedir. İnsana ait olan hayran olmak ve gıpta etmek duygularını, şair burada kirpiklere yüklemektedir.

30. Kaside

Kalem gûyâ ki tahrîrinde bakmış levh-i mahfûza

Nukûş-ı Arşî Kürsîsinde göstermiş kerâmetdir (K.30/5)

Levh-i Mahfûz, korunmuş levhalar demektir. Allah'ın eşyayla alakalı ilminin yazıldığı levhadır. Arş, taht anlamındadır. Tasavvufta Arş, yaratılan âlemi çepeçevre kuşatmaktadır. Kürsî, sözlük anlamı oturulacak yüksekçe yer demek olup tasavvuftaki karşılığı Arş-ı Azam'ın altında Levh-i Mahfûz'un bulunduğu yerdir. Şair bu kasidenin yazılmasına sebep olan Arif Efendi'nin yazdığı padişah tuğrasını kastederek, kalem bunu yazarken Levh-i Mahfûz'a baktığını, onun için de tuğranın kürsisinde, Arş'ın nakışlarının bulunduğunu dile getirmektedir. Burada kaleme bakma fiili

yüklenmektedir. Arş'ın nakışlarını görüp işlemek için ancak Allah'ın eşya ile ilgili ilminin yazıldığı Levh-i Mahfûz'a bakmak gerekir. Bu ise ancak velayet makamında olanların gösterebileceği bir keramet olabilir.

4. Gazel

Cem ser-encâmını nakl etdi leb-i câm bana

Zehr-i mâr oldu mey-i gerdiş-i eyyâm bana (G.4/1)

Kadehin ağza giren ince tarafı dudak diye adlandırılır. Şair burada kadehin dudağı (leb-i câm) nı Cem'in hikâyesini anlatan bir insan gibi düşünmektedir.

6. Gazel

Havâ-yı aşk eyler sohbet-i tevhidi ayn-ı şevk

Sadâ-yı kulkul olmuş bâng-ı yâ Rab yâ Rab-ı mînâ (G.6/2)

Şair burada havâ-yı aşk tamlamasıyla aşkı, hava ile somutlaştırmakta ve aşk havasının tevhit sohbeti ettiğini söylemektedir. Kulkul, iki cismin çarpmasıyla meydana gelen sese denir. Havanın esmesi, cisimlerin birbirine çarpmasına ve ses çıkarmasına sebep olur. Şair havanın aşk sohbetiyle esip cisimleri birbirine çarpması sonucunda meydana gelen sesin “yâ Rab yâ Rab-ı mînâ” dediğini dile getirerek intak sanatını göstermektedir.

10. Gazel

Çeker bûy-ı devâdan âh sâhib-derd-i istiğnâ

Sudâ'-ı sıhhata sandal sürer rû-zerd-i istiğnâ (G.10/1)

İstiğnâ; aza kanaat etme, naz yapma anlamlarına gelmektedir. Şair burada yüzü solmuş, sararmış istiğna (rû-zerd-i istiğnâ) nın sandal sürdüğünü söylemektedir. Hem yüzün solması hem de sandal çekmek insana ait durumlardır

Bulur âsâyiş-i gehvâreyi lertzân oldukça

Hevâ-yı giryesinden tıfl-ı gam pür-derd-i istiğnâ (G.10/2)

Şair burada gamı bir çocuk (tıfl) olarak düşünmekte ve bu çocuğun beşiğinin rahatlığı (âsâyiş-i gehvâre) sallandıkça, gözyaşlarının havasından dolayı, dert dolu istiğna bulduğunu ifade etmektedir.

11. Gazel

Bir va'd-i bûse gibi şeker çiynedi gönül

Şîrîn ü dil-nişîn yalan söylerim sana (G.11/4)

Bu beyitte insana ait olan şeker çiğneme fiili gönle yüklenmiştir. Şair, sevgilinin öpücük sözü verdiğini ancak yalan söylediğini, onun yerine gönlün şeker çiğnediğini ifade etmektedir.

12. Gazel

Yâ Rabb sakla çeşm-i bedinden surâhînin

Dilberle oldu tab'-ı mey-i nâb âşinâ (G.12/4)

Şair burada sürahiyi, kötü göz (çeşm-i bed) sahibi bir insan gibi düşünmektedir. Şair, sürahinin sevgiliyle katıksız içkinin tabiatı hususunda samimiyet oluşturduklarını, bu noktada aynı tabiatta olduklarını ifade etmektedir. Bundan dolayı, sevgiliyle aynı tabiatta olan sürahinin kötü bakışından çekinmektedir.

Ey baht âteş-i gama yan nâliş eyle kim

Olmuş seninle Gâlib-i bî-tâb âşinâ (G.12/7)

Bu beyitte baht, bir insan gibi hayal edilerek, gam ateşiyle yanması ve inlemesi istenmektedir.

13. Gazel

Bin mürğ-i cân tutarsa da şâhîn-çeşm eğer

Âhir yine kebûter-i dildir gıdâ sana (G.13/3)

Şair burada sevgiliyi kastettiği şahin gözlü (şâhîn-çeşm) yü, can kuşları (mürğ-i cân) nı avlayan bir avcı ve gönül güverciniyle beslenen bir insan gibi düşünmektedir.

15. Gazel

Rumûz-ı küntü kenzi dinle humdan

Hurûş-ı kün kelâmın eyler işrâb (G.15/3)

Şair burada küntü kenz (gizli bir hazineydim) sözlerinin işaretlerini, şarap küpü (hum) nden dinlemeyi istemektedir. Şarap küpünü, konuşan bir insan gibi hayal etmektedir. İkinci mısradaki ise yine şarap küpünün, kün (ol) sözünün coşksunu içtiğini söyleyerek, insana ait olan içmek fiilini, şarap küpüne yüklemektedir (teşhis).

20. Gazel

Sormaz safâ-yı âlem-i âb içre gamzesi

Rindân-ı bî-huzûr ne âlemedir aceb (G.20/3)

Şair bu beyitte insana ait olan sormak fiilini, insanın bir parçası olan sevgilinin keskin bakışı (gamze) na yüklemektedir. Şair, su âleminin zevk sefası içinde bulunan sevgilinin keskin bakışının, huzursuz rindlerin ne âlemde olduklarını hiç sormadığını ifade etmektedir.

24. Gazel

Şeb-i zülfünde arar mühre-i pâ zehr-i dili

Çeşm-i ejderden alıp nûru çerâğ-ı yâkût (G.24/7)

Mühre, bir çeşit yuvarlak cisim demektir. Şair burada mühre-i pâ ifadesiyle ayak topuğunu kast etmektedir. Bu beyitte insanın bir parçası olan ayak topuğu, mecaz-ı mürsel yoluyla insan gibi düşünülmektedir.

25. Gazel

Aşk-ı bâlâ-rev ruh-ı dildâra etmez iltifât

Ol hümâ-yı lâ-mekân gülzâra etmez iltifât (G.25/1)

İltifat etmek, insana ait bir fiildir. Şair burada, insana ait olan bu fiili aşka yüklemektedir. Beyte göre yüce âlemlere doğru yürüyen aşk (aşk-ı bâlâ-rev), gönül alan sevgilinin yanağı (ruh-ı dildâr) na ve o mekânsız Hüma kuşunun gül bahçesine iltifat etmemektedir.

Hey acep çeşmin dil-i pür-hûnumuzdan bî-niyâz

Mest olur hem sâgar-ı ser-şâra etmez iltifât (G.25/2)

Şair burada insana ait olan iltifat fiilini sevgilinin gözün (çeşm) e yüklemektedir. Sevgilinin gözü, aşığın kan dolu gönlünden her hangi bir niyazda bulunmayarak sarhoş olmakta, bunun için de ağzına kadar dolu olan şarap kadehine iltifat etmemektedir. İlk mısradaki kan dolu gönül (dil-i pür-hûn), ikinci mısradaki ağzına kadar şarap dolu olan kadeh (sâgar-ı ser-şâr) olarak düşünülmektedir.

27. Gazel

Gönül ders-i gamın çokdan unutdu hâtırın hoş tut

O mürgü başka bir sayyâd tutdu hâtırın hoş tut (G.27/1)

Bu beyitte insana ait olan unutmak fiili, mecaz-ı mürsel yoluyla insanın bir parçası olan gönle yüklenmektedir. Beyte göre, gönül sevgiliden aldığı gam dersini çoktan unutmuştur.

Perîşân etme zülfün senden özge bir siyeh-îmân

Uyardı çeşmimi bahtım uyutdu hâtırın hoş tut (G.27/5)

Şair burada, sevgilinin saç (zülf) nı, siyah bir iman olarak hayal etmektedir. O saça insana ait olan uyarma ve uyutma fiillerini yüklemektedir. Beyte göre sevgilinin saç, âşğın gözlerini uyandırmakta fakat bahtını uyutmaktadır.

30. Gazel

Gamze derd-i çeşmini ketm etmeyip yâ n'eylesin

Çâre-sâz-ı kâinâtı çâre-hâh etmek de güç (G.30/3)

Bu beyitte insana ait olan dert etme ve onu saklama fiili gamzeye yüklenmektedir.

35. Gazel

Bu dâd u şu'le vü ten-i kâfûr-fâm ile

Şem' eyler âh u zâr sefid ü siyâh u sürh (G.35/5)

Şair burada insana ait olan ah eyleyip ağlama fiilini, mum (şem') a yüklemektedir.

39. Gazel

Gûyiyâ şekve yüzünden bana bir bir okudu

Tîr-i müjgânın edip vasfını ezber kâğıd (G.39/2)

Bu beyitte kâğıt, ezberleyen bir insan gibi düşünülmemektedir. Beyte göre kâğıt, güya şekva ediyormuş gibi görünüp, sevgilinin ok gibi kırıkları (tîr-i müjgân) nin vasıflarını ezberlemektedir.

Zülf ü rûyunu görüp hâli perîşân olmuş

Hele bir kerre nigâh eyle¹⁰⁹ ne söyler kâğıd (G.39/3)

Şair burada, sevgiliyi kast ederek, kâğıdın onun saç ve yüzünü gördüğü için perişan bir hale girdiğini ifade etmekte ve sevgiliden bir kerecik olsun

---

¹⁰⁹ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.378. (Kalkışım'ın çalışmasında bu kelime ile diye geçmektedir. Burada Okçu'nun çalışması esas alınmıştır.)

kâğıda bakıp ne dediğini dinlemesini istemektedir. Burada görmek, perişan olmak, söylemek gibi insana ait olan fiiller kâğıda yüklenmektedir.

44. Gazel

Şeb-i firâkda yok gam-güsârımız Gâlib

Sevâ-dı şî'r ile hâmeyle hasbihâl olunur (G.44/7)

Şair bu beyitte, şiirin karartı yani yazıları (sevâd-ı şî'r) nı ve kalem (hâme) i hasbihal edilecek birer insan olarak hayal etmektedir. Galip, ayrılık gecesinde bir dert ortağı (gam-güsâr) olmadığı için, şiirin satırlarıyla ve kalemlle dertleştiğini dile getirmektedir.

Varırsan arz-ı ubûdiyyetim sabâ söyle

Harîm-i hazret-i Monlâya rûy-ı mâl olunur (G.44/8)

Bu beyitte, şair rüzgâr (sabâ) a hitap ederek, Hazret-i Monla'nın haremine uğrarsa arz-ı ubudiyetlerini söylemesini istemektedir. Rüzgâr, burada bir insan gibi hayal edilmektedir.

50. Gazel

Edeple dâmen-i zülfün öper gelip bir bir

O fitneler ki şeh-i hüsne intisâba gelir (G.50/6)

Karışıklık, dünyadaki imtihan veya salikin yolundaki engeller anlamına gelen fitne, burada güzellik şahının saçının eteğini öpen bir insan olarak hayal edilmektedir. Zülf, tasavvufta kesreti sembolize eder. Fitne ise saliki yolundan eden unsurlardır. Beyte göre, dünyanın güzelliğine kananlar kesretin eteğini öpüp ona itaat ederler.

51. Gazel

O fitne gözlere hayretdeyim acebdir kim

Şu hastalıkla ne şîrîn fesâneler söyler (G.51/2)

Bu beyitte fitne saçan hasta gözler hayal edilmekte ve bu hasta gözlerin efsaneler söylediği ifade edilmektedir (teşhis).

Tel ehli dâmına dil-bestedir ki tanbûrun

Birer birer sühân-ı aşkı dâneler söyler (G.51/3)

Şair burada tuzağın içindeki danelerin aşk sözünü (sühân-ı aşk) söylediğini ifade etmektedir (teşhis).

53. Gazel

Düşmüş mahabbete güler oynar esîr iken

Etfâl-i eşk mâ'il-i çeng ü çegânedir (G.53/4)

Şair gözyaşını bir çocuk gibi düşünmekte ve o çocuğun esir olduğu halde, gülüp oynayıp çeng ve çeganeye eğilim gösterdiğini ifade etmektedir.

Deryûze-i zer etmek için şâh-ı aşkdan

Def defter-i safâda resîde-nişânedir (G.53/8)

Bu beyitte def, aşk şahından altın dileyen bir dilenci (deryûze-i zer) gibi düşünülmektedir. Bundan dolayı da safa defterinde yeni bir nişandır.

57. Gazel

Tavâf edip ser-i sandûkâ-ı Felâtûnu

Hicaza varıp küleng-i terâne-i tanbûr (G.57/5)

Şair bu beyitte tamburun sesini, bir turna kuşu gibi hayal etmekte (küleng-i terâne-i tanbûr) ve o turna kuşunun, Eflatun'un sandığının başını tavaf edip Hicaz'a gittiğini ifade etmektedir. Tavaf etmek, insana ait bir fiil olduğundan şair burada teşhis sanatını göstermektedir.

Çatır patır ederek nev-zebân-ı mızrâbı

Uyutdu tıfl-ı figânı fesâne-i tanbûr (G.57/12)

Burada tambur efsanesinin, mızrabın yeni dilini (nev-zebân-ı mızrâb) çatır patır ederek uyuttuğu, ağlayan bir bebek (tıfl-ı figân) hayali bulunmaktadır. Tambur efsanesi, bebek uyutan bir şahıs gibi düşünülmektedir.

Düşürdü dâma o çîneyle tûtî-i nâzı

Tutup söze kasem-i dâne dâne-i tanbûr (G.57/13)

Bu beyitte tambur danesinin, naz papağanını (tûtî-i nâz), dane yemini (kasem-i dâne) ile söze tutup, bir kuş yemi (çîne) ile tuzağa düşürme hayali bulunmaktadır. Tambur danesi, tuzak kuran bir insan gibi hayal edilmektedir.

60. Gazel

Bûy-ı gülü harîr-i arakdan süzüp hayâl

Versin o mest-i nâza ki nâzûk dimâğı var (G.60/5)

Şair burada rakıyı bir ipek gibi düşünmektedir. Hayalin gül kokusunun bu ipekten süzmesini sonra da bunu, nazik dimağı olan naz sarhoşuna vermesini istemektedir. Burada hayal bir insan gibi düşünülmektedir.

62. Gazel

Bir gün o kâfir ehl-i dile terk-i kîn eder

Hatt-ı siyâhı gamzeyle telkîn-i dîn eder (G.62/1)

Burada şair, kâfir dediği sevgilinin siyah ayva tüyleri (hatt-ı siyah) ni, sevgilinin bakışı (gamze) na din anlatan bir şahıs gibi düşünmektedir. Hem ayva tüyelerine hem de bakışa insana ait sıfatlar yüklenmektedir.

63. Gazel

Ruhunda seyr edip etfâl-i eşk turrelerin

Buhûr-ı ham-be-ham kâr-ı Lâleli derler (G.63/2)

Şair burada, sevgilinin yanaklarından dökülen gözyaşlarını seyreden kâkülleri hayal etmektedir. Beyte göre, sevgilinin saçının kıvrımları (turre), yanaktan dökülen gözyaşı bebeğini seyretmektedir.

64. Gazel

Mânend-i berk neş'e gelip geçdi bî-haber

Bî-gâne-meşreb etmedi bir âşinâ nazar (G.64/2)

Bu beyitte neşe, bir şimşek gibi hayal edilmekte ve ilgisiz huylu (bigâne-meşreb) olduğu için hiç dostça bir bakış atmadığı ifade edilmektedir.

67. Gazel

Kat'î cevâbı hançer-i ebrû verir velî

Pîçîde zülfü va'de-i ferdâya dâldır (G.67/4)

Burada sevgilinin kaşları, bir hançer (hançer-i ebrû) gibi düşünülmekte ve o hançerin cevap verdiği ifade edilmektedir. İnsana ait olan cevap verme fiili burada kaşa yüklenmektedir. Beyte göre kesin cevabı kaş verir ama sevgilinin dağınık saçı da yarının sözüne işaretir.

73. Gazel

Tâb-ı sevdâ-yı hatın dersem eğer baht utanır

Mebhâs-ı silsile-i zülf açılır söz uzanır (G.73/1)

Burada insana ait bir duygu olan utanma duygusu, bahta yüklenmektedir.

Leb-i la'li bana nukl olduğunu nakl etsem

Mey-i gül-reng ile câm-ı Cem'in ağzı sulanır (G.73/2)

Ağzı sulanmak deyimini, lezzetli bir şey karşısında uyanan isteği ifade eder ve insana ait bir durumdur. Şair burada bu durumu Cem'in kadehi (câm-ı Cem) ne yüklemektedir. Şair, sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudaklarının, kendisine meze (nukl) olduğunu söylemesi halinde, Cem'in kadehinin ağzının gül renkli şarapla sulanacağını ifade etmektedir.

Hazret-i Neş'ete tâ pey-rev olunca Gâlib

Hâme vâdî-i belâgatda çok tolanır (G.73/15)

Bu beyitte kalem (hâme) in, bir insan gibi belagat vadisinde dolandığı ifade edilmektedir.

78. Gazel

Göz dikse bâğ-ı hüsnüne şâyestedir anun

Bî-gâne görme nergisi çeşm âşinâsıdır (G.78/4)

Göz dikmek deyimini, ulaşmak istemek, sahip olmak istemek anlamında bir deyimdir ve insana özgüdür. Âşinâ olmak, tanıdık olmak, yabancı olmamak anlamında yine insana ait bir duygudur. Şair bu iki özelliği bu beyitte nergis çiçeğine yüklemektedir.

79. Gazel

Bestedir aşk ile şîrâze-i mecmû'a-i îş

Nakarât u nağamı âh ile feryâd yazar (G.79/2)

Beste kelimesi, burada hem bağlanmış anlamına hem de ahenk, makam anlamına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Şair ilk mısradaki hayat (îş) ı, aşkla bağlanmış bir mecmua veya ikinci mısradaki o mecmuada aşkla bestelenmiş bir şarkı olarak hayal etmektedir. Beyte göre, mecmuanın şarkı ve nakaratını, ah ile feryat yazmaktadır.

86. Gazel

Rezmgâh-ı aşkda gördükde zûr-ı tab'ımı

Şerm edip ruhsâr-ı tîğîn âl âl eylerdi yâr (G.86/4)

Bu beyitte şair, yanağın kılıcının, utanıp (şerm edip) kızardığını (âl âl eylerdi) ifade etmektedir. Utanıp kızarmak insana ait bir durumdur. Beyte göre, aşkın savaş meydanı (rezmgâh-ı aşk) nda, şairin tabiatının kuvveti (zûr-ı tab') ni görünce, yanağın kılıcı utanıp kızarmıştır.

92. Gazel

O dil ki nâ-be-mahal tavra tünd-meşrebirdir

Edâsı nisbet-i kubha ziyâde ensebirdir (G.92/1)

Tünd-meşreb sert huylu anlamına gelir ve insana ait bir sıfattır. Şair burada gönlün, yersiz tavırlara karşı sert huylu olduğunu ifade etmektedir.

96. Gazel

Bulsa jengâr-ı hat-ı yâr ile cevher hançer

Tîğ-i ebrûya sitemkârlık eyler hançer (G.96/1)

Bu beyitte birine haksızlık ve zulüm etme (sitemkâr) gibi insana ait bir durum, hançere yüklenmektedir. Beyte göre hançer, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin pası (jengâr-ı hat-ı yâr) yla cevher bulsa, kaş kılıcı (tîğ-i ebrû) na zulüm edecektir.

Hûn-feşân-ı sitem ü nâz değildir bi'llâh

Küşte-i aşk olanın hâline ağlar hançer (G.96/3)

Beyte göre, aşk için öldürülene hançer ağlamaktadır. Ağlamak insana ait bir fiildir.

101. Gazel

Ebrûna bakınca sâye-i tîğ

Bir mü'min-i bî-emân-ı dildir (G.101/3)

Bu beyitte kılıcın gölgesi (sâye-i dil) ne, insana ait bir fiil olan bakmak fiili yüklenmektedir.

102. Gazel

Kalem çü sûret-i vasf-ı ruhun tahayyül eder

Nigâr-hâne-i evrâk zihni gülgül eder (G.102/1)

Hayal etmek, insana ait bir fiildir. Şair burada kalemin hayal ettiğini ifade etmektedir. Beyte göre, kalem, sevgilinin yanağının vasıflarının resimlerini hayal etmektedir. Bundan dolayı zihin, kâğıtların resim evleriyle dolmakta ve gürültü yapmaktadır.

104. Gazel

Nihâlin ağzı köpürdü şükûfe zannetme

Cihânı eyledi dîvâne cûybâr-ı bahâr (G.104/2)

Ağz köpürme, insana ait bir durumdur ve sara gibi hastalık nöbetleri sırasında meydana gelmektedir. Şair burada fidan (nihâl) ın ağzının köpürdüğünü söylemektedir. Ancak o köpüğün çiçek zannedilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Şair burada baharı, bir ırmak gibi (cûybâr-ı bahâr) hayal etmekte, o ırmağın cihânı deliye çevirdiğini, bundan dolayı fidanların ağzının köpürdüğünü ifade etmektedir.

105. Gazel

Ser-geşteğân-ı aşkı kayırmaz mı rûzgâr

Çarh ile bir hisâb çevirmez mi rûzgâr (G.105/1)

Rûzgâr, devir, zaman anlamlarına gelmektedir. Kayırmak ve hesap çevirmek insana ait fiiller olmasına rağmen burada zamana yüklenmektedir. Şair birinci mısradan, aşktan başı dönenler (ser-geşteğân-ı aşk) i, zamanın kayırıp kayırmayacağını sormaktadır. İkinci mısradan ise zamanın, felekle bir hesap çevirip çevirmediğini sormaktadır.

Vermez mi hâk-i makdem-i dildârdan haber

Ya ol sebeble gözlere girmez mi rûzgâr (G.105/3)

Rûzgâr kelimesi, burada Türkçede kullanılan rûzgâr anlamında kullanılmaktadır. Haber getirmek, insana ait bir fiildir. Burada rûzgâra yüklenmektedir. Şair burada rûzgârın, gönül alıcı sevgilinin ayak bastığı yerin toprağından haber getirip getirmediğini sormaktadır.

109. Gazel

Feyz-i nigâh-ı şems ile sîr-âb-ı nûr olur

Müjgâna nâz eder giyeh-i nev-demîdemiz (G.109/10)

Şair burada yeni çıkan çimen (giyeh-i nev-demîde) den, sevgilinin ayva tüylerini kastetmektedir. O ayva tüylerinin de kirpiklere naz yaptığını dile getirmektedir. Naz yapmak insana ait bir durumdur.

114. Gazel

Teşnedir bu dîde âb-ı hançer-i ser-tîzine

Çeşmesâr-ı feyzden hûn ile tolmuş şîşemiz (G.114/2)

Bu beyitte göz (dîde) ün, keskin kılıcın suyu (âb-ı hençer-i ser-tîz) na susadığı söylenmektedir.

116. Gazel

Seyr eden vaz'-ı şütür-gürbesini bu feleğin

Açılır dîdesi çün encüm-i rahşân uyumaz (G.116/3)

Şair burada parlak yıldızlar (encüm-i rahşân) a uyku fiilini yüklemekte, onların uyumayacağını ifade etmektedir. Beyte göre, bu feleğin iyilik ve kötülüğünün yer etmesi (vaz'-ı şütür-gürbe) ni izleyenlerin gözü açılır ve parlak yıldızlar gibi uyumazlar.

Dîdesi havf-ı rakîb ile olup eşk-efşân

Su uyur düşman uyur haste-i hicrân uyumaz (G.116/5)

Bu beyitte uyumak fiili suya atfedilmektedir.

141. Gazel

Âmân ey nev-bahâr-ı nâz teşrîf eyle insâf et

Ser-i râhında nergis göz dikip şimşâd ayak basmış (G.141/4)

Nergis çiçeği, şekil olarak göze benzemektedir. Şair burada nergise, insana ait olan göz dikme fiilini yüklemektedir. Ayrıca yine insana ait olan ayak basma fiili, şimşir ağacına yüklenmektedir.

Verirken cünbiş-i ebrûya cân nev Bismil-i nâzı

Sözün kesdirmeğe ol gamze-i cellâd ayak basmış (G.141/5)

Ayak basmak, fiili insana ait olup burada sevgilinin cellat gibi olan bakışı (gamze-i cellâd) na yüklenmektedir.

145. Gazel

Baht-ı tîrem kim çerâğ-ı Tûra eyler i'tirâz

Şem'-i endîşem şeb-i deycûra eyler i'tirâz (G.145/1)

İtiraz etmek, insana ait bir fiildir. Şair burada bu fiili bir ok gibi düşündüğü bahtına (baht-ı tîre) ve bir mum gibi düşündüğü düşüncesine (şem'-i endîşe) yüklemektedir.

Görmesin yâ Rab nedir keyfiyyet-i çîn-i cebîn

Ol sebûlar kim ser-i fağfura eyler i'tirâz (G.145/4)

Burada insana ait olan itiraz etme fiili, şarap testisi (sebû) ne yüklenmektedir. Beyte göre o testiler, sevgilinin alnındaki buruşukluğu görmemeliler. Yoksa onlar fağfur gibi olan sevgilinin başına itiraz ederler.

146. Gazel

Beste-i kâkülü feryâdı bülend etdikçe

Nağme-i âhı muhayyerden alır sünbüle karz (G.146/2)

Şair burada sevgilinin kâkülünü, feryadı yükselten bir beste olarak düşünmektedir. Muhayyer, Türk müziğinin eski makamlarındandır. Sünbüle de aynı şekilde yine Türk müziğinin makamlarındandır. Şair burada âşığın ahını, bir nağme gibi hayal etmekte ve makamı, muhayyer makamından alıp sünbüle makamına ödünç verdiğini (karz) ifade etmektedir. Ödünç vermek, insana ait bir fiildir.

147. Gazel

Kana kana cânıma kıysın lebi

Mâye-i zâtîsin icrâdır garaz (G.147/2)

Bu beyitte sevgilinin dudağı (leb), âşığın canına kıyan bir katil gibi hayal edilmektedir. İcrâ, akıtma akıtılma anlamlarına gelmektedir. Beyte göre sevgilinin dudağı, âşığın canına kana kana kıymalı ki sevgilinin mayasında bulunan kan akıtma huyu ortaya çıksın.

161. Gazel

Kol dolaşmakda ulaşmak da işi şâm u seher

Gamze işkilledi dil-beste-i kâküldür zülf (G.161/4)

Kol dolaşmak, devriye gezmek demektir ve insana ait bir fiildir. İşkillemek, şüphelenmek anlamındadır ve yine insana ait bir fiildir. Şair burada insana ait bu iki fiili, gamzeye yüklemektedir. Beyte göre gamze, saçın kâküle gönül bağladığından şüphelenerek sabah akşam devriye gezmektedir.

170. Gazel

İşitdik bülbül ü pervâne-veş sûzişle feryâdın

Gül ü şem'in biri birine handân olduğun tuyduk (G.170/2)

Şair burada insana ait olan gülme (handân) fiilini, gül ve muma yüklemektedir. Beyte göre, bülbül ve pervanenin yakıcı feryatlarını işiten gül ve mum birbirine gülmektedirler.

171. Gazel

Şafak-ı eşk bulur subh-ı visâli bir gün

Ser-i kûyunda felek her gece bin kan olarak (G.171/2)

Burada gözyaşı, şafak gibi hayal edilmektedir. Gözyaşı kanlı ve kırmızıdır. Şafak vakti de kırmızıdır. Şair bu ortak renklerden dolayı gözyaşını, şafak vakti olarak hayal etmektedir. Şafak, sabahla buluşur. Âşık her gece sabaha kadar gözyaşı döker ve sabaha kavuşur. Bu hayale göre, şafak gibi olan kanlı gözyaşı, sabaha kavuşmuş olur. Bu beyitte gözyaşı şafağına, kavuşma fiili (subh-ı visâl) yüklenmektedir.

176. Gazel

Bul zıkr-i kalbi hikmet-i işrâka kıl vukûf

Avâz-ı cûşu ism-i Felâtûn çeker humun (G.176/8)

İkinci mısradaki geçen Felâtun, Yunan filozofu Eflatundur. Kûp içinde yaşayan Diyojenle karıştırılmakta ve çoğu zaman kûp (hum) ile beraber anılmaktadır. Şair, burada kûp içindeki Eflatun'u hatırlatarak, kûpün coşkulu bir sesle Eflatun'un ismini çektiğini dile getirmektedir. İsim çekmek, zikretmek anlamında olup, insana ait bir fiildir.

177. Gazel

Mevce-i bûy-i cünûn târ-ı hayâl-i sevdâ

Cümle âşüftesidir sünbül-i hod-restenin (G.177/2)

Sünbül-i hod-reste, kendi kendine yetişen sünbül demektir ve sevgilinin saçları kastedilmektedir. Şair burada, delilik kokusunun dalgaları (mevce-i bûy-ı cünun) nın ve sevda hayalinin teli (târ-ı hayâl-i sevdâ) nin, sevgilinin kendi kendine yetişen saçlarına tutkun (aşüfte) olduğunu ifade etmektedir. Tutkun olmak insana ait bir duygudur. Saç karışık (cünun), kokulu (bûy) ve dalgalıdır (mevce). Aynı zamanda siyah (sevdâ) ve tel tel (târ) dir. Beyte göre bütün bu özellikler, sevgilinin saçına tutkundur.

178. Gazel

Eyleyip teshîr mülk-i Çîni server perçemin

Bahş eder âfâka top top müşg ü anber perçemin (G.178/1)

Şair burada sevgilinin perçemini, Çin ülkesini emri altına alan bir komutan gibi düşünmektedir. Çîn, aynı zamanda kıvrım demektir. Buna göre perçem, saçın kıvrımlarını emri altına almış olur. İkinci mısradaki yine sevgilinin perçemi ufuklara misk ve anber kokularını bağışlayan bir insan gibi hayal edilmektedir.

Mihr-i mahşer-veş bizi yakdı beğim tâb-ı ruhun

Hoşlanır bu pîç u tâba sâye-perver perçemin (G.178/3)

Şair ikinci mısradaki, sevgilinin perçeminin, âşıklara sıkıntı vermekten hoşlandığını dile getirmektedir. Beyte göre şair, sevgilinin yanaklarının ışığı (tâb-ı ruh), mahşer güneşi gibi kendilerini yaktığını dile getirmekte sevgilinin gölge seven perçeminin ise âşıkların çektiği bu sıkıntıdan (pîç u tâb) hoşlandığını söylemektedir.

Ukdedâr eylerdi ser-tâ-ser dil-i pür-derd-i ney

Görse bir tarz ile tarh-ı sünbül-i ter perçemin (G.178/10)

Şair burada neyi, gönlü dertle dolu bir insan gibi hayal etmektedir. Beyte göre, gönlü dertle dolu ney, sevgilinin taze sünbüle benzeyen saçlarının bu tarzda atıldığını (tarh-ı sünbül-i ter) görseydi, onun perçemini düğümlerdi.

189. Gazel

Gelse bu sûret ile bütgede-i hüsne eğer

Bütler îmân getirip der sanemâ hoş geldin (G.189/5)

Şair burada insana ait olan iman etmek ve *hoş geldin* deme fiilini, resim veya heykel olan putlara yüklemektedir. Beyte göre sevgili öyle bir güzelliğe sahip ki eğer güzelliğiyle ünlü putların arasına girse, o putlar imana gelip ona “hoş geldin” diyeceklerdir.

196. Gazel

Yanarak âh ederek köhne bahâr-ı hüsne

Bir gazel söyledi kandil müreddef-sünbül (G.196/6)

Şair burada gazel söyleme fiilini, kandile yüklemektedir. Beyte göre kandil yanarak ve ah ederek güzellik baharına, sümbül redifli gazel söylemektedir.

200. Gazel

Başka bir âlem bulup mey-hânedede

Bî-niyâz-ı halk-ı âlemdir gönül (G.200/4)

Şair burada gönlü, âlem halkından niyaz etmeyen bir insan gibi düşünmektedir. Beyte göre, gönül meyhanede başka bir âlem bulmuş bundan dolayı da niyazı bırakmıştır.

215. Gazel

Demiş zîr-i hatından pertev-i ruhsârı ol mâhın

Cihân-ı hüsne bir mihr-i münîr-i sâye-perverdim (G.215/2)

Bu beyitte, ay gibi güzel sevgilinin yanağının aydınlığı (pertev-i ruhsâr), ayva tüylerinin altından (zîr-i hat) “Güzellik cihanına gölge seven ışıklı bir güneşim.” dediği ifade edilmektedir. Burada *demek* fiili, sevgilinin yanağının aydınlığına yüklenmektedir.

Beher şeb mebhas-ı devr-i muhâli fikr eder kâkül

Dehen da'vâda kim ârızla kâ'im cevher-i ferdim (G.215/3)

Şair burada kâküle, insana ait olan düşünmek fiilini yüklemektedir. Beyte göre, kâkül her gece devir nazariyesinin muhal olduğuna dair bahisleri (mehbas- ı devr-i muhâl) düşünmektedir.

219. Gazel

Yâd eylemekde şevk-i kanâdîl-i şehri dil

Encüm-şümâr dîde-i bîdârımız bizim (G.219/6)

Yâd eylemek; hatırlamak, anmak anlamlarına gelmekte olup insana ait bir fiildir. Şair burada söz konusu fiili, gönül ayının kandillerinin neşesi (şevk-i kanâdîl-i şehri dil) ne yüklemektedir. Burada kandil dediği için, gönül ayından kastedilen Ramazan ayıdır. Uyanık gözlerinin de yıldızları saydığını ifade etmektedir.

228. Gazel

Gonca-i piçîdeden aldım sebâk

Karılıp katıldım ammâ gülmedim (G.228/2)

Şair burada kıvrılmış gonca (gonca-ı pîçîde) dan ders (sebak) aldığını ifade etmektedir. Kıvrılmış goncaı bir hoca olarak düşünmektedir. Bundan dolayı karma karışık olduğunu ama gülmediğini ifade etmektedir.

231. Gazel

Reşk eder ana çeşme-i hûrşîd

Cûş-ı hikmetle çağdır gönlüm (G.231/5)

Reşk etmek, kıskanmak anlamına gelir. Şair burada güneşi bir göz gibi düşünmekte ve insana ait bir duygu olan kıskanmayı ona yüklemektedir. Beyte göre şairin gönlü, doğru ve dengeli bilgi ile coşan (cûş- hikmet) bir çağlayan gibidir. Bundan dolayı güneşin gözü onu kıskanmaktadır.

241. Gazel

Şevk-i mey pâ-der-rikâb olur gürîzân olmağa

Tîğ-i gamzen kan döküp gülgûn-süvâr oldukça sen (G.241/2)

Pâ-der-rikâb, ayağı üzengide anlamına gelen ve kaçma fiilini ifade eden bir deyimdir. Şair burada içkinin neşesi (şevk-i mey) ni, ayağı üzengide (pâ-der-rikâb) olan ve atla kaçan bir insan gibi hayal etmektedir. Beyte göre sevgilinin kılıç gibi bakışları kan döküp gül renkliye süvari oldukça içkinin neşesi kaçmaktadır. Sevgilinin yanakları gül renklidir. Bakışlar ise yanağın üstündedir. Sevgilinin bakışları bir süvari, gül renkli yanakları da bir at gibi hayal edilmektedir.

250. Gazel

O gonca-dehen teveccüh ederse şerm ede gülşen âyineden

Küşâde olur Behişt-i visâle bir niçe revzen âyineden (G.250/1)

Şair burada utanma duygusu (şerm) nu, gül bahçesi (gülşen) ne yüklemektedir. Beyte göre, o gonca ağızlı sevgili (gonca-dehen), eğer teveccüh ederse, gül bahçesi aynadan utanır. Çünkü sevgilinin teveccüh etmesiyle, aynadan kavuşma cenneti (behişt-i visâl) ne açılan birçok pencere (revzen) açılır. Cennet bahçelerinin güzelliği karşısında bu dünyadaki gül bahçeleri utanır.

255. Gazel

Zahm-ı nigâh-ı âşık olur hüsne feyz-bahş

Gül-bûsedir o gül-bedenin güldüren yüzün (G.255/3)

Şair burada aşığın bakışının yarasını (zahm-ı nigâh-ı âşik), güzelliğe bereket bağışlayan bir insan gibi hayal etmektedir.

257. Gazel

Jâlenin gülşene bahş ettiği âb u tâbın

Vasfını hâme-i elmâsla yazsam şâyân (257/2)

Bahşetmek, insana ait bir fiildir. Şair burada bu insan fiilini jaleye yüklemektedir. Beyte göre jale, gül bahçesine su ve ışık (âb u tâb) bağışlamaktadır. Şair bu durumun, elmas kalem (hâme-i elmas) ile yazmaya layık olduğunu ifade etmektedir.

263. Gazel

Nümâyân devr-i fitne sûy-ı hatt-ı müşg-sûdundan

Felek bî-dâd için destûr alır çeşm-i kebûdundan (G.263/1)

Şair burada feleğin, sevgilinin gök gözünden, zulüm etmek için izin aldığını dile getirmektedir. Beyte göre sevgilinin misk kokulu siyah ayva tüyleri yönü (sûy-ı hatt-ı müşg-sûd) nde fitne devri görünmektedir. Felek de zulüm için izin istemektedir.

Sakin revzen-veş olma mihr ile rûşen-nazar Gâlib

Zebân-ı şem'-i kalbin söylesin nûr-ı şuhûdundan (G.263/5)

Şair burada kalbi, bir mum gibi düşünmekte ve o muma dil atfetmektedir. Kalp mumunun dilinin de şuhûd nurundan konuşmasını istemektedir. Şuhûd; görme, müşahede etme anlamlarına gelir. Tasavvufta ise Hakkı hak ile görme, mana âlemlerini temaşa etme anlamlarına gelmektedir. Şair burada basit bir pencere (revzen) gibi güneşten ışık alan bir bakış olmayı istememektedir. Kalbinin mumunun dilinin, söz konusu tarzdaki şuhûd ışığından konuşmasını istemektedir.

265. Gazel

Eyle pür-reng-i tebessüm gonca-i la'l-i lebin

Ey sabâ bir tâze güftâr aç bahâr-ı îşden (G.265/1)

Şair burada saba rüzgârına hitap ederek, hayat baharından yeni bir söz açmasını istemektedir. Bu beyitte saba rüzgârının, la'l gibi kırmızı dudaklarının goncasını, tebessüm rengiyle doldurup, hayat baharından yeni bir söz açması istenmektedir. Sevgilinin dudakları gonca gibidir, kapalıdır.

Çünkü konuşmaz ve gülmez. Şair burada saba rüzgârının, goncaları açıp konuşturmasını istemektedir.

266. Gazel

Gûş-ı felekde nağmelerin sûznâk olur

Gâlib mahabbet âteşine yan hemân âmân (G.266/6)

Şair burada, kendi şarkılarının, feleğin kulağı (gûş-ı felek) nı yaktığını (sûznâk) dile getirmektedir. Bu beyitte feleğe, kulak organı, dolayısıyla dinleme fiili yüklenmektedir. Sûznâk, aynı zamanda Türk müziğinin 13 numaralı basit makamıdır. İçli bir hüznün telkin etmektedir. Şair aynı zamanda bu anlamı da çağrıştıracak şekilde şarkılarının, feleğin kulağına içli hüznün veren sûznâk makamında okunduğunu dile getirmektedir.

267. Gazel

Ger gonca-i ra'nâ ruhuna olmasa meftûn

Olmazdı iki vech ile sîmâsı diğergûn (G.267/1)

Şair burada, güzel gonca (gonca-i ra'nâ) nın, sevgilinin yanağı (ruh) na tutulduğunu ifade etmektedir. İnsana ait olan tutulmak (meftun) fiili, güzel goncaya yüklenmektedir. Beyte göre, eğer güzel gonca, sevgilinin yanağına tutulmuş olmasaydı, onun yüzü iki yönlü değişmezdi. Şair goncanın açılmasını, sevgilinin yanağına olan tutkunluğuna bağlamaktadır.

269. Gazel

Nükhet-i zülf-i sühan kıldı dimâğım yağma

Meded ey Hazret-i Attâr âmân n'olsun bu (G.269/10)

Şair burada, sözü saçın kokusu (nükhet-i zülf-i sühan) gibi hayal etmekte ve o kokunun, beynini yağmaladığını ifade etmektedir. Yağmalamak insana ait bir fiil olup burada saçın kokusuna yüklenmektedir.

274. Gazel

Nigeh o mehveşe küstâhvâr edip cüret

Zülâl-ı la'lini nûş etmiş âfiyetler ola (G.274/6)

Bu beyte göre, bakış (nigeh), cüret edip, o ay yüzlü güzel sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudaklarının berrak suyunu içmektedir. Burada, içmek ve küstahvari cüret etmek fiilleri bakışa yüklenmektedir.

282. Gazel

Reng-i ruhun eyler gül-i pür-jâle piyâle

Şerbetleyip âle

Fevvâre midir gevher-i seyyâle piyâle

Hayrânım o hâle(G.282/1)

Şair burada sevgilinin yanağının rengi (reng-i ruh) ni, üzeri jale dolu gül (gül-i pür-jâle) ü şerbetleyip, şarap yapan bir insan gibi düşünmektedir.

Aşk olsun o mahmûra ki hûn-âbe-i dîde

Zehr ede çekîde

Laht-ı ciğerinden suna pergâle piyâle

Kandıkça cemâle (G.282/3)

Şair üçüncü mısradaki şarap kadehini (piyâle), ciğerinden parça koparıp sunan bir insan gibi düşünmektedir. Beyte göre şarap kadehi, güzelliğe kandıkça, ciğerinden parça koparıp sunmaktadır. Kadeh, kanla dolu gönüldür. Gönül güzellik ile doldukça onu başkalarına sunar. Tasavvufi anlamda, mürşidin gönlü ilahi cemale kandıkça onu salıklere aksettirir.

Lâyık mı bu kim bezm- i tarabda tek ü tenhâ

Bî-kayd u muhâbâ

Şems-i meye endâmın ede hâle piyâle

Âgûşuna ala (G.282/4)

Şair burada içkiyi (mey) neşe meclisi (bezm-i tarab) nde tek ve yalnız olan, kayıtsız ve korkusuzca (bî-kayd ü muhâbâ) duran bir insan gibi hayal etmektedir. Bu durumun ona layık olmadığını dile getirmekte ve güneş gibi olan içki (şems-i mey) ye, kadeh (piyâle) in ona hale olup kucağına almasını istemektedir.

286. Gazel

Bârî sen ey âh-ı hasret satr-ı mektûb-ı gam ol

Tesliyet vir ol gül-i handâna Allâh aşkına (G.286/3)

Bu beyitte, hasret ahına seslenilmekte ve gam mektubunun satırı olup, gülen gül (gül-i handân) gibi güzel olan sevgiliye teselli vermesi istenmektedir. Teselli vermek insana ait bir fiili olup burada hasret ahına yüklenmektedir.

Dâstân-ı aşkı itmâm eyle ey meddâh-ı kilik

Böyle pür-gam kalmasın efsâne Allâh aşkına (G.286/6)

Meddah, eskiden hikâyeler anlatan kimselere denirdi. Şair burada kalemi meddah gibi hayal etmekte (meddâh-ı kilik) ve aşk destanını tamamlamasını istemektedir.

287. Gazel

Geçdi zahm-ı tîr-i hecrin tâ dil-i nâ-şâdîma

Merhamet ey gamze-i câdû yetiş imdâdîma (G.287/1)

Şair burada sevgilinin bakışlarını bir cadı gibi hayal edip (gamze-i câdû) imdat dilemektedir. Beyte göre sevgilinin ayrılık okunun yarası (zahm-ı tîr-i hecr), şairin mutlu olmayan gönlü (dil-i nâ-şâd) ne kadar işlemektedir. Bundan dolayı şair cadı gibi bakıştan yardım dilemektedir.

289. Gazel

Kâkülü her dem peyâm-ı hattın eylermiş su'âl

Fitne fırsat-yâb olup geldikçe dâmen-bûsuna (G.289/6)

Burada kâkül, eteklerini aşağıya doğru sarkıtmış bir insan gibi hayal edilmektedir. Fitne, fırsat bulup onun damenini öpmeye geldikçe ayva tüylerinin haberi (peyâm-ı hatt) ni sormaktadır (teşhis).

Dimâğım lezzet almış şerbet-i şehd-i kanâ'atdan

Nevâl-i lutfu câm-ı işden ikrâh var dilde (G.293/6)

Şair burada beyninin, kanaat balının şerbetinden lezzet aldığını söyleyerek, insanın bir organı olan beyni bir insan gibi düşünmektedir. Bundan dolayı da lütuf kısmeti (nevâl-i lutf) nden ve zevk kadehleri (câm-ı iş) nden, gönlünde bir nefret olduğunu dile getirmektedir.

297. Gazel

Bir sohbet-i mihr imiş anı subh eder îzâh

Îmân-ı seher küfr-i şebistân arasında (G.297/4)

Şebistân, burada gece ibadeti için tahsis edilen oda anlamında kullanılmaktadır. Böyle bir oda tabiatıyla karanlık olur. Küfür de aynı zamanda karanlık ve kara anlamlarına sahiptir. Bundan dolayı şair *küfr-i şebistân* ifadesini kullanmaktadır. Seher, imsaktan hemen önceki vakit olup, havanın aydınlanmaya başladığı zamandır. İman da aydınlıktır. Bundan

dolayı *imân-ı seher* ifadesi kullanılmaktadır. Bu beyitte seher imanı ile şebistan küfrü arasında güneş sohbeti (sohbet-i mihr) olduğu dile getirilmektedir. Bu sohbeti de sabahın (subh) izah ettiği söylenmektedir. İzah etme, insana ait bir fiil olup burada sabaha yüklenmektedir.

299. Gazel

Ey zülf sakın kûşe-i ebrûda dolaşma

Ol kâtil-i çâlâke takılma hazer eyle (G.299/5)

Çâlâk, adam öldüren hırsız veya çevik anlamlarına gelmektedir. Şair burada sevgilinin kaşlarını adam öldüren hırsıza veya çevik bir katil (kâtil-i çâlâk) gibi hayal etmektedir. Ayrıca sevgilinin saçlarına seslenerek kaşların köşesinde dolaşmamasını tembihlemekle saçı bir insan gibi düşünmektedir.

Ey tîr-i müje semt-i kazâdan mı gelirsin

Lutf et bana çeşminden anun bir haber eyle (G.299/6)

Kazâ, ezelde Allah'ın takdir ettiği olayların gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Şair burada sevgilinin kirpiklerini, bir ok gibi hayal etmekte (tîr-i müje) ve ona hitap ederek, kaza semtinden mi geldiğini sormakta; lütfedip sevgilinin gözünden bir haber getirmesini istemektedir. Burada kirpikler haber getiren bir insan gibi hayal edilmektedir. Semt-i kaza, Allah'ın katıdır. Çünkü takdir edilen fiiller, Allah tarafından gerçekleştirilir. Bu beyitte Allah tarafından gerçekleştirilen fillerin, Allah'tan bir haber getirdiğine işaret edilmektedir.

303. Gazel

Bâlâ-yı şem' u şu'le-i âvâza nâz eder

Bir mısra'-ı resâsı ile medd-i âh-ı ney (G.303/4)

Şair burada, neyin uzun ahı (medd-i âh-ı ney) nın, eski bir mısra (mısra'-ı resâs) ile yükselen mum (bâlâ-yı şem') a ve sesin alevi (şu'le-i âvâz) ne naz yaptığını dile getirmektedir. Neyi, uzun ah çeken ve naz yapan bir insan gibi düşünmektedir.

Sırr-ı dili güvâh-ı dü-lebden edip suâl

Hakk etdi hakk-ı da 'vî-i Mansûru şâh-ı ney (G.303/8)

Bu beyitte ney bir şah gibi; iki dudak da iki şahit (güvâh-ı dü leb) gibi hayal edilmektedir. O ney şahının, gönül sırrını iki dudaktan sorduğu ifade

edilmektedir. Böylece ney şahının, Mansur davasının hakkını hak ettiği söylenmektedir. Ney, üflenmek için iki dudak arasına alınır. Şair bu iki dudağı, iki şahit gibi düşünmekte ve gönlün sırlarını neye söylediklerini düşünmektedir. Beyte göre ney şahı, gönülde Ene'l-Hak sırrı olduğu için ve ney de bunu terennüm ettiği için, Mansur'un davasını hakk etmiş yani doğrulamış olmaktadır.

304. Gazel

Nakl için gördüğü tûfân-ı gamı uşşâka

Göz göz etmiş tenini bak pul-ı vîrâne-i ney (G.304/13)

Şair burada neyi, başından dert tufanları (tûfân-ı gam) geçen; bundan dolayı tenini göz göz eden ve bu macerasını âşıklara anlatan bir insan gibi düşünmektedir.

311. Gazel

Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-i vasla Yâ Hû

Bu değildi niyyetim bu yolum intizâre düşdü (G.311/6)

Şair burada, sevgilinin ceylan gibi gözleri (çeşm-i âhû) nin süzülüp, kavuşma zevki (zevk-i vasl) ne “yâ hû” dediğini ifade etmektedir.

335. Gazel

Dil hânkâh-ı zühdde çok döndü dolaştı

Âşık eser-i âh-ı nedâmet sana kaldı (G.335/4)

Şair burada gönlün, zühd dergâhı (hânkâh-ı zühd) nda çok dönüp dolaştığını dile getirmektedir. Dönüp dolaşmak fiili insana ait bir fiil olduğundan burada gönül bir insan gibi hayal edilmektedir.

5. BÖLÜM

İRSÂL-İ MESEL

İrsâlin sözlük anlamı bir şeyin gönderilmesi demektir. Edebî bir sanat olarak toplum tarafından doğruluğu kabul edilmiş atasözü, deyim veya hikmetli bir sözü kullanma sanatıdır. Buradaki amaç sözü güçlendirmek ve daha anlaşılır hale getirmektir.

İrsâl-ı mesel veya îrâd-ı mesel, çoğu zaman temsili bir teşbihten ibarettir.¹¹⁰Bir ibareyi kullanma bakımından ise iktibasa benzemektedir. Delil olarak gösterilen atasözü veya hikmetli söze uygunluğu bakımından leff ü neşr sanatına da benzer. Ayrıca benzeştiği başka bir sanat da mezheb-i kelâmîdir. Mezheb-i kelâmîde, iddia edilen düşünceyi ispat için mantıklı bir önerme getirilirken, irsâl-i meselde bir atasözü veya hikmetli bir söz dile getirilir. Genellikle birinci mısradaki iddia edilen düşünceye ikinci mısradaki örnek verilir. Şiirin içinde, vezne uydurmak için atasözleri, deyim ve hikmetli sözler, kelime farklılıklarına varıncaya kadar, bir takım değişikliklere uğrayabilir.

Bu sanat hikemi tarz şiirlerde görülür. Düşüncenin güçlenmesine yardım eder. Şairler, vezne uydurmak için, alıntıladıkları atasözü ve özdeyişleri küçük değişikliklere uğratabilirler.¹¹¹

Sebk-i Hindî şairlerinin bir özelliği de orijinal anlamları yakalayabilmektir. Bundan dolayı, bir Sebk-i Hindî şairi olan Şeyh Galip de orijinal anlamları yakalayabilmek için, deyimleri kullanır.¹¹²Ancak bu deyimleri bir takım değişikliklere uydurarak kullanır. Bu deyimler aynı

---

¹¹⁰ Saraç, *Belagat*. S. 277.

¹¹¹ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Sütun Yayınları, 2011, s.292.

¹¹² Zülfi Güler, “Şeyh Galip Divanında Deyimler”, *e- Journal of New World Sciences Academy*, 2011, ss.434-455.

zamanda halk söyleyişleridir. Galip, döneminde revaçta olan Mahalli tarzın etkisine kayıtsız kalmamıştır. Şiirlerinde kullandığı deyimler, atasözleri ve halk söyleyişleri şüphesiz bu tarzın etkisinden de kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sadece orijinal anlamları bulmak için değil aynı zamanda Mahallileşme tarzının etkisiyle de deyim ve atasözlerini kullanmıştır.

Galip deyimleri, atasözlerine göre, daha çok kullandığı görülmektedir. Aşağıda kullandığı deyim ve atasözlerinin bir dizini bulunmaktadır.

5. 1 İrsâl-i Mesel Sanatı Dizini

- Ağız birliği etmek:** G.174/8
Ağız köpürme: G.104/2
Ağız sulanmak: G:73/2
Ah almak: G.40/1
Ahı geçmek: G.106/2
Ahı yerde kalmamak: G.106/2
Ârâmı haram eylemek: G.150/9
Ardına düşmek: G.93/2
Aşk abdesti için kan lazım: G.49/4
Ayağa urmak: G. 84/2
Ayak basmak: G.141/4
Ayrı düşmek: K.10/7
Baş göstermek: G.161/1
Başına çalmak: G.332/6
Beli bükülmek: G.175/1
Bin ukde feth etmek: K.26/14
Bir ayak üstüne sunmak: G.233/2
Bir bir hesap olmak: G.173/4
Bir hesap çevirmek: G.105/1, G.105/7
Bir içim su: G.101/5
Biri beş kazanmak: G.73/4
Boş bulunmak: G.169/1
Bulmaya ser-i maktû'una kefen: G. 160/2

Buluttan nem kapmak: G.306/3
Can atmak: G.296/2
Cana kar etmek: G.56/4
Candan soğumak: G.72/2
Cezasın bulmak: G.112/3
Çanına ot tıkamak: G.93/4
Çapa düşmek: G.321/3
Çok söz kişiye ba'is neng ü hicab olur: K.25/19
Dağ üstü bağ olmak: G.199/1
Dâmân tutmak: G.136/4
Dem vurmak: G.15/6
Dermanını almak: G.256/7
Dest-bûs: G.45/7
Divaneye her gün bayramdır: G.218/6
Dünyaya değmek: K.17/1
Bâd-ı ecel ki söndüre kandil-i cânı: G.160/3
Eğer cev ekseler gendüm biçilmez: G.112/3
El çekmek: G.294/4
El vermek: G.84/2
Eman vermek: K.17/5
Fazilet odur ki düşmanları bile tasdik etsin: K.27/21
Fenâ nazar etmek: G.64/3
Fer bahşetmek: K.1/18
Gam yemek: G.90/4
Gark etmek: K.12/15
Geçit vermemek: G.312/8
Gına gelmek: G.9/1
Gönlü gözü açılmak: K.16/2
Gördüğü renge boyanmak: G.73/5
Göz açtırmamak: G.194/5
Göz boyamak: G.312/3
Göz dikmek: G.78/4, G.141/4

Göz kulak olmak: G.199/6
Gözü kararmak: G.150/7
Gözü yollarda kalmak: G.198/3
Gözümde tûtîyâ olmak: K.7/18
Gözümde uçmak: K.25/16, G.238/7
Gözümü açmak: G.27/5
Gûş-ı kabul tutmak: K.3/16
Gûşu girân olmak: 28/23
Gün yüzün görmek: K.15/29
Günden azher olmak: K.1/34
Güneş gibi Rûşen olmak: K.26/2
Hakden hâke sokmak: G.72/4
Hâke yüz sürmek: K.18/5
Halka-be-gûş-ı güher olmak: K.28/22
Hâl sual eylemek: G.86/2
Hatırın hoş tutmak: G.27/1, G.27/2, G.27/3, G.27/4, G.27/5, G.27/6
Hatır sual olmak: G.44/2
Hayat vermek: K.13/24
Hesaba gelmemek: G.50/5
Hesap etmek: G.274/3
İhyâ etmek: K.15/33
İhyâ kılmak: K.8/9, K.28/34
Kadem basmak: K.8/3
Kan tere batmak: G.96/2
Kanına girmek: G.198/3, G.286/2
Kanını kurutmak: G.4/3, G.27/3
Kanlı bıçaklı olmak: G.93/4
Kendi eliyle ipini çekmek: G.217/5
Kendinden geçmek: G.9/9
Kestiği tırnağa değmemek: G.312/2
Kılıçtan geçirmek: G.198/1
Kulak çekmek: G.312/9

Kûşeye çekilmek: G.91/3
Mahz-ı dâd-ı Hak: K.1/29
Malumu ima etmek: K.27/5
Meydana çıkmak: K.13/1
Mû-be-mû: K.27/4
Müdbir olmak mukbil olmaktır: G.91/5
Nakş-ber-âb olmak: G.124/4
Nazardan bırakmak: K.9/18
Nûr-ı ayn olmak: K.1/43
Ölüp ölüp dirilmek: G.43/3
Örtbas etmek: G.93/6
Pâ basmak: G.45/8)
Pâ-ber-rikâb olmak: G.128/6
Pâ-bûs: G.125/5
Rahşî cevlân eylemek: K.1/21
Ramak kalmak: G.256/7
Rîze-be-kirmân: K.28/35
Rû-be-kafa: G.9/9
Rû-be-rû olmak: K.19/36
Ruh-sûde olmak: K.3/7, K.7/2
Rû-mâl etmek: G.141/6
Saati saate uymamak: G.218/3
Sadre şifa vermek: K.26/10
Safa veren safa bulur: K.26/2
Safadan uçmak: G.16/7
Safasın sürmek: K.7/18
Sâye salmak: K.10/7
Ser-fürû etmek: K.19/36
Sipihrin çenberinden geçmek: G.38/12
Söze tutmak: G.57/13
Su gibi akmak: G.57/16
Su uyur düşman uyur haste-i hicrân uyumaz: G.116/5

Şîr ü şeker olmak: K.1/18, G.25/17, G.107/14

Taş atmak: G.47/4

Taze can vermek: K.17/19

Ter-dâmen olmak: G.126/2

Yanıp yakılmak: G.78/6

Yüz sürmek: K. 12/10, G.13/2

Yüzü kızmak: G.73/9

Yüzünü güldürmek: G.255/1

Zebâna gelme: K.4/1

Zeminin kulağı var: G.60/8

5. 2 İrsâl-ı Mesel Sanatının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Mihr şekker-rîz-i midhat mâh şîrîn-kâm-ı şükr

Birbiriyle oldular çün şîr ü şekker rûz u şeb (K.1/8)

Şîr ü şeker olmak deyimi, birbiriyle iyi anlaşmak, uyumlu olmak anlamlarına gelmektedir. Şair burada güneş ve ayın birbiriyle şîr ü şeker olduklarını dile getirerek, çok uyumlu olduklarını ifade etmektedir.

Mihr ü meh gülmîh-i süllemdir dedi mi'râcına

Ol Resûlün kim cihâna bahş eder fer rûz u şeb (K.1/18)

Fer bahşetmek deyimi ışık saçmak deyimiyle aynı anlamda olup bir kimsenin, bilgisi ve tarzıyla etrafındakileri aydınlatması, yol göstermesi manasında kullanılmaktadır. Şair burada, Hz. Peygamber'in cihana fer bahşettiğini yani ışık saçtığını ifade etmektedir.

Pehlvân-ı Kâbe Kavseyn mâh çevgân mihr gûy

Ol ki rahşı sidrede cevlân eyler rûz u şeb (K.1/21)

At koşturmak deyimi, istediği gibi hareket etmek, tüm yetkileri eline almak anlamlarını taşımaktadır. Şair burada bu deyimi rahşı cevlan eylemek şeklinde kullanmaktadır. Beyte göre, Hz. Peygamber, Sidre'de gece gündüz at koşturmaktadır.

Lik mahz-ı dâd-ı Hakdır kalb-i mihr ü çeşm-i mâh

Oldular envâr-ı ihsânına mazhar rûz u şeb (K.1/29)

Allah vergisi deyimi, insanın çalışarak kazanmadığı, yaratılışında olan yetenekler için kullanılır. Şair burada bu deyimi mahz-ı dâd-ı Hak (Allah vergisinin ta kendisi) diye kullanmaktadır. Şair güneşi kalbe, ayı da göze benzetmekte ve bu durumun Allah vergisinin ta kendisi olduğunu ifade etmektedir.

Pençe-i şîr-i Hudâdır mihr ü mehdîr zü 'lfikâr

Çeşm-i hussâda bu ma'nâ günden azher rûz u şeb (K.1/34)

Gün gibi açık deyimi, çok açık, inkâr edilemeyecek kadar göz önünde anlamını taşır. Şair burada bu deyimi günden azher (günden daha açık) şeklinde kullanmaktadır. Beyte göre, Allah'ın aslanı (Hz. Ali) nın pençesi, gün; ay da Zülfikar gibidir. Kıskançların gözü için bu mana gece gündüz, gün gibi açıktır.

Mihr ü mehdîr bu siphrin nûr-ı aynı n'eyleyim

Bilirim va'llâh olmaz sana mefhar rûz u şeb (K.1/43)

Gözümün nuru deyimi, sevgi ifade eden bir deyimdir. Şair burada bu deyimi nur-ı ayn şeklinde ifade etmektedir. Beyte göre, güneş ve ay bu feleğin gözünün nurudur. En önemli ve sevilen iki unsurudur.

3. Kaside

Hâk-i dergâhına ruh-sûdedir efrâd-ı ricâl

Mürşîd-i her-dü serâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/7)

Ruh-sûde ifadesi, yüzü sürülmüş anlamına gelmektedir. Bu ifade günümüzde yüz sürmek deyimini karşılar. Bu deyim, saygı göstermek anlamında kullanılmaktadır. Şair burada, tüm erkek fertlerinin, Mevlana'nın dergâhının toprağına yüz sürdüğünü dile getirmektedir.

Nâyına şu'le -i enfâsına tut gûş-ı kabûl

Tûr u Mûsâ vü asâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/16)

Gûş-ı kabul tutmak deyimi, günümüzde kulak tutmak şeklinde kullanılmaktadır. Bu deyim, isteyerek dinlemek, merakla dinlemek anlamında kullanılır. Şair burada Mevlana'nın neyinin alevine kulak tutmayı istemektedir.

4. Kaside

Görünse her ne taraftan cemâl-i Mevlânâ

Gelir zebânlara ism-i Celâl-i Mevlânâ (K.4/1)

Zebâna gelmek deyimini günümüzde kullanılan dile gelme deyimidir. Bu deyim, konuşma yeteneği yokken konuşmaya başlamak anlamını taşır. Beyte göre, Mevlana'nın güzelliği hangi tarafta görünse, o taraf dile gelip, Mevlana'nın Celalini söylemeye başlar.

7. Kaside

Ana ruh-sûdedir âteş-perestân-ı mahabbet hep

Semender-hâne-i mihr ü vefâdır matbah-ı Monlâ (K.7/2)

Ruh-sûde deyimini yüz sürmek deyimiyile aynı anlamda olup saygı göstermeyi ifade eder. Beyte göre, muhabbet ateşperestleri, Monla'nın mutfağına yüz sürüp saygı göstermektedirler.

Olup Âdem safâsın sürmedim Gâlib o Firdevsin

Dahı hâlâ gözümde tütüyâdır matbah-ı Monlâ (K.7/18)

Şair burada iki deyim kullanmaktadır. Birinci mısradaki kullanılan *safâsın sürmek* deyimini, keyfini çıkarmak, rahatına bakmak anlamlarında olup günümüzde sefa sürmek şeklinde kullanılmaktadır. İkinci mısradaki geçen *gözümde tütüyâdır* deyimini gözümde sürmedir anlamına gelmekte ve günümüzde kullanılan gözümde tütüyor deyimiyile aynı anlamdadır. Bu deyim çok özlemek, hala gözün önünde olmak, unutmamak anlamlarına sahiptir. Şair burada Hz. Âdem'in cennetteki durumuna göndermede bulunarak Âdem, Firdevs cennetinin sefasını sürmediği gibi, kendisinin Âdem gibi olup Mevlana'nın mutfağının sefasını sürmemekten yakınmakta ve orayı çok özlediğini dile getirmektedir.

8. Kaside

Oldu perverde-i âgûş-ı cenâb-ı hünkâr

Basdı eflâke kadem Hazret-i Sultân veled (K.8/3)

Ayak basmak deyimini bir yere giriş yapmak anlamına gelmektedir. Şair burada bu deyimini *kadem basmak* şeklinde kullanmaktadır. Beyte göre, Hazret-i Sultan Veled, Hünkâr'ın kucağında beslenmekte ve feleklere ayak basmaktadır.

Bendelik saltanatı Gâlibi kulsın ihyâ

Bahş edip feyz ü himem Hazret-i Sultân Veled (K.8/9)

İhya kılmak deyimini günümüzde ihya etmek şeklinde kullanılıp, mutlu etmek anlamını taşımaktadır. Şair burada, Hazret-i Sultan Veled'in kendisine feyz ve yardım bağışladığını, bundan dolayı içinde bulunduğu kölelik saltanatında, kendisini ihya ettiğini dile getirmektedir.

9. Kaside

Lutf eyle o mahbûbu bırakma nazarından

Ey kâşif-i esrâr-ı nihân Hazret-i Şârih (K.9/18)

Nazarda bırakmak deyimini günümüzde gözden düşürmek şeklinde kullanılmakta ve önem vermekten vazgeçme, eskisi gibi sevmeme anlamına gelmektedir. Şair burada, gizli sırların keşfedeni olan Hz. Şârih'e seslenmekte ve lütfedip, kendisini gözden düşürmemesini istemektedir.

10. Kaside

Ayru düşmez zerresi metnin sevâd-ı şerhine

Sâye salmış gûyiyâ ol âfitâbın pertevi (K.10/7)

Bu beyitte iki deyim kullanılmaktadır. Birinci mısradaki kullanılan *ayrı düşmek* deyimini uyuşmama, düşüncelerin farklı oluşu anlamlarında kullanılmaktadır. İkinci mısradaki geçen *sâye salmak* deyimini ise gölge salmak demek olup, bir şeyi veya bir kimseyi koruma anlamına gelmektedir. Beyte göre, asıl metnin zerresi ile şerhin karalamaları birbiriyle uyum göstermekte, herhangi bir aykırılık aralarında görülmemektedir. Bundan dolayı sanki güneş gibi olan Mevlana'nın ışığı, gölge edip söz konusu şerhi, koruması altına almış gibidir.

12. Kaside

İtlâf-ı nakd-ı encüm eder bendegânına

Yüzler sürünce geydiği pâ-pûşa mâhtâb (K.12/10)

Yüz sürmek deyimini çok saygı göstermek anlamında kullanılmaktadır. Şair burada, mehtabı bir sultan gibi hayal etmekte ve o sultanın köleleri ona saygı gösterip papucuna yüz sürdüklerinde, bütün yıldızların sermayesini, onlar için kurban edip öldürdüğünü dile getirmektedir.

Tedbîr-i sâfi-veş veremez haşr-i intizâm

Gark etse dehri penbe-i menfûşa mâhtâb (K.12/15/

Gark etmek deyimi bir şeyi bol bol vermek anlamında kullanılmaktadır. Şair burada mehtabın, feleği atılmış pamuğa (penbe-i menfûş) gark etmesini hayal etmektedir.

13. Kaside

Meydân-ı nazma çıkdı kalem kahramân gibi

Aldı cihânı kabzaya sâhip-kırân gibi (K.13/1)

Meydana çıkmak deyimi görünmek, belli olmak anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada kalemi bir kahraman gibi hayal etmekte ve nazım meydanına çıktığını dile getirmektedir.

Vermiş mi kimse mülke bu rütbe hayât-ı nev

Sultân Selîm-i sâlis-i Osmâniyân gibi (K.13/24)

Hayat vermek deyimi bir yenilik yapmak, bir düşünceyi fiiliyata geçirmek anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada, kimsenin Sultan Selim kadar, ülkeye yeni hayat vermediğini, yeni düşünceler ortaya koymadığını dile getirmektedir.

15. Kaside

Şeb-i hecr âhir oldu gün yüzün gördük

Sabâh-ı vuslatın oldu nümâyân neşr-i envârı (K.15/29)

Gün yüzün görmek deyimi, sıkıntıdan sonra rahatlamak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada ayrılık gecesinin, sonunda bitip, gün yüzünü gördüğünü, kavuşma sabahının görünüp ışıkların yayıldığını dile getirmektedir. Bu deyim burada gerçek anlama gelecek şekilde de kullanılmaktadır. Çünkü geceden sonra zaten gün yüzü görünür.

Kaside semtin ihyâ etmedir sâyende maksûdum

Ferâmûş etdirem şâirlere Urfi-i sehhârı (K.15/33)

İhya etmek deyimi burada, canlandırmak, yeniden ortaya çıkmak anlamlarında kullanılmaktadır. Urfi, Sebk-i Hindî şiiirinin önemli şairlerinden olup özellikle kaside alanında başarılı eserlere sahiptir. Şair burada söz konusu şaire göndermede bulunarak, kaside alanını ihya etmeyi amaçladığını ve şairlere Urfi'yi unutturmak istediğini dile getirmektedir.

16. Kaside

Çemen çemen gül ü nergisle zeyn olup âlem

Açıldı gönlü gözü gülşenin erişdi bahâr (K.16/2)

Gönlü gözü açılmak deyimi, ferahlamak, mutlu olmak anlamlarına gelmektedir. Şair burada âlemin gül ve nergisle süslendiğini, baharın gelip gül bahçesinin gönlü ve gözünün açıldığını ifade etmektedir.

17. Kaside

Bana Sultân Selîm- kâm-ver kâm-ı cihân verdi

Bütün dünyaya değer bir genc-i hâs u râygân verdi (K.17/1)

Dünyaya değmek deyimi, çok kıymetli, eşi benzeri olmamak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada, isteklerin sahibi olan Sultan Selim'in, kendisine dünyaya değer özel bir hazine verdiğini dile getirmektedir.

Acep bir mesnevî-i pür-bahâ kim Cevrî hattıyla

Dil-i uşşâk-ı zâra cevri-i gerdûndan emân verdi (K.17/5)

Emân vermek deyimi, güven vermek anlamında kullanılmaktadır. Şair burada, Sultan Selim'in Cevrî hattıyla kendisine hediye ettiği Mesnevî-i Şerîf'in, ağlayan âşıklar için, feleğin dertlerine karşı güven verdiğini dile getirmektedir.

Hilâl olmuşdu mâhı Şems işrakıyla bedr etdi

Gürûh-ı Mevlevîye makdemiyle tâze cân verdi (K.17/19)

Taze cân vermek deyimi, yeniden heyecana getirmek, hayatlandırmak anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada, Şems'in gelmesiyle, Mevlevî dervişlerinin yeniden canlanıp heyecana geldiğini dile getirmektedir.

18. Kaside

Bu şân-ı kevkeble bir de gördüm hâke yüz sürdü

Meğer takbîle gelmiş dâmen-i sultân-ı İslâmı (K.18/5)

Hâke yüz sürmek deyimi günümüzde kullanılan yere yüz sürmek deyimiyle aynı anlamda olup, saygıyı ifade etmektedir. Şair burada, Sultan Selim'in giydiği yıldız desenli elbiseyi, yere sürülünce, sanki yıldızların onun eteğini öpmeye gelmiş gibi hayal etmektedir.

19. Kaside

Ta'n eyleyen gelsin berü olsun benimle rû-be-rû

Nef'îye etmem ser-fürû ger himmetin olursa zam (K.19/36)

Burada iki deyim bulunmaktadır. Şair birinci mısradaki, günümüzde yüz yüze şeklinde kullanılan *rû-be-rû* deyimini dile getirmektedir. Bu deyim, yüzleşmek, açık açık her şeyi konuşmak anlamlarında kullanılır. İkinci mısradaki ise, günümüzde boyun eğmek şeklinde kullanılan *ser-fürû* deyimini kullanılmaktadır. Bu deyim, bir güç karşısında pes etme anlamını taşır. Şair burada kaside ustası Nef'î'yi hatırlatarak, onun himmeti daha fazla olsa da ona boyun eğmeyeceğini ifade etmektedir.

21. Kaside

Ol serv-kaddi kollamağa rû-be-râh olup

Dökdü ayağına dür-i şâd-âbı selsebil (K.21/3)

Rû-be-râh deyimini günümüzde yola çıkmak, yola koyulmak şeklinde kullanılmaktadır. Beyte göre *selsebil*, servi boylu sevgiliyi kollamak için yola çıkınca, ayağına suya kanmış incileri dökmektedir.

25. Kaside

Reng-i ruhu gözümde uçar ol perî-veşin

Kim tâb-ı rûzedden yıkılıp mest-i hâb olur (K.25/16)

Gözümde uçmak deyimini, gözümde tutmek, görür gibi olmak anlamına gelmektedir. Beyte göre, peri gibi güzel sevgilinin yanaklarının rengi, şairin gözünde uçmakta, onu görür gibi olmaktadır. Şair sevgilinin, orucun yorgunluğundan yıkılıp, uyku sarhoşu olmuş halini hayal etmektedir.

Çıkdı saded ne fâ'ide savb-ı meramdan

Çok söz kişiye bâ'is-i neng ü hicâb olur (K.25/19)

Şair ikinci mısradaki “Çok söz kişiye bâ'is-i neng ü hicâb olur.” ifadesiyle “Çok söz insanı utandırır.” demeye getirmekte ve irsal-i meselin bir örneğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu ifade “Çok laf yalansız, çok mal haramsız olmaz.” atasözünü de hatırlatmaktadır.

26. Kaside

Bu müdde'â güneş gibi rûşen değil midir

Her hâl ile safâ bulur ol kim safâ verir (K.26/2)

Bu beyitte “Safa veren safa bulur.” sözü bir iddia olarak ortaya atılmaktadır. *Güneş gibi rûşen olmak* deyimini, apaçık ortada olmak, çok açık bir şekilde görmek anlamlarına gelmektedir. Şair burada ortaya attığı bu iddianın, güneş gibi açık olup olmadığını sormaktadır.

Elbet gelir zamân ile dünyaya bir hakîm

Kânun-ı hikmet üzre sadra şifâ verir (K.26/10)

Sadre şifa vermek deyimini, gönlü rahatlatmak anlamına gelmektedir. Şair burada, bir gün dünyaya bir hükmedici geleceğini ifade etmektedir. Bu kişinin, hikmet kanunu ile sadre şifa vereceğini dile getirmektedir.

Bir hûy-ı hande-rûy ile bin ukde feth eder

Hulk-ı latîfi gülşene feyz-i sabâ verir (K.26/14)

Düğüm çözmek deyimini, sorunları halletmek anlamında kullanılır. Şair burada bu deyimini *bin ukde feth etmek* şeklinde ifade etmektedir. Beyte göre, bu kasidenin kendisine yazıldığı Şerif Efendi, bir güler yüzüyle, bin düğümü çözmektedir.

27. Kaside

Nefy-i uşşâk eyleyen bir nûn yok ya ’nî dehen

Dikkat etdim mû-be-mû ol nâmenin imlâsına (K.27/4)

Mû-be-mû deyimini, kıl üstüne kıl anlamına gelmekte ve günümüzde kullanılan kılı kırk yarmak deyimiyile aynı anlamı taşımaktadır. Şair burada, mektubun imlasını, kılı kırk yararcasına incelediğini ifade etmektedir. Ancak âşıkları reddeden tek bir nun harfini göremediğini ifade etmektedir. Nun harfi, Farsçada olumsuzluk ekidir.

Hat değil bir rik’adır ma ’lûmu îmâ eylemiş

Vaz’ edip mîm-i dehânın mevki’-ı imzâsına (K.27/5)

Ma ’lûmu îmâ etmek deyimini günümüzde kullanılan malumu ilam etmek deyimiyile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu deyim bilinen bir şeyi, yeni bir şey gibi söylemek demektir.

Nîk-hâh-ı dîn ü devlet olduğun tasdîk eder

Sorsan ol âlî-pesendin var ise a’ dâsına (K.27/21)

Şair burada, bu kasideyi sunduğu Ahmet Efendi’yi kastederek, din ve devletin iyiliğini isteyen biri olduğunu, düşmanlarının bile tasdik ettiğini

dile getirmektedir. Bu ifade “Fazilet odur ki düşmanları dahi tasdik etsin.” kelam-ı kibarının başka tarzda söylenmesidir.

28. Kaside

Hep halka-be-gûş-ı güher-i nutkudur âlem

Hey bu ne aceb debdebe vü şöhret ü şândır (K.28/22)

Şair burada Hoca Neşet’in konuşmasını, kulağa takılan inci halkası gibi hayal etmekte ve âlemi bu halkaya benzetmektedir. Bu benzetme kulağa küpe yapma deyimini hatırlatmaktadır. Beyte göre bütün âlem onun nasihatlerini dinleyip ders çıkarmaktadır.

Sındırdı verâ-yı felek-i ahdârı sîti

Erbâb-ı hased hiss edemez gûşu girândır (K.28/23)

Gûşu giran olmak deyiminin tam karşılığı kulağı ağır olmak demektir. Bu deyim, geç işitme, sağır olma anlamlarını taşımaktadır. Şair burada, Hoca Neşet’in şöhretinin, yeşil feleğin ötesini korkuttuğunu ifade etmektedir. Ancak haset erbabının kulağı geç duyduğu için hissetmediklerini söyleyerek tariz yapmaktadır.

Sen tab’ımı tahsîn ile kıldın beni ihyâ

Bana bu şeref mâye-i ârâmiş-i cândır (K.28/34)

İhyâ kılmak deyimini sevindirmek, canlandırmak, heyecanlandırmak anlamlarına sahiptir. Şair burada, Hoca Neşet’i kastederek, onun, tabiatını güzel eylediğini böylece onu ihya ettiğini dile getirmektedir.

Bu bâr-ı sühanla değilim rîze-be-kirmân

Küstâhî-i tavrım bilirim ayn-ı ziyândır (K.28/35)

Rîze-be kirmân deyimini, kurtları dökme anlamına gelmektedir. Bu deyim, bir kimsenin, uzun süre yapamadığı ve hasretini çektiği bir işi yapması durumunda kullanılır. Şair burada, üstünde bir söz yüküyle kurtlarını dökmeye çalışmadığını dile getirmektedir. Çok konuşmasını, küstahça bir tavır olarak görmekte ve bunun zararın ta kendisi olduğunu dile getirmektedir.

4. Gazel

Verdiği nuklu ciğer-pârem iken sâkînin

Kanımı pek kurudur etdiği ibrâm bana (G.4/3)

Kanını kurutmak deyimini insafsızca sömürmek, eziyet etmek anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada sakinin, kendisine verdiği mezenin, kendi ciğerinin parçası olduğunu ifade etmektedir. Sakinin yaptığı zorlama ve ısrarın kanını kuruttuğunu yani kendisine çok eziyet verdiğini dile getirmektedir.

9. Gazel

Mâye-i renc ü hasâretle gınâ geldi bana

Şimdi kâlâ-yı inâyetden abâ geldi bana (G.9/1)

Gınâ gelmek deyimini bir işten bıkmak, usanmak anlamlarına gelmektedir. Şair burada bu deyimini kullanarak, acı ve zarar bilgisi (mâye-i renc ü hasâ ret) ni düşünmekten bıktığını ifade etmektedir.

Zerk-ı vahdet ile Gâlib gidicek kendüden

Aks-i âyîne gibi rû-be-kafâ geldi bana (G.9/9)

Bu beyitte iki deyim kullanılmaktadır. Birinci mısradaki geçen *kendinden geçmek* deyimini, kendini kaybetmek, şuurunu yitirmek anlamlarında kullanılır. Zerk, aşlamak demektir. Şair burada vahdetin yani Allah'la bütünleşmenin aşısıyla, kendinden geçeceğini dile getirmektedir. İkinci mısradaki geçen *rû-be-kafa* ifadesi ters yüz olmak deyiminin karşılığıdır.

13. Gazel

Yüz verme hâl-i Hindûya ey yâr kıl kerem

Kim fitne intihâb idiyor câ-be-câ sana (G.13/2)

Şair burada *yüz vermemek* deyimini kullanmaktadır. Bu deyim, önemsememek anlamına gelmektedir. Şair burada sevgiliye seslenerek Hindu gibi siyah bene yüz vermemesini istemektedir.

15. Gazel

Ene'l-Hakdan dem urmuşdur surâhî

Olup vâkıf gelûsun tutdu ahbâb (G.15/6)

Bu beyitte *dem vurmak* deyimini kullanılmaktadır. Bu deyim bir konudan bahsetmek, bir konuyu hatırlatmak anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada, sürahinin Ene'l-Hak'tan söz ettiğini ifade etmektedir.

16. Gazel

Safâdan uçsa da deryâ-yı meyden olmaz dûr

Bat-ı şarâb gibi mürğ-i hâb-ı âlem-i âb (G.16/7)

Safâdan uçmak deyimini, mutluluktan uçmak anlamına gelmektedir. Şair burada içki âleminin uykusunun kuşu (mürğ-i hâb-ı âlem-i âb), mutluluktan uçsa da içki sürahisi (bat-ı mey) gibi içki denizinden uzaklaşmayacağını ifade etmektedir.

25. Gazel

Şîr ü şekkerdir celâl ile cemâl ammâ yine

Merd-i vahdet sübhâ vü zünnâra etmez iltifât (G.25/6)

Şair burada *şîr ü şeker olmak* deyimini kullanmaktadır. Bu deyim çok iyi anlaşmak, uyumlu olmak anlamını taşır. Şair burada Allah'ın lütuf (cemâl) ve kahr (celâl) taraflarının çok uyumlu olduğunu dile getirmektedir. Tasavvufi anlamda Allah'ın bu iki çeşit isimlerini aynı görmek insan-ı kâmilin özelliğidir. Beyte göre vahdet sırrına ermiş insanlar, tespih ve zünnara iltifat etmezler.

27. Gazel

Gönül ders-i gamın çokdan unutuldu hâtırın hoş tut

O mürgü başka bir sayyâd tutdu hâtırın hoş tut (G.27/1)

Şair burada *hatırın hoş tut* deyimini kullanmaktadır. Bu deyim üzülmemeyi tavsiye etmek anlamında kullanılır. Beyte göre, gönül gam dersini çoktan unutmuş; o kuşu başka bir avcı tutmuştur. Bundan dolayı şair gönlünü hoş tutmayı, üzülmemeyi tavsiye etmektedir.

Seninle ey sitem-hû germ-i ülfet olmayız artık

Soğuk sözler beni candan soğutdu hâtırın hoş tut (G.27/2)

Şair burada iki deyim kullanmaktadır *candan soğumak* deyimini; bir şeyden bezmek, usanmak anlamlarına gelmektedir. Şair, sevgilinin soğuk sözlerinin, kendisini artık usandırdığını bundan dolayı da onunla sıcak bir dostluk kuramayacağını dile getirmektedir. *Hatırın hoş tutmak* deyimini gönlünü hoş tutmak deyimine aynı anlamda olup, üzülmemeyi tavsiye ederken kullanılan bir deyimdir. Şair, soğuk sözlerin kendisini usandırdığını ama sevgilinin üzülmemesini istemektedir.

Gözümden çıkdı hûnâb-ı sirişk akıttığım demler

Havâ-yı tünd-i gam kanım kuruttu hâtırın hoş tut (G.27/3)

Kanını kurutmak deyimi insafsızca birini sömürmek, ona eziyet etmek anlamlarına gelmektedir. Şair burada sevgilinin gamının şiddetli havasının, kanını kuruttuğunu ona çok eziyet çektirdiğini dile getirmektedir. Ayrıca üzülmeye, sevinç anlamına gelen *hâtırın hoş tut* deyimi de kullanılmaktadır.

Anıp ey şîr-mestim gül hemân hâl-i dil-i zâra

Şeker-handın çün ol çok zehr yutdu hâtırın hoş tut (G.27/4)

Şair burada *hâtırın hoş tut* deyimini kullanmaktadır.

Perîşân etme zülfün senden özge bir siyeh-îmân

Uyardı çeşmimi bahtım uyutdu hâtırın hoş tut (G.27/5)

Gözünü açmak deyimi, bir konuda bir kimsenin yeni bir şey anlaması, bilgi elde etmesi, uyanması anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada, bu deyimi *çeşmimi uyardı* şeklinde kullanmaktadır. Beyte göre sevgilinin saçından başka kara imanlı biri, şairin gözünü açmıştır. Yani şair artık eskisi gibi saf değildir. Bu konuda tecrübe sahibi olmuştur. Ayrıca ikinci mısradaki *hâtırın hoş tut* deyimi kullanılmaktadır.

Bulup âyînesin tûtî-i tab'-ı Gâlib'in

Gönül ders-i gamın çokdan unuttu hâtırın hoş tut (G.27/6)

Şair burada *hâtırın hoş tut* deyimini kullanmaktadır.

38. Gazel

Geçenler bu sipihrin çenberinden öyle söyler kim

Kemend-i vahdet-i zevk u kederdir halka-i tevhîd (G.38/12)

Sipihrin çenberinden geçmek deyimi feleğin çemberinden geçmek deyimiyle aynı anlamdadır. Bu deyim başından geçen olaylardan çok deneyim kazanmak anlamına gelmektedir. Şair burada bu feleğin çemberinden geçenlerin yani çok tecrübeli olanların, “Tevhid halkası zevk ve kederi birleştiren bir düğüm (kemend-i vahdet-i zevk u keder) dür.” dediklerini ifade etmektedir.

40. Gazel

Cânlar üzmüş zulmet-i hecrinde gîsû koymuş ad

Âhlar almış gam-ı aşkında ebrû koymuş ad (G.40/1)

Şair burada *âh almak* deyimini kullanmaktadır. Bu deyim başkalarına yaptığı haksızlıklardan dolayı, onların beddualarını almak anlamında kullanılır. Şair burada sevgilinin aşk gamında, âşıklara haksızlık yaptığını, bundan dolayı onların ahlarını aldığını ifade etmektedir. Ancak sevgilinin bu ahlara kaş (ebrû) ismini verdiğini dile getirmektedir.

43. Gazel

Ölür ölür dirilir ehl-i keyf bu şekere

Fekeyfe olmaya rindâna la'l-i nâb lezîz (G.43/3)

Ölüp ölüp dirilmek deyimini acı, sıkıntı geçirmek, kötü günler yaşamak anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada rintlerin, sevgilinin saf la'l taşı gibi dudaklarının şekerinden lezzet aldığını, bundan dolayı keyif ehlinin ölüp ölüp dirildiğini ifade etmektedir. Çektikleri acı onlara lezzet vermektedir.

44. Gazel

Nüviştedir bu ki mektûb-ı hatt-ı cânânda

Nigâh hastasının hâtırı su'âl olunur (G.44/2)

Şair burada *hâtırı su'âl olunur* deyimini kullanmaktadır. Bu deyim, günümüzde kullanılan hâl hatır sormak deyimiyile aynı anlamdadır.

45. Gazel

Olup şöhret talebler dest-bûs-ı halka hâcetmend

Kef-i deryûzeyi gûyâ diğergûn eylemişlerdir (G.45/7)

Şair burada, *dest-bûs* (el öpme) deyimini kullanmaktadır. Bu deyim saygı gösterilmesi gereken kimselerin elini öpme fiilini ifade etmekle beraber aynı zamanda mecazi olarak, başkalarına yaranmak, onlara karşı alçaklık göstermek anlamlarına da gelmektedir. Şair burada mecazi anlama gelecek şekilde, halkın elini öpmeye muhtaç olmak (*dest-bûs-ı halka hâcetmend*) ifadesini kullanmaktadır.

Rikâb-âsâ basarlar pâların müjgân-ı şîrâna

Ta'lluk hârını anlar ki bîrûn eylemişleridir (G.45/8)

Ayak basmak deyimini, bir yere girmek anlamına geldiği gibi, bir şeyi küçümsemek veya bir amaç uğrunda bir şeyden vazgeçmek anlamlarına gelmektedir. Şair burada bu deyimini *pâ basmak* şeklinde kullanmaktadır.

Ta'alluk, alaka peyda etmek, irtibat kurmak demektir. Tasavvufi bir terim olarak, dünya bağları anlamını taşır. Beyte göre, şairin tarif ettiği kişiler, üzengiye basar gibi arslanların kirpiklerine basmışlar. Yani âşık için bir lütuf olan sevgilinin bakışlarından vazgeçmişlerdir. Dünya bağlarının dikenini (ta'lluk hârî) ni dışarı çıkarmışlardır.

47. Gazel

Taş atma girân-mestlerin cürmünü afv et

Ol bârı çeken gerden-i mînâ mı değildir (G.47/4)

Şair burada *taş atmak* deyimini kullanmaktadır. Bu deyim, birini suçlamak, kötülemek anlamlarını taşır. Şair burada, sevgiliden âşıkları suçlamamasını, onları affetmesini istemektedir.

49. Gazel

Vuzû-yı aşka hûn lazım demiş ber-dâr iken Mansûr

Bu kurbiyyet ziyâdât-ı nevâfilden zuhûr eyler (G.49/4)

Şair burada Hallac-ı Mansur'un "Aşk abdesti için kan lazım." sözünü ifade etmektedir. Şair bu sözü, Allah'a yakın olmakla bağlamakta ve bu yakınlığın ancak nafile ibadetlerle mümkün olabileceğini dile getirmektedir.

50. Gazel

Hat-ı Fireng gibi zülfü ü ebrûvân kec ü mec

Ne anlanır rakam-ı mekri ne hisâba gelir (G.50/5)

Hesaba gelmemek deyimini sayılmayacak kadar çok anlamına gelmektedir. Şair burada sevgilinin Fireng ülkesi gibi siyah saç ve kaşının karmaşık olduğunu dile getirmekte ve onların yaptığı hilenin sayısının, hesaba gelmeyecek kadar çok olduğunu ifade etmektedir.

56. Gazel

Câna kâr etmek için gamzesi sihr ile gehî

Hande-i zîr-i lebi nîm nigehden görünür (G.56/4)

Cana kâr etmek deyimini olumsuz yönde etkilemek, sabrını tüketmek anlamlarına gelmektedir. Şair burada, aşığın sabrını tüketmek için, sevgilinin bakış sihriyle bazen dudağının altından güldüğü (hânde-i zîr-i leb) nü ifade etmektedir.

57. Gazel

Düşürdü dâma o çîneyle tûtî-i nâzı

Tutup söze kasem-i dâne dâne-i tanbûr (G.57/13)

Söze tutmak deyimi, birisini lafla oyalamak anlamındadır. Şair burada, tambur danesinin, yemin danesini söze tutarak, naz papağanını tuzağa düşürdüğünü dile getirmektedir. Beyte göre, tambur danesi, naz papağanına yeminler ederek onu oyalamış ve tuzağa düşürmüştür.

Riyâz-ı hayreti sîr-âb-ı feyz eder Gâlib

Akınca su gibi mevc-i terâne-i tanbûr (G.57/16)

Su gibi akmak deyimi akıcı olma, kolaylık sağlama, bir bestenin kulağa hoş gelmesi anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada tambur nağmesinin dalgasının, su gibi akıp kulağa çok hoş geldiğini dile getirmektedir.

60. Gazel

Bak gûş-ı sünbüle ney-i ser-gûş-ı nergise

Harf-i nigâhı anma zeminin kulağı var (G.60/8)

Zeminin kulağı var ifadesi yerin kulağı var ifadesiyle aynı anlamda olup, bir sözün çabuk yayılmasını ifade eder. Bu beyitte şair, nigâh kelimesini anlamamayı istemektedir. Nergisin kulağının neyi ve sümbülün kulağı bunu işitebilir. Çünkü yerin kulağı var, bundan dolayı bu söz çok çabuk yayılır ve sır olmaktan çıkar.

64. Gazel

Âhir düşüp hasârete bir gün baka kalır

Ehl-i fenaya her kim ederse fenâ nazar (G.64/3)

Fenâ nazar etmek deyimi, günümüzde kullanılan kötü gözle bakmak deyimiyle aynı anlamdadır. Bu deyim, kötü niyetle bakmak anlamını taşır. Şair burada, fena ehline kim kötü gözle yani kötü niyetle bakarsa, sonunda zarara uğrayacağını dile getirmektedir.

72. Gazel

Hâkdan hâke sokar çerh-i siyeh-kâr elbet

Âfitâb-ı sühanın tâli'i vârun gibidir (G.72/4)

Hâkdan hâke sokmak deyimi, yerden yere vurmak deyimiyle aynı anlamda olup, bir kimseyi kötü duruma düşürmek, azarlamak, rezil etmek

anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada, kara iş, kötü iş yapan feleğin, insanı yerden yere vurup kötü duruma düşürdüğünü dile getirmektedir.

73. Gazel

Leb-i la'li bana nukl olduğunu nakl etsem

Mey-i gül-reng ile câm-ı Cem'in ağzı sulanır (G.73/2)

Ağzı sulanmak deyimini çok istemek, arzu etmek anlamlarında kullanılan bir deyimdir. Şair burada sevgilinin la'l gibi kırmızı dudakları (leb-i la'l) nin, kendisine nasıl meze (nukl) olduğunu anlatması halinde, Cem'in kadehi (câm-ı Cem) nin gül renkli içki (mey-i gül-reng) ile ağzının sulanacağını ifade etmektedir.

Ne gerek eyler isem dirhem-i dâğı isâr

Ser-i bâzâr-ı mahabbetde biri beş kazanır (G.73/4)

Biri beş kazanır deyimini çok kâr getirir anlamındadır. Şair burada, dirhem olarak hayal ettiği ateş yarasını dağıtmanın bir anlamı olmadığını ifade etmektedir. Çünkü muhabet pazarında, bire beş kazandıran bir durum söz konusu olduğunu dile getirmektedir.

Ol ider seyrini bu hâne-i sad-nakşın kim

Sâf âyîne gibi gördüğü rengen boyanır (G.73/5)

Gördüğü rengen boyanmak deyimini, her yere, herkese ayak uydurabilmek anlamında kullanılmaktadır. Şair burada yüz nakışlı evi seyrettiğini ifade etmekte ve saf ayna gibi gördüğü her şeyin rengini alabildiğini yani her yere ayak uydurabildiğini dile getirmektedir.

Niçe kızsın yüzümüz arz-ı merâm eylemeğe

O gül-i bâğ-ı hayâ geh açılır geh kapanır (G.73/9)

Yüzü kızmak deyimini, günümüzde yüzü kızarmak şeklinde kullanılıp utanmayı ifade eder. Şair burada isteklerini arz etmek (arz-ı merâm eyleme) için yüzlerinin çok (niçe) kızardığını ifade etmektedir.

78. Gazel

Göz dikse bağ-ı hüsnüne şâyestedir anun

Bi-gâne görme nergisi çeşm âşinâsıdır G.78/4)

Göz dikmek deyimini, bir şeye sahip olmak isteğini ifade eder. Şair burada, nergisin sevgilinin güzellik bahçesine göz dikmesi, ona sahip olmak

istemesi nergise layık olduğunu çünkü onun gözle aşinalığı olduğunu dile getirmektedir.

Gâlib yanıp yakılmadadır Hindûvân-ı dâğ

Âteş-geh-i derûn semender yuvasıdır (G.78/6)

Yanıp yakılmak deyimini acı çekmek anlamını taşır. Şair burada, Hindu gibi siyahlaşmış kendi ateş yaralarının yanıp yakıldığını ifade etmektedir. Gönündeki ateş yerinin semender yuvası olduğunu dile getirmektedir.

84. Gazel

Şimdi ayağa urdu metâ'-ı hüner velî

Sâkî olursa müşterisi yine el¹¹³ verir (G.84/2)

Şair burada iki deyim kullanmaktadır. Birinci mısradaki kullanılan *ayağa urmak* deyimini, günümüzde kullanılan *ayağa düşmek* deyimiyile aynı anlamdadır. Bu deyim, değerini kaybetmek anlamını taşır. Diğer deyim *el vermek* deyimini olup yardım etmek anlamına gelir. Şair bu beyitte, hüner metainin çok değersizleştiğini ifade etmekte, ancak sakinin onun müşterisi olması halinde, hüner metaini yine yardımcı olacağını ve yine onu yükseltebileceğini dile getirmektedir.

86. Gazel

Hîç kesmezdi kolundan nâme-i şemşîrini

Satr emvâcında hep hâlim su'âl eylerdi yâr (G.86/2)

Şair burada, günümüzde hal hatır sormak anlamına gelen *hâli su'âl eylemek* deyimini kullanmaktadır.

90. Gazel

Ne var tefekkür-i kismetle gam yiyip yatmak

Ezelde herkese hân-ı ni'am mürettebdır (G.90/4)

Gam yemek deyimini, dert çekmek anlamına gelmektedir. Şair burada, kısmetini düşünüp, dert çekip yatmanın anlamsız olduğunu dile getirmektedir. Çünkü herkese verilecek nimetin, ezelden düzenlendiğini ifade etmektedir.

---

¹¹³ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.788. (Bu kelime hem Kalkışım'ın hem de Okçu'nun çalışmasında *âl* diye okunmuştur. Ancak Okçu'nun çalışmasındaki divanın Osmanlıca orijinal yazısında *el* diye geçmektedir. Orijinali, anlama daha uygun görüldüğü için burada Osmanlıca orijinal hali esas alınmıştır.)

91. Gazel

Çekilmek kûşe-i ebrû-yı yâra pehlevânlıktır

Nişân-ı tîr-i müjgân olma sâhib-menzil olmaktır (G.91/3)

Köşeye çekilmek deyimini, işten güçten el ayak çekmek, kendi haline çekilmek anlamlarına gelir. Şair birinci mısradaki, sevgilinin kaşının köşesine çekilmek (çekilmek kûşe-i ebrû-yı yâra) ifadesiyle söz konusu deyim anlamını ifade etmektedir.

Sipihrin ayn-ı idbâr olduğu ikbâl-ı rûşendir

Eğer tahkika baksan müdbir olmak mukbil olmaktır (G.91/5)

Şair ikinci mısradaki “Müdbir olmak mukbil olmaktır.” (talihsiz olmak talihli olmaktır) ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade bir özdeyiş değerinde olup bu beyit içinde irsal-ı mesel sanatının bir örneği durumundadır.

93. Gazel

Mestânelikle muğ-beçenin düşme ardına

Pek çok kaçar füsun u hiyelde ayaklıdır (G.93/2)

Şair burada *ardına düşmek* deyimini kullanmaktadır.

Gavgâgerî-i hüsnü takınmış o fitne-cû

Hançerle tîğ-i gamzesi kanlı bıçaklıdır (G.93/3)

Kanlı bıçaklı olmak deyimini, birbirine şiddetli düşman olmak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada sevgilinin kılıç gibi bakışı ile hançerin düşman olduklarını, birbiriyle kanlı bıçaklı olduklarını dile getirmektedir.

Kaysın da râh-ı aşkda ot tıkdı çanına

Sît-i verâ-yı şöhretimiz çinkıraklıdır (G.93/4)

Çanına ot tıkamak deyimini, etkisini bitirmek, sesini kesmek anlamlarına gelmektedir. Şair burada, kendisinin şöhretinin sesi (sît-i verâ-yı şöhret) nin, aşk yolunda, Kays'ın etkisini bitirdiğini ifade etmektedir.

Örtbas eder hemân anı ağyâr uyanmadan

Zîrâ ol âhû-beççe-i fitne yataklıdır (G.93/6)

Örtbas etmek deyimini, bir yanlışlığı örtmek, duyulmasına engel olmak anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada, fitneli ceylan yavrusuna benzettiği sevgilinin, başkaları uyanmadan hemen kusurları örtbas ettiğini dile getirmektedir.

96. Gazel

Yorulup kan tere batmaz mı mahabbetkârân

Adem iklimine bir anda yollar hançer (G.96/2)

Kan tere batmak deyimini yorulmak, emek vermek anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada işleri muhabbet olan dervişlerin, muhabbet yolunda kan tere batıp batmadıklarını sormaktadır. Çünkü yokluk ülkesinin yolu hep hançerlidir. Emek ve çaba istemektedir.

101. Gazel

Hâşâ ola hüsnü bir içim su

Âteş-zen-i hân mân-ı dildir (G.101/5)

Bir içim su deyimini, güzelliğin tatlılığını ifade etmek için söylenir. Şair burada, sevgilinin bir içim su olmadığını çünkü o gönül evine ateş düşürdüğünü söylemektedir.

104. Gazel

Nihâlin ağzı köpürdü şükûfe zannetme

Cihânı eyledi dîvâne cûybâr-i bahâr (G.104/2)

Ağzı köpürme deyimini çok kızma, sinirlenme anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada fidanın ağzının köpürdüğünü ifade etmektedir. Bu durumun çiçek açma olarak anlaşılması gerektiğini söylemekte ve bunu bahar ırmağının cihanı deli etmesine bağlamaktadır. Aynı zamanda delilik ve sinir nöbetlerinde de ağız köpürür. Şair bu beyitte böyle sinir nöbeti geçiren bir insan hayal etmektedir.

105. Gazel

Ser-geştegân-ı aşkı kayırmaz mı rûzgâr

Çarh ile bir hesap çevirmez mi rûzgâr (105/1)

Bir hesap çevirmek deyimini iş çevirmek, hile yapmak anlamlarına gelmektedir. Şair burada, zamanın veya dünya (rûzgâr) nın, felekle birleşip bir hesap çevirip çevirmediğini sormakta, bir hileden şüphelenmektedir.

Gâlib kalır mı keştî-i âmâl böylece

Çarh ile bir hesap çevirmez mi rûzgâr (G.105/7)

Şair burada yine *bir hesap çevirmek* deyimini kullanmaktadır.

106. Gazel

Vâsıl-ı evc-i kabûl eyle recâmız yohsa

Yerde kalmaz sanemâ âh-ı felâketde geçer (G.106/2)

Şair burada iki deyim kullanmaktadır. İlk deyim *ahı yerde kalmamak* deyimidir. Bu deyim, bir insanın yaptığı haksızlıkların cezasını çekmesi anlamında kullanılmaktadır. Şair burada sevgiliye sanem diye seslenmekte ve felaket ahının yerde kalmayacağını dile getirmektedir. Diğer deyim ise *ahı geçmek* deyimidir. Bu deyim yaptığı haksızlıklardan dolayı bir kimsenin bedduasını almak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada, sevgilinin aşğın ricasını yüksek doruklara ulaştırmaması halinde, ahının yerde kalmayacağını ve ona geçeceğini ifade etmektedir. Ah kelimesinin geçtiği her iki deyim için şair, tek *ah* kullanmaktadır.

107. Gazel

Yâd eylemez olduk haber-i Yûsuf-ı Mısır

Südlücede bir mâh ile şîr ü şekeriz biz (G.107/14)

Şîr ü şeker olmak deyimi, iki insanın birbiriyle çok iyi anlaşması demektir. Şair burada, Sütlüce'de ay gibi güzel biriyle çok iyi anlaşıklarını ifade etmektedir.

112. Gazel

Bulur herkes cezâsın bîş ü kem hep

Eğer cev ekseler gendüm biçilmez (G.112/3)

Şair ikinci mısırda “Eğer arpa (cev) ekseler buğday (gendüm) biçilmez.” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade günümüzde kullanılan “Arpa eken buğday biçmez.”¹¹⁴ şeklinde bir atasözünün başka biçimde söylenmesidir. Bu atasözü, kötü davranışın karşılığı iyi olamaz anlamını taşır. Beyte göre, herkes fazla veya eksik (bîş ü kem) cezasını görecektir. Şair bu iddiasını söz konusu atasözüyle desteklemektedir. Ayrıca birinci mısırda, *cezasını bulmak* deyimi kullanılmaktadır.

---

¹¹⁴ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. 1, İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 2015, s.153.

116. Gazel

Dîdesi havf-ı rakîb ile olup eşk-eşân

Su uyur düşman uyur haste-i hicrân uyumaz (G.116/5)

Şair ikinci mısradaki “Su uyur düşman uyumaz.” atasözünü biraz değiştirip “Su uyur düşman uyur haste-i hicrân uyumaz.” ifadesini kullanmaktadır.

124. Gazel

Nakş-ı ber-âb olduğu reng-i sebât-ı gülşenin

Gonca-i sad-bergde şebnem dîr-i mengûş-ı nâz (G.124/4)

Nakş-ber-âb olmak deyimini, su üstünde nakış anlamına gelir ve bir şeyin geçiciliğini vurgular. Suyu yazı yazmak deyimini bu anlamı karşılar. Şair burada gül bahçesinin sabit renginin, su üstünde yapılan nakış gibi geçici olduğunu dile getirmektedir.

125. Gazel

Odur serkeş ki a'lâyıla ednâyı bilir yek-sân

Bakılsa meyl-i istiğnâ dahı pâ-bûsdan kalmaz (G.125/5)

Pâ-bûs deyimini, ayak öpme anlamına gelmekte ve birine karşı alçaklık göstermeyi ifade eder.

126. Gazel

Çirk-i riyâ-yı huşk ile ter-dâmen olmayıp

Deryâ-yı meyde tâ'ib u tâhir bulunmuşuz (G.126/2)

Ter-dâmen olmak deyimini eteği yaş anlamına gelmekte olup, bulaşıklık veya namussuzluk yapmak demektir. Şair burada, kuru rıyanın çirkinliğine bulaşmadığını ifade etmektedir.

128. Gazel

Zann eyleme sâbit-kadem-i halka-i meclis

Biz bu şu'le-i cevvalé gibi pâ-be-rikâbız (G.128/6)

Pâ-ber-rikâb olmak deyimini, ayağı üzengide olmanın karşılığı olup, hizmete hazır olmak anlamına gelmektedir. Şair burada hareketli alev gibi ayağının üzengide olduğunu, her an hizmete hazır bulunduğunu dile getirmektedir.

136. Gazel

Zuhûr etmiş meğer kim hatt-ı kâfir çetr-i perçemden

Dedim dâmân-ı çarhı fitne-i âhir-zamân tutmuş (G.136/4)

El etek tutmak deyimi, tarikata girmek, derviş olmak anlamına gelir. Şair ikinci mısradaki bu deyimden biraz değiştirilerek *etek tutmak* şeklinde kullanılmaktadır. Burada sevgilinin perçemi bir çadır gibi düşünülmektedir (çetr-i perçem). Sevgilinin kâfir gibi olan ayva tüyleri (hatt-ı kâfir), perçemin altından ortaya çıkmıştır. Şair birinci mısradaki kaydettiği perçem çadırını, ikinci mısradaki feleğin eteği (dâmân-ı çarh) olarak; kâfir gibi olan sevgilinin ayva tüylerini de ahir zaman fitnesi olarak hayal etmektedir. Beyte göre sevgilinin ayva tüyleri, sevgilinin perçeminin altından ortaya çıkmıştır. Şair bu durumu, ahir zaman fitnesinin, feleğin eteğine tutulması gibi hayal etmektedir. Deyimin anlamına göre bakılırsa, ayva tüyleri, sevgilinin perçeminin tarikatına girmiş yani ona teslim olup, ona derviş olmuştur.

141. Gazel

Âmân ey nev-bahâr-ı nâz teşrif eyle insâf et

Ser-i râhında nergis göz dikip şimşâd ayak basmış (G.141/4)

Bu beyitte iki deyim kullanıldığı görülmektedir. *Göz dikmek* deyimi bir şeye sahip olmayı istemek veya yolunu gözlemek anlamındadır. *Ayak basmak* deyimi ise bir yere girmek anlamında kullanılmaktadır. Şair burada nergisin yol başına göz dikip, sevgilinin yolunu gözlediğini ve şimşir ağacının da yola ayak basıp yola girdiğini dile getirmektedir.

Eğer insâf edersen Es'adâ hacletle rû-mâl et

Ki zîrâ bu zemîne Hamdî-i üstâd ayak basmış (G.141/6)

Rû-mâl etmek deyimi yüz sürmek deyiminin karşılığıdır. Saygı göstermek anlamını taşır. Şair burada kendisine seslenerek, saygıyla yüz sürmesi gerektiğini dile getirmektedir. Çünkü bu zemine Hamdi Üstat gibi bir şahsiyetin geldiğini hatırlatmaktadır. Galip'in Arapça hocasının adı Hamdî'dir. Burada onu kastetmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

150. Gazel

Var ise gözü fitra ümîdiyle kararmış

Mâh-ı Recebi şehri-i sıyâm eyledi vâ'iz (G.150/7)

Gözü kararmak deyimini yoğun duygusal durumlarda, bir duruma saplanıp gerçeği görememe anlamında kullanılmaktadır. Eskiden Ramazan ayında verilen fitre sadakası, din âlimlerine verilirdi. Şair burada bu geleneğe göndermede bulunarak, vaizin fitre hırsından dolayı gözünün karardığını dile getirmekte, bunun için de Recep ayını oruç ayı olan Ramazan ayı sandığını ifade etmektedir.

Berk-ı arakı şems-i meye eyledi tercih

Ârâmı bu meclisde harâm eyledi vâ'iz (G.150/9)

Ârâmı haram eylemek deyimini, rahat ve huzuru kaçırmak anlamında kullanılan bir deyimdir. Beyte göre vaiz, içki şimşegini, güneş şarabına tercih etmekte ve böylece mecliste rahat bırakmamaktadır.

160. Gazel

Pâşâ ki bulmaya ser-i maktû'una kefen

Ol tûğ-ı tumturak âlem-i i'tibâra yûf (G.160/2)

Şair burada ilk mısradaki *bulmaya ser-i maktû'una kefen* ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade “Kesilmiş başına kefen bulmasın” atasözünü hatırlatmaktadır.¹¹⁵ Paşa da olsa kesilmiş başına kefen bulamayabileceğini ifade etmekte ve dünyanın faniliğini vurgulamaktadır.

Bâd-ı ecel ki söndüre kandîl-i cânını

Başı ucunda bîhude şem'-i mezâra yûf (G.160/3)

İlk mısra, *Ecel yeli can kandilini söndürsün* atasözünün değerindedir.¹¹⁶

161. Gazel

Yeni baş gösterip oynakladı sünböldür zülf

Al dülbendde bir deste karanfüldür zülf (G.161/1)

---

¹¹⁵ Umut Soysal, *Şeyh Galib'in Gazellerinin Estetik Çözümlemesi ve Eğitim Sürecinde Kullanımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2012, s.129 (bundan sonra: Soysal, Şeyh Galip Estetik).

¹¹⁶ Soysal, *Şeyh Galip Estetik*, s. 129.

Baş göstermek deyimi, ortaya çıkmak, görünmek anlamına gelir. Şair burada sevgilinin saçının yeni görüldüğünü ve bir deste karanfile benzediğini ifade etmektedir.

169. Gazel

Boş bulundu câm-ı mey oldu tanîn-endâz-ı aşk

Yohsa çıkmaz rind-i pür-irfândan âvâz-ı aşk (G.169/1)

Boş bulunmak deyimi söylenmemesi gereken bir sözü, farkına varmadan söylendiği durumlarda kullanılır. Şair burada, içki kadehinin boş bulunduğunu, bundan dolayı aşkın sesini yaydığını ifade etmektedir. Yoksa irfan dolu rindlerden ses çıkmadığını dile getirmektedir.

173. Gazel

Bu başka hayf olur erbâb-ı haşre kim duralar

O şûhun etdiği bir bir hisâb oluncaya dek (G.173/4)

Bir bir hesap olmak deyimi tek tek hesaba çekilmek anlamına gelmektedir. Şair burada, şûh gibi neşeli sevgilinin tek tek hesabı sorulacağını dile getirmektedir.

174. Gazel

Tîre çesbândır ağız birliği etmekde kemân

Yine kec-re 'ylere ehl-i hevâdır elyâk (G.174/8)

Ağız birliği etmek deyimi, belli insanların aynı şekilde konuşma anlamını taşıyan bir deyimdir. Birbirine uyumlu bir şekilde aynı düşünceyi paylaşıp söylemek demektir. Şair burada, ok (tîre) ve yay (kemân) ın ağız birliği ettiğini ifade etmektedir. Her ikisinin beraber aynı hedefe yöneldiklerini dile getirmektedir.

175. Gazel

Ne çekdi mürğ-i dili zülfü bend edinceye dek

Beli büküldü tutup der-kemend edinceye dek (G.175/1)

Beli bükülmek deyimi bir işte çok zorlanmak anlamına gelir. Şair burada gönül kuşunun, sevgilinin saçına tutuluncaya kadar çok sıkıntı çektiğini ifade etmektedir.

194. Gazel

Genc-i dilde isterim tenhâ temâşâ-yı ruhun

Hîç göz açdırmaz iki bî-gâne kim çeşmimdir ol (G.194/5)

Göz açtırmamak deyimini hiç fırsat vermemek anlamında kullanılmaktadır. Şair burada iki gözünü, iki ilgisiz insan gibi düşünmektedir. Şair gönül hazinesinde, sevgilinin yanaklarını temaşa etmek istemektedir. Ancak iki gözü buna fırsat vermediklerini dile getirmektedir.

198. Gazel

Tıraş etme ruhundan sevdiğim hatt-ı siyâhın gel

Geçirme tîğdan ey bî-emân kendi sipâhın gel (G.198/1)

Kılıç (tîğ) tan geçirmek deyimini öldürmek, katliam yapmak anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada sevgilinin yanaklarındaki siyah ayva tüylerini tıraş etmesini, sevgilinin kendi ordusunu kılıçtan geçirmesi olarak hayal etmekte ve öyle yapmamasını istemektedir.

Gözüm yollarda kaldı gezme ey tîr-i nîgeh bî-câ

Girersin belki tâ ki kanına bir bî-günâhın gel (G.198/3)

Bu beyitte iki deyim kullanılmaktadır. Birinci mısradaki geçen *gözü yollarda kalmak* deyimini beklenti içinde olmak, bir kimseyi özlem içinde beklemek anlamlarında kullanılmaktadır. Şair burada, sevgilinin bakışını bir oka benzetmekte ve ona seslenerek yersiz gezmemesini istemektedir. Çünkü şairin gözü yollarda kalmıştır. İkinci mısradaki geçen *kanına girmek* deyimini bir kimsenin ölümüne sebebiyet vermek anlamındadır. Şair burada sevgilinin ok gibi bakışlarının yersiz gezmemesini istemekte, yoksa bir masumun kanına girip ölümüne sebebiyet verebileceğini dile getirmektedir.

199. Gazel

Halka halka kâkülünden dâğ dâğ oldu gönül

Hoş gelip dîvânelik dâğ üstü bâğ oldu gönül (G.199/1)

Dâğ üstü bâğ olmak deyimini dışarıdan kötü görünen ama yaşayanın hoş gördüğü durumlar için kullanılmaktadır. Şair burada, gönlün, sevgilinin kâkülünün halkalarından ateş yaralarıyla dolduğunu ifade etmektedir. Bu durumun ve deliliğin kendisine hoş geldiğini, halinden memnun olduğunu söylemektedir.

Tâ erince Gâlibe feyz-i dem-i Monlâ-yı Rûm

Ney gibi râh-ı nefesde göz kulâg oldu gönül (G.199/6)

Göz kulak olmak deyimini bir kimseyi veya bir şeyi korumak, kollamak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada ney, nefes yolunda nefesi koruduğu gibi Mevlana'nın nefesinin feyzinin de kendisini koruduğunu dile getirmektedir.

217. Gazel

Çâre yok neyleyeyim dest-i irâdet kûtâh

Çekmeğe kâ'il idim kendi elimle resenim (G.217/5)

Resen ip, halat anlamına gelmektedir. *Kendi eliyle ip (resen) ini çekmek* deyimini, kendi felaketini kendi hazırlamak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada, irade elinin kısa olduğunu, kendi eliyle kendisine zarar vermeye razı olduğunu dile getirmektedir.

218. Gazel

Sâ'atı sâ'ata uymaz bize toğrı gelmez

Bozdurur niyyetimiz havfım odur ol hod-kâm (G.218/3)

Saati saate uymamak deyimini huysuz olmak, çabuk fikir değiştirmek anlamlarına gelmektedir. Şair burada sevgilinin saatinin saatine uymadığını, kendilerine doğru gelmediğini ifade etmektedir.

Her zaman bir meh-i nev-hatt ile akşam eyler

Hâsılı Gâlib-i dîvâneye her gün bayram (G.218/6)

Divaneye her gün bayram deyimini deliye her gün bayram deyiminin aynısıdır. Deli, bir şey düşünemediği için kendisine her gün bayramdır. Şair burada, deli olduğu için, kendisine her gün bayram olduğunu ifade etmektedir.

233. Gazel

Bin câm-ı lutfu bir ayağ üzre sunar o meh

Ben bu gidişle yâ nice mestâne olmayam (G.233/2)

Bir ayak üstüne sunmak deyimini, kısa sürede bir işi çok yapmak anlamında kullanılır. Şair burada sevgilinin bir ayak üstüne bin şarap kedehi sunduğunu bundan dolayı sarhoş olmamasının mümkün olmadığını dile getirmektedir.

238. Gazel

Mâdam uçarsın gözlerde ammâ

Rûyun perî-veş pinhân edersin (G.238/7)

Gözde uçmak deyimini, görür gibi olmak anlamına gelir. Şair burada sevgilinin devamlı gözlerde uçtuğunu yani onu görür gibi olduğunu dile getirmektedir. Sevgilinin ise peri gibi yüzünü gizlediğini ifade etmektedir.

255. Gazel

Ebr-i bahârdır çemenin güldüren yüzün

Giryânlığım değil mi senin güldüren yüzün (G.255/1)

Yüzünü güldürmek bir kimseyi mutlu etmek, ona yardımcı olmak anlamını taşır. Şair burada çimenliğin yüzünü güldüren onu sevindiren bahar bulutu (ebr-i bahâr) olduğunu dile getirmektedir. Bunun gibi, sevgiliyi mutlu eden de şairin ağlaması olduğunu ifade etmektedir.

256. Gazel

Nezzâre-i cemâline var idi bir ramak

Derd ü gamı bu rütbede dermânım almadan (G.256/7)

Şair burada iki deyim kullanmaktadır. Birinci mısradaki geçen *var idi bir ramak* ifadesi, ramak kalmak deyiminin başka bir söylenişidir. Bu deyim, bir şey olmaya çok az kalmak anlamında kullanılır. İkinci mısradaki geçen *dermanını almak* deyimini ise bir işi yapmak için güç takat bırakmamak anlamına gelmektedir. Şair burada, eğer sevgilinin dert ve gamı bu kadar onu güçsüz bırakmasaydı, onun güzelliğini seyretmek için çok az bir mesafe kaldığını ifade etmektedir.

274. Gazel

Sitem-keşânını kûyunda cem' eden âfet

Hisâb eder mi aceb bir gün ola mahşer ola (G.274/3)

Hesap etmek deyimini, bir işi yapmadan önce düşünmek, tartmak anlamlarına gelmektedir. Şair burada, sevgilinin, kendilerine acı çektirdiği âşıkları kendi semtinde topladığını dile getirmektedir. Acaba bir gün mahşer olup bunların hesabını vermek zorunda kalacağını hesaba katıyor mu diye sormaktadır.

286. Gazel

Uyma bağrım uyma ey Şeh gamze-i h n-r zine

Girme ol bed-mest için sen kana All h aşkına (G.286/2)

Kana girmek deyimini, bir insanın ölümüne sebep olmak anlamında kullanılır. Şair burada, sevgiliye Şah diye seslenmekte ve kan dökücü bakışlarına uymamasını istemektedir. Mest olmuş gözü için kana girmemesini dilemektedir.

294. Gazel

O meh kaldırdı dest-i merhab yı bizden el çekdi

Uyup ağy ra aŐıktan g r z n oldu gitdikçe (G.294/4)

El çekmek deyimini vazgeçmek anlamına gelmektedir. Şair burada, ay gibi güzel sevgilinin merhaba elini kaldırıp kendisinden el çektiğini ifade etmektedir.

296. Gazel

Hep c n atıyor halk fen  mülküne amm 

Bir h rice çıkmaz ki ne h let var içinde (G.296/2)

Can atmak deyimini, çok istekli olmak anlamına gelmektedir. Şair burada halkın bu geçici dünyada çok istekli olduklarını, ancak bir dışarı çıkıp içinde ne olduğunu göremediklerini ifade etmektedir.

306. Gazel

G l-i ebr  deme ruhs r-ı y ra

Bulutdan nem kapar k l -yı h sn  (G.306/3)

Buluttan nem kapmak deyimini çabuk alınmak, her Şeyden g cenmek anlamlarını taşır. Şair burada, s evgilinin yanağına, bulut gibi beyaz g l denilmemesini istemektedir. Çünkü onun güzelliğinin kumaşı, buluttan nem kapar.  abuk darılır.

312. Gazel

Ay yenisi gökde ne  lker satar

Değmeyicek kesdiği tırnağını (G.312/2)

Kestiği tırnağını değmemek deyimini değersiz olmak, bir tırnak kadar değeri olmamak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada yeni ayın yani

hilalin, sevgilinin kestiği tırnak kadar değeri olmadığını dile getirmektedir. Hilal ve tırnak şekil yönünden birbirine benzemektedir.

Gözceğizim boyamak ister benim

Al boyayıp kan ile dudağımı (G.312/3)

Göz boyamak deyimi, birini aldatmak için küçük işler yapmak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada sevgilinin, dudağını kırmızı kan ile boyayıp kendisini aldatmak istediğini dile getirmektedir.

Vermedi bir kimseye Gâlip geçit

Kanda çevirdiyse söz ırmağını (G.312/8)

Geçit vermemek deyimi, izin vermemek, yol vermemek anlamlarına gelmektedir. Şair burada söz ırmağını nereye çevirdiyse, o yolda kimseye geçit vermediğini yani o yola tamamen kendisinin hâkim olduğunu dile getirmektedir.

Hazret-i Monlâyı bilenler bilir

Bilmeyenin kim çeke kulağını (G.312/9)

Kulak çekmek deyimi, uyarmak, azarlamak anlamında kullanılmaktadır. Şair burada Mevlana'yı bilmeyenin kulağını kimin çekeceğini yani onu uyaracağını sormaktadır.

321. Gazel

Dil tahte-i meşk olmuş iken tîr-i cefâyâ

Tatar-ı nîgeh gârete geldi çapa düşdü (G.321/3)

Çapa düşmek deyimi, kandırılmak, hilekârlığa maruz kalmak anlamlarına gelmektedir. Şair burada, sevgilinin Tatar gibi yağmacı bakışlarının, gönle yağma için geldiğini ama hileye aldandığını ifade etmektedir. Çünkü gönül cefa oku için meşk tahtasına döndüğünden, yağmalanacak bir şey kalmadığını dile getirmektedir.

332. Gazel

Başına çal kâse-i mihr ü mehi ey çarh-ı dîn

Va'd ile bîzâr-ı eyyâm u şuhûr etdin beni (G.332/6)

Başına çalmak deyimi, öfkeli ve kızgın bir davranış içinde bir şeyi verme anında kullanılır. Şair burada, alçak feleğe (çarh-ı dîn) seslenmekte, feleğin güneş ve ay kâsesini başına çalmasını istemektedir. Çünkü feleğin

ona verdiği sözlerden dolayı gün ve aylardan bıktığını (bîzâr-ı eyyâm u şuhûr) dile getirmektedir. Günler, güneşe; aylar da aya bağlıdır. Bundan dolayı şair güneş ve ay kâsesini feleğın başına çalmaktadır.

6. BÖLÜM

TECÂHÜL-İ ÂRİF

Tecâhül, bilmezden gelme anlamına gelir. Edebî bir sanat olarak, bilinen bir şeyi, bir noktaya dayanarak, bilmezlikten gelmedir. Bu sanata tecâhül, tecâhül-i ârifâne de denmektedir. Bu sanat, özel bir amaçla bir nükte için yapılır. Bu nükte yapılırken, tenşit (neşelendirme), tevbih (azarlama), tahayyür (şaşıрма), tedellüh (şiddetli aşktan şaşkınlık) veya mübalağaya dayanmalıdır.

Tecâhül-i ârif, genellikle istifham ile yapılır. Ancak bu soru, cevap almak için sorulmaz. Bu tarz sorular meânî konusuna girmektedir. Aynı zamanda, bir iddiayı ispat için sorulan sorular da bu sanata dâhil olmazlar. Bu sorular his ve hayal ile bağlantılı olmalıdır. Aslında istifham sanatı, Talim-i Edebiyat ile müstakil bir sanat haline gelir. Bu eserden önceki belagat kitaplarında, istifham ayrı bir sanat olarak geçmez. Yekta Saraç'a göre, istifhamı ayrı bir sanat olarak kabul etmek yerine tecâhül-i ârif sanatına dahil edilmesi daha uygundur. Çünkü edebî sanatları konu alan ve bu iki sanatın farklı olduğunu iddia eden kitaplardaki örnekler incelendiğinde, bu meselenin kendi açılarından bile halledilemediği görülmektedir.¹¹⁷

Ali Nihat Tarlan, bu sanatın ikiye ayrılması gerektiğini dile getirir. Birincisi doğrudan doğruya heyecana bağlı olan ve onun etkisinde oluşan sanattır. Tarlan, Talim-i Edebiyat'taki istifham sanatını bu kategoriye koyar. Bu istifham sanatında cevap almak söz konusu değildir. Sorunun gelişi bir his ve heyecan ifade eder. Tecâhül-i ârif sanatının ikinci kısmı ise bir maksad-ı mahsusa istinat eder. Bu maksatlar, yukarıda zikredilen tecâhül-i ârif sanatının amaçları çerçevesinde meydana gelir.¹¹⁸

---

¹¹⁷ Saraç, *Belagat*, s. 227.

¹¹⁸ Ali Nihat Tarlan, *Edebi Sanatlar*, İstanbul: Yüksel Yayınevi, 1947, ss. 47-49.

Galip bu sanatı hep soru ekleriyle yapmaktadır. Bazı gazellerde redif olarak soru ekini kullandığı için neredeyse gazelin tüm beyitlerinde tecâl-i ârif sanatı bulunur. Ancak her soru ekinin olduğu veya her soru cümlesinin bulunduğu yerde tecâhül-i ârif bulunmaz. Yukarıda geçtiği gibi bazı beyitler istifham sınıfına girmektedir. Aşağıda tecâhül-i ârif sanatının bulunduğu beyitler tespit edilmiştir.

6. 1 Tecâhül-i Ârif Sanatının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Top mihr ü tîğ mehdîr dest âteş-destdir

Leşkerin olmaz mı a'dâya muzaffer rûz u şeb (K.1/41)

Şair burada güneşi topa, ayı kılıca ve eli ateşli ele benzetmektedir. Böyle bir ordunun muzaffer olup olmayacağını sormakta ve muzaffer olacağını demek istemektedir.

12. Kaside

Dervîş-i Mevlevî gibi çarhı tehî midir

Devr etse feyz-i Şems ile bî-tûşe mâhtâb (K.12/5)

Şair burada, Mevlevî dervişinin dönüşü (çarh) nün, boş, beyhude olup olmadığını sormaktadır. Mehtabın, sadece Şems-i Tebrîzî' nin feyziyle, gıdasız bir şekilde dönmesi halinde, Mevlevî dervişinin dönmesi gibi boş olup olmadığını sormakta ve aslında boş olmadığını söylemek istemektedir.

13. Kaside

Sûku's-suver midir bilemem kûçe-i kalem

Sad-renk eder mezâmîni hûr-i cinân gibi (K.13/13)

Şair birinci mısradaki *kûçe-i kalem* terkihiyle sokağa veya çarşıya benzettiği kalemini, suretlerin çok olduğu bir çarşı (sûku's-suver) olarak görmektedir. Ancak bunu bilmezlikten gelip soru şeklinde sorarak tecâhül-i ârif sanatını göstermektedir. Beyte göre şairin kalemi, mazmunları, cennet hurileri gibi yüz renge boyamaktadır.

Vermiş mi kimse mülke bu rütbe hayât-ı nev

Sultân Selîm-i sâlis-i Osmâniyân gibi (K.13/24)

Hayat vermek deyimini bir yenilik yapmak, bir düşünceyi fiiliyata geçirmek anlamlarında kullanılır. Şair burada, kimsenin Sultan Selim kadar, ülkeye yeni bir hayat verip vermediğini yani yeni düşünceler ortaya koyup koymadığını sormakta ve aslında öyle birinin olmadığını dile getirmek istemektedir.

Hîç bir mi hıfz-ı sıhhât ile def'-i mühlikât

Pânzehr-i re'yi geldi bize tâze cân gibi (K.13/25)

Şair burada sağlığı korumak (hıfz-ı sıhhât) ile ölümcül hastalıkları def etme (def'-i mühlikât) nin aynı olup olmadığını sormakta ve aslında aynı olmadığını dile getirmek istemektedir.

14. Kaside

Re'y-i derrâkine hûrşîd desem olmaz mı

Etdi yerden göğe dek âlem-i imkânı çerâğ (K.14/20)

Şair burada, padişahın çok çabuk anlayan düşüncesini, güneşe benzetmenin uygun olup olmadığını sormakta ve aslında uygun olduğunu dile getirmektedir. Beyte göre padişahın bu düşüncesi tüm yaratılmış âlemi mum gibi yapıp aydınlatmaktadır.

Kişver-i cûduna gerdûn desem değmez mi

Eyledi müşteri vü zühre vü keyvânı çerâğ (K.14/21)

Şair burada padişahın cömertliğini, bir ülke gibi geniş hayal ederek, bu ülkeye felek demenin uygun olup olmadığını sormakta ve aslında uygun görmektedir. Çünkü Müşteri, Zühre ve Zühal yıldızlarının, onun cömertliği yanında bir mum gibi kaldığını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

16. Kaside

Bu zûr-ı neşve ile toğrı gitme kâbil mi

Acep mi cûlar eğer kec-mec etseler reftâr (K.16/10)

Şair bu beyitte, ırmakların kıvrımlı akmasını hayal etmektedir. Bu durumu neşe ve coşkunluğun gücüne bağlamakta ve bu neşeyle doğru gitmenin mümkün olup olmadığını sormaktadır. Aslında şair bu güçlü neşeyle doğru gitmenin mümkün olmadığını dile getirmek istemektedir.

23. Kaside

Seyr edip her kasrına sordum bu devlet-hânenin

Cümlenizden yâ niçin sad gûne ber-terdir bu kâh (K.23/7)

Şair burada, devletin her kasrına, bu kasidenin yazılışına sebep olan kasrın, onlardan yüz renk daha iyi olmasının nedenini sorduğunu ifade etmektedir. Aslında söz konusu kasrın neden daha güzel olduğunu bilmektedir.

Sâyesinde ol şeh-i gerdûn-vekârın çok mudur

Ben desem ki Arş-ı a'lâya berâberdir bu kâh (K.23/10)

Şair burada, bu kasidenin yazılmasına sebep olan kasrın, felek vakarındaki şah olan Sultan Selim sayesinde, Arş-ı A'lâya denk tutması halinde çok olup olmadığını sorarak tecâhül-i ârif göstermekte ve aslında ona denk tutarak mübalağa yapmaktadır.

26. Kaside

Bu müdde'â güneş gibi rûşen değil midir

Her hâl ile safâ bulur ol kim safâ verir (K.26/2)

Bu beyitte *safâ veren safâ bulur* iddiası işlenmektedir. Şair burada ortaya attığı bu iddianın, güneş gibi açık olup olmadığını sormakta ve aslında açık olduğunu ifade etmek istemektedir.

47. Gazel

Dil Mânî-i Erjeng-i temâşâ mı değildir

Sâgar sadef-i reng-i temennâ mı değildir (G.47/1)

Mânî, Çinli bir ressam olup İran'da yaşamıştır. Maniheizm dininin kurucusudur. Erjeng, Mânî'nin resimlerinin toplandığı mecmuadır. Şair burada Mânî'yi ve onun resim mecmuasını hatırlatmaktadır. Gönlün, seyredilen Erjeng'in Mani'si gibi usta bir ressam olup olmadığını sormakta ve aslında tecâhül-i ârif yoluyla, mübalağa yaparak gönlün Mânî'nin Erjeng kitabı gibi daima seyredildiğini ifade etmektedir.

Hoş nağmelerin saff-ı küle-i nakarâtı

Nev-kâfile-i âlem-i bâlâ mı değildir (G.47/2)

Şair birinci mısradaki, güzel şarkıların nakaratını, turna kuşlarının gökteki dizilişleri olarak hayal etmekte ve ikinci mısradaki, bunların yüce âlemlerin

yeni kafilesi olup olmadığını sorarak aslında öyle olduklarını dile getirmektedir.

Bu deyr-i alâ'ikde ten-i ehl-i tecerrüd

Hâmûş olıcak suret-i İsa mı değildir (G.47/3)

Hz. İsa, dünyadan soyutlanma (tecerrüd) nın sembolüdür. Yine Hz. İsa'nın resimleri kilisede bulunmaktadır. Deyr-i alâ'ik, alakalar kilisesi anlamına gelmekte ve dünyayla olan ilişkiler kastedilmektedir. Şair dünyayı bir kilise gibi hayal etmektedir. Şair kilisede, tecerrüdün sembolü olan Hz. İsa'nın resimleri olduğuna göre, bu dünyada da tecerrüt ehlinin vücutları (ten-i ehl-i tecerrüd), kilisede suskun olan İsa'nın resimleri gibi olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu dile getirmektedir.

Taş atma girân mestlerin cürmünü afv et

Ol bârı çeken gerden-i mînâ mı değildir (G.47/4)

Şair burada, sarhoşların ağır günahlarının affedilmesini ve onlara taş atılmamasını istemektedir. Çünkü o ağır yükü çekenin, şarap şişesinin boynu olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu söylemektedir.

Gîsûsun anıp silsile-i hecri uzatma

Sîmîn beri subh-ı şeb-i yeldâ mı değildir (G.47/5)

Şair burada sevgilinin saçını hatırlayıp, ayrılık silsilesini uzatmamayı dilemektedir. Sevgilinin gümüş vücudu (sîmîn ber) nun, uzun gecenin sabahı (subh-ı şeb-i yeldâ) olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu dile getirmektedir.

Mürgân-ı hayâlat ile Gâlib bu neşîdin

Her beyti perî-hâne-i ma'nâ mı değildir (G.47/6)

Şair burada, bu şiirin her beytinin mananın peri evi (perî-hâne-i ma'nâ) olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu ifade etmektedir.

57. Gazel

Değil mi reme-i zenbûr tatlı nağmeleri

Şebîh hâne-i kendüye hâne-i tanbûr (G.57/6)

Şair burada arı sürüsü (reme-i zenbûr) nün tatlı nağmelerinin, tambur evine benzeyip benzemediğini sormakta ve aslında öyle olduğunu demek istemektedir.

67. Gazel

Bilmem ne ârzîyla düşdük havâsına

Lutfu muhâl u cevri dahı ihtimâldır (G.67/2)

Şair burada, hangi istekle sevgilinin havasına düştüğünü sormaktadır. Çünkü sevgilinin lütufta bulunması imkân haricinde olup cefası da ihtimal dâhilindedir. Şair aslında aşk için sevgilinin havasına uyduğunu bilmektedir. Ancak burada bilmezlikten gelmektedir.

73. Gazel

Acebâ dağdağa-i câha düşen bî-çâre

Terk-i âsâyîşi ser-mâye-i devlet mi sanır (G.73/6)

Bu beyitte, makam mevki telaşı (dağdağa-ı câh) na düşen zavallı insanların, asayîşi terk etmeyi, devletin sermayesi sanıp sanmadıklarını sorarak azarlamakta ve aslında bu tür insanların bu fikirde olduklarını ifade etmektedir.

76. Gazel

Çeleng-i perr-i hümâ sana iftihâr mıdır

Kemend-i zülfüne ankâ dahı şikâr mıdır (G.76/1)

Şair birinci mısradan, Hüma kuşunun kanadının sorgucu (çeleng-i perr-i hümâ) nu, sevgilinin başında olduğunu hayal etmektedir. Bu durumun onun için iftihar kaynağı olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu dile getirmektedir. İkinci mısradan ise Anka kuşunun, sevgilinin saçının tuzak ipine av olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu dile getirmektedir.

Bilirken ân-be-ân hüsn-i bî-kusûrun anun

Vefâsı az deme insâf olunsa var mıdır (G.76/3)

Şair burada sevgilinin vefasını sorgulamakta ve onun vefasının az olduğunu söylememek gerektiğini çünkü insafla bakılsa vefasının olup olmadığını sormakta ve aslında vefasının olmadığını ifade etmektedir.

Perî-be-şîşe olur mu derûn-ı uşşâka

O şûh-ı dil-şikenim öyle yâdigâr mıdır (G.76/4)

Perileri yakalamak ve esir almak için onları şişelerin içine koyma inancı vardır. Şair burada, bu inancı hatırlatmaktadır. Şair, birinci mısradan perinin

şişe içine girip girmediğini sormaktadır. Bunu, peri gibi güzel sevgilinin âşıkların gönlü (derûn-ı uşşâk) ne girmesi gibi hayal etmektedir. İkinci mısradaki ise kalbini kıran o şûh gibi neşeli sevgili (şûh-ı dil-şiken) nin, yadigâr olup olmadığını sormakta ve aslında bir yadigâr olduğunu ifade etmek istemektedir.

Diriğ hançer-i hûn-rîzi girmesin kana

Ne ân ki gerdenime tîğ-i katli bâr mıdır (G.76/5)

Şair burada sevgilinin kan dökücü hançeri (hançer-i hûn-rîz) nin kana bulaşmamasını istemektedir. Onun öldürme kılıcı (tîğ-i katli) nın boynuna yük olup olmadığını sormakta ve aslında yük olmadığını yani ondan memnun olduğunu dile getirmektedir.

Şarâb-ı ma'nîye Gâlib piyâle elfâzın

Bu feyz aceb eser-i çeşm-i eşk-bâr mıdır (G.76/6)

Şair burada, kendi lafızlarını, mana şarabı için kadeh (piyâle) gibi hayal etmektedir. Bu feyzin gözyaşı akıtan gözün eseri olup olmadığını sormakta ve aslında onun eseri olduğunu dile getirmek istemektedir.

77. Gazel

Bârgâh-ı himmet-i merdân sultânsız mıdır

Arş-ı Belkîs-i himem bilmem Süleymânsız mıdır (G.77/1)

Hz. Süleyman, bir göz açıp kapama süresinde Belkıs'ın tahtını Yemen'den Şam'a getirmiştir. Şair burada söz konusu olaya gönderme yaparak, himmetler Belkıs'ının tahtı (arş-ı Belkîs-ı himem) nın, Süleymansız olup olmadığını sormakta ve aslında Süleymansız olmadığını demek istemektedir.

E's-salâ ey¹¹⁹ pehlevânân-ı mahabbet e's-salâ

Nerre-şîri yok mu meydânın Nerîmansız mıdır (G.77/2)

Nerîmân, kelime anlamı olarak pehlivan demektir. Aynı zamanda Rüstem'in dedesi Sam'ın babasıdır. Şair burada pehlivanlığıyla meşhur bu efsanevi kahramanın adını anarak, onun gibi pehlivanın olup olmadığını sormakta ve aslında muhabbet pehlivanlarının olduğunu dile getirmektedir.

---

¹¹⁹ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s. 409. (Buradaki *ey* kelimesi, Kalkışım'ın çalışmasında *ay* diye geçmektedir. Burada Okçu'nun çalışması esas alınmıştır.)

Tekyegâh-ı ma'rifet gördüm harâb olmuş aceb

Hırka-pûşânı harâbâtın da irfânsız mıdır (G.77/3)

Şair burada, marifet tekkelerini harap olarak gördüğünü dile getirmektedir. Bu harap olmuş tekkelerin hırka giyenlerinin, irfansız olup olmadığını sormakta ve aslında o harabe yerlerde çok irfan sahibi insanların olduğunu ifade etmek istemektedir.

Feyzden sîr-âb eder yok gül-nihâl-i neş'eyi

Gülsitân- terbiyyet şimdi nıgehânsız mıdır (G.77/4)

Şair burada, neşenin gül fidanı (gül-nihâl-i neş'e) nin, feyze kanmaktan yok olduğunu dile getirmektedir. Bu durumda terbiye gül bahçesi (gülsitân-ı terbiyyet) nin, bekçisi (nıgehân) nin olup olmadığını sormakta ve aslında olmadığını dile getirmek istemektedir. Çünkü olsaydı o gül fidanları yok olmazlardı.

Ücret-i imân mıdır hân-ı Halîlu'llâh-ı aşk

Yohsa mihmân-hâne-i tevhîd mihmânsız mıdır (G.77/5)

Halîl, dost anlamına gelmektedir. Bu ifade Hz. İbrahim'in lakabıdır. Onun bir özelliği de çok misafirperver olmasıdır. Hz. İbrahim aynı zamanda putları yıktığı için imanın ve tevhit inancının da sembol ismidir. Şair birinci mısradaki aşk Halilullah'ın evinin ücretinin iman olup olmadığını sormakta ve aslında o evin karşılığının iman olduğunu ifade etmektedir. İkinci mısradaki ise bu tevhit misafirhanesinin, misafirsiz olup olmadığını sormakta ve misafirsiz olduğunu demek istemektedir. Burada bir yakınma söz konusudur. Şair, Hz. İbrahim gibi imana sahip olan insanların olmayışından yakınmaktadır.

Himmet-i pîr-i mugândan bir nefes olmaz cüdâ

Gâlib-i âvâre bu da 'vâda bürhânsız mıdır (G.77/6)

Şair burada pîr-i mugan dediği Mevlana'nın himmet ve yardımından bir an ayrı kalmadığını dile getirmektedir. Bu konuda delil sahibi olup olmadığını sormakta ve aslında delil sahibi olduğunu ifade etmek istemektedir.

96. Gazel

Yorulup kan tere batmaz mı mahabbetkârân

Adem iklîmine bir anda yollar hañçer (G.96/2)

Şair burada işleri sevgi olanların yorulup kan ter içine batıp batmadıklarını sormakta ve aslında battıklarını ifade etmek istemektedir.

99. Gazel

Hat mıdır bâl-i hü mâ-yı evc-i istiğnâ mıdır

Sâye-i nûr-ı siyâh-ı âlem-i ma'nâ mıdır (G.99/1)

Şair birinci mısradâ, sevgilinin ayva tüyleri (hat) mi yoksa istiğnâ doruğundaki Hüma kuşunun kanadı (bâl-i hü mâ-yı evc-i istiğnâ) mı diye sormaktadır. Bu tarzda ayva tüylerini Hüma kuşunun kanadına benzettirmektedir. İkinci mısradâ ise yine bu ayva tüylerinin mana âleminin siyah nurunun gölgesi olup olmadığını sormakta ve aslında mübalağa ile aralarında böyle bir benzerlik kurmaktadır.

Zîr-i fesde perçemin kat kat nihân etmiş o mâh

İsm-i A'zam vefki var bir nüsha-i kübrâ mıdır (G.99/2)

Beyte göre o ay gibi güzel sevgili, fesinin altı (zîr-i fes) nda perçemini kat kat saklamaktadır. Perçemin, üstünde İsm-i Azam'ın uygunluğu olan bir nüsha-i kübra mı olduğunu sormaktadır. Eskiden, muskaların üstünde İsm-i Azam olduğuna inanılan Allah'ın isimleri yazılır ve katlanıp fes altına konurdu. Şair böyle bir geleneğe telmihte bulunarak perçemin, üstünde İsm-i Azam'ın bulunduğu nüsha olup olmadığını sormakta ve aslında perçemi öyle bir nüsha gibi hayal etmektedir.

Aks eder mir'ât-ı ruhsâra o hatt-ı sebz-reng

Cevher-i şemşîr-i ebrûdur desem bî-câ mıdır (G.99/3)

Şair burada sevgilinin yanağını, bir ayna gibi hayal etmekte ve ayva tüylerinin o aynada yansıdığını ifade etmektedir. Böyle bir durumda bu ayva tüyelerine, kaşın kılıcının cevheri (cevher-i şemşîr-i ebrû) demesi halinde yersiz olup olmadığını sormakta ve aslında ayva tüyelerini, kaş kılıcının cevherine benzetmek istemektedir. Kılıcın üstünde süs için işlemeli cevherler bulunur. Şair burada kaşı bir kılıç, yanak aynasında yansıyan ayva tüyelerini de o kılıcın üstündeki işlemele benzettirmektedir.

Âteş-i rûyunda dûd-ı anber-i hâlin mîdır

Yohsa sırr-ı ser-nüvişt-i âşık-i şeydâ mîdır (G.99/6)

Şair burada sevgilinin, ateşli yüzünde, anber kokulu benin dumanı mı yoksa şaşkın âşığın alın yazısının sırrı mı diye sormakta ve aslında şaşkın âşığın alın yazısının sırrı olduğunu demek istemektedir.

Aşkdır bir şeb-çerâğ-ı zulmet-i âb-ı hayât

Hatt-ı la'inde desem anı tehî da'vâ mîdır (G.99/7)

Bu beyitte aşk, hayat suyunun karanlığının gece mumu (şeb-çerâğ-ı zulmet-i âb-ı hayât) olarak hayal edilmektedir. Böyle bir aşkın sevgilinin dudağının etrafındaki ayva tüyleri olduğunu söylemesi halinde bunun boş bir dava olup olmadığını sormakta ve aslında boş bir dava olmadığını ifade etmek istemektedir.

Ser-be-ser eş'âr-ı Gâlib dil-pezîr olsa ne var

Her sühanver mazhar-ı ihsân-ı Mevlânâ mîdır (G.99/8)

Şair burada kendi şiirlerinin baştanbaşa gönle hoş gelmesi halinde, şaşılacak bir şey olmadığını ifade etmektedir. Çünkü her söz söyleyenin, Mevlana'nın ihsanına mazhar olup olmadığını sormakta ve aslında herkesin mazhar olmadığını dile getirmektedir.

105. Gazel

Ser-geşteğân-ı aşkı kayırmaz mı rûzgâr

Çarh ile bir hisâb çevirmez mi rûzgâr (G.105/1)

Şair burada zaman veya dünyanın (rûzgâr) aşkın sersemelerini kayırıp kayırmadığını sormakta ve aslında kayırdığını dile getirmektedir. Yine zamanın, felekle bir hesap çevirip çevirmediğini sormakta ve aslında çevirdiğini ifade etmek istemektedir.

Ey gırra-i mülâyemet-i mevc-i ârzû

Tünd olma böyle bir gün esirmez mi rûzgâr (105/2)

Bu beyitte arzu, gururlu ve yumuşak bir dalga (gırra-i mülâyemet-i mevc-i ârzû) gibi hayal edilmektedir. Şair böyle bir arzuya hitap ederek sert (tünd) olmamasını istemektedir. Esirmek kelimesi, aklını kaybetmek, sarhoş olmak anlamını taşır. Şair burada, bir gün zaman veya dünya (rûzgâr) nın, aklını kaybedip kaybetmeyeceğini sormakta ve aslında bu zamanın da

kendini kaybedeceğini demek istemektedir. Şair burada arzunun gururuyla kibirlenenleri kınamaktadır.

Vermez mi hâk-i makdem-i dildârdan haber

Ya ol sebeble gözlere girmez mi rûzgâr (G.105/3)

Şair burada rûzgârın, gönül alıcı sevgilinin ayağının bastığı yerin toprağından haber getirip getirmediğini veya o sebeple göze girip girmediğini sormaktadır. Gerçekte ise rûzgârın, sevgiliden haber getirdiğine inanmaktadır.

Ey pîr-i köhne rîşe-i endîşeden çe sûd

Âhir dirah-tı ömrü devirmez mi¹²⁰ rûzgâr (G.105/4)

Şair burada eski ihtiyar (pîr-i köhne) a seslenmekte, kökleşmiş kaygılar (rîşe-i endîşe) dan ne fayda (sûd) geleceğini sormaktadır. En sonunda rûzgârın (zaman), ömür ağacını devirip devirmeyeceğini sormakta ve aslında devireceğini bilmektedir.

Bir kez felekde kâğıd uçursak o mehveşe

Eyâ peyâm-ı vuslatı vermez mi rûzgâr (G.105/6)

Şair burada ay gibi güzel yüzlü sevgili (mehveş) ye, felekde bir kez, bir kâğıt uçurması halinde; sevgilinin kavuşma haberi (peyâm-ı vuslat) ni verip vermeyeceğini sormaktadır. Aslında böyle bir haberin gelmeyeceğini bilmektedir.

116. Gazel

Kaplamış zülfü husûf ârız olup ârızını

Kimdir âyâ bu şeb-i gamda perîşân uyumaz (G.116/6)

Şair burada, sevgilinin yanağının üstüne dökülen saçlarını, ay tutulması (husûf) gibi hayal etmekte ve sevgilinin yanağı (ârız) nı görmeye engel (ârız) olduğunu dile getirmektedir. Bu durum âşığa gam vermektedir. Şair bu gam gecesinde uyumayanın kim olduğunu sormakta ve aslında bu uyumayan perişan insanın kendisi olduğunu ifade etmek istemektedir.

---

¹²⁰ Okçu, *Şeyh Galib Divanı*, s.426. (Buradaki *devirmez mi* kelimesi, Kalkışım'ın çalışmasında *duyurmaz mı* şeklinde geçer. Anlama daha uygun görüldüğü için burada Okçu'nun çalışması esas alınmıştır.

118. Gazel

Jâle-veş bî-hod olup mihr ile yek-reng oluruz

Ayn-ı vuslat mı değil gülşene bu fâsılamız (G.118/4)

Jale, saydam bir renge sahip olup güneşi aynen yansıtır. Hatta güneşte buharlaşıp yok olur. Şair burada, kendisinin de jale gibi kendinden geçip (bî-hod), güneşle tek renk olduğunu dile getirmektedir. Bu yönden kendisini jaleye benzetmektedir. Bu durumun gül bahçesi (gülşen) ile kavuşmanın ta kendisi olup olmadığını sormakta ve aslında bu ayrılığın (fâsıla) tam kavuşma olduğunu ifade etmek istemektedir.

120. Gazel

Nedir kasdı o bî-insâfın ey peyk-i ecel söyle

Demez mi böylelikle haste-i hicrânım eğlenmez (G.120/3)

Şair burada ecelin habercisine seslenmektedir. O insafsız sevgilinin kastının ne olduğunu sormaktadır. Böyle bir durumda, ayrılığının hastası olan âşığın eğlenemeyeceğini, sevgilinin sorup sormadığını söylemektedir. Aslında sevgilinin böyle bir durumu sormadığını bilmektedir.

Ser-encâmı pul-ı şemşîrden geçmek midir bilsem

Bekâ iklimîn özler cân-ı bî-sâmânım benim (G.120/5)

Pul kelimesi para, akçe, nakit anlamlarına gelmektedir. Şair burada, nakdi, bir kılıç gibi düşünmektedir (pul-ı şemşîr). İşin sonunun söz konusu kılıçtan geçip geçmemekte olduğunu sormaktadır. Aslında, kılıç gibi keskin olan dünya malından vazgeçmek gerektiğini bilmektedir.

129. Gazel

Pür-bûy-ı ma'ânî mi devâtım gibi Gâlib

Sırr-ı bezm-i selâtîne gelen micmer-i elmâs (G.129/13)

Şair burada divitini, manaların bol kokusu (pür-bûy-ı ma'ânî) gibi hayal etmektedir. Sultanların meclisinin sırrı (sırr-ı bezm-i selâtîn) na gelen elmas buhurdan (micmer-i elmâs) ın da buna benzer olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu dile getirmektedir.

142. Gazel

Sahbâ-yı lebin çeşm-i füsûnkâra mı mahsûs

Feyz-i dem-i Îsâ iki bîmâra mı mahsûs (G.142/1)

İsa'nın nefesi (dem-i İsâ) mucizevi bir şekilde hastaları iyileştirmekte ve ölüleri diriltmektedir. Şair, birinci mısradaki sevgilinin dudağının şarabı (sahbâ-yı leb) sadece büyücü gözlere mi mahsus olup olmadığını sormakta ve aslında ona mahsus olduğunu ifade etmek istemektedir. İkinci mısradaki şair, sevgilinin dudağının şarabını, İsa'nın nefesi; iki gözü de iki hasta (bîmâr) olarak hayal etmektedir. İsa'nın mucizevi nefesini hatırlatarak, o nefesin sadece iki hastaya mı mahsus olup olmadığını sormakta ve aslında onlara mahsus olduğunu ifade etmektedir.

Söndürme çerâğ-ı dilim ey zâhid-i bed-kîş

Vuslat senin indinde şeb-i târa mı mahsûs (G.142/2)

Şair burada dinsiz zahide (zâhid-i bed-kîş) seslenmekte ve gönül mumu (çerâğ-ı dil) nu söndürmemesini istemektedir. Kavuşmanın, dinsiz zahidin yanında, sadece gece karanlığı (şeb-i çerâğ) na mı mahsus olduğunu sormaktadır. Aslında şair zahidin görüşüne göre kavuşmanın sadece gece karanlığına yani gönül mumunun olmadığı, kalbin çalışmadığı bir duruma mahsus olduğunu bilmekte ve bunu vurgulamaktadır.

Biz bülbülüz ey hüdhüd-i tâc-âver-i ma'nâ

Feyz-i ezeli merd-i külehdâra mı mahsûs (G.142/3)

Şair burada, mananın taç getiren hühüdü (hüdhüd-i tâc-âver) ne seslenmekte ve kendini bülbüle benzetmektedir. Allah'ın ezeli feyzinin, sadece külah giyen adamlar (merd-i külehdâr) a mı mahsus olduğunu sormakta ve onlara mahsus olmadığını bilmektedir.

Sen hûn-ı dili eyle gözüüm ma'nî-i rengîn

Bu neş'e hemân sâgar-ı ser-şâra mı mahsûs (G.142/4)

Şair burada, gönüldeki kanı (hûn-ı dil), renkli manalara benzetmektedir. Gönüldeki kan, gözde kendini kanlı gözyaşı olarak gösterir. Şair birinci mısradaki, gözüne seslenmekte ve gönlün kanını, renkli manalara çevirmesini istemektedir. İkinci mısradaki ise neşenin sadece ağzına kadar dolu kadehe mi mahsus olduğunu sormakta ve aslında ona mahsus olmadığını bilmektedir.

Mest etti beni her sühan-ı telh ile cânân

Bilmem bu edâ la'li-i şeker-bâra mı mahsûs (G.142/5)

Şair burada sevgilinin her acı sözü (sühan-ı telh) ile mest olduğunu dile getirmektedir. Bu edanın, sadece şeker akıtan la'l gibi kırmızı dudaklara mı mahsus olup olmadığını sormaktadır. Bu durumun sadece sevgilinin dudaklarına has olduğunu bilmektedir.

Der-hâb olanın üstüne toğmaz mı acep mâh

Devlet meleğim tâli'-i bîdâra mı mahsûs (G.142/6)

Bu beyitte, uykuda (der-hâb) olanların üstüne ayın doğup doğmadığı ve devlet meleğinin, uykusuzların talihi (tâli'-i bîdâr) ne mahsus olup olmadığı sorulmaktadır. Aslında şair, ayın uyanık olanların üstüne doğduğunu ve devlet meleğinin, sadece uykusuzlara mahsus olduğunu bilmektedir.

Gâlib bilemem âlem-i bâlâ-yı hünerden

Yârân hased-i gülşen-i eş'âra mı mahsûs (G.142/7)

Şair burada hünerin yüce âlemleri (âlem-i bâlâ-yı hüner) ni bilmediğini, ancak şiirin gül bahçesinin hasedi (hased-i gülşen-i eş'âr) nin sadece dostlar (yârân) a mı mahsus olduğunu sormakta ve aslında şiir bahçesindeki dostların haset sahibi olduklarını ifade etmektedir.

172. Gazel

Fedâ-yı tîğ-i sitem olmağa bâhâne mi yok

Mahabbet ehline kânûn-ı âşıkâne mi yok (G.172/1)

Şair birinci mısırada, sevgilinin zulüm kılıcına feda olmak için bahane olup olmadığını sormakta ve aslında çok bahane olduğunu söylemek istemektedir. İkinci mısırada, muhabbet ehline, âşıkane kanunun olup olmadığını sormakta ve aslında âşıkane kanunun olduğunu bilmektedir.

Bu pîç ü tâb nedir ma'riz-i mukâbelede

Tecâhül eylemeğe öZR-i ârifâne mi yok (G.172/3)

Şair birinci mısırada, mukabele meydanı (ma'rîz-ı mukâbel) ndaki acı ve ızdırabın ne olduğunu sormaktadır. İkinci mısırada ise bilmezlikten gelmek için arifçe özürlerin olup olmadığını sormakta ve aslında arifçe özürlerin olduğunu bilmektedir.

Karargâh olacak mürg-i ma'nîye Gâlib

Bu gülsitân-ı gazelde bir âşiyâne mi yok (G.172/5)

Şair burada gazellerin gül bahçesini hayal etmekte ve bu bahçede, mana kuşlarına yuva olacak bir karargâhın olup olmadığını sormaktadır. Şair söz konusu yuvanın olduğunu bilmektedir.

189. Gazel

Ufuk-ı evc-i sa'âdetde mi oldun tâli'

Hele bilmem bu şeb ey mâh bana hoş geldin (G.189/2)

Şair burada sevgiliye ay (mâh) diye seslenmekte ve mutluluk doruğunun ufukunda doğup doğmadığını sormaktadır. Aslında sevgilinin gelişinden o kadar mutlu olmuştur ki onun ufuklarda doğduğunu söylemektedir.

207. Gazel

Gönül sevdâ-perest-i zülf-i küfr-efzâ mıdır bilmem

Metâ'-ı âfiyet hasret-keş-i yağmâ mıdır bilmem (G.207/1)

Burada birinci mısradaki gönlün, küfür artıran saçın sevdaya tapan (sevdâ-perest-i zülf-i küfr-efzâ) ı olup olmadığı sorulmaktadır. Aslında gönlün söz konusu bir sevdaya tapan olduğu söylenmektedir. İkinci mısradaki ise âfiyet, ticari bir eşya (meta') olarak hayal edilmekte ve bu ticari eşyanın, yağmanın hasret çekenini olup olmadığı sorulmaktadır. Aslında âfiyet metainin, yağmaya hasret duyduğu ifade edilmek istenmektedir.

Zelîhâ-yı heves mahrûm Ya'kûb-ı hured mahzûn

Bu kâr-ı pür-halel hulyâ mıdır bilmem (G.207/2)

Zeliha, bir hevesle Hz. Yusuf'a âşık olmuş ancak Yusuf onu reddetmiştir. Şair bu olaya göndermede bulunarak, heves Zeliha'sı demek ve mahrum olduğunu ifade etmektedir. Hz. Yakup, oğlu Hz. Yusuf'un kaybolma yalanına inanmamış ve hüznü de olsa ümitle gelmesini beklemiştir. Şair Hz. Yakup'un bu özelliklerine telmihte bulunarak, akıl Yakup'u demek ve onun da mahzun olduğunu ifade etmektedir. Şair bu iki bozulmalarla dolu olayın (kâr-ı pür-hâlel), bir kuruntu (hulyâ) olup olmadığını sormakta ve aslında kuruntu olmadığını bilmektedir.

Girih-bend oldu gerçi rişte-i tûl-ı emel ammâ

Bu da'vânın sonu cem'iyet-i ma'nâ mıdır bilmem (G.207/3)

Şair burada, hırsın ipliğinin düğümlendiğini dile getirmekte ve bu davanın sonunun, manaların toplanması olup olmadığını sormaktadır. Aslında şair, hırsın sonundaki düğümün manaların toplanması olduğunu ifade etmek istemektedir.

Hat-ı nev-resteye ta'lik-i va'dı çeşm-i bîmârin

Dem-i âhir-zamânda makdem-i İsâ mıdır bilmem (G.207/4)

Hz. İsa'nın bir mucizesi de ahir zamanda gelecek olmasıdır. Rivayete göre Hz. İsa, Şam'a inecek, Mehdi'yle görüşecek ve Deccal'ı öldürecektir. Şair burada Hz. İsa'nın bu özelliklerini hatırlatmaktadır. Sevgilinin hasta gözlerinin yeni çıkan ayva tüyleri (hat-ı nev-reste) ne verdiği sözü geciktirmesi (ta'lik-i va'd) nin, ahir zaman dönemi (dem-i ahir-zamân) nde, İsa'nın ayak izi (makdem-i İsâ) olup olmadığını sormaktadır. Sevgiliden beklenmeyen bir hareket olduğundan, şair ahir zaman alameti mi diye sormakta ve aslında öyle olmadığını bilmektedir.

Semenzâr-ı ruhunda sürhî-i nâz ol gül-endâmın

Kumâş-ı ârzûda reng-i istiğnâ mıdır bilmem (G.207/5)

Şair burada sevgilinin yanağını, bir yasemin bahçesi gibi hayal etmektedir. Yanaktaki kırmızılığı da naz kırmızılığı diye düşünmektedir. Bu naz kırmızılığının, arzu kumaşında istiğna rengi olup olmadığını sormakta ve aslında söz konusu kırmızılığın bir istiğna yani kimseye muhtaç olmama ve naz yapma rengi olduğunu dile getirmektedir.

Rehîn-i tîğdir kûh-ı beden berk-ı tecellâdan

Kelîm-i aşk Tûr-ı sîne ber-câ mıdır bilmem (G.207/6)

Şair burada Hz. Musa'nın Tûr dağında Allah ile konuşması ve Allah'ın dağa teccelli etmesi olayına telmihte bulunmaktadır. Burada aşk, konuşan yani Hz. Musa (kelîm-i aşk); gönül de Tûr dağı (Tûr-ı sîne) olarak hayal edilmektedir. Şair, söz konusu konuşan insanın (aşk), gönülde yer tutup tutmadığını sormakta ve aslında yer tuttuğunu dile getirmek istemektedir.

209. Gazel

Bilmem o la'le rûh-ı Mesîhâ mıdır desem

Yohsa hayât-ı lafzına ma'nâ mıdır desem (G.209/1)

Şair burada sevgilinin la'l gibi kırmızı dudaklarına Mesih'in ruhu mu yoksa lafzın hayatına mana mı demesi gerektiğini sormaktadır. Aslında şair sevgilinin dudaklarını, Mesih'in ruhuna ve lafzın hayatı olan manaya benzettir.

Gül-berg-i âteşin ruhu hatt benefşe-ter

Cennet mi bâğ-ı hüsn mü sîmyâ mıdır desem (G.209/2)

Bu beyitte şair, sevgilinin yanağı (ruh) nı ateşli gül yaprağına; ayva tüyleri (hatt) ni de taze menekşe (benefşe-ter) ye benzettir. Bu haliyle sevgilinin yüzüne cennet mi güzellik bahçesi mi yoksa simya ilmi mi demesi gerektiğini sormaktadır. Aslında şair sevgilinin yüzünü cennete, güzellik bahçesine ve simya ilmine benzemek istemektedir.

Şemşîr-i dest-i nâzi o cellâd gamzenin

Kurbânyâna ebrû-yı îmâ mıdır desem (G.209/3)

Şair birinci mısradaki, sevgilinin bakışlarını, elinde naz kılıcı bulunan bir cellât gibi hayal etmektedir. Bu kılıcın, kurbanlar için ima kaşı olup olmadığını sormaktadır. Aslında onu ima kaşı olarak hayal etmektedir.

Pür-nûr gerden üzre o gîsû-yı sebz-gûn

Cibrîl-i Arş-saye mi Tûbâ mıdır desem (G.209/4)

Cebrail, Arş'in altında bulunmakta olup Arş'i geçememektedir. Tuba ağacı, kökü yukarıda dalları aşağı doğru sarkan ve her çeşit meyve veren bir Cennet ağacıdır. Şair söz konusu bilgilere telmihte bulunarak, sevgilinin nurlu boynuna doğru sarkmış yeşil renkli saçlarını hayal etmekte ve Arş'in gölgesindeki Cebrail mi yoksa Tuba ağacı mı demesi gerektiğini sormaktadır. Aslında sevgilinin saçlarını Cebrail'e ve Tuba ağacına benzemek istemektedir.

Takrîr- i sûz-ı gamda hele lâldır bu dil

Bilmem zebân-ı şu'leye gûyâ mıdır desem (G.209/5)

Şair burada gönlünün, gamın yakıcılığını anlatma (takrîr- i sûz-ı gam) da lal olduğunu dile getirmektedir. Ancak alev dili (zebân-ı şu'le) ne konuşan biri olduğunu deyip dememeyi sormakta ve aslında alev diline konuşan biri olduğunu ifade etmek istemektedir. Alev dilinden kastettiği,

dile benzeyen mumun alevidir. Şair burada mumla konuştuğunu söylemektedir.

Pervâzı evc-i füşhat-ı çarhın verâsıdır

Gâlib hümâ-yı tab'ıma ankâ mıdır desem (G.209/6)

Şair burada, huy ve tabiatını bir Hüma kuşu (hümâ-yı tab') gibi hayal etmekte ve onun uçtuğu yerin feleğin genişliğinin en doruğunun ötesi (evc-i füşhat-ı çarhın verâsı) olduğunu dile getirmektedir. Bu durumda kendi tabiatına Anka kuşu deyip dememeyi sormakta ve aslında tabiatını Anka kuşuna benzetmektedir.

217. Gazel

Bend bend olmadayım rişte-i tûl-ı emele

Kâfiristân-ı ser-i zülf müdür yâ vatanım (G.217/2)

Şair burada, hırslarının ipi (rişte-i tûl-ı emel) ne düğüm düğüm bağlandığını dile getirmektedir. Sevgilinin saçının ucunu, kâfiristan (kâfiristân-ı ser-i zülf) olarak hayal etmekte ve asıl vatanının burası olup olmadığını sormaktadır. Aslında asıl vatanının burası olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

221. Gazel

Sürûdu âb-ı dürûdun makâm-ı vuslatdır

Behiştten mi gelir cûy-ı pür-safâ-yı Merâm (G.221/6)

Şair burada, dua veya selam suyu (âb-ı dürûd) nun şarkı (sürûd) sınını, kavuşma makamı olduğunu ifade etmektedir. Meram'ın çok berrak ırmağının cennetten gelip gelmediğini sormakta ve aslında cennetten geldiğini söylemek istemektedir.

222. Gazel

Bilinmez rişte-i âh-ı dil-i erbâb-ı hasret mi

Yâhûd târ-ı libâs-ı Ka'be-i maksûd yâ perçem (G.222/2)

Şair burada sevgilinin perçeminin, hasret ehli olanların gönlündeki ahın ipi (rişte-i âh-ı dil-i erbâb-ı hasret) mi yoksa maksut Ka'be'nin elbisesinin teli (târ-ı libâs-ı Ka'be-i maksûd) mi olduğunu sormaktadır. Aslında sevgilinin perçemini, söz konusu ipe ve tele benzetmek istemektedir.

229 Gazel

Niçün ma'nâ-yı rengîn lafzı ateşlendirir bilmem

Surâhîyi mey-i gül-reng serkeşlendirir bilmem (G.229/1)

Şair burada renkli manaların, lafızları neden ateşlendirdiğini ve gül renkli içkinin neden sürahiye baştan çıkardığını bilmediğini ifade etmektedir. Aslında sorunun içinde cevabı vermektedir. Gül renkli içki, sürahiye baştan çıkardığı gibi renkli manaların da lafzı ateşlendirdiğini dile getirmek istemektedir. Lafızları sürahi, renkli manaları da gül renkli içki gibi düşünmektedir.

243. Gazel

Feryâd elinden ey sitemger

Bilmem niye pür-itâbsın sen (G.243/4)

Şair burada sevgilinin neden çok azarladığını sormaktadır. Aslında sevgilinin yüz vermeyen ve nazından dolayı hep azarlayan biri olduğunu iyi bilmektedir.

256. Gazel

Ne zülfe şânedir ne o ebrûya vesmedir

Bilmem ne buldun âh-ı perîşânım almadan (G.256/8)

Şair burada sevgilinin, onun perişan ahını niye aldığını sormaktadır. Ahının, ne saça tarak (şâne), ne de kaşa damga (vesme) olduğunu söylemektedir. Aslında sevgilinin, onun ahını neden aldığını iyi bilmektedir.

260 Gazel

Hîç tabibi-i cân olur mu öyle cellâd-ı nigâh

Türbesi var dîde-i bîmârına âyîneden (G.260/2)

Şair burada can tabibinin, bakış celladından olup olmadığını sormaktadır. Aslında, sevgilinin bakışının kendisi için can tabibi olduğunu ifade etmek istemektedir.

269. Gazel

Mâh-ı gül-câme midir kâfile-i neş'e midir

Toldu Hû Hû ile gülzâr-ı cihân n'olsun bu (G.269/2)

Şair burada dervişlerin Hû çekişini hayal etmektedir. Bu manzaranın, gül elbiseli ay mı yoksa neşe kafilesi mi olduğunu sormakta ve aslında söz

konusu manzarayı gül elbiseli aya ve neşe kafilesine benzetmek istemektedir.

Pertev-i Şemsde şemsiyye-i gül mü Gâlib

Gül-be-şekker mi bu rengîn beyân n'olsun bu (G.269/8)

Şair burada kendi renkli beyanının, şeker üstünde gül olup olmadığını sormakta ve aslında beyanını, şeker üstündeki güle benzetmektedir.

Müşg-i Rûmî gibi ta'bir-i abîrin ey kîlk

Hâk-i Monlâya mı oldun güzerân n'olsun bu (G.269/9)

Şair burada kalemine seslenmekte, Mevlana'nın miski (müşg-i Rûmî) gibi kokulu tabirlerinin olduğunu dile getirmektedir. Bundan dolayı kaleminin, Mevlana'nın toprağı (Hâk-i Monlâ) ndan mı geçtiğini sormaktadır. Aslında şair kaleminin tabirlerinin bu güzel kokusunu, Mevlana'nın toprağından geçişine bağlamak istemektedir.

323. Gazel

Ey çeşm-i cihân-peymâ hiç eşk-i terin yok mu

Tûfân-ı mahabbetsin yohsa güherin yok mu (G.323/1)

Şair kendisine, cihanı ölçen göz (çeşm-i cihân-peymâ) diye hitap etmekte ve ıslak gözyaşlarının olup olmadığını sormaktadır. Kendisinin muhabbet tufanı olduğunu ifade edip, bu durumda incilerinin olup olmadığını sormaktadır. Aslında incilerinin olamayacağını bilmektedir. İnciden kastı ilk mısradaki söylediği ıslak gözyaşlarıdır.

Efsûn-ı nigâhından sahrâlara düşmüşsün

Dîvâne misin ey dil benden haberin yok mu (G.323/2)

Şair burada gönlüne seslenmekte ve sevgilinin büyümlü bakışlarından dolayı çöllere çıktığını dile getirmektedir. Bu durumda gönlün deli olup olmadığını ve kendisinden haberi olup olmadığını sormaktadır. Aslında şair, gönlünün divane olduğunu, kendisinden de haberdar olduğunu bilmektedir.

Bir şu'lesi olmaz mı bu âh-ı cihân-sûzun

Ey şâm-ı ziyâ-düşmen vakt-i seherin yok mu (G.323/3)

Şair birinci mısradaki, cihanı yakan bu ah (âh-ı cihân-sûz) ın bir alevinin olup olmadığını sorarak hayretini ifade etmektedir. İkinci mısradaki ise

sevgiliye ışık düşmanı akşam (şâm-ı ziyâ-düşmen) diye hitap etmekte ve seher vaktinin olup olmadığını sorarak yine hayretini ifade etmektedir.

Değmez elimiz bildik bâzârdan el çektik

Ey kâle-i Ken'ânî dahi değer in yok mu (G.323/4)

Şair burada Ken'an kumaşı kadar değerinin olup olmadığını sormakta ve hayretini ifade etmektedir.

Düşmez sana kim şebnem bâlâ-rev-i mihr oldu

Ey gonca senin gûyâ berg-i sefer in yok mu (G.323/5)

Berg, yaprak anlamına gelmektedir. Berg-i sefer, Mevlevî geleneğinde, dervişin müridine götürdüğü hediye anlamında kullanılmaktadır. Şair burada, şebnemin güneşe doğru yükseklerle çıktığını yani buharlaştığını hayal etmektedir. Goncaya seslenerek onun da sefer yaprağının, yani müridide götüreceği bir hediyesinin olup olmadığını sorarak bir uyarıda bulunmaktadır.

Dil-sîr-i felâketsin her gece hayâliyle

Gâlib aceb ol mâhın gönlünde yer in yok mu (G.323/6)

Şair her gece, sevgilinin hayaliyle, gönlünün felakete kanmış (dil-sîr-i felâket) durumda olduğunu dile getirmektedir. Acaba o ay gibi güzel sevgilinin gönlünde, yerinin olup olmadığını sormakta ve aslında olmadığını bilmektedir.

324. Gazel

Senin ey cân şehîd-i çeşm-i hûn-hâr olduğun var mı

Kanıp hâb-ı humâra mest-i bîdâr olduğun var mı (G.324/1)

Şair birinci mısradan, kendi canına seslenerek, kan içen sevgilinin gözünün şehidi (şehîd-i çeşm-i hûn-hâr) olup olmadığını sormakta ve aslında öyle olduğunu dile getirmek istemektedir. İkinci mısradan ise sersemlik uykusu (hâb-ı humâr) na kanıp, uykusuzluk sarhoşu (mest-i bîdâr) olup olmadığını sormakta ve aslında yine öyle olduğunu ifade etmek istemektedir.

Devâ-hân olmağa yokdur dimâğı hasret-i aşkın

Düşüp bâlîn-i istiğnâya bîmâr olduğun var mı (G.324/2)

Şair burada, aşk hasretinde deva isteyecek beyin olmadığını ifade etmektedir. İhtiyaçsızlık yastığında hasta olup olmadığını sormakta ve aslında hasta olduğunu ifade etmek istemektedir.

Verirsen zâhidâ bi'llâh dinin küfre bî-pervâ

Senin hak söyleyip şer' ile ber-dâr olduğun var mı (G.324/3)

Burada şair zahide seslenmekte ve dinini küfre çekinmeden verebileceğini söylemektedir. Zahidin doğruyu söyleyip, şeriat kanunlarıyla idam edilip edilmediğini sormakta ve aslında öyle bir olayın zahit için olmadığını bilmektedir.

Yanar hasretle cân hat kıldı pinhân hâl-ı Hindûsun

Hümâ-yı nâz ile dâma giriftâr olduğun var mı (G.324/4)

Şair burada canın hasretle yandığını, ayva tüyleri (hat) nin, Hindu gibi siyah beni (hâl-i Hindû) sakladığını ifade etmektedir. Bu durumu, naz hümasının tuzağa girmesi gibi hayal etmekte ve öyle bir olayın olup olmadığını sormaktadır.

Güler dâmenleri peymâne sanma halka-i bezmin

Tamâm âgûş-ı şevk-i vasl-ı dildâr olduğun var mı (G.324/5)

Şair burada meclis halkasının gülen eteklerini, kadeh sanılmaması gerektiğini dile getirmektedir. Asıl olan gönül alıcı sevgilinin kavuşma neşesinin kucağına düşmenin olup olmadığını sormakta ve bir nükteye vurgu yapmaktadır. Mevlevîler, semâ' dönerken etekleri havalanır ve bu şekliyle bir kadehe benzerler. Şair bunun asıl kadeh yani ilahi şarap olmadığını asıl olanın Allah'a kavuşma ve ona yakın olmak olduğunu dile getirmek istemektedir.

Bahâ yok gevher-i güftâra ey tab'-ı tenük mâye

Bilirsin kıymetin ammâ harîdâr olduğun var mı (G.324/6)

Şair burada, tabiatı ince mayalı (tab'-ı tenük-mâye) olan salike seslenmekte ve söz incilerinin pahasının olmadığını ifade etmektedir. Salik'in bu durumu bildiğini ancak buna hiç alıcı olup olmadığını sorarak uyarıda bulunmaktadır.

Demişsin bâde-yi lutfumla her dem mestdir Gâlib

Mürüvetsiz aceb bir gün kadehkâr olduğun var mı (G.324/7)

Beyte göre, mürüvvetsiz olan sevgili, Galip için, kendi lütuf şarabıyla daima sarhoş olduğunu söylemiştir. Şair bu duruma kızmakta ve o mürüvvetsiz sevgilinin, bir gün hiç kadeh dağıtıp dağıtmadığını sormakta ve aslında dağıtmadığını ifade etmek istemektedir.

332. Gazel

Es'adâ te'sîr-i efgânın mıdır bilmem senin

Lâ'ubâlî-gûy-ı dîvân-ı huzûr etdin beni (G.332/9)

Şair burada kendisine seslenmekte, kendisinin huzur divanında laubali konuşma (lâ'ubâlî-gûy-ı dîvân-ı huzur) ya sebep olduğunu söylemektedir. Bu duruma kendi feryatlarının etkisinin olup olmadığını sormakta ve aslında etkisinin olduğunu vurgulamak istemektedir.

333. Gazel

Hirâsân ol Hudâdan ey şeh-i bî-dâd yetmez mi

Gücüm yetmezse zûr-ı aşkına feryâd yetmez mi (G.333/1)

Şair burada sevgiliye adaletsiz şah (şeh-i bî-dâd) diye seslenmekte ve Allah'tan korkmasını dilemektedir. Aşkın kuvveti (zûr-ı aşk) ne gücü yetmese de feryadının yetip yetmeyeceğini sormakta ve aslında feryadının yeterli olduğunu dile getirmek istemektedir.

Koyan uşşâkdır hep sûret-i Şîrîne ma'şûku

Beğim hiç gûşâ sît-i tîşe-i Ferhâd yetmez mi (G.333/2)

Şair burada, Şirin'in resmini maşuk yerine koyanların, hep âşıklar olduğunu söylemektedir. Ferhad'ın külüngünün sesi (sît-i tîşe-i Ferhâd) nin, kulak için yetip yetmeyeceğini sormakta ve aslında yeterli olduğunu ifade etmek istemektedir. Aşk yolunda önemli olan gayret olduğunu dile getirmektedir.

Olur bî-ilticâ ser-geştegân-ı vâdî-i hayret

Bu yolda reh-nümâ olmağa gird-bâd yetmez mi (G.333/4)

Şair burada, hayret vadisinin sersemlerinin, sığınmasız kaldığını ifade etmektedir. Bu yolda, yol gösterici olarak, rüzgâr hortumunun yetip yetmeyeceğini sormakta ve aslında yeterli olduğunu dile getirmektedir.

Usandık seyr-i Kâğîd-hâne-i eş'ârdan

Bahâr ermez mi âyâ vakt-i Sa'd-âbâd yetmez mi (G.333/6)

Şair burada Kâğıthane'yi seyretmekten usandığını ifade etmektedir. Artık baharın gelip Sadabat vaktinin yetip yetmeyeceğini sormakta ve aslında yeteceğini dile getirmektedir.

7. BÖLÜM

MÜBALAĞA

Mübalğa, sözlük anlamı bir şeyi, olumlu veya olumsuz, çok büyütme, kusursuz iş yapma, bir işte ileriye gitme anlamlarına gelir. Edebî bir sanat olarak ise şairin kendi ruh dünyasına göre bir niteliği, olayı veya durumu çok büyütmesi veya küçültmesidir. Ancak bu büyütme ve küçültme bazen hakikat da olabilir. Kıyametin dehşetini anlatan ayetler ve hadisler gibi.¹²¹

Bir mübalğanın makbul olup olmaması zevk-i selime bağlıdır. Bir ifadede çok büyütmenin veya küçültmenin olması makbul bir mübalğa için yeterli değildir. Aynı şekilde aşırı mübalğa yapmış olmak da onun reddedilmesine sebep olmaz. Şairin mübalğayla nitelendirdiği durum, okuyucuda da heyecan uyandırıyor ise mübalğa amacına ulaşmış demektir. Mübalğa, şairane ve sanatsal bir zemine oturmayacak ise, en azından gerçeklikten çok uzaklaşmamalıdır.

Üç çeşit mübalğa bulunur. Eğer yapılan mübalğa aklın kabul edeceği bir çerçevedeyse veya geçmişte benzeri bir olay görülmüşse buna tebliğ denir. Eğer hiç gerçekleşmemiş ancak akla zıt değilse buna da iğrak adı verilir. Eğer geçmişte örneği görülmemiş ve gelecekte de olacağına akıl ihtimal vermiyorsa buna da gulüv denir.

Belagatta mübalğa konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bazı belagat bilginleri mübalğayı şairin ifadedeki acizliğine bağlarlar. Şairin düşündüğünü istediği gibi ifade edemeyişi olarak değerlendirirler. Diğer bazı belagat bilginleri ise, mübalğayı değerli bir sanat olarak kabul ederek “Sözün değerlisi yalan olanıdır.” derler. Diğer bir kısım ise mübalğanın söze değer kattığını kabul ederler ancak gulüv kısmına karşıdır. Mübalğayı değerli gören bilginlerin dayandığı iki nokta bulunmaktadır. Birincisi Kur’an-ı Kerim’de de mübalğalı ifadelerin bulunmasıdır. Diğer

---

¹²¹ Saraç, *Belagat*, s. 219.

nokta ise mübalağanın reddedilmesi halinde teşbih ve istiarenin de önemini kaybedecek olmasıdır. Ayrıca mübalağaya verilen önem, devir, ekol ve edebi anlayışa göre değişmektedir.

Mübalağanın üç çeşidinde özellikle gulûv kısmında bazı hususlar aranır. Bunlar; mübalağanın teşbih amaçlı yapıldığının anlaşılabilir olması, şart cümlesi ile ifade edilmesi, hezil makamında kullanılması, sanatsal bir hayal bulunmasıdır. Makbul bir mübalağa için bu şartlardan biri aranır.

Sebk-i Hindî şairi olan Şeyh Galip, mübalağayı çok kullanır. Kullandığı mübalağaların büyük bir kısmı, bu çalışmanın Teşbih bölümünde incelenmiştir. Çünkü bu beyitlerdeki mübalağalar, teşbih sanatına daha yakın görülmüştür. Aşağıda mübalağa sanatının tespit edildiği beyitler incelenmektedir.

7.1. Mübalağa Sanatının Görüldüğü Beyitler

3. Kaside

Her iki mısra'ının mâ-hasalıdır dü cihân

Kam-bahş-ı dü serâ Hazret-i Mevlânâdır (K.3/14)

Şair burada iki cihanı, Mevlana'nın iki mısraının bir neticesi gibi görerek ve Mevlana'yı iki dünyanın isteklerini bağışlayan bir insan gibi düşünerek mübalağa yapmaktadır.

4. Kaside

Semâ' edip giremez çarha âfitâb dahi

Sehergeh eylemese rûy-ı mâl-i Mevlânâ (K.4/8)

Şair burada âfitâbı, sema dönen bir Mevlevî'ye benzetmektedir. Seher vaktinin Mevlana'ya yüz sürmeden, güneşin dünyaya giremeyeceğini yani doğmayacağını belirterek mübalağa yapmaktadır.

6. Kaside

Cünbiş-i dâ'ire-i kevn ü mekân

Eser-i himmet-i Mevlânâdır (K.6/2)

Şair bu beyitte, varlık âleminin hareket halinde olmasını, Mevlana'nın himmetine bağlayarak mübalağa yapmaktadır.

11. Kaside

Ziyâ-i tîğına nisbetle mahv olur hûrşîd

Fürûg-ı meş'aleye râhı teng eder mehtâb (K.11/16)

Şair birinci mısrada kılıcın ışığı yanında, güneşin ışığının yok olduğunu söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

Güneş dahi giremez kâh-ı sâye-perverine

Münakkaş ebr-i şafaktan kepeng eder mehtâb (K.11/17)

Şair burada, Sultan Selim'in gölge seven (koruyan) köşküne, güneşin dahi giremeyeceğini ifade ederek mübalağa yapmaktadır. Bu beyitte şafak, nakışlı bir bulut gibi hayal edilmekte ve bu bulutun mehtap tarafından kepenk yapıldığı dile getirilmektedir.

Eyâ şehenşeh-i hûrşîd-bahş-ı nûr-ı nevâl

Seninle bu çemeni reng reng eder mehtâb (K.11/31)

Şair burada padişaha, şahların şahı diye seslenmekte ve onu, ışığı bağışlayan güneşin bağışlayıcısı olarak nitelendirerek mübalağa yapmaktadır.

12. Kaside

Lutfu sipihre olduğu dem zer-feşân-ı cûd

Kapmış biraz kurâza-i magşûşa mâhtâb (K.12/16)

Şair burada, Sultan Selim'in feleğe, cömertçe altın saçıp lütufta bulunduğunu dile getirerek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre bu lütfu esnasında, mehtap da saf olmayan biraz altın kırıntılarını kapmıştır.

13. Kaside

Gerdûna erdi debdebe-i kûs-ı şevketi

Avâz-ı kürre-nây-ı mülûk-ı keyân gibi (K.13/19)

Şair burada padişahın şevket davulunun gösterişinin feleğe çıktığını söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

14. Kaside

Aşk kim eyledi hûrşîd-i dirahşânı çerâğ

Nazar-ı feyzi eder seng-i Bedahşân gibi çerâğ (K.14/1)

Şair birinci mısradaki aşkın, parlak güneşi muma döndürdüğünü ifade ederek mübalağa yapmaktadır. Bedahşan, günümüzde bir kısmı Afganistan bir kısmı da Rusya sınırları içinde bulunan bir şehrin adı olup, kırmızı yakut taşıyla meşhurdur. Şair burada, bu yakut taşını hatırlatarak, aşkın feyiz nazarının, mumu Bedahşan taşı gibi yaptığını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

Re'y-i derrâkine hûrşîd desem olmaz mı

Etdi yerden göğe dek âlem-i imkânı çerâğ (K.14/20)

Şair burada padişahın çok çabuk anlayan düşüncesini, güneş gibi hayal etmekte ve onun bu düşüncesinin tüm yaratılmış âlemi, mum gibi yapıp aydınlattığını söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

Kişver-i cûduna gerdûn desem değmez mi

Eyledi müşterî vü zühre vü keyvânı çerâğ (K.14/21)

Şair burada padişahın cömertliğini, bir ülke gibi geniş hayal etmekte ve bu ülkeye felek demeyi uygun görmektedir. Çünkü Müşteri, Zühre ve Zühal yıldızlarının, onun cömertliği yanında, bir mum gibi kaldığını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

Zîver-i dâ'ire-i çarh vücûdudur anun

Ki eder dâne-i elmâs-ı nigîndânı çerâğ (K.14/25)

Şair burada feleğin dairesinin, padişahın bir varlığı olduğunu ve bu varlığı yüzüğün elmas taşının tanesinin mahfazası yaptığını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

Devşürüp vakt-i atâsında nisâr-ı destin

Etdi gerdûn bu ahter-i tâbânı çerâğ (K.14/26)

Vakt-i atâ, hediyeleri dağıtma zamanı anlamına gelmektedir. Beyte göre padişahın (cömertlik) saçan eli, halka hediyeler dağıttığı sırada, felek o hediyeleri toplayıp, gökyüzünde parlak yıldızları bu hediyelerle aydınlattı. Şair burada padişahın cömertliğini övmek için "Gökteki yıldızların parlaklığı onun dağıttığı hediyelerden gelmektedir." diyerek mübalağa yapmaktadır.

Rahş-ı iklim-i nûr-ı dîn ger ederse pûyân

Şerer-i na'li eder efser-i şâhânı çerâğ (K.14/28)

Burada mübalağa sanatı görülmektedir. Çünkü beyte göre din ışığının ülkesinin atı (rahş-ı iklîm-i nûr-ı dîn) koştığı (pûyân) zaman, ayakları altından çıkan kıvılcımlar, şahların başlarındaki taca ışık vermektedir. Padişah o kadar büyük ki şahların başındaki tacın parlaklığı, onun atının ayakları altından çıkan kıvılcımlardan gelmektedir.

15. Kaside

Bulunmaz zîr-i sakf-ı âsumânda böyle vîrâne

Ser-â-ser müşterîdir zühredir gülmîh ü mismârı (K.15/4)

Şair bu beyitte Galata Mevlevihanesi'ni anlatmaktadır. Gökyüzünün çatısı altında (zîr-i sakf-ı âsumân) böyle Galata Mevlevihanesi gibi bir virane bulunmadığını söyleyerek, o viranenin çivi (mismâr) ve çivinin altındaki pul (gülmîh) u, Müşteri ve Zühre yıldızlarına benzetmektedir. Şair Mevlevihane'yi o kadar büyük ve önemli görmektedir ki Müşteri ve Zühre yıldızlarını onun kapısının bir çivi ve pulu olarak düşünmekte ve mübalağa yapmaktadır.

Ser-i engüş ile mânend-i peşşe hedmi mümkündür

Bıraksın çîre-dest üstâdlar tîşeyle minşârı (K.15/15)

Şair Mevlevihane'yi, zayıflığı ve hemen yıkılabilecek halini sivrisineğe (peşşe) benzeterek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre bina, o kadar zayıf bir durumda ki parmak ucuyla (ser-i engüş) dokunsan yıkılacak bir vaziyettedir.

Gubâr-ı sümm-i rahşından çekerler kuhl-ı maksûdu

Sipîhr-i izz ü şânın sâbitânı heft seyyârı (K.15/27)

Şair burada sürmenin, padişahın atının tırnağının tozundan çekildiğini ifade ederek mübalağa yapmaktadır. Onun şan izzetinin feleğindeki sabit yıldızların da yedi gezegen olduğunu söylemekte ve mübalağa yapmaktadır.

16. Kaside

Hidv-i ma'delet-ârâ dilîr-i Rüstem-gîr

Ki bâz-ı himmeti sîmurgu saymaz elde şikâr (K.16/34)

Bâz, doğan demektir. Simurg, adına Anka kuşu da denilen, Kafdağı'nda yaşayan, her kuştan üstünde bir suret bulunan efsanevi bir kuştur. Şair,

padişahın himmet doğanını öyle yüceltmektedir ki Simurg kuşunu bile avdan saymadığını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

18. Kaside

Oturmuş tahtgâh-ı subha pür-şevket mehâbetle

Dizilmiş karşusunda zühre vü bercîs ü behrâmı (K.18/3)

Şair burada padişahın büyüklüğünü göstermek için onu, sabah tahtına oturan ve karşısında Zühre, Bercis (Müşteri) ve Behrâm (Merih) yıldızlarının dizildiği bir insana benzetmekte ve mübalağa yapmaktadır.

19. Kaside

Keyhusrev-i nusret-pejûh asker-nüvâz-ı Cem-şükûh

Vehhâb-ı nakd-ı kûh kûh bahşende-i genc-i direm (K.19/22)

Şair burada Sultan Selim'i, yardım soran Keyhüsrev'e ve askerinin sevdiği Cem gibi ulu bir hükümdara benzetmektedir. Padişahın dağ gibi para dağıttığını (vehhâb-ı nakd-ı kûh kûh), para hazinesi bağışladığını (bahşende-i genc-i direm) söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

20. Kaside

O şehriyâr-ı bülend-iktidâra şâyândır

Alırsa seb'a-i seyyâre devr için destûr (K.20/20)

Şair burada padişahın kudretinin yüceliğinden söz ederken, yedi gezegen (seb'a-i seyyâre) in dönmek için kendisinden izin almaları halinde, padişahın yüce iktidarına yakışacağını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

Bilinmedik nesi var kâr-hâne-i dehrin

Kef-i kifâyet-i re'yinde cümlesi mestûr (K.20/24)

Kâr-hâne, iş yeri demektir. Şair felekte iş namına her ne varsa, padişahın her işe yatkın elinin görüntüsü (kef-i kifâyet-i re'y) nde gizli olduğunu ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

21. Kaside

Bu havz-ı pür safâya olup girye-hîz-i reşk

Fevvâre etdi dîde-i pür-âbı selsebîl (K.21/2)

Fevvâre, fiskiye demektir. Şair su dolu göz (dîde-i pür-âb) ü fiskiye (fevvâre) ye benzeterek mübalağa yapmaktadır.

Sultân lafzı Hazret-i Beyhâna yaraşır

Kim ceyb-i lütfu kıldı zer-i nâbı selsebîl (K.21/18)

Şair burada, katıksız altın (zer-i nâb) ı, selsebile benzeterek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre, Sultan Beyhan'ın lütuf cebi, o kadar bol ki, katıksız altını selsebil gibi dağıtmaktadır.

22. Kaside

O rütbe revnâk-efzâdır ki zerrîn tâk-ı vâlâsı

Meh ü mihr ile bu çarh-ı kebûd ol sakfa hayrândır (K.22/2)

Revnâk-efzâ, bir şeyin güzelliğini artıran, ışığını arttıran anlamındadır. Tâk, kubbe demektir. Çarh-ı kebûd, mavi gökyüzü anlamına gelir. Şair Beyhan Sultanın yaptırdığı köşkü kastederek onun yüce kubbesine, güneş, ay ve mavi gökyüzünün hayran olduğunu ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

Müzeyyen lâceverd ü la'l ile bir tâze kişverdir

Felek gûyâ ki ol kişverde bir kûh-ı Bedahşândır (K.22/5)

Laceverd, hem bir renk ismi hem de değerli bir taşın adıdır. Bedahşan, Afganistan'da yakut taşıyla meşhur dağlık bir bölgeye verilen isimdir. Şair burada Beyhan Sultanın yaptırdığı kasrı, değerli taşlarla süslü taze bir memlekete; feleği de o memlekette Bedahşan dağına benzeterek mübalağa yapmaktadır.

23. Kaside

Sâyesinde ol şeh-i gerdûn-vekârın çok mudur

Ben desem ki Arş-ı a'lâya berâberdir bu kâh (K.23/10)

Şair burada, bu kasidenin yazılmasına sebep olan kasrın, felek vakarındaki şah olan Sultan Selim sayesinde, Arş-ı A'laya denk tutması halinde çok olup olmadığını sormakta ve aslında ona denk tutarak mübalağa yapmaktadır.

Silk-i ma'nâya du'â-yı devletin nazm etmeğe

Tab'-ı Gâlip-veş meğer ummân-ı gevherdir bu kâh (K.23/16)

Şair burada, kendi tabiatını bir inciler ummanına benzeterek mübalağa yapmaktadır. Silk, yol, yöntem anlamına gelir. Galip burada, devlete dua etmeyi, anlam yolu (silk-i ma'nâ) nda şiirleştirmek için (nazm etmeğe), yeni

yapılan bu sarayın, kendisinin tabiatı gibi mücevherlerle dolu olduğunu ifade etmektedir. Bu sarayın mücevherlerle dolu oluşunu, kendi tabiatına benzetmektedir

25. Kaside

Nahl-i şerîf-i hazret-i müftî-i dindir

Kim vâsf-ı hulk u hilkatı yüz bin kitâb olur (K.25/21)

Şair burada, bu kasideyi kendisine yazdığı Şerif Efendinin ahlakının vasıflarının, yüz bin kitap olacağını söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

Yâd eylesem letâfetini tab'-ı sâfının

Bahr-ı Sefîd dîde-i teng-i habâb olur (K.25/22)

Şair, kendisine kaside sunduğu şahsiyeti övmek için Akdeniz (Bahr-ı Sefîd)'in onun saf ve temiz tabiatının inceliği yanında küçücük su kabarcığının gözü gibi görünür demekte ve mübalağa yapmaktadır.

Kılsam şümâr mertebe-i fikr-i rûşenin

Hûrşîd ü mâh nokta-i sıfır-ı hisâb olur (K.25/23)

Eski yazıda sıfır bir nokta ile gösterilmektedir. Şair burada güneş ve ayı (hûrşîd ü mâh) sıfırın noktasına benzetmektedir. Beyte göre, şair eğer söz konusu şahsın parlak fikirlerinin yüce mertebelerini saymaya kalksa, güneş ve ay bir nokta gibi görüneceğini söylemekte ve mübalağa yapmaktadır.

Feyz-i riyâz-ı mekremetin eylesem hisâb

Dürr-i hoş-âb giryeye-i reşk-i sehâb olur (K.25/24)

İnci taneleri, sedefin nisan ayında yağan yağmurların damlalarını yutması neticesinde oluşur. Şair, söz konusu şahsiyetin cömertlik ve şeref bahçesinin bereketini saymaya kalksa, bulutun bundan dolayı kıskanacağını ve o kıskançlık gözyaşlarının en iyi incileri oluşturacağını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

27. Kaside

Gevher-i galtânlarından add olur mihr-i münîr

Düşse bir gün fûshat-ı irfânın deryâsına (K.27/11)

Şair bu beyitte, sevgilinin irfanının genişliğini ifade etmektedir. Galtân, yuvarlanan, tekerlenen demektir. Şair, ışıklı güneşi (mihr-i münîr) yuvarlanan bir mücevhere benzeterek, sevgilinin o geniş irfan denizinde

ancak yuvarlanan bir mücevher olarak görüleceğini ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

Saff-ı mûrândan şümâr olur gazâlân-ı Hoten

Gelse bir yol vüs 'at-ı ahlâkının sahrâsına (K.27/12)

Hoten, ceylanlarıyla meşhur olan ve günümüzde Çin sınırları içinde bulunan Türkistan bölgesinde bir şehrin adıdır. Şair, sevgilinin ahlakının genişliği yanında, Hoten ceylanlarının, karınca sınıfından sayılacağını dile getirerek mübalağa yapmaktadır. Ceylan, güzellik ve ürkekliğin; karınca ise fakirliğin sembolü olarak bilinmektedir. Beyte göre, Herkesi kendine âşık eden, peşinden koşturan ceylan, sevgilinin ahlakının genişliği içinde karınca gibi fakir ve değersiz görünür. Çünkü onun ahlakı içinde ceylandan çok daha çekici ve değerli şeyler vardır.

Tûde-i müşg-i Behiştî çeşm-i hûrândan süzüp

Mâye etmişler melâ'ik-tıynet-i ra'nâsına (K.27/15)

Beyte göre cennet kokularının yığınları (tûde-i müşg-i Behişt) nı, cennet kızlarının gözlerine sürüp, sevgilinin melekler gibi güzel yaratılışı (melâ'ik-tıynet) na maya yapmışlar. Burada mübalağa sanatı görülmektedir. Sevgilinin o kadar güzel bir yaratılışı var ki o yaratılışın mayası meleklerin gözlerine sürülen cennet kokularıdır.

28. Kaside

Hep halka-be-gûş-ı güher-i nutkudur âlem

Hey bu ne aceb debdebe vü şöhret ü şândır (K.28/22)

Şair burada Hoca Neşet'in konuşmasını, kulağa takılan inci halkası gibi hayal etmekte ve âlemi bu halkaya benzeterek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre bütün âlem, onun konuşmasını kulağa küpe yapmaktadır.

Sındırdı verâ-yı felek-i ahdârı sîti

Erbâb-ı hased hiss edemez gûşu girândır (K.28/23)

Şair burada, Hoca Neşet'in şöhret (sît) inin, yeşil feleğin ötesini korkuttuğunu ifade ederek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre, onun şöhreti bu kadar yayılmasına rağmen, haset erbabının kulağı geç duyduğu için hissetmemektedirler.

30. Kaside

Kalem gûyâ ki tahrîrinde bakmış levh-i mahfûza

Nukûş-ı Arşî Kürsîsinde göstermiş kerâmetdir (K.30/5)

Levh-i Mahfûz, korunmuş levhalar demektir. Allah'ın eşyaya yönelik ilminin yazıldığı levhadır. Arş, taht anlamındadır. Tasavvufa göre Arş, yaratılan âlemi çepeçevre kuşatmaktadır. Kürsî, sözlük anlamı olarak oturulacak yüksekçe yer demek olup, tasavvuftaki karşılığı Arş-ı Azam'ın altında Levh-i Mahfûz'un bulunduğu yerdir. Şair, bu kasidenin yazılmasına sebep olan Arif Efendinin yazdığı padişah tuğrasını kastederek, kalem bunu yazarken Levh-i Mahfûz'a baktığını onun için de tuğranın kürsisinde Arş'ın nakışlarının bulunduğunu dile getirmektedir. Kalemin Levh-i Mahfuz'a bakıp, Arşın nakışlarını işlemesi mübalağalı bir övgüdür.

Erişmiş müntehâ-yı Sidreye fart-ı metânetden

Sütûnlar kim sütûn-ı âsumân-ı dîn ü devletdir (K.30/6)

Sidre-i Müntehâ, altıncı kat göktür. Aynı zamanda beşer bilgisinin uzanacağı son yerdir. Şair burada söz konusu tuğranın eliflerini, birer sütun gibi hayal etmekte ve o sütunların, Sidre-i Müntehâ'ya kadar uzandığını söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

5. Gazel

Kalbim ol âyîne-i vahy irtisâm-ı aşk kim

Tûtî-i Cibrîl dest-âmûz-ı râz eyler bana (G.5/3)

Hayvanları, yavruluktan itibaren kendine alıştıran elinden yem vermeye dest-âmûz denmektedir. Şair burada vahiy meleği yani Allah ve peygamberler arasındaki bütün sırların aracısı olan Cebrail'i, bir papağana benzetmekte (tûtî-i Cibrîl) ve kendisinin onun elinden sırları aldığını söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

7. Gazel

Nigeh-i çeşmi çü şehbâz-nümûn oldu bana

Tâ'ir-i Rûh-ı Kudüs sayd-ı zebûn oldu bana (G.7/1)

Şair burada, sevgilinin gözünün bakışı (nigeh-i çeşm) nın, kendisi için doğanı gösterici olduğunu ifade etmekte ve bu sayede Cebrail kuşu (tâ'ir-i Rûh-ı Kudüs) nu avlamak, kendisi için çok basit bir av olduğunu ifade

etmektedir. Sevgilinin bakışı ilahi tecellilerdir. Şair bu tecelliler sayesinde birçok mana doğanlarını görmektedir. Bunların içinde vahyin taşıyıcısı olan Cebrail bile basit kaldığını, ondan çok daha ileri gittiğini ima ederek mübalağa yapmaktadır.

Eşk-i çeşmimle kızıl kana boyandı dünyâ

Meh ü mihri feleğin çeşme-i hûn oldu bana (G.7/2)

Şair burada dünyanın, gözyaşlarıyla kızıl kana boyandığını, ay ve güneşin kendisi için kan çeşmesine döndüğünü söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

Dest-i efsûs olalı bâl ü per-i pervâzım

Lâ-mekân mevki'-ı ârâm u sükûn oldu bana (G.7/3)

Efsûs kelimesi yazık, eyvah gibi üzüntü bildiren bir edattır. Şair burada bu edatı el (dest) ile somutlaştırmaktadır. Lâ-mekân, mekânsız anlamına gelmekte olup ulûhiyet makamının adıdır. Şair burada üzüntüden dolayı çektiği eyvahların, kendi uçuşu için kol kanat olduğunu söylemektedir. Bu kanatlar sayesinde ulûhiyet makamının, kendisi için huzur ve dinlenme yeri olduğunu ifade etmektedir.

23. Gazel

Gâlib olıcak rif'ât-ı sâhib-dile pey-rev

Mısra'ları divân-ı müretteb görünür hep (G23/7)

Şairin burada mısralarını bir müretteb divan olarak görmesi mübalağadır. Her bir mısraını, bir mürettep divan değerinde görmektedir.

25. Gazel

Hasta çeşmin eylemez la'l-i revân-bahşâ nazar

N'eyler ol İsa'yı kim bîmâra etmez iltifât (G.25/5)

Şair burada Hz. İsa'nın hastaları iyileştirme mucizesini hatırlatmaktadır. La'l-i revân-bahş, yürümeyi bahşeden dudak anlamına gelir. Dudaktan nefes çıkar. Hz. İsa nefesiyle ölüleri mucize eseri diriltmiştir. Şair burada yürümeyi bahşeden dudak diyerek Hz. İsa'nın dudaklarını kastetmektedir. Ancak sevgilinin hasta bakışı, Hz. İsa'nın bile bu dudaklarını önemsememektedir.

33. Gazel

Olamaz la'l-i revân-bahşına hem-râz Mesîh

Yok yere eylemesin da'vî-i i'câz Mesîh (G.33/1)

Mesih, nefesiyle mucize eseri olarak ölüleri diriltmiştir. Şair burada sevgilinin yürümeyle bağışlayan yani can bağışlayan dudağı (la'l-i revân-bahş) nın yüceliğini ifade etmek için, Mesih'in bile onunla sırdaş olamayacağını ifade etmektedir. Bundan dolayı Mesih boşuna mucize davasında bulunmaması gerektiğini söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

Es'adâ hep o büt-i nâdiredân aşkında

Sihir-sâz olmada bin mu'cize-perdâz Mesîh (G.33/5)

Bu beyitte şair, bin mucize kurucu Mesih'in, zarif put gibi güzel sevgilinin aşkı için sihir yapıcı olduğunu ifade etmektedir.

58. Gazel

Reng-i lebiyle rûh verir hûn-ı nâ-haka

Îsâyî sâhir-i nîgeh-i haste gösterir (G.58/2)

Şair burada Hz. İsa'nın mucize eseri olarak hastaları iyileştirme özelliğini hatırlatmaktadır. İsa mucize eseri olarak nefesiyle şifa verebilmektedir. Ancak Galip burada sevgilinin dudaklarının renginin ruh verdiğini ve yine sevgilinin sihirli bakışlarının, İsa'yı hasta gösterdiğini söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

61. Gazel

Giry e tsem yâd-ı hattından erir sengîn dilân

Cûy olup âb-ı zümür-rüd zîr-i sünbûlden geçer (G.61/6)

Şair burada sevgilinin ayva tüylerini hatırlayarak (yâd-ı hatt) ağlaması halinde, taşlaşmış gönüllerin (sengin dilân) eriyeceğini ve gözyaşlarının ırmak (cûy) olup zümrüt suyu gibi sümbül çiçeğinin altından geçeceğini ifade etmektedir.

62. Gazel

Gâlib zemîn-i köhneyi Hızr-ı hayat-veş

Geçdikçe kilik-i sebz-peyim nev-zemîn eder (G.62/8)

Şair burada ayağını bir yeşillik kalemi (kilik-i sebz-pey) gibi hayal etmekte ve bu haliyle ayağını hayat Hızır'ına benzetmektedir. Hızır, hayat

suyunu bulup içtiği için ölümsüzdür ve hayatı sembolize eder. Aynı zamanda hızır kelimesinin sözlük anlamı yeşillik demektir. Beyte göre Galip'in ayağının geçtiği köhne zeminler yenilenmekte ve yeşillenmektedir. Bu da mübalağaya bir örnektir.

80. Gazel

Yakdı eser-i sûz-ı dilim atlas-ı çarhı

Gâhî görünen encüm-ı rahşân şererimdir (G.80/5)

Atlas, dokuzuncu feleğe verilen isimdir. Şair burada, gönlündeki ateşin etkisi, atlas feleğini yaktığını söylemekte ve bazen görünen yıldızların parlamasını da bu ateşin kıvılcımları olduğunu dile getirerek mübalağa yapmaktadır.

108. Gazel

Âşinâ ol Kâfdan kûh-ı zümürüd remzine

Kubbe-i Hadrâ-yı Monlâdır eden devrânı sebz (G.108/14)

Kafdağı, dünyayı çevreleyen efsanevi dağlar zinciridir. Efsaneye göre, güneşin ışıkları bu dağa çarptıkça yeşile boyanır, oradan da dünyaya yansımış. Zümrüd, yeşil renkli ve değerli bir taştır. Kubbe-i Monlâ, Mevlana'nın Konya'daki yeşil kubbesidir. Şair burada bilinen Kafdağı'ndan, işaret edilen zümrüt dağına kadar, feleği yeşillendirenin, Mevlana'nın yeşil kubbesi olduğunu ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

109. Gazel

Çekdik ser-i sa'âdeti bâl-i ferâgata

Olsun bizim hüma dahı minnet-keşdemiz (G.109/5)

Hüma kuşu, edebiyatta talih ve bahtı temsil eder. Şair burada Hüma kuşunun bu özelliğini hatırlatarak, mutluluğun başını, vazgeçme kanadına çektiğini yani mutluluktan vazgeçtiğini ifade etmekte ve bundan dolayı Hüma kuşunun bile onların minneti altında kaldığını dile getirerek mübalağa yapmaktadır.

117. Gazel

Mihr-i cihân çeşmimize zerre-sân değil

Pervâneyiz ki şem'-i şeb-ârâya hasretiz (G.117/3)

Şair burada kendisini ve kendi gibi olanları, geceyi süsleyen mum (şem'-i şeb-ârâ) a hasret olan pervane sineği gibi görmektedir. Beyte göre cihanın güneşi kendi gözlerinde zerre gibi bile değil. Çünkü onlar geceyi süsleyen mumun pervaneleridirler. Cihan güneşini zerreden daha küçük görmesi mübalağadır.

122. Gazel

Nâ-resâ mısra'-ı bercestemize çûb-ı Kelîm

Kâdir-i sihr-i nev-îcâd ki derler o biziz (G.122/3)

Kelîm, konuşan anlamına gelip,. Tûr dağında Allah ile konuşan Hz. Musa'nın sıfatıdır. Çûb-ı Kelîm, Hz. Musa'nın değneği demektir. Bir mucize eseri olarak sihirbazlara karşı ejderha olmuştur. Şair burada Hz. Musa'nın değneğinin bu özelliğini hatırlatarak, onun mucizesinin kendi mısra-ı bercestesine yetişemediğini ifade etmektedir. Kendilerinin, yeni icat edilen sihre güçlerinin yettiğini, bu sihirle yazdıkları mısra-ı bercestelerinin o değnekten daha etkili olduğunu söyleyerek mübalağa yapmaktadır.

129. Gazel

Bârân olur ehl-i nazarın hûn-ı sirişki

Berk ursa miyânında ne dem hançer-i elmâs (G.129/2)

Tasavvufta mürşid, saliki bakışla terbiye eder. Bundan dolayı ehl-i nazar ifadesinden kasıt mürşittir. Şair burada nazar ehli olanların kanlı gözyaşları (hûn-ı sirişk) nı, yağmur (bârân) olarak hayal ederek mübalağa yapmaktadır.

178. Gazel

Nahl-ı tûbâdır ki her revzenden olmuş rû-nümâ

Kaplayıp Firdevs-i enzârı ser-â-ser perçemin (G.178/5)

Tûbâ ağacı (nahl-ı Tûbâ) bütün cenneti kaplayan, gövdesi yukarı doğru dalları ise aşağıda olan bir ağaçtır. Şair burada bu ağacı hatırlatarak sevgilinin perçemini bu ağaca benzetmekte ve mübalağa yapmaktadır. Perçemin saç kökü yukarıda uçları ise alını kaplamaktadır. Bu haliyle bütün cenneti kaplayan tuba ağacına benzemektedir.

Âlem-i hüsnün odur şâhenşeh-i fermân-dihi

Ka'be-i didârını zîrâ ki örter perçemin (G.178/6)

Şair burada sevgilinin yüzünü Ka'be gibi hayal etmektedir (Ka'be-i dîdâr). Perçemini de Ka'be'nin örtüsü gibi hayal ederek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre güzellik âleminin emri geçen şahlarının şahı sevgilidir. Çünkü onun perçemi Ka'beyi örtmektedir.

194. Gazel

Düşdü âteş şimdi bir ummâna kim çeşmimdir ol

Oldu deryâ-hîz o âteş-hâne kim çeşmimdir ol (G.194/1)

Şair birinci mısradâ, gözünü (çeşm) bir umman; ikinci mısradâ ise denizler akıtan bir ateş evi (âteş-hâne) olarak hayal ederek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre bir ummana ateş düşmüş ki o umman şairin gözleridir. Aynı zamanda o gözler denizler akıtan bir ateş evidir. Gözler, aşk ateşinden yanar ve gözyaşı akıtır. Gözlerin denizler akıtması ve o denizin ateş evi olmasının arkasında, aşk ateşiyle yanan ve gözyaşı döken bir göz hayali bulunmaktadır.

204. Gazel

Nihâl-i âhı yetişdirdim âhir eflâke

Kusûra bakma gel ey serv-i ser-bülendim gel (G.204/2)

Şair burada sevgiliyi, başı yüksek servi ağacı (serv-i ser-bülend) na benzetmekte ve kendi ahını, feleklere çıkmış bir fidan gibi (nihâl-ı âh) hayal ederek mübalağa yapmaktadır. (nihâl-ı âh) . Bundan dolayı da sevgilinin kusura bakmamasını istemektedir.

210. Gazel

Bi'llâh zebûn pençe-i müjgânına Cibrîl

Bâz-ı nigehi bîhüde-i pervâz sanırdım (G.210/2)

Bu beyitte Cebrail, sevgilinin kirpiklerinin pençesine esir olduğu söylenmektedir.

211. Gazel

Cibrîl-i hayâlimle sürâğ-ı ceberûtum

Ammâ n'ideyim kurb-ı ev ednâda garîbim (G.211/2)

Ceberût, ilahi kudret âlemi demektir. Tasavvufta mülk ve melekût, başka bir tabirle gayb ve şehadet, maddi ve manevi âlemler arasındaki orta âlemdir. Cebrail, söz konusu iki âlemin ortasında bulunmakta, gayb

âleminden şehadet âlemine vahiy getirmektedir. Şair burada hayalini, Cebrail gibi düşünmekte ve bu haliyle ceberut âleminin bir izi olduğunu iddia ederek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre, şairin hayali de gayb âlemiyle irtibat kurarak şehadet âlemine bilgi getirmektedir.

221. Gazel

Harîm-i gülşen-i Firdevsdir kazâ-yı Merâm

Ne rütbe söylesem olmaz yine edâ-yı Merâm (G.221/1)

Meram, Konya'nın yazlık bir ilçesidir. Şair burada, Meram'ın güzelliğini anlatmak için onun kazasının sadece Firdevs cennetinin gül bahçesinin haremî olabileceğini ifade ederek mübalağa yapmaktadır. Kazâ gerçekleştirilemeyen bir işin daha sonra gerçekleştirilmesidir. Edâ ise bir işi zamanında gerçekleştirmektir. Namazı vaktinde kılmak eda, vaktinden sonra kılmak kazadır. Şair burada Meram'ın güzelliğini ne kadar anlatsa da eda sayılamayacağını ancak onu kazasının Firdevs cennetinde olacağını dile getirmektedir.

O âşiyâne-i aşka melekler eyler reşk

Kebûter-i harem-i yârdır hüma-yı Merâm (G.221/5)

Bu beyitte, Meram'ın Hüma kuşu, sevgilinin hareminin güvercini (kebûter-i harem-i yâr) olarak hayal edilmektedir. İlk mısradaki şair, aşk yuvası (âşiyâne-i aşk) ndan Meram'ı kastetmekte ve meleklerin orayı kışkandığını dile getirerek mübalağa yapmaktadır.

230. Gazel

Ben Süleymân-ı ma'nâyım Gâlib

Mürg-i hüdhüd belâğdır gönlüm (G.230/10)

Hz. Süleyman güç, kudret ve hükümdarlığın sembolüdür. Hüdhüd kuşu, Hz. Süleyman'a haberler getiren bir kuştur. Şair burada kendisini mana ülkesinin hükümdarı olarak Hz. Süleyman'a; gönlünü de ona haberler ve manalar getiren Hüdhüd kuşuna benzeterek mübalağa yapmaktadır.

238. Gazel

Zâhid o meh-veş pür-nûrdur kim

Bütdür demezsin îmân edersin (G.238/6)

Şair burada sevgiliyi bir put gibi düşünmekte ve o putu aya benzetmektedir. Beyte göre put gibi güzel ay yüzlü sevgili o kadar nurlu ki zahit onu görse ona put demez hemen iman eder.

239. Gazel

Tâbiş-i jâle değil şem'-i gül-i ruhsârın

Al pervânesi var eşk-i şerernâkimden (G.239/2)

Şair burada kıvılcım saçan gözyaşlarını, kırmızı pervane sineği olarak düşünmektedir. Beyte göre, sevgilinin gül yanakları mum gibi; şairin gözyaşları da kıvılcım saçan al pervane gibidir.

Öyle bir bezmde efsürde-i zühdüm ben kim

Reg-i tanbûr çekerler reg-i misvâkimden (G.239/4)

Misvak, diş temizliği için kullanılan, ucunda fırça gibi ince dalları olan bir çubuktur. Aynı zamanda daha çok zühd sahibi olanlar kullanırlar ve zühdü temsil eder. Şair burada misvağının damarlarını yani damar gibi ince olan dallarını, tamburun damarına yani tellerine benzetmektedir. Beyte göre, şair öyle bir mecliste zühdün soğukluğundadır ki o mecliste, misvakinin dallarından tambur teli yapmaktadırlar.

Bî-gubârım o kadar zâhid-i huşk-i nâ-pâk

Gerd-i miktâr-ı teyemmüm bulamaz hâkimden (G.239/6)

Teyemmüm, su bulunmadığı durumlarda, abdest yerine, toprakla el kol ve yüze yapılan meshtir. Bunun için, el vurulduğunda toz çıkacak kadar çok az miktarda toprak bulunması yeterlidir. Şair, bu durumu hatırlatarak, kendisinin tozdan arı olduğunu (bî-gubâr), temiz olmayan kuru zahit (zâhid-i huşk-i nâ-pâk), teyemmüm almak istese, şairin toprağından teyemmüm alacak kadar toz bulamayacağını ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

247. Gazel

Âlem tutuşdu sûz-ı dilimden şerâr iken

Bahr oldu hûn-ı çeşm-i terim cûybâr iken (G.247/1)

Şair burada gönlündeki ateşin, kıvılcım iken âlemi tutuşturduğunu söyleyerek; yaşlı gözlerinin kanı (hûn-ı çeşm-i ter) nı da ırmağa (cûybâr) ve denize benzeterek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre şairin yaşlı gözlerinin

kanı, ırmak gibi aktığı için deniz oluşmakta ve gönlündeki ateş de kıvılcım iken âlemi tutuşturmaktadır.

255. Gazel

Hûnîn eşkim aksi verir tâb-ı rûyuna

Sahbâ-yı nâbdır dehenin güldüren yüzün (G.255/2)

Beyte göre, sevgilinin yüzündeki ışığa (tâb-ı rûy) kırmızı aksi veren, şairin kanlı gözyaşı (hûnîn eşk) dır. Ağzın yüzünü güldüren, katıksız şarap (sahbâ-yı nâb) olduğu gibi sevgilinin parlak yüzüne kırmızılık veren, âşığın kanlı gözyaşıdır. Şair sevgilinin yüzünü parlak bir ayna gibi düşünmektedir. Aslında sevgilinin yanakları kırmızı değildir. Şairin kanlı gözyaşlarının aksi yansıdığı için kırmızı görünmektedir.

256. Gazel

Ref'-i gubâr-ı hâtır et ey mâhtâb-ı nâz

Seyl-i sirişk hâne-i vîrânım almadan (G.256/4)

Şair burada sevgiliye naz mehtabı diye seslenmekte ve sevgilinin, kalp tozunu atması (ref'-i gubâr-ı hâtır) nı istemektedir. Beyte göre şair öyle ağlamaktadır ki gözyaşı seli (seyl-i sirişk), onun virane evi (hâne-i virâne) ni almak üzeredir.

262. Gazel

Hevâyî olduğundan meşreb-i erbâb-ı dil ekser

Dü dîdem ebr-i deryâ-bârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/5)

Şair burada iki gözünü (dü dîde), denizler akıtan bulut (ebr-i deryâ-bâr) a benzeterek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre, gönül ehillerinin meşrebi, hevayı (arzu ve isteklerinin peşinde koşan) olduğu için üzüntüden dolayı, şairin iki gözü deniz gibi gözyaşı akıtan bulut gibidir.

Nigâh-ı çeşmi âşûb-ı Firengistân-ı hüsn olmuş

Mesîhâlar dahı bîmârdır çeşm-i kebûdundan (G.262/6)

Mesîh, mucize eseri olarak, en devasız hastaları bile iyileştirir hatta ölümlere can verir. Şair burada sevgilinin bakışlarının, böyle Mesihleri bile hasta ettiğini dile getirerek mübalağa yapmaktadır.

267. Gazel

Bâzîçe-i etfâl-ı debistân-ı derûna

Bir mürğ-i kafesdir hum-ı hikmetde Felâtûn (G.267/2)

Eflatun, akıl ve isabetli görüşleriyle meşhur olmuş bir Yunan filozofudur. Eflatun, burada da olduğu gibi çoğu zaman küp içinde yaşayan Diyojen ile karıştırılmaktadır. Şair burada hikmet küpü içindeki Eflatun'u, kafesteki kuşa benzetmektedir. Şair, okul çocuklarının oynadığı bir oyun alanı hayal etmekte ve gönlünü böyle bir oyun alanına benzetmektedir (bâzîçe-i etfâl-ı debistân-ı derûn). Oyun alanında çocukları eğlendirmek için kafeste kuşlar bulunur. Şair gönlündeki o kafes kuşlarının, hikmet küpündeki Eflatun olduğunu söylemektedir. Eflatun'u ve onun temsil ettiği hikmeti küçümseyerek mübalağa yapmaktadır.

268. Gazel

Hoş âlem-i envâr-ı tecellî-i cemâlim

Hürşîd gelen Arş gider encümenimden (G.268/2)

Şair burada kendini güzellik tecellisinin nurlarının âlemi (âlem-i envâr-ı tecellî-i cemâl) ne benzetmekte ve bundan dolayı da onun bulunduğu cemiyette güneş olarak gelenin, yükselip Arş olarak gittiğini ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

270. Gazel

Nefha-i Sûr değil nağme-i Mansûr değil

Sâz-ı uşşâkda âgâz-ı terennümdür bu (G.270/3)

Şair burada Kıyamet gününün başlangıcı olan Sur'un üflenmesi (nefha-i Sur) ne ve Mansur'un nağmesine telmihte bulunmaktadır. Sur'un üfürülmesi ve Mansur'un nağmesinin, aslında âşıkların sazından çıkan terennümün başlangıcı (âgâz-ı terennüm) olduğunu ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

294. Gazel

Ümîd-i katre-i cûd u kerem der-kârdır derken

Varıp cûy-ı sirişkim reşk-i ummân oldu gitdikçe (G.294/3)

Şair burada, gözyaşlarını ırmak gibi hayal etmekte (cûy-ı sirişk) ve denizin o ırmağı kiskandığını (reşk-i ummân) dile getirmektedir.

300. Gazel

Bir çerâğân-ı hakikatdır ki dâğ-ı sînemiz

Bülbül ü pervâne etfâl-i debistândır bize (G.300/6)

Şair İkinci mısrada, sevgili uğruna çektikleri cefa ile meşhur olmuş bülbül ve pervaneyi, okuldaki çocuklara benzeterek mübalağa yapmaktadır. Beyte göre şair, aşk konusunda o kadar ilerdedir ki bülbül ve pervane onun yanında okuldaki çocuk gibidirler.

304. Gazel

Sîh-i te'sîri eder Tâ'ir-i Cibrîli kebâb

Âteşîn demle yanıp matbah-ı mey-hâne-i ney (G.304/8)

Şair burada bir mutfak hayal etmektedir. Bu mutfak ney meyhanesinin mutfağı (matbah-ı mey hâne-i ney) olup ateşli nefes (ateşîn dem) ile yanmaktadır. Bu mutfakta Cebrail kuşu (tâ'ir-i Cibrîl), ney etkisinin şişi (sîh-i te'sîr) ile kebab yapılmaktadır. Cebrail, Miraç gecesinde Hz. Peygamber'le beraber Sidre ağacına kadar yükselmiş olup buradan itibaren ondan ayrılmıştır. Çünkü bir adım daha atsa yanacağını söylemiştir. Şair bu olayı hatırlatarak, ney meyhanesinin mutfağında, ateşli nefesle ısınan kebab şişleri, yani ilahi manalar, öyle yüce ki Cebrail'in bile ulaşamayacağı, adım attığında yanacağı yerler olduğunu ifade ederek mübalağa yapmaktadır.

310. Gazel

Arak-ı hoş-tere ben rûh-ı Mesîhâ der idim

Çarhda kâlib-ı mînâsının olsaydı yeri (G.310/4)

İnanışa göre Mesih'in ruhu, mucizevi bir şekilde ölmeden, dördüncü kat feleğe çıkarılır. Şair burada Mesih'in bu yönünü hatırlatarak, eğer gökte, içki kadehinin kalıbı (kâlib-ı mînâ) nın yeri olmuş olsaydı, taze içki (arak-ı hoş-ter) ye, Mesih'in ruhu diyeceğini ifade edip mübalağa yapmaktadır.

8. BÖLÜM

HÜSN-İ TA'LİL

Sözlük anlamı güzel sebep bulmak anlamına gelmektedir. Edebî bir sanat olarak herhangi bir olay veya duruma, gerçek sebebi dışında, hayale dayalı, şairane, güzel ve nükteli bir sebep bulmak, bir tabiat olayını, bilinen sebebi dışında sanatsal bir sebebe bağlamaktır. Fakat bu iki sebep arasında bir bağlantı olmalıdır. Bu sanatta, gösterilen sebep kesin olmalıdır. Eğer kesin değil de zanna bağlı bir sebepse o zaman şibh-i hüsn-i ta'lil olur.

Hüsn-i ta'lilde olay veya durumun akıl zemininde açıklaması yerine, şairin içinde bulunduğu ruh haline göre açıklama getirilir. Bu sanatın başarısı, okuyucunun şairle aynı duygu dünyasına girip, o olaya gösterilen sebebe inanma derecesiyle ölçülür. Bundan dolayı öncelikle şairin gösterdiği hayale dayalı sebebe kendisi inanmalı, her hangi bir şüphe kokusu verecek bir ifade bulunmamalıdır.

Hüsn-i ta'lil, bazı durumlarda edatlarla gösterilir. Bu durumda sebep açık olur. Bazen de edat verilmez. Bu durumda çok açık olmaz. Sebebe bağlayan ifade, ifadenin kendisi ve üslubu olur. Bu sanat çoğu zaman bir benzetmeyi de içerir.¹²²

Bir olayın bilinen gerçek sebebini dile getirmek hüsn-i ta'lil sanatına girmez. Çünkü burada şairane, sanatsal bir hayal söz konusu değildir.

8.1 Hüsn- i Ta'lil Sanatının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Mihr keşfî mâh sandal âsumân bahr-i kerem

Nakl ederler ni'met-i Yezdâni yek-ser rûz u şeb (K.1/5)

---

¹²² Saraç, *Belagat*, 231.

Beyte göre, güneş, bir gemi; ay bir sandal ve gökyüzü cömertlik denizidir. Allah'ın nimetlerini gündüz gece baştan başa taşırlar. Şair burada bir tabiat kanunu olan güneş ve ayın dönmelerini, Allah'ın nimetlerini taşıyan bir gemi ve sandala benzeterek hüsn-i ta'lil sanatını kullanmaktadır.

Mâh sevdâ-yı ubûdiyyetde mihr âteş-feşân

Nûr-ı şevkiyle cihân pür-zîb u zîver rûz u şeb (K.1/7)

Beyte göre ay, ibadet aşkında, güneş ateş saçmaktadır. Dünya neşenin ışığıyla gündüz gece süslerle doludur. Şair burada, güneşten aldığı ışıkla aydınlanan dünyayı, sevinç ve neşe ışığıyla süslü göstererek hüsn-i ta'lil sanatı yapmaktadır.

4. Kaside

Semâ' edip giremez çarha âfitâb dahi

Sehergeh eylemese rûy-ı mâl-i Mevlânâ (K.4/8)

Şair ikinci mısradaki sehergeh (seher vakti) in, Mevlana'ya yüz sürmeden, güneşin çarh (dünya) a giremeyeceğini yani doğmayacağını ifade etmektedir. Seher vakti, güneş doğmadan önceki zamandır. Zaten güneşin doğması için önce seher vaktinin gelmesi gerekir. Şair güneşin doğmasını, seher vaktinin gelip Mevlana'ya yüz sürmesi şartına bağlayarak hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

9. Kaside

Var ise senin cevher-i tahkîklerindir

Reşk-âver-i yemm gıpta-i kân Hazret-i Şârih (K.9/7)

İkinci mısradaki geçen reşk-âver-i yemm (denizin kıskandıran hali), Hazret-i Şarih'in cevher-i tahkîkleri (ulaşılacak gerçeklerin cevheri) ne benzetilmektedir. Deniz, enginliği ve derinliğiyle kıskandıran bir özelliğe sahiptir. Şair, Hazret-i Şarih'in derin araştırmaları neticesinde ulaştığı derin hakikatleri, denizin derinliği gibi görmektedir. Şair, denizin kıskandırması, aslında Hz. Şarih'in derin bilgisinden dolayıdır diyerek hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

16. Kaside

Bu zûr-ı neşve ile toğrı gitme kâbil mi

Acep mi cûlar eğer kec-mec etseler reftâr (K.16/10)

Şair bu beyitte, ırmakların kıvrımlı akmasını hayal etmektedir. Bu durumu neşe ve coşkunluğun gücüne bağlamakta ve bu neşeyle doğru gitmenin mümkün olup olmadığını sormaktadır. Irmak zaten kıvrımlı akar. Şair burada ırmağın bu kıvrımlı akışını içindeki coşkuya bağlamaktadır.

Budur ümîd ki cûşân olur bu demlerde

Misâl-i gevher-i yâkût o seng-dil dildâr (K.16/20)

Şair burada, gönül çelen sevgili (dildâr) nin gönlünü, yakut cevheri (gevher-i yâkût) gibi kırmızı bir taş olarak hayal etmektedir. Gönül, içindeki kandan dolayı zaten kırmızıdır. Gönlün bu kırmızı oluşunu şair yakut taşı gibi kırmızı olmasına bağlamaktadır. Sevgilinin gönlü âşığa karşı taş gibi katı olduğundan, şair o gönlü yakut renkli bir taşa benzetmektedir.

18. Kaside

Bu şân-ı kevkeble bir de gördüm hâke yüz sürdü

Meğer takbîle gelmiş dâmen-i sultân-ı İslâmı (K.18/5)

Şair burada, Sultan Selim'in giydiği, yıldız desenli bir elbise hayal etmektedir. Bu elbise yere sürülünce, sanki yıldızların onun eteğini öpmeye gelmiş gibi düşünerek hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

25. Kaside

Allâh mâh-ı rûze ne sâhib-nisâb olur

Kim sâyesinde jâle-i ter âfitâb olur (K.25/1)

Bu beyitte taze bir çiğ tanesi (jâle-i ter) nin, güneş (âfitâb) gibi olduğu ifade edilmektedir. Çiğ tanesi zaten şeffaftır ve güneşi yansıtır. Yansıtmasıyla adeta güneşi kendi içine alır ve bir yönüyle güneş olur. Şair bu durumu olağanüstü bir olaymış gibi göstermekte ve bunu oruç ayına bağlayarak hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

6. Gazel

Havâ-yı aşk eyler sohbet-i tevhîdi ayn-ı şevk

Sadâ-yı kulkul olmuş bâng-ı yâ Rab yâ Rab-ı mînâ (G.6/2)

Kulkul, iki cismin çarpışması sonucu meydana gelen sese denir. Şair burada aşk havasının şevk ile tevhit sohbeti ettiğini ifade etmektedir. Burada havanın esmesi sonucunda, cisimlerin birbirine çarpıp ses çıkarması hayal

edilmektedir. Şair bu sesin “yâ Rab yâ Rab-ı mînâ” dediğini söyleyerek hüsn-i ta’lil sanatını göstermektedir.

14. Gazel

Hazret-i ma’sûmların şevkine

Çâr-dehidir şeref-i mâhtâb (G.14/5)

Şair bu beyitte Hazret-i ma’sûmlar ve çar-deh (on dört) kelimeleriyle; on iki imam, Hz. Peygamber ve Hz. Fatıma’yı içine alan on dört pâk mâsum denilen insanları kastetmektedir. Mâhtâb hem ay ışığı hem de ayın on dördü anlamına gelir. Bu beyitte, tabii bir olay olan, ayın on dört günde dolunay olması, söz konusu on dört masumun hatırına bağlanarak hüsn-i ta’lil yapılmaktadır.

15. Gazel

Ene’l-Hakdan dem urmuşdur surâhî

Olup vâkıf gelûsun tutdu ahbâb (G.15/6)

Şair bu beyitte şarap sūrahisinin, Hallac’ın Ene’l Hak (ben hakkım) felsefesinden dem vurduğunu söylemektedir. Buna vakıf olan sūrahinin arkadaşları ise sūrahinin boğazından (gelû) tuttuklarını ifade etmektedir. Beyte göre, Hallaç, “Ene’l-Hak” dediğinde çevresindekiler onun boğazından tutup öldürdükleri gibi, sūrahi de Ene’l- Hak’tan dem vurunca, herkes boğazına sarılmıştır. Sūrahi, içindeki şaraptan dolayı kendisine Hak diyebilmektedir. Şarap doldurmak için sūrahinin boğazından tutmak tabii bir olaydır. Şair bu sıradan fiili, Hallaç’ın arkadaşlarının boğazından tutuşu gibi hayal etmektedir.

80. Gazel

Yakdı eser-i sūz-ı dilim atlas-ı çarhı

Gâhî görünen encüm-ı rahşân şererimdir (G.80/5)

Atlas, hiçbir taayyünün olmadığı dokuzuncu felektir. Şair burada, gönlündeki ateşin etkisi, atlas feleğini yaktığını söylemekte ve bazen görünen yıldızların parlamasını da bu ateşin kıvılcımları olduğunu ifade etmektedir. Yıldızların parlamasını gönlündeki ateşe bağlayarak hüsn-i ta’lil yapmaktadır.

98. Gazel

Siperdir safha-i irfân neberd-i da'vîye yohsa

Ham-ı engüşt ile kıl-k-i hüner tîr ü kemânımdır (G.98/4)

Yazı yazılırken, parmaklar kalemi tuttuğunda eğri durumda bulunur.

Şair bu durumu yay ve oka benzeterek hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

105. Gazel

Vermez mi hâk-i makdem-i dildârdan haber

Ya ol sebeble gözlere girmez mi rûzgâr (G.105/3)

Rûzgâr, burada Türkçede kullanılan rûzgâr anlamında kullanılmaktadır.

Haber getirmek fiili insana ait bir fiil olup burada rûzgâra yüklenmektedir.

Şair burada rûzgârın, gönül alıcı sevgilinin ayak bastığı yerin toprağından haber getirip getirmediğini veya o sebeple gözlere girip girmediğini sormaktadır. Rûzgârın göze girmesi gibi tabii bir olayı, sevgilinin ayak bastığı yerin toprağından haber verme olarak görerek hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

133. Gazel

Ey teşne-i ümîd değildir sehâb-ı feyz

Gerdûnu âh-ı âşık-ı mehcûr kaplamış (G.133/6)

Bu beyitte, gökteki bereketli bulutlar (sehâb-ı feyz) ın, aslında bulut olmadıkları, ayrılmış olan âşığın ahı (âh-ı âşık-ı mehcûr) nın gökyüzünü kapladığı ifade edilmektedir.

139. Gazel

Hayâl-i hasret-i hâlinle âh etdikçe uşşâkın

Şeb-i fûrkatde her dem ahterân eyler nisâr âteş (G.139/4)

Beyte göre, âşıklar sevgilinin yüzündeki benin hasretinin hayali (hayâl-i hasret-i hâl) ile ah ettikçe, ayrılık gecesi (şeb-i fûrkat) nde yıldızlar (ahterân) ateş saçarlar. Gece yıldızların parlak halini, âşıkların ahlarına bağlamaktadır.

196. Gazel

Yanarak âh ederek köhne bahâr-ı hüsne

Bir gazel söyledi kandil müreddef-sünbül (G.196/6)

Beyte göre kandil yanarak ve ah ederek, güzellik baharına, sümbül redifli gazel söylemektedir. Şair burada kandilin yanışını, aşk ateşinden ah etme olarak görmektedir.

257. Gazel

Jâlenin gülşene bahş etdiği âb u tâbın

Vasfını hâme-i elmâsla yazsam Şâyân (257/2)

Jale, sabah saatlerinde, yaprakların üstünde oluşan küçük su tanecikleridir. Sabah güneşi bu küçük su taneciklerinde yansır. Şair tabii olan bu manzarayı, jalenin gl bahçesine su ve ışık vermesi olarak hayal ederek hüsn-i ta'lil yapmaktadır. Beyte göre jale, gl bahçesine su ve ışık (âb u tâb) bağışlamaktadır. Şair bu durumun, elmas kalem (hâme-i elmas) ile yazmaya layık olduğunu ifade etmektedir.

267. Gazel

Ger gonca-i ra'nâ ruhuna olmasa meftn

Olmazdı iki vech ile sîmâsı diğergn (G.267/1)

Şair burada, güzel gonca (gonca-i ra'nâ) nın sevgilinin yanağı (ruh) na tutulduğunu söylemektedir. Beyte göre, eğer güzel gonca, sevgilinin yanağına tutulmuş olmasaydı, onun yüzü iki yönlü değişmezdi. Şair goncanın açılmasını, sevgilinin yanağına olan tutkunluğuna bağlamaktadır.

304. Gazel

Çeşm-i pr-hndan alır rengini gülzâr-ı tarab

Dâğlardan yaraşır revzen-i kâşâne-i ney (G.304/10)

Gül bahçesi, gl renginden dolayı zaten kırmızıdır. Şair burada neşe ve sevinç gl bahçesi (gülzâr-ı tarab) nin, rengini kan dolu gözden aldığını dile getirerek hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

322. Gazel

Gl-desteler üstünde kanâdil dikildi

Hep âhlar eflâke nisâr-ı Şerer etdi (G.322/2)

Şair burada felekteki yıldızları, ahlardan çıkan kıvılcımlar olarak hayal etmektedir. Beyte göre, gl demetleri üstünde kandiller dikilmektedir. ÂŞığın ahları feleklere kıvılcım saçmaktadır. Felekte yıldızlar olduğuna göre

şairin kıvılcımdan kastı yıldızlardır. Gökte zaten var olan yıldızları, şair burada âşîğın ahlarına bağlamaktadır.

330. Gazel

Gülşen-i hüsnünde şâyân-ı nigâh-ı lutf iken

Jâle-veş ol mihr-i hoş-tal'at helâk eyler beni (G.330/3)

Beyte göre şair, sevgilinin güzelliğinin gül bahçesi (gülşen-i hüsn) nde, onun bakış lütfuna layık iken (şâyân-ı nigâh-ı lutf), sevgilinin güzellik güneşi (mihr-i hoş-tal'at), jale gibi onu helak etmektedir. Jale, güneş çıktığında buharlaşıp kaybolur. Şair kendisini bu durumda hayal ederek hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

9. BÖLÜM

İKTİBAS

Sözlük anlamı ateş yakmak için bir yerden kor almak anlamına gelmektedir. Edebî bir sanat olarak, şiir veya nesirde, bir ayetin veya hadisin tamamını ya da bazı kelimelerini alıntılanak anlamına gelir. İktibas eğer hadisten yapıldıysa buna tenvir adı verilir. İktibas yapıldığında ayet veya hadisten olduğu söylenmez.

İktibasın amacı İddia edilen düşünceyi desteklemek, sözü güzelleştirmek, süslemek ve güçlendirmektir. Şiirde alıntılanan kelimelerin, vezin ve kafiye uyumu dolayısıyla, yer değiştirmesine veya alınmamasına müsamaha ile yaklaşılmaktadır. Ancak mizahi bir kaygıyla iktibasa yer verilmesine veya Allah'ın kendisine nispet ettiği hususları kişinin kendisine veya bir başkasına nispet etmesine, İslama ters düşen hususların dile getirildiği sözlerde iktibas yapılmasına hoş bakılmamıştır.¹²³ Ayet ve hadislerin, yer aldığı anlam zemininde kullanılması gereklidir.

Sebk-i Hindî şairleri, ayet ve hadislerden az istifade ederler. Bunun sebebi, Safevi dönemi şairleri, hükümet merkezleri, saray ve medreseden uzak kaldıkları içindir. Bunun sonucu olarak, özellikle Sebk-i Hindî'nin İran koluna mensup olanlar tekke veya medrese ehli değillerdir. Bundan dolayı, ayet ve hadislerden az delil getirirler. Şeyh Galip, düzenli bir medrese eğitimi görmemiş olsa da şahsi gayretleriyle ilimde kendini yetiştiren bir şahsiyettir. Tasavvuf konusunda Mevlevî büyüğüdür. Buna rağmen, belki de Sebk-i Hindî tarzını takip ettiği için, ayet ve hadislerden az istifade etmiştir. Benzetmeye dayalı sanatlar içinde en az kullandığı sanat iktibas

---

¹²³ Saraç, *Belagat*, s. 274

sanatıdır.¹²⁴Aşağıda iktibas sanatının tespit edildiği beyitlerin dizini bulunmaktadır. Dizinden sonra tespit edilen beyitlere yer verilmiştir.

9.1 İktibas Sanatı Dizini

- el-aczi ani'l- idrak:** K.2/12
Elem-naşrah: K.1/36
Ev-ednâ: G.211/2
İhni menfûş: K.15/12
İzhümâ: K.2/2
Küntü kenz: G.15/3
Len-terânî: G.216/4, G.332/8
Levlâk: K.1/35
Mâ-arefnâke: K.2/12
Mâ-evhâ: K.1/10
Ni'me'n-nasîr: G.302/1
Sani-isneyn: K.2/2
Seyyidü'l-kavm: K.7/8
Tâmmetü'l kübrâ: K.10/5, K.15/12
Ve'd-duhâ: K.1/27
Ve'lejl: K.1/27
Ve't-Tûr: G.150/1
Velâ tahzen: K.2/4

9.2 İktibas Sanatının Görüldüğü Beyitler

1. Kaside

Nûr-ı mihr-i subh-ı mâ-evhâ meh-i isrâ ki ol

Olmasa aşkı kef-i efsûs ederler rûz u şeb (K.1/20)

Bu beyitte “O, vahiy sabahındaki güneşin ışığı, İsrâ gecesinin ayıdır. Eğer onun aşkı olmasaydı gündüz gece teessürle köpük akıttırdı.”

---

¹²⁴ İsrâfil Babacan, *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebki-Hindi*, Ankara: Akçağ yayınları, 2012, s.136.

denilmektedir. Birinci mısradaki geçen *mâ-evhâ* sözü, Necm suresinin 10. ayetinin bir kısmıdır. Ayetin tamamının meâli şöyledir: “Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi.”¹²⁵

Mihr burc-ı ve 'd-duha vü mah ve 'l-leyl-i münif

Es-salat eyler cenâbına melekler rûz u şeb (K.1/27)

Beyte göre, güneş *ve'd-duha* burcu, ay yüce *ve'l-leyl* dir. Melekler gündüz gece, yüce zatına rahmetle dua ederler. Şair bu beyitte Duha suresinin ilk ayetinden alıntı yapmıştır. Söz konusu ayetin tamamı “*Ve'd-duha ve'l-leyli iza seca*” şeklindedir. Meâli ise “Kuşluk vaktine ve sükûna erdiğinde geceye yemin ederim.” anlamındadır.¹²⁶

Mihr ü meh leşker şâhenşâhâ şefâ'at-perverâ

Ey ki zâtın ma'nî-i Levlâke mazhar rûz u şeb (K.1/35)

Şair bu beyitte şöyle demektedir: “Ey padişahlar padişahı, ey şefaati edici, ey zatı ‘sen olmasaydın’ manasına mazhar olan; güneş ve ay gündüz gece senin askerindir.” demektedir. İkinci mısradaki geçen *levlâke* sözcüğü bir hadis-i kudsiden alıntıdır. Hadisin tamamı “Sen olmasaydın sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.” anlamına gelen “Levlâke levlâke lema halaktül eflâk.”¹²⁷ şeklindedir.

Mâh-ı sadrında elem neşrah ayân çün mihr-i aşk

Kalb-i pâkin li-me'a'llah ile hoş-ter rûz u şeb (K.1/36)

Elem neşrah ifadesi, İnşirah suresinin ilk ayetinin bir parça olup ayetin tamamı “Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”¹²⁸ anlamına gelmektedir.

2. Kaside

---

¹²⁵ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Necm suresi, ayet: 10, s. 525.

¹²⁶ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Duha Suresi, Ayet: 1-2, s. 595.

¹²⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1999, s. 336. (bundan sonra: Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*).

¹²⁸ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, İnşirah Suresi, Ayet: 1, s. 596.

Sani isneyn-i Muhammed dedi Hallâk-ı azîm

İzhümâ kavlini seyr et ne hümâdır Sıddîk (K.2/2)

Birinci mısradaki geçen *sani isneyn* ve ikinci mısradaki geçen *izhümâ* ifadeleri, Kur'an-ı Kerim' de Tevbe suresinin bir ayetinden alıntıdır. Bu kelimelerin geçtiği ayet “iz ahreçhü'l-lez'îne keferû sânîyesneyni izhüma fi'l gar” şeklindedir. Bu ayetin meâli ise “Hani kâfirler onu iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı.”¹²⁹ anlamındadır.

Bir velîdir ki velâ tahzen ana oldu hitâb

Nass-ı Kur'ân ile makbul-i Hudâ'dır Sıddîk (K.2/4)

Birinci mısradaki geçen *velâ tahzen* ibaresi Tevbe suresinin 40. ayetinden bir parça olup *üzülme* anlamındadır.¹³⁰

Mâ-arefnâ ki bak el-aczi ani'l- idrâke

Bir niyam içre meger tîg-ı dü- tâdır Sıddîk (K.2/12)

Birinci mısradaki geçen *mâ-arefnâ* (tanıyamadık) kelimesi Hz. Peygamber'in vefat etmeden önce söylediği bir cümlenin bir kısmıdır. Bu sözün tamamı şöyledir: “Sübhanek mâ-arefnâke hakka ma'rifetike yâ Ma'rûf” yani “Ey eksikliklerden münezze olan Ma'ruf (Allah) Senin marifetini hakkıyla tanıyamadık.” Sufiler arasında hadis kabul edilen bu cümle sadece “mâ-arefnâke hakka ma'rifetik” şeklinde de geçmektedir.¹³¹ Şair bu cümleden iktibas yapmaktadır. Ayrıca birinci mısradaki geçen *el-aczi ani'l- idrâk* ifadesi sufiler arasında yaygın bir söz olan “El-aczu ani'l-idrâki idrâkûn”¹³² (Onu idrak etmekteki acizlik idraktır) cümlesinden alıntıdır.

7. Kaside

Nihâyet ibtidâya ric'at olmuştur Seyyidü'l- kavme

¹²⁹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Tevbe Suresi, Ayet: 40, s. 192.

¹³⁰ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Tevbe suresi, Ayet: 40, s. 192.

¹³¹ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992, s. 117.

¹³² Necdet Ardiç, *Gönülden Esintiler Aşıklar Yolunun Adabı TuHFetü'l-Uşşâkî Şeyh Abdullah Salâhaddin-i Uşşâkî İrfân Sofrası Şeyh Abdurrahman Sami-i uşşâkî*, www.ilmiaştırmaalrmerkezi.org/sohbeti-canan/sohbet-ve-nasihât/ (Erişim: 16.07.2016), s.56.

Bakılsa zîr-i hatt-ı istivâdır matbah-ı Monlâ (K.7/8)

Birinci mısradaki geçen *seyyidü'l- kavm* sözü hadisten alıntıdır. Hadisin tamamı “Seyyidü'l- kavmi hâdimûhüm” şeklindedir. Yani kavmin büyüğü ona hizmetkâr olandır.

10. Kaside

Der gören mecmû'a-i esrârını budur hemân

Tâmmetü'l- Kübrâda cem' olan kibâr-ı Kübrevî (K.10/5)

Büyük kıyamet anlamına gelen *Tammetü'l- Kübrâ* terkibi Kur'an-ı Kerim'de Naziat suresinin 34. ayetinin bir parçasıdır. Ayetin tamamı “fe-izâ câeti't-tammetü'l- kübrâ” şeklinde olup “Her şeyi alt üst eden o büyük felaket geldiği vakit.”¹³³ meâlinedir.

15. Kaside

Gelip mevt-i irâdî ihn-i menfûş etmiş eczâsın

Hüveydâ her yanından tâmmetü'l-kübrânın âsârı (K.15/12)

Beyitte geçen *ihn-i menfûş* ifadesi *atılmış renkli yün*¹³⁴ anlamına gelmekte olup Kaaria suresinin 4. ayetinin bir kısmıdır. Ayrıca *tâmmetü'l- kübrâ* ifadesi, büyük kıyamet¹³⁵ anlamına gelmekte olup, Naziat suresinin 34. ayetinin bir parçasıdır.

Rumûz-ı küntü kenzi dinle humdan

Hurûş-ı kün kelâmın eyler işrâb (G.15/3)

İlk mısradaki geçen *küntü kenz* (gizli bir hazineydim) ifadesi bir hadis-i kudsi'nin parçasıdır. Hadisin tamamı “Küntü kenzen mahfiyyen fe halaktu halken li ya'rifûnî” (Ben gizli bir hazineydim. Mahlukâtı yarattım ki beni tarif etsin.)¹³⁶ şeklindedir.

150. Gazel

Ve't-tûr deyip feth-i kelâm eyledi vâ'iz

---

¹³³ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Nâzi'ât suresi, Ayet: 34, s.583.

¹³⁴ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Kâria suresi, Ayet: 4, s.600.

¹³⁵ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Nâzi'ât suresi, Ayet: 34 s. 583.

¹³⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri*, s.306.

Fir'avnda takrîri tamâm eyledi vâ'iz (G.150/1)

Ve't-tûr ifadesi *Tûra and olsun*.¹³⁷ anlamına gelip Kur'ân-ı Kerim'in 52. suresi bu ayetle başlamaktadır. Beyte göre vaiz, bu söz konusu ayetle başlamış ve Firavun ile bitirmiştir. Bu ayetten sonra Firavun kelimesinin geçtiği ilk ayet 53.surenin 41. ayetidir. Demek ki vaiz bu ayete kadar okumuştur.

211. Gazel

Cibrîl-i hayâlimle sūrâğ-ı ceberûtum

Ammâ n'ideyim kurb-ı ev ednâda garîbim (G.211/2)

Burada geçen *ev ednâ* tabiri *daha yakın* anlamına gelmektedir. Bu ifade, Necm suresinin 9. ayetinin bir parçasıdır. Ayetin tamamı “Aradaki mesafe iki yay boyu oldu hatta daha yakın”¹³⁸ şeklindedir. Cebrail ve Hz. Peygamber arasındaki mesafeyi veya Miraç gecesinde Allah ile Hz. Peygamber arasındaki mesafeyi anlatmaktadır. Şair kendini bu makamda garip olarak görmektedir.

216. Gazel

Len terânîdir bana va'd-ı visâl

Tâlib-i didâr-ı küstâhî menem (G.216/4)

Len terânî ifadesi *beni göremezsın* anlamına gelmekte ve Araf suresinin 143. ayetinde geçmektedir. Ayetin tamamı şöyledir: “Musa tayin ettiğimiz özel vakitte gelip Rabbi ona kelamıyla iltifatta bulununca ‘ey Rabbim, göster bana kendini, sana bakayım.’ Dedi. O da buyurdu ki ‘Beni katiyyen göremezsın, ancak şu dağa bak, eğer yerinde durursa demek beni görebileceksın.’ Derken Rabbi dağa tecelli buyurunca onu un ufra ediverdi. Musa da baygın düştü. Ayılınca ‘münezzehsın, sana tevbe ile döndüm ve ben mü'minlerim ilkiyim.’ dedi.”¹³⁹ Şair burada bu ayeti hatırlatarak kavuşma sözünün kendisi için “Beni göremezsın.” olduğunu dile getirmekte

---

¹³⁷ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Tûr suresi, Ayet: 1, s. 522.

¹³⁸ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Necm suresi, Ayet: 9, s. 525.

¹³⁹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, A'raf suresi, Ayet: 143, s.166.

ve sevgiliyi görmekten ümidi kesmektedir. Hatta buna talip olmanın bir edepsizlik olduğunu söylemektedir (tâlib-i dîdâr-ı küstâhî).

302. Gazel

Çekme gam dest-gîrdir Allâh

Kula ni'me'n-nasîrdir Allâh (G.302/1)

Burada ikinci mısradaki geçen “ni'me'n-nasîr” ifadesi Kur'ân-ı Kerim'de Hac suresinde geçen bir ayetin bir parçası olup “Ne güzel yardımcıdır.”¹⁴⁰ Anlamına gelmektedir. Beyit, gam çekmemeyi öğütlemektedir. Çünkü Allah, eli tutan (dest-gîr) dir ve kuluna yardımcı olanıdır.

332. Gazel

Len-terânî-sencî-i tenzih idi çün kim murâd

Yâ niçün dil âb-ı şerm-i Kûh-ı Tûr etdin beni (G.332/8)

Beyitte geçen *len-terânî* ifadesi, beni görmezsin¹⁴¹ anlamına gelmektedir. Bu ayet Araf suresinin 143. ayetinin bir parçasıdır. Hz. Musa Tûr dağında Allah'la konuşurken onu görmek ister. Allah da ona “Beni göremezsin.” diye cevap verir.

---

¹⁴⁰ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Hac Suresi, Ayet: 78, s.340.

¹⁴¹ Karaman ve öte., *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Tevbe suresi, Ayet: 143, s.166.

SONUÇ

Bu çalışmada Klasik Türk edebiyatının büyük şairlerinden olan Şeyh Galip'in divanındaki 30 (otuz) kaside ve 335 (üç yüz otuz beş) gazel ele alınmaktadır. Toplamda 3244 (üç bin iki yüz kırk dört) beytin tarandığı bu tezde, 2523 (iki bin beş yüz yirmi üç) beyitte benzetmeye dayalı edebî sanatlar tespit edilmiştir. Bunlardan en çok kullanılan sanatın teşbih olduğu taranıp tespit edilmiştir. Daha sonra sırasıyla istiare, telmih, teşhis, irsâl-i mesel, tecâhül-i ârif, mübalağa, hüsn-i ta'lil ve iktibas gelmektedir.

Teşbih sanatı, 1057 (bin elli yedi) yerde kullanılmaktadır. Bunların 302 (üç yüz iki) si kasidelerde, 755 (yedi yüz elli beş) i de gazelerde geçmektedir. En çok benzetilenin, Şeyh Galip'in kendisiyle ilgili olduğu görülmektedir. Bunda, şairin her kaside ve gazelde, bir kural olarak, mahlasını söylüyor olması elbette etkilidir. Ayrıca, Şeyh Galip aynı zamanda bir Mevlevî büyüğü olduğu için, dervişlerine öğütler verirken *biz* deyip kendisini ve kendi gibi olanları söz konusu etmesi de kendisiyle ilgili teşbihlerin artmasında etkisi vardır. 115 (yüz on beş) yerde, şair kendisiyle ilgili teşbih sanatı kullanmaktadır. Galip, kendini en çok jaleye, güle ve pervaneye benzettiği görülmektedir. Beş yerde jaleye, üçer yerde de gül ve pervaneye benzetmektedir.

Şeyh Galip, kendisinden sonra en çok gönül (kalp, sine, hatır, dil) hakkında teşbih sanatını kullandığı gözlenmektedir. Şair 70 (yetmiş) yerde gönlü, benzeyen unsur olarak dile getirmektedir. Bunlarda gönül en çok çerağa benzetilmektedir.

Bunların yanında Şeyh Galip, şiirlerinde adeta poetikasını anlatmaktadır. Şair 60 (altmış) yerde şiir, lafız, beyit, mısra, hayal, mana, mazmun gibi şiir ve sözle ilgili benzetmeler yapmaktadır. Aslında bunlarla şiir anlayışını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bunlardan sonra şairin benzeyen olarak en çok kullandığı unsur, kendisiyle yakın dostluğu da bulunan, devrin padişahı Sultan III. Selim'dir.

Sultan Selim ile ilgili 25 (yirmi beş) yerde olan teşbihler, umumiyetle kasidelerde bulunmaktadır.

Klasik edebiyatımızın merkezinde bulunan sevgili ve sevgilinin güzellik unsurları da teşbih sanatında oldukça yer bulmaktadır. Şair sevgiliyi 24 (yirmi dört) yerde benzeyen unsur olarak kullanmaktadır. Sevgilinin benzetildiği unsurlarda çok tekrarların yapılmadığı görülmektedir. Şair sevgiliyi, ay, mum, servi gibi klasik unsurlara benzettiği gibi; nûr-ı dua (duanın nuru), fevvâre-i mu'ciz-nümâ (mucize gösteren fiskıye) gibi alışılmamış unsurlara da benzetmektedir.

Güzellik unsurları olarak, geleneksel mazmunları kullandığı gözlenmektedir. 28 (yirmi sekiz) yerde gözü, 26 (yirmi altı) yerde bakışı, 19 (on dokuz) yerde ayva tüylerini, 17 (on yedi) yerde yanağı, 14 (on dört) yerde kâkülü benzeyen unsur olarak kullanmaktadır. Şair bu teşbihlerde yer yer alışılmadık mazmunlar kullansa da gelenekten çok uzaklaşmadığı göze çarpmaktadır.

Bir Mevlevî büyüğü olan Şeyh Galip, Mevlevîlik ile ilgili terimleri ve malzemeleri kullandığı görülmektedir. Konya'da Mevlana dergâhında çilleye girdiği bilinen şair, buradaki mutfakla ilgili *matbah-ı Monlâ* redifli bir kaside yazmış ve 12 (on iki) yerde bu mutfağı benzeyen unsur olarak kullanmıştır. Yine Mevlevîliğin müzik aletlerinden olan ney, tambur, def, saz ve çengiyi benzeyen unsurlar olarak kullanmaktadır.

Teşbih sanatında dikkatleri çeken başka bir nokta da şairin bizzat ayet cümlelerini benzetilen unsur olarak kullanmasıdır. Örneğin:

Mihr burc-ı ve'd-duhâ vü mâh ve'l-leyl-i münif

Es-salât eyler cenâbına melekler rûz u şeb (K.1/27)

Beytinde görüldüğü gibi şair güneşi *ve'd-duhâ burcu*'na, ayı da *yüce ve'l-leyl*'e benzetmektedir. *Ve'd-duhâ* ifadesi *kuşluk vaktine and olsun* anlamına gelmekte olup bir cümledir. *Ve'l-leyl* ise ayetin tamamı olarak. *dindiği zaman geceye and olsun* anlamına gelip bu da bir cümledir. Bu tarz benzetmeler klasik şiirimizde çok görülmemektedir.

Teşbihten sonra şairin en çok kullandığı sanat istiare sanatıdır. 75 (yetmiş beş) i kasidelerde, 261 (iki yüz altmış bir) i gazellerde olmak üzere

336 (üç yüz otuz altı) yerde istiare sanatına yer verdiği görülmektedir. Şair bu sanatı en çok, klasik şiirimizin merkezinde bulunan sevgiliyle ilgili kullanmaktadır. Sevgili yerine, en çok ay (meh, mah) ın geldiği göze çarpmaktadır.

Şeyh Galip'in divanında, İstiareden sonra en çok kullanılan sanat telmih sanatıdır. 89 (seksen dokuz) u kasidelerde, 305 (üç yüz beş) i gazellerde olmak üzere toplamda 394 (üç yüz doksan dört) yerde telmih sanatına yer verilmektedir. Şairin, en çok Hz. İsa ve mucizelerine gönderme yaptığı dikkatleri çekmektedir. 37 (otuz yedi) yerde Hz. İsa'ya telmihte bulunmaktadır. Klasik şiirimizde sevgilinin nefesinin can bağışlayıcı olması, elinin şifa olması, hiç ölmemesi gibi hayaller, Hz. İsa'nın çok hatırlatılmasına sebep olmaktadır. Hz. İsa'dan sonra en çok gönderme yapılan kişi, Hallac-ı Mansur'dur. 21 (yirmi bir) yerde kendisine telmihte bulunmaktadır. Sebk-i Hindî şairlerinin çok kullandığı bir unsur olan Tûr dağına ve buradaki Hz. Musa'nın Allah ile konuşması olayına sıkça telmihte bulunmaktadır. Şeyh Galip'in mutasavvıf ve Mevlevî büyüğü olması şüphesiz bu telmihlerde etkili olmuştur. Ayrıca telvin, şühud, devir, hayret makamı gibi tasavvuf terimlerine ve bunların bağlamlarına göndermeler bulunmaktadır. Bunların yanında, yine klasik şiirimizde çok kullanılan İran kahramanlarına, aşk hikâyelerine, ayetlere, hadislere, geleneklere telmihler vardır.

Dördüncü sırada en çok kullanılan sanat teşhis ve intak sanatıdır. 54 (elli dört) ü kasidelerde, 101 (yüz bir) i gazellerde olmak üzere toplam 155 (yüz elli beş) beyitte teşhis ve intak sanatına yer verilmektedir.

Şiir anlayışı olarak, sade bir dil savunan ve şiirde halk söyleyişlerine yer verilmesi gerektiğine inanan şair, her ne kadar bunu çok başaramamış olsa da şiirlerinde deyimlere yer vermektedir. En çok kullandığı beşinci sanatın İrsal-ı mesel olduğu görülmektedir. Şair 26 (yirmi altı) sı kasidelerde, 118 (yüz on sekiz) i gazellerde olmak üzere toplam 144 (yüz kırk dört) yerde irsal-ı mesel sanatını kullanmaktadır. Altı beyitlik bir gazelde redif olarak kullandığı *hatırın hoş tutmak* deyimini istisna edilirse en çok tekrarladığı deyim *şîr ü şeker olmak* deyimini olduğu görülmektedir.

Bunu da üç defa tekrarlamaktadır. Bunun yanında kanın kurutmak, kanına girmek, ruh-sude, ihya kılmak deyimlerini ikişer kez kullanmaktadır. Bu da deyimleri çok tekrarlamadığını göstermektedir. Şair atasözlerini az kullanmıştır. Toplamda 6 (altı) yerde atasözü üç (3) yerde de kalam-ı kibar diyebileceğimiz cümle kullanmaktadır.

Bu sanatların dışında 99 (doksan dokuz) yerde tecâhül-i ârif, 81 (seksen bir) yerde mübalağa, 20 (yirmi) yerde hüsn-i ta'lil ve 19 (on dokuz) yerde iktibas sanatını kullanmaktadır. İktibas sanatında 4 (dört) yerde hadislerden, 15 (on beş) yerde de ayetlerden iktibas yaptığı görülmektedir.

Bütün bunlardan bir sonuca doğru gidecek olursak, Galip edebî sanatları çok yoğun kullanmıştır. Teşbih, istiare ve telmihlerle anlamı zenginleştirmiş ve derinleştirmiştir. Ancak gelenekten çok da uzaklaşmamıştır. Teşbih, istiare ve telmihler çoğunlukla döneminin şiir geleneğinin bir yansımasıdır. Ancak orijinal hayaller, alışılmamış mazmunlar, soyut unsurları somut unsurlara benzetmek gibi şairin kendisine has maharetleri de dikkatleri çekmektedir. Kullandığı sanatların sıklığı Sebki Hindî şairleriyle paralel görülmektedir. Tıpkı onlar gibi teşbih, istiare ve telmihi çok kullanmış iktibas az kullanmıştır.

Galip, ustalıkla kullandığı sanatlar, getirdiği yeni mazmunlar, kurduğu ince hayaller ve zekâ ürünü beyitleriyle, Divan edebiyatının büyük şairleri arasına girmeyi hak etmiştir. Bu yönleriyle, kendisinden sonraki nesilleri de etkileyen, ender şahsiyetlerden olduğunu kaydetmek yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

AKSOY, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2015.

ALPARSLAN, Ali. *Şeyh Galip*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1988.

ARDIÇ, Necdet. *Gönülden Esintiler Aşıklar Yolunun Adabı Tuhfetü'l-Uşşâkî Şeyh Abdullah Salahaddin-i Uşşâkî İrfan Sofrası Şeyh Abdurrahman Sami Uşşâkî*. www.ilmiaştırmalarmerkezi.org/sohbeti-canan/sohbet-ve-nasihah/ (Erişim: 16.07.2016).

ARI, Ahmet. *Galib Dede'nin Aşk Ateşi Şeyh Galib Divanında Aşk*, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2008.

AYVAZOĞLU, Beşir. *Şeyh Galip Kitabı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.

BABACAN, İsrail. *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

BİLGEGİL, M. Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2015.

CANAN, İbrahim. *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-ı Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

CEYHAN, Adem, KOŞİK, Halil Sercan. *Recaizade Mahmut Ekrem Eskilerden Birkaç Şair*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2014.

Dinimiz İslam, “Uydurma Sanılan Hadisler”, www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=791 (Erişim: 17.07.2016).

ERGUN, Sadettin Nüzhet. *Şeyh Galip*, Kanaat Kütüphanesi, 1932.

GÜLER, Zülfi. “Şeyh Galib Divanında Deyimler”, *e-Journal of New World Sciences Academy*, C. 6, S. 3, Makale No: 4C0102 (2011), ss. 433-455.

GÖLPINARLI, Abdülkadir. *Şeyh Galip Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1995.

İPEKTEN, Haluk. *Şeyh Galip Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

KALKIŞIM, M.Muhsin. “Şeyh Galip”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010.

KALKIŞIM, Muhsin. *Şeyh Galip Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1994.

KAPLAN, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1997.

KARABEY, Turgut, VANLIOĞLU, Mehmet, ATALAY, Mehmet. *Şeyh Galip Şerh-i Cezire-i Mesnevi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996.

KARAMAN, Hayrettin, ÖZEK, Ali, DÖNMEZ, İbrahim Kafi ve öte., *Kur’ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015.

KARATAŞ, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Sütun Yayınları, 2011.

KÜLEKÇİ, Numan. *Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

MERMER, Ahmet ve KOÇ KESKİN, Neslihan. *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.

OKÇU, Naci. *Şeyh Galib Divanı Hayatı Edebi kişiliği Eserleri Şiirlerinin Umumi Tahlili*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

ONAY, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

PALA, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999.

PALA, İskender. *Şahane Gazeller 3 Nabi, Nedim, Şeyh Galib*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.

SABİRİ, Üstad Ali Rıza. “1001 Hadis Işığında İmam-ı Ali”, çev. Musa Aydın, www.islamkutuphanesi.com/tukcekitap/online/1001hadis/1001.htm (Erişim: 17.07.2016).

SARAÇ, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2011.

SOYSAL, M. Orhan. *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.

SOYSAL, Umut. *Şeyh Galib'in Gazellerinin Estetik Çözümlemesi ve Eğitim Sürecinde Kullanımı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2012.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*, C. 1, İstanbul: Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları Merkezi OSEDAM, 2016.

TARLAN, Ali Nihat. *Edebi Sanatlar*, İstanbul: Yüksel Yayınevi, 1947.

TAŞTAN, Erdoğan. "Şeyh Galib ve Yayımlanmamış Şiirleri", *Turkish Studies*, C. 7/4, (2012), ss.2825-2855.

YENİTERZİ, Emine. "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.15, ss. 301-334.

YILMAZ, Mehmet. *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992.

YÜKSEL, Sedit. *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980.

ULUDAĞ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.